

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN 1301-5265 Cilt: 19 - Sayı: 35, Haziran 2016

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN 1301-5265 Cilt: 19 - Sayı: 35, Haziran 2016

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi>

Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 19 - Sayı: 35, Haziran 2016

Balıkesir University
The Journal of Social Sciences Institute

Volume: 19 - Number: 35, June 2016

ISSN: 1301-5265

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

Haziran 2016 Cilt: 19 Sayı: 35

SAHİBİ / Owner

Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
Balıkesir Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Kerim ÖZDEMİR

EDİTÖRLER / Editors

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Yrd. Doç. Dr. Bayram ŞAHİN
Yrd. Doç. Dr. Alper UZUN

Yazı İşleri

Yrd. Doç. Dr. Bayram ŞAHİN

Sekreteryaya

İbrahim Halil KAZOĞLU

YAZIŞMA ADRESİ / Correspondence

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü,
Çağış Yerleşkesi 10145 BALIKESİR
http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi
Tel / telephone: 0 266 612 14 00 / 1401
Belgegeçer / Fax: 0 266 612 13 07
EImek / E-mail: sbederji@balikesir.edu.tr

DANIŞMA KURULU / Advisory Board

Prof. Dr. Hüseyin AKAY (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Yılmaz ARI (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan BATMAN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Tamer BOLAT (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Şenol ÇELİK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmet ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Elif ÇİMEN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Feryal ÇUBUKÇU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan KOÇ (Bandırma 17 Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah KÖSE (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet NARLI (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Öcal OĞUZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ (University of Central Florida)
Prof. Dr. Gökhan ORHAN (Bandırma 17 Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ (Bandırma 17 Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Şakir SAKARYA (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevin SAYLAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Oya Aytemiz SEYMEN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah SOYKAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah YILMAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Fahri ÇAKI (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI (Balıkesir Üniversitesi)

BALIKESİR UNIVERSITY
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE

June 2016 Volume: 19 Issue: 35

YAYIN KURULU / Editorial Board

Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Yusuf AYMANKUY (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Dilek İNAN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Cem KIRANKABEŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet KÖÇ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Ertan ÖRGEN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdoğan TEZCİ (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Bayram ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Alper UZUN (Balıkesir Üniversitesi)

SOBED KURUMSAL

Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yılda iki kez yayımlanan
hakemli bir dergidir.

DERGİMİZİN TARANDIĞI ULUSLARARASI İNDEKSLER

ULAKBİM

MLA Modern Language Association

Ebscohost

Index Copernicus

Türk Eğitim İndeksi

Akademia Sosyal Bilimler İndeksi

(ASOS Index)

CORPORATE IDENTITY

Balıkesir University

The Journal of Social Sciences Institute is a scientific
referee journal which is published twice a year.

ABSTRACTED AND INDEXED IN FOLLOWING INDEXES

ULAKBİM

Ebscohost

Index Copernicus

Academic Resource Index (ResearchBib)

Türk Eğitim İndeksi

Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index)

Akademik Türk Dergileri İndeksi (Akademik Dizin)

Akademik Araştırmalar İndeksi (Acar Index)

BASKI HAZIRLIK: Detay Yayıncılık, Adakale Sokak No: 14/1-5 Kızılay-Ankara 312.434 0949, e-posta: detayyay@gmail.com

BASKI/ÇİLT: Ayrıntı Basın Yayım Mat. Hiz.San. Tic. Ltd. Şti., İvedik Organize Sanayi 2284. Sk. No: 105/A, Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0312) 394 5590, Sertifika No: 13987

BU SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER*

Prof. Dr. A. Akın AKSU (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Korkut TUNA (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali DUYMAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali ERGÜR (Galatasaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Rıza ERDEM (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayla OKTAY (Maltepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşegül BAYKAN (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşehan ÇAKICI (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. B. Kemal YEŞİLBURSA (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. Berrin AKMAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Cansevill TEBİŞ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL (Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevat ÖZYURT (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN (Trakya Üniversitesi)
Prof. Dr. Dolunay Akgül BARIŞ (Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Feride Doğaner GÖNEL (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Gazanfer DOĞU (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil SEYİDOĞLU (Doğuş Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüner ŞENCAN (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin HALİS (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GÜLMEZ (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Münevver TURANLI (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevin SAYLAN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan BATMAN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Oya Aytemiz SEYMEN (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap NAZLI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Yasin SOYLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf CERİT (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet KÖÇ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Alper ÇILTAŞ (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Aydın BALLYER (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Burak GÜRBÜZ (Galatasaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Cafer TOPALOĞLU (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Doç. Dr. Deniz Beste Çevik KILIÇ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Düriye BOZOK (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Emrah ÖZKUL (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdoğan TEZCİ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Ertan ÖRGEN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Esin ÖZKAN (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Fahri ÇAKI (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Hanife AKAR (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)

REFEREES OF THIS ISSUE*

Doç. Dr. Hasan TAĞRAF (Cumhuriyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Hülya Gülay OGELMAN (Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ (Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim Sani MERT (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)
Doç. Dr. Kadir TEMURÇİN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Kemal Oğuz ER (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet EMİN AKKILIÇ (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Mete SEZGİN (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mine DEMİRTAŞ (İstanbul Maltepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat DELİCE (Kilis Emniyet Müdürlüğü)
Doç. Dr. Murat DOĞDUBAY (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Oktay EMİR (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer SOLAK (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Volkan ÖZBEK (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Yusuf AYMANKUY (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Zariye SEÇER (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Abidin TEMİZER (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Alper UZUN (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Arif KEÇELİ (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Derya IŞIK (Bartın Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Bayram ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Bülent DOĞRU (Gümüşhane Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Celal KIZILDERE (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Cengiz MENGENCİ (Yalova Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Demokan DEMİREL (Niğde Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ege AKGÜN (Ankara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Elif GÜVEN (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul GÜREŞÇİ (Ahi Evran Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Feyzullah ŞAHİN (Düzce Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Hatice YALÇIN (KTO Karatay Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. İbrahim YÜCEDAĞ (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALTIN (Selçuk Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖRGEV (İzmit Belediyesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SARIOĞLAN (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mesut BOZKURT (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Murat GÜLMEZ (Çağ Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. M. Murat ÖZKUL (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. M. Aydın BAŞAR (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa KAYA (Celal Bayar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Nihat UYANGÖR (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Noyan AYDIN (Dumlupınar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Osman BAYRAKTAR (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Pınar GÜZEL (Celal Bayar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Sevcan YILDIZ (Akdeniz Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Şimal Yakut AYMANKUY (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Uğur AKDU (Gümüşhane Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Yener ÖZEN (Erzincan Üniversitesi)

* Öncelikle unvan daha sonra alfabetik sıralamaya göre düzenlenmiştir.

İÇİNDEKİLER

Yiyecek ve İçecek İşletmelerindeki Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerinde Etkisi: Bozcaada'da Dineserv Modeliyle Bir Araştırma	1
Murat AKSU Halil KORKMAZ Serdar SÜNNETÇİOĞLU	
Bandırma Şehrinde Suçlar (2006 – 2008): Coğrafi Bir Yaklaşım	19
Alpaslan ALIĞAOĞLU Semra Yılmaz ÇILDAM	
Türkiye'de Gitar Alanında Yapılan Lisansüstü Tezler: Bir Bibliyografya Çalışması	55
Güray ALYÖRÜK	
Yaratıcı Yazma Etkinliklerinin Yazma Kaygısı Üzerine Etkisi: Fransızca Yabancı Dil Öğrencileriyle Bir Çalışma	81
Veda ASLIM YETİŞ	
Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi	101
Derya ATABEY Esra ÖMEROĞLU	
Veri, Büyük Veri ve İşletmecilik	137
Suat ATAN	
Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Veren Okulların Mezun Derneklerinin Web Sitelerinin İncelenmesi	155
Cevdet AVCIKURT Canan YILDIRIM	

CONTENTS

Effect of Service Quality on Customer Satisfaction in Food & Beverage Bussinesses: A Research with Dineserv Model in Bozcaada 1

İMurat AKSU

Halil KORKMAZ

Serdar SÜNNETÇİOĞLU

Crimes in The City of Bandırma (2006 - 2008): A Geographical Approach.. 19

Alpaslan ALİAĞAOĞLU

Semra Yılmaz ÇİLDAM

**Graduate Thesis In Field of Guitar Performed in Turkey:
A Bibliography Study 55**

Güray ALYÖRÜK

**L'effet Des Activites D'écriture Creative Sur L'anxiete A Ecrire:
Une Etude Avec Des Apprenants De Fle 81**

Veda ASLIM YETİŞ

**A Study into the Development of Scale for Preschool Social Values
Acquisition..... 101**

Derya ATABEY

Esra ÖMEROĞLU

Data, Big Data and Business Administration 137

Suat ATAN

**Investigation of The Alumni Associations Websites of Undergraduate
Tourism Schools..... 155**

Cevdet AVCIKURT

Canan YILDIRIM

İÇİNDEKİLER

- Toplum Temelli Turizm: Yerel Halk Algılarını Ölçmeye Yönelik Bir Çalışma (Halfeti Örneği) 169**
Burhan AYDEMİR
İbrahim Halil KAZOĞLU
- Tarık Buğra'nın Fikir Yazılarında Politika ve Politizasyon Üzerine Düşünceler 187**
Yahya AYDIN
- Altı Sigma Yöntemi ile Tedarikçi Kalitesi İyileştirme: Bir Uygulama..... 215**
Gültekin ÇAĞIL
Semra BORAN
Şefik SUCU
- Bir Roman Kahramanı Olarak Ahmet Mithat Efendi 235**
Salim ÇONOĞLU
- Kompulsif Satın Alma: Kişisel Faktörler, Postmodern Tüketim Şekilleri ve Reklama Karşı Tutumun Rolüne Yönelik Bir Araştırma 253**
Filiz EROĞLU
- Akademik Yöneticilerin Yönetsel Yetkinlik Düzeylerinin Araştırılması: Balıkesir ve Bursa'da Ampirik Bir Çalışma 283**
Kudret GÜL
Melike GÜL
Gencay SAATCI

CONTENTS

Community-Based Tourism(CBT): A Measurement-Oriented Study of Local People Perceptions (Halfeti Sample)..... 169

Burhan AYDEMİR

İbrahim Halil KAZOĞLU

The Considerarions on Politics and Politicizing in Tarık Buğra’s Essays . 187

Yahya AYDIN

**Improvement of Supplier Quality with Six Sigma Method:
An Application 215**

Gültekin ÇAĞIL

Semra BORAN

Şefik SUCU

As a Novel Hero Ahmet Mithat Efendi..... 235

Salim ÇONOĞLU

A Research for the The Role of Personal Factors, Postmodern Consumption Styles and Attitudes Towards Advertising on Compulsive Buying 253

Filiz EROĞLU

**Investigation of Academic Directors’ Administrative Competence Level:
n Emprical Study in Balıkesir and Bursa 283**

Kudret GÜL

Melike GÜL

Gencay SAATCI

İÇİNDEKİLER

Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıfın Hayırseverliği: Ümera ve Ulema Vakıfları Üzerine Bazı Düşünceler	303
Ahmet KÖÇ	
Piyano ile Eşliğin Önemi ve Gerekliliğine Yönelik Ölçeğin Geliştirilmesi	323
M. Kayhan KURTULDU	
Geleneksel Kütüphanelere Alternatif Bir Tasarım: E-Kütüphane	345
Tamer KUTLUCA	
Murat YALMAN	
E-Wom Bağlamında Seyahat Acentalarına Yönelik E-Şikâyetlerin Gömülü Teori ve İçerik Analizi ile İncelenmesi.....	367
Ayşegül KUTLUK	
Özgür ARPACI	
Türk Polis Akademisi Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programı Politikası	387
Serap NAZLI	
Türkiye Tarımında Yaşanan Sorunlar ve Alternatif Tarımsal Üretim Anlayışlarının Değerlendirilmesi	411
Abdurrahman ÖZKAN	
Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesi Politikasını Etkileyen Etmenler; Ekonometrik Bir Analiz	431
İsmail Cem ÖZKURT	

CONTENTS

Charity of the Ottoman Ruling Class: Some Thoughts on the Ümera and Ulema's Pious Foundation	303
Ahmet KÖÇ	
Developing a Scale on Important and Necessity of Accompaniment with Piano	323
M. Kayhan KURTULDU	
An Alternative Design of Traditional Libraries: E-Library	345
Tamer KUTLUCA	
Murat YALMAN	
Investigation of E-complaints with Grounded Theory and Content Analysis towards Travel Agencies in the Context of E-wom	367
Ayşegül KUTLUK	
Özgür ARPACI	
Turkish National Police Academy Comprehensive Developmental Guidance Program Policy	387
Serap NAZLI	
Evaluation of Current Problems of Agricultural Production in Turkey and The Alternative Approachs to Agricultural Production	411
Abdurrahman ÖZKAN	
The Factors That Impact to The Inflation Targeting Policy in Turkey; An Econometric Analysis	431
İsmail Cem ÖZKURT	

İÇİNDEKİLER

Demografik Özellikler Açısından Çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algıları	455
Nilüfer SERİNLİ	
Türkiye Çiftlik Turizminin Neresinde?	475
Burhanettin ZENGİN	
E. Ceren SAVGIN	

CONTENTS

**The Perception of Corporate Social Responsibility of Employees from
The Perspective of Demographic Features..... 455**

Nilüfer SERİNİKLİ

How is the Turkey in Farm Tourism? 475

Burhanettin ZENGİN

E. Ceren SAVGIN

YİYECEK VE İÇECEK İŞLETMELERİNDEKİ HİZMET KALİTESİNİN MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ ÜZERİNDE ETKİSİ: BOZCAADA'DA DINESERV MODELİYLE BİR ARAŞTIRMA

Effect of Service Quality on Customer Satisfaction
in Food & Beverage Bussinesses: A Research With
Dineserv Model in Bozcaada

Gönderim Tarihi: 17.12.2015

Kabul Tarihi: 21.03.2016

Murat AKSU*

Halil KORKMAZ**

Serdar SÜNNETÇİOĞLU***

Öz: Bu çalışmanın amacı, DINESERV modeli yardımı ile Bozcaada'daki yiyecek içecek işletmelerinde sunulan hizmet kalitesinin ölçülmesidir. Ayrıca, hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetine, tekrar satın almaya ve tavsiye isteğine etkisini araştırılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, Haziran-Temmuz 2015 tarihlerinde Bozcaada'daki yiyecek içecek işletmelerinden hizmet alan 224 müşteriden anket yöntemi ile elde edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda yiyecek içecek işletmelerinde hizmet kalitesinin 4 boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Memnuniyetin, tekrar satın almayı ve tavsiye isteğini etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca tekrar satın almanın, memnuniyet ile tavsiye isteği arasında kısmi aracılık etkisi bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yiyecek ve İçecek, Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti, Tekrar Satın Alma, Tavsiye İsteği.

Abstract: The purpose of this study is to evaluate service quality at food and beverage bussinesses in Bozcaada with DINESERV scale. In addition, it is examined that the effect of service quality to customer satisfaction, repeat purchasing and recommendation request. In this context, the data was collected by questionnaire method from 224 customer who got services from food and beverage bussinesses in Bozcaada in June-July 2015. As the result of the analysis, four dimensions of food and beverage service quality was found. It was determined that there is significant effect of customer satisfaction on repeat purchasing and recommendation. Additionally, it was found that repeat purchasing partially mediate relationship between customer satisfaction and recommendation request.

*Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Ezine MYO, e-posta: drmurataksu@comu.edu.tr

**Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Turizm Fakültesi, e-posta: halilkorkmaz@comu.edu.tr

***Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Turizm Fakültesi, e-posta: serdarsunnetcioglu@comu.edu.tr

Keywords: Food & Beverage, Service Quality, Customer Satisfaction, Repeat Purchasing, Recommendation Request.

GİRİŞ

Hizmet sektöründe kalite, idrak edilebilme, uygulanabilirlik, kontrol edilebilme ve sürekliliği sağlayabilme açısından oldukça güç, belirsiz ve karmaşık bir kavram olarak ifade edilmektedir. Hizmet kalitesi, pek çok nedenden dolayı farklı algılamalara neden olmaktadır. Hizmet sektöründe hizmetin kalitesi, hizmeti gören bireyden bireye hatta hizmeti alan müşteriden müşteriye değişiklik gösterebilmektedir. Ortaya çıkan bu değişikliğin hizmetlerin ürünlere kıyasla standardizasyonunun yok denecek kadar az olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bu denli karışık bir kavramın elbette değerlendirilmesi de aynı oranda güç olacaktır (Kılıç ve Eleren, 2009: 92).

Her şeye rağmen hizmet kalitesi kavramı tüm dünyada pek çok nedenden dolayı her geçen gün artan oranda önem kazanmaktadır. Bu nedenlerden biri kurumların topluma karşı olan sorumluluklarıdır. Başka bir ifadeyle kurumların yüksek kaliteli ürün ya da hizmet üretmesi ve sunması topluma olan sorumluluklarının en önemli unsurudur. İkinci neden ise hizmet sektörünün ekonomiyi oluşturan diğer sektörler içindeki durumudur (Akbaba, 2007: 314). Hizmet sektörü bankacılıktan finansa, eğitimden sağlığa ve turizmi de içine alan çok geniş bir yapıdır. Bu yapı içinde önemli olanlardan biri de yiyecek-içecek işletmeleridir.

Yiyecek ve içecek işletmeleri günümüzde büyük bir rekabet halindedir. Bu rekabetten dolayı müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesinin sağlanması müşteriyi elde tutma açısından önemli hale gelmiştir. Çünkü yiyecek ve içecek işletmelerindeki başarısızlıkların bir kısmı yönetimin müşteri memnuniyeti üzerine odaklanmamasından kaynaklanmaktadır. Müşteri memnuniyeti; müşteri sadakati, işletme karı, geri dönüşler, şikayet ve ağızdan ağıza iletişim konularında direk etkili olmaktadır (Ladhari, Brun ve Morales, 2008: 563).

Yiyecek ve içecek işletmelerinde hizmet kalitesinin önemini vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmaların bazıları hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerindeki öneminden bahsetmektedir (Bekar ve Kılıç 2015; Tan, Oriade ve Fallon 2014; Shaikh ve Khan 2011; Markovic, Raspor ve Šegaric 2010; Ha ve Jang, 2010). Bazıları ise müşterilerin hizmet kalitesi algılamaları müşteri memnuniyeti, tekrar gelme ve sadakat üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır (Lai 2015; Kim, Ng ve Kim 2009; Ladhari, Brun ve Morales, 2008).

Yiyecek ve içecek işletmelerinin öneminden dolayı bu çalışmanın amacını, yiyecek ve içecek işletmelerinde hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerinde etkisini değerlendirmek oluşturmaktadır. Aynı zamanda çalışma ile Bozcaada'ya gelen yerli turistlerin yiyecek ve içecek işletmelerinin hizmet kalitesini değerlendirmeleri belirlenmiş olacaktır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Yiyecek ve İçecek İşletmelerinin Tanımı ve Önemi

Yiyecek ve içecek işletmeleri genellikle seyahat eden kişilerin beslenme gereksinimlerini karşılamak ve bunun karşılığında belirli bir kar sağlamak amacıyla kurulmuş olan işletmelerdir. Bu işletmeler, konaklama tesislerinin tamamlayıcı bir unsuru olarak kurulabildikleri gibi yeme ve içme ile ilgili bağımsız olarak da kurulabilmektedir (Demirkol, 2004: 123). Başka bir ifadeyle yiyecek ve içecek işletmeleri, konaklama tesisi bünyesi içinde hizmet veren yiyecek ve içecek işletmeleri ya da otele bağlı olmadan bağımsız ticari kuruluşlar olarak da hizmet sunmaktadırlar (Akat, 2008: 88).

Yiyecek ve içecek işletmeleri, yapısı, teknik donanımı, konforu ve bakım durumu gibi maddesel, sosyal değeri ve personelin hizmet kalitesi gibi niteliksel elemanları ile kişilerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamayı meslek olarak kabul eden ekonomik, sosyal ve disiplin altına alınmış işletmeler olarak tanımlanmaktadır (Bölükoğlu, 1988: 30 aktaran Koçak, 2012: 1). Tanımdan da anlaşılacağı üzere yiyecek ve içecek işletmeleri artık insanların sadece beslenme ihtiyaçları için değil, aynı zamanda ürünlerin üretiminden tüketimine ve saklanmasından sunumuna kadar çok geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

Günümüzde yiyecek ve içecek hizmeti veren küçük veya büyük ölçekli birçok işletme türü bulunmaktadır. Bu işletmelerin bir kısmı birincil faaliyet alanı olarak müşterilere doğrudan yiyecek ve içecek hizmeti vermeyi belirlemişlerdir. Bu tür işletmelere örnek olarak; restoranlar, barlar, otel işletmelerinin yiyecek ve içecek bölümleri, fast-food işletmeler, kafeteryalar ve catering işletmeleri sayılabilir. Bunların dışında bazı işletmeler de ikincil faaliyet alanı olarak yiyecek ve içecek hizmetleri vermektedirler. Örneğin; okullar, sağlık işletmeleri, endüstriyel işletmeler, lokaller, askeriye, huzurevleri, ulaştırma işletmeleri bünyelerinde barındırdığı ve çalıştırdığı insanların beslenme ihtiyaçlarını karşılamak zorundadırlar (Koçak, 2012: 4).

İnsanların en temel fizyolojik ihtiyacının yemek ve içmek olduğu düşünüldüğünde yiyecek ve içecek işletmelerinin ne kadar önemli bir konuma sahip olduğu açıkça görülmektedir (Demirkol, 2004: 125). Bu durum özellikle yöresel yemekleri merak eden turistler üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Farklı kül-

türleri öğrenmeye gelen turistler o yöreye özgü yemekleri de tadabilmektedir. Bu nedenle yiyecek ve içecek işletmeleri aynı zamanda ülke tanıtımında etkili olabilmektedirler. Diğer bir konu ise otellerde yiyecek ve içecek bölümünün satış gelirinin oda gelirlerine eşit hatta bazen daha fazla olup toplam gelirin yüzde ellisine yakın bir miktar teşkil etmesidir. Oteller yiyecek ve içecek servisini çok iyi uyguladığında ve nitelikli insan gücü kaynağı ile desteklendiğinde karlı bir işletme olmaktadır (Olalı ve Korzay, 1993: 365).

Yiyecek ve İçecek İşletmelerinde Hizmet Kalitesi ve Müşteri Memnuniyeti

Yiyecek ve içecek işletmelerinin geçmişten günümüze gelişimi ile birlikte hizmetin müşteriye daha doğru şekilde sunulmasını beraberinde getirmiştir. Yüksek hizmet kalitesinin sağlanması, müşteri memnuniyetini etkileyen başlıca unsurlardandır (Shaikh ve Khan, 2011: 343).

Kalite kavramının tanımlanması konusunda çeşitli araştırmacı ve yazarların değişik yaklaşımlarını görmek mümkündür. Örneğin, Amerikalı yönetim bilimci Deming'e göre kalite; "Bir ürün veya hizmetin düşük maliyetle ve müşteri gereksinimlerini giderecek bir biçimde ve güvenilirlikte üretilmesi"; Crosby'e göre kalite "Gereksinimlere uygunluk"; Juran'a göre ise kalite "Bir ürünün kullanım sonrası karşılaşılan hataların azlığı, amaca ve kullanıma uygunluk"; Booms'n'a göre ise "Hizmet kalitesini tüketicilere kaliteli ve gereksinimleri karşılayan hizmetler üretilmesi" olarak algılanmaktadır (aktaran Küçükaltan, 2007: 59). Kaliteyi; "Müşteri isteklerinin karşılanması, uygulama ve yeteneklerin iyileştirilmesi, maliyetlerin düşürülmesi vb. amaçlar için kullanılan stratejik bir yönetim aracı" olarak tanımlamaktadır (Alnıaçık ve Özbek, 2009: 126).

Hizmetlere duyulan gereksinim, kaliteli hizmete olan gereksinimi de beraberinde getirmiştir. İnsanlar, ihtiyaç duydukları hizmetlerin en iyisini almak ve tatmin olmak istemektedir. Yine herkes mutlaka, aldığı ulaşım, eğitim, sağlık ve turizm hizmetinin en iyisini talep etmektedir. Bu nedenle sunulacak hizmetlerde, kaliteyi mutlaka gözetmek gerekmektedir (Karahan, 2006: 18). Diğer yandan, ürünle birlikte veya üründen bağımsız olarak verilen hizmet de kaliteli olmak zorundadır. Hizmet, her işin başında gelmektedir. Hizmetin kaliteli olması, bu konuda yetersiz kalan rakiplerin geride bırakılması demektir. Satışların artması, yeni piyasalara girilmesi, piyasa payının genişletilmesi ve sonuçta piyasada başarılı olmak için ürün ve hizmet kalitesinin birlikte düşünülmesi gerekmektedir (Taşkın, 2005: 55).

Hizmet kalitesi; "İnsanın insandan beklediği hizmeti, beklentileri doğrultusunda alabilmesi" diye tanımlanabilmektedir. Eğer müşterinin memnun olması isteniyorsa müşteri beklentilerinin çok yakından takip edilmesi ve algı-

lanması gerekmektedir. Bir hizmetin müşterinin beklentisini karşılıyor olması ve hatta geçmesi kalitesinin iyi, bunun tersi söz konusuysa kalitesinin kötü olduğu düşünülmektedir (Çakır Öney, 1998: 22).

Hizmet kalitesi kavramı, beklenti ve algı kavramlarıyla ilişkilidir. Müşteriler tarafından algılanan hizmet kalitesi, sunulan hizmet ile beklentilerin karşılaştırılmasının sonucudur. Eğer algılar beklentilerin ilerisinde ise hizmet mükemmel sağlanmıştır. Eğer algılar ile beklentiler eşit ise hizmet iyi veya yeterlidir. Eğer algılar beklentilerin altında ise hizmet kötü, zayıf veya yetersiz olarak gerçekleşmiştir (Vazquez, vd., 2001: 1). Beklentiler ve algılar, müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesi alanyazınında en önemli değişkenlerdendir. Algılanan hizmet kalitesinin doyurucu olması için, verilen hizmet paketinin müşterilerin beklentilerini karşılaması gerekmektedir (Alnıaçık ve Özbek, 2009: 129).

Müşteri beklentileri ve işletmenin performansına yönelik müşterinin gözünden algılanan kalite, hizmet kalitesinin temel belirleyicisidir. İşletmelerin gerek faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekse de rekabet üstünlüğü yaratabilmeleri için müşteri beklenti ve algılarını belirleyen ve etkileyen faktörleri tespit etmeleri gerekmektedir. Bu faktörlerin müşterilerin gözündeki önem dereceleri ile müşterilerin işletmenin performansını nasıl değerlendirdiği belirlenerek, işletmenin hizmet sunumlarındaki aksaklıkları, eksiklikleri ve geliştirilmesi gereken hizmet noktaları tespit edilmelidir (Atılğan, 2001: 155).

Müşteri beklentileri; geçmiş tecrübeler, arkadaş ve meslektaş fikirlerine, rakiplerin enformasyon ve vaatlerine göre oluşmaktadır. Eğer beklenti seviyesini yüksek tutarlarsa alıcı muhtemelen hayal kırıklığına uğramaktadır. Diğer yandan beklenti seviyesi düşük tutulursa da yeterli sayıda müşteri cezbedilmeyecektir. Bunun yanında ürün ya da hizmet performansının ve kalitesinin yanı sıra müşteriyle olan ilişkinin, müşteriye karşı tutum ve davranışın da müşteri tatmininde, müşterinin memnun edilmesinde göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Coşkun, 2007: 9).

Hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti, müşteriye elde tutma ve rekabet etmede önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Müşteri memnuniyeti, algılanan hizmet kalitesinden farklıdır. Müşteri memnuniyeti belirli bir ticari işlemi; hizmet kalitesi ise müşterilerin tutumlarını ifade etmektedir (Su, 2004: 398).

Yiyecek ve İçecek İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerinde DINESERV Modeliyle Araştırılması

DINESERV hizmet kalitesi ölçüm modeli, Stevens ve diğerleri tarafından 1995 yılında geliştirilerek ilgili yazına tanıtılmıştır. Stevens ve diğerleri (1995) yiyecek içecek alanında hizmet kalitesini ölçmeye yönelik herhangi bir ölçüm

aracının olmadığını öne sürerek DINESERV modelini geliştirmiştir (Stevens ve diğerleri, 1995: 57). Bu model, SERVQUAL ve LODGSERV tekniklerinin incelenip, analiz edilip yorumlandıktan sonra restoran endüstrisi gibi özellikli bir endüstriye özel olarak tasarlanmıştır (Chang ve diğerleri, 2009: 2 akt. Giritlioğlu, 2012: 145).

DINESERV, bir yiyecek ve içecek işletmesinin müşterinin bakış açısıyla kalitesinin nasıl olduğunu belirlemek için gerçekten kullanımı kolay ve güvenilir bir yöntemdir. Ölçek, hizmet kalitesinin ölçümü yanında, işletmeler açısından tüketicilerin bir yiyecek içecek işletmesinden ne beklediklerini de açığa kavuşturmaktadır (Kılıç ve Eleren, 2009: 103).

DINESERV hizmet kalitesi ölçüm modeli 29 önerme ve 5 boyuttan oluşmaktadır. Bu modeli oluşturan boyutlardan 10 önermeyi fiziksel özellikler, 5 önermeyi güvenilirlik, 3 önermeyi heveslilik, 6 önermeyi güvence ve 5 önermeyi de empati boyutu oluşturmaktadır. DINESERV modelinin restoranlarda uygulanması ise, diğer hizmet kalitesi ölçüm teknikleri gibi anket yöntemiyle gerçekleşmektedir. Restoran işletmelerinde müşterilerden restorana yönelik hizmet önermelerinin her birisine 1 (Çok Düşük Beklenti) ile 7 (Çok Yüksek Beklenti) arasında değişen rakamlarla puan vermesi istenir. Müşterilerin genel olarak o hizmete yönelik verdiği puan ise, o hizmet türü veya boyutunun o restorandaki hizmet beklenti düzeyini belirlemektedir (Stevens ve diğerleri, 1995: 56-59).

Literatürde yiyecek ve içecek işletmelerinde hizmet kalitesini önemi vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerinde önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmalar aşağıda açıklanmıştır.

Tan, Oriade ve Fallon (2014) Çin'de 205 fast food restoranı müşterileriyle yaptığı araştırma sonucunda hizmet kalitesi bileşenlerinin müşteri memnuniyeti üzerinde pozitif etkisi olduğunu vurgulamışlardır. Benzer şekilde Bekar ve Kılıç (2015), Muğla Sıtkı Koçman Üniversite kampüsündeki restoranlara ilişkin yaptığı çalışmada tüketicilerin hizmet kalitesi değerlendirmeleri ile memnuniyet düzeyleri arasında pozitif bir ilişki gözlemlendiği belirtilmiştir. Petzer ve Mackay (2014) Afrika'da 250 alakart restoran müşterisine yaptığı çalışmada ise atmosferin ve yiyecek içecek kalitesinin müşteri memnuniyetini artırmada önemli olduğunu öne sürmüşlerdir. Lai (2015) ise, Hong Kong'daki 382 restoran müşterisiyle yaptığı çalışmada hizmet kalitesinin, algılanan müşteri değerine, memnuniyete ve sadakate etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucuna göre hizmet kalitesinin algılanan değeri, müşteri memnuniyetini ve sadakati pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Shaikh ve Khan (2011), çalışmala-

rında restoranlar için hizmet kalitesinin önemini araştırmışlardır. Bu amaçla Pakistan'daki restoranlara gelen müşterilerin algılamalarını DINESERV ölçeğini kullanarak ortaya çıkarmışlar. Sonuç olarak iki önemli boyutun fiziksel kanıtlar ve hevesliliğinin müşteri memnuniyeti üzerinde önemli olduğu belirtilmiştir. Markovic, Raspor ve Šegaric (2010) ise, yaptıkları çalışmada restoranlardaki müşterilerin beklenti ve algılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaca uygun olarak DINESERV ölçeğini kullanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre müşteri beklentileri, müşteri algılamalarına göre daha yüksek çıkmıştır. Bu daha hizmet kalitesinin düşük olduğunu göstermektedir. Kim, Ng ve Kim (2009), çalışmalarında üniversite öğrencilerinin üniversitedeki yiyecek ve içecek işletmelerinden memnuniyetleri, geri dönüşleri ve ağızdan ağıza reklamın etkisini DINESERV ölçeğini kullanarak araştırmıştır. Sonuç olarak DINESERV'in boyutların müşteri memnuniyeti ve tekrar eğilimleri üzerinde pozitif yönde etkili olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, müşteri memnuniyetin geliştirilmesi ile üniversitedeki yiyecek ve içecek işletmeleri üzerinde ağızdan ağıza reklam ve geri dönüş eğilimleri arttığı; bunun sadece müşteri sadakatine değil aynı zamanda daha fazla gelir elde etme konusunda etkili olduğu vurgulanmıştır. Ladhari, Brun ve Morales (2008), çalışmasında restoranlardaki yemek memnuniyetini ve davranış eğilimlerini belirlemek amacıyla DINESERV ölçeğini kullanarak bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda restoranlardaki müşteri memnuniyeti üzerinde üç önemli unsurun bulunduğunu bulmuştur. Bunlar; olumlu duygular, algılanan hizmet kalitesi ve olumsuz duygulardır. Olumlu duygular, olumsuz duygulara göre müşteri memnuniyeti üzerinde daha etkili çıkmıştır. Bunun yanında yemek memnuniyetinde algılanan hizmet kalitesi duygular üzerinde aracılık etkisi göstermektedir. Sonuç olarak memnuniyet, tavsiye etme, müşteri sadakati ve daha fazla ödeme yapma üzerinde etkili olmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı, yiyecek ve içecek işletmelerinde hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerinde etkisi oluşturmaktadır. Böylece Bozcaada'ya gelen yerli turistlerin yiyecek ve içecek işletmelerinin hizmet kalitesini değerlendirmeleri belirlenmiş olacaktır. Araştırma sonucunda ise yerli turistlerin algılamalarına etki eden faktörlerin belirlenmesi ve buna yönelik uygulanabilir önlem ve önerilerin tavsiye şeklinde ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bu amaçla şu hipotezler oluşturulmuştur:

H₁: "Algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından güvenilirlik, müşteri memnuniyetini pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir."

- H₂: “Algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından güvence, müşteri memnuniyetini pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.”
- H₃: “Algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından empati, müşteri memnuniyetini pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.”
- H₄: “Algılanan hizmet kalitesinin alt boyutlarından fiziksel özellikler, müşteri memnuniyetini pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.”
- H₅: “Müşteri memnuniyeti, tekrar satın almayı pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.”
- H₆: “Müşteri memnuniyeti, tavsiye isteğini pozitif yönde anlamlı olarak etkilemektedir.”
- H₇: “Tekrar satın alma davranışı, müşteri memnuniyeti ve tavsiye isteği arasında kısmi aracılık etkisi yapmaktadır.”

Çalışmada tanımlayıcı araştırma türü kullanılmıştır. Araştırma türüne uygun olarak ikincil verilerin bir taraması ve değerlendirmesi yapılmış ve bu sonuca göre DINESERV ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın evrenini Bozcaada’ya gelen yerli turistler oluşturmaktadır. Bozcaada, Türkiye’nin üçüncü büyük adası olması, hızla gelişen bir turizm destinasyonu olması, Rum ve Türk kültürünün sentezlendiği bir mutfağa sahip olması, uluslararası yemek festivaline ev sahipliği yapması ile gastronomik açıdan önemli bir destinasyon olmasından dolayı araştırma alanı olarak seçilmiştir. Evrenin tamamına ulaşma imkanı bulunmadığından örnekleme yöntemine gidilmiştir. 2015 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Bozcaada’ya gelen yerli turistlere kolayda örnekleme yöntemi anket uygulanmış ve toplam 250 anket toplanmıştır. Bunlardan bir kısmı eksik ve yanlış doldurmadan dolayı veri setinde çıkarılmıştır. Geri kalan 224 anket çalışma için yeterli görülmüş ve veri analizine geçilmiştir. Anket çalışmasının güvenilirliği için Cronbach Alpha değeri tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği 0,80 olarak bulunmuştur. Bu oran ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Ural ve Kılıç; 2005: 262).

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda elde edilen veriler, sosyal bilimler için geliştirilmiş olan SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada; veriler frekans analizi, güvenilirlik analizi, faktör analizi, korelasyon ve regresyon gibi analizlere tabi tutulmuştur.

BULGULAR

Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında (Tablo 1) erkek (%52) ve kadın (%48) katılımcıların yakın oranlarda olduğu görülmektedir. Katılımcıların %33’ünün 30-39 yaş aralığında ve yine %33’ünün 20-29 yaş aralığında

olduğu görülmektedir. Katılımcıların %57’sinin evli olduğu ve büyük çoğunluğunun (%83) üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Mesleklerine bakıldığında katılımcıların, %28’inin işçi olduğu ve %27’sinin serbest meslekle meşgul olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan misafirlerin %67’sinin İstanbul’dan geldiği ve %66’sının yemek yedikleri restorana ilk kez geldikleri görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri

Değişken		Frekans	Yüzde	Değişken		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	108	48	Meslek	İşveren	27	12
	Erkek	116	52		İşçi	63	28
Yaş	19 ve altı	2	1		Memur	45	20
	20-29	73	33		İşsiz	13	6
	30-39	74	33		Serbest meslek	61	27
	40-49	43	19		Emekli	15	7
	50-59	24	11	Geldiğiniz Şehir	İstanbul	151	67
	60 ve üstü	8	4		Ankara	13	6
Medeni Durum	Evli	256	57		İzmir	7	3
	Bekâr	194	43		Bursa	10	4
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	3	1		Tekirdağ	12	5
	Lise	34	15		Edirne	16	7
	Üniversite	187	83	Çanakkale	15	7	
Daha Önce Bu Restorana Geldiniz mi?	Hayır	148	66	Daha Önce Bu Restorana Geldiniz mi?	Bir kez	25	11
	Bir kez	25	11		İki ve üstü	51	23
	İki ve üstü	51	23				

Restoran işletmelerinde algılanan hizmet kalitesi ölçeğine yönelik yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 2’de verilmektedir. Verilerin faktör analizi için uygunluğunun tespit edilmesi amacıyla Bartlett Küresellik testi ve KMO örneklem büyüklüğü testlerine bakılmıştır. Veriler Bartlett Küresellik testi sonucuna göre sig. (p)=0,000 düzeyinde anlamlı, KMO testine (0,688) göre ise yeterli örneklem büyüklüğüne sahip olduğu bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda sekiz ifade analizden çıkartılmıştır. Çıkarılan bu ifadeler “Heveslilik” boyutu ile ilgilidir. Kalan 21 ifade “Güvenirlilik”, “Güvence”, “Empati” ve “Fiziksel Özellikler” olmak üzere dört boyut altında toplanmıştır.

Yapılan analiz sonucunda Güvenirlilik boyutunda “Restoranlarda bir şeyler yanlış gittiğinde gerekli düzenlemeler zamanında yapılır” (0,899), Güvence boyutunda

“Restoran çalışanları müşterilerin özel isteklerinin karşılanabilmesi için ekstra çaba sarf eder” (0,828), Empati boyutunda “Restoran çalışanları sempattır ve bir şeyler ters gittiğinde onu hemen telafi eder” (0,779) ve Fiziksel Özellikler boyutunda “Restoran dekoru restoranın imaj ve fiyat düzeyine uygundur” (0,815) en yüksek faktör yüklerine sahip ifadelerdir (Tablo 2).

Analiz sonucunda boyutlar toplam varyansın %61’ini açıklamaktadır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda restoranlardaki algılanan hizmet kalitesi ölçeğinin Cronbach’s Alpha katsayısı 0,808 bulunmuştur. Ayrıca, Güvenirlik (0,885), Güvence (0,839), Empati (0,763) ve Fiziksel Özellikler (0,722) alt ölçeklerinin güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Bulunan sonuçlara göre ölçeklerin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir (Tablo 2).

Tablo 2’te görüldüğü gibi misafirlerin genel olarak restoranlardan hizmet kalitesi algılarının yüksek olduğu ($\bar{x}=4,48$) görülmektedir. Böylece Alt boyutlarda en yüksek ortalamanın “Güvenirlik” ($\bar{x}=4,79$) boyutunda olduğu görülmektedir. Diğer boyutlarda, “Empati” ($\bar{x}=4,47$), “Fiziksel Özellikler” ($\bar{x}=4,16$) ve “Güvence” ($\bar{x}=4,07$) yüksek katılımın olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Restoranlarda Algılanan Hizmet Kalitesine Yönelik Faktör Analizi

	HİZMET KALİTESİ ($\bar{x}=4,48$; $a=0,808$)	1	2	3	4
Güvenirlik ($\bar{x}=4,79$; $a=0,885$)					
12	Restoranlarda bir şeyler yanlış gittiğinde gerekli düzenlemeler zamanında yapılır	,899			
13	Restoranda sunulan hizmetler tutarlı ve güvenilirdir	,873			
15	Restoranda sipariş edilen yiyecekler sipariş edildiği şekilde müşteriye sunulur	,820			
11	Restoran müşteriye söz verdiği süre içerisinde servisi yapmaktadır	,774			
14	Restoranda müşteri hesapları doğru tutulur	,687			
Güvence ($\bar{x}=4,07$; $a=0,839$)					
18	Restoran çalışanları müşterilerin özel isteklerinin karşılanabilmesi için ekstra çaba sarf eder		,828		
21	Çalışanlar menüdeki yiyecekler, onların içerikleri ve hazırlanma metotları hakkında bilgiye sahiptir ve bu bilgiyi müşteriye sunmada isteklidir		,807		
22	Restoran çalışanları müşterilerin kişisel güvenliğini sağlamaktadır		,719		
20	Restoran çalışanları müşterileri rahatlatarak onlara güven vermektedir		,657		
19	Çalışanlar sorulan sorulara eksiksiz bir şekilde cevap vermektedir		,595		
24	Restoran çalışanlarının işlerini daha iyi yapmaları için desteklenmektedir		,533		

Tablo 2: Devamı

Empati ($\bar{x}=4,47$; $a=0,763$)					
28	Restoran çalışanları sempattır ve bir şeyler ters gittiğinde onu hemen telafi eder			,779	
27	Restoran müşterilerinin özel ilgi ve ihtiyaçlarını anlayabilir			,718	
29	Restoran çalışanları müşterilere gönülden hizmet etmektedir			,657	
25	Restoran çalışanları müşterilerin kişisel istek ve ihtiyaçlarını karşılamada politika ve prosedürlere bağlı kalmadan müşteri odaklı davranır			,652	
26	Restoranda bulunmak, müşterileri özel hissettirmektedir			,596	
Fiziksel Özellikler ($\bar{x}=4,16$; $a=0,722$)					
4	Restoran dekoru restoranın imaj ve fiyat düzeyine uygundur				,815
1	Restoran çekici park alanı ve dış binaya sahiptir				,717
2	Restoran çekici yemek salonuna sahiptir				,706
5	Restoran menüsü kolaylıkla okunabilmektedir				,584
7	Restoran yemek salonu rahat ve içerisinde kolaylıkla hareket edebilecek kadar geniştir				,551
	Faktör Eigen Değerleri	5,600	3,065	2,603	1,491
	Faktörlere Ait Açıklanan Varyans Değeri (%)	26,67	14,60	12,40	7,10
	Toplam Açıklanan Varyans (%)	60,758			
	Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Ölçüm Yeterliliği	,688			
	Bartlett Küresellik Testi Chi-Square	2671,384			
	Anlamlılık Düzeyi	,000			

Hizmet kalitesi boyutları, müşteri memnuniyeti, tekrar satın alma niyeti ve tavsiye isteği arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir. Hizmet kalitesi boyutlarından Güvence ($r=0,357$) ve Güvenirlik ($r=0,225$) ile memnuniyet arasında 0,001 düzeyinde anlamlı orta kuvvette pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Empati ve Fiziksel Özellikler boyutları ile Memnuniyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Müşteri memnuniyet ile tekrar satın alma ($r=0,863$) ve tavsiye (0,762) arasında 0,001 düzeyinde anlamlı, kuvvetli ve pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca Tekrar Satın alma ile Tavsiye ($r=0,827$) arasında yine 0,001 düzeyinde anlamlı, kuvvetli ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 3: Memnuniyet, Tekrar Satın alma, Tavsiye ve Hizmet Kalitesi Boyutları Arasında Korelasyon İlişkisi

	Memnuniyet	Tekrar Satın alma	Tavsiye	Güvenirlilik	Güvence	Empati	Fiziksel
Memnuniyet	1	,863**	,762**	,225**	,357**	-0,122	0,042
Tekrar Satın alma	,863**	1	,827**	,239**	,390**	-0,018	-0,089
Tavsiye	,762**	,827**	1	,251**	,460**	-0,09	-0,071
Güvenirlilik	,225**	,239**	,251**	1	,251**	,249**	0,011
Güvence	,357**	,390**	,460**	,251**	1	,564**	0,032
Empati	-0,122	-0,018	-0,09	,249**	,564**	1	0,012
Fiziksel	0,042	-0,089	-0,071	0,011	0,032	0,012	1

** 0,001 düzeyinde anlamlı ilişki.

Hizmet kalitesi boyutlarının müşteri memnuniyetine etkisinin tespit edilmesi için regresyon analizi yapılmıştır (Tablo 4). Analiz sonucunda Güvenirlilik ($\beta=0,373$; $t=3,582$; $p<0,001$) ve Güvence ($\beta=0,343$; $t=6,552$; $p<0,001$) boyutlarının müşteri memnuniyetini orta derecede pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusallık olup olmadığının tespiti için VIF ve Tolerans değerleri bulunmuştur. Elde edilen VIF (1,067) ve Tolerans (0,937) değerlerine bakıldığında çoklu bağlantının olmadığı görülmektedir (Field, 2006: 10). Analiz sonucunda restoran işletmelerinde hizmet kalitesi boyutlarından Empati ve Fiziksel Özellikler boyutları model dışında kalmıştır. Kurulan model $p<0,001$ düzeyinde anlamlı ve %17,5 oranında bağımsız değişkeni açıkladığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda H_1 ve H_2 hipotezleri kabul edilmiş, H_3 ve H_4 hipotezleri ise reddedilmiştir.

Tablo 4: Algılanan Hizmet Kalitesi Boyutlarının Müşteri Memnuniyetine Etkisi

İlişki		Beta	Standart Hata	T değeri	Sig.
(Constant)	→ Memnuniyet	1,321	,592	2,232	,027
Güvenirlilik		,373	,104	3,582	,000
Güvence		,346	,053	6,552	,000
R ² =0,175 Sig.=0,000 F=23,470 Tolerans=0,937 VIF=1,067					

Müşteri Memnuniyeti ile Tavsiye arasında Tekrar Satın alma Niyetinin aracılık etkisinin tespiti için nedensel adım (normal teori) yöntemi kullanılmıştır. Bu

yöntemde üç regresyon modeli kurulmuştur. İlk olarak Memnuniyet ile Tekrar Satın alma arasında (a yolu; $\beta=0,889$; $t=25,444$; $p<0,001$) regresyon modeli kurularak anlamlı etki tespit edilmiştir. Bu sonuç H_5 hipotezini desteklemektedir. İkinci olarak Memnuniyet ile Tavsiye arasında (c yolu; $\beta=0,772$; $t=17,521$; $p<0,001$) regresyon modeli kurularak anlamlı etki tespit edilmiştir. Bu sonuç ile H_6 hipotezi doğrulanmıştır. Üçüncü olarak kurulan modelde Tekrar Satın alma ile Tavsiye arasında (b yolu; $\beta=0,611$; $t=9,001$; $p<0,001$) anlamlı tespit edilmiş ve bu ilişki mevcutken Memnuniyet ile Tavsiye ilişkisi (c' yolu; $\beta=0,179$; $t=2,560$; $p<0,05$) anlamlı bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 5: Müşteri Memnuniyeti ile Tavsiye Arasında Tekrar Satın Alma Niyetinin Aracı Etkisi

ETKİ	Beta	Standart Hata	T değeri	Sig.
Memnuniyet (a) -> Tekrar Satın alma $R^2=0,745$ Sig.=0,000 F=647,403	,889	,035	25,444	,000
Memnuniyet (c) -> Tavsiye $R^2=0,580$ Sig.=0,000 F=307,002	,722	,041	17,521	,000
Memnuniyet (c') -> Tavsiye Tekrar Satın alma (b) $R^2=0,693$ Sig.=0,000 F=249,329 Tolerans=0,255 VIF=3,916 Sobel Testi Z=8,470 p=0,000	,179 ,611	,070 ,068	2,560 9,001	,011 ,000

Nedensel adım yaklaşımında aracılık testinin yapılabilmesi "a", "b" ve "c" yollarının anlamlı etkilerinin varlığı şarttır. Memnuniyet değişkeninin Tavsiye değişkenine birinci modeldeki doğrudan etkisinin (c yolu), üçüncü modelde Tekrar satın alma değişkeninin modele katılmasıyla birlikte (c yolu) büyük oranda azaldığı görülmektedir ($\beta=0,772 > \beta=0,179$). Üçüncü modeldeki Memnuniyet değişkeninin Tavsiye değişkene doğrudan etkisinin (c yolu) anlamlı düzeyde çıkması ve bahsedilen etkinin azalmasından dolayı kısmi aracılık etkisinin varlığı kabul edilmiştir. Modeldeki toplam etki şu şekilde hesaplanır: $\{0,722=0,889*0,611+0,179\}$. Son olarak modeldeki dolaylı etkinin (a*b) anlamlılığı Sobel testi ile ölçülmüştür. Test sonucunda Tekrar Satın alma davranışının, Memnuniyet ile Tavsiye ilişkisinde aracılık etkisinin ($Z=8,470$; $p<0,001$) anlamlı olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5). Elde edilen bu sonuç ile H_7 hipotezi doğrulanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yiyecek ve içecek işletmeleri turizm sektörü içinde önemli bir yere sahiptir. Bu işletmelerde hizmet alan müşterilerin memnuniyeti ileriki dönemlerde işletmeyi tercih etmelerinde etkili olmaktadır. Müşteri memnuniyetini sağlamanın yollarından biri de hizmetin zamanında ve düzgün bir şekilde ideal ortam ve personelle verilmesi sayesinde sağlanacaktır. Bu nedenle araştırmada yiyecek ve içecek işletmelerindeki hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, cinsiyete göre katılımcıların dengeli bir dağılım gösterdikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%66) 20-39 yaş aralığındadır. Katılımcıların %57'si evli ve büyük bir çoğunluğu (%83) üniversite mezunudur. Katılımcıların %67'si İstanbul'dan gelmekte ve yemek yedikleri yiyecek ve içecek işletmesine ilk defa geldiklerini ifade etmiştir.

Katılımcıların yemek yedikleri yiyecek ve içecek işletmesine yönelik olarak hizmet kalitesi algıları olumludur. Yapılan bu araştırma Shaikh ve Khan (2011), Kim, Ng ve Kim (2009) ve Ladhari, Brun ve Morales (2008) çalışmalarını desteklemektedir. Fakat Markovic, Raspor ve Šegaric (2010)'in çalışmasını desteklememektedir. Hizmet kalitesini alt boyutlarında ise güvenilirlik ilk sırada yer almıştır. Bunu empati, fiziksel olanaklar ve güvence izlemiştir. Heveslilik boyutu faktör analizine göre anlamlı bulunmadığından analizden çıkarılmıştır. Shaikh ve Khan (2011)'nın çalışmasında ise fiziksel olanaklar ve heveslilik hizmet kalitesinin önemli boyutları olarak ortaya çıkmıştır. Bozcaada küçük bir ada olduğundan güvenilirliğin ön planda olması samimiyeti göstermektedir. Bu tür yerlerde insanların aldıkları hizmetin güvenilir olmasını beklemesi doğaldır.

Hizmet kalitesi boyutlarının, müşteri memnuniyeti, tekrar satın alma niyeti ve tavsiye isteği arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları göre; Güvenirlik ($\beta=0,373$) ve Güvence ($\beta=0,343$) boyutlarının müşteri memnuniyetini orta derecede pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Empati ve fiziksel olanak boyutları ile memnuniyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bozcaada'da işletme sahiplerin veya yöneticilerin güvence ve güvenilirlik boyutlarını iyice incelemeleri müşterilerin kalite algılarını öğrenmeleri açısından önemli olacaktır. Ayrıca empati ve fiziksel olanakların neden memnuniyet üzerinde etkili olmadığı da ayrı araştırmalarla incelenmelidir. Çünkü bu boyutların da etkili olması ile memnuniyet artacaktır. Bu da adayı tercih eden insanların daha memnun olmalarını sağlayacağı, bunun da tekrar gelme veya tavsiye üzerinde olumlu etkisi olacağı bilinmektedir.

Müşteri memnuniyeti ile tavsiye arasında tekrar satın alma niyetinin aracılık etkisinin tespiti için nedensel adım (normal teori) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde üç regresyon modeli kurulmuştur. İlk olarak memnuniyet ile tekrar satın alma regresyon modeli kurularak anlamlı etki tespit edilmiştir. Bu sonucu Kim, Ng ve Kim (2009)'in çalışmasını desteklemektedir. İkinci olarak memnuniyet ile tavsiye arasında regresyon modeli kurularak anlamlı etki tespit edilmiştir. Bu sonucu Ladhari, Brun ve Morales (2008)'in çalışmasını desteklemektedir. Üçüncü olarak kurulan modelde tekrar satın alma ile tavsiye arasında anlamlı tespit edilmiş ve bu ilişki mevcutken memnuniyet ile tavsiye ilişkisi anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç Shaikh ve Khan (2011), Kim, Ng ve Kim (2009) ve Ladhari, Brun ve Morales (2008)'in çalışmalarını desteklemektedir.

Özetle hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkisi bilinmektedir. Müşteri memnuniyetinin de tavsiye, sadakat, ve tekrar gelme üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle hizmet kalitesi çalışmaları işletmelerin üzerinde durması gereken önemli bir konudur. Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan başta geleni çalışmanın yazın belirli aylarında ve Bozcaada'daki yiyecek ve içecek işletmelerine gelen yerli turistlerle sınırlandırılmasıdır. Ayrıca, çalışma Bozcaada'daki küçük ölçekli işletmelerde yapılmıştır. Tüm bunlar çalışmanın genelleştirilmesini engellemektedir. Bu nedenle, çalışmanın büyük ve orta ölçekli otel işletmelerinde de yapılması genelleştirmeyi kolaylaştıracaktır. Ayrıca hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, sadakat, tekrar gelme, tavsiye etme ile ilgili olarak çalışmanın birbirini destekler şekilde yapılması daha anlamlı olacaktır. Böylece adaya özgü bir model de oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Akat, Ö. (2008). *Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği*, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Akbaba, A. (2007). Turizm Endüstrisinde Hizmet Kavramı, Editörler: Şevkinaz Gümüšoğlu ve diğerleri. *Hizmet Kalitesi*, Ankara: Detay Yayıncılık
- Alnıaçık, Ü. ve Özbek, V. (2009). Otobüs İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Ölçümü-Kandıra Gürkan Turizm Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(3), 125-138.
- Atılğan, E. (2001). Hizmet Kalitesi Yönetimi ve Seyahat Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Antalya.
- Bekar, A. ve Kılıç, B. (2015) Hizmet Kalitesi Memnuniyet İlişkisi: Üniversite Kampüsünde Faaliyet Gösteren Yiyecek İçecek İşletmelerinde Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 34, 1-23.
- Coşkun, İ. (2007). Müşteri Tatmininin ve Müşteri Değerinin Müşteri Sadakati Üzerine Etkisi: Süpermarket ve Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı, Eskişehir.
- Çakır Öney, N. (1998). Otel İşletmelerinde Hizmet Kalitesi ve Şile Bölgesinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Demirkol, Ş. (2004). *Yiyecek-İçecek İşletmeleri*, Editör Demirkol, Ş. ve Zengin, B., Turizm İşletmeleri, Sakarya: Değişim Yayınları.
- Field, Andy. (2006). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: Sage Publications.
- Giritlioğlu, İ. (2012). Yiyecek İçecek Bölümlerinde İşgörenlerin ve Müşterilerin hizmet Kalitesi Beklenti ve Algıları: Termal Otelde Bir Araştırma, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Ha, J. ve Jang S. (Shawn). (2010). "Effects of Service Quality and Food Quality: The Moderating Role of Atmospherics in an Ethnic Restaurant Segment", *International Journal of Hospitality Management* 29(3):520-529.
- Karahan, K. (2006). *Hizmet Pazarlaması*. (2. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

- Kılıç, B. ve Eleren, A. (2009). "Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Ölçümü Üzerine Bir Literatür Araştırması", *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1): 91-118.
- Kim, W. G., Ng, C. N. ve Kim, Y. (2009). Influence of institutional DINESERV on customer satisfaction, return intention, and word-of-mouth. *International Journal Of Hospitality Management*, 28, 10-17.
- Koçak, N. (2012). *Yiyecek İçecek Hizmetleri Yönetimi*, 5. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Küçükaltan, G. (2007). Hizmet Kalitesi Kavramına Genel Bir Yaklaşım ve Hizmet Kalitesinin Önemi. Gümüšoğlu vd. (Editörler). 1. Baskı, *Hizmet Kalitesi: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. Ankara: Detay Yayıncılık, 57-71.
- Ladhari, R., Brun, I. ve Morales, M. (2008). "Determinants of Dining Satisfaction and Post-Dining Behavioral Intentions", *International Journal of Hospitality Management*, 27(4): 563-573.
- Lai, I. W. (2015). The roles of value, satisfaction, and commitment in the effect of service quality on customer loyalty in Hong Kong-style tea restaurants. *Cornell Hospitality Quarterly*, 56(1), 118-138.
- Markovic, S., Raspor, S ve Šegaric, K. (2010). "Does Restaurant Performance Meet Customer's Expectations? An Assessment of Restaurant Service Quality Using A Modified DINESERV Approach", *Tourism and Hospitality Management*, 16(2): 181-195.
- Olalı, H., ve Kozay M. (1993). *Otel İşletmeciliği*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Petzer, D. ve Mackay, N. (2014) Dining Atmospherics And Food And Service Quality As Predictors Of Customer Satisfaction At Sit-Down Restaurants. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure* Vol. 3 (2), 1-14.
- Tan, Q., Oriade, A. ve Fallon, P. (2014) Service Quality And Customer Satisfaction In Chinese Fast Food Sector: A Proposal For CFFRSERV. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 2(1): 30-53.
- Taşkın, E. (2005). *Müşteri İlişkileri Eğitimi*. 3. Baskı, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Shaikh, U.A.A. ve Khan, N.U.R. (2011). "Impact of Service Quality on Customer Satisfaction: Evidences From The Restaturant Industryin Pakistan", *Management&Marketing*, IX (2): 343-355.

- Stevens, P., Knutson, B. ve Patton, M. (1995). "Dineserv: A Tool for Measuring Service Quality in Restaurants", *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 26:56- 60.
- Su, A. Y. (2004). Customer Satisfaction Measurement Practice in Taiwan Hotels. *International Journal of Hospitality Management*, 23, 397-408.
- Ural, A. Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS le Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Vazquez, R., Bosque, I. A. Rodringuez-Del., Diaz, A. M., ve Ruiz, A. V. (2001). Service Quality in Supermarket Retailing: Identifying Critical Service Experiences. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 8, 1-14.

BANDIRMA ŞEHİRİNDE SUÇLAR (2006 – 2008): COĞRAFİ BİR YAKLAŞIM

Crimes in The City of Bandırma (2006 - 2008): A Geographical Approach

Gönderim Tarihi: 12.01.2016

Kabul Tarihi: 14.03.2016

Alpaslan ALİAĞAOĞLU*

Semra Yılmaz ÇILDAM**

Öz: Bu çalışmada Bandırma şehir merkezinde 2006 – 2008 yılları arasında Polis sorumluluk bölgesinde yaşanan mala karşı suçlar analiz edilmiştir. Suçun ortaya çıkış sebepleri, mevcut alanı, işlenme sıklığı, çevreye etkisi, beslendiği kaynaklar vb. faktörler göz önünde bulundurulmuş ve konu açıklanmıştır.

Şehir yerleşmeleri suçu kendi bünyelerinde beslerler. Bu nedenle suç konusunda çalışma alanı olarak şehir yerleşmesi seçilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğünden alınan veriler sınıflandırılmıştır. Suçların zamansal ve mekânsal dağılımı tespit edilmiş olup, nedenleri üzerinde durulmuştur. Bandırma Kaymakamlığı ve Bandırma Belediyesinden de konu ile ilgili bilgiler alınmıştır. Çalışma 2 hipotezle desteklenmiştir. Grafik, tablo ve haritalama yöntemiyle görsel anlamda konuya açıklık getirilmiştir. Korelasyon analizi kullanılarak suç ve onu doğuran faktörler arasındaki ilişki ve bu ilişkinin gücü hakkında bilgiler verilmiştir.

Ortaya çıkan tablo suç üzerinde zaman ve mekân kavramının doğrudan etkili olduğunu göstermiştir. Arazi kullanımı, nüfus yoğunluğu, eğitim durumu ve zaman kavramının suçu doğrudan yönlendirdiği; işlek caddelerin, MİA ve fonksiyonel çeşitliliğe sahip alanların da suça zemin hazırladığı görülmüştür. Bandırma şehrinin 17 Eylül, Paşabayır, 600 Evler, Haydar Çavuş mahallelerinde suç tepelerine rastlanılmıştır. Bunun yanında Kayacık, Çalışkanlar, Paşamescit ve Levent mahalleleri gibi suç düzlükleri de mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Bandırma Şehri, Suç, Mekân, Asayiş Suçları, Suç Coğrafyası.

Abstract: In this study, crimes against property committed in 2006-2008 in police accountability areas of the downtown Bandırma were analyzed. The topic is explained considering factors such as the reasons for the emergence of the crime, the areas it occurred, frequency of the commitment, its influence on the environment, and its breeding grounds etc.

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Coğrafya Anabilim Dalı,
e posta: alpaslan38ster@gmail.com

** Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Coğrafya Anabilim Dalı, e posta: semray@yahoo.com

Residential areas of cities contain sources of crimes within themselves. Thus, residential areas in the city was chosen as the working area. The data obtained from Balıkesir were classified to meet the objectives of this study. Temporal and spatial distributions of the crimes were detected and the reasons underlying them were evaluated. Information relating to the subject was also received from Bandırma governor's office and Bandırma municipality. This study was supported by two hypotheses. Graphs, tables, and maps were used to clarify the issue. The relationship between crimes and their underlying causes and the strength of the relationship were analyzed using regression analysis.

Our results show that timing and location directly influences crime Use of the land, population density, educational status and timing directly influence crime; it is understood that busy streets, MIA and functional variation are causes of crimes. Increased frequency of crime was seen in 7 Eylül, Pasabayır, 600 Evler, and Haydar Cavus districts of the Bandırma city. In addition, crime plateaus were found in Kayaçık, Çalışkanlar, Paşamescit ve Levent districts.

Keywords: City of Bandırma, Crime, Localization, Public Order Crimes, Geography of Crime.

GİRİŞ

Dünya var olduğu günden bu yana bir değişim süreci yaşamaktadır. Değişim tek yönlü değil kültürel, toplumsal, siyasal, coğrafik, teknolojik açıdan geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir. Değişim özellikle kentlerde kendini çok bariz şekilde hissettirmektedir.

Suçlar, toplumda yaşayan bireyler üzerinde güvenlik endişesi yaratan ve kamu güvenliği için kontrol altına alınması zorunlu olan sosyal, psikolojik, ekonomik ve hukuki sorunlardır. Suçlu, içinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel kuvvetleri arasında bir denge kuramamış kişidir (Strateji Merkezi Başkanlığı, 2003). Suç ve coğrafya arasındaki ilişki dünyada 150 yıl öncesine dayanırken ülkemizde üzerinde çalışılan yeni bir konudur.

Suç çok sayıda faktörün etkileşimi ile ortaya çıkan bir olgudur. Suç olgusu diğer faktörler yanında mekân ihtiyaç duymakta, mekânın bazı özelliklerinden etkilenmektedir. Mekân bilimi olan coğrafya doğal olarak suçla ilgilenmektedir. Suç coğrafyası, suç ve suçluluğun mekân ve zamansal olarak etkilerini ortaya koyan, beşeri coğrafyanın gelişen bir parçasıdır (Aliağaoğlu, 2007). Yani suç belli bir coğrafi mekânda meydana gelmekte; coğrafi mekânların kendine özgü özellikleri suçların ortaya çıkışına neden olmaktadır (Aliağaoğlu ve Alaeddinoğlu, 2005).

Şehir canlı bir organizma gibi gelişip, büyür. Bu genişleme hali içinde değişime ayak uydurmayan kişiler kendini bazı girdaplarda görebilmektedirler.

Suç bu girdaplardan biridir. Suç birçok nedenden dolayı işlenebilir. Bir suçun ağırlığı mağdura ve topluma verdiği zarar ve suçlunun fiili kasten işleyip işlemediğine göre belirlenir. (Soyaslan, 1996: 1).

Kentte suçu etkileyen faktörlere bakıldığında dört ana faktörün etkili olduğu görülmektedir. Bunlar ekonomik, demografik, mekânsal, sosyal ve kültürel faktörlerdir (Ayhan ve Çubukçu, 2007). Şehirleşen ve sanayileşen toplumların tümü kaçınılmaz bir biçimde sanayileşme ve şehirleşmenin sebebiyet verdiği problemler ve başta suçluluk problemiyle karşılaşmaktadır. (Pesen, 2007). Hiç kuşkusuz bireylerin yaşadıkları toplumun sosyo - ekonomik çevrelerinden etkilendiği bir gerçektir (Cömertler, 2007).

1995 yılından itibaren incelemeye alınan verilere göre, suç sayısı özellikle son yıllarda büyük artış göstermiştir. Özellikle 2005 yılında işlenen suç sayısı bir önceki yıla göre % 38 oranında artış göstermiştir. (Sargın ve Temurçin, ty.).

Kunter (1950), "Türkiye'de Suçluluğun İçtimai Amilleri" adlı raporda Türkiye'deki suçluluğu doğuran sosyal etmenler üzerinde durmuştur.

Herbert (1975), suç bölgelerindeki olayların göreceli farklılıklarını tanımlamaktadır. Çeşitli ölçü formlarıyla birlikte insan davranışlarını incelemektedir.

Roncek (1981), suçun nerede meydana geldiğinin o yerin sosyal yapısının ve yerleşim alanlarının karakterlerinin nasıl olduğunu gösterebileceğini belirtmiştir. Araştırma alanı olarak San Diego ve Cleveland şehirleri seçilmiştir.

Brown (1982), Chicago'daki banliyöler arasındaki suçun mekânsal dağılımını incelemiştir.

Smith (1984), çalışmasında çoğalan sosyal çarpıklığın önemini vurgulamıştır. Ona göre düzen problemleriyle ilişkili durumlar yerleşim çevresinin karakterinden kaynaklanmaktadır.

Lowman (1986), bu makalede suç coğrafyasındaki değerler, inançlar, temel konuları sorar ve tanımlar.

İçli (1993), bu çalışmasında suçu besleyen, tetikleyen çeşitli değişkenlerin varlığına dikkat çekmiştir.

Peterson, Krivo (1996), suç ve çevrenin dezavantajları arasındaki ilişkiyi iki hipotezle açıklamaya çalışmışlardır:

2000 yılında "İstanbul'da Mala Karşı İşlenen Suçlar"la ilgili olarak bir seminer yapılmıştır. Buna göre mala karşı suçlar metropolitan şehirlerimizde daha fazla işlenmektedir. Aşırı nüfus artışı, plansız kentleşme ve kontrol dışı yaşamlar bunda etkilidir.

Blumen, Rattner (2002), ilk kez İsrail’de suçun bölgesel örneklerini araştırmışlardır.

Tselani ve diğerleri (2002), malvarlığı suçlarını açıklamak için sınırları belirtilen istatistik modeller geliştirmişlerdir.

Hannon (2002), çalışmasında suçun toplumsal, ekonomik yoksulluk, baskı ve düzensizliğe sebep olduğunu göstermiştir.

Ceccato ve diğerleri (2002), Stocholm kentinde mekânsal istatistik metodları kullanarak vandalizm, araba ve ev hırsızlığında 1980’lerin başından beri meydana gelen değişimleri araştırmaktadırlar.

Kızmaz (2003), “Ekonomik Yapı ve Suç” adlı çalışmasında ekonomi ve suç arasında bir bağlantı olup olmadığına dikkat çekmek istemiştir.

Wilsem ve diğerleri (2003), çalışmalarında şehirlerdeki mağdur oranlarını tanımlamayı tercih etmişlerdir. Gelir eşitsizliğinin yoğun yaşandığı ülkelerde hırsızlık olayları daha çok yaşanmaktadır.

Gyamfi (2003), dört polis bölgesi arasındaki suçları, suçların meydana gelişine zemin hazırlayan durumları, örnekler ve suç eğilimlerini açıklar.

Aksoy (2004), “Coğrafi Profillemeye” adlı çalışmasında Bemtap - 2000 (Bursa Emniyet Müdürlüğü Teknolojik Adaptasyon Projesi)’nin bir alt proje grubu olan coğrafi profillemenin önemi üzerinde durmuştur.

Bernesco ve Nieuwbeerta (2004), çalışmalarında farklı mekân tercih görüşü ile Hague şehrinde konut hırsızlarının hedef seçim alanlarını analiz etmektedirler. Çalışmada saldırganların karakterleri, komşuluk ilişkileri, farklı mekânsal tercihlerin suç-çevre unsuruna katkıları üzerinde durulmuştur.

Kızmaz (2004), “Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki bazı illerde cezaevlerinde bulunan suçlular üzerinde bir çalışma yapmıştır.

Yuen (2004), bazı şehirlerde şehir güvenliğinin ihmal edildiğini belirtmiştir. Günümüzde daha güvenli şehirlerin kurulması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Aliağaoğlu ve Alaeddinoğlu (2005), çalışmalarında Erzurum şehrinde mala karşı işlenen suçların mekânsal analizini yapmışlardır. Mala karşı işlenen suçların içinde en fazla hırsızlık suçu işlenmiştir.

Madanipour ve Tabriz (2005), Tahran’da evde hırsızlık ve yerleşim alanları arasındaki ilişkiyi çalışmışlardır.

Ceccato (2005), Makale boyunca sıcaklık, hava ve suç arasındaki ilişki irdelenmiştir.

Ayhan (2006) , "Metropolitan Alanlarda Güvenlik Sorunu ve Çözüm Önerileri" adlı çalışmasında suçun doğuş nedenlerine nüfus hareketlerinin kontrolsüzlüğünü göstermektedir.

Karakaş (2006), ülkemizde suçla ilgili ilk çalışmaları yapan coğrafyacıdır. Elazığ şehrindeki hırsızlık suçlarını incelemiştir.

Yılmaz ve Ergün (2006), Türkiye’de asayiş suçlarını coğrafi bakış açısıyla değerlendirmişlerdir.

Aliağaoğlu (2007), "Balıkesir Şehrinde Suçlar: Coğrafi Bir Yaklaşım (2005) " adlı kitabında Balıkesir’deki suçlar konusunu işlemiştir. Suçun mekânın farklı özelliklerinde etkilendiği üzerinde durulmuştur. Şehirlerin suç açısından sıca mekânlardan olduğunu belirtilmiştir.

Aytaç ve diğerleri (2007), Suçu işlemede hangi değişkenlerin daha etkin olduğunu bulmaya çalışmışlardır. Çalışmanın temelini 2004 yılında Bursa Emniyet Müdürlüğüne getirilen işyerinde suç işleyenlere önceden hazırlanmış anket formlarının doldurulması oluşturmaktadır.

Uzun (2008), Tokat şehrinde mala karşı işlenen suçlar konusunu işlemiştir. Sosyo - ekonomik durum ile mala karşı işlenen suçlar arasında var olan doğru orantıyı vurgulamıştır.

Özbay (2008), "Strain, Social Bonding Theories and Delinouency" adlı çalışmasında anomi (kualsızlık) değişkenlerinin suç üzerindeki etkisini incelemektedir.

Karabulut ve Gürbüz (2008), "Adana Sorumluluk sahasında Çocuk Suçlarının CBS İle Haritalanması ve Analizi" adlı çalışmalarında suçların mekânla ilişkilerini haritalandırarak ortak noktalara ulaşmayı hedeflemektedirler.

Özkan (2009), "Ceza İnfaz Kurumlarında bulunan Çocukların Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında 13 - 20 yaş arası çocuk ve gençlerin durumlarını değerlendirmiştir.

Günel ve Şahanalp (2009), Şanlıurfa ile ilgili çalışmalarında şehirdeki hırsızlık olaylarını ele almışlardır.

Sargın ve Temurçin (2009), çalışmalarında Türkiye’deki suçların yıllar içindeki (1995 - 2006) gidişine ışık tutmuştur.

Çalışkan ve Aksak (2010), "Çanakkale Kentinde Mala Karşı İşlenen Suçların Coğrafi Dağılışı Özelliklerinin İncelenmesi" adlı çalışmalarında suç olgusunun mekânsal dağılışı üzerinde durmuşlardır.

Yılmaz ve Ergün (tarihi belirtilmemiştir.), “Şehir Güvenliği, Coğrafya ve CBS (Samsun Örneği)” çalışmalarında suç yeri, suçlu, suçun türü ve şekli arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmada üzerinde durulan esas problem Bandırma şehrindeki mala karşı suçlardır. Konu mekânsal boyutuyla ele alınmakta; mahalleler bazında dağılımın nedenleri irdelenmektedir. Suçun günün hangi saatlerinde daha fazla işlendiği yani zamansal boyutu da dikkate alınmaktadır. Çalışmada, başta şehir içi arazi kullanılışı olmak üzere, mekânsal olarak ifade edilebilecek birçok özellik suç ile ilişkilendirilmektedir. Suç olayının meydana gelişinde etkili olabilecek faktörleri açıklayan teoriler ise, çalışmanın arka planını oluşturmaktadır. Başka bir anlatımla araştırma konusu açıklanırken “rutin (olağan) faaliyet teorisi” ve “kırık pencere teorisi”nden faydalanılmıştır.

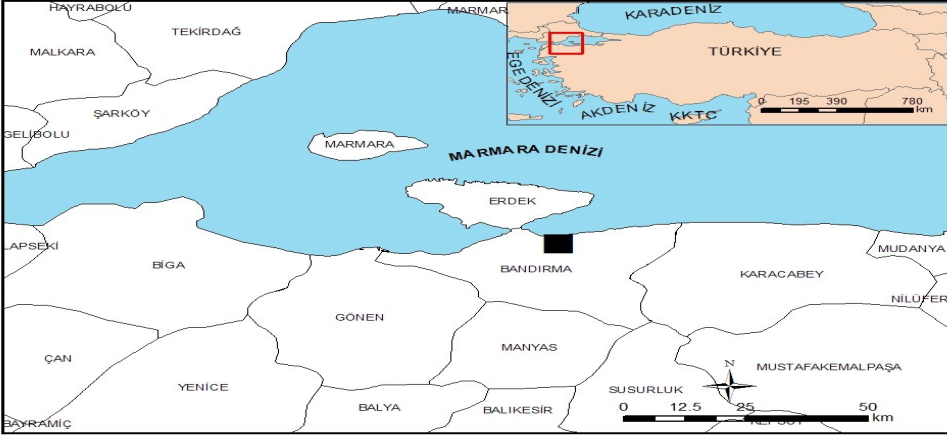
Bu çalışmada Bandırma şehrinde suçun mekânsal ve zamansal dağılışı nedenleriyle birlikte ele alınmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalarda tek yıllık veriler kullanılmıştır (Alioğlu, 2007; Uzun, 2008; Karakaş, 2006; Çalışkan ve Aksak, 2010). Bu çalışmada üç yıllık verilerin kullanılması konuya daha sağlıklı bir bakış açısı getirecektir. Coğrafyacılar haritalama yöntemini kullanarak ele aldıkları konuları daha görselleştirip, anlamlı hale getirmişlerdir. Suç haritalarının çiziminde asıl amaç suçun olduğu ve geliştiği alanlar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması ve analiz edilmesidir. Analiz işlemi çerçevesinde alanda meydana gelen suçların artış, azalış, dağılışı ve arazi kullanımıyla ilgili çeşitli bağlantıları değerlendirilir (Karakaş, 2005). Veriler suç haritalarıyla desteklenerek konu daha anlaşılır hale getirilecektir. Suçun haritalanması ham verilerin bilgiye dönüştürülmesini ve karar aşamasında süratli ve doğru karar vermemizi sağlayacaktır (Özçelik, 2006: 2).

Polis sorumluluk bölgesi içindeki yerler çalışma konusu edilmiş, Jandarma sorumluluk alanı içindeki yerler alınmamıştır. Balıkesir Emniyet Müdürlüğünden alınan veriler mala karşı suçları evden hırsızlık, işyerinden hırsızlık, otdan hırsızlık, oto hırsızlığı, yankesicilik, kapkaç, hayvan hırsızlığı, inşaatçı hırsızlık, gasp, yağma (şahıstan, evden, bankadan vs.), mala zarar, malvarlığına karşı diğer suçlar (güveni kötüye kullanma, dolandırıcılık, suç eşyasın satın alma, sahiplenme, satma vb.) ve mala karşı tasnif dışı suçlar adı altında çeşitli bölümlere ayırmıştır

Çalışma alanı olarak seçilen Bandırma ilçesi, Balıkesir ilinin kuzeyinde yer alan ve Marmara denizine kıyısı olan bir liman şehridir. 40° 21' 30" kuzey enlemi ve 27° 48' 59" doğu boylamında yer alır. Şehrin kuzeyinde Marmara Denizi ve Kapıdağ yarımadası, güneyinde Manyas Gölü, Manyas Kuş Cenneti, batısında Gönen, doğusunda Karacabey ilçesi yer alır (Şekil 1). 690 km² yüzölçümüne sa-

hiptir. Denizden yüksekliği 1 metre ile 764 metre arasında değişmektedir. Balıkesir birinci derecede gelişen iller grubunda yer alır (Dinçer ve Kavaslıoğlu, 2003). 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımına göre 120,753 olan nüfusu, Bandırma'yı Marmara Bölgesi'nin 13. büyük yerleşim bölgesi ve Güney Marmara'nın 2. büyük liman kenti yapmaktadır (Bandırma Belediyesi, 2010).

Şekil 1: Çalışma Alanı Lokasyon Haritası

KURAMSAL ÇERÇEVE

Zaman içerisinde suçun meydana geliş sebebiyle ilgili çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bireysel ve ekolojik yaklaşımlar şeklinde ortaya çıkan bu teoriler çeşitli çevreler tarafından öncelik sırası verilerek yapılan çalışmalara rehberlik etmiştir. Ekolojik yaklaşımlardan biri "**Kırık Pencere Teorisi**" (Broken Windows)'dir. Kırık pencereler kavramı, siyaset bilimci James Wilson ile kriminolog George Kelling' in 1982 yılında yayınladıkları bir makalelerinden kaynaklanmaktadır (Beşe, 2006). Bu teori en basit anlamıyla, bir mahallede kırık bir cam varsa bu oranın bakımsız ve terk edilmiş bir yer izlenimi verdiğini ve tinerci, soygari, uyuşturucu satıcıları için de barınma yeri olabileceğini gözler önüne sermektedir. Bu teori yakın çevrenin de bu alana dâhil edilip, güvensiz ortamlar yaratılacağı fikrine dayanır. Küçük taşkınlıkların, basit olayların kartopu gibi büyüyerek adam öldürme, kasten yaralama ve fuhuş benzeri daha büyük olaylara sebep olacağına dikkat çekilmektedir.

Lawrence Cohen ve Marcus Felson 1979 yılında "**Rutin Faaliyet Teorisini**" ortaya attılar. Bu teoriye göre suçlunun özelliklerinden ziyade suçun meydana geldiği mekân - zaman kavramlarının bileşkesine önem verilmelidir. Suç günlük rutin aktivite içerisinde değerlendirilmelidir. İnsanların dışarıda ne kadar çok zaman geçirdiklerinin suç olaylarıyla doğrudan bir ilişkisi olduğu kabul

edilmektedir. Cohen ve Felson suçu oluşturan faktörleri sıralamışlardır: Motive olmuş suçlu, hedef ve koruyucuların eksikliği (Cohen ve Felson, 1979). Shaw ve Mckay (1942) suç ve mekân ilişkisini ortaya koyarak önemli bir bulguya imza atmışlardır. Cohen ve Felson ise buna zaman boyutunu da katarak ileri bir yol almışlardır (Dolu, 2009).

“Savunulabilir Mekân Teorisi” mimar Oscar Newman tarafından geliştirilmiştir. Bu teori güvenli tasarımların yapımının suçu önlemede etkili olduğunu savunmaktadır. Bu teoriye göre yabancıların çok, ailelerin fazla olduğu yerlerde suç kalabalık ve birbirini tanımayan insanların olduğu yerlere göre daha az işlenmektedir (Newman, 1996). Churchill’in “Önce biz binalarımızı şekillendiririz, sonra da onlar bize şekil verir.” sözü bu teoriyi en iyi açıklayan cümledir. Güvenli toplumlar yaratılmak istenirse bunun yolunun güvenli tasarımlar yapmaktan geçtiği belirtilmiştir (Örçen, 2004). Konutların ve yerleşim yerleri insanların komşularını tanıyabilecekleri şekilde dizayn edilmelidir. Çok katlı yapılar, yerleşkeler suçları önlemede yetersizliğe sebep olur. Bunu önlemek için Newyork’ta güvenli şehir konut projesi hazırlanmıştır (Conklin’den Dolu, 2009).

“Sosyal Çözülme Teorisi” 1920’lerde Shaw, Mckay tarafından ortaya atılmıştır. Chicago Okulu araştırmacıları, suçun meydana gelişini çevre faktörlerine bağlamışlardır. Shaw ve McKay etnik farklılıklar, düşük gelir düzeyi, göç gibi faktörlerin toplumun sosyal yapısını yıktığını, bunun da suça neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sosyal Çözülme teorisinde suçun en fazla kentlerde ortaya çıktığı belirtilmiştir Sosyal çözülmede, çocukların sosyal denetimden uzak olması, iş ve okuma imkânlarının zayıf olması fakirlik, işsizlik, denetimsizlik gibi faktörler etkilidir (Kızmaz, 2005).

Felson ve Clarke **“Suç - Fırsat Teorisini”** ortaya atmışlardır. Yayınladıkları **“Suç Fırsat Doğurur”** eserleriyle fırsatların suçu doğurmada önemli bir etken olduğunu belirtmişlerdir.

Felson ve Clarke suç - fırsat teorisini 10 madde ile açıklamışlardır (Clarke ve Felson, 1998: 10):

1. Fırsatlar bütün suçları işlemede rol oynar.
2. Suç fırsatları spesifiktir.
3. Suç fırsatları zaman ve mekânla ilişkilidir.
4. Suç fırsatlar günlük olaylara bağlıdır.
5. Bir suç diğerleri için fırsatlar üretir.

6. Bazı ürünler çok fazla baştan çıkarıcı suç fırsatları sunarlar.
7. Sosyal ve teknolojik değişimler yeni suç fırsatları üretir
8. Suçlular için fırsatlar azaltılabilir.
9. Fırsatları azaltmak suçun yer değiştirmesine katkı sağlamaz.
10. Yoğun fırsatları azaltma suçu daha yaygın azaltmayı sağlar.

Suç - fırsat ilişkisi için deneyler yapan Felson ve Clarke öğrencilere kopye çekecek ortamlar hazırladıktan sonra onların sınav esnasında kopye çektiklerini gözlemlemişlerdir. Kapılara kamera sistemi takılması, birden fazla kilit yerleştirme, reklam amaçlı vitrinlere bilgisayar ve cep telefonu yerleştirmek yerine animasyonlarını yerleştirme, ürünlere barkot yapıştırma, mağazalara alarmlı kapılar taktırma suçun doğmasını engelleyen tedbirler olarak görülür (Clarke, 1997).

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada aşağıda belirtilen hipotezler ileri sürülmüştür:

1. İşyeri sayısı ile işyerinden hırsızlık suçu arasında güçlü bir korelasyon vardır.
2. Mala zarar verme suçu nüfusun yoğun ve fonksiyonel çeşitliliğin fazla olduğu alanlarda görülür.

Çalışma için gerekli veriler belirli devlet kurumlarından temin edildi. Bunların başında Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü gelmektedir. Veriler sadece polis sorumluluk bölgesini kapsamaktadır. TUIK 'den Bandırma şehrinin mahalle nüfusu, cinsiyete göre nüfus oranları ve nüfusun eğitim düzeyini gösteren veriler alınmıştır. Bandırma belediyesinden Bandırma şehir planı, yerleşim yerinde mahalle bazında nitelik kodlarına göre hane sayıları (inşaat, diğer, tahsis, bina, arsa, kamu işyeri, özel işyeri, özel mevsimlik konut) ve şehirde pazar kurulan yerlerin verileri alınmıştır. Şehirdeki lokanta, içkili lokanta, kahvehane, çay ocağı, internet cafelerin ikamet adresleri alınmış ve bunların mahallelere göre dağılımı yapılmıştır. Ayrıca Bandırma belediyesinden umuma açık işyeri, sıhhi müessese, gayri sıhhi müesseselerin sayıları alınıp, gerekli tasnif yapılmıştır.

Alınan üç yıllık verilerin (2006 - 2008) ortalaması çalışma konusu edilmiştir. Bandırma şehrinde işlenen suçların zamanları gün dört bölüme ayrılarak hesaplanmıştır. Bu saat dilimlerinin gösterdiği zaman aralıkları şu şekildedir: 1. saat dilimi 06:00 - 12:00, 2. saat dilimi 12:01 - 18:00, 3. saat dilimi 18:01 - 23:50 'yi ve 4. zaman dilimi 24:00 - 05:50 saatlerini göstermektedir. Saat dilimleri

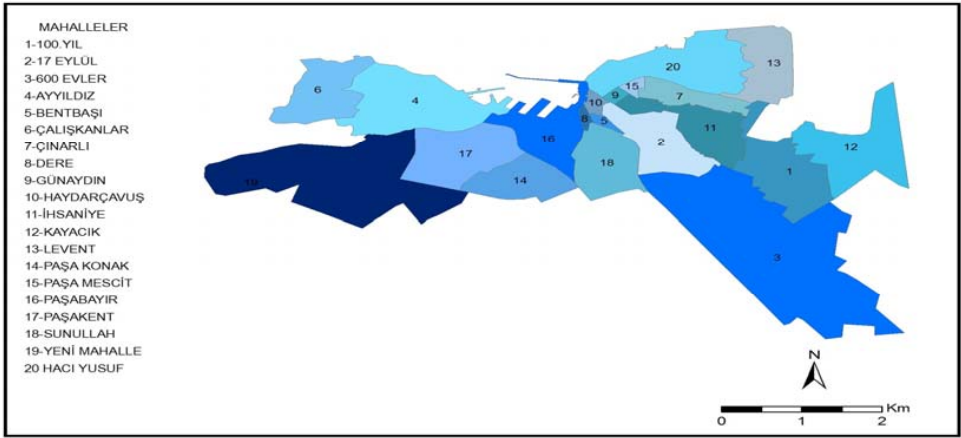
arasındaki küçük zaman kayıpları verilerin doğasından kaynaklanmaktadır. Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğünden alınan veriler amaca uygun olarak sınıflandırılmıştır.

Veriler doğrultusunda hazırlanan tablolar ve grafikler olayları anlamlandırmıştır. CBS kullanılarak oluşturulan şekiller çalışma alanına belli bir perspektiften bakmayı sağlamıştır. İki değişken arasındaki ilişkiyi açıklayan korelasyon analizi de kullanılmıştır. Böylece değişkenler arasındaki durum yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bandırma şehri Ayyıldız, Bentbaşı, Çınarlı, Dere, Günaydın, Hacı Yusuf, Haydar Çavuş, İhsaniye, Kayacık, Levent, Paşabayır, Paşamescit, Sunullah, Yeni, 10. Yıl, 17 Eylül, 600 Evler, Paşakonak, Paşakent ve Çalışkanlar mahallelerinden oluşmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: Bandırma Şehir Merkezindeki Mahalleler (2011)

Kaynak: Bandırma Belediyesi, 2010.

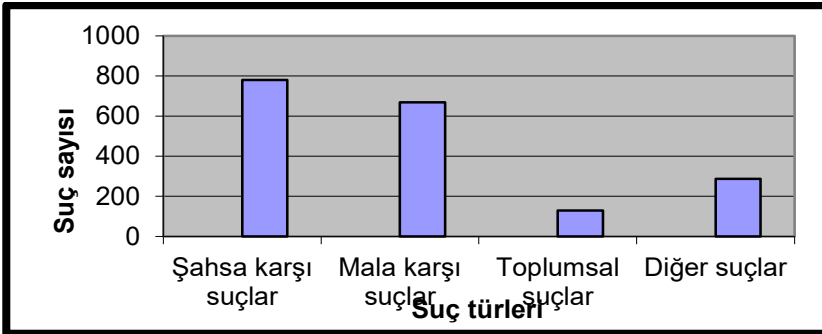
Bandırma şehrinde mahalleri nüfus miktarları açısından incelediğimizde 14337 kişiyle 17 Eylül Mahallesi ilk sırada yer almaktadır. 13558 kişiyle Paşabayır Mahallesi ikinci sırada, 11111 kişiyle Sunullah Mahallesi üçüncü sırada, 10606 kişiyle İhsaniye Mahallesi dördüncü sırada gelmektedir (Tablo 1). Nüfus artıka insanlar arasındaki etkileşim artmaktadır. Dolayısıyla etkileşime geçen nüfus suçu da beraberinde getirmektedir.

Tablo 1: Bandırma Şehri Mahalle Nüfusları (2009)

Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
Ayyıldız	2231
Bentbaşı	3301
Çınarlı	4835
Dere	1524
Günaydın	2630
Hacı Yusuf	9739
Haydar Çavuş	1492
İhsaniye	10606
Kayacık	2692
Levent	4577
Paşabayır	13558
Paşamescit	2429
Sunullah	11111
Yeni	2190
100. Yıl	9238
17 Eylül	14337
600 Evler	4440
Paşakonak	8209
Paşakent	3905
Çalışkanlar	341

Kaynak: TÜİK

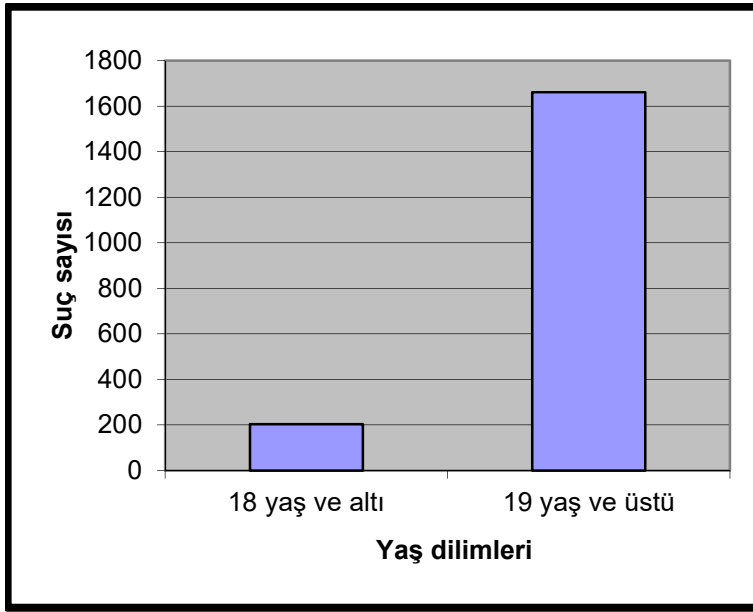
Bu çalışmada 2006 - 2008 yıllarına ait Bandırma Polis sorumluluk bölgesinde meydana gelen ortalama mala karşı işlenen suç olayları hakkında bilgi verilecektir. 2006 - 2008 yıllarında 5599 suç olayı kayıt altına alınmıştır. Yıllık ortalama suç sayısı 1864 adet kadardır. Malvarlığına karşı 668 adet suç işlendiği görülmektedir (Grafik 1). Diğer ilçeler göz önüne alındığında Bandırma suçun en fazla işlendiği yer konumundadır. Balıkesir ilinin nüfus yoğunluğu bakımından en büyük ilçesi olması bu durumu tetiklemektedir.

Grafik 1: Bandırma Şehrinde Başlıca Suçlar ve Onların Sayısı (2006 - 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

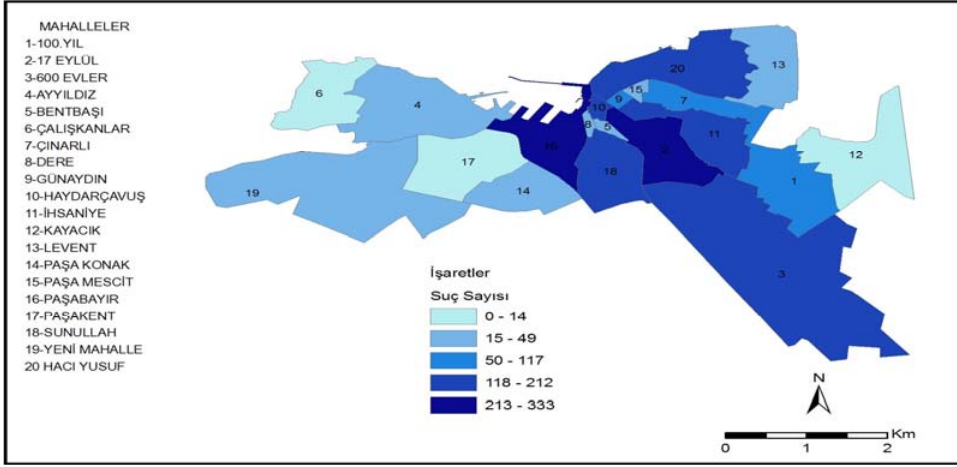
Suç olaylarına erkekler daha fazla karışmaktadırlar. Bunda erkeklerin daha çok dışarıda zaman geçirmeleri etkilidir. 2006 yılında suça karışan kadın sayısı 654, erkek sayısı 1801'dir. 2007 yılında suça karışan kadın sayısı 217, erkek sayısı 2215'dir. 2008 yılında suça karışan kadın sayısı 508, erkek sayısı 2273'dür. 2006 - 2008 yıllarının yaş dilimleri açısından ortalaması alındığında 18 yaş ve altı suçlu sayısı 203, 19 yaş ve üstü suçlu sayısı 1661 adettir. 19 yaş ve üstü verilerin ayrıntılı olarak verilmemesi verilerin doğasından kaynaklanmaktadır. Bu verilerden yaş arttıkça suç işleme oranının da arttığı görülmektedir (Grafik 2).

Grafik 2: Bandırma Şehrinde Yakalanan Suçluların Yaş Dilimlerine Göre Dağılımı (2006 – 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Şekil 3: Bandırma Şehrinde Suçların Mahallelere Göre Dağılışı (2006 - 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Bandırma şehrinde suçun çok yaygın yaşandığı yerler olan çeşitli suç tepelerine rastlanılmaktadır. 17 Eylül, Paşabayır, 600 Evler, Haydar Çavuş, Hacı Yusuf, İhsaniye, Sunullah bu suç tepelerindedir. Bunun yanında Kayacık, Paşakent, Paşakonak, Bentbaşı, Paşamescit, Ayyıldıztepe, Dere, Yeni Mahalle, Levent gibi suçun az işlendiği mahalleler de mevcuttur. Bunların arasında dalgalı düzlükler olarak nitelenen, orta ölçekte suçların işlendiği mahalleler ise şunlardır: 100 Yıl, Günaydın, Çınarlı (Şekil 3).

Mala Karşı İşlenen Suçlar

Mala karşı işlenen suçların, ülkede işlenen tüm suçlara oranı her zaman çok yüksek olmuştur. Sadece Türkiye’de değil pek çok yabancı ülkede de durum böyledir. İşsizlik, hayat pahalılığı mala karşı suçları artırmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarını tatmin etme durumu ile mala karşı suçlar arasında bir bağlantı vardır.

Hırsızlık suçunun mahallelere göre dağılışına bakıldığında mekânın özelliği ve çevre şartları ön plandadır. Bandırma şehrinde evden hırsızlık suçu en fazla Paşabayır Mahallesinde görülmektedir. Nedenlerine bakıldığında yerleşkenin zengin muhiti olması, çalışan anne-baba sayısının fazla olmasından dolayı evlerin gündüz saatlerinde boş kalması, komşuluk ilişkilerinin zayıf olması temel etkenlerdir. Ayrıca ikamet edenlerin belli bir kesimi memur olduğu için sık sık yer değiştirmekte, sürekli bir sirkülasyon olduğu için mahalledeki yabancılar göze batmamaktadır.

Bandırma şehrinde 2006 yılında 1049, 2007 yılında 495, 2008 yılında 460 olmak üzere toplam 2004 adet mala karşı suç işlendiği görülmektedir. Yıllık ortalama

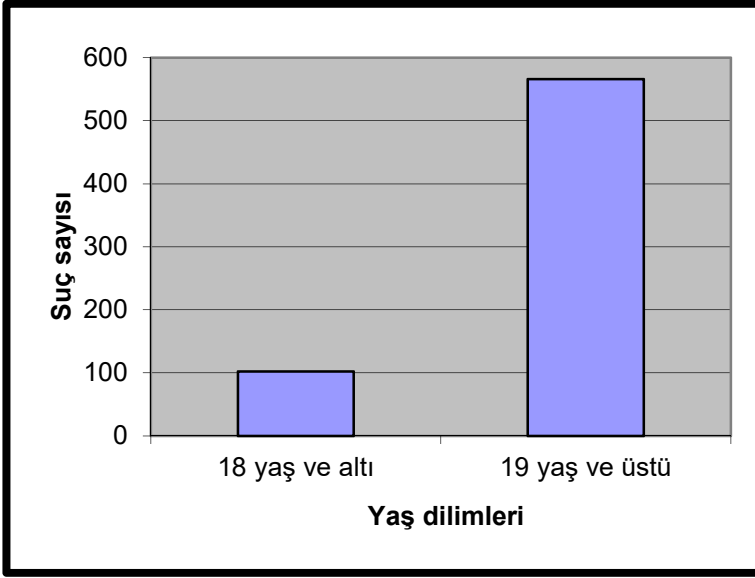
suç sayısı 668 adet kadardır. Şehirde en fazla görülen mala karşı suç türü evden hırsızlık olayıdır. 2006 yılında 318, 2007 yılında 128 ve 2008 yılında 115 olmak üzere toplam 561 adet olay meydana gelmiştir. Bunu mala zarar verme suçu takip etmektedir. 2006 yılında 209, 2007 yılında 156 ve 2008 yılında 130 olma üzere 495 adet suç işlenmiştir. Üçüncü sırada ise işyerinden hırsızlık suçu gelmektedir. 2006 yılında 172, 2007 yılında 82, 2008 yılında 49 adet olay meydana gelmiştir. Üç yılın ortalaması alındığında kapkaçlık (3), İnşaattan hırsızlık (4), oto hırsızlığı (7), resmi kurumdan hırsızlık (12), yankesicilik (13), gasp (15) en az işlenen suçlardır. Mala karşı işlenen suçlarda yakalanan kişi sayısı 2006 yılında 299, 2007 yılında 250, 2008 yılında 1305 kişidir. Üç yılın toplamında 1854 kişi yakalanmıştır. Faili firarda kişi sayısı 2006 yılında 40, 2007 yılında 32, 2008 yılında 138 adet kadardır. Faili meçhul olay sayısı 2006 yılında 680, 2007 yılında 584, 2008 yılında 161 adet olup, toplam 2625 kadardır. Cinsiyet açısından olaya baktığımızda erkek sayısı kadın sayısından fazladır. Üç yılın ortalamasına göre erkek sayısı 2471 kişi iken, kadın sayısı 381 kişidir(Tablo2).

Tablo 2: Bandırma Şehrinde Mala Karşı İşlenen Suçlar ve Özellikleri (2006 - 2008)

Suçun Türü	Toplam			Şüphelinin Durumu									Şüphelinin Cinsiyeti					
				Faili Yakalanan			Faili Firarda			Faili			Erkek			Kadın		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Evden hırsızlık	318	128	115	36	53	170	13		16	268	156	528	78	28	235	23	9	40
İşyerinden	172	82	49	31	27	210	2	1	18	139	156	259	42	47	363	4	5	48
Oto hırsızlığı		12	10	4	4	28	1	3	5	2	37	37	4	6	45	-	-	-
Otodan hırsızlık	80	42	39	18	5	7			1	62	37	8	26	26	11			
Dolandırıcılık	50	38	32	17	16	98	11	7	46	22	28	90	33	13	97	6	-	15
Yankesicilik	12	11	17	3	-	11		-	1	9	11	49	1	-	11	5	-	5
Kapkaçlık	5	2	2	-	-	8	1		1	4	2	6	1	-	8	-	-	-
İnşaattan	4	4	5	-	-	19		-	-	-	3	22	-	-	34	-	-	4
Resmi	6	10	19	2	7	40	1		1	1	3	46	5	19	76	1		2
Gasp	28	10	7	26	9	75	-	-	8	2	1	10	8	12	123	5	-	4
Mala zarar	209	156	130	31	79	382	10	10	26	79	67	195	116	92	542	20	4	37
Diğer hırsızlık	164	45	55	71	43	257	1	11	15	92	83	111	71	45	253	104	9	31
Toplam	1049	495	460	239	243	1305	40	32	138	680	584	1361	385	288	1798	168	27	186
Üç yılın	668			597			70			875			824			127		

Bandırma Şehrinde mala karşı işlenen suçlarda 18 yaş ve altı suça karışan kişi sayısı 102, 19 yaş ve üstünde suça karışan kişi sayısı 566'dır. Bu durum 19 yaş ve üstünün daha fazla suça karıştığı göstermektedir (Grafik 3).

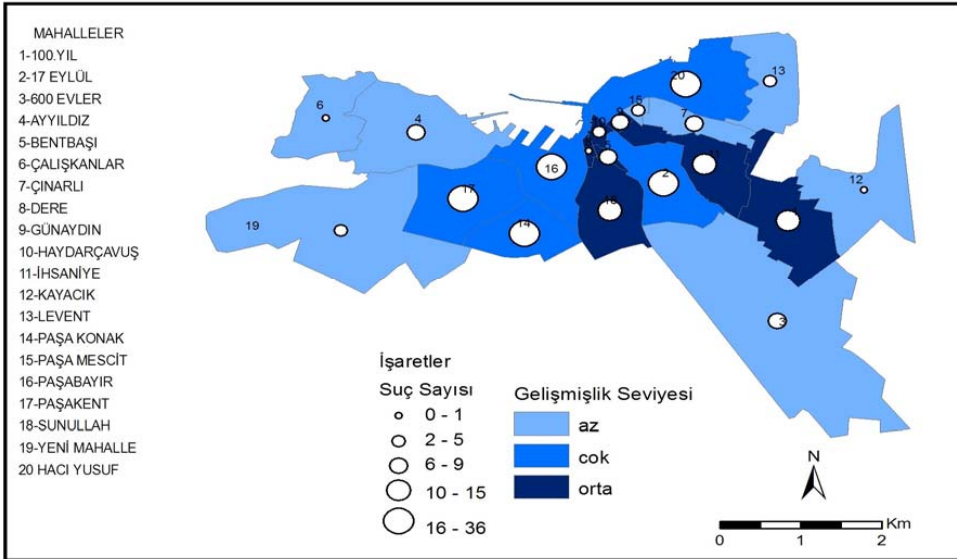
Grafik 3: Bandırma Şehrinde Mala Karşı İşlenen Suçlardan Yakalanan Suçların Yaş Dilimlerine Göre Dağılımı (2006 – 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Evden Hırsızlık

Şekil 4: Bandırma Şehrinde Evden Hırsızlık Olayı - Mahallelerin Gelişmişlik Seviyeleri Arasındaki İlişki (2006 – 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Bandırma şehrinde mala karşı işlenen suç türleri içinde üç yıllık ortalamalara göre evden hırsızlık olayı % 28,3'lük bir payla ilk sırayı almaktadır. Şehirde bu hırsızlık türünün en yoğun yaşandığı mahalle Paşabayır Mahallesi'dir. Mahallede 2006 yılında toplam 109 adet olay meydana gelmiştir. Bunu 2006 yılında toplam 76 adet olayla Hacı Yusuf Mahallesi takip etmektedir. Üçüncü sırayı toplam 72 adet olayla 17 Eylül Mahallesi izlemektedir. Evden hırsızlık suçunun üç yıllık toplamı alındığında İhsaniye (44), 100.Yıl (43), Sunullah (43), 600 Evler (26), Çınarlı (26), Günaydın (22), Bentbaşı (20) mahallelerini Paşamescit (14), Levent (9), Haydar Çavuş (9), Dere (4) mahalleleri takip etmektedir. Yıllık ortalamalar alındığında sırasıyla Paşabayır (36), Hacı Yusuf (25), 17 Eylül (24), İhsaniye (15), Sunullah ve 100.Yıl (14) mahallelerinde ciddi bir yoğunluk görülmektedir. 600 Evler ve Çınarlı (9), Günaydın ve Bentbaşı (7), Ayyıldız (6), Paşamescit ve Yeni mahalle (5), Levent ve Haydar Çavuş (3), Dere (1) mahalleleri suçun az işlendiği mahallelerdir (Şekil 4).

Evden hırsızlık suçunun mahallelere göre dağılımını etkileyen en önemli etken mahallelerin ekonomik seviyesidir. Bununla ilintili mahalle nüfusunun eğitim düzeyi, meslek, nüfus gibi değişkenlere de bakmak gerekmektedir. Paşabayır Mahallesi gelir seviyesi yüksek insanların yaşam alanıdır. Evler bitişik nizam şeklinde yapılanmamıştır. Bu muhitin insanları kadın ve erkek çalışan kişilerden oluşurlar. Dolayısıyla gündüzleri evler boş kalmaktadır. Ayrıca komşuluk ilişkileri zayıf olan bu mahallede yabancılar fark edilmemektedir. Hacı Yusuf Mahallesi Bandırma'nın en eski mahallelerinden olup, maddi durumu iyi, köklü ailelerin oturduğu yerleşkedir. Sokaklar birbirlerine çok kısa aralıklarla bağlı olduğu için gözden kaybolmak daha kolaydır. Ayrıca bu mahalle sınırları içerisinde yer alan Livatya ve çevresinde geceleri alkol tüketilmektedir. Alkol sonrası şehre dönüş istikametindeki Bahçeli evlerden - belli bir muhitin ismidir - yoğun şekilde evden hırsızlık olayları meydana gelmektedir.

Tablo 3: Bandırma Şehrinde Mahallerin Nüfus Dilimlerine Göre Bölünüşü

Nüfus dilimi	Mahalleler	Nüfus miktarı
113-728	Çalışkanlar	341
729-1524	Dere, Haydar Çavuş	3016
1525-3301	Ayyıldız, Bentbaşı, Paşamescit, Yeni, Günaydın, Kayacık	15473
3302-4835	Çınarlı, Levent, Paşakent, 600 Evler	17757
4836-14337	Paşabayır, Sunullah, Paşakonak, 100.Yıl, 17 Eylül, İhsaniye, Hacı Yusuf	76798
Toplam		113385

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Sistemi.

17 Eylül mahallesinde evler ve bahçeler bitişik nizam olup, arsa payları binaların arka kısmında bırakılmaktadır. Bir apartmandan diğer apartmana, bir

balkonda diğer evin terasına geçmek suretiyle hırsızlık olayları sıkça yaşanmaktadır. Bandırma şehrinde nüfusu gruplara ayırarak incelemek bize konu hakkında bilgi verecektir (Tablo 3).

113 – 728 nüfus dilimi içinde bulunan Çalışkanlar Mahallesi eskiden köydü ve mahalle olmuştur. Burada hem nüfus hem de konut sayısı azdır. Dolayısıyla evde hırsızlık suçuna da az rastlanmaktadır.

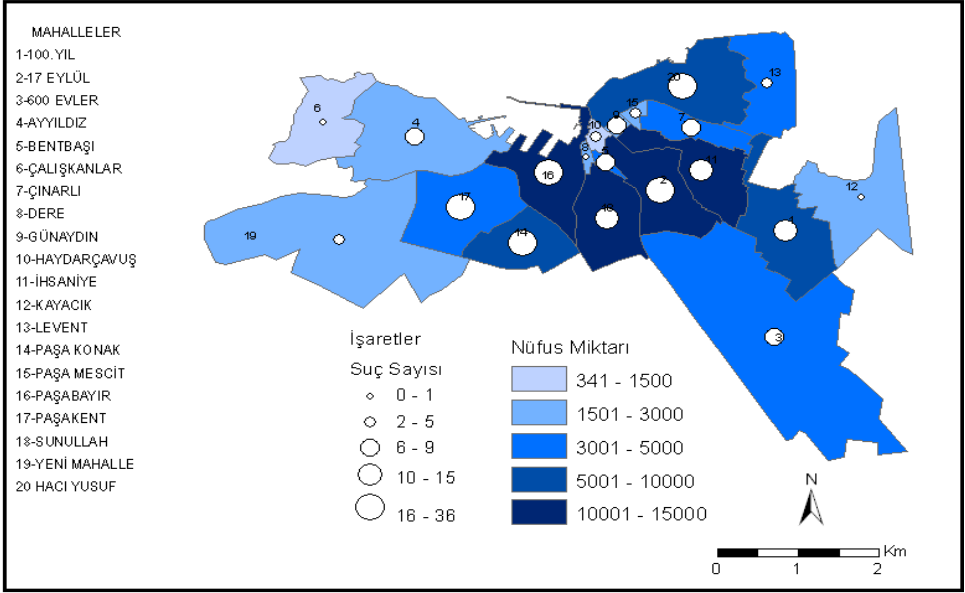
729 - 1524 nüfus dilimi içinde Dere ve Haydar Çavuş mahalleleri bulunmaktadır. Dere Mahallesi Bandırma şehrinin yüzölçümü bakımından en küçük mahallesidir. Yedi sokaktan oluşmaktadır. Haydar Çavuş Mahallesi MİA içinde yer aldığı için burada daha çok işyeri bulunmaktadır. Dolayısıyla evden hırsızlık suçuna az rastlanmaktadır.

1525 – 3301 nüfus dilimi içinde Ayyıldız, Bentbaşı, Paşamescit, Yeni mahalle ve Günaydın mahalleleri yer alır. Paşamescit Mahallesinde roman vatandaşlarımız ikamet etmektedir. Gelir seviyesi çok düşüktür. Ayyıldız Mahallesi gelir seviyesi düşük ve şehirden kopuk bir mahalledir. Günaydın Mahallesi küçük bir mahalle olup binaların giriş katları işyeri, imalathanelerden oluşmaktadır.

3302 – 4835 nüfus dilimi içinde Çınarlı, Levent, Paşakent, 600 Evler mahalleleri bulunmaktadır. 600 Evler Mahallesi 6.Ana jet üssüyle sınırdır. Dolayısıyla burada çok katlı yapılar bulunmamaktadır. Müstakil evlere hırsız girmesi daha kolaydır. Levent mahallesi gelir seviyesi düşük, şehir merkezine uzak bir mahalledir.

4836 – 14337 nüfus dilimi içinde Paşabayır, Sunullah, Paşakonak, 100.Yıl, 17 Eylül, İhsaniye, Hacı Yusuf mahalleleri yer alır. 5.grup içindeki bu mahalleler hem nüfus hem de alan bakımından Bandırma şehrinin en büyük mahalleleridir. Bandırma şehrinde nüfusu en yoğun mahalle 17 Eylül Mahallesidir. Paşabayır Mahallesi gelir ve eğitim durumu bakımından hedef kitleyi içinde barındırmaktadır. Kısaca nüfusun yoğun olduğu mahalleler evden hırsızlık suçunun da yoğun olduğu mekânlardır (Şekil 5).

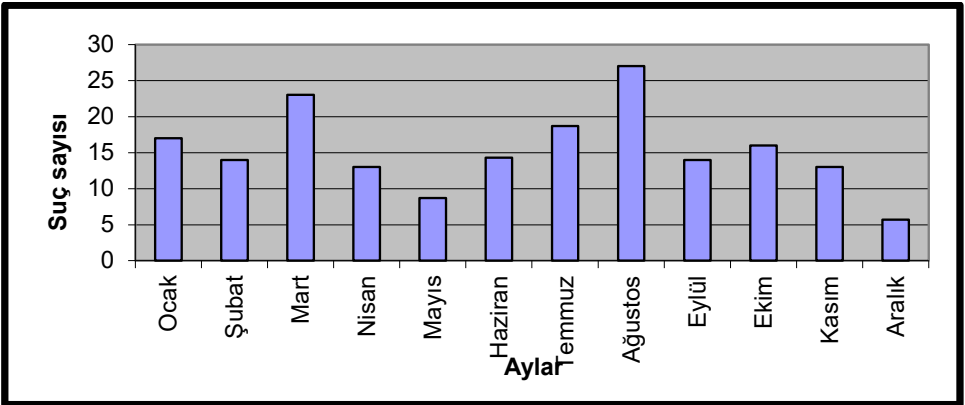
Şekil 5: Bandırma Şehrinde Evden Hırsızlık Olayı – Nüfus Miktarı Arasındaki İlişki (2006 – 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Evden hırsızlık suçunu genelde erkekler işlemektedir. Bu suçu işleyen erkeklerin toplam sayısı (2006 - 2008) 341 kişi iken, toplam kadın sayısı 72 kişidir.

Grafik 4: Bandırma Şehrinde Evden Hırsızlık Suçu - Zaman (Aylar) ilişkisi (2006 – 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Evden hırsızlık olayları en fazla yaz aylarında (Ağustos - 19) görülmektedir. Hırsızlığın yaşandığı mekânlar gelir seviyesi yüksek insanların ikamet ettiği mahallelerdir. Bu insanlar yazın tatile veya yazlıklarına gittikleri için evler boş

kalmaktadır. Bu durum hırsızları harekete geçirmektedir. Ayrıca yazın sıcak havalarda insanlar pencere ve balkon camlarını açık bırakarak yatmaktadır. Güvenliksiz kalan mekânlar hırsızların işini kolaylaştırmaktadır (Grafik 4).

Levent Mahallesi okur - yazar oranı yüksek olsa bile gelir seviyesi düşük bir mahalledir. Yaz ve kış mevsiminde sürekli rüzgâr alan bir muhittir. Evler çok katlı olmasına rağmen cam ve pencereler - rüzgârda kırılmaktadır - açık bırakılmamaktadır. Ayrıca bu mahallenin kuzeydoğu istikametinde Etibor tesislerinin arıtma havuzu bulunmaktadır. Isınma ve ulaşım buranın en büyük dezavantajıdır. Bütün bu nedenlerden dolayı tercih edilmeyen bir mahalledir. Hırsızlar içinde bir çekiciliği yoktur (Tablo 4).

Paşakonak ve Paşakent mahalleleri eskiden Paşabayır Mahallesi sınırları dâhilindeydi. Nüfus arttıkça bu mahalleler Paşabayır Mahallesinden ayrıldı. Paşakent Mahallesi merkezden dışarıya doğru bir sıralama yapıldığı zaman (Paşabayır-Paşakonak-Paşakent) en dışta kalan mahalledir. Sıralamaya uygun olarak yapılaşmanın ilerlediğini düşünülürse henüz Paşakent ve Paşakonak mahallelerinde Paşabayır Mahallesi kadar ev ve işyeri yoktur. Ancak yeni Devlet hastanesine, üniversite alanlarına, Bandırma'nın sayılı yeşil alanlarından olan Atatürk parkına ve hava üssüne yakın olduğu için gelir ve eğitim seviyesi yüksek insanlar tarafından tercih edilmektedir (Tablo 4).

Tablo 4: Bandırma Şehrinde Yüksekokul Mezunu Olan Nüfusun Mahalle Bazında Toplam Nüfusa oranları (2008)

Mahalleler	Sayı	%	Mahalleler	Sayı	%
Ayyıldız	90	3,9	Paşa Mescit	123	5,1
Bentbaşı	157	4,8	Sunullah	843	7,6
Çınarlı	150	3,1	Yeni	73	3,3
Dere	108	7,1	100.Yıl	163	1,8
Günaydın	237	9,01	17 Eylül	757	5,3
Hacı Yusuf	1100	11,3	600 Evler	200	4,5
Haydar Çavuş	114	7,6	Paşakonak	1876	23
İhsaniye	840	7,9	Paşakent	779	19,9
Levent	492	10,7	Çalışkanlar		
Paşabayır	1203	8,9			

Kaynak: TÜİK (ADKS Mahalle nüfusları, 2009).

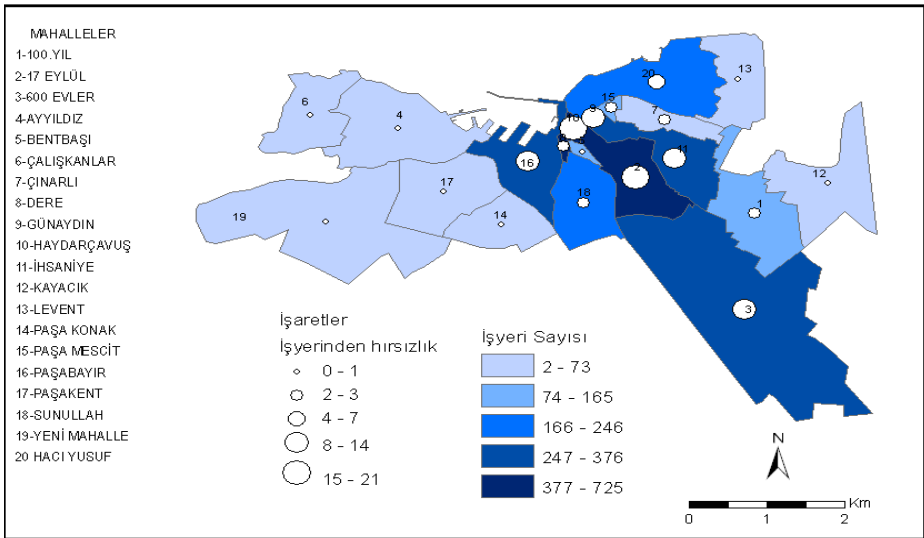
Rutin Faaliyet Teorisine göre insanların dışarda zaman geçirme süreleri ile suça maruz kalma oranları arasında bir bağlantı vardır. Okur - yazar oranı arttıkça çalışan nüfus sayısının artacağı umulmaktadır. Dolayısıyla evler daha çok boş kalmakta, hırsızlar için de uygun ortamlar oluşmaktadır. Levent, Paşakent ve Paşakonak mahallelerinde yüksekokul mezunu oranı fazla olmasına

rağmen (Tablo 4) yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı evden hırsızlık olaylarına az rastlanmaktadır. Paşabayır ve Hacı Yusuf mahalleri hem okur – yazar oranının yüksek olması hem de yukarıda belirtilen diğer nedenler yüzünden evden hırsızlık olayının en yoğun yaşandığı mahallelerdir (Tablo 4).

İşyerinden Hırsızlık

Yıllık ortalamalar alındığında mala karşı işlenen suçların % 15,3'ünü işyerinde hırsızlıklar oluşturur. İşyerinden hırsızlık olayı en fazla Haydar Çavuş (21), 17 Eylül (20) ve Günaydın (14) mahallelerinde işlenmiştir. Ayyıldız Mahallesi 2008 yılında 1, Paşakonak Mahallesi 2008 yılında 1, Paşakent Mahallesi 2006 yılında 1 ve Levent Mahallesi hiç işyerinden hırsızlık olayı yaşanmamıştır (Şekil 6).

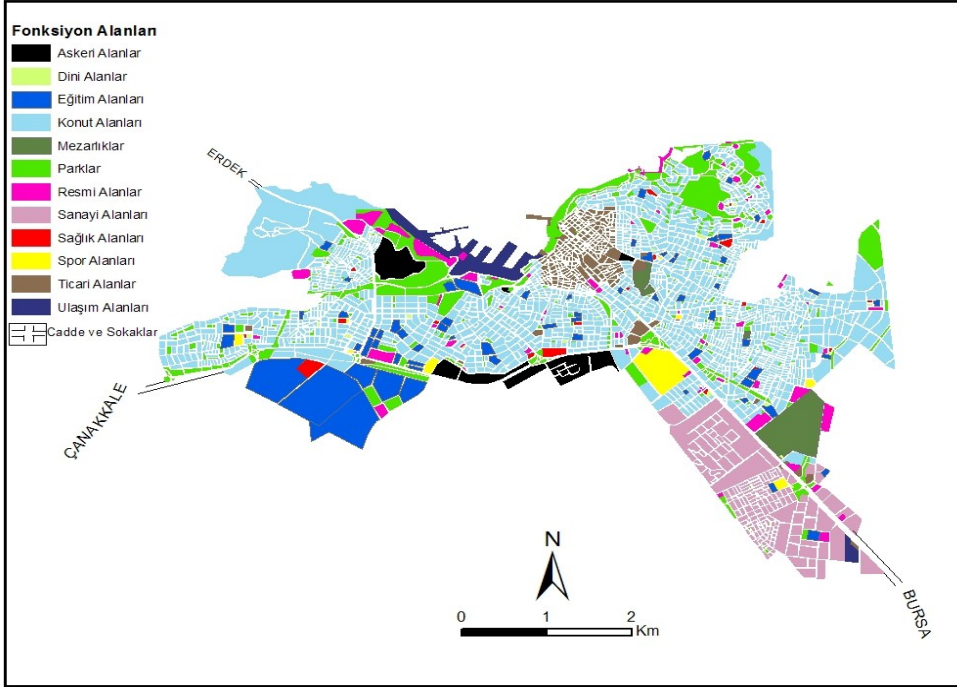
Şekil 6: Bandırma Şehrinde İşyeri Sayısı ve İşyerinde Hırsızlık Suçunun Mahallelere Göre Dağılışı (2006 - 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Bandırma şehrinde MİA; Haydar Çavuş, Günaydın, Paşabayır mahallesinin bir kısmı, 17 Eylül mahallesi ve İhsaniye mahallesinin bir kısmını kapsamaktadır (Şekil 7). Dolayısıyla Haydar Çavuş (706), 17 Eylül (725) ve Günaydın (538) şehirde en fazla işyerine sahip mahallelerdir (Bandırma Belediyesi, 2010). İşyerinden hırsızlık olayının bu mahallelerde daha fazla işlenmesi doğrudan bununla ilişkilidir. Merkezi iş alanları hırsızlık için her zaman cazip mekânlar olmuştur (Şekil 7).

Şekil 7: Bandırma Şehri Fonksiyon Alanları (2010)

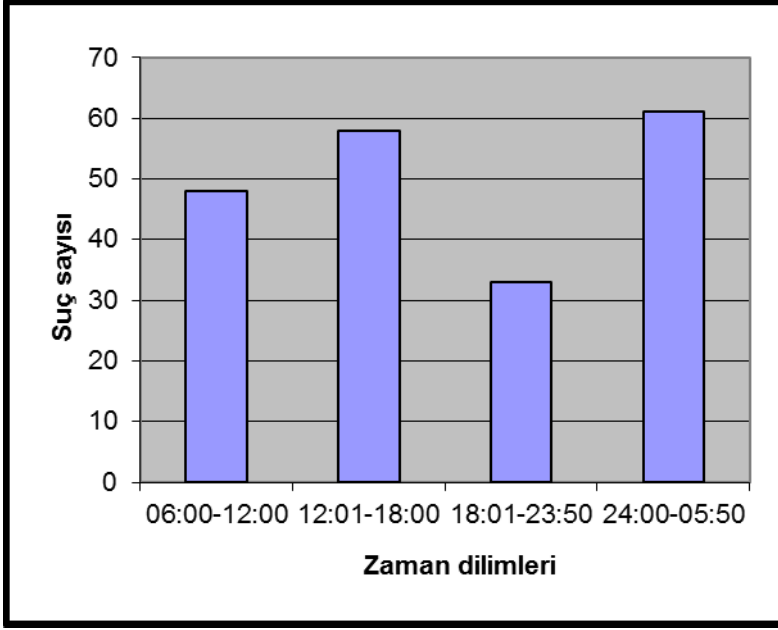

Kaynak: Bandırma Belediyesi, 2010.

İş yeri sayısı ile işyerinde hırsızlık suçu arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan korelasyon analizinde pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu ($r=0.95$) belirlenmiştir. Sonuçlar 1.hipotezi "İşyeri sayısı ile işyerinden hırsızlık suçu arasında güçlü bir korelasyon vardır" desteklemektedir. Bu durumda hipotez doğrulanmıştır.

Mahalledeki iş yeri sayısı arttıkça, bu mahalledeki hırsızlık miktarında artış meydana gelmektedir. Başka bir ifade ile hırsızlık miktarı ile işyeri miktarı arasında yüksek pozitif bir ilişki vardır. Aslında bu sonuç normaldir. Çünkü işyeri sayısı fazla olan yerlerde farklı hırsızlıklara olanak sağlayacak potansiyel olduğu söylenebilir. Ayrıca, iş yeri fazla olan yerlerde, gece saatlerinde dışarıda çok sayıda kişi dolaşmamaktadır. Bu durumun hırsızların yakalanma riskini azalttığı söylenebilir.

İşyerinden hırsızlık olayları daha çok Bandırma şehrinde 4.zaman diliminde yani gece yarısından sonra gerçekleşmektedir. Bunu 2.zaman dilimi, 1.zaman dilimi, 3.zaman dilimi takip etmektedir. 1.zaman diliminde 2006 'da 22, 2007'de 19, 2008 'de 104; 2.zaman diliminde 2006'da 36, 2007'de 8, 2008'de 129; 3.zaman diliminde 2006 yılında 18, 2007 yılında 13, 2008 yılında 68; 4.zaman diliminde 2006 'da 96, 2007'de 24, 2008'de 63 işyerinden hırsızlık olayları meydana gelmiştir (Grafik 5).

Grafik 5: Bandırma Şehrinde İşyerinden Hırsızlık - Zaman İlişkisi (2006-2008)

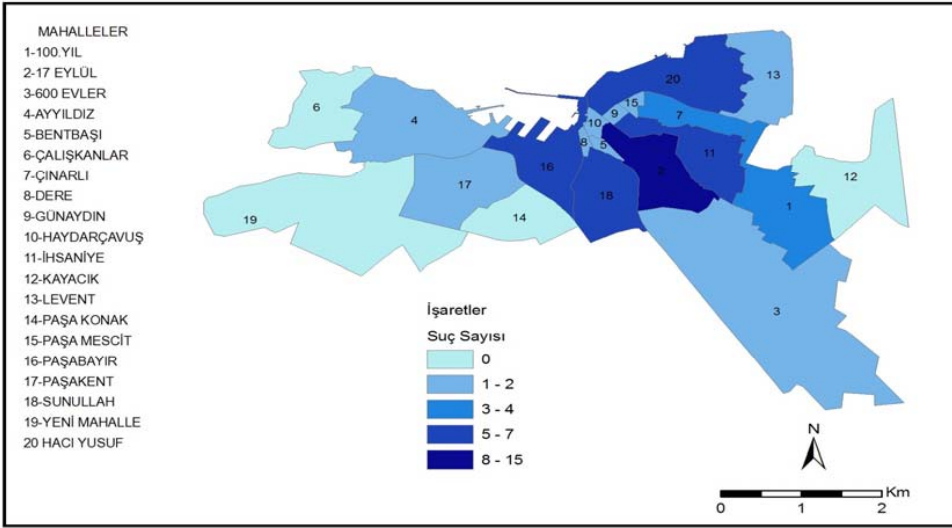
Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Bandırma şehrinde işyerinden hırsızlık suçunun 4.zaman diliminde (61) yoğunluk kazanmasının sebebi bu zaman diliminin doğası ile ilgilidir. Boş kalan işyerlerine girmek için uygun ortam doğmaktadır. 2.diliminde (58) ise bu hırsızlık olayının fazla görülmesinin sebebi işyerlerindeki ve caddelerdeki kalabalığın fazla olmasıdır. Böylece işyeri hırsızlarının ya tamamen boş mekânları ya da alışverişin yoğun olduğu kalabalık mekânları tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Otodan Hırsızlık

Yıllık ortalamalara göre otodan hırsızlık olayı en fazla 17 Eylül Mahallesinde (15) yaşanmıştır. Bunu Paşabayır (7) ve Hacı Yusuf (6) mahalleleri takip etmektedir (Şekil 8).

Şekil 8: Bandırma Şehrinde Otodan Hırsızlığın Mahallelere Göre Dağılışı (2006 - 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

17 Eylül Mahallesi bu suçun yoğun işlenmesinde buranın sağlık, eğitim, ticaret, ulaşım (terminal) gibi çeşitli fonksiyonları bünyesinde barındırmasıyla ilişkilidir. Ayrıca 17 Eylül Mahallesi nüfus ve araç yoğunluğundan dolayı araçlar kaldırımların üzerine, balkonların altına sıkışık vaziyette park edilmekte; sokak lambalarının yanmaması da hırsızlık olayını kolaylaştırmaktadır. Paşabayır Mahallesi bu suç türünün görülmesinde burada gelir düzeyi yüksek insanların ikamet etmesinin etkisi vardır. MİA içinde olan Hacı Yusuf Mahallesi evler işyerlerinin üst katlarında yer alır. Alt katlardaki işyerlerinin tabelaları görüşü engellemektedir. Bu alanda otodan hırsızlık olayını tetikleyen bir neden de, işyeri sahiplerinin evlerine giderken araçlarını işyerlerinin önünde güvende olacağını düşünmeleridir.

Oto Hırsızlığı

Bandırma şehrinde bu suç türüne seyrek rastlanır. Nitekim üç yıl (2006 - 2008) içinde toplam 8 olay meydana gelmiştir. Bandırma şehrindeki küçük ve orta ölçekli sanayi 600 Evler Mahallesi bulunmaktadır. Fakat burada oto hırsızlığı olayı az yaşanmıştır. 17 Eylül Mahallesi fonksiyonel çeşitliliğe sahip bir mahalledir. Bu mahallede iki tane oto hırsızlığı olayı yaşanmıştır.

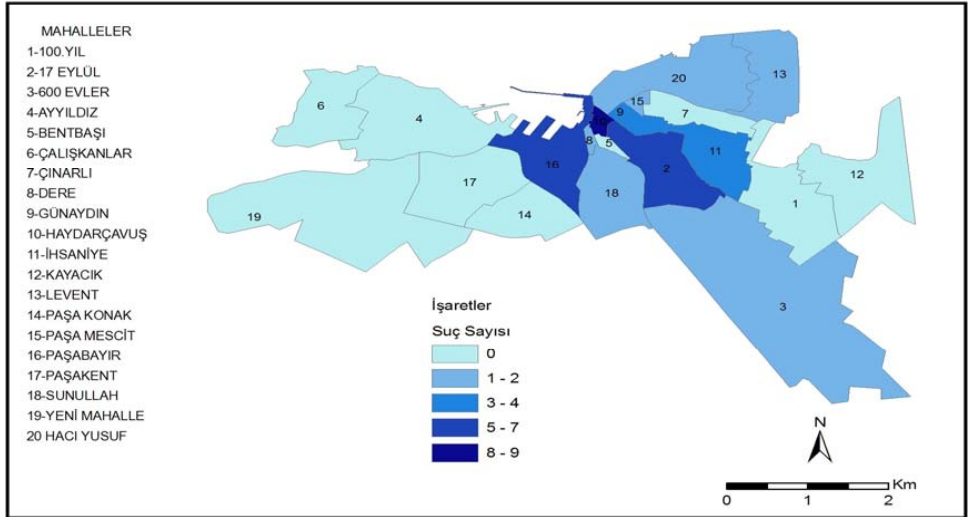
Dolandırıcılık

“Bu suç, yalan ve hile ile başkasından haksız menfaat elde etmektir (Soyalan,1996: 125).

Bandırma şehrinde 2006 – 2008 yıllarında toplam 120 dolandırıcılık olayı yaşanmıştır. Yıllık ortalamalara göre mala karşı işlenen suçlar içinde bu suç türü 5. sırada yer almaktadır. Dolandırıcılık suçlarından olan banka dolandırıcılığı, çek senet, kredi kartı dolandırıcılığı teknolojinin gelişmesiyle hız kazanmıştır (Demirbaş: 2005).

Üç yıllık verilere göre Bandırma şehrinde dolandırıcılık suçu en fazla Haydar Çavuş (9), Paşabayır (7), 17 Eylül (7) mahallelerinde işlenmiştir (Şekil 9). Ancak olayın MİA ve yakın çevresinde sıklıkla meydana gelişi ticaret faaliyetleri ile yakından ilişkisini gösterir (Şekil 9)

Şekil 9: Bandırma Şehrinde Dolandırıcılık Suçunun Mahallelere Göre Dağılışı (2006 - 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet müdürlüğü, 2010.

Haydar Çavuş MİA içinde olup, çarşı esnafının en çok gittiği Haydar Çavuş camisi bu mahallededir. 17 Eylül Mahallesi içinde hastane, cami ve terminal bulunmaktadır. Bentbaşı Mahallesinde 2008 yılında 1 tane, Ayyıldız Mahallesinde 2008 yılında 1 tane ve 100. Yıl Mahallesinde 2007 yılında 1 tane olay meydana gelmiştir. Çınarlı Mahallesinde bu olay hiç gerçekleşmemiştir. Bentbaşı ve Dere mahalleleri nüfus ve yüzölçümü bakımından Bandırma şehrinin en küçük mahallelerindedir. Buradaki işyerleri berber, zahireci, kahvehane gibi işyerlerinden oluşmaktadır. Bu mahallelerde nüfus az ve herkes birbirini tanıdığı için dolandırıcılık suçu yok denecek kadar az işlenmektedir

Yankesicilik

Bir şahsın üzerinden, cebinden, taşıdığı çantasından bilgisi ve rızası olmaksızın, değişik usul ve yöntemlerle cüzdan, değerli eşya ve parasının çalınması olayına genel anlamda yankesicilik suretiyle hırsızlık olayı denir (www.konya.pol.tr) . Çeşitli yankesicilik türleri vardır*.

Yankesicilik Çeşitleri

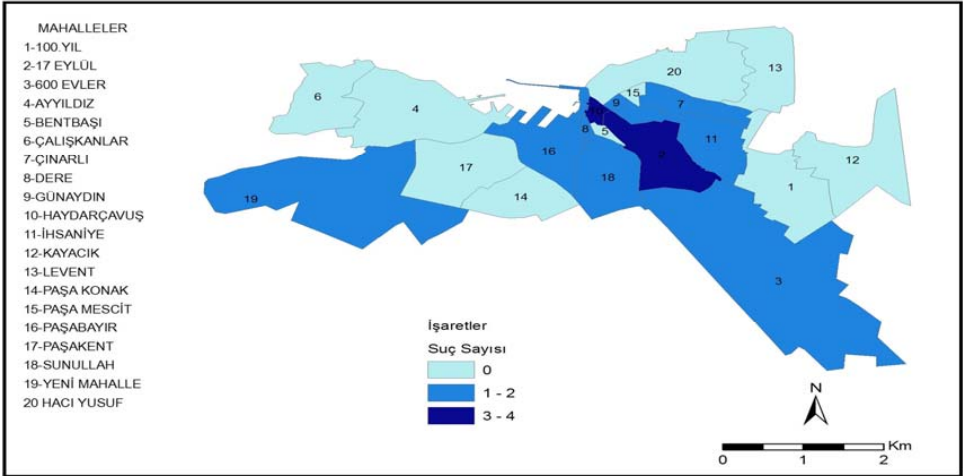
- 1. Şahısların Üzerinden veya Çantasından Yapılan Hırsızlık:** Halkın yoğun olarak bulunduğu yerlerde şahısların üzerinden veya çantalarından yapılan hırsızlık.
- 2. Kapkaççılık Suretiyle Yapılan Hırsızlık:** Genellikle bayanların taşıdıkları çantaların ellerinden veya omuzlarından zorla alınarak çalınması olayıdır.
- 3. Tırnakçılık Suretiyle Hırsızlık:** Vatandaşın elinde bulunan deste halindeki parayı sayma bahanesiyle, deste içerisinden bir miktarının çalınması olayıdır.
- 4. Muslukçuluk Suretiyle Hırsızlık:** Vatandaşların abdest almak için üzerlerinden çıkarak askıya astıkları ceket vb. eşyalardan yapılan hırsızlıktır.
- 5. Pislikçilik Suretiyle Hırsızlık:** Şahıslara üzerlerinde pislik olduğunu söyleyerek temizleme bahanesiyle, para veya benzeri eşyaların çalınmasıdır.
- 6. Bankamatik Kartları ile Yapılan Hırsızlıklar:** Bankamatik kabinlerine çeşitli cisimler yerleştirmek suretiyle kartın içeride kalmasını sağlamak ve bankamatik kartı sahibinden şifresini öğrenmek suretiyle yapılan hırsızlık olayıdır.
- 7. Tavcılık Suretiyle Yapılan Hırsızlık:** Şahısların çeşitli usullerle ikna edilerek ellerinde bulunan para veya değerli eşyaların alınması olayıdır.
- 8. Zarfçılık Suretiyle Yapılan Hırsızlık:** Hayır işi yapacaklarını söyleyerek zarf içinde bulunan bir miktar parayı göstermek suretiyle, diğer şahıslardan da para alma olayıdır.
- 9. Falcılık Suretiyle Yapılan Hırsızlık:** Fal bakma bahanesiyle para veya değerli eşyaların alınması olayıdır.
- 10. Oyalamak Suretiyle Yapılan Hırsızlık:** İşyerlerinde veya ikametlerde şahısların bir anlık dalgınlıklarından faydalanarak çanta, cep telefonu vb. eşyaları alınması olayıdır.

11. Kavga Dümeni Suretiyle Yapılan Hırsızlık (Tantanacılık): Kendi aralarında kavga ediyormuş izlenimi vererek, kavgayı ayırmak isteyen şahısların üzerinden yapılan hırsızlık olayıdır (www.konya.pol.tr'den Aliğaoglu 2005: 88).

Yankesicilik olayı genelde şehirlerde yaşanan bir suç türüdür. Çünkü bu hırsızlık tipi için uygun ortam, yani kalabalık mekânlar daha çok şehirlerde mevcuttur. Şehrin kalabalık caddeleri, stadyumlar, halk pazarları, şölen mekânları, meydanlar yankesicilik için uygun ortamlardır.

Bandırma şehrinde yankesicilik olayı çok sık görülmez. Yıllık ortalamalar alındığında Haydar Çavuş (4), 17 Eylül (3), İhsaniye (2), 600 Evler (2), Paşabayır(1), Sunullah (1), Günaydın (1), Çınarlı (1) mahallelerinde bu suç türüne rastlanmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10: Bandırma Şehrinde Meydana Gelen Yankesicilik Olayları (2006-2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Pazaryerleri yankesicilik suçu için çekici yerlerdir. İhsaniye Mahallesinde meydana gelen yankesicilik olayları pazaryerlerinde yapılan yankesicilik olaylarıdır (Tablo 6). Alışveriş esnasında dikkatleri dağılan vatandaşlar fırsat kollayan yankesicilerin kurbanı olabilmektedirler.

Tablo 6: Bandırma Şehrinde Kurulan Başlıca Pazarlar

Zamanı	Pazarın kurulduğu mahalle
Pazartesi	Sunullah
Salı	Levent
Çarşamba	İhsaniye
Perşembe	Paşabayır
Cuma	100.Yıl
Cumartesi	İhsaniye
Pazar	17 Eylül

Kaynak: Bandırma Belediyesi, 2010.

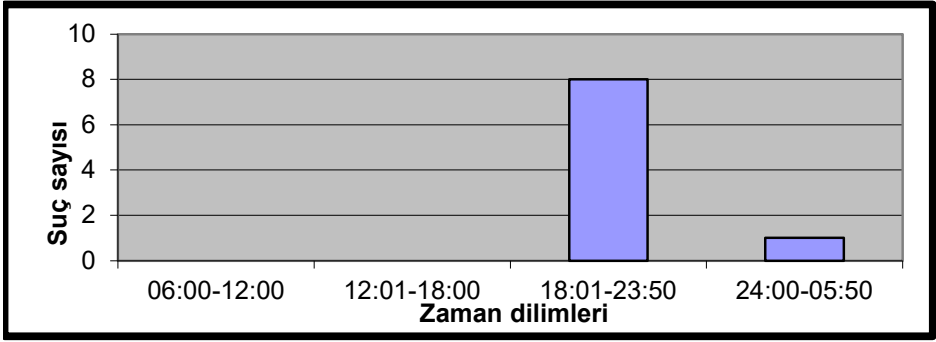
Haydar Çavuş Mahallesiindeki yankesicilik olayları mağaza içlerinde veya çarşı içinde gerçekleşmiştir. Çünkü bu mahalle MİA içinde yer alır. Burada gün boyunca birbirini tanımayan güçlü bir nüfus akışı söz konusudur. 600 Evler Mahallesiinde şehir stadyumu ve kapalı spor salonu bulunmaktadır. Özellikle futbol maçları, ulusal basketbol liginde oynayan Banvit spor maçlarından önce ve sonra yaşanan yoğunlukta yankesicilik olayları görülmektedir. 17 Eylül Mahallesiinde postane, terminal, S.S.K.Devlet hastanesinin varlığı ve kurulan pazar yankesicilik olaylarının yaşandığı mekânlardır. Bu alanlar insanların acele bir şekilde işlerini halledip günlük aktivitelerine dönmeye çalıştıkları kalabalık yerlerdir. Dolayısıyla bu mahalle yankesiciler için en uygun hedef kitleyi barındırmaktadır. 17 Eylül mahallesiinde kurulan pazar, merkezi bir yerde ve hafta sonu kurulduğu için çok kalabalık olmaktadır. Bu mahalledeki yankesicilik olayları genelde pazarda meydana gelmektedir.

Kapkaççılık

Kişiyi ait bir eşyayı onun haberi olmadan alıp kaçmaya kap - kaç denir.

Bandırma şehrinde kapkaç olayları nadir görülmektedir. Yıllık ortalamalara göre Paşabayır Mahallesiinde 3, Hacı Yusuf Mahallesiinde 3, 17 Eylül Mahallesiinde 2, İhsaniye Mahallesiinde 1 tane olay yaşanmıştır. Bandırma Şehrinde meydana gelen toplam dokuz kapkaç olayınının 8'i 3. zaman diliminde meydana gelmiştir (Grafik 6). Bu zaman diliminde hava kararmaya, sokaklar tenhalaşmaya başlar.

Grafik 6: Bandırma Şehrinde Kapkaççılık Suretiyle İşlenen Suçlar-Zaman İlişkisi (2006 - 2008)

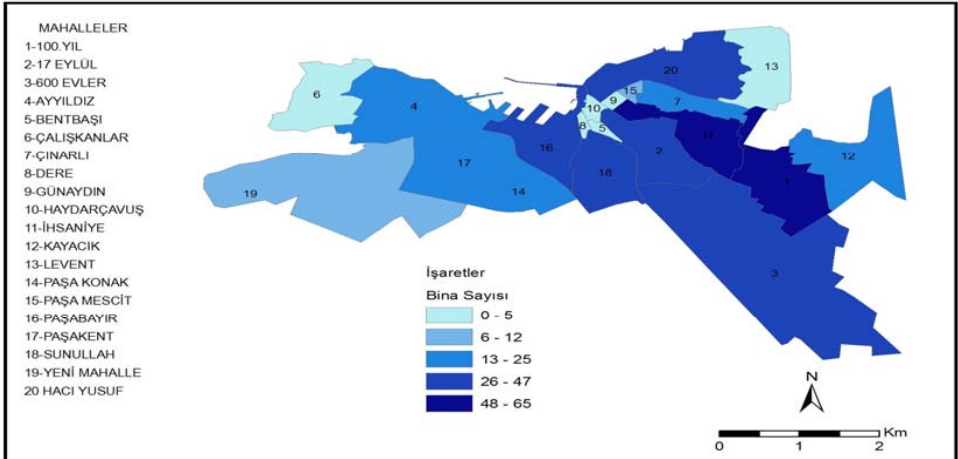

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

İnşaattan Hırsızlık

Bandırma şehrinde inşaatta hırsızlık suçuna 2006 ve 2008 yıllarında rastlanmamıştır. 2007 yılında 17 Eylül (1), İhsaniye (1), 100.Yıl (1), Paşakonak (1) mahallelerinde toplam 4 vaka yaşanmıştır. İnşaat halindeki binaların dağılımına bakıldığında 100.Yıl (65), İhsaniye (63) ve Hacı Yusuf (47) mahallelerinin ilk üç sırayı paylaştığını görülmektedir (Şekil 11).

Şekil 11: Bandırma Şehrinde Mahallelerdeki İnşaat Halindeki Bina Sayısı (2010)

Kaynak: Bandırma Belediyesi, 2010.

Resmi Kurumlardan Hırsızlık

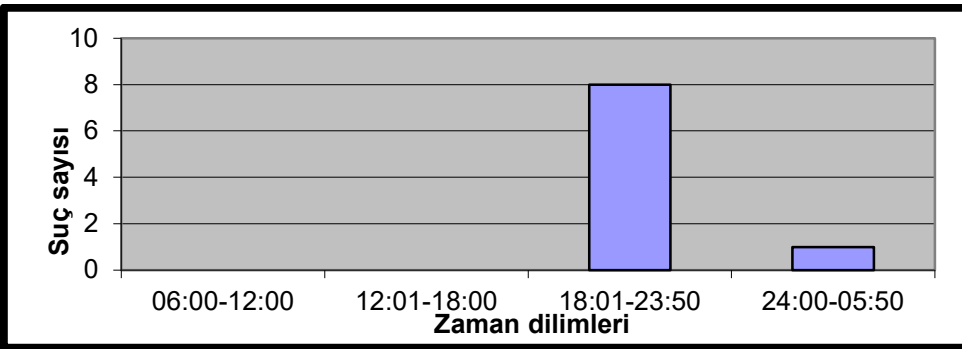
Bandırma şehrinde üç yıl (2006 - 2008) içinde toplam 22 resmi kurumdan hırsızlık olayı yaşanmıştır. Mevcut üç yıl içinde İhsaniye (4), 17 Eylül (4), 600 Evler (3), 100.Yıl (3), Hacı Yusuf (2), Paşabayır (2), Sunullah (1), Paşakonak (1), Ayyıldız tepe (1), Paşakent (1) mahallelerinde bu hırsızlık olayı meydana gelmiştir. 17 Eylül Mahallesi şehirde resmi kurumların en yoğun olduğu yerdir.

Gasp

Başkasının bir şeyini elinden veya tasarrufundan zorla ve haksız alınmasına gasp denir (www.hukuk sözlüğü.com). Çalışma alanında 2006 yılında 28 tane, 2007 yılında 14 tane, 2008 yılında 10 tane olmak üzere 52 gasp olayı yaşanmıştır. Üç yılın toplamının mahallelere dağılımı şu şekildedir: 17 Eylül (15), Haydar Çavuş (13), Günaydın (6), Paşabayır (4) İhsaniye (3), Sunullah (3), adresi belli olmayan (2), Dere (1), Hacı Yusuf (1), Yeni Mahalle(1). Genel dağılıma bakıldığında bu suç türü de az görülmektedir. Yoğunluğun 17 Eylül Mahallesinde görülmesinin sebebi hastane, okullar, işyerinin burada toplanmış olmasıdır. Günaydın ve Haydar Çavuş mahalleleri merkezi iş alanı içinde yer alan mahallelerdir. Günaydın Mahallesi ile Hacı Yusuf Mahallesinin kesiştiği yerlerde (çarşı merkez) alkollü cafe, bar, dernek ve oyun salonları gibi mekânlar yoğunluktadır. Sarhoş insanı gasp etmek daha kolaydır. Alkollün etkisindeki bir kişinin maddi menfaat için bu suça yönelmesi daha yüksek bir olasılıktır.

Olayın zamansal boyutuna bakıldığında gasp olayı daha çok 18: 00 - 23: 50 saatleri arasında görülür. Yoğunluğun yaşandığı saatlerden de anlaşılacağı üzere gasp suçu karanlık ve تنها ortamlarda gerçekleşir (Grafik 7).

Grafik 7: Bandırma Şehrinde Gasp Suretiyle İşlenen Hırsızlık Suçu - Zaman İlişkisi (2006 - 2008)

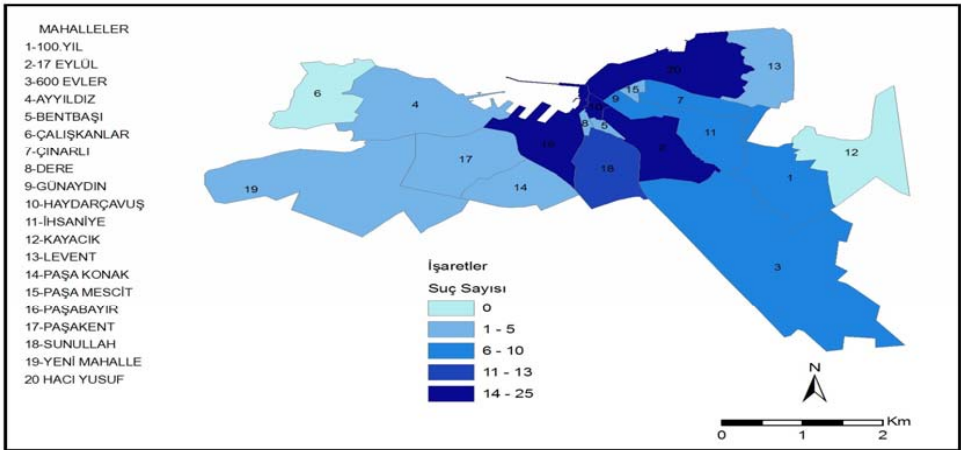
Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Mala Zarar Verme

Bandırma şehrinde yoğun olarak yaşanan suçlardan biri mala zarar verme suçudur. Yıllık ortalamalara göre % 24,72'lik oran ile en çok işlenen ikinci suç türüdür.

Yıllık ortalamalar alındığında mahallelere göre şöyle bir dağılım ortaya çıkmaktadır: Paşabayır (25), 17 Eylül (20), Hacı Yusuf (19), Haydar Çavuş (18), Sunullah (13), Çınarlı (10), İhsaniye (9), 600 Evler (8), 100. Yıl (7), Yeni Mahalle (3), Dere (3), Ayyıldız (3), Paşakonak (2), Paşakent (2) (Şekil 12).

Şekil 12: Bandırma Şehrinde Mala Zarar Verme Suçunun Mahallelere Göre Dağılışı (2006 - 2008)

Kaynak: Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü, 2010.

Yoğunluk, zengin muhiti olan Paşabayır ve fonksiyonel çeşitliliği olan 17 Eylül mahallelerinde daha yüksektir. 17 Eylül ve Paşabayır mahalleleri aynı zamanda nüfusun en yoğun olduğu mahallelerdir.

Tablo 7: Nüfus ile Mala Zarar Verme ve Kasten Yaralama Arasındaki Korelasyon

			nüfus	Mala zarar suç oranı
Spearman's rho	nüfus	Correlation Coefficient		,53(*)
	Mala zarar suç oranı	Correlation	,53(*)	

* 0.05 seviyesinde korelasyon güçlüdür. (2-tailed).

Tablo 7’de görüldüğü gibi nüfus ile “mala zarar verme” ($r = .53, p < 0.05$) suçu arasında orta düzeyde bir ilişki vardır. Bu durum 2. hipotez “Mala zarar verme suçu nüfusun yoğun ve fonksiyonel çeşitliliğin fazla olduğu alanlarda görülür.” doğrulamaktadır.

Diğer Hırsızlıklar

Emniyet müdürlüğü herhangi bir kategoriye tabi tutamadığı suçları diğer suçlar adı altında sınıflandırmıştır. Bandırma şehrinde 2006 yılında 164, 2007 yılında 45, 2008 yılında 55 diğer hırsızlık suçu işlenmiştir. Yıllık ortalamalar alındığında mala karşı işlenen suçlar içinde 4. (88) sırada gelmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal bir olgu olan suç her toplumun ayrılmaz bir gerçeğidir. Başka bir deyişle toplumun kendi bünyesinde doğurduğu bir problemdir. Her toplum bu problemi çözmek için kendi yöntemlerini toplum yararına seferber eder. Amacımız suçları aydınlatmak değil, suçun önlenmesini sağlamak olmalıdır. Bu da doğru teşhisle mümkündür. Eldeki çalışmanın bu yolda bir nebze de olsa faydalı olacağı düşünülmektedir.

Suçun oluşumunu teşvik eden alanlar genellikle suçun en fazla işlendiği ve farklı türde suçların bir arada toplandığı, genellikle nüfus açısından yoğunluğun yaşandığı, kentin düğüm noktaları, yoğun yaya yolları, kent merkezleri ya da ticari merkezler gibi yerlerdir. Kent bütününde suçların genellikle toplandığı bu noktalar “sıcak noktalar” olarak tanımlanır.

Çalışma esnasında 2 hipotez öne sürülmüş ve doğrulanmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında aşağıdaki genellemeler yapılmıştır:

Suçun dağılımı merkezden çevreye doğrudur. Böylece şehirdeki korumaya muhtaç alanlar ortaya çıkmıştır. Arazi kullanımının ve sosyo-ekonomik faktörlerin suç üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Nüfusun kalabalık olduğu yerler suçun potansiyel oluşum alanlarıdır. Keza merkezi iş alanları da bu duruma hizmet sunmaktadır. Bandırma şehrinde gelir seviyesinin yüksek olmasıyla mala karşı işlenen suçlar arasında bir doğru orantı mevcuttur. İşyerlerinin yoğun olduğu mekânlarda işyeri hırsızlığı artmıştır. İşyeri sayısı arttıkça hırsızlar için çalınacak malzemenin sayısı ve çeşidi de artmaktadır.

Şehirde sıcak alan olarak Paşabayır ve 17 Eylül Mahalleleri ortaya çıkmıştır. Paşabayır Mahallesinde evden hırsızlık, diğer hırsızlıklar, mala zarar verme olarak yaşanmıştır. 17 Eylül Mahallesinde yukarıda sayılan suçlar yanında işyerinden hırsızlık, otodan hırsızlık olayları da görülmüştür. Şehirde bazı alanlar tek bir suçu ön plana çıkarmıştır: Dolandırıcılık (Haydar Çavuş).

Bandırma şehrinde mala karşı suçlar içinde ilk sırayı evden hırsızlık suçu almaktadır. Bunu mala zarar verme, işyerinde hırsızlık suçu takip etmektedir. Bandırma şehrinde bu hırsızlık türünün en yoğun yaşandığı mahalle Paşabayır Mahallesi'dir. Bunu Hacı Yusuf ve 17 Eylül mahalleleri takip etmektedir. Evde hırsızlık suçunda en önemli değişken ekonomik gelişmişlik seviyesidir: Paşabayır Mahallesi. Gelişmişlik seviyesi yanında erişebilirlik de önemlidir: 17 Eylül Mahallesi.

Şehirde suçların karanlıkta ve tenha yerlerde gerçekleşmesi yerel yönetimlerin altyapı hizmetlerindeki (aydınlatma) eksikliğe vurgu yapmaktadır. Otodan hırsızlık olayı en fazla 17 Eylül Mahallesinde yaşanmıştır. Bu durum 17 Eylül Mahallesinin çeşitli fonksiyonları bünyesinde barındırmasıyla ilişkilidir. Hacı Yusuf Mahallesi ise MİA olup, evler işyerlerinin üst katlarındadır. Alt katlardaki işyerlerinin tabelaları görüşü engellemektedir. Böylece hırsızlar için korunaklı alanlar oluşmaktadır. Kurulacak yeterli düzeydeki mobese kayıt sistemi yapılacak hırsızlıkları ve hırsızları caydıracak bir sistem olabilecektir. İşyerinden hırsızlık merkezi alanlarda artmaktadır. Bu durum arazi kullanımıyla ilişkilidir. Banvit spor maçlarından önce ve sonra yapılan yankesicilik olayları buralarda daha fazla kolluk kuvvetlerinin görevlendirilmesi gerektiğini göstermiştir.

Çalışmada polis sorumluluk bölgesi ele alınmış, jandarma sorumluluk bölgesi ele alınmamıştır. İstatistiki verilerin esasında tek elden hazırlanmasının çalışmaları daha anlamlı kılacağı düşünülmektedir. İstatistiki verilerin daha amaca uygun tutulması çalışma esnasında işleri kolaylaştıracaktır. Çalışmalar sırasında elde edilen bulgular gelecekte suç oranlarının artmaması için güvenli kent projelerinin biran önce hayata geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Ayrıca çalışmalar sonucunda ortaya çıkan suç haritaları ilgili kişilere alınacak önlemler hakkında bilgi vermektedir.

KAYNAKÇA

- Aliağaoğlu, A. (2007). Balıkesir Şehrinde Suçlar: Coğrafi Bir Yaklaşım (2005). (1.Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aliağaoğlu A. ve Alaeddinoğlu F. (2005). Erzurum Şehrinde Mala Karşı İşlenen Suçlar, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt:7, Sayı:1.
- Aksoy, H. (2003). Suç Analizinde Haritaların Kullanımı: Bursa Modeli. I. Polis Bilişim Sempozyumu, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, 363 – 366.
- Ayhan, İ. ve Çubukçu, K.M. (2007). Suç ve Kent İlişisine Ampirik Bir Bakış: Literatür Taraması. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl/Volume: 3, Sayı/İssue: 5, 30-55.
- Aytaç, M., Aytaç, S. ve Bayram, N. (24–25 Mayıs 2007). Suç Türlerini Etkileyen Faktörlerin İstatistiksel Analizi. 8.Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Ayhan, U. (2006). Metropolitan Alanlarda Güvenlik Sorunu ve Çözüm Önerileri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana-bilim Dalı, Ankara.
- Bernesco, W. ve Nieuwbeerta, P. (2004). How Do Residdential Burglars Select Target Areas, A New Approach to the Analysis of Criminal Location Choice, Brit . J.Criminol, 44, 296-315.
- Brown, A.M. (1982). Modelling the Spatial Distribution of Suburban Crime. Economic Geography, Vol.58, No.3, 247–261. Web: <http://m.jstor.org/iP-hone/search> adresinden 10.10.2010.'da alınmıştır.
- Blumen, O. ve Rattner, A. (2002). Urbanized Peripheries: A Regional Study of Crime in Israel. Sociological Spectrum, 22: 407–443.
- Bandırma Belediyesi. (2010). Bandırma Belediyesi Kent Bilgi Sistemi Birimi.
- Beşe, E. (2006). Kırık Pencere Bağlamında Kentsel Yaşam da Suç ve Güvenlik. Polis Bilimleri Dergisi, Cilt:8, Sayı: 1.
- Cecceto, V. (2005). Homicide in Sao Paulo, Brazil: Assessing Spatial Temporal and Weather Variations. Institute of Criminology, Sidgwick Avenue, CB3 9DT.
- Cömertler, N. (2007). Türkiye’de Suç Oranının Sosyo-Ekonomi Belirleyicileri. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 62, Sayı: 2.
- Ceccato, V., Haining, R. ve Signoretta, P.(2002). Exploring Crime Statistics İn Stockholm Using Spatial Analysis Tools. Annals Of The Association Of American Geographers, Cilt: 92(1), PP.29 – 51.
- Cohen, L. ve Felson, M. (1979). Sosyal Change and Crime Trend: A Routine Activity Approach. American Sociological Rewiew, Vol.44,PP. 588-608.

- Clarke, R. (1997). *Situational Crime Prevention, Successful Case Studies*. School of Criminal Justice. Rutgers University . Newyork.
- Clarke, R. ve Felson M. (1998). *Opportunity Makes The Thief (Practical theory For Crime Prevention)*. London.
- Çalışkan, V. ve Aksak, P. (2010). Çanakkale Kentinde Mala Karşı İşlenen Suçların Coğrafi Dağılım Özelliklerinin İncelenmesi (2007). *Marmara Coğrafya Dergisi* Sayı: 22, Temmuz - 2010, s. 245 – 275
- Demirbaş, T. (2005). *Kriminoloji (2.Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dolu, O. (2009). Crime as a fuction of Opportunity: Situational Determiments of Crime, Crime Opportunities and Routine Activities Theory. *Turkish Journal of Police Studies*, Vol:11, ss.1-30.
- Gyamfi, A. J. (2003). Urban Crime Trend and Pattern in Ghana: The CAse of Accra. *Journal of Criminal Justice*, Vol.31, 13-23.
- Günel, V. ve Şahanalp, S. (2009). Şanlıurfa Şehir Merkezindeki Hırsızlık Suçlarının Mekânsal Analizi. *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:11.
- Grolier İnternational Americana Encylopedia.(1993). 3.cilt.
- Herbert, D.T. (1976). The Study of Delinquency Areas: A Social Geographical Approach. *Transaction of the İnstitute of British Geographers*, New Series, Vol.1, 472 – 492.
- Hannon, L. (2002). Criminal Opportunity Theory and The Relationship Between Poverty And Property Crime. *Sociological Spectrum*. Vol.22, 363 – 366.
- İçli, G.T. (1993). Türkiye’de Suçlular (Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı:71.
- Karakaş, E. (2006). Elazığ Şehrinde Suçların Dağılımı ve Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Yıl:11, Sayı:15.
- Karakaş, E. (2005). Suç Harita Tipleri I: Veri Kaynakları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, Sayfa: 57-69.
- Kunter, N. (1952). Türkiye’de Suçluluğun İçtimai Amilleri. Web: [http://dergiler.ankara.edu.tr/pdf adresinden 21.10.2010’ da alınmıştır](http://dergiler.ankara.edu.tr/pdf_adresinden_21.10.2010/).
- Kızmaz, Z. (2003). Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, 279–304.
- Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2), 291–319.
- Lowman, J. (1986). Conceptual İssues in the Geography of acrime:Toward a Geography of Social Control, *School of Criminology. Annals of the Association of American Geographers*, pp.81- 94.

- Madanipour, A. ve Tabrizi R. L. (2005). Crime and The City: Domestic Burglary and The Built Environment İn Tehran. Habitat International, Elvesier.
- Özbay, Ö. (2008). Strain, Social Bonding Theories and Delinouency. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 32, No:1,1-6.
- Özkan, A. (2009). Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Çocuk ve Gençlerin Farik ve Mümeyyizlerinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pesen, A.C. (2007). Suç ve Kent. Web:www.Mimdap.Org adresinden 25.01.2011'de alınmıştır.
- Peterson, D.R. ve Krivo, J.L. (1996). Extremely Disadvantaged Neighborhoods and urban Crime. Ohio university Social Force, Vol. 75(2), 619 – 650.
- Roncek, W.D. (1981). Dengerous Places: Crime and Residential Environment. Social Forces, Vol.60, 74 – 96.
- Soyaslan, D. (1996). Kriminoloji Dersleri (Suç ve Ceza Bilimleri). AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 512.
- Sargın, S. ve Temurçin, K. (Tarih belirtilmemiş). Türkiye'de Suçlar Ve Mekânsal Dağılışı. S.Demirel Üniversitesi. Web:http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/pdf adresinden 04.09.2010'da alınmıştır.
- Sargın, S. ve Temurçin, K. (2009). Türkiye'nin Suç Coğrafyası (Şehir Asayiş Suçları). Ankara: Beyaz Kalem Yayınları.
- Suçla Mücadele Stratejileri Ön Araştırma Raporu. (2003). İçişleri Bakanlığı, Strateji Merkezi Başkanlığı, Suçla Mücadele Stratejileri Araştırma Grubu.
- Tselani, A., Osborn D., Trickett A. ve Pease K. (2002). Modelling Property Crime Using. The British Crime Survey ,109–128
- Uzun, A. (2008). Tokat Şehrinde Mala Karşı İşlenen Suçlar (2006): Coğrafi Bir Yaklaşım. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Wilsem, V.J., Graaf N.D., ve Wittebrood K. (2003). Cross-National Difference in Victimization Disentangling the Impact of Composition Nad Context. European Sociological Review, Vol.19, 125-142.
- Yuen, B. (2004). Safety and Dwelling in Singapur. Cities, Vol.21, 19-28.
- Yılmaz, A. ve Ergün G.S. (Tarihi belirtilmemiş). Şehir Güvenliği, Coğrafya ve CBS: Samsun Örneği. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
- Yılmaz, A. ve Ergün G.S. (2006). Türkiye'de Şehir Asayiş Suçları: Dağılışı ve Başlıca Özellikleri. Milli Eğitim, Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi. Web: http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/170.pdf adresinden 10.11.2010'de alınmıştır.
- Yankesicilik. Web: http://www.konya.pol.tr/yankesicilik adresinden 27.11.2010'da alınmıştır.

TÜRKİYE'DE GİTAR ALANINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLER: BİR BİBLİYOGRAFYA ÇALIŞMASI

Graduate Thesis in Field of Guitar Performed in Turkey: A Bibliography Study

Gönderim Tarihi: 16.12.2015

Kabul Tarihi: 21.03.2016

Güray ALYÖRÜK*

Öz: Bu makalenin amacı, gitar alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalara yönelik bir bibliyografya sunmaktır ve yapılan bu çalışmaların kabul edildiği yıllara, üniversitelere ve enstitülere göre dağılımını ortaya koymaktır. Bu çalışmada gitarın tarihsel gelişiminin yanı sıra, Türkiye'deki yeri ve öneminden de bahsedilmektedir. Çalışmanın içeriğini oluşturan lisansüstü çalışmaları belirlemek amacıyla tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, 1986-2015 yılları arasında yapılan ve YÖK'ün Tez Merkezinde taranan lisansüstü çalışmalar ile sınırlıdır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de 89'u yüksek lisans, 23'ü doktora, 8'i sanatta yeterlik tezi olmak üzere gitar ile ilgili toplam 120 adet çalışma yapıldığı ortaya konmuştur. Bu çalışmanın gitar alanında yapılacak araştırmalara kaynak oluşturması ve konu seçiminde yardımcı olması düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gitar, Lisansüstü, Tez, Doktora, Enstitü.

Abstract: The aim of this article is to present bibliography in the field of classical guitar graduate thesis and to determine the distribution of the institute made the year of acceptance. In this study, as well as the historical evolution of the classical guitar, it is mentioned in the place and importance in Turkey. The screening method is used to determine the content of graduate studies forming operation. The study, carried out between the years 1986-2015 and scanned graduate studies at YÖK Thesis Center is limited. As result of the study, 89 in Turkey graduate, 23 of PhD, 8 of proficiency in arts, a total of 120 studies on the guitar has been introduced. This study aims to assist in the selection of topics and to create resources for research in the field of guitar studies.

Keywords: Guitar, Graduate, Thesis, PhD, Institute.

*Öğr. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi/Devlet Konservatuvarı/Piyano Ana Sanat Dalı/Gitar Sanat Dalı,
e-posta: guray.alyoruk@deu.edu.tr

GİRİŞ

Gitarın ne kadar eskiye dayandığı ile ilgili bir hayli varsayım vardır. Ankaradaki Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan Hitit'lere ait bir kabartmada ve bunun yanı sıra, Asur'lara ait kabartmalarda da gitara benzeyen telli çalgıların varlığı anlaşılmaktadır (Uluocak, 2011: 19).

Gitarın Avrupa'ya geliş öyküsünde İran ve Arap izlerine rastlanmaktadır. Önce İran yoluyla Arap dünyasına, 8. ve 9. yüzyıllarda Arapların İspanya'yı fethiyle Avrupa'ya geçtiği yaygın bir görüştür (Feridunoğlu, 2004: 228).

Gitara benzer çalgılar 12.ve 13. yüzyıllarda Fransa ve İspanya katedrallerindeki kabartmalarda görülmektedir. Bu çalgılar İspanya'da "guitarra morisca" ve "guitarra latina" olarak biliniyordu. Guitarra morisca'nın gövdesi oval bir yapıya sahipti ve üzerinde birçok ses deliği bulunmaktaydı. Guitarra latina'nın ise gövdesi iki yandan içe doğru kıvrımlıydı. Vihuela'ya da benzeyen genellikle bu isimle anılmaktaydı (Elmas, 2003: 14).

Guitarra latina çoğunlukla "gittern" adıyla tanınmıştır. Telleri bağırsaktan yapılan guitarra latina'nın, pena kullanılarak çalındığı bilinmektedir. Çoğunlukla şarkılara ve danslara eşlik etmekte kullanılmış olan bu çalgının akort sistemi konusunda kesin bir bilgi bulunmaktadır (Remnant, 1990: 37).

16. yüzyıla gelindiğinde gitarın yolculuğu hemen hemen bitmiştir. Gitarın bundan sonraki gelişmeleri birbirinden uzak ülkelerde, daha çok yöresel alanda şekillenmiştir. Bu bölgelerdeki müzisyenler kendi özel ihtiyaçlarına ve müzikal görüşlerine göre gitara yön vermişlerdir. Bu tarihten sonraki gelişmeler ve araştırmalar bu kapsama girmese de kısaca şöyle özetlenebilir.

1586 yılında basılan ilk gitar metodu "İspanyol Gitarı" olarak adlandırılan beş çift telli çalgı içindir. Daha önceki gitarlar dört telli, Vihuela ise altı çift tellidir. Vihuela'dan sonra Barok dönemde kullanılan gitar beş çift tellidir. Günümüzde kullanılan klasik gitarlar ise altı tellidir. 18. yüzyıldan bu yana gitar altı telli olarak kullanılmaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda İtalya ve Fransa'da gitar metotlarına rastlanır.

19. yüzyıla gelindiğinde gitarda, sesin artmasını sağlayan bazı değişiklikler yapıldı. Gövdesi genişletildi, derinliği azaltıldı, ön kısmı inceltildi. Gövdenin içine ön kısmını desteklemek için konan enine çıtaların yerini, ses deliğinin altına yelpaze gibi açılan çıtalar aldı. Eskiden ahşap bir takozun içine saplanan sapı, tellerin gerilmesine karşı ek bir dayanak oluşturacak şekilde, gövdenin içine doğru giren bir pabuç ya da kol biçimine getirildi ve arkaya tutkallandı.

19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren çağdaş gitar ekolünün kurucusu olarak bilinen İspanyol gitarist-besteci Francisco Tarrega'dır. İcracı olarak da İngilte-

re’de ise, Julian Bream ve John Williams gibi gitaristler de klasik gitar için yazılan eserleri iyi düzeyde yorumlamışlardır. Ayrıca Andres Segovia gitarda ilk kez naylon teli kullanan gitaristtir. Bu bağlamda gitarda naylon tel kullanmasını kimyager olan Albert Agustin’e önermiştir. Daha sonra 1923’te Alirio Diaz ünlü bir yorumcu olarak bütün dünyaya adını duyurmuş ve Türkiye’de verdiği konserlerle ülkemizde gitarın tanınmasında büyük katkıda bulunmuştur.

Ülkemizde bilinen ilk klasik gitar eğitmeni olan Andrea Paleologos (1911-1997) birçok öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencileri arasında İtalya doğumlu olup İstanbul’da yaşayıp daha sonra Arjantin’e göçüp orada ölen ve yaşamı boyunca gitar repertuarına çok değerli beste ve düzenlemeler kazandırmış olan Mario Parodi; gitarı Ankara’ya götürülenlerden Can Aybars; ilk Türkçe gitar metodunu yazan Ziya Aydın’tan; o dönemin ülkemizde en güzel gitar çalanlardan biri olan Sava Palasis; daha sonra Türkiye gitar hayatına çok değerli gitaristler kazandıran Savaş Çekirge; halen İstanbul’da dersler veren ve gitar için modern eserler besteleyen Misak Toros gibi ülkemiz gitar yaşamının gelişiminde çok önemli görevler almış kişilerdir (Kanneci, 2001: 19).

Bugün İstanbul’da yaşayan Fazıl Abrak ve Ertuğrul Şatıroğlu ülkemizde yetişen ilk kuşak gitaristlerindendirler. Fazıl Abrak, Ziya Aydın’tan ile birlikte müzik hayatına klasik mandolin çalarak başlamıştır. Fazıl Abrak gitara olan yeteneği dikkatleri üzerine toplamış ve bunun sonucunda döneminin en ileri gelen gitaristlerinden biri olmuştur. Sanatçı tıp tahsili yapmış ve cerrah olarak hayatını devam ettirmiştir. Yoğun meslek yaşamı sanatçıyı gitar çalmaktan biraz uzaklaştırınca sanatçı, gitar dünyasına yeni eserler kazandırmak amacıyla daha ziyade gitar için düzenleme yapmaya yoğunlaşmış ve düzenlediği eserleri yayınlamaya hazır duruma getirmiştir (Kanneci, 2001: 21).

1974 yılında Ankara’da Gazi Eğitim Enstitüsü’nde “Okul Çalgıları” bölümüne eğitimde kullanılmak üzere gitar dersi konulmuştur. İspanya’ya viyolonsel eğitimi için gittiği yıllarda gitar da öğrenen Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası viyolonsel sanatçısı Erol Küyel de gitar öğretmeni olarak tayin edilmiştir.

1976 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde öğrenciler tarafından Klasik Gitar Topluluğu kurulmuştur. Bu topluluk sayıları 350’yi geçen üyesiyle belki de bir ilki gerçekleştirmiştir. Sürekli derslerin verildiği konserlerin düzenlendiği topluluk etkinlikleri kısa sürede sonuç vermiş ve daha sonra ülke gitar yaşamında adı çokça geçecek genç gitaristler buradan çıkmıştır. Aralarında ülkemizdeki ilk gitar yarışmasının birincisi Cem Duruöz ikincisi Zafer Özgen beşincisi Fatih Yazıcı; daha sonra ki yarışmada birinci olan Orhan Anafarta; Fransa’da uluslar arası yarışmada ayrı yıllarda birincilik ödülleri alan Suat İdil ve Emre Sabuncuoğlu; yine 1996 yılındaki ulusal yarışmada birinci olan Emre

Sabuncuoğlu; 1998 yılındaki ulusal yarışmada üçüncü olan Gutay Yıldırım gibi gitaristler hep bu topluluk üyeleri arasından çıkmıştır (Kanneci, 2001:24).

1977 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuarı'nda gitar sanat dalı açılmıştır. Profesyonel gitarist yetiştirmek amacıyla Türkiye gitar tarihinde bir konservatuarda ilk kez bir gitar sanat dalı açılmıştır. Burada gitar dersleri vermek üzere İtalyan gitarist Carlo Domeniconi tayin edilmiştir. Carlo Domeniconi iki yıl ders verdikten sonra tekrar yurt dışına dönmüş ve yerine günümüzde halen bu kurumda ders vermeye devam eden Ertan Birol atanmıştır. Mimar Sinan üniversitesi Devlet Konservatuarı ilk mezununu 1984 yılında vermiştir. İlk mezun olan gitarist-besteci Erdem Sökmen mezuniyetini takip eden yıl 1985 yılında ilk kez İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı'nda Gitar Sanat Dalı'nı açmıştır. Böylelikle halen bu konservatuardaki görevini sürdüren sanatçı ülkemizde gitar eğitimi görüp profesyonel olan yetişen ilk gitaristtir (Kanneci, 2001: 24).

1985 yılında gitarist-besteci Bekir Küçükay Ankara'da Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Bölümü'nde ilk kez ana çalgı olarak gitar sınıfını kurmuştur. Öğrenci yetiştirmenin yanında yoğun konser ve kayıt etkinlikleri gerçekleştiren sanatçı, Türkü düzenlemelerinin yanı sıra klasik gitar repertuarına da kendi bestelerinden oluşan birçok eser kazandırmıştır. 1987 yılında gitarist besteci Bekir Küçükay ünlü Brezilyalı besteci Heitor Villa-Lobos'un 100. doğum yılı nedeniyle Lobos'un eserlerinden oluşan bir konser vermiş, bestecinin eserlerini içeren bir kayıt gerçekleştirmiştir. Bunun neticesinde Brezilya Hükümeti Bekir Küçükay'ı madalya ile ödüllendirmiştir. 1988 yılında İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı'na tayin olan Bekir Küçükay halen bu kurumda görev yapmaktadır (Kanneci, 2001: 25).

Mesleki müzik eğitimi alanında 1982- 1983 yıllarında çıkarılan yasalarla üniversitelerin bir nitelik kazanması ve hızla gelişebilmesi yönünde yeni olanaklar sağlanmıştır.

Eğitim fakülteleri müzik eğitimi bölümleri, müzik eğitimciliği alanında; rektörlüğe ya da güzel sanatlar fakültelerine bağlı Devlet Konservatuvarları bestecilik, seslendiricilik, çalgı yapımı ve onarımı alanlarında; Güzel Sanatlar Fakülteleri müzik bölümleri, müzik araştırmacılığı alanında "lisans", "yüksek lisans", "doktora" ya da "sanatta yeterlik" düzeylerinde akademik eğitim ve araştırma programlarının geliştirilmesinde, çok önemli ve kapsamlı görevler yüklenmişlerdir (Uçan, 1997: 7).

2000'li yıllara gelindiğine ülkemizde birçok üniversitede müzik eğitimi alanıyla ilgili lisansüstü programlar açıldığı ve bu alandaki lisansüstü programlara ait araştırmaların oldukça geniş boyutlara ulaştığı gözlenmektedir (Uçan, 1989: 55).

Lisansüstü programların amacı, ulusal ve uluslararası akademik ve endüstriyel kuruluşlarla işbirliği yaparak programlarını yürütmek ve öğrencilere bilimsel araştırmalar yaptırarak bilgiye erişme, değerlendirme, yorumlama, üretme yeteneği ve mesleki konularda derin bilgi kazandırmaktır.(Demirbatır, 2001: 124). Bu bağlamda çalgı eğitmeninin görevi, öğrencisini uluslararası düzeyde yetiştirmek ve çağın gereklerine uygun eğitimi vermektir.

Mesleki müzik eğitiminin verildiği lisans düzeyindeki kurumlarda gerçekleştirilen müzik eğitiminin en önemli boyutlarından biri çalgı eğitimidir. Lisans düzeyinde gerçekleştirilen çalgı eğitimi; eğitim fakülteleri, güzel sanatlar fakülteleri ve devlet konservatuvarları, enstitülere bağlı olarak lisansüstü programlar kapsamında devam ettirmektedirler.

Ülkemizde, lisans programlarının devamı olarak lisansüstü programlarda sürdürülen çalgı eğitimi, yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik gibi türlere ayrılmaktadır. Ülkemizde çalgı ve çalgı eğitimi alanlarındaki lisansüstü programlar, alanlarında bilimsel araştırmalar yaparak, bilgiye erişilen, değerlendirilen, yorumlayan, üretme yeteneği ve mesleki konularda derin bilgi kazanan, uzman öğretim elemanlarının yetiştirilmesini hedeflemektedir (Gençel, 2009: 342).

Çalgı eğitimi, müziksel davranış sergileme açısından, müzik eğitimi için önemli bir yere sahiptir. Çalgı eğitmeni öğrenciye yetenekleri doğrultusunda uygun metot ve programları uygulayarak öğrenciyi daha verimli hale getirmektedir.

Bu bağlamda çalgı eğitimi; “Çalgı öğretimi ile bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklikler oluşturma ya da yeni davranışlar kazandırma sürecidir.” Ve “İnsanın kendisini yakından tanıması, var olan yeteneklerini geliştirip, yeni beceriler elde etmesi bu sayede kendini kanıtlama fırsatı bulması açısından, müzik eğitiminin önemli bir dalını oluşturmaktadır” (Uslu, 1998: 28).

Klasik gitar eğitimi; lisans öncesi başlayıp, lisans, yüksek lisans, doktora ve ona eşdeğer sanatta yeterliğe kadar uzanan programlarda kendine özgü bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lisansüstü programlardaki çalgı eğitimi kapsamında gerçekleştirilen gitar eğitimi yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik programlarında yer almaktadır. Tezli yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik gibi lisansüstü programların, diğer alanlarda olduğu gibi çalgı eğitimiyle de desteklenmesi gerekmektedir.

Klasik gitar eğitimi de çalgı eğitiminin bir alanı olarak karşımıza çıkması, bu alandaki lisansüstü tez çalışmalarını da beraberinde getirmektedir. Ülkemizde çalgı alanlarında yapılan lisansüstü tezlerin, çalgı eğitimi alanlarında da gerçekleştirildiği bilinmektedir.

YÖNTEM

Çalışmada Türkiye’de gitar alanında gerçekleştirilen lisansüstü çalışmaların ortaya konulması için tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekli ile betimlemeyi amaç edinen araştırmalar için uygun bir modeldir (Karasar, 2006).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de gitar üzerine yapılmış bütün lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Araştırmada, gitar üzerine yapılmış ve Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezinde yer alan tüm lisansüstü tezlerle yer verildiğinden herhangi bir örnekleme gidilmemiştir. Çalışmada YÖK Ulusal Tez Merkezinde taranan tezlere yer verilmiştir. Çalışma gerçekleştirilen yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik tezleri ile sınırlıdır. Bunların dışında kalan gitar ile ilgili akademik makaleler, kitaplar, kitap çevirileri ve bildiri makaleleri araştırmanın dışında tutulmuştur. Ayrıca gitar için yazılmış metotlar da çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Ülkemizde 1986-2015 yılları arasında gitar üzerine yapılan lisansüstü tezler Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezinden elde edilmiştir. Elde edilen veriler Microsoft Office Excel 2010 programında işlenmiş ve tablolar oluşturularak açıklamalara yer verilmiştir. Verilerin analizinde yüzde ve frekans kullanılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu makalenin amacı, gitar alanında yapılan lisansüstü tez çalışmalara yönelik bir bibliyografya sunmaktır ve yapılan bu çalışmaların kabul edildiği yıllara, üniversitelere ve enstitülere göre dağılımını ortaya koymaktır. 2016 yılı ile birlikte gitar üzerine lisansüstü çalışma yapacak araştırmacıların konu seçiminde, hem literatürü araştırmak ve kendine referans bulmak adına hem de hangi konularda çalışacağını tespit etmek adına bu çalışmanın önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

İlgili Araştırmalar

Demirbatır’ın (2001), “Müzik Alanı Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlilik Tez Bibliyografyası” başlıklı çalışmasında; 1987-1999 yılları arasında yayımlı çalgılarla ilgili yapılmış lisansüstü tezler taranarak çeşitli başlıklar altında gruplandırılmıştır. Bu doğrultuda 13 farklı üniversitede yapılmış 42 adet yük-

sek lisans, 4 adet doktora ve 3 adet sanatta yeterlilik tezi tespit edilmiştir.

Ataman’ın (2009), “Ülkemizde Flüt ve Flüt Eğitimi Alanlarında Yapılan Lisansüstü Tezler” başlıklı çalışmasında; 1993-2006 yılları arasında Flüt ve Flüt Eğitimi alanlarında Türkiye’de yapılan lisansüstü tezler taranarak gruplandırılmıştır. Çalışma sonucunda ve Flüt Eğitimi alanlarında yapılan 28 adet lisansüstü teze ulaşılmış ve bu tezlerin 17’sinin Eğitim alanında, 11’inin Flüt alanında yapıldığı tespit edilmiştir.

Orhan’ın (2012), “Türkiye’de Viyolonsel Alanında Yapılmış Yüksek Lisans, Doktora, ve Sanatta Yeterlilik Tezleri” çalışmasında; 1992-2011 yılları arasında 21 farklı üniversitede yapılmış 60 yüksek lisans, 10 doktora, 5 sanatta yeterlik olmak üzere toplamda 75 lisansüstü tez çalışması tespit edilmiştir.

BULGULAR

- (1) Elmas, Y. (1986). *Müzik Tarihinde Gitarın Biçim Evrimi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul,
- (2) Özçakır, R. (1990). *Klasik Gitar Türk Okul Müziğinde Bir Eşlik Çalgısı Olarak Nasıl Kullanılabilir*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- (3) Küçükay, B. (1991). *Gitar Eğitiminde Bir Yöntem Araştırması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- (4) Aylin Halvaşı, A. (1992). *19. Yüzyıl Gitar Bestecileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- (5) Yöndem: (1992). *Eğitim Fakülteleri Müzik Eğitimi Bölümlerinde Anadal Gitar Eğitimi Nasıl Olmalıdır?* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya.
- (6) Kulaoğlu, Sevda. (1993). *Klasik Gitarın Türkiye’deki Konumu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- (7) Güzel, M. (1994). *Türk Müziği Ezgi ve Dizilerinin Gitara Uygulanabilirliği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- (8) Bülent, E. (1995). *Heitor Villa-Lobos’un 12 Gitar Etüdünün İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- (9) Zeren, M. (1995). *Gitar Eğitime Başlama Metodları ve Yöntemleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- (10) Hulusi Bilge, E. (1996). *Rönesans Döneminde Gitar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.
- (11) Tarman: (1996). *Bekir Küçükay'ın 'Klasik Gitar İçin Başlangıç Metodu' nun Hedef, Hedef Davranış ve İçerik Yönünden İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- (12) Özdemir, J. (1997). *Rönesans'ta ve Barok Dönemde Ud'lar, Vihuela'lar ve Gitarlar -Bağlamsal Bir İnceleme-*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (13) Yöndem: (1998). *Türkiye'deki Mesleki Müzik Yüksek Öğretim Kurumlarında Klasik Gitara Uyarlanmış Türkü Kaynaklı Eğitim Müziklerinin Öğretiminde ve Seslendiriminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- (14) Safa Yeprem, M. (1998). *Flamenko Stilleri ve Gitar Eğitiminde Kullanılabilirliği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- (15) Aylin Halvaşi, A. (1999). *Ülkemiz Müzik Eğitiminde Klasik Gitar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- (16) Kanneçi, A. (2001). *Gitar İçin Beste Yapmış Türk Bestecilerinin Eğitimi ve Yapıtlarının Uluslararası Gitar Repertuarındaki Yeri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara.
- (17) Şaklar, C. (2001). *Klasik Gitarda Sağ El Tekniği Üzerine Yeni Bir Yaklaşım*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Piyanos Anasanat Dalı, İstanbul.
- (18) Akbulut, F. (2001). *Gitar Eşlikli Okul Şarkılarının Müzik Eğitimindeki Önemi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (19) Kaptan, Z. (2001). *Klasik Gitarın Türk Halk Müziği Kaynaklı Okul Şarkılarında Kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- (20) Güzel, M. (2003). *Gitar Tekniklerinin Ülkemize Özgü Müzikal Kaynaklardan Yola Çıkılarak Öğretilmesi ve Geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- (21) Soner Uluocak, A. (2003). *Müzik Öğretmenliği Anabilim Dallarında Bireysel Çalgı-Gitar Öğretim Elemanları ve Öğrencilerinin Gitar Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- (22) Beşer, M. (2003). *Gitar Eğitiminde Kullanılan Leo Brouwer’in Etüdlerindeki Tekniklerin Sınıflandırılması ve Bunlara İlişkin Teknik Çalışma Yöntemleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- (23) Cemil, M. (2003). *Anadolu Güzel Sanatlar Liselerinde Uygulanan Gitar Eğitiminin Öğrenci Başarısı Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bursa.
- (24) Yalçın, G. (2004). *Halk Müziğine Dayalı Gitar Öğretimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği, Konya.
- (25) Kubilay Can, Ü. (2004). *Türkiye’de 7-9 Yaş Grubu Çocuklarına Yönelik Reperuar Destekli Klasik Gitar Eğitimi Programı Hazırlanması ve Etkililiğinin Sınanması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği, İstanbul.
- (26) Kanneçi, A. (2005). *Türk Bestecilerinin Solo Gitar Sonatlarının Gitar Eğitimine Katkıları Yönünden İncelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi, Ankara.
- (27) Erim, A. (2005). *Türkiye’de Klasik Gitar Eğitiminde Kullanılan Başlangıç Metotlarından Bazılarının Öğretme-Öğrenme Süreçleri Açısından Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Bolu.
- (28) Han Yalçın, K. (2005). *6-9 Yaş Çocukların Başlangıç Gitar Eğitiminde Kullanılabilecek Görsel Materyallere İlişkin Öğrenci ve Uzman Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi, Ankara.

- (29) Çınar, O. (2005). *Çağdaş Gitar Eserlerinin Gitar Eğitim Tekniklerine Uygunluğunun İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.
- (30) Yengi, R. (2005). *Perdesiz Gitarda Türk Müziği Üzerine Araştırmalar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (31) Çelik: (2005). *Türkiye’de Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Başlangıç Gitar Öğretiminde Uygulanan Yöntem ve Tekniklerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, İzmir.
- (32) Özdek, A. (2006). *Özengen Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Klasik Gitar Eğitimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- (33) Rende, E. (2006). *Francisco Tarrega’nın Klasik Gitar Eğitimine Katkıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi, Bursa.
- (34) Ergin, E. (2006). *Gitar Eğitiminde Karşılaşılan Önkol Hastalıklarına İlişkin Öğrenci Görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara.
- (35) Özyörük, E. (2006). *Müzik Öğretmeni Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarında Uygulanmakta Olan Bireysel Çalgı Eğitimi (gitar) Dersi Öğretim Programlarına İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- (36) Ozan Sezener, F. (2006). *Leo Brouwer’in Besteciliği ve III. Gitar Konçertosu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (37) Parıldar, G. (2006). *Okul Şarkılarının Gitar Eşliklemelerinde Şematik Yöntem Kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- (38) Küçükosmanoğlu, O. (2006). *Eğitim Fakültelerinde Başlangıç Gitar Eğitiminde Kullanılan Metotların İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.

- (39) Kasar, K. (2006). *Muğla Üniversitesi Öğrencilerinin ‘klasik gitar’ İle İlgili Bilgi ve Tutumları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bolu.
- (40) Erhan, M. (2006). *Uluslararası Klasik Gitar Sanatçısı Ahmet Kanneçi’nin Uluusal ve Uluslararası Çalışmalarının Ülkemiz Gitar Eğitimine Katkılarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anabilim Dalı, Afyon.
- (41) Akyatan, O. (2006). *Gitar Eğitiminde Ritimsel Teknik Çalışmaların Önemi ve Geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Pişano Sanat Dalı, İstanbul.
- (42) Özkanoglu, U. (2006). *Heitor Villa-Lobos Gitar Konçertosu’nun Analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı, İstanbul.
- (43) Kaptan, Z. (2007). *Ülkemizde Bağlama ve Klasik Gitarın Sanatsal ve Öğretsel Süreçler Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bolu.
- (44) Erdoğan, C. (2007). *Duyuş Eğitiminde Eşlik Çalgısı Olarak Klasik Gitarın Kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı, Mersin.
- (45) Çicek, D. (2007). *Fernando Sor ve Mauro Giuliani’nin Etütlerinin Gitar Müzigindeki Önemi ve Etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Pişano Anasanat Dalı / Gitar Sanat Dalı, İstanbul.
- (46) Köz, E. (2007). *İlköğretim İkinci Kademe’de Görev Yapan, Bireysel Çalgı Eğitimi (gitar) Alanı Mezunu, Müzik Öğretmenlerinin Okul Şarkılarına Eşlik Etmede Karşılaştıkları Problemler ve Çözüm Önerileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Müzik Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.
- (47) Doğru, L. (2007). *Uluslararası Deneyimli Türk Klasik Gitar Yorumcularının Gitar Eğitim Süreçlerini Etkileyen Öğeler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bolu.
- (48) Daşer, O. (2007). *Klasik Gitar Eğitiminde Makamsal Türk Halk Ezgilerinin Kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

- (49) Uluocak: (2008). *Gitarın Öğretmen Çalgısı Olarak Kullanımının İlköğretim Öğrencilerinin Müzik Dersi Başarısına Etkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- (50) Uludağ, K. (2008). *Flamenko Sanatının Kültürel Etkileşim Süreci ile Gitar İcraçılığının Teknik Özelliklerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum.
- (51) Sunar, D. (2008). *İlköğretim Kurumlarında Yer Alan Müzik Faaliyetlerine Alternatif bir Gitar Öğretimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği, İstanbul.
- (52) Birol, E. (2008). *Barok Dönemi Gitar Müziği, Bestecileri ve Gitarın Kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (53) Şahin, G. (2008). *Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı Bireysel Çalgı- Gitar Eğitim Programı ile Rodriguez Arenas'ın?la escuela de la guitarra libro 1? Metodunun Örtüşme Durumu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- (54) Denizer, G. (2008). *Müzik Eğitimi Anabilim Dallarında Gitar Öğrencilerinin Müziksel-İşitme-Okuma-Yazma Dersi Başarılarının Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- (55) Gönen, R. (2008). *Eğitim Fakülteleri Müzik Öğretmenliği Ana Bilim Dallarında Modern Gitar Metodlarının Uygulanması Kapsamında Elektrik Gitara Bakış*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Van.
- (56) Yungul, O. (2008). *Okul Şarkılarının Gitar ile Eşliklenmesinde Örnek bir Model*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Eğitim Bilimleri Bölümü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- (57) Ağır: (2008). *Barok Dönem Klavsen Eserlerinin Klasik Gitara Uyarlanması-daki Yöntemler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel

Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Piyanosanat Dalı, İstanbul.

- (58) Erim, A. (2009). *Video Model Destekli Öğretimin Gitar Performansına Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bolu.
- (59) Yokuş, T. (2009). *Gitar Eğitiminde Üst bilişsel Becerilerin Geliştirilmesine Yönelik Etkinliklerin Performans Başarısına Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- (60) Can, K. (2009). *Müzik Öğretmenliği Gitar Öğrencileri İçin Geliştirilen Akran Öğretimi Programının Etkililiğinin Sınanması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- (61) Akbulut, F. (2009). *Temel Armoni Kurallarının Gitara Uyarlanmasında Chalan Armoni Yaklaşımları Üzerine Bir Yöntem Araştırması*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Piyanosanat Dalı / Gitar Sanat Dalı, İstanbul.
- (62) Erşahin: (2009). *William Walton’un ‘Five Bagatelles’ Eseriyle Çağdaş Gitar Müziğine Yaklaşımı*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Müzik Anasanat Dalı / Piyanosanat Dalı, İstanbul.
- (63) Önder, C. (2009). *Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Öğretmenliği ABD Klasik Gitar Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Burdur.
- (64) Küçümen, C. (2009). *Joaquín Rodrigo ‘Fantasia Para un Gentilhombre’ ve Kaynağı Olan Gaspar Sanz’ın Altı Gitar Eserinin Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Türk Müziği Anabilim Dalı / Türk Sanat Müziği Bilim Dalı, İstanbul.
- (65) Baltacı, I. (2009). *7-9 Yaş Grubu Çocuklarda Gitar Eğitimi ve Teknikleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Müzik Anabilim Dalı / Müzikoloji Bilim Dalı, Kocaeli.

- (66) Özdemir, M. (2009). *Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Öğrenim Gören Gitar Öğrencilerinin Bireysel Çalgı, Alan Dersleri ve Genel Akademik Başarı Durumlarının Belirlenen Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bolu.
- (67) Hatipoğlu, T. (2009). *Heitor Villa-Lobos Gitar Konçertosu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Müzik Anasanat Dalı / Piyanosanat Dalı, İstanbul.
- (68) Ergüden, B. (2010). *Folia Teması Üzerine Gitar İçin Yazılmış Çeşitlemelerin Dönemler ve Performans Teknikleri Bağlamında Karşılaştırmalı İncelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı / Müzik Sanat Dalı, İstanbul.
- (69) Bingöl, F. (2010). *Özengen Gitar Eğitiminde Parmak Hazırlamalı Öğretim Yönteminin Öğrencilerin Gitar Çalmadaki Başarılarına Etkisi (Özel Çağlar Müzik Kursu Örneği)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- (70) Çoğulu, T. (2010). *The Adaptation of Bağlama Techniques into Classical Guitar Performance*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Müzik Bilimleri Anabilim Dalı / Müzik Sanat Dalı, İstanbul.
- (71) Soybilgen, A. (2010). *Klasik Gitar İçin Konser Programı Oluşturulması Üzerine Bir Model Geliştirme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı, Afyon.
- (72) Boran, Y. (2010). *20.yy'ın İki Büyük Bestecisi: Heitor Villa-Lobos ve Leo Brouwer'in Gitara Sundukları Katkıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyanosanat Dalı, Kars.
- (73) Aksakal, C. (2010). *Michel del Castillo'nun Gitar Romanından Uyarlanan, Çirkin Adlı Oyunun Dramaturjik Olarak İncelenmesi ve?Adam? Karakterinin Tahlili*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İleri Oyunculuk Anabilim Dalı, İstanbul.

- (74) Altıntaş, E. (2010). *Mario Castelnuovo-Tedesco(1895-1968) Gitar Konçertosu No:1 Re Majör*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (75) Yılmaz, E. (2010). *Okul Şarkılarının Klasik gitar ile Eşliklendirilmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri ve Okul Şarkıları için Eşliklendirme Örnekleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Niğde.
- (76) Yıldırım, G. (2010). *Bireysel Çalgı Gitar Eğitimine Yönelik Oluşturulan Bir?e-ser çalışma modeli? Önerisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Niğde.
- (77) Yerkan, M. (2010). *Mario Castelnuovo-Tedesco’nun I. Gitar Konçertosu’nun Analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Piyano Arp Gitar Anasanat Dalı / Gitar Sanat Dalı, İstanbul.
- (78) Dalkılıç, M. (2010). *Müzik Öğretmeni Adaylarının Gitar Çalma emel Tekniklerini Kazanma Zorluklarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Burdur.
- (79) Yılmaz, O. (2010). *Malcolm Arnold’un Besteciliği ve op. 67 Gitar Konçertosu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (80) Tepe: (2010). *Müzik Öğretmenliği Programında Bireysel Çalgı Eğitimi-Gitar Öğrencilerinin Mesleki Yeterlik Algılarının Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Eğitim Bilimleri Bölümü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.
- (81) Semiz, Z. (2010). *Eğitim Müziğinde Bilgisayar Teknolojisinin Kullanımı ve Gitar Eşlikli Okul Şarkıları(cd)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Sivas.
- (82) Arslanoğlu, Z. (2010). *Klasik Gitar Öğretim Literatürünün Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri

Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.

- (83) Yalçın, G. (2011). *Gitar Uygulamalı Armoni Öğretiminin Öğrenci Bilgi ve Performans Düzeyine Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- (84) Kaya, A. (2011). *Joaquin Rodrigo'nun Gitar Eserleri ve 'Invocacion y Danza' Adlı Eserinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyanosanat Dalı, İstanbul.
- (85) Korucu, H. (2011). *Gitara Başlangıçta Sağ ve Sol El Teknikleri Metodlarının İncelenmesi Araştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Müzik Anabilim Dalı / Müzik Sanat Dalı, Mersin.
- (86) Bayraşa, O. (2011). *Heitor Villa-Lobos gitar Konçertosu'nun Müzikal Analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyanosanat Dalı, İstanbul.
- (87) Doğu, (2011). *Flamenko Gitar Müziğinde Teknik, Ritmik ve Armonik Yaklaşımlar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzikoloji Anabilim Dalı, Kocaeli.
- (88) Tahtacı, (2011). *Mauro Giuliani'nin Op. 30 La Majör Gitar Konçertosu'nun Teknik ve Müzikal Analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyanosanat Dalı, İstanbul.
- (89) Aydın, F. (2011). *Joaquin Rodrigo'nun 'fantasia para un gentilhombre' İsimli Gitar Konçertosu*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Piyanosanat Dalı / Gitar Anasanat Dalı, İstanbul.
- (90) Akçay, Ö. (2011). *Gitar Eğitiminde Performans Ölçeği Geliştirme Çalışması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Erzurum.
- (91) Uludağ, K. (2012). *Gitar Eğitiminde Türk Müziği İçerikli Akor ve Kadans Kurulumlarına Yönelik Farklı Akorlarda Konumlandırmalar ve Etkililik Düzeyleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Malatya.

- (92) Uyan, O. (2012). *Lisans Düzeyindeki Gitar Öğrencilerinde Ön Dinlemenin Değişir Performansına Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Müzik Bilimleri Bölümü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- (93) Arık, I. (2012). *Gitar Çalan Müzisyenlerde Üst Ekstremitelerde Kas-İskelet Sistemine Ait Problemlerin Giderilmesi ve Performansın Arttırılmasına Yönelik Egzersiz Eğitim Programının Etkinliği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, Ankara.
- (94) Küçümen, C. (2012). *Anadolu Rapsodisi Gitar ve Yaylı Sazlar Orkestrası İçin Özgün Bir Beste Çalışması*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). Haliç Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Müziği Anasanat Dalı, İstanbul.
- (95) Ağır: (2012). *Frank Martin’in Quatre Pieces Breves İsimli Solo Gitar Eserinin Teknik ve Müzikal Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (96) Polat, B. (2012). *Tonal Armonide Gitar Müziği Odaklı Olarak Akorların Kuruluş ve Bağlantılarının Yapısal Özelliklerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Edirne.
- (97) Sheriff, E. (2012). *Türk Bestecilerinin Gitar Eserlerinin Gitar Repertuarına Katkıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (98) Öztürk, E. (2012). *İçinde Flamenko Unsurları Bulunan Klasik Gitar Eserlerinin Otantik Flamenko Yaklaşımıyla Analitik Olarak Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzikoloji Anabilim Dalı, Kocaeli.
- (99) Özdek, A. (2013). *Gitar Eğitiminde Makamsal Nitelikli Eserlerin Seslendirilmesine Yönelik Hazırlanan Alıştırma Performansına Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Kayseri.
- (100) Birol, E. (2013). *Manuel Maria Ponce’un Gitar Eserleri ve Üçüncü Gitar Sonatı’nın İncelenmesi*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.

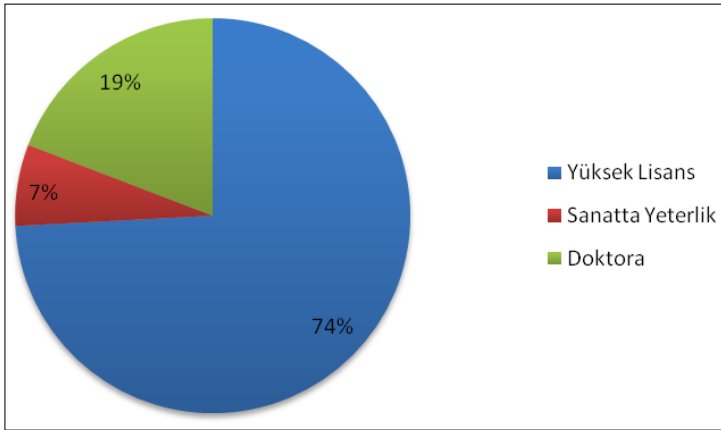
- (101) Cebeci, İ. (2013). *Gitar Teorisi ve Özgün Teknik Çalışmalar Klavuzu*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anabilim Dalı, İstanbul.
- (102) Çokoğullu, K. (2013). *Çağdaş Gitar Müziği Bestecisi Carlo Domeniconi'nin 'Koyunbaba' Adlı Eseri ve Kâzım Çokoğullu'nun 'Tanburi Mustafa Çavuş'un Şarkısı Üzerine Fantezi' Adlı Çalışması*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (103) Güleç, Ş. (2013). *Georg Friedrich Handel'in HWV 432 Numaralı VII. Klavsen Süiti'nin David Russell'ın Gitar Uyarlaması ile Karşılaştırmalı İncelemesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (104) Ranjbari, M. (2013). *Gitarist Olmayan Bestecilere Klasik Gitarın Teknik ve Müzik Özelliklerinin Tanıtılmasına Yönelik Model Önerisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Piyano Anasanat Dalı, Ankara.
- (105) Mutlu: (2013). *Otomatik Gitar Akort Cihazı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı, Ankara.
- (106) Ülker, G. (2013). *Cemal Reşit Rey'in 'Piyano İçin On Halk Türküsü'nün Analizi ve İki Gitar İçin Düzenlemesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Müziği Anasanat Dalı, İstanbul.
- (107) Özyörük, E. (2014). *Başlangıç Gitar Eğitiminde Sağ El Öncelikli Öğretimin Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- (108) Özdemir, M. (2014). *Müzik Öğretmenliği Klasik Gitar Eğitimi Dersi İçin Eklektik Bir Model Önerisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- (109) Arın, E. (2014). *Yerelden Küresele Açılan Bir Model Olarak Erkan Oğur'un Perdesiz Gitar İcracılığı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzikoloji ve Müzik Teorisi, İstanbul.

- (110) Arslanoğlu, Z. (2014). *Başlangıç Düzeyi Özengen Gitar Öğretiminde Aydın-
tan ve Cracknell Metotlarının Kullanımına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Çalışma
ve Bir Model Önerisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi /
Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Mü-
zik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- (111) Ceviz, B. (2014). *Özengen Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Uygulanan Gitar
Eğitiminde Kullanılan Kaynakların İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek li-
sans tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar
Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- (112) Ünlünen, E. (2014). *Çağdaş Gitar Müziği Bestecisi Nikita Koshkin’in Müziği
ve ‘Guitar Quintet’ Adlı Eseri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar
Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik
Anasanat Dalı / Piyano Sanat Dalı, İstanbul.
- (113) Süalp, E. (2014). *Johann Sebastian Bach’ın Altıncı Eşliksiz Viyolonsel Süi-
ti’nin (BWV1012) Klasik Gitarla İcra Edilebilmesine Yönelik Bir Araştırma*.
(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi / Güzel Sa-
natlar Enstitüsü / Piyano Anasanat Dalı / Gitar Sanat Dalı, Ankara.
- (114) Dal, Ö. (2014). *Jan Pieterszoon Sweelinck’in ‘Toccatolarının Klasik Gitar ile
İcra Edilebilmesi Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans
tezi). Hacettepe Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Piyano Anasa-
nat Dalı, Ankara.
- (115) Kaya, M. (2014). *Klasik Gitarın Halk Müziğinde Kullanımının Değerlendiril-
mesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi / Sosyal
Bilimler Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı / Müzik Eğiti-
mi Bilim Dalı, Edirne.
- (116) Özkan, B. (2014). *Türkiye’de Gitar Pratiklerinde Anadolu Müziksel Öğelerinin
Kullanılması Süreci Üzerine Sosyo-Kültürel Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış
yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Mü-
zik Bilimleri Anabilim Dalı / Müzik Bilimleri ve Teknolojisi Bilim Dalı,
Malatya.
- (117) Zeki, E. (2015). *Gitar Efektlerinin Dijital Modellenmesi*. (Yayımlanmamış
yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Ensti-
tüsü / Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü, Ankara.
- (118) Öztutgan, K. (2015). *Ziya Aydınhan’ın Hayatı, Eserleri ve Gitar Eğitimine
Katkıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi / Sosyal
Bilimler Enstitüsü / Müzik Anabilim Dalı, Ordu.

- (119) Yılmaz. H. (2015). *Üniversite Öğrencilerinin Görüşleri Doğrultusunda Gitar Çalgısının Popülerlik Durumunun İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Müzik Anabilim Dalı, Ordu.
- (120) Akçay. Ş. (2015). *Gitar eğitiminde yazarak çalışma yönteminin teknik becerileri kazanmaya etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

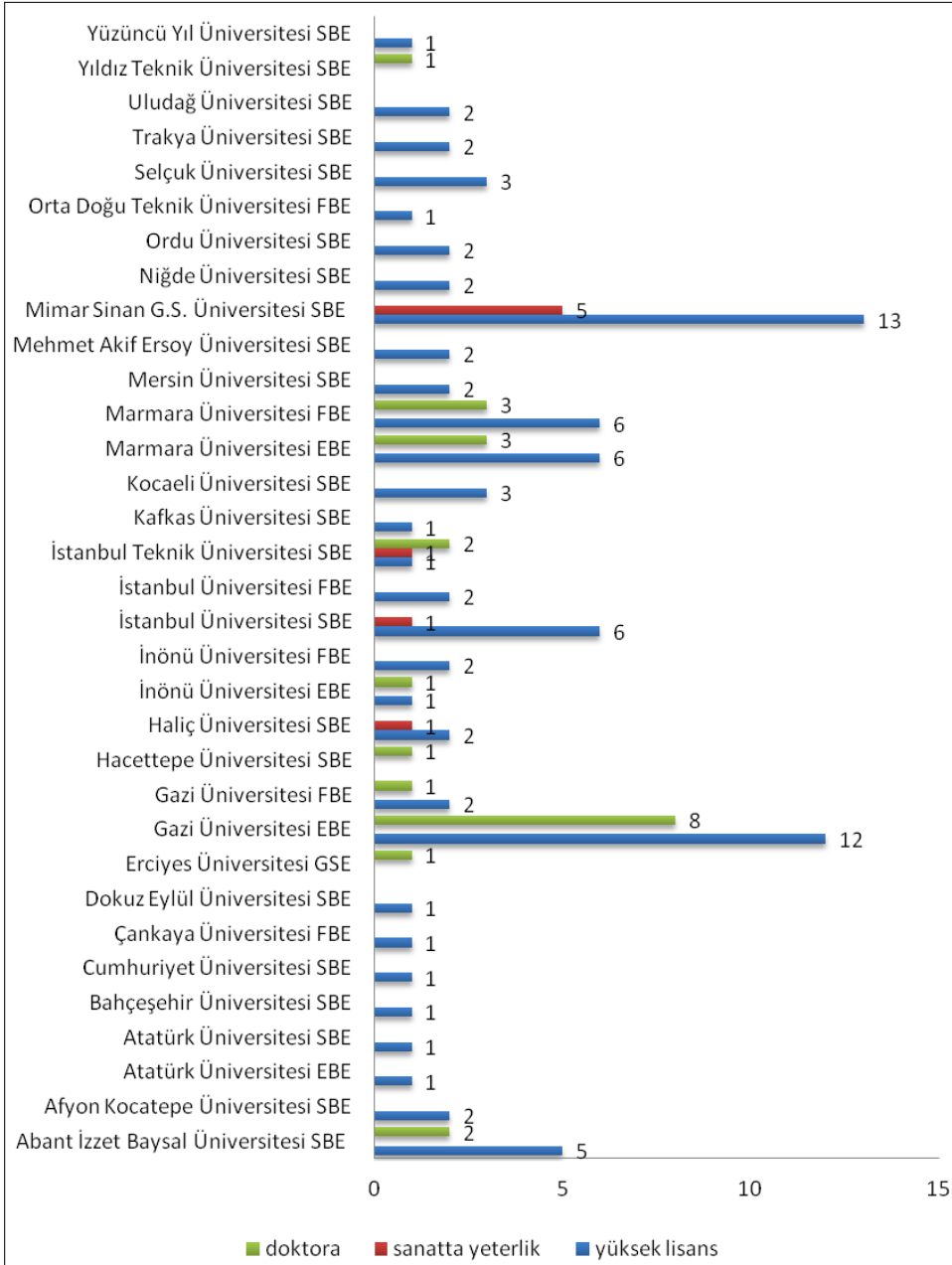
Yapılan araştırma sonucunda; Türkiye’de gitar ile ilgili 120 adet lisansüstü tez çalışılmasının gerçekleştirildiği görülmektedir. Tablo 1’de Türkiye’de yapılan lisansüstü çalışmaların türlere göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Türlerine Göre Dağılımı Tablosu

Tablo 1’de görüldüğü gibi söz konusu lisansüstü tezlerin %74’ünün (89) yüksek lisans, %19’unun (23) doktora ve %7’sinin (8) sanatta yeterlik tezleri olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular gitar üzerine yapılan çalışmalarda yüksek lisans tezlerinin yoğun olduğunu göstermektedir. Tablo 2’de yapılan lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı yer almaktadır.

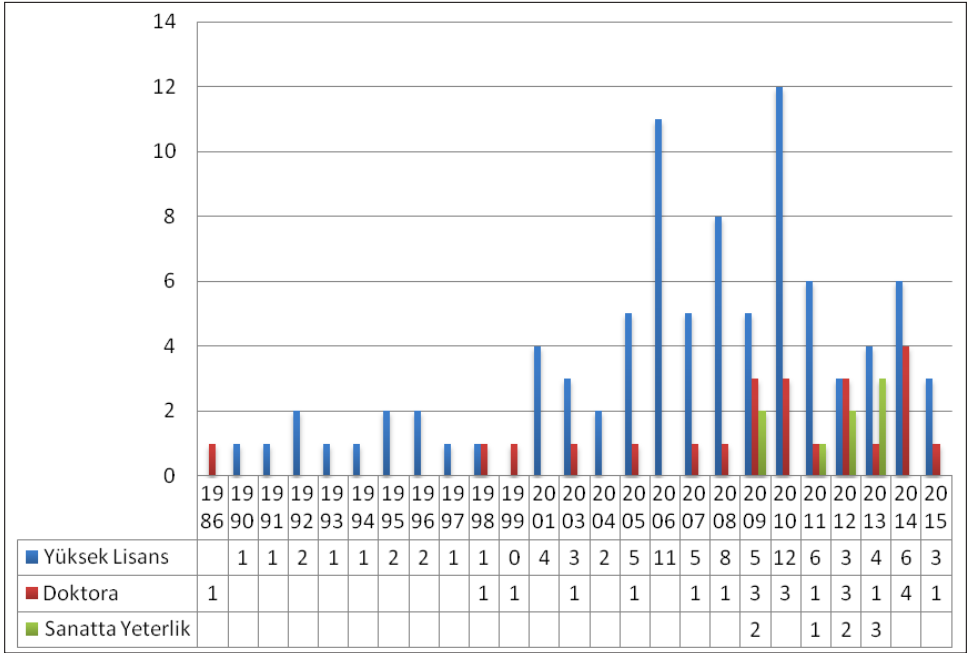
Tablo 2. Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Üniversitelere Göre Dağılımı Tablosu

Tablo 2’de görüldüğü üzere gitar üzerine yapılan lisansüstü çalışmalar 28 farklı üniversitede çalışılmıştır. Bu üniversitelerden Gazi Üniversitesi 14 yüksek lisans, 9 doktora olmak üzere ve genel toplamda 23 lisansüstü tez ile ilk sırayı

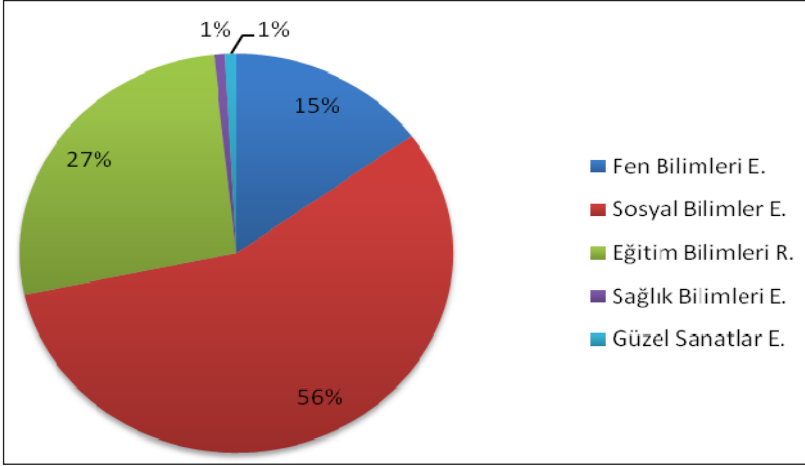
almaktadır. Gazi Üniversitesinden sonra 18 tez ile Marmara Üniversitesi ve yine 18 tez ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi gelmektedir. Tablo 3'de Türkiye'de yapılan lisansüstü çalışmaların yıllara göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 3. Türkiye'de Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı Tablosu

Çalışmanın bulguları Türkiye'de 1986-2015 yılları arasında 120 adet lisansüstü çalışma yapıldığı görülmektedir. Tablo 3'de görüldüğü üzere 15 çalışma ile en çok 2010 yılında gitar alanında lisansüstü çalışma yapıldığı, bunu 11 çalışma ile 2006 yılının ve 10'ar çalışma ile 2014 ve 2009 yıllarının takip ettiği görülmektedir. Tablo 4'de Türkiye'de yapılan lisansüstü çalışmaların enstitü türlerine göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4. Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Enstitü Türlerine Göre Dağılımı Tablosu

Tablo 4’de görüldüğü üzere gerçekleştirilen tezlerin %56’sı (68) Sosyal Bilimler Enstitülerinden, %27’si (32) Eğitim Bilimleri Enstitülerinden, %15’i (18) Fen bilimleri Enstitülerinden, %1’i (1) Güzel Sanatlar Enstitülerinden, %1’i (1) Sağlık Bilimleri Enstitülerinden çıkmıştır. Fen bilimleri enstitülerinde müzik alanında yapılan lisansüstü çalışmaların birçok üniversitede sosyal bilimler ve eğitim bilimlerine kaydırıldığı düşünüldüğünde, bu iki enstitüde yapılan lisansüstü çalışmaların sayısal olarak daha da artacağı düşünülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye’de gitar alanında gerçekleştirilmiş ve YÖK’ün Tez Merkezinde taramakta olan 120 adet lisansüstü çalışma bulunmaktadır. Bu tezlerin 89’unun yüksek lisans, 23’ünün doktora ve 8’inin sanatta yeterlik tezleri olduğu görülmektedir. Yüksek lisans programlarının genel amacının öğrencinin bilimsel araştırma yaparak bilgilere erişme, bilgiyi değerlendirme ve yorumlama yeteneğini kazanmasını sağlamak olduğu düşünüldüğünde (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi Paketi) gitar alanında yapılan lisansüstü çalışmalarda yüksek lisans tezlerinin sayısının doktora ve sanatta yeterlik tezlerine göre daha fazla olması şaşırtıcı değildir. Özgün bir sanat eserinin ortaya konulmasını, müzik ve sahne sanatlarında ise üstün bir uygulama ve yaratıcılığı amaçlayan bir yükseköğretim programı olarak adlandırılan sanatta yeterlik tezlerinin (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği) sayısının doktora tezlerinin sayısından belirgin şekilde az olması dikkat çekmektedir. Bunun nedeninin sanatta yeterlik programlarında gitar dersi verebilecek titre

sahip öğretim üyesi sayısının az olması ve/veya bu programa başvurması beklenen konservatuvar gitar bölümüm mezunu öğrencilerinin lisansüstü eğitime olan isteksizlikleri olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde Gazi Üniversitesinin 14 yüksek lisans, 9 doktora olmak üzere ve genel toplamda 23 lisansüstü tez ile gitar alanında en çok tez kabul eden üniversitesi olduğu görülmektedir. Gazi Üniversitesinden sonra 18 tez ile Marmara Üniversitesi ve yine 18 tez ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi gitar alanında tez kabul eden üniversiteler sıralamasında ikinci sırayı paylaşmaktadırlar. Bu sonuç Gazi Üniversitesi Müzik Bölümü öğretim üyelerinin ve lisansüstü öğrencilerinin bu alana önemli oranda katkı sağladıklarını göstermektedir. Gitar konusunda kabul edilen tezlerin Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerde daha fazla olması dikkat çekicidir.

Çalışmanın bulguları Yök'ün Tez Merkezinde taranmakta olan gitar alanında yazılmış 120 adet lisansüstü çalışmanın ilkinin 1986 yılında kabul edildiğini ve bu çalışmaların günümüze kadar artarak devam ettiğini göstermektedir. Yök'ün Tez Merkezinde taranan gitar alanında yazılmış ilk tezin 1986 yılında kabul edilmiş olması bu alanda yapılmakta olan bilimsel çalışmaların henüz kısa bir geçmişi olduğunu ortaya koymaktadır. Gitar alanında günümüze kadar gerçekleştirilmiş 120 çalışmanın oldukça az olduğu düşünülse de artan öğretim üyesi ve açılan yeni üniversiteleri sayısının önümüzdeki yıllarda gerçekleştirilen lisansüstü çalışma sayısını artırması umulmaktadır.

Bir alanda özgün çalışmalar yapmak bilim adına çok önemlidir. Alana özgü yenilikler keşfetmek ve bunları uygulamaya geçirmek bilim yapmanın en önemli işlevidir. Her yönüyle, bugünü dünden farklı olan dünyada bilimsel araştırma alanları ve olanakları da giderek artmaktadır. Yeni özgün çalışmaların yanında, geçmişte yapılmış önemli çalışmaların bazılarının, günün şartlarına göre tekrardan yapılması, geçmişle geleceği karşılaştırmak adına büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda Türkiye genelinde, üniversitelerin konservatuvarlarında, güzel sanatlar ve eğitim fakültelerin müzik bölümlerinde gitar alanında lisansüstü programlarının yaygınlaştırılması konusunda çaba harcanmalıdır. Bunun için ihtiyaç duyulan öğretim elemanlarına yönelik kadroların tahsis edilmesi uygun olacaktır. Bu da üniversitelerdeki öğrencilerin akademik anlamda yetiştirilmesi yönünde fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Demirbatır, E. (2001). Müzik Alanı Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlik Tez Bibliyografyası, Bursa, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:14, No:1: 124.
- Elmas, Y. (2003). Sorularla Gitar, İstanbul, Pan Yayıncılık: 14.
- Feridunoğlu, L. (2004). Müziğe Giden Yol, Genç Müzisyenin El Kitabı, İstanbul, İnkılap Kitabevi, Baskı:4: 228.
- Gençel, Ö. (2009). Ülkemizde Flüt ve Flüt Alanlarında Yapılan Lisansüstü Tezler, Kastamonu, Kastamonu Dergisi, Cilt:17, No:1: 342.
- Kanneci, A. (2001). Gitar İçin Beste Yapmış Türk Bestecilerinin Eğitimi ve Yayımlarının Uluslararası Gitar Repertuarındaki Yeri, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı, Ankara.
- Karasar, N. (2006). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım: 79.
- Remnant, M. (1990). Musical Instruments: An Illustrated History. London: B.T. Batsford Ltd.
- Uçan, A. (1989). Türkiye’de Cumhuriyetin İlk Altmış Yılında Müzik Eğitimi, Ankara, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, No:1: 55.
- Uçan, A. (1997). Müzik Eğitimi, Ankara, Müzik Ansiklopedisi Yayınları: 8.
- Uluocak: (2011).Klasik Gitar Tarihi – I Rönesans Döneminde Gitar (1536-1600) İstanbul, Doruk Yayıncılık: 19.
- Uslu, M. (1998). Çalgı Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme, Orkestra Dergisi, İstanbul, Yenilik Basımevi, Sayı: 293: 28.

L'EFFET DES ACTIVITES D'ECRITURE CREATIVE SUR L'ANXIETE A ECRIRE: UNE ETUDE AVEC DES APPRENANTS DE FLE

Yaratıcı Yazma Etkinliklerinin Yazma Kaygısı Üzerine Etkisi: Fransızca Yabancı Dil Öğrencileriyle Bir Çalışma

Gönderim Tarihi: 03.03.2016

Kabul Tarihi: 14.04.2016

Veda ASLIM YETİŞ*

Résumé: L'objectif de l'étude a été d'étudier l'effet des activités d'écriture créative pour diminuer l'anxiété à écrire définie comme une réaction contre l'écriture. Cette anxiété se manifeste affectivement et physiquement sous forme de tristesse, de peur, transpiration et crampe. Le modèle pré-test/post-test a été utilisé avec deux groupes d'apprenant de FLE : groupe contrôle (cours avec activités créatives=23)/groupe expérimental (programme usuel=20). Les résultats de l'échelle d'anxiété à écrire administrée aux 43 apprenants ont montré qu'avant l'expérimentation tous les apprenants se situaient à un niveau égal d'anxiété à écrire et qu'il existait une différence significative entre les points d'anxiété des 2 groupes après l'expérimentation. Bien que la moyenne des points des deux groupes ait diminué, il a été vu que le niveau d'anxiété du groupe expérimental avait beaucoup plus baissé. Le groupe expérimental a affirmé, à travers les textes d'opinions, que ces activités les motivaient, permettaient le développement d'attitude positive envers la production écrite et étayaient leur apprentissage.

Mots Clés: Production écrite, Anxiété à écrire, Ecriture créative, Français langue étrangère.

Öz: Çalışmanın amacı, yazmaya karşı geliştirilen bir tepki olarak betimlenen, üzüntü, korku, terleme, kramp şeklinde duygusal ve fiziksel olarak kendini gösteren yazma kaygısını azaltmanın bir yolu olarak yaratıcı yazma alıştırmalarının etkisini incelemektir. Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı'nda yazılı anlatım dersini alan 43 öğrenciyle ön test/son test kontrol gruplu (23 kişi) deneysel desen kullanılmıştır. Her iki gruba deney öncesi ve sonrası yabancı dilde yazma kaygısı ölçeği uygulanarak ve de deney grubunun (20 kişi) yazılı görüşleri alınarak sonuçlara ulaşılmıştır. Öncelikle gruplar arasında yazma kaygısı düzeylerinin deney öncesi denk olduğu, deney sonrasında ise iki grubunun son test yazma kaygısı puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu da görülmüştür. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön test/son test yazma kaygısı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu, ancak deney grubunun yazma kaygıları puanlarının daha çok düştüğü tespit

*Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı,
e-posta: vaslim@anadolu.edu.tr

edilmiştir. Deney grubundan alınan görüşler, bu alıştırmaların güdülediğini, yazmaya karşı olumlu tutum geliştirdiğini ve öğrenimlerine destek olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yazılı Anlatım, Yazma Kaygısı, Yaratıcı Yazma, Fransızca Yabancı Dil.

INTRODUCTION

En tant que mode d'expression, l'oral et l'écrit sont deux dispositions que possède tout individu pour entrer en communication. Lorsque l'expression orale et l'expression écrite sont comparées du point de vue de leur fréquence d'usage dans la vie quotidienne, il est bien admis que la première est dominante. En même temps, elle est aussi considérée comme le principe fondateur des communications car, au contraire de l'écrit, le langage parlé tolère les lapsus, les insuffisances linguistiques qui peuvent être compensées par des composantes non verbales (gestes, mimiques, etc.), il permet au locuteur de profiter de la présence de l'interlocuteur et de sa rétroaction, de se reprendre, se corriger immédiatement et, ainsi, de poursuivre la communication. Or, la langue écrite est plus stricte et ne tolère pas souvent les insuffisances ou erreurs linguistiques : elle requiert du scripteur d'être plus clair, plus compréhensible, plus explicite dans l'expression de ses idées et ceci en respectant les normes de la langue écrite. Par ailleurs, écrire est un acte de communication véhiculant du sens en laissant une trace au contraire de la langue orale, qui elle, est fuyante. Vardar (2001 :82) explique que l'écriture est un code, un mode d'expression symbolique permettant d'exposer la langue, qui est un instrument de communication orale, selon une disposition visuelle et unidimensionnelle dans les objectifs de communiquer à distance, de préserver les messages véhiculés, d'éviter la perte des informations véhiculées. Graham et Perin (2007 :1) précisent, eux, qu'écrire « n'est pas simplement une façon de transférer des informations d'une personne à une autre, d'une génération à une autre. [mais que c'est aussi] un processus d'apprentissage et par conséquent d'éducation. ». Cependant, l'acquisition de la compétence d'écriture n'est pas facile et nécessite un long processus qui commence dès l'école primaire et se développe petit à petit car « L'expression écrite est une habileté complexe qui requiert de multiples sous-habilités entrelacées. » (Espin & al., 2004 :55) tels les savoirs linguistiques, l'usage des stratégies d'écriture, l'organisation des idées et donc cohérence/cohésion, etc. Les recherches effectuées dans le domaine ont d'ailleurs montré que de l'école primaire jusqu'à l'université les apprenants se confrontent à divers problèmes dans l'exposé par écrit de leurs sentiments et pensées (Zorbaz, 2010 :55). En ce qui concerne les apprenants de

langue étrangère/langue 2 (LE/L2), la complexité de l'écriture règne toujours à l'encontre de tout raisonnement qui entendrait cette tâche comme étant plus facile à réaliser en langue étrangère. En effet, il serait aisé de penser que ces apprenants acquièrent, gèrent plus facilement ce travail rédactionnel vu qu'ils possèdent déjà une base, un savoir-faire de l'écrit dans leur langue maternelle (LM). Or, comme le signale Alarcon (2001 :4), « il ne faut pas oublier qu'il existe une différence dans la manière d'aborder l'étude de l'écriture en langue maternelle et en langue étrangère. Le natif connaît déjà sa langue quand il entre à l'école, il possède une compétence qui lui est très utile. ». Au contraire, le non-natif se trouve face à un système d'une langue inconnue, se sent par conséquent pour la plupart du temps démuni et sa tâche s'annonce plus ardue. Par ailleurs Wolff (1996 :110) affirme que même si l'apprenant de langue étrangère rencontre les mêmes problèmes que le locuteur natif, ce premier se trouve face à des difficultés supplémentaires qui sont: les difficultés linguistiques, notamment sur le plan lexical ; les difficultés à mettre en œuvre dans la langue seconde des stratégies de production textuelle pratiquement automatisées en LM; les difficultés d'ordre socio-culturel, chaque langue ayant ses caractéristiques rhétoriques propre que l'apprenant de LE peut ne pas connaître.

A ces difficultés s'ajoutent aussi les différences individuelles qui ont un impact important sur les apprentissages et les recherches en LE ont démontrées l'importance et le rôle que jouent ces différences lors de l'apprentissage d'une langue (Gardner & MacIntyre, 1992; Brown, 2000; Gelman, 2006). Kellogg (1999 :50) explique que les différences individuelles sont déterminantes à l'écrit et que l'intelligence, la motivation, le style cognitif et l'anxiété semblent être les quatre différences les plus pertinentes chez les scripteurs. Parmi ces quatre facteurs, l'anxiété ressentie par les apprenants de langue est la variable affective qui a été la plus étudiée ces derniers temps en didactique des langues sous le nom d'anxiété langagière (Marcos-Llinas & Garau, 2009 :94). Définie comme une « sensation de tension et d'appréhension associée au contexte dans lesquels la langue seconde est utilisée » (MacIntyre & Gardner, 1994 :284), l'anxiété langagière est nommée anxiété à écrire lorsqu'elle concerne spécifiquement la production écrite.

L'anxiété à écrire est une réaction contre l'écriture qui peut se manifester émotionnellement (tristesse, colère, peur) ou physiquement (crampe, transpiration): elle peut aussi bien se manifester avant de commencer à écrire qu'en cours d'écriture (Poff, 2004 :162-169). Daly et Wilson (1983 :327) définissent l'anxiété à écrire en tant que situation déclenchant l'esquive des activités scripturales par l'individu qui craint l'évaluation de ses écrits. Les

études concernant l'anxiété à écrire ont montré qu'un haut niveau d'anxiété chez les apprenants influençait la qualité des textes produits et que les apprenants ayant un bas niveau d'anxiété présentaient de meilleures performances en production écrite. Reeves (1997 :38-39) relate, par exemple, en se basant sur les travaux de Daly et al. que les scripteurs anxieux ont une estime de soi faible, qu'ils manquent de confiance en eux, qu'ils ont des difficultés à produire des idées et à les développer, qu'ils produisent des textes et des phrases plus courts, que leur rédaction est jugée de qualité inférieure, qu'ils ont tendance à éviter les cours qui requiert de l'écriture et qu'ils écrivent très peu en dehors de la salle de classe. Quant à Tighe (1987 :1), il explique que les scripteurs ayant un haut niveau d'anxiété sont moins compétents que leurs pairs qui sont moins anxieux, que l'anxiété élevé entrave le développement de la compétence à écrire. D'autres chercheurs encore affirment qu'une anxiété à écrire de niveau élevé entraîne les apprenants à ressentir de la peur lorsqu'il est question d'écrire et diminue leur motivation (Brand & Leckie, 1988 ; Petzel & Wenzel, 1993). Après avoir entretenu avec un petit groupe d'apprenants ressentant un bas et un haut niveau d'anxiété en écriture, Selfe (1981, cité par Zorbaz, 2015 :72), lui, en conclut que les apprenants anxieux n'aiment pas écrire, n'ont pas confiance en leur habileté rédactionnelle et ont peur de l'évaluation de leur texte.

Ainsi, il est vu que l'anxiété à écrire est associée à l'attitude des apprenants, à leur volonté, leur désir d'écrire ainsi qu'à leur confiance en eux. Afin de les aider à réduire leur anxiété à écrire et donc à adopter une attitude plus positive envers la production écrite, il faudrait les motiver, les inciter à écrire et de ce fait leur donner la croyance qu'ils peuvent, eux aussi, réussir en expression écrite.

Dans ce but et dans le cadre de cette étude, nous proposons d'intégrer dans le cours d'expression écrite de français langue étrangère (FLE) des activités d'écriture créative. Nous pensons que ce type d'activité pourrait entraîner les apprenants de langue à éprouver du plaisir à écrire et ainsi de réduire leur anxiété à écrire. En effet, beaucoup de chercheurs s'accordent sur le fait que « la créativité a un rôle très important pour inciter à apprendre (Sevim & Özdemir Erem, 2013 : 977), que l'écriture créative encourage les apprenants à développer des attitudes positives envers l'expression écrite, qu'elle les amuse (Oral, 2008 :9). Böttcher (1999 cité par Maltepe, 2006 :62) explique que la technique d'écriture créative « élimine l'anxiété à écrire, la peur des apprenants en éveillant leur curiosité, en mettant en jeu leur imagination ».

A travers cette étude notre objectif est de déterminer l'effet de l'écriture créative sur l'anxiété à écrire des apprenants de FLE. Pour ceci, à l'aide d'une échelle d'anxiété à écrire administrée à deux groupes d'apprenants (Expérimental :

leçons avec activités d'écriture créative; Contrôle : leçons sans activités d'écriture créative) suivants le cours d'expression écrite FLE et en recueillant les propos du groupe expérimental, il a été tenté de répondre aux questions suivantes :

- 1- Une différence significative s'est-elle révélée entre les points d'anxiété à écrire des apprenants du groupe expérimental et du groupe contrôle au pré-test ?
- 2- Y a-t-il une différence significative entre les points d'anxiété à écrire du pré-test et du post-test des apprenants du groupe expérimental ?
- 3- Y a-t-il une différence significative entre les points d'anxiété à écrire du pré-test et du post-test des apprenants du groupe contrôle ?
- 4- Une différence significative s'est-elle révélée entre les points d'anxiété à écrire des apprenants du groupe expérimental et du groupe contrôle au post-test ?
- 5- Quelles sont les opinions des apprenants du groupe expérimental concernant l'usage des activités d'écriture créative ?

METHODOLOGIE

Type de Recherche

Pour répondre aux questions de recherche, il a été collecté des données d'ordre quantitatif et qualitatif. Il s'agit donc d'une étude à méthode mixte où les données du volet quantitatif ont été recueillies à partir d'une échelle d'anxiété à écrire pour les langues étrangères. Nous avons eu recours au modèle pré-test/post-test avec groupe contrôle dans lequel deux groupes d'apprenants sont constitués de façon aléatoire ; c'est-à-dire que les individus de chaque groupe ont les mêmes chances de faire partie de l'un ou de l'autre groupe. La particularité de ce modèle exige aussi l'administration d'un instrument de mesure aux deux groupes avant et après l'expérimentation.

Pour le volet qualitatif, il a été procédé à un recueil de données auprès des apprenants du groupe contrôle : ils devaient faire part de leur avis par écrit toutes les trois semaines après chaque leçon d'expression écrite dans lesquelles ont été aussi réalisées des activités d'écriture créative.

Les Participants

Les individus ayant participé à cette étude sont deux groupes d'apprenants de FLE de licence suivant tous le cours d'expression écrite FLE de 3 heures par semaine. Le groupe expérimental comporte 20 apprenants et le groupe

contrôle 23 apprenants. Il est question d'apprenants se situant entre le niveau A2 et B1.

Déroulement

L'expérience réalisée en vue de mettre en évidence l'effet des activités d'écriture créative sur l'anxiété à écrire des apprenants de FLE a duré 9 semaines. La première semaine, avant de débiter le cours, il a été administré aux deux groupes une échelle d'anxiété à écrire conçue pour les apprenants de langue étrangère. Puis, de la semaine 1 jusqu'à la semaine 9, alors que le groupe contrôle a suivi le cours d'expression écrite selon le programme habituel, il a été incorporé dans celui du groupe expérimental des activités d'écriture créative ne dépassant pas une durée d'une heure : en fonction de leur longueur, il a été réalisé au plus 3 activités d'écriture créative lors d'une séance. Leurs leçons ont toujours commencé par ce type d'activité et se sont terminées par des activités du programme usuel (ex., écrire une lettre de motivation, un cv, écrire un texte narratif, etc.). Par ailleurs, toutes les 3 semaines, à la fin des cours, il a été demandé au groupe expérimental d'écrire quelques lignes à propos de l'usage des activités d'écriture créative afin de connaître leur opinion : ceci s'est donc répété 3 fois. Mais, des absences ayant eu lieu de temps à autres, il a été recueilli en tout 50 (au lieu de 60) courts textes d'opinions allant de 5 à 8 lignes. Enfin, à la fin de la leçon 9, il a été administré une seconde fois aux deux groupes l'échelle d'anxiété à écrire. Précisions que les enseignants des deux groupes étaient différents.

L'Echelle d'Anxiété à Ecrire

Pour mesurer le niveau d'anxiété à écrire des apprenants de FLE constituant notre échantillon, nous avons eu recours à l'échelle d'anxiété à écrire en langue étrangère (SLWAI) élaborée par Cheng (2004). Cette échelle de type Likert qui comprend 22 items a pour but de mesurer le niveau d'anxiété ressentie par un individu lorsqu'il est écrit dans une autre langue que sa langue maternelle. L'échelle s'interprète selon une pondération de 1 point à 5 points allant de « 1-Pas du tout d'accord » à « 5-Tout-à-fait d'accord » mais certains items étant mentionnés négativement, ils ont été évalués selon une pondération inversée. Le score maximum pouvant être obtenu est donc 110 et le minimum 22 : plus le score obtenu est élevé, plus le niveau d'anxiété est élevé et moins le score est bas, moins est l'anxiété. Dans notre étude, une moyenne des scores totaux obtenus entre 22 et 66 révélera un bas niveau d'anxiété à écrire et une moyenne entre 67 et 110 un haut niveau d'anxiété.

Enfin, afin de pouvoir administrer l'échelle en langue turque pour éviter toute mal compréhension, nous avons procédé à la technique de la traduction inverse

(back translation) qui est un processus consistant à traduire un texte dans la langue maternelle puis à partir de cette traduction à procéder à une nouvelle traduction dans la langue cible ; l'objectif étant de vérifier si le contenu a été modifié ou si certains aspects ont été oubliés. Ainsi, l'échelle a été traduite tout d'abord de l'anglais au turc ; puis il a été demandé à un enseignant d'anglais langue étrangère maîtrisant également la langue turque de la retraduire en anglais. En cas de discordance entre la version traduite et la version originale, des modifications ont été apportées en ayant recours à l'avis de deux autres experts. Une fois terminée, l'échelle a été administrée à des apprenants d'anglais langue étrangère. La consistance interne de l'échelle en anglais, reportée par Cheng (2004) était de .91, celle de l'échelle en turc a été de .87.

Exemples d'Activités d'écriture Créative Utilisées

Dans notre étude nous avons eu recours à plusieurs activités d'écriture créative dont voici certains exemples :

Le tautogramme : il consiste à construire des phrases constituées de mots commençant tous par la même lettre. La lettre était choisie soit par l'enseignant, soit par l'ensemble de la classe.

Le lipogramme : consiste à construire des phrases ou un texte dans lesquels il est interdit d'utiliser certaines lettres. Les lettres étaient choisies soit par l'enseignant, soit par l'ensemble de la classe.

L'enchaînement : consiste à composer un texte dans lequel les éléments utilisés s'imbriquent les uns dans les autres. Par exemple, « Dans cette ville, il y a une maison. Dans la maison, il y a une chambre. Dans la chambre, il y a... ».

Le portrait chinois : consiste à écrire un autoportrait ou un portrait à propos d'un camarade de classe à partir de débuts de phrases. Par exemples, « Si j'étais un légume, je serais... parce que... » ; « Si X était un animal, il/elle serait... parce que... ».

Un acrostiche : consiste à écrire un poème composé de telle façon que les premières lettres de chaque vers mettent au jour un prénom, un objet, un animal, etc. Ici, il a été aussi demandé à ce que chaque vers décrive la personne, l'objet, l'animal... mis au jour par les premières lettres.

L'abécédaire : consiste à écrire des phrases dont les mots commenceront par des lettres tirées au sort et dans l'ordre du tirage. Les lettres ont été tirées tour à tour par les apprenants.

1, 2, 3 syllabes : consiste à construire des phrases de 3 mots contenant respectivement une, deux et trois syllabes. Par exemple,

« Le garçon paresseux est parti doucement. »

1 2 3 1 2 3

La boule de neige: consiste à produire des phrases comportant une lettre de plus à chaque mot en commençant la phrase par une lettre puis deux, etc. Par exemple, « A la fin, Jean verra enfin Romain. ». Le nombre de lettre finale a été déterminé par l'enseignant.

Histoire télégramme: c'est une activité de réécriture où il est proposé aux apprenants un texte écrit sous forme de télégramme. En se basant sur celui-ci, ils doivent réécrire un texte en développant les idées.

Terminer un texte : consiste à donner le début d'un texte et à demander aux apprenants de le terminer.

Ecrire le milieu d'un texte : consiste à compléter un texte dont le début et la fin sont donnés.

Ecrire un poème à partir du squelette d'un autre poème : consiste à lire un poème puis à écrire un similaire à partir de sa structure. Dans les leçons de cette étude, « Déjeuner du matin » de Jacques Prévert a été utilisé :

Il a mis le café

Dans la tasse

Il a mis le lait

Dans la tasse de café

Il a mis le sucre dans le café au lait

Avec la petite cuiller il a tourné... (Extrait)

Le squelette était comme suit :

[Titre]

Il a mis _____

Dans _____

Il a mis _____

Dans _____

Il a mis _____ dans _____

Avec _____ il a tourné

ANALYSE DES DONNES

Pour les données quantitatives, nous avons eu recours à 2 tests : le Test-T pour des échantillons indépendants et le Test-T pour des échantillons appariés qui permettent d'évaluer les différences des moyennes intergroupes et intragroupes. Ces tests paramétriques peuvent être utilisés lorsque la taille de l'échantillon est plus de 10 individus et que la distribution des variables est approximative (Ural & Kılıç, 2013 :81). Pour cette dernière, le test Kolmogorov-Smirnov a montré que la distribution des points relatifs à l'anxiété à écrire suivait la loi normale puisque $p(=,360) > 0.01$ et donc que la distribution des variables était approximative.

Pour les données qualitatives, il a été procédé à une analyse de contenu en se basant sur les 50 textes d'opinions recueillies auprès du groupe expérimental. L'objectif était d'apporter plus de clarifications en ce qui concerne les effets de l'usage des activités d'écriture créative et d'étayer les données quantitatives.

Les Données Quantitatives

A partir du Test-t pour des échantillons indépendants, il a été vu que les moyennes des points d'anxiété à écrire des groupes contrôle et expérimental, choisis afin de comprendre l'effet des activités d'écriture créative sur l'anxiété à écrire, étaient similaires avant l'expérimentation. En effet, alors que la moyenne obtenue au pré-test par le groupe contrôle était de 90, celle du groupe expérimental était de 86,6. Ceci montre que le premier groupe ressentait un peu plus d'anxiété et que la différence est d'une valeur minime. Dans le tableau 1 prennent place les résultats du Test-t pour le pré-test des deux groupes.

Tableau1 : Les résultats du Test-t pour échantillons indépendants du pré-test du groupe contrôle et du groupe expérimental

Pré-test	N	x	ss	t	p*
Groupe expérimental	20	86,6	7,64	-1,237	,223
Groupe contrôle	23	90	10,00		

* $p > .01$

Selon le tableau 1, une différence significative n'existe pas entre les points d'anxiété à écrire des apprenants du groupe expérimental et du groupe contrôle au pré-test ($t = -1,237$; $p(=,223) > 0.01$). Ceci montre bien qu'au début de l'expérimentation les deux groupes se situaient à un niveau égal d'anxiété à écrire, présentaient des caractéristiques semblables concernant l'anxiété.

Les données concernant la seconde question de recherche «Y a-t-il une différence significative entre les points d'anxiété à écrire du pré-test et du post-test des apprenants du groupe expérimental ? » sont présentées dans le tableau 2.

Tableau 2 : Les résultats du Test-t pour échantillons appariés du pré-test et post-test du groupe expérimental

Groupe expérimental	N	x	ss	t	p*
Pré-test	20	86,60	7,64	22,43	,000
Post-test	23	46,00	4,59		

*p>.01

L'observation du tableau 2 dévoile que du pré-test au post-test la moyenne des points d'anxiété à écrire des apprenants du groupe expérimental a largement baissé : elle est passée de 86,6 à 46. La baisse est presque de moitié. Donc, on peut dire que les activités d'écriture créative ont eu un grand effet sur la baisse de l'anxiété des apprenants ayant participé à l'expérimentation. De plus que le Test-t confirme bien que la différence entre les moyennes est bien significative puisque $p(=,000)$ est inférieur à 0.01.

Pour répondre à la troisième question de recherche « Y a-t-il une différence significative entre les points d'anxiété à écrire du pré-test et du post-test des apprenants du groupe contrôle ? », nous avons également eu recours au Test-t pour échantillons appariés.

Tableau 3 : Les résultats du Test-t pour échantillons appariés du pré-test et post-test du groupe contrôle

Groupe contrôle	N	x	ss	T	p*
Pré-test	20	90,00	10,00	5,790	,000
Post-test	23	74,30	12,44		

*p>.01

Les résultats (tableau 3) montrent que du pré-test au post-test l'anxiété à écrire des apprenants du groupe contrôle a aussi diminué puisque la moyenne est passée de 90 à 74,30. De plus, le Test-t confirme bien qu'une différence significative existe entre les moyennes puisque $p(=,000)$ est inférieur à 0.01. Par contre, comparée aux moyennes du pré-test et du post-test des apprenants du groupe expérimental, il est vu que la baisse est minime (de 15,7 contre 40,6).

Dans le tableau 4 prennent place la moyennes des points du post-test des apprenants du groupe expérimental, qui ont suivi le cours d'expression écrite où il a été introduit des activités d'écriture créative au programme habituel, et

celle des apprenants du groupe contrôle qui ont suivi seulement le programme habituel.

Tableau 4 : Les résultats du Test-t pour échantillons indépendants du post-test du groupe contrôle et du groupe expérimental

Post-test	N	x	ss	t	p*
Groupe expérimental	20	46,0	2,94	-10,138	,000
Groupe contrôle	23	74,30	2,79		

*p>.01

Il est vu qu'une différence significative se révèle en faveur du groupe expérimental ($t = -10,138$; $p(=,000) < 0.01$) et que la moyenne de ce groupe est beaucoup moins élevée que celle du groupe contrôle. Ceci montre que les apprenants du groupe contrôle sont plus anxieux, que l'usage des activités d'écriture a eu un impact sur la baisse de l'anxiété à écrire et que ces activités sembleraient être adéquate pour réduire, dominer l'anxiété à écrire.

Les Données Qualitatives

L'analyse de contenu « est un ensemble d'instruments méthodologiques [...] s'appliquant à des discours extrêmement diversifiés et fondé sur la déduction ainsi que l'inférence. » (Wanlin, 2007, p.249). Elle se base sur la catégorisation « des éléments ayant des caractères communs sous un titre générique, et en la classification des données du corpus dans celles-ci. » (Bardin, 1997 cité par Wanlin, 2007, p.250). Nous avons donc regroupé par analogie les propos les plus fréquemment formulés à travers les 50 textes d'opinions recueillis auprès du groupe expérimental et avons constitué en tout 3 catégories : 1- La motivation et le plaisir d'apprendre ; 2- Changement d'attitude envers la production écrite, subdivisée en 2 sous-catégories ; 3- Apprentissage, subdivisée en 2 sous-catégories.

Tableau 5 : Les catégories et sous-catégories constituées en fonction des textes d'opinions

Les catégories et sous-catégories	n*/50
1- La motivation et le plaisir d'apprendre	40
2- Changement d'attitude envers la production écrite	30
a-Hausse de la confiance en soi	19
b-Baisse de l'anxiété	16
3- Apprentissage	25
a-Lexique	13
b-Ecriture	12

*Nombre de texte où les 3 catégories ont été prononcées.

Sur les 50 textes d'opinions, dans 40 textes il a été fait référence à la motivation que procurent les activités d'écriture créative. Voici quelques propos :

« Normalement, j'évite les activités d'écriture ; non pas parce que je suis timide mais parce que je prenais aucun plaisir à écrire. Mais dans ce cours, avec toutes ces activités, écrire n'est plus ennuyant. » [Texte 7]

« Je suis très actif pendant ce cours. Les activités faites me motivent et ceci me donne du plaisir, du plaisir pour apprendre. » [Texte 8]

« Toutes les leçons sont amusantes. Je sens vraiment que ma motivation a haussé parce que je participe à toutes les leçons ; normalement je ne viens pas beaucoup aux cours. » [Texte 13]

« J'ai découvert que les leçons d'expression écrite pouvaient ne pas être ennuyants. » [Texte 20]

« Au lieu des leçons classiques d'expression écrite dans lesquelles il nous est donné des sujets de composition que l'on doit écrire dans un temps limité, en faisant des activités amusantes qui obligent à faire des remue-méninges, on ne s'ennuie plus en classe, on est motivé. » [Texte 26]

« Je peux dire que je m'amuse et en même temps j'apprends. » [Texte 28]

« Les activités créatives nous empêchent de nous désintéresser : le cours devient captivant. Les leçons sont amusantes, les apprenants actifs. » [Texte 35]

« Je trouve ce cours bénéfique car tout le monde est actif en classe. Ceci hausse ma motivation et donc mon attention ne se dissipe pas. » [Texte 41]

Dans 30 textes, il a été déterminé des propos concernant le changement d'attitude envers l'expression écrite dû essentiellement à la hausse de leur confiance en eux et à la baisse de leur anxiété à écrire. Voici certains de leurs propos pour la première sous-catégorie :

« Avant, quand je pensais que je n'allais pas réussir, je laissais tomber, toute mon attention au cours diminuait. Maintenant, même si je sais que je vais faire des erreurs, j'essaie d'écrire. » [Texte 2]

« Depuis qu'on débute les leçons avec ces activités, j'ai davantage confiance en moi. » [Texte 3]

« Avant je ne prenais pas la parole dans les cours d'expression écrite ; ces activités ont changé cela, je ne me sens plus aussi timide. » [Texte 5]

« L'année dernière, j'avais adopté une attitude négative envers le cours d'expression écrite et je n'avais plus confiance en moi. Cette année ça n'est

pas comme ça : j'ai hâte de venir en cours, je crois en moi, je sais que je peux réussir. » [Texte 14]

« Personnellement, j'ai plus confiance en moi. Même aller au tableau pour écrire, n'est plus difficile. » [Texte 17]

« Le fait que le cours d'expression écrite se fait aussi à l'aide de ces activités [d'écriture créative] a changé mon attitude envers le cours. J'ai gagné de plus en plus confiance en moi car ces activités sont comme un entraînement pour les leçons qu'on fait par la suite. » [Texte 26]

« Comme ces activités augmentent l'interaction en classe, je peux voir qu'ils ne sont pas plus compétents que moi. Ceci a permis de hausser ma confiance en moi. » [Texte 29]

« Selon moi, ces activités ont brisé la timidité qu'on ressentait. Tout le monde va au tableau pour écrire ce qu'ils ont écrit dans leur cahier. Ainsi, on voit les erreurs que chacun d'entre nous commet, on voit que nos niveaux sont à peu près pareils et ceci hausse notre confiance en nous. » [Texte 30]

Voici des propos concernant la deuxième sous-catégorie (baisse de l'anxiété) de la catégorie « changement d'attitude envers l'expression écrite » :

« J'avais un peu peur de l'expression écrite ; J'étais anxieux mais après les activités qu'on a fait, j'ai transformé cette peur en "sentiments créatifs" et "joie de participation". » [Texte 16]

« Au début, je me sentais anxieux parce que mon bagage lexical était très bas. Mais, ces activités ont haussé mon niveau de vocabulaire, je me sens mieux maintenant. » [Texte 19]

« Avant j'étais très inquiet maintenant ça va. Heureusement qu'on fait ces activités. Merci de m'avoir donné du courage. » [Texte 22]

« J'ai commencé à me sentir vraiment bien dans ce cours. Mes peurs, mes inquiétudes se sont envolées. » [Texte 23]

« Les activités créatives qu'on fait avant de débiter chaque leçons me permettent de m'échauffer et de me calmer. Alors, lorsqu'on passe à la suite de la leçon [le programme ordinaire], je ne ressens plus d'inquiétude : je n'ai plus peur de faire des erreurs par exemple, j'essaie d'écrire, de participer grâce à la motivation gagnée au début. » [Texte 27]

« Comment s'est envolée ma peur de l'expression écrite ? Je crois que les activités d'écriture créative ont apaisé mon anxiété. » [Texte 28]

« Si je dois parler à mon nom, je dois dire que du fait que je croyais que les autres étaient meilleurs que moi, je n'avais pas le courage de prendre la parole. Mais maintenant je sais que les autres aussi font des erreurs, je n'ai plus peur de faire des erreurs et, surtout, des autres. » [Texte 31]

« Normalement je ne suis pas un apprenant qui participe beaucoup aux cours. Mais, dans ce cours et grâce à ces activités, je me trouve en train de participer : je prends la parole, je vais au tableau pour écrire. Non seulement je ne ressens plus d'anxiété mais en même temps je m'amuse. » [Texte 37]

Enfin, dans 25 textes, il a été fait référence aux apprentissages : 13 propos portaient sur le vocabulaire et 12 sur l'écriture. Voici des exemples concernant le vocabulaire :

« J'ai appris pleins de mots, pleins de synonymes. » [Texte 5]

« Je pense que mon bagage lexical s'est amplifié. » [Texte 7]

« Ces activités ont permis d'évaluer mon niveau lexical et d'apprendre plus de mots. En fait, j'ai vu combien mon lexique était faible. » [Texte 9]

« Mon vocabulaire s'est développé et les mots sont importants pour faire de l'expression écrite. » [Texte 13]

« Ces activités m'ont permis de me rappeler des mots et d'en apprendre de nouveaux. » [Texte 20]

« Avec ces activités, j'ai vu que mon niveau lexical était faible en réalité et elles ont permis de le développer. » [Texte 32]

« Il est clair que mon niveau lexical s'est développé. » [Texte 37]

Voici des propos portant directement sur les effets des activités créatives sur l'écriture :

« Je pense que j'ai acquis une meilleure compétence à écrire. » [Texte 6]

« Moi, je pense que j'écris mieux maintenant. » [Texte 11]

« Ces activités amusantes m'ont permis d'être meilleur en expression écrite. » [Texte 14]

« Ce cours nous a permis de connaître plusieurs styles d'écriture. » [Texte 15]

« Ces activités sont amusantes mais aussi instructives. De plus, à force de faire des remue-méninges au début des leçons, elles m'ont appris à réfléchir avant d'écrire. » [Texte 19]

« Je sens vraiment que j'apprends. » [Texte 28]

CONCLUSION ET DISCUSSION

En expression écrite, l'objectif de tout enseignant de langue étrangère est d'entraîner les apprenants à raconter par écrit leurs sentiments, impressions, opinions, désirs... de façon correcte en usant les possibilités qu'offrent la langue étrangère, en respectant ses règles linguistiques et en se conformant aux règles rédactionnelles. Cependant, dans le souci de se conformer à ses objets d'enseignement, les enseignants oublient souvent de faire pratiquer la langue étrangère au détriment de former des écrivains (Bara & al., 2011 :4) et se concentrent « le plus souvent sur une langue utile, fonctionnelle, efficace » (ibid.:3) qui dramatise l'écrit aux yeux des apprenants et les rend particulièrement anxieux. Ainsi, loin de se placer dans un contexte d'apprentissage scriptural, les apprenants développent petit à petit une attitude négative envers l'expression écrite, pourtant important vecteur de communication.

Dans cette étude notre objectif a été de montrer que l'anxiété à écrire des apprenants de FLE pouvait s'apaiser en ajoutant au contenu d'enseignement de l'expression écrite des activités brisant la monotonie des cours et permettant la pratique de la langue écrite. Les conclusions auxquelles il a été parvenu dans ce travail, qui met en évidence l'effet des activités d'écriture créative, sont comme suit :

- Avant de débiter l'expérimentation, la moyenne des points d'anxiété à écrire, recueillis à l'aide d'une échelle d'anxiété à écrire pour les langues étrangère, du groupe expérimental (programme d'expression écrite usuel + activité d'écriture créative) et du groupe contrôle (seulement programme d'expression écrite usuel) étaient similaires. En fonction des résultats du T-test pour échantillons indépendants, il a été vu qu'aucune différence significative ne se révélait entre les deux moyennes, ce qui signifiait que les deux groupes présentaient un même niveau d'anxiété en expression écrite FLE.
- Par contre, à la fin de l'expérimentation, une différence significative en faveur du groupe expérimental s'est révélée. Ainsi, les apprenants ayant suivi le cours d'expression écrite avec des activités d'écriture créative seraient réellement beaucoup moins anxieux que les apprenants du groupe contrôle. Donc, ces activités auraient un impact important sur l'anxiété à écrire.
- Cependant, lorsque les moyennes des points d'anxiété à écrire recueillis après l'expérimentation (post-test) sont analysées, il est vu en fait que la moyenne des deux groupes a baissé puisque la moyenne du groupe contrôle est passé de 90 à 74, 30 et celle de l'autre groupe de 86,6 à 46.

Mais, bien que les différences intra-groupes sont significatives pour les deux groupes, il est évident que la baisse d'anxiété du groupe expérimental est beaucoup plus grande : il est question d'une différence de 40,6 alors que la différence de la moyenne du groupe contrôle du pré-test au post-test est seulement de 15,7. Ceci est quand même une donnée positive car elle montre que le programme d'expression écrite usuel a, bien que minime, un effet sur l'anxiété à écrire. Le contraire aurait montré que le programme appliqué n'est aucunement adéquat : une hausse de l'anxiété à écrire après 10 semaines de cours/leçons d'expression écrite aurait été signe de pratiques d'enseignement inefficaces, de pratiques pédagogiques non effectives de l'enseignant du cours.

- Quant aux textes d'opinions rédigés par les 20 apprenants du groupe expérimental dont l'anxiété a grandement baissé, les propos ont montré que les activités d'écriture ont tout d'abord procuré de la motivation. Cette motivation semble être de nature intrinsèque puisqu'ils affirment avoir éprouvé du plaisir, avoir agi par plaisir. Ceci concorde avec plusieurs études (Ely, 1986 ; Phillips, 1992 ; Samimy & Rardin, 1994) qui expliquent qu'une baisse de l'anxiété engendre automatiquement une hausse de la motivation : il existerait une relation bidirectionnelle entre ces deux variables affectives. De même, les apprenants d'anglais langue étrangère de Yan & Hortwitz (2008) expliquaient qu'ils se sentaient moins motivés à apprendre la langue lorsqu'ils étaient anxieux.
- Les textes d'opinions ont également révélé une hausse de la confiance des apprenants du groupe expérimental, ce qui a changé leur attitude envers la production écrite. Le cours d'expression écrite FLE n'est plus, pour eux, un objet à éviter ni un travail à abandonner en cours de route. Les apprenants affirment qu'ils ont hâte de venir en cours, qu'ils essaient d'écrire bien qu'ils savent qu'ils feront des erreurs. Dans 16 textes, sur les 50, il était clairement mentionné que l'anxiété à écrire avait baissé : les apprenants expliquaient ne plus avoir peur de prendre la parole, d'aller au tableau. Et, essentiellement du fait que les activités d'écriture créative permettent une interaction au sein de la classe, voir que leur camarade de classe ne sont pas si compétents qu'ils le pensaient, leur a permis d'avoir plus confiance en eux, d'être moins anxieux et donc il a été question d'un changement d'attitude. Matthews (2001 : 23, cité par Zorbaz, 2015 :72) explique que les apprenants ressentant peu d'anxiété ont une attitude positive envers la production écrite et qu'ils ont alors

une meilleure confiance en leur compétence scripturale et apprécient les travaux qui impliquent de l'écriture.

- Enfin, outre le plaisir procuré, la baisse de l'anxiété, le changement d'attitude, un dernier point qui a été fréquemment mentionné dans les textes est les apprentissages assurés par les activités d'écriture créative. Les apprenants ont indiqué qu'ils pensaient écrire mieux depuis ces activités. Du point de vue linguistique, le seul savoir continuellement évoqué a été le vocabulaire. Parmi 25 textes, 13 propos portaient sur le développement lexical, ce qui nous a permis de constater une lacune concernant nos activités d'écriture créative proposées. En effet, hormis deux textes [16 et 38], il n'a été aucunement fait référence à la grammaire, à la ponctuation ou à l'orthographe qui sont pourtant des constituants essentiels d'une bonne mise en application du travail rédactionnel. Ainsi, en nous basant sur ce constat, nous avons effectivement remarqué que les activités proposées se concentraient davantage sur le travail lexical. C'est pourquoi en guise de suggestions pour d'éventuelles études mais aussi pour d'éventuelles pratiques en classe, nous conseillons d'introduire des activités d'écriture créative se focalisant également sur le travail grammatical, orthographique et la ponctuation. Il serait possible, par exemple, de distribuer des textes non ponctués aux apprenants et de leur demander de les ponctuer, de travailler sur le changement des sens des phrases en fonction de l'emplacement de la virgule tel : le professeur dit l'élève est un ignorant
→ à Le professeur dit : « L'élève est un ignorant. »
→ à Le professeur, dit l'élève, est un ignorant.

BIBLIOGRAPHIE

- Alarcon, M. H. (2001). Proposition instructionnelle pour développer la compétence de production écrite des étudiants de la licence de FLE à l'Université de Veracruz. *Colleccion Pedagogica Universitaria* 36: 1-28. Page consultée le 18 Février 2016 à l'adresse :
- http://www.uv.mx/cpue/colped/N_36/B%20Hernandez%20Alarcon%20Proposition.pdf
- Bara, S., Bonvallet, A.M. & Rodier C. (2011). *Ecritures créatives*. Grenoble : PUG.
- Brand, A. G. & Leckie, P. A. (1988). The emotions of professional writers. *Journal of Psychology*, 122(5): 421-439.
- Brown, H. D. (2000). *Principles of language learning and teaching* (4th edition). New York: Addison Wesley Longman.
- Cheng, Y-S. (2004). A measure of second language writing anxiety: Scale development and preliminary validation. *Journal of Second Language Writing*, 13: 313-335.
- Daly, J. A. & Wilson, D. A. (1983). Writing apprehension, self-esteem, and personality. *Research in the Teaching of English*, 17(4): 327-339.
- Ely, C.M. (1986). An analysis of discomfort, risktaking, sociability and motivation in the L2 classroom. *Language Learning*, 36:1-25.
- Espin, C.A., Weissenburger, J.W. & Benson, B.J. (2004). Assessing the writing performance of students in special education. *Exceptionality*, 12(1): 55-66.
- Gardner, R.C., & MacIntyre, P.D. (1992). A student's contributions to second language learning: Part I: Cognitive variables. *Language Teaching*, 25: 211-220.
- Gelman, B. (2006). L'aptitude et son influence sur l'apprentissage des langues étrangères. Consulté le 18 Février 2016 à l'adresse :
- https://www.researchgate.net/publication/242170871_L%27aptitude_et_son_influence_sur_l%27apprentissage_des_langues_etrangeres
- Graham, S. & Perin, D. (2007). *Writing next: Effective strategies to improve writing of adolescents in middle and high schools*. Washington DC: Alliance for Excellent Education.
- Marcos-Llinas, M. & Garau, M.J. (2009). Effects of language anxiety on three proficiency-level courses of Spanish as a foreign language. *Foreign Language Annals*, 42(1): 94-111.
- Kellog, R.T. (1999). *Psychology of writing*. Cary, NC, USA: Oxford University Press.

- MacIntyre, P.D., & Gardner, R. C. (1994). The subtle effects of language anxiety on cognitive processing in the second processing in the second language. *Language Learning*, 44(2): 283-305.
- Maltepe, S. (2006). Türkçe öğretiminde yazılı anlatım uygulamaları için bir seçenek: Yaratıcı yazma yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, 132: 56-66.
- Oral, G. (2008). *Yine yazıyoruz*. Ankara: Pegem Akademi.
- Petzel, T. P. ve Wenzel, M. U. (1993). Development and initial evaluation of measure of writing anxiety. *American Psychological Association Convention*, Toronto, Canada. Consulté le 18 Février 2016 à l'adresse : <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED373072.pdf>
- Phillips, E. (1999). Decreasing language anxiety: Practical techniques for oral activities. In D. J. Young, (Ed.), *Affect in foreign language and second language learning: A practical guide to creating a low-anxiety classroom atmosphere* (pp.124-143). New York: McGraw-Hill.
- Poff, S.I. (2004). *Regimentation: A predictor of writer's block and writing apprehension*. Unpublished PhD Thesis, University of Southern California. Consulté le 18 Février 2016 à l'adresse : <http://cdm15799.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/p15799coll16/id/421761>
- Reeves, L.L. (1997). Minimizing writing apprehension in the learner-centered classroom. *English Journal*, 86(6): 38-45.
- Samimy, K.K. & Rardin, J.P. (1994). Adult language learners' affective reactions to community language learning: A descriptive study. *Foreign Language Annals*, 23, 379-390.
- Sevim, O. & Özdemir Erem, N.H. (2013). Yaratıcı drama tekniğinin öğrencilerin yazma kaygıları üzerindeki etkileri. *Adıyaman Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı* (11): 975-992.
- Tighe, M. A. (1987). Reducing Writing Apprehension in English Classes. *Annual Meeting of the National Council of Teachers of English Spring Conference*. Louisville, KY. March. 26-28. Consulté le 18 Février 2016 à l'adresse: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED281196.pdf>
- Ural, A. & Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. İstanbul: Multilingual.
- Wanlin P, 2007. L'analyse de contenu comme méthode d'analyse qualitative d'entretiens: une comparaison entre les traitements manuels et l'utilisation de logiciels. *Recherches Qualitatives*, Hors-série, 3, 243-272. Actes du colloque *Bilan et perspectives de la recherche qualitative*. Consulté le 18 Février 2016 à l'adresse : http://www.recherchequalitative.qc.ca/documents/files/revue/hors_serie/hors_serie_v3/Wanlin2.pdf.

- Wolff, D. (1996). Zur förderung der zweitsprachlichen schreifähigkeit. In W. Börner & K. Vogel (Eds), *Schreiben in der Fremdsprache* (pp.110-134). Germany: AKS-Verlag Bochum.
- Yan, J.X. & Horwitz, E.K. (2008). Learners' perceptions of how anxiety interacts with personal and instructional factors to influence their achievement in English: A qualitative analysis of EFL learners in China. *Language Learning*, 58: 151-183.
- Zorbaz, K.Z. (2010). *İlköğretim okulu öğrencilerinin yazma kaygı ve tutukluğunun yazılı anlatım becerileriyle ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Zorbaz, K.Z. (2015). Effects of variable about reading-writing frequency on the education Faculty freshmen's writing apprehension levels. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(2): 71-80. Consulté le 18 Février 2016 à l'adresse : http://www.iojes.net/userfiles/Article/IOJES_1657.pdf.

OKUL ÖNCESİ SOSYAL DEĞERLER KAZANIMI ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ¹

A Study into the Development of Scale for Preschool Social Values Acquisition

Gönderim Tarihi: 09.01.2016

Kabul Tarihi: 24.05.2016

Derya ATABEY*

Esra ÖMEROĞLU**

Öz: Bu araştırma “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” nin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” nin geliştirilmesinde metodolojik araştırma yöntemi kullanılmıştır. “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” nin geçerlik güvenirlik çalışması; Ankara ili, merkez ilçelerindeki Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ilköğretim okulları bünyesinde bulunan anasınıflarına devam eden 200 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” nin test tekrar test güvenirliği ise araştırmaya katılan 200 çocuk arasından tesadüf olarak belirlenen 60 çocuk ile yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; anasınıfına devam eden çocukların sahip olduğu sosyal değerleri belirlemek amacı ile araştırmacılar tarafından geliştirilen “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” ve verilen cevapların kaydedilmesi için “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Cevap Formu” kullanılmıştır. “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” nin geçerlik kapsamında; kapsam geçerliliği ve yapı geçerliliği analizleri, güvenirlik kapsamında ise; test-tekrar test kararlılık ve iç tutarlılık anlamında Kuder Richardson-20 (KR-20) güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda; beş alt boyut ve 19 maddeden oluşan “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” nin, anasınıfına devam eden çocukların sahip oldukları sosyal değerleri belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda; eğitimcilere ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Değerler, Okul Öncesi, Değerler Eğitimi.

¹ Bu çalışma Atabey (2014) Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Sosyal Değerler Eğitimi Programının Anasınıfına Devam Eden Çocukların Sosyal Değerler Kazanımına Etkisinin İncelenmesi

isimli doktora tezinden üretilmiştir ve bu tez Gazi Üniversitesi BAP Birimi tarafından desteklenmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi/ Sağlık Yüksekokulu, e-posta: deryaatabey1982@gmail.com

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, e-posta: esra.omeroglu@gmail.com

Abstract: The current study was carried out to determine the development of “The Scale for Preschool Social Values Acquisition”. A methodological research method was used in the development of “The Scale for Preschool Social Values Acquisition”. The validity and reliability tests of “The Scale for Preschool Social Values Acquisition” was carried out over 200 children attending to a kindergarten acting under the official primary schools of Ministry of Education in the central towns of the city of Ankara. Test and retest reliability of “The Scale for Preschool Social Values Acquisition” was carried over 60 children chosen randomly out of 200 children participating in the research. As a data collection instrument of the research, “The Scale for Preschool Social Values Acquisition” was used to determine the social values of the children attending to a kindergarten and “Answer Form for the Scale for Preschool Social Values Acquisition” was used to register the replies. Within the content of validity of “The Scale for Preschool Social Values Acquisition”, content validity and structure validity analyses were calculated and in terms of reliability, test, re-test, Kuder Richardson -20 (KR-20) reliability coefficients were calculated for the purpose of consistency and internal consistency. As a result of the findings obtained; it was found that “The Scale for Preschool Social Values Acquisition” composed of five sub-dimension and 19 items was a valid and reliable instrument in determining social values that kindergarten children have. In the light of these results, educators and researchers were given some recommendation.

Keywords: Social Values, Early Childhood, Values Education.

GİRİŞ

Değerler birçok bilim dalının incelediği bir konu olmuştur ve değerlere ilişkin çeşitli tanımlar yapılmıştır. Spranger (1928)'e göre değerler; bir insanın dünya görüşünü belirleyen, sevilenlerin, sevilmeyenlerin, bakış açılarının, gerekli olanların, iç eğilimin, mantıklı ve mantıksız hükümlerin, önyargıların kümeleneşidir (Spranger'den aktaran Bruno ve Lay, 2006: 1). Kluckhohn (1951)'e göre değer; bir grubun ya da bireylerin ayırıcı özelliği olan, belirgin veya örtülü bir şekilde beğenilen, seçimleri ve davranışları etkileyen bir kavramdır (Kluckhohn'dan aktaran Smith, 1969: 102). Schwartz (1996)'ya göre değer; beğenilen, önem taşıyan, insan yaşamının yol gösterici ilkeleri olarak hizmet edendir. Rokeach (1973)'e göre değer bir inançtır. Değerler bireylerin davranışlarını, tercihlerini ve tercih anlayışlarını oluşturur. Bireylerin kişisel ya da toplumsal olarak tercih edilenleri kavramasını sağlar.

Bir toplumun gelişmişlik düzeyi, o toplumu oluşturan bireylerin karakterleri ve sahip oldukları değerlerle yakından ilişkilidir. Değerler davranışlara yön verirler ve bireylerin tercihlerini oluştururlar.

Bireylerin içinde yaşadıkları topluma uyum sağlayıp sağlayamayacakları ya da nasıl uyum sağlayacakları son derece önemlidir. Bireylerinin nasıl davranması

gerektiğine ilişkin değerler ve normlar toplumlar tarafından üretilir. Bu değer yargıları sistemi, topluma göre ne tür bir davranışın uygun sayılabileceğini iyi ya da kötü diye niteleneceğini belirleyerek, bireylerin içinde yaşadıkları topluma uyumlarını sağlar (İsen ve Batmaz, 2002: 115). Değerler; neyin doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü, istenilen ya da istenilmeyen olduğu hakkındaki ortak fikirlerdir (Williams'dan aktaran Kendall, 2001: 77). Değerler bireylerin ahlaki inançlarını ve davranış standartlarını içerir. Yaşamın genel ve soyut prensiplerini oluşturur (Baron, Byrne ve Watson 2005: 88).

Küreselleşen dünyada, değerlerin önemi giderek artmaktadır. Eğitimin amaçlarından biri de değerleri benimseyen, sağlıklı kişilik özelliklerine sahip bireyler yetiştirmektir. Son yıllarda yapılan araştırmalar değerler ve değerler eğitiminin önemini ve gerekliliğini vurgulamaktadır. Yapılan araştırmalarda; değerler eğitiminin olumlu etkileri üzerinde durulmaktadır.

Dilmaç (1999) tarafından gerçekleştirilen, “İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması” konulu araştırmada; insani değerler eğitimi programı bir grup çalışması olarak uygulandığında, gruba katılan dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin geliştiği saptanmıştır. Keskinöğlü (2008) tarafından gerçekleştirilen, “İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programının Ahlaki Olgunluğa ve Saldırganlık Eğilimine Etkisi” konulu araştırmada; ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyinin geliştiği ve saldırganlık eğiliminin azaldığı tespit edilmiştir. Tahiroğlu, Yıldırım ve Çetin (2010) tarafından gerçekleştirilen, “Değer Eğitimi Yöntemlerine Uygun Geliştirilen Çevre Eğitimi Etkinliğinin, İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumlarına Etkisi” konulu araştırmada; uygulanan etkinliklerin öğrenci tutumları üzerinde olumlu etki gösterdiği tespit edilmiştir. Soriano, Franco ve Sleeter (2011) tarafından gerçekleştirilen, “Değerler Eğitimi Programının İspanya’daki Ergen Romanların Kendini Gerçekleştirmelerine Etkisi” konulu araştırmada; değerler eğitimi programının güney İspanya’daki Roman ergenlerin kendini gerçekleştirme, kendini algılama ve özsaygı düzeylerine etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda; deney ve kontrol grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular ışığında; değerler eğitimi programının uygulanması önerilmiştir. Tahiroğlu (2011) tarafından gerçekleştirilen, “İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Doğa Sevgisi, Temizlik ve Sağlıklı Olma Değerlerinin Öğretimi ve Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Belirlenmesi” konulu araştırmada; değerler eğitimi etkinliklerinin, öğrencilerin doğa sevgisi, temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme değerlerine yönelik kazanım düzeylerini ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ergün (2013) tarafından

gerçekleştirilen, “Ergenlere Verilen Değerler Eğitiminin Öz Düzenleme Stratejileri Üzerindeki Etkisinin Sınanması” konulu araştırmada; ergenlere verilen değer eğitiminin, öğrencilerin öz düzenlemesini, bilişsel strateji kullanımını, öz yeterliliğini, içsel değerini artırdığı, öğrencilerin sınav kaygısını ise azalttığı saptanmıştır. Izgar (2013) tarafından gerçekleştirilen, “İlköğretim Okulu 8. Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Değerler Eğitimi Programının Demokratik Tutum ve Davranışlarına Etkisi” konulu araştırmada; uygulanan değerler eğitimi programının, ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokratik tutum ve davranışlarını değiştirdiği, bağımsızlık, insan onuruna saygı, arkadaşlık, eşitlik, dürüstlük, sorumluluk, adalet, çeşitlilik, gizlilik ve çevreye saygı alt boyutlarındaki demokratik tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Thornberg ve Oğuz (2013) tarafından gerçekleştirilen, “Değerler Eğitimi ile İlgili Öğretmen Görüşleri, İsveç ve Türkiye’de Niteliksel Bir Araştırma” konulu araştırmada; öğretmenlerin, değerler eğitimi ile ilgili eleştirel bir yaklaşımlarının olmadığı, değerler eğitimi ile ilgili temel metod olarak öğrencilerle olan günlük etkileşimlerinde iyi bir model olmaları gerektiğini belirttikleri, değerler eğitiminin genellikle günlük uygulamalarla bütünleştiği, değerler ve değerler eğitimi ile ilgili yaptıkları tanımlarda günlük bir dil kullandıkları, bu alanda profesyonel bilgi eksikliği olduğu tespit edilmiştir. Akgül (2014) tarafından gerçekleştirilen, “İlkokul Öğrencileri İçin Web Tabanlı Değerler Eğitimi Uygulaması” konulu araştırmada; “Web Tabanlı Değerler Eğitimi (WTDE)” uygulamasının, dürüstlük ve adalet değerini kazandırmada alternatif bir yöntem olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca WTDE’ nin bireylerin var olan adalet ve dürüstlük değerleri üzerinde etkisi olduğu bulunmuş, geliştirilen ortamın değer eğitimi için alternatif bir ortam olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Değerler kazanımının önemli bir bölümünü ise sosyal değerler oluşturmaktadır. Sosyal değerler; toplumun fertlerini birbirine yaklaştıran, bir arada tutan, toplumun devamını sağlayan temel yargılar, değerlerdir (TDK, 2013). Sosyal değerler; toplumun büyük bir bölümü tarafından kabul edilen değerlerdir. Bu değerler toplumun doğasını şekillendiren, nitelendiren ve etkileyen değerleri yansıtır (Nelson’dan aktaran Naylor ve Diem, 1987: 350). Sosyal değerler, herkes tarafından gerekli olduğu onaylanmış, çoğunluk tarafından benimsenen ölçü ve standartlardır. Temel ahlaki öğretiler veya inançlar olarak bir toplumun veya grubun varlığını, bütünlüğünü veya işleyişini devam ettirir. Bireysel düşünce ve inançlara bağlı değildir. Toplumsal duyguları içerir (Güney, 2011: 32-33). Toplumlar tarafından kabul edilen iyi- kötü, doğru- yanlış, beğenilen- beğenilmeyen, istenilen- istenilmeyen gibi kavramlar sosyal değerleri oluşturan başlıca kavramlardır. Spranger’e göre; sosyal değerlere sahip bireyler kendisini bir başkasına adarlar, başkalarıyla ve başkaları için yaşarlar.

Sosyal değerlerin temelini sevgi oluşturur ve sevgi hayatın en önemli gereksinimidir. Sosyal değerlere sahip bireyler için, kusursuz bir sevgide bireyselleşmenin sınırları ortadan kalkar. Sempati, yücelik, hakkından kendi isteğiyle vazgeçmek ve belli şartlar altında bağışlayıcılık sosyal değerleri oluşturan temel unsurlardır. Sosyal değerlere sahip bireyler başkalarının sahip oldukları kötü özelliklerinden hoşlanmazlar. Başkalarının kötü özelliklerine rastlarsa hayal kırıklığına uğrarlar. Dünyanın kusurlu yapısının suçlusu olarak insanı gösterirler (Spranger, 2001). Sosyal değerler; toplumsal düzenin oluşması ve devam etmesi için sosyal denetimin oluşmasını ve sosyal dayanışmayı sağlar. Toplumsal yaşam için istenilen, faydalı ve zorunlu olan unsurları belirler. Böylece bireylerin, ideal düşüncelerini sağlayarak, davranışlarını bu yönde belirlemelerine yardımcı olur. Bireylerin, insan davranışlarını değerlendirmelerini sağlayarak, doğruyu- yanlış, haklıyı-haksızı, istenileni - istenilmeyeni, ahlaksal ve ahlaksal olmayı ayırt etmelerini sağlar (Özkalp, Anar ve Tamer; Stanley'den aktaran Güney, 2011: 33). Sosyal değerler, sosyal dayanışmayı sağlar ve kişilerin, ilişkilerin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılırlar. İnsanların, başkalarının gözünde "Nerede" olduğunu bilmelerine yardımcı olur. Bireylerin istenilir, yararlı ve önemli olarak görülenler üzerinde odaklanmalarını, sosyal olarak değerli görülenler için çaba gösterilmelerini sağlar. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışların şemasını oluşturarak, bireylerin ideal düşüncelerine ve ideal davranışlarına yardımcı olur. Kişiler düşüncelerini en iyi nasıl yansıtabileceklerini anlarlar. Bireylerin sosyal rollerini seçmelerine ve gerçekleştirmelerine rehberlik eder. Sosyal kontrol, baskı ve dayanışma aracı olarak iş görürler. Bireyleri doğru olanı yapmaya teşvik eder (Fichter, 1990: 139). Dolayısıyla nitelikli bir eğitimi sağlamak için kişisel ve sosyal değerleri öğretme konusunda eğitim toplulukları harekete geçmiştir (Lovat ve Toomey, 2009: 4).

Değerlere ilişkin ilk kazanımlar okul öncesi dönemde edinilir ve etkileri tüm yaşam boyunca devam eder (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 7). İnsanlar doğumlarıyla birlikte sosyal bir yaşama başlarlar. Bebekler doğdukları zaman ihtiyaçlarının karşılanması için başkalarına gereksinim duyarlar. İlk sosyal ilişkilerini kurarlar (Bayhan San ve Artan, 2004: 237). Böylece toplumsallaşma süreci başlamış olur (Topses ve Topses Devrim, 2010: 107). Sosyal ilişkiler yaşam boyunca devam eder (Aral ve diğerleri, 2000: 62).

Sevgi, hoşgörü, saygı, sorumluluk, işbirliği, yardımlaşma, nezaket okul öncesi dönemde çocuklara kazandırılması gereken değerler arasındadır.

Sevgi değerine sahip bireylerin, duygularında ve yaşantısında yalnız kendi çevresi değil tüm dünya hatta tüm evren vardır (Benazus, 2002: 172). Daha iyi bir dünya için sevgi şarttır. Daha iyi bir insan olmanın doğal yapısını sevgi

duygusu oluşturur. Sevgi herkes için eşitliği ifade eder ve saygının temelini oluşturur. Sevgi nazik, yardımsever ve anlayışlı olabilmektir. Gerçek sevgi nezaket, yardımseverlik ve anlayışı beraberinde getirir, kıskançlığı giderir ve davranışların kontrolünü sağlar. Sevgi değişim, gelişim ve başarı için bir katalizördür (Tillman, 2000: 98 - 99). Sevgi herhangi bir zorlama olmaksızın bireyler arasında arzu ve amaç birliğinin oluşmasını sağlar (Hökelekli, 2009: 135). Sevgi değerine sahip ve sevgiyle yaşamayı varoluş felsefesi olarak gören bireyler için, yaşamın getirmiş olduğu tüm olumsuzluklar herhangi bir anlam ifade etmez. Bireyler bu olumsuzlukları aşmak için karşılıklı hoşgörünün yeterli olacağı fikrini benimserler (Benazus, 2002: 99). Sevmenin de tıpkı yaşamak gibi bir sanat olduğunun bilincine varılmalıdır (Fromm, 2007: 15). Sevgi hoşgörünün kaynağıdır (Tillman, 2000: 130).

Hoşgörü; farklılıkların sağladığı güzelliğe açık ve anlayışlı olmaktır. Hoşgörü bireylerin karşılıklı anlayış yoluyla birbirlerine duydukları karşılıklı saygıyı içerir. Hoşgörü zor durumlarla mücadele etme yeteneğidir. Sevgisizlik olduğu zaman hoşgörüsüzlük olur. Hoşgörüsüzlüğün kaynağı korku ve bilgisizliktir. Hoşgörü keşfetme yeteneğini sağlar. Barış bir amaç ise, hoşgörü barışın sağlanması için bir yöntemdir (Tillman, 2000: 130). Sevgi- hoşgörü değeri yaşamın erken yıllarında çocuklara kazandırılması gereken en önemli değerlerdir.

Saygı karakter eğitiminin önemli bir konusudur (Hogan'dan aktaran Hoffman, 2010: 39) ve saygı çocuklara öğretilmesi gereken ve hayatları boyunca gerekli olan en temel değerdir (Mckay, Mc.Kay, Eckstein ve Maybell, 2002: 16). Bireylerin başkalarıyla kurduğu iletişim, bireylerin ahlaki ve manevi kişiliğini yansıtır. İletişim, bireylerin sahip olduğu prensipleri uygulamaya nasıl dönüştürdüğünü gösterir. Sosyal insan olarak başarı, doğrudan saygı üzerine kurulan ilişkiler yaratmak ve devam ettirmektir (Burnham West ve Jones, 2007: 81). Saygı ise özsaygı ve öz disiplin, başkalarına saygı, başkalarının özeline ve mülkiyetine saygı, kanunlara saygı, din ve kültürel farklılıklara saygı gibi birçok konuyu içerir (Haydon, 2006: 81). Başkalarına karşı saygılı olmak ahlaklı olmanın temel unsurudur (Haydon, 2006: 82). Sosyal ilişkilerin temelini oluşturur (Sennett, 2003: 49). Karşılıklı saygı verimli ilişkilerin en önemli özelliğidir. Saygılı bireyler nazik ve yardımseverdirler (Character Descriptors – Attachment 1: Report to the Board of Trustees, February 7, 2006'dan aktaran Tuff, 2009: 13). Saygı değerine sahip bireyler başkalarının değerlerini önemserler (Templeton ve Schwartz'dan aktaran Mobley, 2010: 10). Ahlaki yükümlülüğe sahiptirler. Terbiye, nezaket, onur, özerklik, hoşgörü ve kabul gibi pozitif özellikleri taşırlar (Josephson'dan aktaran Mitchell, 2003: 13). Davranışlarını başkalarını dikkate alarak belirlerler ve uygun şekilde davranırlar. Şiddete, bayalığa veya kabalığa teşebbüs etmezler. Saygılı davranan bireyler başkalarından aynı say-

gıyı görürler. Bireysel farklılıkları ve başkalarının inançlarını kimseye zarar vermediği sürece önyargısız kabul ederler (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 13). Her insan doğuştan değerlidir, saygı ve değer görerek yaşama hakkına sahiptir. İnsanlar kendilerine saygı duyduklarında başkalarına da saygı duymaları kolaylaşır. İnsanlar eğer başkalarına saygı gösterirlerse, başkalarından da saygı görürler (Tillman, 2000: 72). Çocuklara saygı duyulduğunda, düşüncelerine önem verildiğinde, istekleri dinlendiğinde ve iletişim çabaları yanıtı kalmadığı zaman kişilikleri gelişir ve iyi ahlaklı bireyler olurlar (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 13).

Sorumluluk sahibi bireyler yapabileceklerinin en iyisini yapmayı bir görev gibi algılayıp ne gerekiyorsa yapmayı kabul ederler. Kendisine verilen görevleri amacından sapmadan yerine getirirler (Tillman, 2000: 266 - 267). Her zaman en iyisini yapmaya çalışırlar, disiplinlidirler ve iradelerini kullanırlar. Bir işe başlamadan önce düşünerek ve sonuçlarını dikkate alarak başlarlar. Seçimlerinin mesuliyetini alırlar (Character counts'dan aktaran Froggozo, 2006: 9). Aktif bir vatandaşlardır (Character Descriptors – Attachment 1: Report to the Board of Trustees, February 7, 2006'dan aktaran Tuff, 2009: 13). Nasıl dürüst olunacağını bilirler. Başkalarına yardım etmenin gönül rahatlığını yaşarlar. Kaynakları pozitif değişiklikler oluşturmak için kullanırlar. Onlar için sorumluluk sadece zorunluluk değildir. Bireylerin amaçlarına ulaşmalarını sağlar (Tillman, 2000: 266 - 267). Bir toplumda bireylerin güvenilir olmaları için sorumluluk değerine sahip olmaları gerekir (Taulbert, 2006: 50). Bireyler sorumluluk sahibi olarak dünyaya gelmezler. Sorumluluk değeri zamanla (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 13) ve bireylerin sorumluluk değerinin önemine inandıkları zaman kazanılır (Taulbert, 2006: 50). Eğitim ortamlarında kurallar uygulandığında ve öğrencilerin bunu takip etmeleri sağlandığında, ne yapılacağını söylemek yerine nasıl yapılacağı gösterildiğinde, bir işe zamanında başladığında ve belirlenmiş tarihlerde toplantılar düzenlendiğinde, aileler eğitime dahil edildiklerinde, onları güdüleyici ve motive edici notlar gönderildiğinde, öğrenciler kendilerine çeşitli amaçlar belirlediğinde, belirledikleri bu amaçlara ulaştıkları zaman daha yüksek standartlarda sorumluluk almaları için desteklendiklerinde, ulaşamazlarsa neden ulaşamadıklarını anlamalarına yardım edildiğinde ve bir strateji geliştirmeleri sağlandığında bireyler sorumluluk değerini daha kolay kazanmaktadırlar (Taulbert, 2006: 52 - 53).

İşbirliği; ortak bir amaç için bireylerin, başkalarıyla birlikte çalışarak enerjilerini birleştirmeleri olarak tanımlanabilir. İşbirliği yapan bireyler sonuca daha çabuk ve daha kolay bir şekilde ulaşabilirler. İşbirliği içinde çalışan bireylerin paylaşımları ve bunun sonucu olarak sosyal hoşlanma düzeyleri artmaktadır (Schiller, Bryant'dan aktaran Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 14). İşbir-

liği karşılıklı saygı ilkesine dayanır. Cesaret, saygı, yardımseverlik, paylaşma işbirliğinin temelini oluşturur. İşbirliği yapılabilmesi için gereksinim duyulan unsurların bilinmesi gerekir. Bireyler, sahip oldukları değerleri başkaları tarafından daha çok desteklendiğinde; ancak işbirliği yapabilirler. Dolayısıyla işbirliği herkesin değerlerini tanımayı ve pozitif davranışlara yönelmeyi gerektirir (Tillman, 2000: 206). Çocukların, işbirliğinin gerekliliğine ve işbirliği içinde yaşamın daha güzel, daha anlamlı ve daha kolay olduğunu anlamalarına yardımcı olmak, çocukların işbirliği yapabilmelerini geliştirmek için son derece önemlidir (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 14). İşbirliğinin geliştirilmesi için, sosyal etkileşimin başlatılması, yardım içerikli davranışların onaylanması, olumlu disiplin yöntemlerinin kullanılması, olumlu iletişim örneklerinin geliştirilmesi gerekmektedir (McArthur'dan aktaran Özbey, 2009: 32).

Nezaket başkalarına karşı saygılı davranmak, nazik ve ince olmaktır. Zerafeti gösterme sanatı olan nezaket tüm kültürler için önemli bir unsurdur (Mısırlı, 2011: 7 -8). Nazik ve kibar davranışlar bireylerin kendisine gösterilmesini istediği hoş giden davranışlardır (Alıcı, 2012: 12). Nezaket kurallarına uyulması toplumsal hayatı düzenlemesi ve güzelleştirmesi açısından son derece önemlidir (Kurtoğlu, 2004: 17). Nezaket, görgülü olmanın bir parçasıdır ve bireyler zamanla belirli bir görgü kazanırlar. Bireylerin başkalarına gösterdiği nezaket aynı zamanda kendisine verdiği değerle ilişkilidir. "Teşekkür ederim", "İyi günler" gibi nezaket ifadelerini kullanamayan, başkalarını rahatsız ettiğinin farkında olduğu halde rahatsız edici davranışını sürdüren bireyler nezaketten yoksun olan bireylerdir (Mısırlı, 2011: 7- 8). Nezaket değerine sahip bireylerin söyledikleri kulağa hoş gelir. İltifat etmesini bilirler. İnsanlarla kolayca iletişim kurabilir ve kolay anlaşılır (Mısırlı, 2011: 8). Görgü ve nezaket toplumda daha rahat ve uzun süreli iletişim kurulmasını sağlar. Kurulan iletişimin kalitesini artırır, seviyesini yükseltir. Başkalarına karşı nazik davranan insanlar, başkalarından da aynı nazik davranışı görürler (Alıcı, 2012: 12). Bir toplumda nezaket kurallarına uyulmuyorsa nazik davranışların yerini kaba ve istenmeyen davranışlar alır (Mısırlı, 2011: 8). Dolayısıyla eğitim kurumlarına bu konuda büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Eğitim programlarının amacı sadece akademik başarısı yüksek olan bireyler yetiştirmek değildir. Eğitimin amaçlarından biri de sağlıklı kişilik özelliklerine sahip, değerlerini benimseyen bireyler yetiştirmektir.

Değerler eğitimi alan bireyler; iyi karakterli bireyler olurlar (Altan, 2011: 55). İyi karaktere sahip bireyler ise yaşamın her alanında başarılı olurlar (Licko-

na'dan aktaran Nzeocha, 2009: 2). Değerler eğitimi sosyal problemleri düzeltmeye yardımcı olur (Milson, Mehlig; Williams; Lickona'dan aktaran O'Connell, 2012: 29). Değerler eğitimi bireylerin kararlarını ve seçimlerini daha iyi kontrol etmelerini ve daha az olumsuz davranış içine girmelerini sağlar (Belet ve Deveci, 2008: 1; Altan, 2011: 56).

Germaine (2001) tarafından gerçekleştirilen, "Değerler Eğitiminin İlkokul Öğrencilerinin Öz Saygılarına Olan Etkisi" konulu araştırmada; değerler çocuklara bir programın parçası olarak kazandırılmaya çalışılmıştır. Programın uygulandığı deney grubunu oluşturan çocuklar ile bu eğitimi almayan kontrol grubunu oluşturan çocukların, özsaygı ölçümleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda; deney grubu lehine anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Pekince (2010) tarafından gerçekleştirilen, "Değerlere Dayalı Sınıf Yönetimi" konulu araştırmada; sınıf yönetiminde yansıtılan değerlerin, öğrencilerin akademik gelişimleri, sınıf iklimi ve öğrenci davranışları ile kişiler arası ilişkiler üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Öztürk Samur (2011) tarafından gerçekleştirilen, "Değerler Eğitimi Programının Altı Yaş Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi" konulu araştırmada; değerler eğitimi programının çocukların sosyal duygusal gelişimlerini olumlu yönde desteklediği tespit edilmiştir. Lovat, Clement, Dally ve Toomey (2011) tarafından gerçekleştirilen, "Değerler Eğitiminin Okul Ortamı ve Akademik Çaba Üzerine Olan Etkisi" konulu çalışmada; okullarda oluşturulacak pozitif bir ortam aracılığıyla öğrencilerin akademik başarılarının artmasında değerler eğitiminin etkisi belirtilmiştir. Özellikle Avusturalya hükümetinin değerler eğitimi programı ve değerler eğitiminin okul atmosferi ve öğrenci üzerine etkisinin test etme ve ölçme projesi başta olmak üzere uluslararası çalışmaların sonuçları kanıt olarak gösterilmiştir. Yuvacı (2013) tarafından gerçekleştirilen, "Okul Öncesi Değer Eğitimi Uygulayan Okullardan Seçilen Değerlerin ve Etkinliklerin İncelenmesi" konulu araştırmada; öğretmenlerin öğrencilere değer eğitimi verirken evrensel değerler vermeyi hedefledikleri, değer eğitimi uygulamalarında daha fazla yöntem kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Neslitürk (2013) tarafından gerçekleştirilen, "Anne Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi" konulu araştırmada; uygulanan programın deney grubundaki çocukların iletişim, işbirliği, kendini ifade etme, sorumluluk, empati, grupla birlikte hareket etme ve kendini kontrol etme ile ilgili sosyal becerilerini anlamlı düzeyde arttırmada etkili olduğu gözlenmiştir. Ayrıca 4 hafta sonrasında yapılan izleme testi sonucunda da bu etkinin iletişim dışında diğer sosyal beceriler de kendini gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Anasınıfına devam eden 5-6 yaş çocuklarının annelerine verilen "Anne Değerler Eğitimi Programı"nın çocukların sosyal be-

cerilerini olumlu yönde desteklediği tespit edilmiştir. İpek (2014) tarafından gerçekleştirilen, “Beş Yaş Çocuklarına Verilen Değerler Eğitimi Programının Sosyal Duygusal Uyum Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi” konulu araştırmada; değerler eğitimi programının, çocukların sosyal duygusal uyum düzeylerinde olumlu bir şekilde değişim sağladığı ortaya çıkmıştır. Özalp Kaplan (2014) tarafından gerçekleştirilen, “İlkokullarda Değer Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” konulu araştırmada; değerlerle ilgili öğretmenlerin belirlediği bir aylık, yıllık plan olması ve sadece değer eğitiminin verildiği bir dersin oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ördök (2015) tarafından gerçekleştirilen, “İnsancıl Değerler Eğitim Programının Hayvan Temalı Etkinlikler Aracılığıyla Okul Öncesi Eğitimde Uygulanması” konulu araştırmada; İDEP’in, Türkiye’de uygulanan okul öncesi eğitim programıyla bütünleştirilerek uygulanabileceği, saygı, sorumluluk ve merhamet gibi değerlerin kazanılmasında faydalı olduğu, çocukların bilişsel ve sosyal duygusal gelişimlerine ve hayvanlara yönelik olumlu tutum ve davranışlar kazanmalarına katkı sağladığı görülmüştür. Sapsağlam (2015) tarafından gerçekleştirilen, “Anasınıfına Devam Eden Çocuklara Uygulanan Sosyal Değerler Eğitimi Programının Sosyal Beceri Kazanımına Etkisinin İncelenmesi” konulu araştırmada; “Sosyal Değerler Eğitimi Programı”nın, çocukların sosyal beceri kazanımında etkili olduğu ve bu etkisinin kalıcı olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmalar değerler eğitiminin önemini ve gerekliliğini göstermektedir.

Değerlerin kazanılması okul öncesi dönemde gerçekleşmeye başlar. Değerlerin önemli bir bölümünü oluşturan sosyal değerler eğitimi ile çocuklar sosyal değerleri içselleştirerek, istedik davranışlara dönüştürürler. Çocuklar gelecek yaşamlarında sevgi dolu, hoşgörülü, saygılı, sorumluluk sahibi, işbirlikçi, yardımsever, nazik bireyler olurlar. Böylece; bir toplumu oluşturan bireyler sahip oldukları sosyal değerler aracılığıyla barış içinde yaşarlar.

Sosyal değerler eğitimi ile çocuklar kendilerini, başkalarını, yaşadıkları çevreyi, hayvanları, sevmeyi öğrenirler. Kendilerine ve başkalarına karşı hoşgörülü olurlar. Davranışlarının temelini; kendisine, başkalarına ve yaşadığı çevreye saygılı olma ilkeleri belirler. Gerek insan ilişkilerinde gerekse bir toplumun varlığını devam ettirebilmesi için dikkat edilmesi gereken kurallara özenle uyarlar. Sorumluluk almayı ve aldığı sorumluluğu yerine getirmeyi öğrenirler. Yaptığı yanlış davranışların sorumluluğunu üstlenerek bu davranışlarının oluşturduğu olumsuz sonuçları telafi etmeye çalışırlar. Yaşamın devam ettirebilmesi için gerekli olan kaynakların kullanımında kendiliğinden sorumluluk almayı öğrenirler. Saygı kuralları çerçevesinde birlikte çalışmayı, işbirliği yapmayı ve paylaşmayı, yardıma ihtiyaç duyan birine herhangi bir karşılık beklemezsizin yardım etmeyi ve yardıma ihtiyacı olduğunda yardım istemeyi

öğrenirler. Nezaket ve görgü kurallarını benimserler ve bunu bütün davranışlarına yansıtırlar.

Okul öncesi dönemde çocuklar doğrular ve yanlışlar arasındaki farkı tam olarak ayırt edemezler. Bu yüzden değerler çocuklara ayakta kalmasını yan yana koymalarını öğretmek gibi somut bir şekilde öğretilmelidir; (Balat Uyanık ve Dağal Balaban, 2006: 12) ancak okul öncesi dönemde değerler eğitimi ile ilgili yeterli araştırmanın yer almadığı görülmektedir (Yazar ve Erkuş, 2013: 198).

Dünyada ve Türkiye’de, okul öncesi dönemde sosyal değerler eğitimi ile ilgili yeterli çalışmaya rastlanmaması ve çocukların hangi değerleri ne düzeyde kazandıklarını ölçen bir ölçme aracının sınırlı sayıda olması önemli bir sorundur. Çocukların sosyal değerleri hangi düzeyde kazandıklarını belirlemek için geçerli ve güvenilir ölçme araçlarına gereksinim duyulmaktadır.

Bu hususlardan yola çıkarak; bu araştırma, “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla;

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” geçerli midir?

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” güvenilir midir? sorularına cevap aranmıştır.

Çocukların sahip oldukları sosyal değerleri belirlemek için ölçme araçlarına gereksinim duyulmaktadır; ancak gerek yurt dışında gerekse yurt içinde çocukların sahip oldukları sosyal değerleri ölçen ölçme aracının olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu araştırma “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin geliştirilmesi açısından son derece önemlidir.

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin çocukların sahip oldukları “Sevgi/ Hoşgörü”, “Saygı”, “Sorumluluk”, “İşbirliği/ Yardımlaşma”, “Nezaket” değerlerini örnek durumlarla somutlaştırılarak ölçen resimli bir ölçme aracı olması dolayısıyla alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Değerler eğitimi programlarının hazırlanmasında, “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin çocukların sahip olduğu sosyal değerleri belirleyen bir ölçme aracı olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin geliştirilmesine ilişkin bir çalışmanın daha önce yapılmamış olması, bu araştırmanın, okul öncesi eğitim kurumunda görev alan eğitimcilere, anne babalara yararlı olacağı, konu ile ilgili yapılacak araştırmalara ise yol göstereceği düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yöntem

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin geliştirilmesinde metodolojik araştırma yöntemi kullanılmıştır. Metodolojik araştırma yöntemi; bir araç geliştirmek, bir teoriyi ispatlamak için gerçekleştirilen araştırma yöntemidir (Özdamar, 2003: 70).

Evren ve Örneklem

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”ne ait güvenilirlik evrenini, Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ilköğretim okulları bünyesinde yer alan anasınıflarına devam eden çocuklar oluşturmuştur.

Araştırma örneklemini ise; madde cevaplayıcı oranlarının en az 1/5 olma gerekliliği (Bryman ve Cramer’den aktaran Tavşancıl, 2002: 51) dikkate alınarak, tabakalı basit rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenen Ankara ili; Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Keçiören, Mamak, Sincan ve Yenimahalle merkez ilçelerindeki Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ilköğretim okulları bünyesinde bulunan anasınıflarına devam eden 200 çocuk oluşturmuştur.

Bu süreçte; öncelikle Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ilköğretim okulları bünyesinde yer alan anasınıflarının listesi elde edilmiştir. Her ilçeden alınan okul sayılarının ortalamaları belirlenerek, tabakalama yöntemiyle örnekleme oluşturan okullar tespit edilmiştir.

Tabakalı örnekleme yöntemi; özellikle sosyal bilimler alanında tercih edilen, evreni oluşturan birimlerin özelliklerinin heterojen olması istenen durumlarda kullanılan bir örnekleme yöntemidir (Ural ve Kılıç, 2006: 40).

Tablo 1’ de araştırma örneklemini oluşturan okullar ve çocuk sayılarının dağılımı yer almaktadır.

Tablo 1 incelendiğinde; örneklemin % 11’inin Altındağ, % 12’sinin Çankaya, % 14’nün Etimesgut, % 16’sının Keçiören, % 14’nün Mamak, % 17’sinin Sincan, % 16’sının ise Yenimahalle ilçelerinde yer alan anasınıflarına devam eden çocukların oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 1: “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” Geçerlilik Güvenirlilik Çalışması İçin Belirlenen İlçeler ve Çocuk Sayılarının Dağılımı

İlçe	Çocuk Sayısı	
	S	%
Altındağ	22	11
Çankaya	24	12
Etimesgut	28	14
Keçiören	32	16
Mamak	28	14
Sincan	34	17
Yenimahalle	32	16
Toplam	200	100

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, anasınıfına devam eden çocukların sahip olduğu sosyal değerleri belirlemek amacı ile araştırmacılar tarafından geliştirilen “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” kullanılmıştır. Verilen cevapların kaydedilmesi ise “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Cevap Formu” ile gerçekleştirilmiştir.

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” okul öncesi dönem çocuklarının sahip olduğu sosyal değerleri ölçmek amacıyla geliştirilmiştir.

Öncelikle değerler ve değerler eğitimi ile ilgili geniş kapsamlı literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taraması Spranger’ın “Sosyal” değerleri, Rokeach’ın “Araç ve Amaç” değerleri temel alınarak “Sevgi” değerinin, Schwartz’ın “Evrenselcilik” değerleri temel alınarak da “Hoşgörü” değerinin “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nde yer almasına karar verilmiştir (Spranger, 2001; Rokeach, 1973; Schwartz, 2012).

Sprangerin, “Sosyal” değerleri, Rokeach’ın, “Amaç ve Araç” değerleri, Schwartz’ın “Kendi Kendini Yönetme”, “Başarı” ve “Geleneksellik” değerleri, Nelson’nun “Sosyal” değerleri temel alınarak “Saygı” değerinin yer alması uygun görülmüştür (Spranger, 2001; Rokeach, 1973; Schwartz, 2012; Nelson’dan aktaran Naylor ve Diem 1987; Michaelis’dan aktaran Yazıcı, 2006: 502).

Sprangerin “Sosyal” değerleri, Rokeach’ın “Araç” değerleri, Schwartz’ın “Uyma”, “Geleneksellik” ve “Yardımseverlik” değerleri temel alınarak “Sorumluluk” değerinin yer almasına karar verilmiştir (Spranger, 2001; Rokeach, 1973; Schwartz, 2012).

Spranger'ın "Sosyal" değerleri, Rokeach'ın "Araç" değerleri, Schwartz'ın "Yardımsızlık", "Güvenlik" ve "Uyuma" değerleri temel alınarak "İşbirliği ve Yardımlaşma" değerlerinin alınması uygun görülmüştür (Spranger, 2001; Rokeach, 1973; Schwartz, 2012).

Rokeach'ın "Araç" değerleri, Schwartz'ın ise "Uyuma" değerleri temel alınarak "Nezakət" değerinin alınmasına karar verilmiştir (Rokeach,1973; Schwartz, 2012).

Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılında 36-72 aylık çocuklara kazandırılması beklenen amaç ve kazanımlar incelendiğinde "Sevgi- Hoşgörü", "Saygı", "Sorumluluk", "İşbirliği- Yardımlaşma" ve "Nezakət" değerlerini kazandırmaya yönelik amaç ve kazanımlar olduğu tespit edilmiştir. Tüm bu hususlardan yola çıkılarak, okul öncesi dönemde çocuklara "Sevgi- Hoşgörü", "Saygı", "Sorumluluk", "İşbirliği- Yardımlaşma" ve "Nezakət" değerlerinin kazandırılmasının gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Bu değerlerin okul öncesi dönem çocuklarına kazandırılmasının uygun olup olmadığına ilişkin iki alan uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. İki uzman, bu değerlerin uygun olduğunu belirtmişlerdir. Uzman görüşlerine dayanarak, bu değerlerin okul öncesi dönemde çocuklara kazandırılmasına ve bu değerlerin "Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği"nin alt boyutlarını oluşturmasına karar verilmiştir.

Daha sonra "Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği"nin alt boyutlarını oluşturan; "Sevgi- Hoşgörü", "Saygı", "Sorumluluk", "İşbirliği- Yardımlaşma" ve "Nezakət" değerlerini temsil eden davranışlar belirlenmiştir. Değerleri temsil eden davranışlar, literatür aracılığıyla değerlerin içerik analizleri yapılarak saptanmıştır. Ölçekte yer alan;

"Sevgi-Hoşgörü" alt boyutunu; beş madde, "Saygı" alt boyutunu; sekiz madde, "Sorumluluk" alt boyutunu; beş madde, "İşbirliği- Yardımlaşma" alt boyutunu; altı madde, "Nezakət" alt boyutunu; dört madde oluşturmuştur. Böylece ölçek beş alt boyut ve bu beş alt boyutu oluşturan 28 maddeden oluşmuştur. Aynı zamanda bu davranışların 2006 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 36- 72 aylık çocuklara kazandırmak için belirlenen amaç ve kazanımlardan hangileri ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Bu maddelerin yeterliliği ve uygunluğu ile 2006 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 36-72 aylık çocuklar için belirlenen amaç ve kazanımlarla örtüşüp örtüşmediğine ilişkin dört alan uzmanı ve bir ölçme değerlendirme uzmanından görüşleri alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda; "Saygı" alt boyutunu oluşturan 8. maddenin ve "İşbirliği- Yardımlaşma" alt boyutunu oluşturan 24. maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir.

Araştırmacılar tarafından maddeleri temsil eden örnek durumlar oluşturulmuştur. Örnek durumların oluşturulmasında; durumların ilgili maddeyi en uygun biçimde temsil etmesine, çocuğun yakın çevresinden oluşan, yaşanılabilir örnekler olmasına dikkat edilmiştir. Örneğin “Saygı” alt boyutunu oluşturan “Kendisinin ve başkalarının haklarına saygı gösterir” maddesini temsil eden durum;

Öğretmen çocuklara ellerini yıkaması için lavabonun önünde sıra olmalarını söylüyor. Mert sırayı bozarak arkadaşlarından önce ellerini yıkamak istiyor. Bu durumda Ezgi ne yapmalıdır?

- Ezgi, Mert ile konuşmalı ve sırasıyla ellerini yıkamaları gerektiğini söylemelidir.
- Mert elini yıkamalıdır.
- Ezgi ile Mert birlikte ellerini yıkamalıdır.

Örnek durumların maddeleri temsil edip etmediğini ortaya koymak amacıyla üç alan uzmanının görüşleri alınmıştır. Uzmanlar, alt boyutlardaki maddeleri oluşturan davranışları temsil eden örnek durumların uygun olduğunu belirtmişlerdir; ancak uzmanların görüşleri doğrultusunda ifadelerde çeşitli düzeltmeler yapılmıştır.

Araştırmanın okul öncesi dönem çocuklarıyla gerçekleştirilmesi ve değerlerin soyut olması nedeniyle, örnek durumların resimlerinin çizilmesine karar verilmiştir.

Resimlerin çiziminde; anlaşılır olması, gerçeği yansıtması, dikkat dağınıklığı ve algı farklılığı yaratmasına neden olacak ayrıntıların kullanılmaması, kompozisyon bütünlüğü, renk, boyut, karakterlerin jest ve mimikleri ile verilmek istenen mesajın doğru verilmesi özellikleri dikkate alınmıştır.

Resimlerin çizimi tamamlandıktan sonra resimlerin içerik ve estetik açıdan uygunluğuna ilişkin beş alan uzmanından görüşleri alınmıştır. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda resimlerin renklerinde, karakterlerin ve olayın geçtiği mekanların fiziksel özelliklerinde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

Ölçeğe ilişkin pilot uygulama ve güvenilirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Beş alt boyut ve 26 maddeden oluşan ölçek, yapı geçerliliği sonucunda son şeklini almıştır. Böylece; “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”; “Sevgi- Hoşgörü” alt boyutu dört madde, “Saygı” alt boyutu dört madde, “Sorumluluk” alt boyutu beş madde, “İşbirliği- Yardımlaşma” alt boyutu üç madde, “Nezakət” alt boyutu üç madde olmak üzere toplam beş alt boyut, 19 maddeden oluşmaktadır.

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” çocuklara bireysel olarak uygulanmakta ve ortalama 15 - 25 dakika sürmektedir. Çocuklar, ilgilerinin dağılmaması ve çevresel faktörlerden etkilenmemeleri için sessiz sakin bir ortama tek tek alınmaktadırlar. Ölçek bir masa başında, oturur konumda uygulanmaktadır. Ölçeği uygulayan kişi öncelikle çocukla selamlaşıp tanışmakta, çocuğa çalışmanın amacı ile ilgili bilgi vermekte ve ölçeği nasıl uygulayacağını anlatmaktadır. Ölçeği uygulayan kişi “Şimdi sana bazı resimler göstereceğim ve bazı sorular soracağım. Ben hangi resmi gösterirsem o resme bakmanı ve sana yönelttiğim soruyu cevaplamanı istiyorum. Senin verdiği cevabı da bu forma işaretleyeceğim. Hazır olduğunda başlayabiliriz. Anlamadığın bir şey olursa bana sorabilirsin. Hazır mısın” diye sormakta ve ölçeği uygulamaya başlamaktadır. Çocukların verdikleri cevaplar “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Cevaplayıcı Formu”na kaydedilmektedir.

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Cevaplayıcı Formu”nda, ölçekte yer alan resimlerin anlatımına ilişkin yönergeler yer almaktadır. Ayrıca çocukların adını, devam etmekte olduğu ilköğretim okulunun adını belirtmek için boşluklar ve çocukların verdikleri cevapları kaydetmek için kutucuklar bulunmaktadır.

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Geçerlik – Güvenirlik Analizlerine İlişkin Veri Toplama Süreci

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanım Ölçeği”ne ilişkin yapı geçerliliği ve güvenirlilik çalışmalarını gerçekleştirmek için öncelikle, Ankara ili merkez ilçelerinde yer alan ilköğretim kurumlarına bağlı anasınıflarının listeleri elde edilmiştir. Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli izinler alınmıştır. Araştırmacı, ilgili okulun müdürü ve ölçeği uygulayacağı sınıflarda görev alan öğretmenlerle görüşerek, kendisini tanıtmış ve araştırmanın amacı ve uygulama süreci ile ilgili bilgi vermiştir.

Araştırmacı, okul yönetimi ile birlikte ölçeğin uygulanacağı uygun alanı belirlemiştir. Ölçeğin uygulanacağı uygun ortam belirlenirken; çocukların birbirinden etkilenmemeleri için sınıftan farklı ve araştırmacı ile çocuğun yalnız kalabilecekleri bir alan olmasına, hem araştırmacının hem de çocuğun oturur konumda olmasına, sandalye ve masanın çocukların boy hizalarına uygun olmasına, eğer sınıf dışında uygun bir yer bulunamıyorsa sınıftaki en sessiz alanın uygulama alanı olarak hazırlanmasına dikkat edilmiştir.

Ölçeğin uygulanma sürecinde; araştırmacı, öğretmen rehberliğinde öncelikle çocuklara kendisini tanıtmıştır. Bir çalışma yapacağını ve sırasıyla çocuklara bir ölçek uygulayacağını ifade etmiştir. Araştırmacı, ölçeğin uygulanacağı ço-

cuğun belirlenme sürecinde; ölçeğin uygulanacağı çocuğun, o esnada yaptığı etkinliği tamamlamış olmasına, öğretmenin çocuğu araştırmacı ile tanıştırmamasından sonra uygulamaya başlamaya dikkat etmiştir.

Araştırmacı: “Merhaba. Ben Derya. Senin adın ne? Bir araştırma yapıyorum. Sana bazı resimler gösterip bazı durumlar anlatacağım. Bazı sorular soracağım. Kalemle hangi resmi gösterirsem ona bakmanı istiyorum. Senin verdiğin cevabı elimdeki bu kağıda işaretleyeceğim. Anlamadığın bir şey olursa bana rahatlıkla sorabilirsin. Hazır olduğun zaman başlayacağız. Hazır mısın?” diye sormuştur. Çocuk “Hazırım” cevabını verdiği zaman ölçek uygulanmaya başlamıştır. Çocuğun adı, devam etmekte olduğu ilköğretim okulunun adı ve verdiği cevaplar, cevap formuna kaydedilmiştir. Ölçek uygulanırken çocukla göz teması kurulmasına, ölçekte yer alan durumların çok hızlı ya da çok yavaş ifade edilmemesine dikkat edilmiştir. Ölçeğin uygulama süreci tamamlandığında araştırmacı çocuğa teşekkür etmiştir. Sormak istediği herhangi bir şey olup olmadığını sorarak çocuğu tekrar sınıfına götürmüştür. Verilmesi beklenen cevaplar (1) bir, verilmesi istenmeyen cevaplar (0) sıfır olarak kodlanmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan verilerin istatistiksel analizleri yapılmıştır.

Verilerin Analizi ve Kullanılan İstatistiksel Teknikler

- “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin geçerlik çalışması kapsamında; kapsam geçerliği ve yapı geçerliliği teknikleri kullanılmıştır.
- “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin kapsam geçerliliği uzman görüşleri aracılığı ile belirlenmiştir. Uzman görüşlerinin değerlendirilmesi için kapsam geçerlik oranı (KGO) ve kapsam geçerlik indeksi (KGI) hesaplanmıştır.
- “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) teknikleri kullanılmıştır.
- “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla; Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testi yapılmıştır.
- Her bir faktör tarafından açıklanan varyans oranının hesaplanması ve faktör sayısına karar vermek için “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” faktörler ve öz değerleri belirlenmiştir.
- Ölçeğin boyutlarında yüklenen maddeleri ortaya koymayı kolaylaştırmak için Varimax dik döndürme tekniği kullanılmıştır.

- Varimax dik döndürme tekniği ile “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”ne ilişkin açımlayıcı faktör analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir.
- Açımlayıcı faktör analizi (AFA) ile oluşan yapının doğrulanıp doğrulanmadığını test etmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir.
- Anlamli olmayan t değerine sahip maddeler ölçekten çıkarılarak DFA tekrarlanmıştır.
- “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nde yer alan maddelere ait regresyon katsayıları ve t değerleri hesaplanmıştır.
- “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin güvenilirliğinin belirlenmesi için, test-tekrar test kararlılık ve iç tutarlılık anlamında Kuder Richardson-20 (KR-20) güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.
- “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin test tekrar test güvenilirliğini belirlemek için Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.
- “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin iç tutarlılığını ölçmek için Kuder- Richardson - 20 (KR-20) güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

BULGULAR

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Geçerlik Analizine İlişkin Bulgular

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin geçerlik çalışması kapsamında; kapsam geçerliği ve yapı geçerliliği teknikleri kullanılmıştır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2008: 115-116).

Kapsam Geçerliği

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin kapsam geçerliliği uzman görüşleri aracılığı ile belirlenmiştir. Uzman görüşlerinin değerlendirilmesi için kapsam geçerlik oranı (KGO) ve kapsam geçerlik indeksi (KGİ) hesaplanmıştır.

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”ne ait kapsam geçerliğinin belirlenmesi amacıyla altı uzmandan, görüşleri alınmıştır. Uzman görüşlerinin değerlendirilmesinde, her bir maddeye ait kapsam geçerliği oranı (KGO) hesaplanmıştır. Hesaplanan KGO'ların ortalaması alınarak kapsam geçerliği indeksi (KGİ) belirlenmiştir (Yurdugül, 2005: 1-2).

Uzman sayısının altı olması, 0,99'dan büyük olan KGI değerinin kapsam geçerliğini sağladığı anlamına gelmektedir (Veneziano ve Hooper'den aktaran Yurdugül, 2005: 2). KGO değeri düşük olan madde 8 ve madde 24 ölçekten çıkarılmıştır. Daha sonra ölçeğe ait KGI oranı ise 0,99 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçekte kalan diğer tüm maddelerin gerekli olduğu ve kapsam geçerliğinin sağlandığı anlamına gelmektedir.

Yapı Geçerliği

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla; açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) teknikleri kullanılmıştır (Tavşancıl, 2006: 45-61).

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla; Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testi yapılmıştır (İslamoğlu, 2009). Yapılan analiz sonucunda; KMO testi 0,745, Bartlett küresellik testi (Ki-Kare= 209,9; $p<0,01$) anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda değişkenler arasında yüksek korelasyonun olduğu ve faktör analizinin gerçekleştirilebileceği söylenebilir.

Tablo 2’de “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” faktörler ve öz değerleri verilmiştir.

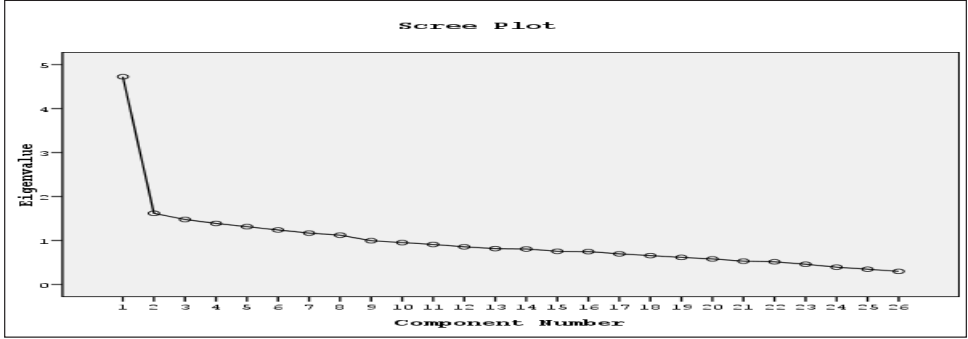
Tablo 2: Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Faktörler ve Öz Değerleri

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Faktör 7	Faktör 8
Öz Değer	4,724	1,861	1,478	1,389	1,315	1,02	1,016	1,001

Tablo 2’de ölçeğe ilişkin faktörler ve öz değerleri incelendiğinde; öz değeri 1’den büyük sekiz faktörün olduğu görülmektedir. Öz değer, her bir faktör tarafından açıklanan varyans oranının hesaplanmasında ve faktör sayısına karar vermede kullanılan bir katsayıdır. Öz değer yükseldikçe, faktörün açıkladığı varyans da yükselir (Tabachnick, Fideli; Tatlıdil’ den aktaran Büyüköztürk, 2002: 473).

Şekil 1’de “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nde yer alan faktörler ve öz değerlerine ilişkin saçılma diyagramı yer almaktadır.

Şekil 1: Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinde Yer Alan Faktörler ve Öz Değerlerine İlişkin Saçılma Diyagramı

Tablo 2 ve Şekil 1’de; öz değeri 1’den büyük sekiz faktörün olduğu görülmektedir. Başlangıçta oluşturulan ve uzmanlarca da desteklenen beş faktörlü yapının oluşturulabilmesi için faktör analizi beş faktörle sınırlandırılarak tekrar analiz edilmiştir. Beş faktörden oluşan ölçeğin boyutlarında yüklenen maddeleri ortaya koymayı kolaylaştırmak için Varimax dik döndürme tekniği kullanılmıştır (Tavşancıl, 2006: 49-50).

Tablo 3’de Varimax dik döndürme tekniği ile gerçekleştirilen “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”ne ilişkin açımlayıcı faktör analizi verilmiştir.

Tablo 3: Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğine İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

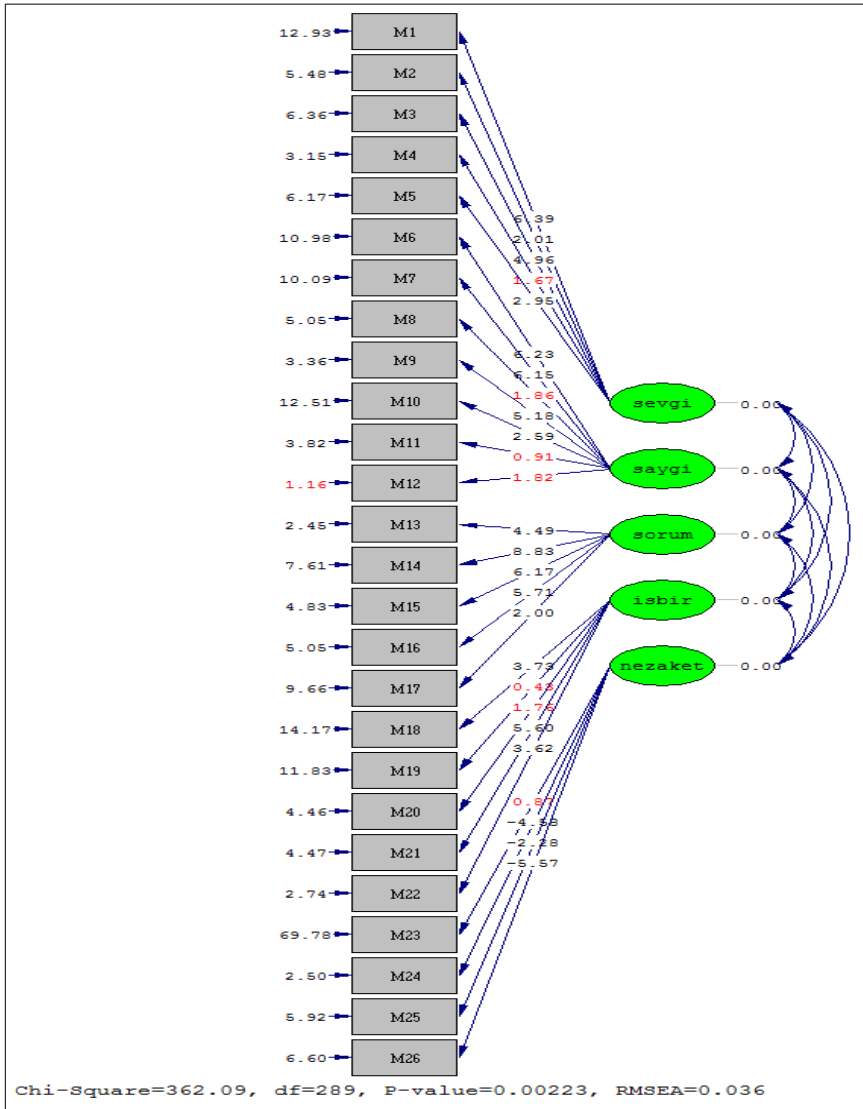
Madde	Faktör Ortak Varyansı	Döndürülmüş Faktör Yük Değerleri				
		Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5
M1	0,336	0,473				
M2	0,654	0,762				
M3	0,375	0,578				
M4	0,590	0,244				
M5	0,292	0,360				
M6	0,275		0,513			
M7	0,407		0,504			
M8	0,584		0,669			
M9	0,474		0,489			
M10	0,157		0,354			
M11	0,105		0,137			
M12	0,452		0,364			
M13	0,496			0,530		
M14	0,356			0,501		
M15	0,382			0,526		
M16	0,383			0,591		
M17	0,446			0,339		
M18	0,197				0,704	
M19	0,532				0,266	
M20	0,537				-0,631	
M21	0,397				0,615	
M22	0,563				0,563	
M23	0,446					0,640
M24	0,499					0,589
M25	0,252					0,471
M26	0,339					0,418
Açıklanan Varyans:						
Toplam:		Faktör 1 : %18,16	Faktör 2 : %6,22	Faktör 3 : %5,69	Faktör 4 : %5,34	Faktör 5 : %5,1
%40,47						

Tablo 3’de “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği” ne ilişkin açımlayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde; 26 maddenin 5 faktöre dağıldığında, her bir faktörün açıklanan varyansının yanında toplam varyansın % 40,47’sinin açıkladığı görülmektedir. Bu nedenle 4., 11., 19., 20. maddelerin faktör yüklerinin 0,30’dan düşük ve negatif olmasına rağmen uzman görüşleri ile

desteklenen yapının bozulmaması adına maddeler ölçekten çıkarılmadan AFA ile oluşan bu yapının doğrulanıp doğrulanmadığının test edilmesi için DFA gerçekleştirilmiştir. Uzman görüşleri ile desteklenen ve AFA sonucunda oluşan 26 maddelik ve beş faktörlü yapının doğrulanıp doğrulanmadığı DFA ile incelenmiştir.

Şekil 2'de "Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği"ne ilişkin doğrulayıcı faktör analizinin modeli görülmektedir.

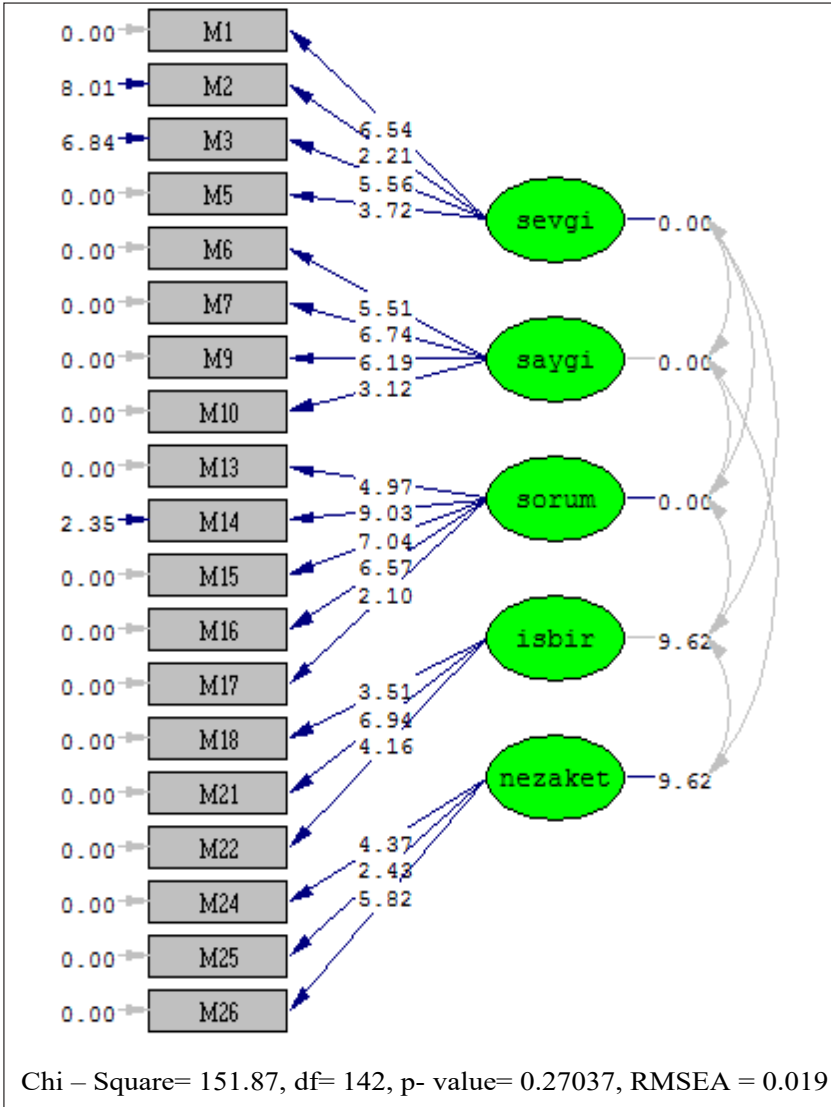
Şekil 2: Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğine İlişkin İlk Path Diagramı

Şekil 2’de “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”ne ilişkin ilk path di-agramı incelendiğinde; 4., 8., 11., 12., 19., 20. ve 23. maddelerin anlamlı olmayan t değerine sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Yedi maddenin çıkarılmasıyla 19 madde ve beş faktörden oluşan ölçek tekrar analiz edilmiştir.

Şekil 3’de “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”ne ilişkin son yapılan DFA’ya ait path diagramı görülmektedir.

Şekil 3: Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğine İlişkin Tekrarlanan Path Diagramı

Şekil 3’de “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”ne ilişkin tekrarlanan DFA’ya ait path diagramı incelendiğinde; uyum indeksleri $\chi^2=151.87$, $X^2/sd= 1,07$, $RMSEA= 0.019$, $CFI=0.99$, $NNFI=0.99$, $NFI=0.89$ ve $GFI=0.99$ olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktörel yapısını gösteren modelin gözlenen değişkenleri ile faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılar incelendiğinde; tüm katsayıların yeterli düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. DFA ile hesaplanan uyum istatistikleri dikkate alındığında, ölçeğin daha önce belirlenen beş faktörlü yapısının toplanan verilerle genel olarak uyum sağladığına karar verilmiştir. “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin, beş faktör ve 19 madden oluşan bir yapısının olduğu görülmüştür.

Tablo 4’de “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nde yer alan maddelere ait regresyon katsayıları ve t değerleri verilmiştir.

Tablo 4: Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinde Yer Alan Maddelerin DFA’ya Ait Regresyon Katsayıları ve t Değerleri Sonuçları

Maddeler	Regresyon Değerleri	t Değerleri	Açıklanan Varyans
M1	0,45	6,54	0,22
M2	0,23	2,21	0,10
M3	0,49	5,56	0,23
M5	0,36	3,72	0,16
M6	0,42	5,51	0,21
M7	0,43	6,74	0,21
M9	0,56	6,19	0,21
M10	0,22	3,12	0,11
M13	0,63	4,97	0,19
M14	0,54	9,03	0,26
M15	0,57	7,04	0,25
M16	0,53	6,57	0,23
M17	0,19	2,10	0,09
M18	0,27	3,51	0,13
M21	0,55	6,94	0,24
M22	0,51	4,16	0,16
M24	0,58	4,37	0,19
M25	0,24	2,43	0,10
M26	0,46	5,82	0,22

Tablo 4’de “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nde yer alan maddelerin DFA’ya ait regresyon katsayıları ve t değerleri sonuçları incelendiğinde, beş faktörlü modeldeki her bir değer istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını anlamak için t değerlerine bakıldığı görülmektedir. Tüm değerlerin kritik değer olan 1.96’nın üzerinde olduğu, regresyon değerlerinin ise .19 ile

.63 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda; elde edilen regresyon katsayılarının ve t değerlerinin anlamlı olduğu ve modelin doğrulandığı söylenebilir.

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin güvenilirliğinin belirlenmesi için, test-tekrar test kararlılık ve iç tutarlılık anlamında Kuder Richardson-20 (KR-20) güvenirlilik katsayıları hesaplanmıştır (Crocker vd.’den aktaran Bademci, 2011: 179).

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Test Tekrar Test Güvenirliği Analizine İlişkin Bulgular

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin test tekrar test güvenilirliğini belirlemek için Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı hesaplanmıştır (Tavşancıl, 2006: 19-20; Büyüköztürk vd., 2008: 112). Tablo 5’de her iki uygulamadan elde edilen puanlara ait Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Faktör	r(Korelasyon)
Sevgi / Hoşgörü	0,92
Saygı	0,90
Sorumluluk	0,89
İşbirliği / Yardımlaşma	0,89
Nezaket	0,92
Toplam	0,95

Tablo 5’de test tekrar test güvenirlilik analizleri kapsamında Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları incelendiğinde; korelasyon katsayılarının “Sevgi- Hoşgörü” alt boyutu için 0,92, “Saygı” alt boyutu için 0,90, “Sorumluluk” alt boyutu için 0,89 “İşbirliği- Yardımlaşma” alt boyutu için 0,89, “Nezaket” alt boyutu için, 0,92 ve ölçeğin tamamı için 0.95 olarak hesaplandığı görülmektedir. Elde edilen korelasyon katsayılarının tümünün 0,01 anlamlılık düzeyinde olduğu ve yüksek ilişkileri ifade ettiği sonucuna varılmıştır.

Korelasyon katsayısı 1’e yaklaştıkça cevaplayıcıların iki uygulamadaki puanlarının birbirine yaklaştığını, 0’a yaklaştıkça farklılaştığını gösterir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2008: 112).

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Kuder- Richardson- 20 (KR-20) Güvenirlik Katsayısı Analizine İlişkin Bulgular

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin iç tutarlılığını ölçmek için Kuder- Richardson- 20 (KR-20) güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır (Barchard ve Hakstian’dan aktaran Bademci, 2011: 180; Büyüköztürk ve diğerleri., 2008: 109).

Ölçeğe ilişkin KR-20 güvenirlik katsayısı hesaplandığında; KR-20 güvenlik katsayılarının “Sevgi- Hoşgörü” alt boyutu için 0,82, “Saygı” alt boyutu için 0,85, “Sorumluluk” alt boyutu için 0,78, “İşbirliği- Yardımlaşma” alt boyutu için 0,75 ve “Nezaket” alt boyutu için 0,83, toplam ölçek için ise 0,88 olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre ölçeğin tamamının güvenirliliğinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği Geçerlik Analizine İlişkin Sonuçlar

Kapsam Geçerliğine İlişkin Sonuçlar

Madde 8 ve Madde 24’e ait KGO değeri düşük çıktığı için ölçekten çıkartılmıştır. Daha sonra ölçeğe ait KGI oranı ise 0,99 olarak tespit edilmiştir.

Yapı Geçerliğine İlişkin Sonuçlar

Yapılan analiz sonucunda; KMO testi 0,745, Bartlett küresellik testi (Ki-Kare= 209,9; $p < 0,01$) anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda; değişkenler arasında yüksek korelasyonun olduğu ve faktör analizinin gerçekleştirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğe ilişkin faktörler ve öz değerleri incelendiğinde; öz değeri 1’den büyük 8 faktörün olduğu görülmüştür. Başlangıçta oluşturulan ve uzmanlarca da desteklenen beş faktörlü yapının oluşturulabilmesi için faktör analizi beş faktörle sınırlandırılarak tekrar analiz edilmiştir. Beş faktörden oluşan ölçeğin boyutlarında yüklenen maddeleri ortaya koymayı kolaylaştırmak için Varimax dik döndürme tekniği kullanılmıştır “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”ne ilişkin açımlayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde; 26 maddenin 5 faktöre dağıldığında, her bir faktörün açıklanan varyansının yanında toplam varyansın % 40,47 sinin açıkladığı belirlenmiştir. Bu nedenle 4., 11., 19., 20. maddelerin faktör yüklerinin 0,30’dan düşük ve negatif olmasına rağmen, uzman görüşleri ile desteklenen yapının bozulmaması adına maddeler ölçekten çıkarılmadan AFA ile oluşan bu yapının doğrulanıp doğrulanmadığının test edilmesi için DFA gerçekleştirilmiştir. Uzman görüşleri ile desteklenen ve AFA sonucunda oluşan 26 maddelik ve

beş faktörlü yapının doğrulanıp doğrulanmadığı DFA ile incelenmiştir. 4., 8., 11., 12., 19., 20. ve 23. maddelerin anlamlı olmayan t değerine sahip olduğu görülmüş ve bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Yedi maddenin çıkarılmasıyla 19 madde ve beş faktörden oluşan ölçek tekrar analiz edilmiştir. Analiz sonucunda; uyum indeksleri $\chi^2=151.87$, $\chi^2/sd= 1,07$, RMSEA= 0.019, CFI=0.99, NNFI=0.99, NFI=0.89 ve GFI=0.99 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yapısını gösteren modelin gözlenen değişkenleri ile faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılar incelendiğinde, tüm katsayıların yeterli düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. DFA ile hesaplanan uyum istatistikleri dikkate alındığında, ölçeğin daha önce belirlenen beş faktörlü yapısının toplanan verilerle genel olarak uyum sağladığına karar verilmiştir. “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin, beş faktör ve 19 madden oluşan bir yapısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nde yer alan maddelerin DFA’ya ait regresyon katsayıları ve t değerleri sonuçları incelendiğinde; beş faktörlü modeldeki her bir değer istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını anlamak için t değerlerine bakılmıştır. Tüm değerlerin kritik değer olan 1.96’nın üzerinde olduğu, regresyon değerlerinin ise .19 ile .63 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda; elde edilen regresyon katsayılarının ve t değerlerinin anlamlı olduğu ve modelin doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Güvenirlik Analizine İlişkin Sonuçlar

Test Tekrar Test Güvenirliği Analizine İlişkin Sonuçlar

Test tekrar test güvenirlik analizleri kapsamında Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Korelasyon katsayıları; “Sevgi- Hoşgörü” alt boyutu için 0,92, “Saygı” alt boyutu için 0,90, “Sorumluluk” alt boyutu için 0,89, “İşbirliği- Yardımlaşma” alt boyutu için 0,89, “Nezaket” alt boyutu için, 0,92 ve ölçeğin tamamı için 0.95 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen korelasyon katsayılarının tümünün 0,01 anlamlılık düzeyinde olduğu ve yüksek ilişkileri ifade ettiği sonucuna varılmıştır.

Kuder- Richardson- 20 (KR-20) Güvenirlik Katsayısı Sonuçları

Ölçeğe ilişkin KR-20 güvenirlik katsayısı hesaplandığında; KR-20 güvenirlik katsayılarının “Sevgi- Hoşgörü” alt boyutu için 0,82, “Saygı” alt boyutu için 0,85, “Sorumluluk” alt boyutu için 0,78, “İşbirliği- Yardımlaşma” alt boyutu için 0,75 ve “Nezaket” alt boyutu için 0,83, toplam ölçek için ise 0,88 olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre, ölçeğin tamamının güvenirliğinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.

“Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği”nin geçerlik güvenirlik sonuçlarına ilişkin bulgular, ölçeğin okul öncesi çocukların sosyal değerlerini ölçmede kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Fixler (2000) tarafından gerçekleştirilen, “Yardımsever ve Paylaşımli Bir Çevre Anaokulu Öğrencilerine Değerleri Öğretmede Yardım Eder” konulu araştırmada; saygı, sorumluluk ve işbirliği merkezli bir karakter eğitimi programının etkisi incelenmiştir. Araştırmada, davranış kontrol listeleri kullanılmış ve anekdot kayıtları tutulmuştur. Demokratik bir sınıf ortamı yaratmak için öğretmen davranışları, karakter eğitimi, işbirlikli öğrenme aktiviteleri, çoklu zeka ve aile katılımı uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Verilen eğitimin sonunda; bazı çocuklarda gelişme kaydedildiği; ancak müdahalelere biraz daha fazla zaman ayrıldığında istenilen sonuçlara çok daha başarılı bir şekilde ulaşacağı saptanmıştır.

Öztürk (2011) tarafından gerçekleştirilen, “61-72 Aylık Çocuklar İçin Ahlaki Değer Yapısını Belirleme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması (Ankara Örnekleme)” konulu araştırmada; anasınıfına devam eden “61-72 Aylık Çocuklar İçin Ahlaki Değer Yapılarını Belirleme Ölçeği”nin geçerlilik güvenirlik çalışması yapılmıştır. Araştırma tarama niteliğindedir. Araştırmanın örneklemini basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilmiş 553 çocuk oluşturmuştur. Araştırma sonucunda; “61-72 Aylık Çocukların Ahlaki Değer Yapılarını Belirleme Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Yazar ve Erkuş (2013) tarafından gerçekleştirilen, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Eğitim Programındaki Değerler Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi” konulu araştırmada; okul öncesi öğretmenlerinin, okul öncesi eğitim programındaki değerler eğitimine ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda; öncelikle saygı, sevgi ve paylaşım değerlerinin çocuklara verilmesi gerektiği saptanmıştır. Okul öncesi eğitim programında yer alan değerler eğitiminin, öğretmen inisiyatifi dahilinde verildiği ve yetersiz bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca okul öncesi öğretmenlerinin, öğrenci sayılarının fazlalığı, ailelerin değerler eğitimi ile ilgili yeterli bilince sahip olmamaları, değerler öğretiminin sadece öğretmene bırakılması gibi sebeplerden dolayı güçlük çektikleri tespit edilmiştir.

Neslitürk ve Çeliköz (2015) tarafından gerçekleştirilen, “Okul Öncesi Değerler Ölçeği Aile ve Öğretmen Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” konulu araştırmada; araştırmacılar aile ve öğretmen görüşleri doğrultusunda 5-6 yaş çocuklarının değer düzeylerini belirlemeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda; öğretmen formunun Kaiser- Meyer- Olkin değeri 0.79; aile formunun ise 0.77

bulunmuştur. Öğretmen formunun Bartlett's Sphericity testi X2 değeri 1.587, $p < 0.001$; aile formunun ise X2 değeri 1.564, $p < 0.001$ olarak hesaplanmıştır. Testi yarılama yöntemine göre öğretmen formunun güvenilirlik katsayısı .86; aile formunun .84'dür. Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı öğretmen formu için .91; aile formunun .89 olarak bulunmuştur. Güvenirlik ve geçerlik ile ilgili elde edilen bulgular, "Okul Öncesi Değerler Ölçeği Aile ve Öğretmen Formu" nun, "Saygı", "Sorumluluk", "Dürüstlük", "İşbirliği", "Paylaşım", "Dostluk/Arkadaşlık" değerlerini belirlemek amacıyla kullanılabilirliği göstermiştir.

Yapılan araştırma sonuçlarının araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Öneriler

Bu araştırma, Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan Mili Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim kurumları bünyesinde bulunan anasınıflarına devam eden çocuklarla sınırlıdır. Farklı illerdeki ilköğretim kurumları bünyesinde bulunan anasınıflarına devam eden çocuklarla geçerlik güvenilirlik çalışmasının yapılması önerilebilir.

"Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği" kullanılarak, cinsiyet, sosyo ekonomik düzey, kardeş sayısı, anne babanın yaşı, anne babanın mesleği, anne babanın eğitim durumu, anne babanın gelir durumu gibi değişkenlerin çocukların sosyal değerler kazanımında etkisinin olup olmadığı araştırılabilir.

"Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği" nin çocukların sosyal değerler kazanımı ile ilgili yapılacak araştırmalarda veri toplama aracı olarak kullanılması önerilebilir.

"Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği" kullanılarak okul öncesi çocukların sosyal değerler kazanımını etkileyen faktörlerin incelenmesi önerilebilir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında görev alan eğitimcilere, "Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği" ni kullanarak görev aldıkları kurumlara devam eden çocukların sosyal değerler kazanımını ölçmeleri önerilebilir.

"Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeği" ile elde edilen sonuçlar doğrultusunda, sosyal değerler eğitim programları hazırlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgül, İ. (2014). *İlkokul Öğrencileri için Web Tabanlı Değerler Eğitimi Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Uşak.
- Alıcı, A. (2012). *Yeni Görgü Kuralları*. Geliştirilmiş Yeni Baskı. İstanbul: Elma.
- Altan, M. Z. (2011, 26–28 Ekim). *Çoklu Zeka Kuramı Ve Değerler Eğitimi*. Değerler Eğitimi Sempozyumu, Eskişehir. Web: <http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/127841-20120111122256-6.pdf> adresinden adresinden 21 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.
- Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş., Çimen, S. (2000). *Çocuk Gelişimi 2*. 1. Basım, İstanbul: Ya-Pa.
- Balat Uyanık, G., Dağal Balaban, A. (2006). *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi Etkinlikleri*. 1. Baskı. Ankara: KÖK.
- Bademci, V. (2011). Kuder-Richardson 20, Cronbach'ın Alfasi, Hoyt'un Varyans Analizi, Genellenirlik Kuramı ve Ölçüm Güvenirliği Üzerine Bir Çalışma. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 173-193.
- Baron, R.A., Byrne, D., Watson, G. (2005). *Exploring Social Psychology*. 4th Edition. Toronto: Pearson A and B.
- Bayhan San, P., Artan İ. (2004). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Belet, Ş. D., Deveci, H. (2008, 2-4 Mayıs). *Türkçe Ders Kitaplarının Değerler Bakımından İncelenmesi*. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Çanakkale.
- Benazus, H. (2002). *Sevginin Gizemi Sevgi Tapınağı*. (Ç. Erendağ, Çev.). Birinci Basım. İstanbul: Sistem.
- Burnham West, J., Jones, V. H. (2007). *Spiritual and Moral Development In Schools*. New York: Network Continuum.
- Bruno, L. F. C., Lay, E. G. E. (2006). *Personal Values And Leadership Effectiveness*. Web: <http://acervo.ci.fdc.org.br/AcervoDigital/Artigos%20FDC/Artigos%20FDC%202006/Personal%20values%20and%20leadership%20effectiveness.pdf> adresinden 21 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 470-483.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, İstanbul.

- Ergün, S. (2013). *Ergenlere Verilen Değerler Eğitiminin Öz Düzenleme Stratejileri Üzerindeki Etkisinin Sınanması*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programı ve Öğretim Bilim Dalı, Konya.
- Fichter, J. (1990). *Sosyoloji Nedir* (N. Çelebi, Çev.). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Fixler, B. (2000). *A Caring and Sharing Environment Helps Teach Values in Kindergarten Students*. Yüksek Lisans Tezi, Saint Xavier University, Chicago.
- Frogozo, N. L. (2006). *The Effects of Sports Builds Character With an Emphasis of Character Education*. Yüksek Lisans Tezi, California State University, Department of Recreation and Leisure Studies, Long Beach.
- Fromm, E. (2007). *Sevme Sanatı* (Ö. Saatçi Karadana, Çev.). 2. Baskı. İzmir: İlyaz İzmir.
- Germaine, R. W. (2001). *Values Education Influence on Elementary Students' Self-Esteem*. Doktora Tezi, University of San Diego, San Diego.
- Güney, S. (2011). *Davranış Bilimleri*. 6. Basım. Ankara: Nobel.
- Haydon, G. (2006). *Values in Education*. London: Continuum International Publishing Group.
- Hoffman, B. (2010). *Cooperative Learning, Character Education, Conflict Resolution Among Eighth Graders Their Teacher Intervention With Bullying and Their Experiences with Cyber, Physical and Relational Bullying*. Doktora Tezi, Dowling College, Brookhaven, New York.
- Hökelekli, H. (2009). Adalet. *Değerler Eğitimi Merkezi Bülteni*, 5, 132 - 138. Web: http://www.dem.org.tr/dem_dergi/5/dem5mak19.pdf adresinden 21 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.
- Izgar, G. (2013). *İlköğretim Okulu 8. Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Değerler Eğitimi Programının Demokratik Tutum ve Davranışlarına Etkisi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı, Konya.
- İpek, E. (2014). *Beş Yaş Çocuklarına Verilen Değerler Eğitimi Programının Sosyal Duygusal Uyum Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Okulöncesi Bilim Dalı, Konya.
- İsen, G., Batmaz, V. (2002). *Ben ve Toplum Sosyal Psikoloji*. 2. Baskı. İstanbul: Om.
- İslamoğlu, A. H. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. 1. Basım. İstanbul: Beta.
- Kendall, D. (2001). *Sociology in Our Times*. 3. Edition. Australia: Wadsworth/Thompson Learning.

- Keskinoğlu, M. Ş. (2008). *İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programının Ahlaki Olgunluğa ve Saldırganlık Eğilimine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi, İstanbul.
- Kurtoğlu, A. (2004). *Günlük Hayatımızda Nezaket ve Görgü*. 3. Baskı. İstanbul: Timaş.
- Lovat, T., Toomey, R. (Editors). (2009). *Values Education and Quality Teaching: The Double Helix Effect*, Springer Science Business Media B.V.
- Lovat, T., Clement, N., Dally, K., Toomey, R. (2011). The Impact of Values Education on School Ambience and Academic Diligence. *International Journal of Educational Research*, 50, 166–170.
- Mckay, G. D., Mc.Kay, J. L., Eckstein, D., Maybell, S. A. (2002). *Kaba Bir Dünyada Saygılı Çocuklar Yetiştirmek*. (H. Misge Kurşun, Çev.). 1. Baskı. İstanbul: Kariyer.
- Mısırlı, İ. (2011). *Görgü, Nezaket ve Protokol: Kurallar Uygulamalar*. 3. Baskı. İstanbul: Detay.
- Mitchell, C. (2003). *An Evaluation and Analysis of The Character Counts! Sm Character Education Framework in South Dakota Schools, Grades 6-12, 1998-2002*. Doktora Tezi, South Dakota State University, South Dakota.
- Mobley, M. E. (2010). *Character Education at a Historically Black Institution*. Doktora Tezi, The Faculty of The Graduate School The University of North Carolina, Greensboro.
- Naylor, D. T., Diem, R. A. (1987). *Elementary and Middle School Social Studies*. New York : Random Hause.
- Nzeocha, E. (2009). *A Qualitative Case Study on the Perception of Middle School Stakeholders on the Effectiveness and Importance of Character Education in Three Middle Schools in an Inner City School District in Alabama*. Doktora Tezi, Graduate Faculty of the University of Alabama, Birmingham.
- Neslitürk, S. (2013). *Anne Değerler Eğitimi Programının 5–6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- Neslitürk, S., Çeliköz, N. (2015). Okul Öncesi Değerler Ölçeği Aile ve Öğretmen Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 19-42.
- O'Connell, E. B. (2012). *Positive Behavior Support as Character Education: A Non-Experimental, Explanatory, Cross-Sectional Study*. Doktora Tezi, Seton Hall University, South Orange, New Jersey, United States.
- Ördek, S. (2015). *İnsancıl Değerler Eğitim Programı'nın Hayvan Temalı Etkinlikler Aracılığıyla Okul Öncesi Eğitimde Uygulanması*. Yüksek Lisans Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Adana.

- Özalp Kaplan, N. (2014). *İlkokullarda Değer Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Hatay.
- Özbey, S. (2009). *Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nin (Pkbs-2) Geçerlik Güvenirlilik Çalışması ve Destekleyici Eğitim Programının Etkisinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Özdamar, K. (2003). *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Kaan.
- Öztürk, N. (2011). *61-72 Aylık Çocuklar için Ahlaki Değer Yapısını Belirleme Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması (Ankara Örneklemi)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Öztürk Samur, A. (2011). *Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocuklarının Sosyal ve Duyusal Gelişimlerine Etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- Pekince, D. (2010). *Değerlere Dayalı Sınıf Yönetimi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Sapsağlam, Ö. (2015). *Anasınıfına Devam Eden Çocuklara Uygulanan Sosyal Değerler Eğitimi Programının Sosyal Beceri Kazanımına Etkisinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Ankara.
- Schwartz, S. H. (1996). Value Priorities and Behavior: Applying of Theory of Integrated Value Systems. In C. Seligman, J. M. Olson, & M. P. Zanna (Eds.), *The Psychology of Values: The Ontario Symposium*, Vol. 8 (pp. 1-24). Hillsdale, NJ: Erlbaum. Web: <http://dspace.palermo.edu/dspace/bitstream/10226/368/1/2Psico%2007.pdf> adresinden 10 Ocak 2014 tarihinde alınmıştır.
- Schwartz, S. H. (2012). An Overview of The Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture International Association for Cross-Cultural Psychology*, 11. Web: <http://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=orpc> adresinden 21 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.
- Sennett, R. (2003). *Respect in a World of Inequality*. New York: W.W. Norton.
- Smith, B. (1969). *Social Psychology and Human Values*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Sorianao, E., Franco, C., Sleeter, C. (2011). The Impact of a Values Education Programme for Adolescent Romanies in Spain on Their Feelings of Self-Realisation. *Journal of Moral Education*, 40 (2), 217-235.

- Spranger, E. (2001). *İnsan Tipleri Bir Kişilik Psikolojisi* (A. Aydoğan, Çev.). İstanbul: İz.
- Tahiroğlu, M. (2011). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Doğa Sevgisi, Temizlik ve Sağlıklı Olma Değerlerinin Öğretimi ve Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Belirlenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.
- Tahiroğlu, M., Yıldırım, T., Çetin, T. (2010). Değer Eğitimi Yöntemlerine Uygun Geliştirilen Çevre Eğitimi Etkinliğinin, İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumlarına Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 231-248. Web: <http://www.ide.konya.edu.tr/egtfakdergi/Sayilar/sayi30/14.pdf> adresinden 21 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.
- Taulbert, C. L. (2006). *Eight Habits of the Heart for Educators*. Thousand Oaks, California: Corwin Press.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların Ölçülmesi ve Spss ile Veri Analizi*. 3. Baskı. Ankara: Nobel.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve Spss ile Veri Analizi*. 2 Baskı. Ankara: Nobel.
- Thornberg, R., Oğuz, E. (2013). Teachers' Views on Values Education: A Qualitative Study in Sweden and Turkey. *International Journal of Educational Research*, 59, 49–56.
- Tillman, D. (2000). *Living Values Activities for Young Adults Living Values an Educational Program*. Deerfield Beach, Florida: Health Communications, Inc.
- Topses, G., Topses, M. D. (2010). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: Anı.
- Tuff, L. (2009). *Teacher Perception of Character Education*. Yüksek Lisans Tezi, University of Lethbridge, Faculty of Education, Lethbridge, Alberta.
- Türk Dil Kurumu (2013). *Genel Türkçe Sözlük*. Web: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52a049fc-ce7fc1.19820794 adresinden 05.12.2013 tarihinde alınmıştır.
- Ural, A., Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve Spss ile Veri Analizi*. 2. Baskı. Ankara: Detay.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522. Web: http://www.okulonc.esi.net/upload/dosyalar/201111_13/2246/19.31.ku_bilayyaz_ici.s.499-522.pdf adresinden 21 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.
- Yazar, T., Erkuş, S. (2013). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Eğitim Programındaki Değerler Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 196 - 211. Web: http://www.zgefdergi.com/Makaleler/882045524_2014_ID_310.pdf adresinden 21 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.

- Yurdugül, H. (2005, 28–30 Eylül). *Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliliği için Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Denizli. Web: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf> adresinden 21 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.
- Yuvacı, Z. (2013). *Okul Öncesi Değerler Eğitimi Uygulayan Okullardan Seçilen Değerlerin ve Etkinliklerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Kütahya.

VERİ, BÜYÜK VERİ VE İŞLETMECİLİK

Data, Big Data and Business Administration

Gönderim Tarihi: 09.05.2016

Kabul Tarihi: 25.05.2016

Suat ATAN*

Öz: Büyük veri verinin miktarının çokluğu ve çeşitliliği çağrışımını yapsa da özünde verinin değerinin yeniden keşfi sonrasında geleneksel veri analizi perspektifi yerine yeni araç ve yaklaşımlarla aslında verinin yeniden keşfedilmesini ifade eden trendin adıdır. Büyük veri işletmeler için çok ciddi bir kaynak teşkil edebilir hatta işletmelerin bizzat işi haline dönüşebilir. Bu çalışmada Büyük veri trendine kadar gerçekleşen son gelişmeler ve işletmeler ile ilişkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Veri Madenciliği, Makine Öğrenmesi, Dev Veri.

Abstract: The term of big data connotes the abundance of data and properties of it. However, after re-discovering the value of data, the term of big data reflects the new trend which includes new approaches and tools rather than the sophisticated methods. On the other words, big data is the constant rediscovering of data. The big data can provide fruitful resources for the corporates. Even it can be the core task of a corporate. By the way, in this study, the recent advances in the field and case studies have been discussed. The perspectives of corporates to data have also been evaluated.

Keywords: Data Mining, Machine Learning, Big Data.

* Bilgi Sistemleri Uzmanı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu/Bilgi Sistemleri Koordinatörlüğü, Ankara Üniversitesi/İşletme Bölümü/Doktora Öğrencisi,
e-posta: suatatan@suatatan.com, web: <http://blog.suatatan.com>

GİRİŞ

Veri kavramı bilgisayarların iş ve özel yaşamın içerisinde girmesinden hemen sonraki dönemde formlara girilen basit verilerin toplanması ve bu verilerin günlük pratik amaçlarla kullanımı ile daha sık anılır hale gelmiştir. Bu dönemde verinin varoluş nedeni sadece ona ulaşmaktır. Burada “dönem” olarak kast edilen zaman dilimi özel bir tarihe işaret etmemektedir. Nitekim aynı şartlar altında farklı birey ve işletmeler için bu durum geçici veya kalıcı olarak devam edebilir. Verilerin kontrolü özellikle miktarının sürekli artması ile tüm veri sahipleri için gitgide güç duruma gelmiştir. Ancak veri kavramının geldiği bu yeni nokta sadece miktarla sınırlı değildir. Verilerin toplanması, kaynakları, işlenmesi ve değerlendirilmesi gibi konularda da ilgili çalışmalarda daha az değinilen ancak Büyük veri trendinin temellerini teşkil eden bu noktalar da önem arz etmektedir. Bu çalışmanın birinci hedefi büyük verinin bilgisayar bilimleri ile ilgili çalışmalar dışında az vurgulanan noktalarını ele almaktır. İkinci hedef ise; büyük veri trendinin işletmeler için vadettiği faydaları değerlendirmektir. Bu faydalar işletmenin ürettiği verilerin çokluğundan ziyade ilgili verilere dair sahip olduğu bilinç düzeyi ile ilintili olmaktadır. Üçüncü hedef; Büyük veri trendine kadar veri bilimi ile ilgili olarak gerek pratik gerekse akademik amaçlarla ilk defa dâhil olacak araştırmacılar için kullanışlı temel kavram ve yaklaşımları genel hatları tanıtmaktır. Bu yaklaşımların literatürde farklı disiplinler altında ele alınıyor olması ve sürekli güncellenmesi nedeniyle takibi güç olmaktadır. Bu amaçla, özellikle veri madenciliği ve büyük verinin temellerini teşkil eden kavram ve yaklaşımlar işletmecilik perspektifinden ele alınacaktır.

VERİ-İŞLETME İLİŞKİLERİNİN DURUMU: VERİ BİLİNÇ DÜZEYİ

Verinin değeri ve potansiyelinin tam olarak ortaya koymak için, işletmelerin ürettikleri ve maruz kaldıkları verilerle arasındaki ilişkilerin düzeyini ele almak faydalı olabilir. Bu ilişkileri kategorize eden aşağıdaki sıralama, bu ilişkilerin gelişim düzeylerini göstermektedir. Her işletme kendi içerisinde farklı dönemlerde farklı düzeylerde varlığını idame ettiriyor olabilir. Örneğin Büyük verinin yoğun bir şekilde tartışıldığı günümüzde, genel olarak işletmelerin en azından işletme içerisinde elde edilen verilerden istifade ederek, istatistiksel izleme yapabildiği düşünülebilir. Ancak bazı işletmeler için düzey hala kayıt ve izleme düzeyindedir. İşletmelerin veri ile ilişkilerindeki bu düzeyler bu çalışmada “veri bilinç düzeyi(VBD)” olarak adlandırılmıştır. İşletmenin hangi VBD içerisinde olduğu o işletmenin büyüklüğü, kaynakları ve yetenekleri ile ilgilidir. Bu nedenle her bir düzeyi münferit olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Ancak her üst düzey perspektif önceki düzeylerin aşılması olduğunu da zımnen ifade eder.

VBD 1: Kayıt ve Basit İzleme Perspektifi

Verilerin herhangi bir teknoloji ile bilgisayarlarda uzun süreli olarak kolayca depolanabilmesinin mümkün olması ile işletmeler kimi zaman basılı belgelerle eş zamanlı olarak, kimi zaman basılı belgelerden bağımsız olarak tüm verilerini bilgisayarlara kaydetmeye başladılar. Bu VBD düzeyindeki bir işletmede kayıt işleminin temel amacı bizzat verinin kendisine erişimdir. Örneğin bir işletme stok giriş çıkış bilgisini temel muhasebe amacı dışında da mevcut fiziksel varlıklarını izlemek için kullanıyor olsun. Bu durumda verinin her bir girdisi, örneğin tek bir stok kaydı bile gerektiğinde pratik amaçlarla kontrol edilebilmektedir. Bu VBD'de tarih ve veri girdisi ilişkisi en kritik bilgiyi teşkil eder. Hangi işlemin, hangi gün ve ne miktarda yapıldığı bilgisi günlük fiziksel defter tutma alışkanlığının dijital hale getirilmiş halinden başka bir şey değildir. Bu düzeyde, bir bütün olarak verinin sadece toplam, periyodik alt toplam, genel eğilimi gibi bilgileri kullanılmaktadır. Aynı şekilde veri basit sıralama ve filtreleme ile değerlendirilebilmektedir. MS Excel, LibreOffice Calc gibi programlar temelde tam da bu amaca hizmet ederler. Bu düzeydeki işletmelerde verilerin detaylı istatistiklerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi genellikle söz konusu değildir.

Aynı şekilde bu veriler genellikle elle girilen ve fiziksel olarak doğrulanabilir, somut veya kolay anlaşılabilir bilgilerden meydana gelmektedir. Başka bir ifade ile bu veriler sensörler, uydular ve benzeri cihazlardan otomatik olarak üretilen soyut ve karmaşık verilerden meydana gelmemektedir.

Bu düzeyde tanımlı bir işletmenin verilerden elde edebildiği yegâne fayda verilerin operasyonel amaçlarla kullanımı ve basit istatistiksel sonuçları elde etmektir.

VBD 2: İstatistiksel İzleme Perspektifi

Bu düzey, verilerin tekil kayıtlar düzeyinde değil, bir araya gelerek teşkil ettiği bütünün özelliklerinin değerlendirilmesinin gerçekleşebildiği perspektiftir. Veri miktarı yatay ve dikey olarak arttıkça, - ya da verilerin adedi ve beher verinin özelliğine dair bilgiler arttıkça - ortaya çıkan bütünün işletme için faydalı birçok gösterge üretmesi olasıdır.

Stok örneğinden devam edilecek olursa, işletme stok kayıtlarına ilişkin bilgileri operasyonel amaçlar için kullanmanın ötesinde bir adım daha ileriye giderek söz gelimi stok devir hızı gibi bir değeri ortaya koymak için kullandığında bu istatistiksel izleme düzeyi içinde kabul edilmelidir. Bu düzeydeki bir işletme artık fiziksel stok bilgisinin sayısal hali olan operasyonel kayıtların ötesinde soyut bir değer olan stok devir hızı gibi bir değeri de hesaplamakta

ve izlemektedir. Stok devir hızı kavramı veya benzeri bir kavramın muhasebe terimleri içerisinde var olması bunun her işletme için kullanıldığı anlamına gelmez. İşletme, çok küçük olduğundan stok devir hızı ile ilgilenmesi pratik olmayabilir bu durumda ilgili veriyi de bu bağlamda dikkate almayacaktır.

İşletme için bu faydalı göstergeler ön tanımlı olabileceği gibi (muhasebe tablolarındaki oranlar; genel toplamlar, ortalamalar gibi) işletmenin kendi ihtiyaçları doğrultusunda tasarladığı özel göstergeler olabilir. Örneğin bir işletme, personelin mesai devamlılığının kayıtlarını tuttuğu veri tabanından, herhangi bir zamanda işe geç gelen kişilerin listesi gibi bir listeye bakarak bu kişileri uyarmak yerine yıl içinde ortalama devamlılığı izleyerek daha gerçekçi bir devamlılık takibi yapabilir. VBD 2 düzeyindeki işletmelerde, bu işletmelerin daha verimli kılınmasını sağlayacak başka birçok göstergeler oluşturulabilir. Bu düzeydeki işletme için verilerin tek başlarına değil bir araya gelerek oluşturdukları kavramsal göstergeler işletmenin iç görü elde etmesine yönelik bir değer oluşturmaya henüz başlamıştır.

VBD 3: Tahmin Perspektifi

VBD 2 düzeyindeki işletmeler mevcut verileri statik olarak ele alarak işletme hakkında genel değerlendirmeler gerçekleştirmektedirler. Ancak aynı veriler eğer zaman bağlamı olarak da kayıt altına alınmaktaysa bu verilerden geleceğe dair tahmin ve öngörüler de elde edilebilir. Bu tahminleri elde edecek ve değerlendirecek işletmeler VBD 3 düzeyindedirler. Bu düzeydeki işletmeler verileri statik değil dinamik olarak ele almaktadırlar. Başka bir deyimle verilerin zaman değerleri vardır ve isabetli tahminler için verilerin en güncel hallerine ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı zamanda verilerin düzenli aralıklarla tutulması da önem arz eder.

Bu perspektife sahip işletmeler zaman serisi şeklinde gösterilebilen, yüksek frekanslı verilerdeki mevsimsel veya dönemsel dalgalanmalarla trend gibi bilgileri izleyip bunları kullanarak da gerekli tedbirleri alabilirler. Bu düzeye kadar işletmelerin tuttukları verilerin boyut ve içeriği çok farklı değildir. Ancak amaçlar farklılaşmaktadır. Doğal olarak işletmeler büyüdükçe tahmin ve öngörü perspektifine yaklaşmaları beklenecektir.

Tahmin perspektifi ifadesi genel olarak geleceğe atıf yapmakla birlikte, geçmişe dönük ya da anlık tahmin yapılabilmesi de olgusunu da kapsar.

VBD 4: Veri Madenciliği Perspektifi

Veri madenciliği perspektifi, verilerin işletme için basit bir kayıttan ya da bütünsel olarak bir değer oluşturmaktan ziyade verilerin kendi başına gerçek bir

değer olarak ele alındığı düzeyi yakalamasını ifade eder. Bu durum, verinin çokluğundan ziyade verilerin barındırdığı gizli ve değerli bilgilerin varlığının mümkün olduğundan haberdar olmayı ve bu bilgilerin kullanımının işletmeyi rakiplerine karşı daha güçlü kılacağını bilmeyi gerektirir.

Amaçlarının benzer olmasından ötürü istatistik alanı ile ona göre daha genç sayılabilecek veri madenciliği alanı genellikle birbirine karıştırılmaktadır. Aynı nedenlerle, veri madenciliği istatistik biliminin alt kolu gibi düşünülmektedir. Ancak bu düşünce gerçekçi değildir. İstatistik alanı daha biçimsel ve eski köklere sahiptir. Veri madenciliği alanı ise istatistikten farklı olarak başta bilgisayar bilimleri olmak üzere birçok alandan beslenir (Hand, 1999: 17). Bunun yanında, veri madenciliği terimindeki “madencilik” teriminden de anlaşılacağı üzere, veri madenciliği büyük miktardaki verilerin ele alınmasını ve buna ulaşana değin “maden” dışındaki anlamlı değeri olmayan verileri eleme sürecini çağırır. Aynı şekilde, görselleştirme ve makine öğrenmesi gibi kritik araçlar da veri madenciliği ile ilişkilidir. Öte yandan, söz gelimi veri madenciliğinde kullanılan “karar ağacı”, kNN algoritması gibi algoritmaların ise istatistikle ilgisi neredeyse yoktur. Bu bağlamda veri madenciliğini istatistiğin alt dalı olarak ele almak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Buna göre VBD 4 düzeyi de VBD 3 düzeyine göre verilerin kurumsal olarak ele alınması bağlamında daha yüksek bir yetenek ve birikimi ifade eder.

Veri madenciliği perspektifindeki bir işletmede verinin operasyonel değerinden daha fazla değere sahip olduğunun bilinci hâkimdir. Bu tür işletmelerde artık veri tali bir iş olmaktan çıkmış olup ana iş kollarından biri haline dönüşmüştür. Bu nedenle bu tür işletmelerde “veri bilimci” ve “veri analisti” gibi pozisyonlarda işe alımlar gerçekleştirilmektedir.

İşletmelerde veri madenciliği çerçevesinde kullanılmakta olan temel yöntemler genel hatları ile aşağıda incelenmektedir:

Korelasyon

Bir veri seti içerisinde herhangi iki parametrenin birbiri ile ilişkisini ifade eder. Eğer korelasyon değeri sıfır ise bu iki parametre birbirinden tamamen bağımsızdır. Korelasyon arttıkça bu iki parametre arasındaki bir bağımlılık ilişkisinden söz edilir. Bu değer maksimum 1 olabilir ki iki veri arasında ilişkinin %100 olduğunu gösterir. Ancak korelasyonun var olması ilişkiyi gerektirmez. Başka bir deyimle iki parametre arasında korelasyon varlığına dayanarak bir parametreye esas verinin diğerini etkilediği sonucu çıkarılamaz. Ancak korelasyonun varlığı parametreler arası ilişkinin daha detaylı olarak değerlendirilebilmesi için önemli bir işaret teşkil eder. Tespit edilebilen ilişkiler işletmele-

rin bu ilişkilere göre yeni yaklaşımlar geliştirmelerini ve sorunlarına çözümler bulabilmelerini sağlar.

Aykırı değerlerin tespiti

Korelasyon da dâhil olmak üzere veri bünyesindeki birçok ilişkinin varlığını tespit edilebilmesi için aykırı değerlerin elenmesi gerekmektedir. İnsanlara ait boy ve vücut ağırlıklarının yer aldığı bir tabloda, çok uzun bir boy ölçüsüne karşılık aşırı düşük bir vücut ağırlığına sahip istisnai ve az sayıda gözlemler aykırı değerler için örnek olarak gösterilebilir. Gözlem sayısının az olduğu bir veri setinde aykırı değerler hemen göze çarpabilir ve dolayısıyla elle eleme yapmak mümkündür. Ancak veri seti çok büyüdüğü durumlarda ya da özellikle verilerin teker teker incelendiği takdirde dahi aykırılık bağlamında üzerine yorum yapılmasının güç olduğu soyut olduğu durumlarda mevcut gözlemler içerisinden aykırı değerlerin elenmesi kolay olmayacaktır. Bu tür durumlarda aykırı değerleri tespit etmek için bir takım özel yöntemler kullanılır. Bu yöntemler ve çeşitli yaklaşımlar yardımı ile verilen bir gözlemler seti içinde istisnai olma ihtimali yüksek gözlemler tespit edebilir. Bu metotlardan en yaygın olanı *Thompson Tau* testidir.

Bu test tek parametreye dayalı olarak aykırı değerlerin seçilebilmesini sağlar (Dieck, 2007: 169). Boy ve vücut ağırlığı örneğinde, sadece boya ve sadece vücut ağırlığına göre ayrı ayrı aykırı değerler bu test yardımı ile ortaya çıkarılabilir. Ancak zaman zaman ayrı ayrı ele alındığında aykırı olmayan ancak iki parametre bir arada ele alındığında aykırılık teşkil eden veriler olabilir. Örneğin bir gözlemden boy çok uzun da olsa aykırı olmayabilir ancak bu boya göre ağırlık çok düşük olabilir bu durumda bu gözlem aykırı olacaktır.

Böyle bir durum birden fazla parametrenin mevcut olduğu durumlara örnektir. Birden fazla parametreye bakılarak aykırılık tespiti için ise *Mahalonobis* aykırılık testi (Varmuza ve Filzmoser, 2009: 47) gibi testler kullanılır.

Genellikle aykırı değerlerin tespiti verilerin gerçek analizine girmeden önceki ön işlem prosedürü gibi ele alınmaktadır. Ancak aykırı değer tespiti bizzat veri madenciliği aracı olarak da kullanılabilir. Özellikle usulsüzlük/dolandırıcılık şüphesi barındıran parasal hareketlerin tespiti (Ganji, 2012: 1035) ve şüpheli kayıtlar (Phua, Lee vd., 2012: 1005) gibi verilerin tespitinde aykırılık tespiti metotları faydalı sonuçlar sağlamaktadır.

Görselleştirme

Veri görselleştirme de veri madenciliğinde önemli değere sahip olan araçlardan biridir. Veri görselleştirme verilere ait birçok istatistiksel özelliğin görsel

olarak ve hızlıca sunulabilmesini ve anlaşılabilmesini sağlayan yöntemler bütünüdür. Tek parametrelili bir verinin zaman içindeki artışı veya vektörel düzlemdeki dağılımı, iki parametrelili verinin noktasal dağılım grafiğinde ilişkilerinin izlenmesi, üç parametrelili veriler için de üç boyutlu düzlemde gösterim mümkündür. Kategorik verilerin pasta diyagramda gösterimi, histogramlar, mum grafikler, verilerin coğrafi haritalar üzerinde gösterimi, infografikler gibi birçok yöntem görselleştirme başlığı altındadır. Görselleştirme ile veri ne kadar büyük ve ilişkiler ne kadar karmaşık olursa olsun elde edilen sonuçlar herkes tarafından anlaşılabilir duruma getirebilmektedir.

Sınıflandırma

Veri madenciliğinde kullanılabilen ve birçok işletme problemlerinde kullanılabilir özelliklerden birisi de sınıflandırmadır. Sınıflandırma algoritmaları sayesinde verilerin daha önce veri tabanı tasarlanırken filtreleme amacıyla konmuş parametreler olmasa bile, verilerin mevcut özellikleri ve parametreleri kullanılarak sınıflandırmaya olanak verir.

Tablo 1: Koşullu Olasılık Formülasyonu

Sembol	Anlamı	Örnek
B	Bir durum	Gerçekten kanser olma hali
P(B)	B durumun gerçekleşme olasılığı	Gerçekten kanser olma olasılığı
A	Başka bir durum	Kanser testinde pozitif çıkma
P(A)	A durumunun gerçekleşme olasılığı	Kanser testinde pozitif çıkma ihtimali
$P(A \cap B) = P(B A)$	A durumu ve B durumunun bir arada var olma olasılığı (A durumu kesin iken B durumuna rastlanma oranı)	Hem Kanser testinden pozitif çıkıp hem de gerçekten kanser olma ihtimali (Gerçekten kanser olan hastalardan kanser testinde pozitif çıkma oranı)
$P(A B)$	B durumu söz konusu iken A durumunun gerçekleşme ihtimali	Kanser testi pozitif çıkan bir hastanın gerçekten de kanser olma ihtimali: $P(A \cap B)$.

Makine Öğrenmesi

Makine öğrenmesi de yakın zamanda veri madenciliği alanında yaygınlaşmaya başlamış özel yöntemlerden biridir. Makine öğrenmesi kabaca; bilgisayarların mevcut veri setlerindeki yapıları keşfederek, verileri değerlendirebilecek hatta tahmin yapabilecek duruma getirilmesi sürecidir. Bu süreç sonunda algoritmalar çok değerli çıkarımlar yapılabilmektedir. Sadece tek tip makine öğrenmesinden ziyade farklı durumlarda kullanılabilir çok sayıda makine

öğrenme algoritması vardır. Makine öğrenmesinin temel boyutlarını ortaya koyması bakımından özellikle işletme ile ilgili veri madenciliği çalışmalarında kullanılan algoritmaların çalışma şekli sık kullanılan algoritmalarından biri olan Naive Bayes algoritması özelinde, aşağıda ifade edilmiştir:

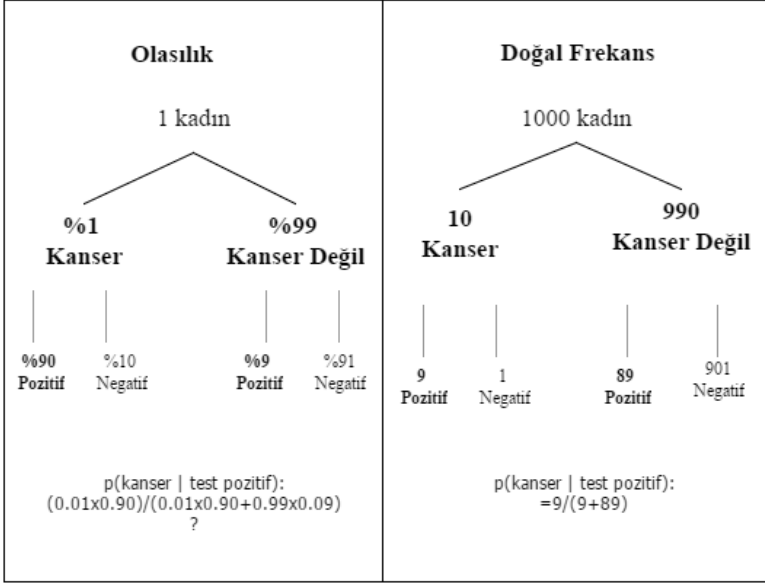
Naive Bayes algoritmasının mantıksal temelleri 18. yüzyılda Thomas Bayes tarafından ortaya konulan yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu metodlar genel olarak olayların olasılıklarının değerlendirilmesi ve her yeni ek bilgi ışığında yeniden ele alınmasını sağlayan metotlardır (Lantz, 2013: 90). Bayes Teoremi kapsamındaki durumsal olasılık kavramı bu algoritmaya temel teşkil etmektedir. Bu kavram hem formülü hem de sıkça verilen medikal test örneği ile birlikte aşağıdaki senaryo ile ifade edilebilir. 1000 kişinin dâhil olduğu bir kanser tarama testi olsun:

$P(A|B)$ ifadesi Bayes teorisinin özeti gibidir. Bu ifade böyle bir kanser testinde pozitif sonuca rağmen kanser olmama ihtimalinin varlığını da vurgular. Aynı şekilde $P(B|A)$ ifadesi de gerçekten kanser olduğu halde kanser testinden pozitif çıkan hastaların oranına gönderme yaparken, kanser olduğu halde testte kanser değilmiş gibi gözükten hastaların varlığını ifade eder. Sonuç olarak Bayes'in koşullu olasılık formülü yukarıda anılan $P(B)$, $P(A)$ ve $P(A \cap B)$ değerleri yardımı ile $P(A|B)$ değerinin hesaplanmasını temin eder. Başka bir deyimle, geçmiş istatistikleri belirli olan bir hastalık tarama testinin güvenilirliğini ortaya koyar. Bayes koşullu olasılık formülü aşağıdaki gibidir (Lantz, 2013):

$$P(A|B) = \frac{P(B|A) \cdot P(A)}{P(B)} = \frac{P(A \cap B)}{P(B)}$$

Bu formülün olasılık değerlerine göre hesaplanması zaman zaman karmaşık hale gelmektedir. Bu amaçla Gerg Gigerenzer, kullanılacak değerlerin frekans yüzdesi olarak değil doğal frekans olarak alınmasını önermektedir. Çalışmada örnek olarak 1000 kadının katıldığı bir kanser testinde 10'unun gerçekten kanser olduğu halde bunlardan 9'unun testte pozitif çıktığı (kanseri olarak teşhis edildiği) 1'inin ise negatif çıktığı (kanseri olmadığı teşhisi) örneğinden yola çıkılmaktadır. Bu örneğe göre kalan 990 hasta gerçekte kanser değildir. Bu durumda bu testin güvenilirliği ya da testin pozitif çıktığı durumda gerçekten kanser olma olasılığı formüle göre (bkz: sağ blok) $9/(9+89)=\%9,1$ olacaktır. Doğal frekans yerine yüzdesel frekansın kullanılması halinde de (bkz: sol blok) aynı değer elde edilecektir. (Gigerenzer, 2014: 247). Bulunan bu değerler ise kanser testi pozitif çıkan bir hastanın gerçekte kanser olma olasılığını ortaya koymaktadır.

Şekil 1: Bayesyan Koşullu Olasılığın Doğal Frekansla Hesaplanması

Bayesyan koşullu olasılığın veri madenciliğinde kullanımı aynı formülün veri setleri üzerinde kullanılması ile mümkün olmaktadır. Kanser testi örneğinden gidilecek olursa aynı ilişkinin başka veriler üzerinde uygulaması aşağıdaki Tablo 2'de olduğu gibi özetlenebilir.

Buna göre tıpkı hasta örneğinde olduğu gibi örneğin, meyvelere ait şekil, ölçü ve renklerin yer aldığı üç satırlı bir tabloda bu meyvelerin gerçekte ne olduklarının yazılı olduğunu varsayalım. Naive Bayes algoritması dâhilinde, örneğin sarı ve 10 cm'den uzun olan meyvelerin %90 olasılıkla muz olduğu, turuncu, yuvarlak ve 7cm'dan büyük meyvelerin ise %70 olasılıkla portakal %30 olasılıkla greyfurt olduğunu tespit edilebilir. Bu algoritma artık ilgili meyvelerin ölçüsüne bakılarak yüzde kaç ihtimalle hangi meyve olduğuna karar verebilmektedir. Meyve örneği Naive Bayes algoritması ifade edilirken basitliğinden ötürü sıklıkla kullanılan örneklerden biridir. Kuşkusuz bu örnek meyveler yerine daha karmaşık problemlerde kullanılmaktadır. Örneğin hücrelerinin boyut, ölçü ve başka özelliklerine göre kanser hücresi olup olmadıkları Büyük veri içinden insan müdahalesi olmaksızın tespit edilebilmektedir. Aynı şekilde bireylerin yüzlerce kritere sahip tıbbi verisi (yaş, kilo, boy, kan değerleri) kullanılarak kalp hastası olma ihtimalleri yine bu algoritma ile hesaplanabilir. Burada bu algoritmanın temel istatistiksel yöntemlerden farkı, belirli bir öğrenme verisi üzerinden yapıları anlayarak sonraki daha sonra sunulan edilmiş verileri öğrendiği yapılara göre etiketleyebilmesidir.

Tablo 2: Koşullu Olasılık Yaklaşımının Örnek Kullanım Alanları

	Hasta örneği	Veri Madenciliği	Metin madenciliği
Kategorize edilecek nesne	Hastaların Hücre Örnekleri	Meyveler	Metinler
Kategori	Hücre Kanser/Kanser Hücresi Değil	Meyvenin cinsi	Spam/Spam Değil
Nesnenin gerçek kategorisi	Otopsi Raporları (Kesin)	Görsel inceleme	Metnin insanlar tarafından okunarak değerlendirilmesi
Nesnenin saptanan kategorisi ne esas girdi veri	Test veya biyopsiden elde edilen veriler	Şekil, ölçü ve renk değerlerine göre tespit	Belirli kelimelerin tekrarları

Metinsel verilerde Naive Bayes algoritmasının kullanılması ise daha karmaşık biçimde işlemekle birlikte temel mantığı yukarıda anılan şekle benzer şekilde işlemektedir. Metinsel veriler önce el yordamıyla kategorize edilmekte daha sonra algoritma bu eğitim verisi üzerinden öğrenimini sağlayarak sonraki etiketsiz veriyi etiketleyebilmektedir. Naive Bayes algoritmasının metinsel verilerde en çok kullanıldığı alanlardan biri olan epostaların spam olmaması bu şekilde anlaşılmaktadır. Günümüzde kullanılan modern önde gelen Gmail, Outlook.com, Yandex gibi web tabanlı eposta servislerinin gibi servisler bu ve benzer makine öğrenmesi algoritmaları ile gelen bir mailin içeriğine göre spam klasörüne direkt olarak yollamaktadır. Kuşkusuz bazı durumlarda spam olmadığı halde spam klasörüne giden e-postalar olduğu gibi, spam olduğu halde ana gelen kutusuna düşen e-postalar da bulunmaktadır. Bu durumun olma olasılığı da koşullu olasılık çerçevesinde ele alınabilir.

Metinsel verilerde Naive Bayes algoritmasının kullanıldığı alanlardan bir diğeri ise metinsel verinin hangi dilde yazıldığının tespittir. Doğal dillerin spesifik bazı özellikleri olmakla birlikte her metinde bu özellikler ortaya çıkmadığından doğal dillerin mantıksal olarak her yerde ve her zaman geçerli olan ayrıştırıcı tanımının yapılması mümkün değildir. Bu nedenle bir metin bloğunun hangi dilde yazıldığı da makine öğrenmesi algoritmaları ile sağlanabilmektedir. Metin madenciliğinin potansiyelini ve yönünü gösteren en ilginç çalışmalardan biri sosyal medyada bireyler tarafından yazılan metinlerden psikanaliz gerçekleştirme imkânıdır.

Bu kapsamda yapılan çalışmalardan birinde Twitter’da yazılan girdiler üzerinden, bu girdilerin yazarlarının intihar eğilimi hesaplanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada SVM ve Lojistik Regresyon algoritmaları ile analiz edilen girdi yazarlarının psikolojisini ortaya çıkarmaktadır (O’Dea vd., 2015: 186).

Makine öğrenmesi anılan alanlar dışında, işletme veya kamusal verileri üzerinden yolsuzluk tespiti, arama motorları, resim, ses, el yazısı tanıma teknolo-

jileri gibi alanlarda da kullanılmaktadır. Özetle makine öğrenmesi, verilerin süpervize ve süpervize olmayan yöntemleri ile verilerden etkin bir biçimde değerli iç görüler elde edilmesini sağlayan güçlü yaklaşımlar bütünüdür.

BÜYÜK VERİ KAVRAMI

Şimdiye kadar ifade edilen dört perspektif işletmelerin veri kullanım ilgi düzeylerini ele alırken; veri, veriye esas teşkil eden olayların tali sonucu olan bir araç olarak ele alınan ve tahmin perspektifinde ise işletme için değerli bir ölçüde hissedilebilen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Sözelimi, işletme satışlarının kaydı ve tarihi ve ürün cinsinin mevcut olduğu bir veri tabanında anılan dört perspektifin ötesine geçmek olası olmayabilir. Ancak verilerin miktarı, çeşitliliği ve bütünleşme kabiliyeti arttıkça, veri işletmenin finansal bir varlığı haline bile gelebilmektedir. Nitekim bu durumda veri basit bir araç olmaktan çıkıp işletme için sürekli değer sağlayan bir kaynak haline gelmektedir.

Büyük veri ile ilgili olarak akademik literatür ve endüstride bir çok farklı tanım yapılmaktadır). Bu konuda en yaygın tanımlardan biri Gartner adlı Amerikan Şirketine ait raporda yapılan ve 3V olarak kısaltılan tanımdır (Ward ve Barker, 2013: 1). 3V Volume (Hacim), Variety (Çeşit) ve Velocity (Hız) kavramlarının baş harflerinden oluşmaktadır. Bu kavramlar aşağıda detaylı olarak ele alınmıştır:

Hacim: Veri depolama ve işleme maliyetlerinin ucuzlaması daha fazla verinin işlenebilmesine olanak vermiştir. Öyle ki geçen son yarım yüzyıl içerisinde veri depolama maliyeti, kabaca, her iki yılda bir önceki döneme göre yarı yarıya ucuzlamıştır (Mayer-Schönberger ve Cukier, 2013: 101). 2013 yılı itibariyle dünya üzerindeki mevcut verilerin %90'ının son iki yıl içerisinde üretildiği tahmin edilmektedir (Hurwitz vd., 2013). Google'ın CEO'su Eric Schmidt'in 2010 yılında yaptığı açıklamaya göre insanlık artık her iki günde bir, insanlığın var oluşundan bugüne ortaya çıkan veri miktarı kadar veri üretmektedir. Örneğin 2012 yılında internet kullanıcıları 2 milyardan fazla bilgisayar ve cep telefonu ile 4 eksabayt veri ürettiler. Facebook kullanıcıları her ay 30 milyar adet girdi oluşturmuşlardır (Salminen ve Kaartemo, 2014). Bir verinin ne zaman Büyük veri kabul edileceğine dair tanım sürekli olarak farklı algılanmaktadır. 70'li yıllarda megabayt düzeyindeki bir veri "büyük" iken bugün terrabayt ve üzerindeki veriler için "büyük" denmektedir (Salminen ve Kaartemo, 2014). Başka bir deyimle milyonlarca satır veri içeren gigabayt düzeyindeki veri bile zaman zaman büyük veri sayılmamaktadır. Bu noktada büyük verinin hafızada işgal ettiği alandan ziyade, bu verinin işlenmesinin güçlüğüne büyük veri veya normal veri olarak nitelendirilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Genel olarak sadece bir bilgisayarda işlenmesi güç olan veri büyük veri olarak nitelendirilmektedir.

Cep telefonları, akıllı kol saatleri, akıllı gözlükler ve hatta otomobiller artık sahip oldukları onlarca farklı sensor sayesinde sürekli olarak veri üretilebilmektedir. Öte yandan büyük verinin kapsamın sadece yukarıda ifade edilen yapılandırılmış veri ile de sınırlı değildir. Yapılandırılmamış veri olarak nitelendirilen veriler de büyük verinin kapsamındadır.

Bir veriye ait daha önceden tanımlı model yoksa bu veri yapılandırılmamış veri olarak kabul edilmektedir. Bir şirkete ait e-postalar, video kayıtları, resimler, sesler yapılandırılmamış veridir. Bu verileri yönetmek ve analiz etmek güçtür. Yapılandırılmamış verilerin kritik olmasının nedeni işletmelerin önemli bilgilerinin yaklaşık olarak %80'inin yapılandırılmamış verilerden oluşmasıdır (Grimes, 2005).

Çeşit: Verilerin çok çeşitli format ve yerlerde olması olgusu da büyük verinin diğer özelliğidir. Büyük veri kavramı, veri tabanında kayıtlı girdilerden fazlasını ifade eder. E-postalar, resim formatında taranmış faturalar, veri tabanındaki gerçek işlem kayıtları, gerçek işlemlerin tali özelliklerini içeren loglar, müşteri iletişim merkezleri gibi merkezler için ses kayıtları gibi farklı formatlarda ve yerlerde depolanan verilerin tamamı bir işletme için değer teşkil eder. Tüm bu farklı veri türlerinin incelenmesi farklı teknoloji ve yaklaşımlar gerektirmektedir. Örneğin, ses dosyalarının metin dosyalarına çevrilmesi ses tanıma teknolojisi gibi özel bir alanı ilgilendirirken, metin dosyalarından hangi müşterinin olumlu, hangi müşterinin olumsuz görüş ifade ettiğini analiz etmek veri madenciliğinin alt dallarından biri olan metin madenciliğini ilgilendirmektedir.

Hız: Büyük veri kavramının son özelliği ise verilerin oluşma ve işlenme hızı ile ilgilidir. Geleneksel yaklaşımla bir alışveriş sitesi ele alındığında bu sitede sadece gerçekleşen satışlara dair kayıtlar önemli olarak ele alınacaktır. Ancak müşterilerin alışveriş sitesindeki davranışları, incelendiği ürünler, aynı ürünle ilgili sayfada kalma süresi gibi parametreler de müşterinin satın alma davranışının tahmin edilmesi için değerli bir kaynaktır. Diğer yandan bu kaynaktan elde edilen verinin hemen değerlendirilerek kullanılması gerekmektedir. Nitekim bu müşteri dakikalar içinde farklı bir alışveriş sitesine yönlenebileceği gibi satın alma davranışından vaz geçebilir. Bu durumu aşmak için ise verileri eş zamanlı olarak analiz ederek müşteriye alternatifler sunan öneri modelleri geliştirilmelidir. Burada verilerin oluşmasından bir süre sonra analizi yerine hemen değerlendirilmesi olgusu hız kavramı ile ilintilidir. Bu analizlerin hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi olgusu da aynı şekilde büyük veri ile ilgili çalışmalarındaki zorluk noktalarından biridir.

Başka bir tanıma göre büyük veri, işletmelerin içinde ve dışında geleneksel ve dijital kaynaklardan ortaya çıkan verilerin teşkil ettiği koleksiyondur. Öyle ki bu koleksiyon işletme için sürekli analiz ve keşif kaynağı olan bir kaynak sağlamaktadır (Salminen ve Kaartemo, 2014).

Geleneksel anlamı ile veri ile daha sonradan ortaya çıkan büyük veri arasındaki fark bilgisayar bilimleri bakımından 3V ile özetlenen yeni özelliklerdir. Geleneksel veri ile Büyük veri ayrımının işletmeler düzleminde farklı 3V tanımı ötesinde, işletme verilerinin daha önce pek yaygın olmayan ve yenilikçi bir biçimde kullanımında yatmaktadır.

Örneğin İngiliz Perakende devi Tesco 2009 yılında yaptığı bir araştırmada işletme içi bir veri olan et satışları ile işletme dışı bir veri olan hava sıcaklığı arasında ilginç bir ilişki keşfetmiştir. Londra bölgesinde her 3 derecelik hava sıcaklığı artışının et satışlarında %10 artmaya neden olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ilişki barbekü kullanımına bağlı olarak değerlendirilmiş ve doğal görülmüştür. Ancak bazı başka sonuçlar da elde edilmiştir. Yine 3 derecelik hava sıcaklığı artışı marul satışlarında %15 artışla ilişkilendirilmiştir. Tesco Büyük veriden elde edilen bu çıkarımlar sayesinde 16 milyon sterlin tasarruf sağlamayı başarmıştır (Aksoy,2014: 98).

Turkcell müşterilerinin lokasyon verilerinden faydalanarak hangi profildeki müşterinin herhangi bir zaman diliminde nerede olduğu bilgisini anonim olarak kurumsal müşterileri ile paylaşmaktadır. Böylece kurumsal müşterilerden biri pazarlama stratejisini belirlemeye hangi müşteri profiline, nerede ve ne zaman ulaşacağı bilgisini bilerek başlamaktadır (Aksoy,2014: 99).

Büyük veri, geleneksel veri bakış açısını aynen devralmakla birlikte bazı ek özellikleri de içermektedir. Bu özellikler verinin kendisi ile ilgili olabileceği gibi depolanma ve işleme şekli ile ilgili de olabilir. Bu özelliklerden bazıları aşağıdadır:

API Entegrasyonu: Açık programlama ara yüzleri (API'ler) çeşitli yazılımların insanların kullanımına sunulan ara yüzler dışında birbiri ile iletişim kurabilmelerini sağlamak amacıyla geliştirilen soyut ara yüzlerdir. Bu ara yüzler, onları kullanan uygulamaların kullanıcıları tarafından genellikle fark edilmezler ancak uygulamalara çok ciddi katkılar sağlarlar. Örneğin, ülkemizdeki bir çok kamu kurumunun uygulaması MERNİS (Merkezi Nüfus ve İdare Sistemi) adlı uygulamanın API'si ile personel veri tabanları arasında ilişki kurmaktadır. Aynı şekilde Navigasyon programları artık trafik verilerini de kullanmaya başlamıştır bu trafik verileri ise ilgili veri sunucu servislerin API'lerinden sağlanmaktadır. Trafik verisinin kullanımı, navigasyon programlarının sürücüleri daha az trafik bulunan alternatif güzergahlara yönlendirmesini sağlayabilmektedir.

API'ler büyük veri mimarisinin çekirdeğinde yer alacak özelliklerdendir. Sadece tek kaynaktaki verilere dayalı bir mimarinin büyük veri yaklaşımı altında ele alınması güçtür (Hurwitz, 2013)

Dağıtık Hesaplama: Geleneksel anlamı ile veriden söz edildiğinde, verilerin aynı yerde olduğu varsayımı zımnen de olsa yapılmış olmaktadır. Ancak büyük veri mimarisinde, kaynak gereksinimleri veya tabiatı itibariyle veriler dağınık halde olmakta ve aynı şekilde işlenmeleri de birden fazla bilgisayarın bir arada organize olarak çalışmasını gerektirebilmektedir.

Yeni araçlar ve büyük veri ekosistemi: Bilgisayarlarda veri depolama süreci, verilerin düz metin dosyalarında derlenmesinden, ilişkisel veri tabanlarına dönüşmesi ile ciddi bir aşama kaydetmiştir. Birbirine bağlı tablolar düz veri dosyalarından sağlanan analizlerden daha fazlasının elde edilmesine olanak sağlamıştır. Büyük veri ise bu trendin devamı olarak yapılandırılmış olmayan veriler de dahil olmak üzere farklı kaynaklarda, farklı formatlarda ve çok büyük miktarlardaki verilerin işlenmesi için Hadoop, MapReduce, BigTable gibi araçların kullanımını gerektirmektedir. Bu araçlar anılan devasa verilerin geleneksel yöntemlerle işlenmesi yerine karmaşık ancak etkin algoritmalarla işlenebilmesine olanak vermektedir.

İşlenebilen farklı girdiler: Geleneksel anlayış içerisinde bir veri genellikle sayısal veya nominal kayıtlardan oluşmaktadır. Oysa dev veri ses, metin ve video gibi verilerin bile işlenebilmesine ve sorgulanabilmesine olanak veren büyük bir ekosistemi ifade eder. Özellikle metin madenciliği alanı veri madenciliğinin bir alt dalı olarak insanlar tarafından kullanılan doğal dille yazılmış metinler içerisinden anlamlı sayısal verilerin otomatize olarak elde edilebilmesine olanak verir. Metinsel veri artık finansal tahmin modellerinde kullanılabilen, geleneksel parametrelere göre yeni bir parametredir. Bu parametrelerin geleceğe tahmin modellerinde ek parametre olarak kullanılma imkânı da bulunmaktadır. Metin madenciliği aslında finansal piyasalar dışında, sosyal medyanın otomatik olarak izlenmesi ve müşteri görüşlerinin eş zamanlı olarak analiz edilebilmesi için de kullanılmakta ve başarılı sonuçlar sağlamaktadır

Büyük veriyi standart veriden ayıran bu özellikler sadece tanımlayıcı düzlemde kalmamaktadır. Bu durum verilere yönelik olarak özel bir perspektif ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Bu perspektif, Büyük verinin çeşitlilik imkânı sayesinde daha önce bir biri ile ilgisiz duran verileri bir arada kullanarak işletme için yalnızca içgörü değil aynı zamanda değer yaratılabilmesini sağlamıştır. Söz gelimi artık açık olarak sunulan hava durumu API'leri ile geleceğe dair hava tahminleri verisi anlık olarak alınabilmektedir. Bir lojistik işletmesi bu API'den aldığı verilerle bu lojistik operasyon planlarını birleştirerek olumsuz

hava koşullarına karşı otomatize edilmiş önlemler alabilir. Böyle bir durumda lojistik operasyonlara dair verilerle, hava durumu verisi ilgisiz gibi gözükse de bir arada kullanılarak işletme için değer yaratmaktadır.

Aslında ilişkisiz gibi duran veri setleri arasındaki ilişkileri inceleme olgusu Büyük veriden döneminden önce de var olmuştur. Hawthorne deneylerinde her ne kadar aralarında ciddi bir ilişki olmadığı düşünülse de ışık düzeyi ile çalışan verimliliği arasındaki ilişki gibi ilk bakışta zor tahmin edilebilir ilişkiler ele alınmıştır (Mayo, 1933: 55). Ancak bu durum günümüzde hemen hemen her işletmenin ihtiyaç duyduğu takdirde kullanabileceği hale gelmiştir.

Bu noktada vurgulanması gereken husus, büyük veri perspektifinin yukarıda anılan veri madenciliği perspektifinin daha geniş ve yönetilmesi güç hale gelmiş versiyonu olduğudur. Öyle ki veri madenciliğinde de bir düzeyde veri yönetimi problemi varsa da, büyük veride bu kapsamlı ve ayrışık başka bir inceleme sahası haline gelmiştir. Bu aşamada veriler artık hemen ele alınıp kullanılacak girdilerden ziyade, toplanması, derlenmesi, temizlenmesi ve ayrıştırılması ayrı bir göreve dönüşmüş durumdadır. Başka bir deyimle veri artık ticari bir meta haline gelmiştir ve ticari bir meta gibi stoklanması, yönetilmesi ve ele alınması gerekmektedir. Aynı zamanda tüm bu süreçlerin çok hızlı ve doğru şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada işletmecilik perspektifinde veriye bakışın zaman içerisinde değişimi ele alınmış olup, ilgili teknolojilere göre işletmenin konumu değerlendirilmiştir. Bu konumu somutlaştırabilmek adına işletmenin veri karşısındaki bilinç düzeyi dört farklı düzeyde kategorize edilmiştir. Bu kategorizasyon, sektörde ve literatürde işletmelerin taleplerinin doğal dışavurumudur. İşletmeler bu bilinç düzeyleri boyunca veri kavramına farklı bakmaktadırlar. Günümüz itibarıyla en yüksek bilinç düzeyi veri madenciliği yapabilen işletmelerin düzeyidir. Bu düzeydeki olanaklar ise bu başlık altında ele alınmış ve sık kullanılan bazı veri madenciliği araçları ele alınmıştır. Bu araçlardan en güçlü olanı ise makine öğrenmesidir. Makine öğrenmesi artık kendi içerisinde bir sistem olarak değerlendirilmelidir. Öte yandan, veri kavramı ile ilgili büyük veri kavramı da aslında çok miktarda verinin analizi şeklindeki bir anlayıştan çok daha fazlasını ihtiva eden. Büyük veri, verinin ticari bir meta kadar somut olarak ele alındığı, yönetilmesi güç ve analitiği sonucunda önemli çıkarımların yapılabilmesine olanak sağlayacak veri türüdür. Büyük veri bir dizi araç veya uygulanacak bir proje olarak değil bir strateji olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, C. (Ocak-Şubat 2014). Müşteriye Daha Yakın Olmak. *Harvard Business Review Türkiye*, 96-101.
- Dieck, R. (2007). *Measurement Uncertainty Methods and Applications, the Instrumentation*. (4. Bs.). New York: *Systems and Automation Society (ISA)*.
- Ganji, V. R. (2012). Credit Card Fraud Detection Using Anti k-Nearest Algorithm. *International Journal on Computer Science and Engineering*, 4(6), 1035-1039.
- Grimes, S. (2005). Structure, Models and Meaning. *InformationWeek*. 20 Mart 2016 tarihinde <http://informationweek.com/software/business-intelligence/structure-models-and-meaning/59301538> adresinden erişildi.
- Gigerenzer, G. (2014). *Risk Savvy: How to Make Good Decisions*. (1. B.s). New York: Penguin.
- Hand, D. J. (1999). Statistics and Data Mining: Intersecting Disciplines. *ACM SIGKDD Explorations Newsletter*, 1(1), 16–19.
- Hurwitz, J., Nugent, A., Halper, F. ve Kaufman, M. (2013). *Big Data For Dummies*. (1. Bs.). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Lantz, B. (2013). *Machine Learning with R*. (1. Bs.). Birmingham: Packt Publishing Ltd.
- Laney, D. (2001). *3D Data Management: Controlling Data Volume, Velocity and Variety*. META Group Araştırma Raporu, 20 Mayıs 2016 tarihinde <https://blogs.gartner.com/doug-laney/files/2012/01/ad949-3D-Data-Management-Controlling-Data-Volume-Velocity-and-Variety.pdf> adresinden erişildi.
- Mayer-Schönberger, V., ve Cukier, K. (2013). *Big data: A Revolution that will Transform How We Live, Work, and Think*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Mayo, E. (1933). *The Human Problems of an Industrial Civilization*. New York: Routledge Taylor&Francis Group.
- O'Dea, B., Wan, S., Batterham, P. J., Calear, A. L., Paris, C. ve Christensen, H. (2015). Detecting suicidality on Twitter. *Internet Interventions*, 2(2), 183–188.
- Phua, C., Lee, V., Smith, K. ve Gayler, R. (2012). A Comprehensive Survey of Data Mining-based Fraud Detection Research. *Computers in Human Behavior*, 28(3), 1002–1013.

Salminen, J. ve Kaartemo, V. (Ed.). (2014). *Big Data: Definitions, Business Logics, and Best Practices to Apply in Your Business*. New York: Amazon

Varmuza, K. ve Filzmoser, P. (2009). *Introduction to Multivariate Statistical Analysis in Chemometrics* (1.Bs.). Florida: CRC Press.

Ward, J. S., ve Barker, A. (2013). Undefined by data: a survey of big data definitions. *arXiv preprint* arXiv:1309.5821.

LİSANS DÜZEYİNDE TURİZM EĞİTİMİ VEREN OKULLARIN MEZUN DERNEKLERİNİN WEB SİTELERİNİN İNCELENMESİ

Investigation of The Alumni Associations Websites of Undergraduate Tourism Schools

Gönderim Tarihi: 07.03.2016

Kabul Tarihi: 02.06.2016

Cevdet AVCIKURT*

Canan YILDIRIM**

Öz: Mezun dernekleri, mezunların hem üniversiteyle, hem de birbirleriyle temas noktasını oluşturması, mezunların üniversite ile bağlarının güçlenmesi ve öğrenciler ile mezunları bir araya getirmesi açısından önem taşımaktadır. Buna göre turizm eğitimi veren okulların mezun derneklerinin incelenmesi ve mevcut durumlarının ortaya konması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacına yönelik bilgilere ulaşmak için konuyla ilgili alan yazın taraması yapılmış ve kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Ayrıca sayısal verilere ulaşmak amacıyla ilgili derneklerin web siteleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm Eğitimi, Mezun, Mezun Dernekleri, Web Siteleri, İçerik Analizi.

Abstract: Alumni associations are important in terms of creating a point of contact of graduates both university and with each other, strengthen ties of graduates with university and bringing together students and graduates. The purpose of this study is to examine the alumni associations of undergraduate tourism schools and establish the current situation of them. To get informations that will help respond to the objectives of the study, the literature has been reviewed and a conceptual framework has been established. Also, in order to achieve quantitative data, the website of the relevant associations was analyzed by content analysis. Proposals have been made regarding the findings of the research.

Keywords: Tourism, Tourism Training, Graduate, Alumni Associations, Websites, Content Analysis.

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Turizm Fakültesi/Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
e-posta: avcikurt@balikesir.edu.tr

** Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
e-posta: canan_aksakalli@hotmail.com

GİRİŞ

Turizm, ekonomik aktivitelerdeki çarpan etkisi ile dünyanın en dinamik ve en büyük endüstrilerinden biridir. Turizmin, ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal etkileri bu endüstriye verilen önemin artmasında etkili olmakta, özellikle turizmin yarattığı ekonomik etkiler ülkelerin turizmi geliştirme çabalarını hızlandırmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, turizm, dünya ekonomisinde en hızlı gelişen ve genişleyen sektörlerden biri olmuştur (Cimat ve Bahar, 2003: 2). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için turizm, önemli bir gelir kaynağıdır (Erdoğan ve Yılmaz, 2012: 19). 2015 yılında 35,592,160 kişi yabancı, 6,025,370 kişi yurt dışında ikamet eden vatandaş ziyaretçi olmak üzere toplam 41, 617,530 kişi Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 2015 yılında dış aktif turizmden elde edilen gelir ise 31,464,777 bin dolar olmuştur (yigm.kulturturizm.gov.tr, 17.02.2016).

Dünya turizmi, turizme katılanlar ve turizm gelirleri açısından her yıl artış göstermektedir. Uluslararası turizm hareketlerinin gelişimi, turizm destinasyonları arasında uluslararası rekabeti arttırmış ve bu gelişme, bir hizmet sektörü olan turizmde, hizmet kalitesinde rekabeti ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla insana dayalı hizmetlerin verildiği turizm sektöründe, insanlar aracılığı ile hizmet kalitesi sağlama ve rekabet etme, önemli kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır (Yıldız ve diğerleri, 1997: 7). Turizm sektöründe hem hizmeti üreterek sunan hem de satın alanın insan olduğu göz önüne alınırsa, sektördeki başarının eğitilmiş, diğer bir deyişle vasıflı işgücü ile mümkün kılınabileceği göz ardı edilmemelidir (Erdoğan ve Yılmaz, 2012: 19).

Günümüzde okullar eğitim sürecinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Eğitim en genel anlamıyla insanları belli amaçlarına göre yetiştirme sürecidir. Bu süreçten geçen insanın kişiliği farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma eğitim sürecinde kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler yoluyla gerçekleşmektedir (Fidan, 2012: 4). Eğitimin bir türü olarak mesleki eğitim, çalışanların ihtiyaç duyduğu genel ve mesleki bilgileri kapsayan; bilgi, beceri, yeterlik, anlayış, tavır ve iş alışkanlığı geliştirmek için düzenlenmiş bir eğitimidir (Hacıoğlu ve diğerleri, 2008: 5). Türkiye'de eğitim devletin kontrolü altındadır. Üniversitelere girişleri, üniversite sınavı belirlemektedir. Milli eğitim sistemi, farklı düzeylerde turizm öğretimi ve eğitimi sağlamaktadır. Mesleki turizm eğitimi ise Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) sorumluluğundadır (Avcıkurt ve diğerleri, 2009: 58). Bu eğitim şekli, turizm sektörünün ihtiyaç duyacağı, bilgili, becerili, üretken ve dinamik insanlar yetiştirmek amacıyla uygulama ve verimlilik esaslarına göre bilimsel metotlarla yapılan bir eğitim şeklidir (Hacıoğlu, 1990:38). Mesleki turizm eğitiminin temel amacı, turizmin ihtiyaç duyduğu mesleki formasyonu vermektir. Turizm eğitimi veren kurumlar turizm işletmelerinin ihtiyacı

olan pek çok hizmeti sağlayabilecek alt kademedeki insan gücünü, ara insan gücünü tamamlayacak orta kademe ve turizmle ilgili kamu ve özel sektör kurumlarına yönetici, araştırmacı ve planlayıcı elemanları yetiştirmek amacıyla üst kademe insan gücünü sağlamaktadır (Avcıkurt ve Karaman, 2002: 53).

Türkiye’de mesleki turizm eğitimi, örgün eğitim ve yaygın eğitim şeklinde uygulanmaktadır. Örgün eğitim bir diplomaya yönelik olarak eğitim öğretim kurumlarında yapılan eğitim türüdür. Yaygın turizm eğitimi ise turizm işletmelerinde çalışmalarına rağmen mesleki eğilimleri olmayan kişilere meslekleri ile ilgili bilgilerin verilmesi, yeteneklerin kazandırılması yönünde yapılan eğitim olup, geniş halk kitlelerinin turizmle ilgili belirli konularda eğitilmesidir. Örgün mesleki turizm eğitimi; orta öğretim ve yükseköğretim düzeyinde iki aşamalı olarak gerçekleştirilmektedir (Hacıoğlu ve diğerleri, 2008: 12). Türkiye’de lisans düzeyinde örgün turizm eğitimi veren yükseköğretim kurumları; fakülte, yüksekokul ve uygulamalı bilimler olarak dağılım göstermektedir. Dört yıllık turizm eğitimi veren 57 fakülte, 26 yüksekokul ve 17 uygulamalı bilimler olmak üzere toplamda 100 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır (ösym.gov.tr, 05.01.2016).

Turizm eğitimi veren yükseköğretim kurumlarının temel işlevlerinden birisi de kurumsal-akademik bilgiye yönelerek araştırma yapmak, diğeri ise toplumu aydınlatmak ve kamunun gereksinimlerine çözümler aramak şeklinde belirtilebilir. Dolayısıyla her üniversitenin bir kurum olarak ve öğretim elemanlarının birer bilim insanı olarak insanlığa ve topluma dönük sorumluluklar yüklenmesi beklenmektedir. Bu sorumluluklar öğretim, araştırma ve yönetim olarak belirtilmektedir. Ancak öğretim ve yönetim görevi, öğrencilerin mezuniyeti ile sona ermekte; mezunların izlenmesi ve üniversite ile bağlarını sürdürmeleri konusu ihmal edilmektedir. Bu bağlamda üniversitelerin görevlerinden biri “mezunların izlenmesi” olarak ortaya çıkmaktadır (Bakıoğlu ve diğerleri, 2011: 66). Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından 2015–2019 Stratejik Planı kapsamında temel stratejik hedefler belirlenmiştir. Mezun olan öğrencilerin istihdam edildikleri sektörlerle yönelik araştırmalar yapılmasını sağlamak için belirlenen hedefler arasında; yükseköğretim kurumlarında mezunları izleme ve değerlendirme birimleri kurulmasını sağlamak, mezunlara ilişkin güncel bir veri tabanı oluşturulmasını sağlamak, yükseköğretim kurumlarının kalite/akreditasyon sistemleri doğrultusunda mezunların nitelikleri ve sektörlerin insan kaynağı ihtiyaçları üzerine araştırmalar yapılmasını sağlamak ve yükseköğretim kurumlarında kariyer merkezleri kurulmasını teşvik etmek gibi stratejiler yer almaktadır (yok.gov.tr, 17.01.2016).

Alan yazın taramasında diğer alanlarda ve ilgili alanlarda kurulmuş dernekler ile karşılaşmıştır. Diğer alanlarla ilgili çalışmaya örnek vermek gerekir-

se, Toplu (2009) “Mesleki Bir Örgüt Olarak Türk Kütüphaneciler Derneği’nin Altmış Yıllık Gelişim Çizgisi” başlıklı çalışmada, kütüphanecilik alanındaki mesleki örgütlenmelerin 1876 yılında American Library Association (ALA)’nın kurulması ile birlikte başladığını, ALA’nın kuruluşu olan 1876 yılından 2009 yılına kadar geçen 133 yıllık zaman içerisinde, 150’den fazla ülkede kütüphanecilik dernekleri kurulduğu ifade edilmiştir. Türkiye’de ilk kütüphanecilik derneğinin 1949 yılında Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) adıyla kurulduğunu, 1978 yılında Şube sayısı 51’e kadar yükselirken, 2009’da bu sayının 23’e gerilediği vurgulanmıştır. Çalışmada, TKD Merkezi’nin ve Ankara Şubesi’nin, yayınları, mesleki etkinlikleri ve dernek konusunda yapılan diğer çalışmalar incelenerek tarihsel bakış açısı ile değerlendirme yapıldığı belirtilmiştir.

Diğer taraftan ilgili alanlarda ise Bakioglu ve diğerleri (2011)’nin yaptığı “Yükseköğretimde Mezun İzleme Sistemi: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Mezunları Üzerine Bir Araştırma” da Mezun izleme sistemlerinin mezunlara ve yükseköğretim kurumuna olan yararları vurgulanmıştır. Akadal (2013), üniversitelerin mezunları hakkında bilgi sahibi olabilmesi için mezun takip sisteminin gerekliliği vurgulamış; İstanbul Teknik Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi gibi mezun derneği bulunan üniversiteleri incelemiş, İstanbul Üniversitesi için bir mezun takip sistemi uygulamaları geliştirmiştir.

Mezunların izlenmesi yönünde etkili kullanılabilecek araçlardan biri de mezun derneklerinin kurulması ve faaliyet göstermesidir. Mezunların üniversiteyle ve birbirleriyle buluşma noktasını oluşturan, mezunların üniversite ile olan bağlarını güçlendiren ve öğrenciler ile mezunları bir araya getiren mezun derneklerinin varlığı büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de ise lisans düzeyinde turizm eğitimi veren 100 okul içerisinde turizm mezun derneği bulunan sadece 6 okulun mevcut olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, turizm eğitimi veren okulların mezun derneklerinin incelenmesi ve mevcut durumlarının ortaya konmasıdır.

YÖNTEM

Bu çalışmada lisans düzeyinde turizm eğitimi veren okulların mezun derneklerinin ortaya konulması ve mevcut durumlarının incelenmesi esas alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel verilerden yararlanmak ve derinlemesine çıkarımlar yapmak için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bir nitel araştırma yöntemi olan içerik analizi, bir metindeki değişkenleri ölçmek amacıyla, sistematik tarafsız ve sayısal olarak yapılan analizdir (Wimmer ve Dominick,

2000: 135). Çalışma, araştırma amaçlarına uygun tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Tarama modeli var olan mevcut bir durumu değiştirmeye kalkışmadan var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 1998: 77). Bu bağlamda ilgili alan yazın taraması yapılmış, yükseköğretimde turizm eğitimi veren okulların dağılımı belirlenmiş ve bu okullar içerisinde turizm mezun dernekleri bulunanlar araştırma kapsamına alınmıştır. Mezun dernekleri olmayan okullar bu araştırmanın dışında bırakılmıştır. Lisans düzeyinde turizm eğitimi veren turizm fakülteleri, yüksekokullar ve uygulamalı bilimler olmak üzere toplamda 100 yükseköğretim kurumu olduğu tespit edilmiştir (ösym.gov.tr, 05.01.2016).

Turizm eğitimi veren 100 yükseköğretim kurumunun web siteleri incelenmiş ve araştırma sonunda 100 okuldan yalnızca 6 tanesinin turizm mezun derneğinin olduğu tespit edilmiştir. Gazi Üniversitesinin Ticaret Turizm Derneğinin kapatılmış olması nedeniyle diğer 5 mezun derneğinin web sitesi ve sosyal medya grupları içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın kısıdı, mezun derneği bulunan okulların tespiti ve web sitelerinin incelendiği tarih (1 - 15 Ocak 2016) aralığıdır. Web sitelerinin belli aralıklarla revize edilmesi ve dinamik bir yapıya sahip olması nedeniyle belirtilen tarih aralığından sonra web sitelerinde güncelleme yapılmış olabilir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın bulguları ve bulgular doğrultusundaki yorumlar yer almaktadır. Tablo 1'de turizm mezun derneği bulunan üniversiteler ve mezun dernekleri yer almaktadır.

Tablo 1: Turizm Mezun Derneği Bulunan Üniversiteler

ÜNİVERSİTE ADI	MEZUNLAR DERNEĞİ ADI
Adnan Menderes Üniversitesi	Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (ATİOYOMED)
Akdeniz Üniversitesi	Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (ATMED)
Balıkesir Üniversitesi	Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (BTİOYOMD)
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (ÇATİOD)
Mersin Üniversitesi	Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (METİOD)

Mezun derneği bulunan üniversiteler; Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (ATİOYOMED), Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve

Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (ATMED), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (BTİÖYOMD), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (ÇATİOD) ve Mersin Üniversitesi, Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği (METİOD)'dir.

Tablo 2'de araştırma kapsamında yer alan turizm mezun derneklerinin web sitelerinde bulunan tüzüklerinde ifade ettikleri kuruluş amaçları yer almaktadır. Mezun derneklerinin kuruluş amaçları her ne kadar farklı ifade edilse de hepsinin kuruluş amacının mezunları bir araya getirmek ve iletişimin devam ettirilmesini sağlamak gibi ortak hedeflerinin olduğu görülmektedir. Araştırma dahilindeki 4 mezun derneğinin tüzüğü web sitesinde yer alırken, Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği'nin (ATMED) tüzüğü web sitesinde yer almamaktadır.

Tablo 2: Mezun Derneklerinin Kuruluş Amaçları

MEZUN DERNEĞİ	KURULUŞ AMACI
ATİÖYOMED	Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu mezunlarını tüzük ve yasalar doğrultusunda ortak amaçlar için bir çatı altında toplayarak bir birlik oluşturmaktır.
ATMED	ATMED; mezunları bir araya getirerek, iletişimin devam etmesini sağlamayı, bu şekilde turizmde bilgi paylaşımını güçlendirmeyi ayrıca tüm mezunlara bireysel avantajlar sunmayı hedef olarak belirlemiş bir dernektir.
BTİÖYOMD	B.T.İ.O.Y.O mezunu olan kişilerin birbiriyle, haberleşme, bir araya gelme, dayanışma ve yardımlaşma amacıyla faaliyetlerde bulunmak ve bu konularda çalışma yapmaktır.
ÇATİOD	Mezunların ortak bir platformda bir araya gelmesini sağlayarak mezunlar arasında dayanışma işbirliği ruhunu arttıracak faaliyetlerde bulunmak, ÇATİÖY öğrencileri ve mezunlarının, turizm sektöründeki diğer paydaşlara etkin bir şekilde iletişime geçmesini sağlayıp tüm iş sahalarında kurumsal itibarı yüksek bir ÇATİÖY kültürü yaratmak amacı ile kurulmuştur.
METİOD	Derneğin amacı, Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu mezunlarının kendi aralarında ve ayrıca, mezunlar ile Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu öğrencileri, turizm sektöründe faaliyet gösteren dernek, birlik, kuruluş ve işletmeler arasındaki dayanışmayı artırmaktır.

Mezun derneklerinin kuruluş amaçları ile birlikte tüzüklerinde yer alan bir diğer bilgi ise derneğin merkezi ve şubesinin belirtilmesidir. Mezun derneklerinden ATİÖYOMED, BTİÖYOMD, ÇATİOD ve METİOD'un tüzüklerinde mezun derneklerinin merkezi ve şubesi yer alırken, ATMED'in web sitesinde tüzüğünün olmaması ile birlikte derneğin merkezi ve şubesi bilgisine

de ulaşamamıştır. Mezun dernekleri içerisinde şubesi olan tek dernek BTİ-OYOMD'dir. BTİOYOMD'nin Antalya merkez olmak üzere İstanbul'da da bir şubesi bulunmaktadır. Mezun derneklerinin merkez ve şubeleri Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3: Mezun Derneklerinin Merkez ve Şubeleri

MEZUN DERNEĞİ	MERKEZ	ŞUBE
ATİOYOMED	İstanbul	Bulunmamaktadır.
ATMED	Belirtilmemiştir.	Belirtilmemiştir.
BTİOYOMD	Antalya	İstanbul
ÇATIÖD	Çanakkale	Bulunmamaktadır.
METİÖD	Mersin	Bulunmamaktadır.

Mezun dernekleri, mezunlarla bağlarını koparmamak, mezunların birbiri ile iletişimini sağlamak, elektronik ortamda bilgi paylaşımları gerçekleştirmek nedeniyle resmi web siteleri oluşturmuşlardır. Kurumsallaşmak adına kurmuş oldukları resmi web siteleri ile mezunlarla ortak bir platformda örgütlenmektedirler. Araştırma esnasında dikkat çeken husus mezun derneklerinin, web sitelerinden daha çok sosyal medya üzerinden kurmuş oldukları gruplarda daha aktif olduklarıdır. Tablo 4'de de mezun derneklerinin resmi web siteleri ve sosyal medya üzerinde oluşturmuş oldukları grupları yer almaktadır.

Tablo 4: Mezun Derneklerinin Web Siteleri ve Sosyal Medya Kullanım Biçimleri

MEZUN DERNEĞİ	WEB SİTE	SOSYAL MEDYA
ATİOYOMED	www.atioyomed.org	Facebook / Atioyomed Grubu
ATMED	www.atmed.org.tr	Facebook / Atmed Atmed Grubu
BTİOYOMD	www.btiyomd.com	Facebook / Bityo – Btiyo Grubu
ÇATIÖD	www.catiod.org	Facebook / Catiod Grubu
METİÖD	www.metiod.org	Facebook / www.metiod.org Grubu

Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezun Derneği'ne (ATİOYOMED) ait 'com' ve 'org' uzantılı iki farklı web sitesi ile karşılaşmıştır. İki farklı web sitesi olması nedeniyle dernek ile iletişime geçilmiş ve nedeni sorgulanmıştır. ATİOYOMED "derneğin resmi web sitesinin 'org' uzantılı olan www.atioyomed.org olduğunu, 'com' uzantılı olan www.atioyomed.com sitesini ise daha çok tanıtım ve faaliyet amaçlı kullandıklarını" ifade etmiştir.

Tablo 5'de mezun derneklerinin web sitelerindeki ve sosyal medyadaki üye sayıları yer almaktadır. Derneklerin web sitelerinde mevcut üye sayıları ile ilgili bilgiler, bazı dernekler tarafından belirtilmişse de bazı dernekler tarafından da mevcut üye sayısı belirtilmemiştir. Derneklerin yalnızca web sitelerini

kullanmamaları aynı zamanda da sosyal medya üzerinden kurmuş oldukları grupları da aktif olarak kullanmaları nedeniyle web sitelerindeki üye sayısı ve sosyal medyadaki üye sayısının mukayese edilebilmesi açısından sosyal medyadaki üye sayıları da çalışma kapsamı içerisinde değerlendirmeye alınmıştır. Sosyal medyada yer alan gruplardaki mevcut üye sayısının, web sitelerdeki mevcut üye sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Sosyal medya gruplarındaki üye sayısının, web sitesinde bulunan üye sayısına oranla daha fazla olması nedeniyle derneklere, gruba dahil olmak isteyen bireylerde aranan özellikler sorulmuş ve dernekler sosyal medya gruplarına üye olmak isteyen herkesi kabul etmek yerine, üye olmak isteyen kişilerde, okulun mezunu olma şartı aradıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5: Mezun Derneklerinin Mevcut Üye Sayısı

MEZUN DERNEĞİ	WEB SİTEDEKİ ÜYE SAYISI	SOSYAL MEDYADAKİ ÜYE SAYISI
ATİÖYOMED	205 Üye	1.510 Üye
ATMED	172 Üye	1.034 Üye
BTİÖYOMD	Belirtilmemiştir.	3.595 Üye
ÇATİOD	Belirtilmemiştir.	28 Üye
METİOD	Belirtilmemiştir.	2.718 Üye

Tablo 6’da mezun derneklerinin web sitelerinde yer alan bilgiler verilmektedir (atoyomed.org, atmed.org.tr, btioyomd.com, catiod.com, metod.org, 15.01.2016). Mezun derneklerinin web siteleri incelendiğinde, sitelerin birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Dernek sitelerinin kurumsal bilgileri bazı sitelerde “Anasayfa”, bazılarında “Hakkımızda”, bazılarının da ise “Derneğimiz” sekmesinde yer almaktadır. Derneğe üyelik için gerekli bilgiler ve yapılması gerekenler, tüm derneklerin web sitesinde bulunmaktadır. Dernekler hakkında medyada yer almış haberler, tüm derneklerin farklı bilgi başlığı sekmesi adı altında yer alırken, ATİÖYOMED’in resmi web sitesinde değil de ‘com’ uzantılı tanıtım ve faaliyet hizmetleri sundukları web sitesinde yer almaktadır.

Tablo 6: Mezun Derneklerinin Web Sitelerinde Yer Alan Bilgiler

MEZUN DERNEĞİNİN ADI	WEB SİTEDE YER ALAN BİLGİLER	
	WEB SİTESİNDE YER ALAN ANA SEKMELER	ANA SEKMELER İÇERİSİNDE YER ALAN BİLGİLER
ATİOYOMED Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği	-ANASAYFA	-Yönetim/Faaliyetler/Duyurular /Tüzük /Banka Bilgileri
	-HAKKIMIZDA	-Tarihçe/Kaybedilenler Ormanı
	-ÜYELERİMİZ	-
	-İLETİŞİM	- Açık Adres/Mail Adresi
	-ÜYELİK FORMU	-
ATMED Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği	-ANASAYFA	-Vizyon/Misyon/Değerler
	-HAKKIMIZDA	-
	-ÜYELİK FORMU	-
	-ÜYELER	-
	-GALERİ	-Medya/Basında ATMED
BTİOYOMD Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği	-ANASAYFA	-
	-KURUMSAL	-Hakkımızda/Misyon ve Vizyon/ Yönetimden Mesaj / Geçmiş Yönetimler /Tüzük / Hesap No /Merkez ve Şubeler / Anlaşmalı Kurumlar/Logo
	-ÜYELİK	-Niçin Üye Olmalıyım?/Nasıl Üye Olurum?/ Üyelik Formu/Siteye Üyelik İşlemleri
	-HABERLER	-Duyurular/Etkinlikler/Haber/Basında BTİOYO
	-ÜYELERE ÖZEL	-Aidat Ödemeleri/Kim Nerde/Komiteler
	-İLETİŞİM	-Merkez/Açık Adres/Telefon/Web Site Adresi/ İletişim Formu
	-GİRİŞ	-Yönetici
ÇATİOD Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği	-ANASAYFA	-
	-ÇATİOD	-Faaliyetlerimiz/Tüzük/Yönetim Kurulu
	-ETKİNLİKLERİMİZ	-
	-GALERİ	-
	-HABER	-Duyurular/Haberler
	-MEZUNLARIMIZ	-
	-ÜYELİK	-Üyelik Formu/Hesap No
	-BASINDA ÇATİOD	-
	-İLETİŞİM	-Açık Adres/Mail Adresi
METİOD Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Mezunlar Derneği	-ANASAYFA	-
	-DERNEĞİMİZ	-Okulumuz/Misyon/Vizyon/Tüzük/ Yönetim Kurulu/Denetim Kurulu/Doğa ve Çevre
	-İÇERİK	-Haberler/Duyurular/Köşe Yazıları
	-KİŞİLER	-
	-PLATFORM	-Giriş/Üyelik Formu-

Ayrıca derneklerin iletişim bilgilerinin yer aldığı sekmede, derneklerin farklı iletişim bilgileri verdiği görülmektedir. ATİOYOMED ve ÇATİOD'un "İletişim" sekmesinde yalnızca açık adres ve mail adresi yer alırken, ATMED'de mail adresi ve konum haritası, BTİOYOMD'de açık adres, telefon, web site adresi ve iletişim formu bulunmaktadır. Fakat METİOD'un "İletişim" adı altında sekmesi bulunmamakla beraber "Platform" sekmesi adı altında yalnızca sosyal medya ile siteye giriş yapılabilen form ile kayıt formu yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya'da büyük bir gelişme gösteren turizm endüstrisi Türkiye için de önemli gelir kaynağı oluşturan endüstridir. Türkiye sahip olduğu turizm potansiyeli ile turizm endüstrisi içerisinde önemli rol oynamaktadır. Turizm, otomasyonun yer almadığı ve tamamen insan gücüne dayanan emek yoğun sektördür. Turizm sektöründe; ürünün üretiminden başlayıp, tüketiciye sunulana kadar geçen süre içerisinde insan önemli bir unsurdur. Çünkü ürün veya hizmeti sunan kişi insandır ve sunulan ürün veya hizmetin kalitesi doğrudan insanla ilgilidir. Bu nedenle sektörde yer alacak kişilerin eğitilmiş olmaları çok önemlidir. Sektörde var olabilmek ve gelir elde edebilmek için kaliteli hizmet sunumuna ve nitelikli işgücüne odaklanılmalıdır. Kaliteli hizmet ve nitelikli işgünün sağlanması da eğitim ile gerçekleştirilebilecek bir durumdur. Bu konuda, mesleğin eğitimini veren kurumlar devreye girmektedir. Çünkü sektörün işgücü ihtiyacını karşılayan mesleki eğitim kurumlarıdır. Sunulan ürün veya hizmetin kalitesi ve nitelikli işgücü eğitilmiş doğru orantılıdır. Sektörde yer alan eğitilmiş kişilerin istihdamı arttıkça, sahada görev alan nitelikli işgücü ve buna bağlı olarak sunulan ürün veya hizmetin kalitesinde de artış yaşanacaktır.

Mesleki eğitim kurumlarından mezun olan öğrencilerin takip edilebilmesi için mezun dernekleri kurulmuştur. Mezun derneklerinin; mezunların ve öğrencilerin bir araya getirilmesi, aynı zamanda mezunların okul ile iletişimini devam ettirerek okula bağlılığın sağlanması yönünde ortak amaçları bulunmaktadır. Bu ortak amaç doğrultusunda; mezun- öğrenci buluşması, sektör ve tecrübe deneyimlerinin paylaşımı, mezunların lisans öğrenimini tamamlayan yeni mezun olacak öğrencilere iş imkanı sağlaması yönünde mezun dernekleri köprü konumundadır. Mezunlar derneği bulunan üniversiteler, mezunlarının takibini yaparak sektördeki mezun profilini oluşturabilir, elde ettiği veriler doğrultusunda kurumunu değerlendirebilir ve sektördeki başarılarıyla da gurur duyabilirler. Ayrıca okula kazandırılacak kurumsal bir kimlikle (Örneğin: BİTYO-BTİOYO Ruhu/BİTYO-BTİOYO'lu olmak) mezunlar üzerinde bir aidiyet duygusu yaratarak okula olan bağlılıkları artırılabilir.

Elektronik ortamda bilgi paylaşımını gerçekleştirmek ve mezunların iletişimini sağlamak amacıyla oluşturulmuş olan mezun derneklerinin web sitelerinin, amacına ulaşabilmesi için web sitelerinde yer alması gereken bazı nitelikler bulunmaktadır. Fakat web siteleri için belli bir standart olmaması nedeniyle farklı şekillerde site tasarımı ve içerikleriyle karşılaşılmaktadır. Bu nedenden dolayı web sitelerinin taşınması gereken bazı temel özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler; üyelerin güncel bilgiye ulaşabilmesi için sitenin belli aralıklarla revize edilmesi, web sitesinin tasarımında bilginin kullanım kolaylığı sağlayacak biçimde kategorize edilmesi, sitede kullanılan görsellerin yüklenirken siteyi yavaşlatmaması aynı zamanda tasarımda kullanılacak rengin doğru renkler olması ve kurumu yansıtmaması gerekmektedir.

Yapılan bu çalışmada mezun derneği bulunan üniversitelerin, mezun derneklerinin web siteleri incelenmiş olup, web sitelerini etkin kullanmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Hiçbir derneğin web sitesinde, sitenin güncellendiği en son tarih belirtilmemiştir. Ayrıca site içinde arama yapmaya olanak sağlayan "site içi arama motoru" bulunmayan dernekler ATİÖYOMED ve BTİÖYOMD'dir. Derneklerin etkinlik ve faaliyetlerini sergiledikleri görseller (fotoğraflar, davetiyeler) kolaylıkla açılmakla birlikte ATMED, BTİÖYOMD, ÇATİOD VE METİOD'un web sitesinde yer alırken ATİÖYOMED'in "org" uzantılı resmi web sitesinde herhangi bir görselle karşılaşmamıştır. Web sitelerinde tüm derneklerin kuruluş amaçlarının, mezunların ortak bir platformda bir araya gelmesi, mezun-öğrenci buluşmasının sağlanması gibi aynı yönünde olduğu, merkez/şube bilgisi konusunda dernekler içerisinde yalnızca ATMED'in merkezini belirtmediği ve şubesi olan tek derneğin BİTYO/BTİÖYO olduğu, ATİÖYOMED ve ATMED'in derneğe üye olan üye sayısı hakkında bilgi yer alırken diğer derneklerde üye sayısı hakkında bilgiye ulaşılammış ve mezun dernekleri tarafından gerçekleştirilecek faaliyet ve etkinlikler web sitelerinden duyurulsa da sosyal medya üzerinden oluşturulmuş olan grupların da daha aktif oldukları ayrıca bazı mezun derneklerinin web sitelerinde iletişim bilgileri eksik olmakla beraber, iletişim bilgisi olan web sitelerinde de iletişim bilgilerine gönderilen mesajları takip etmedikleri ve yanıtlamadıkları görülmüştür.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda;

- Yükseköğretim kurumları, öğrenimini tamamlayıp mezun olan öğrencilerle ilgili veri tabanı oluşturulmalıdırlar.
- Mezunlarla iletişim mezuniyet sonrası devam ettirilmeli, üniversitede gerçekleştirilecek her türlü etkinlik ve organizasyona mezunlar davet edilmeli, bilgilendirilmelidir.

- Mezun dernekleri ve üniversite işbirliğiyle mezun-öğrenci bağının oluşturulması için ortak bir platformda çeşitli faaliyetler düzenlenmelidir.
- Katılım sağlanan etkinliklerde mezunlara önem verilmeli, mezun olacak öğrencilerin istihdamı için turizmde aktif rol alan sektör temsilcileri bir iş kapısı olarak görülmelidir.

Üniversite ve sektör arasında sürekli bir akış söz konusu olması nedeniyle mezun dernekleri, üniversite-sektör arasında yaşanabilecek sorunların önlenmesi ya da çözülmesinde önemli rol oynayacağı düşünülmelidir.

- Öğrencilerin üniversitelerden mezun olduktan sonraki ikinci temsilcileri olan mezun dernekleri, web sitelerine sahip çıkmalı ve sosyal medyada kullandıkları gruplar kadar aktif olmalıdır. Sosyal medya üzerinde mezun derneği adı altında grup oluşturmak ne kadar kolay ise, mezun derneğinin oluşması için gerçekleştirilmesi gereken prosedürler bir o kadar zordur. Çünkü bir mezun derneğinin oluşması için tüzüğünün, yönetim ve denetim kurulu gibi dernek organlarının olması gerekmektedir. Fakat sosyal medya üzerinde adı mezun derneği grubu olan sanal gruplar kolaylıkla oluşturulabilmektedir.
- Mezun dernekleri, üyelik aidatlarını faaliyetlerde kullanmak üzere tahsil etmektedir. Web sitesi üzerinden üye olan mezunlar, derneğe üyelik aidatı ödeyerek katkı sağlamakta fakat sosyal medya üzerinden dernek adı altında oluşturulmuş gruplarda bulunan üyeler üyelik aidatı ödememektedir. Web sitelerindeki üyeliklerin, sosyal medya üzerinden oluşturulmuş gruplara kaymasının temel nedeni üyelik aidatı olabilmektedir.

Bundan sonra bu konuda yapılabilecek araştırmalarda, mezun dernekleri ve yükseköğretim kurumlarının, mezunların okula ve mezun derneğine aidiyetlerini arttırıcı ne tür faaliyetlerde buldukları araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Avcıkurt, C., ve Karaman S., (2002), Lisans Eğitimi Veren Turizm Okullarının Ders Programları Karşılaştırması, *Turizm Eğitimi Konferans- Workshop. 11 – 13 Aralık 2002: (53-65)*. Ankara.
- Avcıkurt, C., Alper, B., ve Geyik, S. (2009). Education and Training of Tourist Guides in Turkey, *Management and Education* 5(1), 57 – 63.
- Akadal, E. (2013). *Mezun Takip Sistemlerinin Gerekliği Ve İstanbul Üniversitesi İçin Mezun Takip Sistemi Uygulaması: Eyoka*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bakioğlu, A., Yüksel, M., Akdağ, B., ve Canel A. (2011). Yükseköğretimde Mezun İzleme Sistemi: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Mezunları Üzerine Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi Yükseköğretim Dergisi*, 1(2), 65 – 79.
- Cimat, Ali., ve Bahar, O. (2003), Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(6), 1-18.
- Erdinç, S., ve Yılmaz, G. (2012), Günümüzde Turizm Eğitiminin Yükseköğretim İçerisindeki Yeri, *Turizm Eğitimi Konferansı – Tebliğler: 17 – 19 Ekim 2012: (17 – 31)*. Ankara:, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, (3. Basım), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Hacıoğlu, N., Kaşlı, M., Şahin, S., ve Tetik, N. (2008), *Türkiye’de Turizm Eğitimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hacıoğlu, Necdet (1990), Örgün Turizm Eğitimi ve Sorunları, *I. Ulusal Turizm Kongresi. 16-18 Kasım 1990: (38)*. Kuşadası.
- Karasar, N. (1998). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Toplu, M. (2009), Mesleki Bir Örgüt Olarak Türk Kütüphaneciler Derneği’nin Altmış Yıllık Gelişim Çizgisi, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 23 (4), 678-741.
- Yıldız, R., Kuşlvan, S., ve Şenyurt, Y., (1997), Turist Rehberliği Öğretiminde Yeni Bir Model: Nevşehir Turist Rehberliği Bölümü Programı ve Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Hafta Sonu Semineri IV, 7-36.
- Wimmer, D.D. ve Dominick, J.R. (2000), *Mass Media Research: An Introduction*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- 17 Şubat 2016 tarihinde <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,72942/turizm-gelir-gider-ve-ortalama-harcama.html> adresinden erişildi.
- 05 Ocak 2016 tarihinde <http://www.osym.gov.tr/belge/1-23560/2015-osys-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-ki-.html> adresinden erişildi.

- 15 Ocak 2016 tarihinde <http://www.atioyomed.org/> adresinden erişildi.
- 15 Ocak 2016 tarihinde <http://www.atmed.org.tr/> adresinden erişildi.
- 15 Ocak 2016 tarihinde <http://www.btioyomd.com/> adresinden erişildi.
- 15 Ocak 2016 tarihinde <http://www.catiod.org/catiod/> adresinden erişildi.
- 15 Ocak 2016 tarihinde <http://www.metiod.org/> adresinde erişildi.
- 17 Ocak 2016 tarihinde http://yok.gov.tr/documents/10279/14571052/yukse-kogretim_kurulu_2015_2019_stratejik_plani.pdf/0eb5d6db-565b-495e-a470-8823f7e6f6b9 adresinden erişildi.

TOPLUM TEMELLİ TURİZM: YEREL HALK ALGILARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA (HALFETİ ÖRNEĞİ)

Community-Based Tourism(CBT): A Measurement-Oriented Study of Local People Perceptions (Halfeti Sample)

Gönderim Tarihi: 11.01.2016

Kabul Tarihi: 25.04.2016

Burhan AYDEMİR*
İbrahim Halil KAZOĞLU**

Öz: Gerek üretici gerekse tüketici beklentilerinde meydana gelen değişimlere cevap vermek adına "alternatif turizm" başlığı altında farklı tüketici kitlelerine uygun turizm yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de toplum temelli turizm (TTT) yaklaşımıdır. Çalışma, alternatif turizm modellerinden TTT yaklaşımı ve Halfeti halkının TTT algılarını belirlemeye odaklanmıştır. Yerel halk algılarını belirlemek için Kibicho'nun geliştirdiği "Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği" çalışmanın içeriğine uyarlanmıştır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak alan araştırması, veri toplama tekniği olarak anket tekniği, araç olarak yapılandırılmış anket ve örneklem yöntemi olarak kolayda örneklem yöntemi uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında örnekleme yüz yüze ve bırak-topla anket toplama tekniği uygulanmıştır. Anket süreci sonrasında 249 anket elde edilmiş, 22 adedi çeşitli sebeplerden elenerek 227 anket üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler t-Testi, ANOVA ve korelasyon analizlerine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda verilerden elde edilen bulgulara göre; ikamet süreleri daha fazla olan bireylerin gelenek ve görenekleri konusunda daha hassas oldukları, turizm faaliyetlerinden dolayı yörenin sosyo-kültürel özelliklerini kaybedeceğini ayrıca gelenek ve göreneklerinin bozulacağını düşünmeleri nedeniyle TTT algılarının yörede daha az süredir ikamet edenlere nazaran daha düşük olduğuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Alternatif Turizm, Toplum Temelli Turizm, Halfeti.

Abstract: In the name of fulfilling the emerging changes in either producer or consumer expectations, tourism approaches suited to different consumer mass have emerged under the title of 'alternative tourism'. One of those is CBT. This study has focused on specifying Halfeti public's CBT perception and CBT approach which is one of alternative tourism

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Turizm Fakültesi/Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
e-posta: burhanaydemir@yahoo.com

** Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı,
e-posta: ibrahimhalilkazoglu@gmail.com

models. In order to specify local people perceptions, 'Community-based tourism perception scale' which Kibicho developed has been adapted to content of the study. In this survey, field research as data gathering method, questionnaire technique as data gathering technique, structured questionnaire as medium and also convenience sampling method as sample method have been implemented. In the process of gathering datas; sampling technique, face to face meeting technique, drop and pick technique have been implemented. Following the questionnaire process, 249 surveys have been obtained, 22 of those surveys have been eliminated for various reasons and the analyses have been obtained out of 227 surveys. Acquired datas have been subjected to T-Test, ANOVA, and correlation analyses. According to acquired findings following the searches; it has been reached that individuals who have resided in Halfeti for a longer time are more sensitive about customs and traditions because of the fact that they think the region will lose socio-cultural features and moreover customs and traditions will degenerate as a result of tourism activities, they have lower CBT perception compared to people who have resided for shorter time in the region.

Keywords: Tourism, Alternative Tourism, Community-Based Tourism, Halfeti.

GİRİŞ

Türkiye turizm potansiyeli açısından oldukça zengin bir ülke olmasına karşın bu potansiyelin çok kısıtlı bir bölümü kullanılmakta, deniz turizmi Türkiye'nin en önemli turizm pazarını oluşturmakta iken var olan bütün turizm kaynaklarından olabildiğince çok yararlanılması için farklı turizm türlerinin geliştirilmesi ve pazarlanması gerekmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan 2023 Türkiye Turizm Stratejisinde Türkiye'nin alternatif turizm türleri açısından eşsiz imkânlarla sahip olduğu, bu potansiyelin rasyonel anlamda kullanılmadığı, ülkemizin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerinin koruma-kullanma dengesi içinde turizm amaçlı olarak kullanılması ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007; Türker, 2013). TÜBİTAK'ın Vizyon 2023, Ulaştırma ve Turizm Panel Raporunda Dünya Turizm Örgütü'nün çeşitli araştırma sonuçları değerlendirilerek; "Turist tercihleri kutuplaşacak, yenilik ve çeşitlilik talebi artacak, konfor ve macera motifleri ağırlıklı olacaktır. Ürün geliştirmede 3 S'nin, yani deniz-kum-güneşin (sun-sand-sea) yerini 3 E, heyecan-eğlence-eğitim (exciting-educational-entertainment) temel unsurları alacaktır." sonucuna varılmıştır (TÜBİTAK, 2003).

Dünyada özellikle son elli yıllık dönemde yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler turizm kavramının algılanmasında ve pratiğinde önemli değişime neden olmuştur. Geleneksel turist tipinden farklı olarak ortaya çıkan post-turist tipi daha deneyimli, daha bilgili, gezdiği ve gördüğü yerler konu-

sunda daha seçicidir (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Bu değişim ve dönüşüm turizm sektöründe sadece turist sayısındaki artış, turizm gelirlerindeki yükseliş gibi niteliksel olarak değil, aynı zamanda niceliksel olarak turizm isteminde ve tercihlerinde de kendini göstermiştir (Nepuni, 2002; Yılmaz ve Gürol, 2012; Aydın, 2012). Özellikle kontrolsüz ve hızlı bir biçimde gelişen kentleşme ve sanayileşme süreci ile birlikte doğa tahribatı, fiziksel çevre koşullarındaki bozulma (Aydın, 2012; Kan vd., 2012), yoğun çalışma temposu, hava ve gürültü kirliliği ile kalabalık ortamdan uzak kalma isteği (Yılmaz ve Gürol, 2012), monoton çalışma ortamından kaçış isteği ve insanların kentsel hayat tarzından bunalmaları (Çeken vd., 2012), kent insanının doğaya olan özlemini tetiklemiştir. Bu doğrultuda, turizm pastasından daha fazla pay almak isteyen ülkeler alternatif turizm türleri sunmayı amaçlamışlardır (Uygur ve Akdu, 2009).

Bu çalışma, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çok önemli bir gelir kaynağı olan turizm faaliyetlerinin kitle turizmi ile sınırlı kalmaması, sadece işletme sahiplerinin değil, yerel halkın da turizm gelirlerinden pay edinmesi, sürdürülebilir kalkınmaya yardımcı olabilmesi ve doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunarak gelişmesi amacıyla ortaya çıkmış bir alternatif turizm türü olan TTT ve yerel halkın toplum temelli turizm algısı üzerine yapılan bir uygulamayı kapsamaktadır.

TOPLUM TEMELLİ TURİZM (TTT)

Başta, gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, turizm sektöründen elde edilen gelirler ile ülkenin ekonomik gelirlerinde artışı amaçlayan ülkeler, birçok turizm politikası geliştirmektedir. Bu politikalar geliştirilirken bölgenin, halkın, yöre insanının beklentileri göz önünde bulundurulmamakta, kararlar merkezden verilmektedir. Genellikle de taşıma kapasitesine bakmadan, bölgenin turizm potansiyelini tam olarak analiz etmeksizin yapılan bu politikalar, en kısa zamanda en fazla getiri elde etmek için tasarlanmaktadır (Harris ve Vogel, 2007).

TTT, kitle turizminden oldukça farklı özelliklere sahip olan eşsiz bir turizm türüdür (Hamzah ve Khalifah, 2008; mekongtourism.org, 2013). Bu turizm türü, gelişmekte olan ülkelerde kitle turizminin olumsuz etkilerine olası bir çözüm olarak ortaya çıkmış ve yerel toplumun sosyal organizasyonu için eşzamanlı bir strateji oluşmasına katkı sağlamıştır (López-Guzmán vd., 2011). TTT, turizm gelişimini sürdürmeyi, planlama sürecinde ev sahibi topluma odaklanmayı ve daha sürdürülebilir bir turizm sektörü yaratmayı amaçlamaktadır (Shahmirzadi, 2012). TTT, yerel toplulukları içeren, onların kendi topraklarında meydana gelen ve kendi bölgelerinde bulunan doğal varlıklar ve kültürel cazibelere dayanan turizm çeşidini ifade etmektedir (Nelson, 2003).

Kitle turizminin gerçekleştiği bölgelerde, turist-yerel halk ilişkisi minimum düzeyde kalmakta, hatta her şey dahil/ultra her şey dahil gibi sistemlerle çalışan konaklama işletmelerinde kalan turistler destinasyona varış anından itibaren ayrılana kadar otelden çıkmamakta ve yerel halk ile hiçbir şekilde iletişime geçmemektedir. TTT farklı turizm modellerini geniş bir yelpazede tanımlamak için kullanılmakta; ama genellikle toplum katılımını içermektedir. Ayrıca turistlerin bu toplulukları ziyaret etmesini, onların kültürü ve yerel çevre hakkında bilgi sahibi olunmasını ve gelişmekte olan ülkelerde yerel topluluklar için fayda üretmeyi amaçlayan turizmi ifade etmektedir (Salazar, 2001; Luccetti ve Font, 2013). Dixey (2005) ve Goodwin ve Santili (2009) toplum temelli turizmi, "sahibi olan ve/veya yöneten topluluk tarafından, daha geniş toplum yararına sunmak amacıyla girişim/planlama aşamasında sadece çalışanlardan değil toplumun her kesiminden yararlanmak için tasarlanmış bir turizm türü" olarak tanımlamıştır.

TTT, kendi ihtiyaçlarını belirlemede ve devamındaki karar verme sürecinde belirli bir toplum üzerinde katılımcı olarak, aktörlerin çoğunu harekete geçirmek ve sorumluluk almaya teşvik etmektir (World Bank, 2013). TTT, toplu karar alma, sorumluluk, erişim, mülkiyet ve faydalar rehberliğinde planlanmış, gelişmiş, sahip olunan ve toplum için toplum tarafından yönetilen bir turizmdir. Bu durum, sahipler ve konuklar arasında çift taraflı kazanç olarak öngörülmektedir. Konuklar, destinasyondaki insanların bilgeliğini, doğal ve kültürel mirası keşfetmekten zevk ve tatmin olurlar, ev sahipleri ekonomik ve sosyal refah kaynağı olarak doğal ve kültürel miras ve bilgelik fonksiyonu olarak artan farkındalık ile gururlu bir kazanç sağlar (Tasçı vd., 2013).

Toplum Temelli Turizmin Özellikleri

TTT, diğer alternatif turizm türleri ile benzerlik gösteren özelliklere sahip olmakla birlikte, diğer turizm türlerinden ayrılan bazı özelliklere de sahiptir. TTT'in başlıca özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Tourism Concern, 2013):

- ✓ Planlama sürecinden yönetimine kadar yerel halkın katılımı ve onayı ile yürütülür.
- ✓ Adil bir kâr payı yerel topluma geri döner, ideal olarak sağlık kurumları ve okullar gibi toplumsal projelere katkıda bulunur.
- ✓ Bireysel amaçlardan ziyade toplumsal amaçlara hizmet eder.
- ✓ Yerel halkın da katılımı sağlanarak çevrenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunur.
- ✓ Geleneksel kültüre ve sosyal yapıya saygılıdır.

- ✓ Batılı turistlerin olumsuz etkilerine karşı yerel topluma faydalı olabilecek mekanizmalara sahiptir.
- ✓ Kültürel ve çevresel etkileri en aza indirmek adına gruplar küçük tutulur.
- ✓ Seyahat öncesi turistlere kısaca bilgilendirme yapılır.
- ✓ Yerel halk münasip olmayan gösteriler yapmazlar.
- ✓ İnsanların “Hayır” deme hakkına saygılıdır, yerel topluluklar turist istemezse buna saygı gösterilir.

Toplum Temelli Turizmin Hedefleri

Goodwin ve Santili (2009), TTT uygulamalarının yerel halkın sahibi olduğu veya yönettiği turizm kaynaklarını değerlendirerek buradan elde edilen gelirlerin yine yerel halkın yararına sunmayı amaçladığını belirtmiştir. Kibicho (2008), TTT uygulamalarının istihdam imkanları yaratarak yerel halkın güçlenmesini, gelirlerini artırmayı ve kurumlarını geliştirmeyi amaçladığını dile getirmiştir. Tasci vd. (2013) yaptığı çalışmada TTT'in hedeflerini 3 ana başlık altında toplamıştır. Bu ana başlıklar; ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel hedefler şeklindedir. Ekonomik hedeflerde; yerel gelirin artması, altyapı gelişimi, ürün ve hizmetler için tedarik, kaynakların turizm odaklı kullanılması ve dengeli ekonomik gelişim ve çeşitlilik gibi unsurlar yer almıştır. Sosyo-kültürel hedeflerde; yerel halkı yönetsel ve gelişme anlamında, altyapı ve hijyen konusunda eğitmek, her seviyede katılımı sağlamak, yerel halk ve turistler arasında bağ kurmak gibi unsurlar ele alınmıştır. Çevresel hedeflerde ise kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması, çevre ve sürdürülebilir ekonomik gelişme arasında bilinç oluşturulması gibi unsurlar değerlendirilmiştir.

Toplum Temelli Turizmin Yararları

TTT planlandığı gibi yürütülebilir ve başarılı bir politika izlenirse aşağıda sıralanan faydalar elde edilecektir (Tasci vd., 2013):

- ✓ Halk, turist katkıları ve el sanatları satışları ile ek gelir sağlayabilir.
- ✓ Yerel halk, turistlerin konaklama yapacağı yerleri sahiplenebilir.
- ✓ Yerel halk, turistlerin konaklama yapacağı kamplarda ve evlerde istihdam edilebilir.
- ✓ Turistik faaliyetlerin artması ile paralel olarak gıda üretimi ve el sanatları kapasitesi artırılabilir.

- ✓ Turizm işgücüne kadınların ve gençlerin de katılması sağlanabilir.
- ✓ Bölgelere göre farklılık gösteren özel ilgi turizm türleri teşvik edilebilir.

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Dixey (2005) yaptığı çalışmada Zambia'daki TTT'in SWOT analizini yapmıştır. Zambia'nın TTT açısından güçlü yönleri olarak mevcut sivil toplum kuruluşları, iyi uygulama örnekleri, köy hayatı, ekoturizm, sanat ve zanaat, hükümet ve uluslararası finansman kuruluşlarının turizme destek vermesi; zayıf yönleri olarak; kötü finansal yönetim, yetersiz bilgi ve koordinasyon, oryantasyon, kalifiye eleman, turizm paydaş anlayışı ve altyapı; fırsatlar olarak turizm talebinin artışı, turizmin çeşitlenmesi, doğal ve kültürel mirasın iyileştirilmesi; tehditler olarak yetersiz yasal çerçeve, turizm talebindeki değişimler, kültürel geleneklerin kaybı gibi unsurlar sıralanmıştır.

López-Guzmán ve arkadaşları (2011) yaptıkları çalışmada TTT kapsamında Cape Verde'deki Saõ Vicente adasına gelen turistlerin ada içindeki elementlere (konaklama, yeme-içme, flora ve fauna, güvenlik, çevre temizliği, ulaşım, kültürel aktiviteler vb.) karşı memnuniyet düzeylerini belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda adaya gelen turistlerin genellikle aile işletmesi olan restoranları tercih ettiğini fakat konaklama işletmeleri seçiminde bulunurken aile işletmelerinden ziyade büyük otelleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca eğlencenin birincil amaç olduğu dolayısıyla adadaki mevcut diğer turizm hizmetlerin (el sanatları, rehberlik hizmetleri gibi) fazla ilgi görmediği belirtilmiştir.

Kwangseh (2014) yaptığı çalışmada; toplum temelli turizm ile ilgilenen kamu görevlileri ile yaptığı mülakatlar neticesinde TTT projelerinin önündeki en büyük engellerin diğer turistik unsurlara giden rotalardan uzak bir yerde yürütülmesi, kitle turizm işletmeleri ile koordinasyonun sağlanamaması, kalifiye eleman eksikliği gibi sorunların olduğu sonucuna varılmıştır. Toplumun bu projelere katılım konusunda yoğun ilgi gösterdiği fakat liderlik üstlenmek konusunda pasif kaldığına değinilmiştir.

Kibicho (2008) yaptığı çalışmada TTT projelerinin başarıya ulaşması için 3 şartın yerine getirilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bu 3 temel şart ise; proje fikirlerine öncülük edenlerin beklentilerini karşılamak, resmi liderlerden (devletten) teşvik / destek almak ve proje çalışanlarının nasıl entegre edileceğine karar vermek olarak sıralanmıştır.

YÖNTEM

Amaç

Araştırmanın temel amacı, Cittaslow (yavaş şehir) unvanını alan dokuzuncu beldemiz olan Halfeti’de ikamet eden kişilerin toplum temelli turizme ilişkin algılarını ölçerek, yerel halkın algılamaları arasında ne derece farklılıklar olduğunu ortaya koymak ve ortaya çıkan farklılıkların sebepleri üzerinde tartışarak çözüm önerileri geliştirmektir.

Örnekleme Süreci ve Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın örneklem tespitinde kolayda örneklem yöntemi uygulanmış, verilerin toplanmasında ise yüz yüze ve bırak-topla anket toplama tekniği kullanılmıştır. Anket formu iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yerel halkın demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular ve çalışmanın seyrine yön verecek bazı kapalı uçlu sorular bulunmaktadır, ikinci bölümde ise katılımcıların toplum temelli turizm algılarını ölçmeye yönelik 22 önerme yer almaktadır. Ankette kullanılan ölçek ifadeleri Kibicho’nun geliştirdiği “*Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği*” çalışmanın içeriğine göre uyarlanmıştır (Kibicho, 2008). Uyarlanan ifadelerin anlaşılır olup olmadığını test etmek için pilot çalışma yürütülmüş ve ifadeler pilot çalışma neticesinde son halini almıştır. Yerel halkın toplum temelli turizme ilişkin düşünceleri, (1) *Kesinlikle Katılmıyorum*, (2) *Katılmıyorum*, (3) *Fikrim Yok*, (4) *Katılıyorum*, (5) *Kesinlikle Katılıyorum* olmak üzere beşli likert tipi ölçek kullanılarak alınmıştır.

Veri toplama sürecinde, Halfeti’de anketler uygulanmıştır. Katılımcılar kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Anket uygulama süreci sonrasında toplam 249 anket elde edilmiş, bunların 22 adedi içerdiği eksik bilgilerden ötürü değerlendirilmeye alınmayarak örneklemin son büyüklüğü 227 olarak tayin edilmiş, veriler SPSS 21 paket programında analiz edilmiştir.

Araştırmada Cevap Aranacak Sorular ve Hipotezler

Literatür taraması sonucunda ilgili konu ile örtüşen çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan yola çıkarak araştırmanın seyrine yön verecek bazı hipotezler geliştirilmiştir. Bu hipotezler Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1: Araştırmanın Temel Hipotezleri

Araştırma Hipotezleri		Hipotez Dayanakları
H ₁	Halfeti halkının cinsiyetleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark vardır.	Shahmirzadi (2012), TTT projeleri ile kadınların da etkin bir rol olarak katılım gerçekleştirebileceğini ve kendilerini geliştirmeleri için bu projelerin önemli bir fırsat olduğunu vurgulamıştır.
H ₂	Toplum temelli turizm kavramını daha önce duyanlar ile duymayanların toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark vardır.	Muhanna (2007), turizme katılımı teşvik eden en önemli etkenlerden birinin bireylerin eğitim düzeyi ve turizm kavramının ve gereklerinin farkında olmasına bağlamıştır.
H ₃	Halfeti halkının gelir düzeyleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark vardır.	Ataman (2010) TTT projelerinin gelişiminde ve ilerlemedeki en önemli itici gücün yerel topluluğun ekonomik kazanç beklentisi olduğunu belirtmiştir.
H ₄	Yerel halkın genç yetişkin (25-29) ile orta yaşlı/olgun (35+) bireylerinin toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark vardır.	Pearson ve arkadaşları (2011) yerel işletmelerin organizasyon yapısında karar alma, yazılı belgelere dayanmak yerine ağızdan iletişim yoluyla özellikle ailedeki ihtiyaç (yaşça büyük) bireylerin verdiği direktiflerle sağlanmakta olduğunu belirtmiştir.
H ₅	Yerel halkın eğitim düzeyleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.	Nguyen (2007), turizmde sürdürülebilirliğin sağlanmasında paydaşların eğitim düzeylerinin önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir.
H ₆	Yerel halkın eğitim düzeyleri ile toplum temelli turizm kavramının bilinirliği arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.	
H ₇	Katılımcıların Halfeti'deki ikamet süreleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.	Toprak (2015) Mardin halkı üzerine yaptığı araştırmada; halkın ikamet süreleri ile turizmin çevresel, ekonomik ve sosyal etkileri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu belirlemiştir.
H ₈	Toplum temelli turizm kavramının bilinirliği ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.	Suntikul ve arkadaşları (2010), TTT kavramını bilmenin ve farkında olmanın bu turizm türünden gerçekçi beklentilerin oluşmasına olanak verdiğini belirtmiştir.

BULGULAR

Yüz yüze ve bırak-topla yöntemiyle yapılan anketler neticesinde elde edilen veriler analiz edilmiş ve ortaya çıkan bulgular aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Demografik Özellikler

Araştırmaya katılanların demografik ve kapalı uçlu sorulara verdiği yanıtlar Tablo 2'deki gibidir. Katılımcıların %32,2'si kadın, %64,8'i erkektir. Yaş grubu olarak; katılımcıların %21,1'i 18-24 yaş aralığında, %30,8'i 25-29 yaş aralığında, %23,3'ü 30-34 yaş aralığında, %24,7'si ise 35 yaş ve üzeridir. Katılımcıların %30,4'ü ilkökul, %35,7'si lise, %18,9'u önlisans ve %15'i lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Aylık gelir seviyesi olarak; katılımcıların %72,7 si 801-1600 TL arasında, %27,3'ü ise 1601-2400 TL arasında gelire sahiptir. Katılımcıların %43,2'si 16 yıl ve daha fazla süredir Halfeti'de ikamet etmektedir. Ayrıca, katılımcıların %91,6'sı TTT kavramını daha önce duymamıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Sayı (N=227)	Yüzde (%)	Sayı(N=227)	Yüzde (%)		
Cinsiyet		Eğitim			
Kadın	80	32,2	İlkokul	69	30,4
Erkek	147	64,8	Lise	81	35,7
Yaş		Önlisans	43	25,1	
18-24	48	21,1	Lisans	34	15
25-29	70	30,8	İkamet Süresi		
30-34	53	23,3	1 yıldan az	22	9,7
35+	56	24,7	1-5 yıl	36	15,9
Gelir (TL)		6-10 yıl	38	16,7	
801-1600	165	72,7	11-15 yıl	33	14,5
1601-2400	62	27,3	16 +	98	43,2
2401-3200	0	0			
3200 +	0	0			
Toplum temelli turizm kavramını daha önce duydunuz mu?					
Evet		19	8,4		
Hayır		208	91,6		

Güvenirlilik Analizi

Tablo 3'te Toplum Temelli Turizm Ölçeğine ilişkin güvenirlilik analizi yapılmıştır. Ayrıca güvenirliliğin testi için split-half yöntemi kullanılmış ve part1 (ilk 11 ifade) için 0,65, part2 (son 11 ifade) için 0,89 ve ölçeğin geneli için ise 0,87 Cronbach's Alpha değeri elde edilmiştir. Önermeler içerisinde en yüksek ortalama ($x=4,22$), "Yerel halk turizm faaliyetlerinde rol alarak turizm gelirlerinden fayda sağlar." şeklindeki 1. önermede gerçekleşmiştir. 9. önerme ($x=2,14$)

“Yerel halk, kararlaştırılan uygulamalar üzerinde söz sahibidir.” şeklindeki önerme, en düşük katılım düzeyi olan önerme olarak belirlenmiştir.

Tablo 3: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği Güvenirlilik Analizi Tablosu

	İfade	\bar{X}	S.S
Part1	Yerel halk turizm faaliyetlerinde rol alarak turizm gelirlerinden fayda sağlar.	4,22	,78
	Turizmin gelişmesinde önemli role sahip paydaşlardan biri yerel halktır.	3,98	,74
	Yerel halk ve turizm yöneticileri arasındaki işbirliği projenin genel performansını artırır.	3,45	1,02
	Toplum temelli turizm için alınan kararlar pek çok durum için uygulanabilir.	2,55	,91
	Toplum temelli turizm yöneticileri alınan kararları yerel halka zorla dayatır.	2,87	,71
	Toplum temelli turizm projeleri her zaman hedefine ulaşır.	2,57	,81
	Yerel halkın çabaları proje yöneticileri tarafından takdir edilir.	3,00	,75
	Amaç ve hedeflerin belirlenmesinde yerel halk ile istişare yapılır.	2,39	,75
	Yerel halk, kararlaştırılan uygulamalar üzerinde söz sahibidir.	2,14	1,00
	Yöneticiler, yerel halkın toplum temelli turizm projesine katılımını kolaylaştırır.	2,98	,62
Yöneticiler, yerel halka alınan kararların neden uygulanmadığını her zaman açıklar.	2,28	,83	
Part2	Toplum temelli turizm projelerinin amaç ve hedefleri toplumun ihtiyaçlarını yansıtır.	2,30	,91
	Yerel halkın turizm organizasyonu ve yönetiminde söz hakkı vardır.	2,75	1,56
	Küçük ölçekli turizm projeleri yerel halk için büyük ölçekli projelerden daha faydalıdır.	2,75	1,36
	Toplum temelli turizm projeleri, karşılıklı saygı ve ortak paylaşım ortamı yaratır.	2,83	,74
	Tüm paydaşlar projelerin müzakere edilmesi ve karara bağlanmasında eşit haklara sahiptir.	2,96	1,45
	Turizm gelişiminin fayda ve maliyetlerinde adil bir dağılım söz konusudur.	3,27	1,07
	Başarılı turizm gelişimi için toplumun her kesimini karar mekanizmasında yer almalıdır.	3,65	1,11
	Yerel halka turizm karar mekanizmalarında yer alabilmeleri için fırsat verilmelidir.	4,18	1,00
	Turizm sektörü her zaman toplumun değer yargılarını dikkate alır.	2,93	,89
	Toplum bireylerinin turizm karar mekanizmalarında yer alabilmeleri için fırsat yaratılmalıdır.	3,56	1,26
	Toplum bireyleri turizm planlama komitelerinde liderlik yapmak için teşvik edilmelidir.	4,17	,72
	Bölüm 1	Bölüm2	Ölçek Geneli
Ortalama 32,48 Varyans 18,47 Standart Sapma 4,29 Cronbach's Alpha 0,65	Ortalama 35,40 Varyans 75,68 Standart Sapma 8,69 Cronbach's Alpha 0,89	Ortalama 67,88 Varyans 134,71 Standart Sapma 11,60 Cronbach's Alpha 0,87	

Hipotezlere İlişkin Analizler

Araştırmada cevap aranacak sorular ve hipotezler (Tablo 1) yukarıda belirtilmiş idi. Bu bölümde ise belirtilen hipotezler sınanacaktır.

Tablo 4: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği ile Kadın ve Erkek Katılımcılar Arasındaki 't' Testi Sonuçları

Levene Testi		t-Testi					
F	P	t	sd	P(2-Uçlu)			
TTT Algısı	Eşit Varyanslar	2,65	,10	,16	225	,86	
	Eşit Olmayan Varyanslar			,16	148,95	,87	
	Cinsiyet				N	X	Standart Sapma
	Kadın				80	3,09	,56
	Erkek				147	3,08	,50

Tablo 4'de kadınların toplum temelli turizm algılamalarının aritmetik olarak erkeklere nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamlı bir fark olup olmadığını ölçmek için Bağımsız Örneklem t-Testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Levene Testi anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kritik değerinin üstünde olduğu için varyansın eşit olma durumuna ilişkin değerleri dikkate alınmıştır. Bu durumda, katılımcıların cinsiyetleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında ($p=0,86$) anlamlı bir fark bulunmamıştır. Kadın ve erkeklerin toplum temelli turizm algıları arasındaki 0,01'lik farkın istatistiksel bir farka işaret etmediği ve cinsiyetin toplum temelli turizm algısı üzerinde belirleyici bir değişken olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bu durumda H_1 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 5: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği ile Toplum Temelli Turizm Kavramını Duyan ve Duymayan Katılımcılar Arasındaki 't' Testi Sonuçları

Levene Testi		t-Testi					
F	P	t	sd	P(2-Uçlu)			
TTT Algısı	Eşit Varyanslar	9,45	,00	3,69	225	,00	
	Eşit Olmayan Varyanslar			5,34	26,91	,00	
	Toplum temelli turizm kavramını daha önce duydunuz mu?				N	X	Standart Sapma
	Evet				19	3,50	,33
	Hayır				208	3,04	,52

Tablo 5'te toplum temelli turizm kavramını daha önce duyan kişilerin toplum temelli turizm algılamalarının bu kavramı daha önce duymayanlara göre aritmetik olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın istatistiksel bir fark olup olmadığını anlamak için Bağımsız Örneklem t-Testi yapılmıştır. Ya-

pılan analiz sonucunda Levene Testi anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kritik değerinin altında olduğu için varyansın eşit olmama durumuna ilişkin değerleri dikkate alınmıştır. Bu durumda, toplum temelli turizm kavramını daha önce duyan kişilerin toplum temelli turizm algılamaları ile bu kavramı daha önce duymayanların toplum temelli turizm algılamaları arasında ($p=0,00$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Toplum temelli turizm kavramını daha önce duymuş olan ve olmayanların algılarının genel itibarıyla yüksek olduğu, yapılan analiz sonucunda aralarında anlamlı bir farkın var olduğu görülmüştür. Toplum temelli turizm kavramını daha önce duyanların toplum temelli turizm hakkında bazı temel bilgilere sahip olduğu dolayısıyla daha yüksek algıya sahip oldukları düşünülmektedir. Bu durumda H_2 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği ile Katılımcıların Gelir Düzeyleri Arasındaki 't' Testi Sonuçları

Levene Testi		t-Testi					
F	P	t	sd	P(2-Uçlu)			
TTT Algısı	Eşit Varyanslar	,31	,57		6,22	225	,00
	Eşit Olmayan Varyanslar				6,52	120,72	,00
	Gelir düzeyi			N	X	Standart Sapma	
	801-1600 Arası			165	3,10	,50	
1601-2400 Arası			62	2,82	,45		

Araştırmaya katılım gösterenler, gelir düzeylerini belirtirken sadece ilk iki seçenek olan 801-1600 TL arası ve 1601-2400 TL arası seçeneklerini işaretlemiştir. Bu yüzden gelir düzeyleri ile toplum temelli turizm algılamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için One-Way ANOVA testi yapılamamıştır. Tablo 6'da katılımcılardan 801-1600 TL arasındaki gelire sahip olanların toplum temelli turizm algılamalarının 1601-2400 TL arasında gelire sahip olanlara göre aritmetik olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın istatistiksel bir fark olup olmadığını anlamak için Bağımsız Örneklem t-Testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Levene Testi anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kritik değerinin üstünde olduğu için varyansın eşit olma durumuna ilişkin değerleri dikkate alınmıştır. Bu durumda, 801-1600 TL arasında gelire sahip olanların toplum temelli turizm algılamaları ile 1601-2400 TL arasında gelire sahip olanların toplum temelli turizm algılamaları arasında ($p=0,00$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Elde edilen bu bulgudan hareketle, gelir seviyesi düştükçe yerel halkın turizmden elde edebileceği ekonomik çıkar kaygısının arttığı dolayısıyla toplum temelli turizm algısının yükseldiği söylenebilir. Bu durumda H_3 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 7: Toplum Temelli Turizm Algısı Ölçeği ile 25-29 Yaş aralığındaki ve 35 Yaş ve Üzeri Katılımcılar Arasındaki ANOVA Testi Sonuçları

Varyansın Kaynağı		Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ort.	F	P	Anlamlı Fark
TTT Algısı	Gruplar Arası	23,407	3	7,802	44,053	,000	25-29 > 35+
	Grup İçi	39,496	223	,177			
	Toplam	62,903	226				

Tablo 7'ye bakıldığında, katılımcıların toplum temelli turizm algılamaları ile yaşları arasında ($F=44,053$ $p<0,05$) anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu farklılığı tespit etmek için Lsd, Tukey ve Scheffe testleri yapılmıştır. Toplum temelli turizm algılaması açısından 25-29 yaş aralığındaki ($x=3,40$) katılımcılar ile 35 yaş ve üzeri ($x=2,65$) katılımcılar arasında 25-29 yaş aralığında olan katılımcılar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buradan hareketle, genç yetişkin bireylerin ekonomik kaygılarının olgun insanlara göre daha yüksek olduğu ve bu durumun toplum temelli turizm algısını da etkilediği söylenebilir. Bu durumda H_4 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 8: Korelasyon Analizi Sonuçları

	Y	E	İS	TTTKB	TTTA
Yaş (Y)	1				
Eğitim (E)	-,633**	1			
İkametgâh Süresi (İS)	,365**	-,248**	1		
TTT Kavramının Bilinirliği (TTTKB)	,277**	-,286**	,231**	1	
TTT Algısı (TTTA)	-,564**	,824**	-,196**	-,239**	1

**0.01 düzeyinde anlamlı korelasyon (2-tailed).

Tablo 8 incelendiğinde, toplum temelli turizm algısı ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin var olduğu [TTTA \leftrightarrow Y($r=-,564^{**}$)] anlaşılmaktadır. Yani katılımcıların yaşları arttıkça toplum temelli turizm algılamalarında düşüş görülmektedir. Toplum temelli turizm algısı ile katılımcıların eğitim düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü [TTTA \leftrightarrow E ($r=,824^{**}$)], toplum temelli turizm algısı ile katılımcıların Halfeti'deki ikametgâh süreleri arasında [TTTA \leftrightarrow İS ($r= -,196^{**}$)] anlamlı ve negatif yönlü, toplum temelli turizm algısı ile toplum temelli turizm kavramının bilinirliği arasında [TTTA \leftrightarrow TTTKB ($r= -,239^{**}$)] anlamlı ve negatif yönlü ilişkiler olduğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça kişilerin toplum temelli turizm algılamalarının da bununla doğru orantılı olarak arttığı, Halfeti'deki ikamet süreleri arttıkça toplum temelli turizm algılamalarının düştüğü, toplum temelli turizm kavramının bilinirliği arttıkça toplum temelli turizm algılamalarının da arttığı görülmektedir. Bu durumda korelasyon analizi sonuçlarına göre; H_5 , H_6 ve H_8 hipotezleri kabul edilirken, H_7 hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm sektörü doğası gereği birçok toplum ile ilişki içerisindedir. İlişki içerisinde bulunduğu toplumların gereksinimlerini karşılamak, onları rahat ettirmek, turizm olayından memnun bir şekilde ayrılmalarını sağlamak turizmin öncül amaçları arasındadır. Bu amaca odaklanan turizm karar vericileri, yerel toplumun beklentilerini gözden kaçırabilmekte, onları arka plana atabilmekte hatta görmezden gelebilmektedir. Özellikle kitle turizmi faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgelerde yerel halk, turizm gelirlerinden neredeyse hiç gelir elde etmemekte öyle ki kimi zaman turizm kapsamındaki faaliyetlerinden kimi zaman da bölgeye gelen turistlerden şikâyetçi olabilmektedir. Bu bağlamda, TTT yerel halkın bu şikâyetlerini en aza indiren ve yöre insanının da turizm faaliyetlerinden elde edilen gelire ortak olmasını sağlayacak, sürdürülebilir turizme katkıda bulunmalarını sağlayacak alternatif bir turizm türüdür.

TTT, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen, diğer sürdürülebilir turizm türlerinden farklı olarak yönetimde yerel halkın da söz sahibi olduğu bir turizm çeşididir. Bu model içerisinde özellikle sürdürülebilirlik, sosyal eşitlik, herkes için daha iyi bir yaşam kalitesi, çevreye karşı sorumluluk hissi, yerel halkın ekonomik gelişimi için fırsatlar sunulması gibi kavramlara vurgu yapılmaktadır.

Araştırmanın bulgularından hareketle üzerinde durulması gereken sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Özellikle Eski Halfeti olmak üzere bölgenin temel çalışma hayatı turistlere hizmet sunan yerel işletmeler (kafeterya, restoran, gözleme/fastfood, tekne turları) üzerine kuruludur. Bu işletmeler özellikle aile işletmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar ve erkeklerin birlikte rol üstlendiği bu işletmeler, kadın ve erkeklerin TTT algılamaları arasındaki farkı ortadan kaldırmaktadır.
- TTT kavramı yöre halkı tarafından çok az bilinen bir kavramdır. Bu kavramı daha önce duymuş olanlar, kavram ile birlikte bazı temel bilgilere de sahip olmuş ve TTT algılamaları da bununla doğru orantılı olarak yükselmiştir.
- TTT, yerel halk üzerine odaklanan, yerel halkın elde edilen turizm gelirlerinden daha fazla pay almasını amaçlayan alternatif bir turizm çeşididir. Bu yüzden gelir düzeyi daha düşük olan yöre insanı için daha cazip gelen yönlere sahiptir. Dolayısıyla düşük gelirli bireylerin algılamalarının daha yüksek olmasını sağlayan bir durum teşkil etmektedir.

- Olgun (35+) bireylerin genel olarak gelenek ve göreneklerine bağlı olmaları, yaşam tarzlarına karşı daha muhafazakar olmaları, turizm faaliyetleri nedeniyle geleneklerinde, yaşam tarzlarında ve kişilerarası iletişimde yaşanacak değişimleri olumsuz olarak algılanmaktadır. Genç yetişkin (25-29) bireylerde ise bu durum olumsuz karşılanmakta dolayısıyla TTT algılamalarının da olgun bireylere göre daha yüksek olmasına sebebiyet vermektedir.
- Ülkemizdeki eğitim seviyesinin giderek yükseldiği bilinmektedir. Yaş olarak daha genç olanlar daha sağlam bir eğitim sürecinden geçmektedir. Dolayısıyla yaş azaldıkça ve eğitim seviyesi arttıkça TTT kavramının bilinirliği de artmakta ve bu durum aynı zamanda TTT algılamaları için de geçerlidir.
- Bireylerin ikamet ettiği yörenin gelenek ve göreneklerini sahiplenmesi doğal bir durumdur. Dolayısıyla ikamet süreleri daha uzun olan bireylerin gelenek ve görenekleri konusunda daha hassas ve muhafazakar olmaları olağan bir durumdur. İkamet süreleri uzun olan bireylerin turizm faaliyetlerinden dolayı yörenin sosyo-kültürel özelliklerini kaybedeceğini, gelenek ve göreneklerin bozulacağını düşünmesi TTT algılamalarının yörede daha yeni ikamet etmeye başlayanlara nazaran daha düşük olmasına sebep olmaktadır.

Elde edilen sonuçlar neticesinde geliştirilen öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Yerel halkın turizm kararlarında söz sahibi olması, onların görüşlerine başvurularak fikirlerinin alınması, turizm faaliyetlerinin etkileri konusunda daha olumlu bir algının oluşmasını sağlayacaktır.
- Yerel girişimciler için destek ve kredilerin sağlanarak turistik faaliyetlere doğrudan katılımlarının sağlanması halkın turizm gelirlerinden doğrudan yararlanabilmesi için önemli bir adım olacaktır.
- Yerel halkın TTT hakkında bilgilendirilmesi, turizmden kazanç sağlarken gelenek ve görenekleri konusunda kayıplar yaşamaması, genel olarak turizm hakkındaki olumsuz düşüncelerinin en aza indirgenmesi için seminer, konferans gibi düzenlemeler ile eğitim verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ataman, Y.E. (2010), *Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Toplum Temelli Turizm: Dünya Uygulama Örnekleri ve Türkiye*, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.
- Aydın, O. (2012), “ AB’de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye’de Kırsal Turizm”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 39-46.
- Çeken, H., Uçar, M. ve Dalgın, T. (2012), “Kırsal Turizmin Gelişimi Konusunda Yerel Halkın Algıları: Fethiye Yöresi Örneği”, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 1(1), 1-31.
- Dixey, L.(2005), *Inventory and Analysis of Community Based Tourism in Zambia*, Production, Finance and Technology (PROFIT), A USAID Private Sector Development Programme 6, Tukuluho Road, Longacres, Lusaka, Zambia.
- Goodwin, H., & Santilli, R. (2009), *Community-based tourism: A success?*, The International Centre for Responsible Tourism Occasional Working Paper No. 11, 22 Aralık 2013 tarihinde <http://www.andamandiscoveries.com/press/press-harold-goodwin.pdf> adresinden erişildi.
- Hamzah, A. ve Khalifah, Z., (2008), *Handbook on Community Based Tourism "How to Develop and Sustain CBT"*, APEC Tourism Working Group.
- Harris, R. ve Vogel, D. (2007), *E-Commerce for Community-Based Tourism in Developing Countries*, Harris Roger Associates, Star House Konwlon, Hong Kong.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014), *“Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2023”*, Ankara.
- Kan, M., Gülçubuk, B. ve Küçükçongar, M. (2012), *“Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları”*, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14(22), 93-101.
- Kibicho, W. (2008), *“Community-based Tourism: A Factor-Cluster Segmentation Approach”*, *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (2), 211-231.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007), *Türkiye Turizm Stratejisi (2023)*.
- Kwangseh, B.E. (2014), *“Community Based Tourism (CBT) Planning – An Analysis of Opportunities and Barriers: A Case Study of Cameroon”*, Unpublished Master Thesis, Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, North Cyprus.
- López-Guzmán, T., Borges, O. ve Castillo-Canalejo, A. M. (2011), *“Community-Based Tourism in Cape Verde – A Case Study”*, *Tourism and Hospitality Management*, 17(1), 35-44.

- Lucchetti, V. G. ve Font, X. (2013), "Community Based Tourism: Critical Success Factors", The International Centre for Responsible Tourism Occasional Working Paper No. 27.
- Muhanna, E. (2007). Tourism Development Strategies and poverty elimination. *Problems and Perspectives in Management*, 5(1), 37-49.
- Nelson, F. (2003), "Community-Based Tourism in Northern Tanzania: Increasing Opportunities, Escalating Conflicts and an Uncertain Future", Tanzania Natural Resource Forum Occasional Paper No. 2.
- Nepuni, P. (2002), "Eco-Tourism", 30 Aralık 2013 tarihinde <https://groups.yahoo.com/neo/groups/green-travel/conversations/topics/1207> adresinden erişildi.
- Nguyen, Q. (2007), *Putting Community First: Tourism for Development in Doi Vilage, Central Vietnam*, Unpublished Master Thesis, The University of Queensland, School of Social Science, Australia.
- Pearson, C. A.L., Liu, Y. ve Helms, K. (2011). *Building Sustainability in an Indigenous Family Owned SME in Northern Australia: Overcoming Operational Barriers in A Housing Construction Venture*, The 12th International Conference of the Society for Global Business & Economic Development, Jul 21 2011, 3-16.
- Salazar, N. B. (2001), "Community-based cultural tourism: issues, threats and opportunities", *Journal of Sustainable Tourism*, 1-14.
- Shahmirzadi, E. K. (2012), "Community -Based Tourism (CBT) Planning and Possibilities: The Case of Shahmirzad, Iran", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Kuzey Kıbrıs.
- Suntikul, W., Bauer, T., ve Song, H. (2010). Towards Tourism: a Laotian perspective. *International Journal of Tourism Research*, 12, 449-461.
- Tasci, A., Semrad, K. ve Yılmaz, S. (2013), "Community Based Tourism Finding The Equilibrium in COMCEC Context: Setting the Pathway for the Future", 23 Ekim 2013 tarihinde http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/14962/COMCEC_COMMUNITY_BASED_TOURISM.pdf adresinden erişildi.
- Toprak, L. (2015), Mardin'de Halkın Turizm Algısı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(54), 201-218.
- Tourism Concern, (2013), *Community Tourism*, 20 Aralık 2013 tarihinde <http://www.tourismconcern.org.uk/community-tourism.html> adresinde erişildi.
- Tübitak, (2003), *Vizyon 2023, Ulaştırma ve Turizm Paneli*, Ankara, 2 Kasım 2013 tarihinde <http://www.utikad.org.tr/db/files/TUBITAK%20Ulastirma%20ve%20Turizm%20Paneli.pdf> adresinde erişildi.

- Türker, N. (2013), "Batı Karadeniz Bölümü Ekoturizm Kaynaklarının Değerlendirilmesi ve Bir Ekoturizm Rotası Önerisi", *International Journal of Social Science*, 6(4), 1093-1128.
- Uygur, S. M. ve Akdu, U. (2009), "Çiftlik Turizmi, Kırsal, Tarım ve Ekoturizmin Kavramsal Açından İrdelenmesi", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 143-166.
- World Bank (2013), Regional Study on Community Based Tourism in the Caucasus, 30 Aralık 2013 tarihinde [http://lnweb90.worldbank.org/eca/eca.nsf/d1e666886eb626e2852567d100165168/780a475beed61c07852568fc005df707/\\$FILE/Regional%20Studies%20on%20Community-Based%20Tourism%20in%20the%20Caucasus.pdf](http://lnweb90.worldbank.org/eca/eca.nsf/d1e666886eb626e2852567d100165168/780a475beed61c07852568fc005df707/$FILE/Regional%20Studies%20on%20Community-Based%20Tourism%20in%20the%20Caucasus.pdf) adresinden erişildi.
- Mekongtourism.org, 20 Aralık 2013 tarihinde www.mekongtourism.org/website/wp-content/uploads/downloads/2011/02/CBT-Handbook-Principles-and-Meanings-by-CBT-I-Thailand.pdf adresinden erişildi.
- Yılmaz, G. Ö. ve Gürol, N. K. (2012), "Balıkesir İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 23-32.

TARIK BUĞRA’NIN FİKİR YAZILARINDA POLİTİKA VE POLİTİZASYON ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

The Considerarions on Politics and Politicizing in Tarık Buğra’s Essays

Gönderim Tarihi: 11.11.2015

Kabul Tarihi: 11.04.2016

Yahya AYDIN*

Öz: Türk edebiyatının önemli yazarlarından Tarık Buğra roman, öykü, tiyatro, gezi yazısı, röportaj vb. türlerde önemli eserler vermiştir. Edebiyat dünyasına “Oğlumuz” adlı hikâyesiyle adım atan Tarık Buğra, peş peşe yayınladığı eserleriyle geniş bir okuyucu kitlesi edinmiş, her kesimden insanın ilgiyle takip ettiği bir yazar olmuştur.

Tarık Buğra, daha çok romancı ve öykücü kimliğiyle tanınsa da, düşünce adamı yönüyle ayrıca incelenmeye değer bir yazardır. Çeşitli gazete ve dergilerde yazdığı fıkra, deneme ve makaleleriyle yaşadığı dönemdeki meseleler üzerinde fikir üreten, çözüm önerileri getiren Tarık Buğra’nın düşünce yazılarını bir araya getiren dört kitabı bulunmaktadır. Çalışmamız, günümüze de hitap ettiğini düşündüğümüz bu yazılarda, Tarık Buğra’nın, politika ve politizasyon kavramlarıyla ilgili olarak sanat-edebiyat, dil, politikacılar ve aydınlar hakkındaki görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Tarık Buğra’ya göre Türk toplumu politize olmuştur. Bunun en önemli nedeni politikacılarıdır. Sanat ve edebiyatımız da politize olmuştur ama çare yine sanat ve edebiyattır. Türkçe de politikaya alet edilmiştir. Bu durumun da temel sebebi kendi çıkarını düşünen kötü politikacılar ve etiket aydınlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Politika, Politizasyon, Sanat-Edebiyat, Dil, Aydınlar.

Abstract: The outstanding writer of Turkish literature, Tarık Buğra wrote important works like tale, drama, travel writing and interview. He took a step literature World with his tale named “Oğlumuz” and he had extended reader with his new works and he became an author that people of different section followed him.

Tarık Buğra, who has been known as a novelist and a short-story writer, is a author who has worth considering in terms of his intellectual figure. He had four books which collected essays from his writings on different newspapers and magazines about matters of his period and its solutions. With these writings, we consider that they address contemporary, our work is aim to identify Tarık Buğra’s assessment about art-literature, language, politicians and intellectuals concerning politics and politicizing concepts. In according to Tarık Buğra,

*Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniversitesi/Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: yahyaaydin@duzce.edu.tr

Turkish society has been politicized. The politicians are the main reason for this. Also, our art and literature has been politicized, but the solution is still in them. Tarık Buğra thinks that Turkish is an instrument to politics and he generally charges bad politicians and etiquette intellectuals for the polarization in our country.

Keywords: Politics, Politicizing, Art-Literature, Language, Intellectuals.

GİRİŞ

Tarık Buğra, Türk edebiyatının önemli yazarlarından. Edebiyat dünyasına bir öykü¹ ile adım atan Tarık Buğra, yazdığı hikâye, roman, tiyatro, fıkra, deneme, gezi yazısı vb. türlerdeki eserleri ile yaşadığı dönemin çok okunan, üzerinde durulan ve hakkında yazı kaleme alınan bir yazarı olmuştur.

Tarık Buğra'nın eserlerinde siyasî meseleler önemli bir yer tutar². Birçok romanında, bu konuyu bir "leit-motif" olarak işleyen Tarık Buğra'nın bu eserleri vasıtasıyla "Türk siyasî hayatının bir panoramasını" vermeye çalıştığı söylenebilir (Coşkun, 2011: 307). Millî Mücadele, Firavun İmanı ve Küçük Ağa'da; Serbest Fırka'nın ilk yılları Yağmur Beklerken'de; Tek Parti dönemi Türkiye'si Siyah Kehribar'da; Demokrat Parti'nin kuruluş yılları Dönemeç'te; 1970'li yılların politize olmuş ortamı Gençliğim Eyvah'ta çeşitli boyutları ve yönleriyle işlenir.

Tarık Buğra, romanlarının yanı sıra fikir yazılarında da çeşitli konular üzerine ortaya koyduğu görüşleri ile Türk düşünce hayatında kalıcı izler bırakmış bir yazarımızdır (Andı, 2000: 10). Yazarın çeşitli meseleler üzerine görüşlerini dile getirdiği yayımlanmış dört düşünce kitabı bulunmaktadır. Bunlar; "Gençlik Türküsü (1964)", "Düşman Kazanmak Sanatı (1979)", "Bu Çağın Adı (1990)" ve "Politika Dışı (1992)" adlı eserlerdir. Siyaseti ve siyasetçiyi önemli gördüğü için, "Politika Dışı" adını verdiği eserde bile siyasetle ilgili yazıların çokluğu önemli bir yer tutar. İlk eserini yayımladığı 1948'den ölümüne (26 Şubat 1994) kadar yazarlık serüveni, ülkemizin siyasal çekişmeleri, gel-gitleri ve hizipleşmeleri içinde geçmiştir. 1950'deki iktidar değişimini yakından gözlemlemiş; 1960, 1971 ve 1980 darbelerine tanık olmuştur. Zaten kendisi de kabaca 1945-

¹Tarık Buğra, hocası Mehmet Kaplan'ın isteğiyle Zeytin Dalı dergisinin ikinci sayısı için yazdığı "Kekik Kokusu" adlı hikâyesinin hocası tarafından beğenilmemesi üzerine, bir saat içinde "Oğlum" adlı yeni bir öykü yazar. Bu eseri, Cumhuriyet gazetesinin düzenlediği "Yunus Nadi Hikâye Yarışması"na gönderen Tarık Buğra'nın hikâyesi, birtakım sebepler yüzünden ikinci olur. Hikâye, dergide "Oğlumuz" adıyla 18 Şubat 1948'de yayımlanır (Ayvazoğlu, 1997: 45-47).

²Tarık Buğra, küçük yaşlardan beri siyasetin içindedir. Babası Akşehir çevresinde Serbest Fırka ve Demokrat Parti'nin kurulması için çalışmış, Tarık Buğra da babasının sekreterliğini yapmıştır. DP döneminde çıkardığı Nasreddin Hoca isimli haftalık gazete ile Konya çevresinde etkili olmuş, İstanbul'da da yankı uyandırmıştır (Tuncer, 1988: 5-6).

1990 arası siyasal gelişmeleri, “Gözü dönmüş Başkent seferlerinde kendimizi unuttuğumuz ve unutturduğumuz (Buğra, 1990: 31)” şeklinde tanımlar.

Aristo, insanı tanımlarken *zoon politikon* (Siyasal Hayvan) kavramsallaştırmasına başvurmuştur. Bununla birlikte kimi insan topluluklarının siyasal bir topluluk oluşturmadıklarına da dikkat çeker. Aristo, siyasal bir topluluk oluşturan insanların ikamet yeri olarak da *Polis* (Site-Devlet)’i gösterir (Vergin, 2008: 29). İnsanı diğer canlılardan ayıran bir yön olarak onun “Polis (Site-Devlet)”in bir üyesi olduğunu belirten Aristo, ideal toplum düzenini “Polis”te bulur. Çünkü “Polis”, insanın çeşitli aşamalardan geçerek ulaşacağı “son uygarlık basamağıdır.” (Göze, 1993: 38). “Polis” kavramı aynı zamanda, siyasal, sosyal, askerî ve ekonomik bir bütüne işaret eder. Politika demek aynı zamanda Antik Yunanistan’da “Site-Devlet”e ait işler anlamına da gelmektedir (Dâver, 1969: 5).

Politika sözcüğü ile aynı anlamda kullanılan siyaset kelimesi Firuzabâdî’nin *Şamûsü’l-muhît*’inde, “Bir nesneyi düzgün ve iyi durumda bulunması için özenle gözetip korumak; hayvanı ehlileştirmek, atı terbiye etmek” gibi anlamlarının yanı sıra “toplumun işlerini üzerine alma, yürütme, yönetme işi, insan topluluklarını yönetme sanatı” olarak da tanımlanır (Köse, 2009: 294). Arapça bir sözcük olan “siyaset” kelimesinin sahip olduğu anlamı, Mısırlılardan almış olabileceğini ileri süren Dâver (1969: 2), Doğu-Türk İslâm İmparatorluklarında “siyaset”in uzun süre “ceza” anlamında kullanıldığını belirtir.

Siyaseten gelişmiş toplumlarda partilerin “güç ve iktidar binası” içinde yer aldıklarını ileri süren Max Weber (2008: 309) bu yapıların eylemlerinin “güç ve iktidar kazanmaya yönelik” olduğunu ifade eder. Partilerin toplumsal eylemlerinin her zaman bir “toplumsallaşmayı” içerdiğini ileri süren Weber, aynı zamanda eylemlerin bir hedefe yönelik olduğunun altını çizer. Bu hedef, bir “dava (maddi ya da manevi amaçları olan bir program gibi) ya da kişisel amaçlardan (hizmitsiz maaşlı görev, güç ve iktidar, bunlar sayesinde de partinin liderine ve yandaşlarına onur gibi)” oluşabilir. Türkiye’de siyasetin genel olarak bu iki eksen üzerinde yapıldığı söylenebilir. Tarık Buğra’nın düşünce yazılarında karşımıza çıkan siyasetin yapılaş biçimi ise, daha çok ikincisine yakındır. Bu bağlamda sözü edilen düşünce kitaplarında siyaset kurumuna ve aktörlerine karşı, Buğra’nın yönelttiği sert tenkitler dikkati çeker.

Nükhet Turgut (1986: 452), “Türkiye’de Siyasal Muhalefet Olgusu ve Anlayışı” başlıklı yazısında, özellikle Çok Partili yaşama geçiş yılları ve sonrasında “demokratik ve yapıcı bir iktidar-muhalefet ilişkisi”nin tesis edilememesini yaşanan problemlerin temel kaynağı olarak görür. İlder Turan (1986: 486) ise, Türk demokrasisinin karşılaştığı dönemsel krizlerin altında, siyasal kültür öğelerinin eksikliğinin değil “seçimi kazanmamakla katlanmayacakları kayıp-

lara uğrayacaklarını düşünen siyasal partilerin ve onları oluşturan kadroların izledikleri bilinçli siyasalar”ın yattığını düşünür. Bu her iki durum da temelde politizasyonu ve partizanlığı beraberinde getirmiş; hizipleşmeleri ve kutuplaşmaları körükleyici bir etken olmuştur.

Devir-eser bağlamında Tarık Buğra’nın da eserlerinin odak noktasını politik meselelerin oluşturduğu söylenebilir. Tarık Buğra, bir aydın tavrıyla, yaşadığı dönemde toplumumuzun en büyük sorunu olarak gördüğü politika ve partizanlık üzerine birçok yazı yazmıştır. Biz de bu yazımızda, hayatı boyunca tarafsız kalmaya çalışan ve bundan ötürü dışlanan Tarık Buğra’nın, sanat-edebiyat, Türkçe ve aydın kavramlarına bakışını, politika ve politizasyon çerçevesinde ortaya koymaya çalışacağız.

Türkiye ve Türk Toplumunu Politize Olmuştur

Küçüklüğünden beri politika ile içli dışlı olan Tarık Buğra, tecrübelerine dayanarak, her şeyi politikadan ibaret görme anlayışının, bir toplum için çok tehlikeli olduğunu ileri sürer. Bu aslında toplumun politize olması yani politika ile zehirlenmesidir. Türkiye, böyle bir ruh hâline demokrasi tarihinin çeşitli evrelerinde girmiş, ağır bedeller ödemiş ve maalesef yaşananlardan bir ders çıkaramamıştır (Karal, 1967; Toker, 1971; Çetinkaya, 1986; Schick ve Tonak, 1998; Ahmad, 1992; Koçak, 2010; Erer, 1966; Karpat, 2012; Shaw ve Shaw, 2006; Akşin, 2008).

Tarık Buğra, politikanın ve toplumlar üzerinde yıkıcı, çürütücü bir etkiye sahip politizasyonun, milletler için ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmak için, hayalî bir ülkeden söz eder. Bu ülkenin adı “Andra”dır (Ankara). Ona göre, politikacıların tek amacı “her şeyden önce ve daima politizasyon”dur. Böylece politika, halkın tek ve önemli ilgi odağı hâline gelecek ve halk, gerçek sorumluluklarından uzaklaşacaktır. Bu süreçte sanat, edebiyat, basın ve bilim dünyasından insanlar da çeşitli beklentilerle canla başla çalışacak, çeşitli etkinlikler düzenleyecektir. Bu hizmeti görenlere çeşitli payeler dağıtılacaktır. Bu hengâmenin içinde, aklın ve sağduyunun sesi duyulmayacaktır Karşı duranlar ise “tutucu, devrim düşmanı, yobaz, bağnaz, halkı depolitize etmek isteyen komprador” yaftalamalarıyla sindirilerek, aforoz edilecektir. Edebiyat, sanat ve bilimden ancak politikanın emrinde oldukları müddetçe bahsedilecektir (Buğra, 1992: 112-113). Böyle bir ortam, tam da politikacıların istediği gibidir. Çünkü her şeyin varlık sebebi politika hâline gelmektedir. Böylece toplumun gerçek gündemi ıskalanmakta, insanlar yapay sorunlarla boğuşup durmaktadır.

Tarık Buğra, politikayı küçümsemez ama onun hayatımızın en önemli unsuru olarak görülmesine karşı çıkar. Tarihimizde çeşitli kereler yaşadığımız politi-

zasyon ona göre, bir milletin, toplumun en ciddi hastalığıdır. Bu da insanın “kendinden, sorumluluklarından, imkânlarından ve güzelliklerinden kopuşu, politikanın ve politikacının uydusu hâline gelişidir.” Politize olan bir toplum, bütün ümitlerini “Başkent”i fethetmeye savaştan “bir avuçluk politik ekiplere” bağlar. Artık bütün beklentilerini onlar şekillendirmektedir. Bu durum beraberinde nesillerin özlemi içerisinde olduğu demokrasinin “ham bir hayâl, bir ütopya”ya dönüşmesine sebep olur. Zaten demokrasi, kişilik edinmiş ve kişilikleri üzerine titreyen insanların gerçekleştirebilecekleri bir hayat düzenidir, “duygu ve düşünce dünyalarından kopan, bütün meselelerini, hattâ başarılarını, hattâ hattâ menfaatlarını şu veya bu politik ekibe bağlayan insanların değil (...)” Kendini millet ve ülke için tek çare olarak sunmaya çalışan politika ile en tipik antidemokrat olan politizasyoncu, Türkiye’ye bunalımlardan başka bir şey getirmemiştir (Buğra, 1992:128-129).

Herkesin politikayla ilgilenmesinin hakkı olduğunu belirten Buğra, bunun ancak birtakım şartları sağladıktan sonra gerçekleşmesini doğru bulur. Böylece politizasyonun yıkıcı ve çürütücü etkileri bireyi etkileyemeyecektir.

Politika ile ilgilenmek hakkı, ben ben olduktan, duygu ve düşünce dünyamı oluşturduktan, sorumluluklarımı, ödev ve görevlerimi karşılayacak hâle geldikten sonra, asıl önemlisi de, partizanlaşmamak, militanlaşmamak şartıyla doğar, teşekkür eder.

Ancak o zaman kazıyabilirim kötü politikacının kökünü ve ancak o zaman ben, politikacının ihtirasları için çalışmam, politikacı benim –yâni bizim, yâni ülkemizin-yararına çalışmak zorunda kalır; o çalışmanın yollarını arar. Bunun için de ben, her şeyden önce ben olmalıyım, kendime dönmemeliyim. (Buğra, 1992: 129)

Tarık Buğra, romanlarından birine bölüm başlığı yaptığı “İnsana Bir Düşman Gerek³” sözünün gerekliliğine inanır. İnsan “gücünü, üstünlüğünü, kendine güveni” ancak böyle sağlayacaktır. Ama yakın tarihimize bakıldığında başımıza türlü dertler açan kötü politika ile kötü politikacılar yüzünden, bu ihtiyacı, kendi ülkemizdeki insanlarımızla tatmine kalkışmışızdır. Bu olgu, toplumsal hayatımızın dinamiklerini kökünden sarsmıştır.

Bu parti, öteki parti; şu düşünce, o düşünce derken kendi kendimize –o ne çılgın, o sar’al ve gözü kanlı coşkuydu, ya Rabbi- düşman olduk. Hem öyle bir düşman ki, selâm sabaha, barışa, mütarekeye, hattâ yaşama hakkına rıza göstermiyordu. Nice dostluklar, arkadaşlıklar solup gitti. Aileler parçalandı, aileler!

³Bu başlık, “Gençliğim Eyvah” romanının bölümlerinden biridir.

Ve, benden binyıllık vatan parçalarını isteyenlerle, nefesimi kesmek için her yola başvurularla dost olduk da onları sevdik de, yaptıklarımızı ve yapmakta olduklarımızı unuttuk da, başka partiden veya başka düşünceden diye, birbirimizle barışmaya yanaşmadık, boğazlaştık (Buğra, 1990: 13-14).

“Dünyayı berbât eden antipatilerle sempatilerdir” diyen Tarık Buğra, bağımsız bir düşünce adamı olmak için çok çaba harcamıştır. Bu süreçte kimilerince yaftalanmanın acısını yaşamış, “bizi düz yoldan saptıran psikozun” sebeplerini belirlemeye çalışmıştır. Ona göre temel sebep, politize olmamızdır. Özellikle 1946’dan sonra çok ters bir şekilde politize olduğumuzu belirten Buğra, politikayı partizanlıkla eşitlediğimizi söyler. Köy ve kentlerde siyasî partilerin cemaatlarını oluşturup, kahvelerimizi, camilerimizi ve mescitlerimizi ayırmışsındır. İnsanlarımız “Particilik” yüzünden arkadaşından, dostundan kopmuştur. Bunun sonuçlarından biri de her şeyden önce “yazı” ve “yazar”lara bu psikozun ardından bakmamızdır. Böylece yazarları bile “bizim” ve “diğerleri” olarak sınıflandırmışsındır. Hatta bizim dediğimiz bu yazarlar “kahramanımız, yürekli ve yiğit savaşçımız” olmuşlardır. Bunun temel sebebi politizasyon psikozudur. Bunu da “kötü ve yetenezsiz politikacı” oluşturur ve körükler. Neticice olarak politizasyon, “benden olmayan benim düşmanımdır dedirtir” Ülkemiz de büyük çoğunluk olarak böyle davranmıştır (Buğra, 1990: 143).

Tarık Buğra, politikanın insanları gerçek gündemlerinden ve sorumluluklarından uzaklaştırarak birer partizan hâline getirmesini engellemek adına, bu konuda birçok yazı yazmış, bunun yıkıcı etkilerini anlatmaya çalışmıştır. Bunun yolunun da sanat ve edebiyattan geçtiğini bilen Tarık Buğra, doğru bildiği gerçekleri dile getirmekten çekinmemiştir.

Sanat ve Edebiyatımız Politize Olmuştur Ama Çare Yine Sanat ve Edebiyattır

Tarık Buğra, “sanat sanat içindir” anlayışına bağlı bir yazardır. “Sanat toplum içindir” diyenlerin, diğerleri kadar topluma mâl olmadıklarını savunur. Sanatın toplum için olduğunu iddia edenler, aslında sanatlarını politikanın emrine vermekten başka bir şey yapmamaktadırlar. Aslında bu tutum, halkın tek kurtuluşu olan sanatı halktan uzak tutmak anlamına gelmektedir.

Bu masal Türkiye için bir ithal malıdır. Halk için halkın menfaati için diyenler, sanatı bir politika ajanı yapmaya çalışanlardır. Bizimkilerin pek çoğu yanılanlardır, aldananlardır. Birazcık düşünseler, istediklerinin, halkı, daha doğrusu insanlığı tek kurtuluş ümidinden, yâni sanattan mahrum bırakmak olduğunu anlayacaklardır.

Sanat sanat içindir demek, sanatkârın günlük otoritelerden ayrılarak gelecek devirlere en güzel, en mesut, en temiz düzeni araması demektir, o

düzene bu nesilden ameleler yetiştirmesi demektir. Medeniyetin ölçülerinin başına sanatın konusu bunun içindir (Buğra, 1992: 13).

Hüseyin Tuncer'in şahsına yazmış olduğu 24.04.21970 tarihli mektubunda, edebiyatımızda "sosyal gerçekçilik" in Türk yazarını, Türk insanından kopardığını, tiyatrocuyu da bir propaganda aracı hâline düşürdüğünü dile getirir. "Halk için" ve "açık seçik" gibi kavramların Türk edebiyatına zarar verdiğini ve yanlış olduğunu düşünür. "Halk" kavramından neyi anladığını açıkça ortaya koyar: "Edebiyatı, bir kafa çabası, alelâdeyi aşmak ve insanın sırlarını yakalamak olarak gören yazar, çalışan için de elde edilen eseri okuyacak için de kültür ister, uyanık kafa ister. Edebiyatçının "halk" ı ise işte bunlara sahip olanlardır." (Tuncer, 1992: 17)

Politikayı, "mükeyyifat listesi" ne ekleyen yazar, onu bir alkol, esrar ve kumar bağımlılığı ile yan yana tutar. "Kumarbazın zara veya kağıda bel bağlayışı, her şeyi politikadan-politikacıdan beklemekle" aynı anlama gelmektedir. Türkçeyi bile doğru dürüst konuşamayan, tezlerini düzgün cümlelerle ifade edemeyen ama ülkeyi kurtaracağını iddia eden kötü politikacılar, ancak kendileri gibilerini kandıracak "demagoglar" dır. Bu tür insanlar edebiyat, sanat ve düşünce âlemine yabancıdırlar (Buğra, 1992: 130-132). Çeşitli alanlarda başarılı kimseler ise, edebiyatla ve sanatla ciddi şekilde ilgilenen kişilerdir. Çünkü bu insanlar, sanat ve edebiyat sayesinde bağımsız bir kafa yapısına sahip olabilmişler ve kendilerini koruyabilmişlerdir.

Kendisi de edebiyat dünyasına bir yarışma ile adım atan Tarık Buğra, artık gazete ve dergi patronlarının yarışmalardan ortaya bir yazar çıkarttıkları devrin geçtiğini ileri sürer. Edebiyat dergilerinin bile edebiyatı bıraktığı, politikaya uydu olduğu bir Bâb-ı Âlî'ye düştüğümüzü dile getiren Tarık Buğra, politikanın edebiyatımızı esir aldığından sık sık yakını.

Türk demokrasi tarihi, aslında politize olmanın da tarihidir. Zaman zaman herkes kendini bu salgına kaptırmış, gerçek sorumluluklarından uzaklaşmış ama edebiyat-sanat gibi güçlü değerlere bağlananlar, bir süre sonra bu büyülenmenin tesirinden kendilerini kurtarmışlardır.

Edebiyat uygarlığın temelidir. Edebiyatsız uygarlık olmaz. Edebiyat üzerinde durmanın ülkenin kaderi ile ilgilenmekle aynı anlama geldiğini ifade eden Tarık Buğra (1992: 25-28), edebiyatın insanı derinden etkilediğini, insana bir ufuk kazandırdığını ve değiştirdiğini en iyi bilen zümrenin politikacılar olduğunu belirtir. Çeşitli din ve ideolojilerin benimsenmesinde ve yaygınlaşmasında edebiyattan etkili bir araç yoktur. Bunu bilen Buğra, Nazım Hikmet'in Türkiye'de Marksizm'in benimsenmesindeki payını teslim eder. Edebiyatımıza savaş açan politikacıların temel amacını, "insanlarımızı edebiyattan kopar-

mak ve gerçek edebiyatı diri diri gömmek.” olarak tespit eder. Politika, ehil olmayan kişileri edebiyatımızın ve edebiyatçıların üzerine salmıştır. Bunlar da sanat ve edebiyatçıları “Atatürk düşmanlığı, laisizm, halk düşmanlığı” gibi suçlamalarla yaftalamak yoluna gitmişlerdir.

Türkiye’de sahneyi uzunca bir süredir politikacılar tutmaktadır. Bunların “çoğunun diksiyonları, ağızları-şiveleri-bozuk, cümleleri kırık dökük”tür. Uygur ülkelerde ise, durum tam tersinedir. Onlar sanata, dile ve edebiyata gereken önemi vermişler ve belli bir seviyeye gelmişlerdir. Buğra, buna o kadar inanır ki “Uygurluklar arasındaki fark, onların edebiyata verdikleri önem farkına eşittir” der. O yılların Avusturya millî takım oyuncusu Sindelar’ı örnek gösterir ve bu oyuncunun, Rus ve Fransız romanını karşılaştırmasını, sonra neden Dostoyevski’yi üstün bulduğuna ilişkin konuşmalarını hayretle izler. Buradan, iyi bir futbolcu olmanın bile okumakla, edebiyatla ilişkisi olduğu kanaatine varır. Buğra, dünyanın bütün büyük devlet adamları, politikacıları ve sanayicilerinin edebiyatın önemini farkında olduğunu düşünür. Buğra’ya göre De Gaulle, Türkiye’de yaptığı bir konuşmada iki ülkeyi karşılaştırırken Bâkî ve Racine’den söz ettiği; Atatürk, çevresinden Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Ruşen Eşrefleri eksik etmediği; Lenin, Maksim Gorki’ye hep yanında yer verdiği için büyüktür. Evrensel olmanın bir şartı da, ona göre, edebiyatla yakın ilişki kurmaktır.

Buğra için, edebiyattan uzaklaşan toplumlar, insandan yani kendinden kopar, çevreye yabancılaşır ve en sonunda kendilerine “üçkâğıtçı politikacılar ve demagoglar”ı kılavuz edinirler. Bu da toplumun bir kısır döngü içinde kendini tüketmesi demektir. “Edebiyat yoksulu bir toplum” hiçbir alanda eserler ortaya koyamaz ve “uydu olmaya, sömürülmeye ve taklitçiliğe” mahkûm olur (Buğra, 1992: 38-40). Bunlar da bir millet için, beraberinde kültüründen ve tarihinden kopmayı, kimliksizleşmeyi en son da tarih sahnesinden silinmeyi getirecektir.

Kültür ve sanatımızın sömürge değilse bile olmak üzere olduğunu haykıran Tarık Buğra (1992: 50), toplum olarak edebiyatın bir altın zincir olduğunu unuttuğumuza dikkati çeker. Kof bir taklitçiliğin bizi düşürdüğü çıkmaz, kendimizi unutmak olmuştur. Ancak edebiyatımızın değerini anlarsak, kötü mukallitler olmaktan çıkabiliriz. Edebiyat yoksulu bir toplum, ikinci sınıf bir toplumdur ve kişiliksizlik, kölelik “edebiyatsızlık”la aynı anlama gelir.

Milletlerin hayatını konu alan medeniyet tarihlerinde en önemli ve en fazla yerin edebiyata ayrıldığını belirten yazar, başarılı politik, sosyal ve düşünsel hareketlerin de sırtlarını hep edebiyata dayadığını, ondan güç aldığını dile getirir.

“Şiir edebiyatın, edebiyat da insan beyninin Everest’idir” diyen Tarık Buğra (1992: 91), kitabın umursanmayışında hatta bitkisel hayata mahkûm edilmesinde yine politikayı suçlar. Dünyanın çeşitli ülkelerinde politik anlayışa bağlanan yazarların var olduğunu, diktatörlükler dışında hiçbir ülkede Türkiye’de olduğu kadar politikanın toplumun büyük çoğunluğunu “uydulaştıramadığını” ileri sürer. Ona göre, toplumların kaderi için önce edebiyat vardır.

“İlericilik, gericilik, tutuculuk, çağdaşlık gibi hiçbir objektif ve bilimsel değeri bulunmayan rozetlerle” çeşitli alanlarda olduğu gibi sanat ve edebiyatta da insanımızın idrakinin uyuşturulduğu bir gerçektir. Yabancılar, sanat ve edebiyat alanında kendi değerlerinin farkında iken, biz bu anlayıştan fersah fersah uzağızdır. Üstelik yabancı hayranlığı da cabasıdır. Bu durumumuzu değerli madenlerini incik boncuk ile değiştiren Afrikalıların hâline benzeten Buğra, tam anlamıyla bir kültür sömürgesi durumuna düştüğümüzü iddia eder. Ve Descartes’in sözünü şu şekilde değiştirerek, çareyi açıklar: “Mâdem varım, varlığımı, onurumu, kişiliğimi korumak için düşünmeliyim.” (Buğra, 1992: 110-111). Ona göre düşünmek ancak sanat ve edebiyat sayesinde mümkündür. Bunlar, bir milleti hayata bağlayan ve ona şahsiyet kazandıran en önemli unsurlardır.

Bazı yazar ve şairlerin çeşitli ders kitaplarına alınmamalarını Tarık Buğra (1992: 121-122), anlaşılabilir bulur. Örneğin Yahya Kemal’i beğenip Nazım Hikmet’in şairliğini görmeyenleri ya da tam tersini yapanları, belli bir hizbin insanı olarak görür. Ona göre edebiyat dünyası da politize olmuştur. “Ben seni öveceğim, sen beni öveceksin. Biz onları öveceğiz, onlar bizi övecek. Meşhur olacağız.” şeklindeki anlayışı tiksindirici bulan Buğra’ya göre, edebiyat ve toplum için bu tavır çürütücüdür. Çeşitli kereler belirttiği gibi politika “edebiyatımızın –bu demektir ki, aydınlaşmamızın, uygarlaşmamızın- püsküllü belâsı” olmuştur. Bu durumu “jenosit” olarak niteleyen yazar, sağlam ölçülerin yerini “sen, ben, bizim oğlan dönemi”nin aldığından şikâyet eder.

Sanat anlayışının temel taşı olarak “insan”ı ele aldığını belirten yazar, fildişi kuleye övgüler düzer. Bu tavrı, sanatçının araç yapılmak istenmesine bir karşı çıkış, bir önlemdir sadece. Yoksa sanatçının içinde yaşadığı toplumun değerlerinden habersiz olamayacağını ve bunlarla beslendiğinin farkındadır, Tarık Buğra. Bu tavrı “sanat sanat içindir” anlayışı ile bağdaştıran yazar, topluma çeşitli yönlerden ancak bu şekilde bir katkı sunabileceğini düşünür. Sanat ve edebiyat anlayışının temelinde yatan düşünce, şu cümlelerinde iyice belirginleşir:

Ben sanatçının, en azından, bir bilim adamı kadar objektif olmasından yanayım ve sanatçıyı böyle olmak zorunda sayarım; sanatçının ancak o zaman toplum için bir değer taşıyabileceğine inanırım. İnsan’a, yâni toplum’a yararlı sanat, ancak kendi ilkeleri, kendi kuralları ve kendi gerekleri içerisinde oluşan sanattır:

hür ve bağımsız kafanın eseri olan, böylece de hür ve bağımsız kafaları geliştiren, besleyen, oluşturan sanattır. Önce kendisi bir kuvvete ve bir ideolojiye köle olan, sonra da okuyucusunu köle veya maşa, araç durumuna düşürmek için didinen sanatçı toplumun kara bahtıdır. (...) Gördüm bir yazarın en ağır bahtsızlığı, herhangi bir politik akımla ilişkisinin saf çalışmasından, objektif olarak kurduğu dünyasından değil de, peşin yargılarından, bağlantılarından veya propagandanadan doğmuş olmasıdır (Buğra, 1992: 189-190).

Kendisine yöneltilen “Ne demektir edebiyatçının edebiyatçı olarak kalabilmesi?” sorusuna önce, sanat yaşamının temel ilkesi olarak kabul ettiği bir cümle ile cevap verir: “Edebiyatçı bir ilim adamı gibi bağımsız bir kafaya sahip olmalı, konularına onlar ne olursa olsun, tarafsız bir gözle bakabilmelidir.” Aksi takdirde edebiyatçı bir sosyal politik ve ekonomik sistemin temsilcisi durumuna düşecektir. Bu da hem sanatına hem okuyucusuna ihanettir. Edebiyat ve politika, Tarık Buğra tarafından genellikle birbirinin karşıtı kavramlar olarak ele alınır. Edebiyatın göstermek, düşündürmek, tercih sunmak, okuyucunun hüküm vermesini kolaylaştırmak gibi vasıflarının olduğunu ve bunları gerçekleştirdiği ölçüde değerli olduğunu belirten yazar, politikada tarafsızlık değil “tarafsızlık yutturmacası” olduğunu ileri sürer. “Benden olmayan bana karşıdır” düşüncesine sahip olan politikacı, anlaşmazlıkları sürekli körükler. Tarih, “politikanın edebiyatı ana görevinden koparıp kendisine uydu yapmak kozlarından birisi haline getirmek için giriştiği kimi kalles kimi gaddar çoğu da yüze gülücü sırt sıvazlayıcı oyunları (Buğra, 1992: 217-218)” belgelemektedir.

Tarık Buğra (1992: 223), Marksist edebiyatın Rusya başta olmak üzere bütün dünyada iflas ettiğini, sosyal gerçekçiliğinin asıl çehresinin su yüzüne çıktığını ileri sürer. Diğer bütün totaliter rejimler gibi Marksizm’in de edebiyata aykırı olduğunu belirtir ve politikada sıkça gördüğümüz “tarafsızlık düşmanlığı, bağımsız kafa ve hür düşünce düşmanlığı”nın Marksizm’de zirveye çıktığını söyler. “Marksist edebiyat olmaz ve Marksist, edebiyata tahammül edemez. Marksizm sahte edebiyat ortamıdır” diyerek, edebiyatla politika ve ideolojinin bir arada bulunamayacağı hükmünü verir.

O, sanatın ve edebiyatın toplumlara birtakım değerleri benimsetmede en güçlü âmil olduğuna inanır. Bu duruma Yunus Emre’nin Türkiye Müslümanlığına kazandırdığı saflık, temizlik, yücelik ve derinlik gibi erdemler ile Nazım Hikmet’in “Türkiye’de on beş bin kişiyi komünist yapmasını” örnek gösterir. Ona göre sanat “insanı değiştiren, akla gelmeyecek amaçlara, sevgilere, eğitlimlere ve isyanlara yönelten” en büyük kuvvettir. Sanatın ne için yapılması gerektiğini ise şu cümlelerle ortaya koyar:

Sanatın topluma en yararlı tutumu sanat için oluncadır. Sanatçı bu tutumda da toplumun, insanın dertleriyle, problemleri ile ilgilenecek, onun elinde de neşter olacak. Ama peşin hükümlerle ve bilhassa bir doktrine, bir politik tutuma angaje olarak değil... Bağımsızlığını, sanatın ve sanatçı yeteneklerinin hükümranlığını koruyarak... Bir propaganda, bir misyon ödevlisi ve görevlisi olmadan (Buğra, 2002: 135).

İnsanların ve toplumların kaderi sanat ve edebiyatla yakından ilişkilidir. Çünkü düşünmesini, sevgiyi, tahammülü insanlara bunlar öğretir. İnsan ancak sanat ve edebiyatla beslendiği zaman “daha fazla insan” olur. Sanat ve edebiyatla bağlantı kurulmadığında, bir toplumda anarşi çok çabuk boy verir, hoşgörüsüzlük artar ve ortama kargaşa hâkim olur. Kısaca insanlar büyük bir hızla politize olur. Buğraya göre “İnsan kafasının en saf ve en üstün, en bağımsız çalışma alanı sanat ve edebiyattır.” Sanat ve edebiyat olmazsa insan kafası ve gönlünün kısır kalmaya mahkûm olduğunu ifade eden yazar, böyle bir ortamdan “politikayı her şey sanan, politikaya saplanıp kalan, politikayı putlaştıran, kafaları politika ile çemberlenen muskacılar (...) tarikatçılığın en çürüğü ve çürütücüsünün... üniversiteleri dinamitleyen ‘parasız askerler’in çıkacağını kaydeder. “Moskof ve Yunan” a düşman olur gibi Partizanlıklar, düşmanlıkları körükleyen politikacılar, demagoglar ve şarlatanlar bu panoramanın değişmez olgu ve aktörleri hâline gelir. Yazar, “Allah acısın hakikî sanat ve edebiyat adamları yetiştiremeyen veya onlara sırt çeviren toplumlarla gruplara.. Ama acımaz ki (Buğra, 2002: 149)...” diyerek, bu konudaki düşüncelerini açıkça ortaya koyar.

Edebiyat, Tarık Buğra’ya göre insanları ve toplumları zararlı fikirler ve ideolojilerden koruyan bir kalkandır. Diktatoryal düzenlerin ilk iş olarak edebiyata el atmaları boşuna değildir. Ülkemiz de bundan bağımsız değildir. Geri kalmışdır ama bunun sebebi ekonomik değil edebiyatı, politikaya kaptırışımız ya da satışımızdır.

Marksizm’e –ve bütün diktatörlüklere- karşı insan’ı koruyan, silâhlandırılan ana kaynaklardan birisi, belki de birinci ‘edebiyat’tır; edebiyat, çünkü insan’a, tabiat’a ve toplum’a hür kafanın ve hür duygulanışların, hür değerlendirişlerin bakışdır; ilgilenenlere de hür düşünceyi, hür değerlendirmeyi aşılabilir, insan’ın kalıba dökülemeyeceğini öğretir. Diktatoryal düzenlerin ilk iş olarak edebiyat’a el atmaları, onu bir araç hâline düşürmek için akıl almaz çabalar ve paralar harcamaları bundandır; insan’ı en büyük silâhından ‘tecrit’ etmek içindir. Gene bunun için de, iyi yetişmiş insanların ülkelerinde angaje edebiyat, güdümlü edebiyat ‘sıfır’ not almış, sadece militanlara bırakılmıştır.

(...) *Geri kalmışlığımızın en kesin belirtisi de –ekonomik veya sosyal zaafılar değil- işte budur: Edebiyat’ı bile politikaya kaptırışımız veya satışı-mızdır. (Buğra, 2002: 153)*

Tarık Buğra, reçete kolaylığına dayanan yazar-eser listelerinin fayda sağla-yacağına inanmaz. Yeni nesillere kültür ve medeniyetini benimsetmek için ge-rekli olan anlayışı, “önce adam yetiştirmek için kitap” şeklinde formülleştirir. Ona göre adam yetiştirmenin yolu edebiyattan, sanattan geçer. Bunlar, aynı zamanda insanı yaratır. İnsanlara güzel olan birtakım değerleri aşılır. İnsana tercih yapacak bilinci ve doğruyu bulma endişesini, edebiyat ve sanat kazan-dırır (Buğra, 1992: 267-269). Sloganların tesiri altında kalmayarak hür düşün-meyi, kişilik edinmeyi yine böylece kazanırız. Bu da ülkemizin en çok ihtiyaç duyduğu insan tipini yaratacaktır.

Toplumlar üzerindeki kitap baskısının insanlığın en büyük problemi oldu-ğunu düşünen yazar, Türkiye’nin bu baskı yüzünden bir nesil kaybettiğini belir-tir. Bu baskı toplumsal gruplar arasında bir uçurum açmış, bir bunalım ortamı oluşturmuş ve insanımızı birbirine düşman etmiştir. Beyinler, kitap sayesinde yıkanmıştır. Ona göre kitabın panzehiri yine kitaptır. Bu nedenle “Binbir Te-mel Eser” serisini oldukça önemseyen Buğra, bu girişimin ülkemizde “fasit bir çembere giren birçok kafaya ve karaktere kurtarıcı yardımlarda” bulunacağını dile getirir. (Buğra, 2002: 168-169)

Türkiye’de edebiyat ve sanat dergilerinin az sattığından yakınan Buğra, bunun çeşitli sebepleri olduğunu düşünür. Bunlardan birisi de politikadır.

Edebiyat ve sanat dergilerinin, yâni edebiyat ve sanatın düşmanları yal-nız bu rateler ve bu ratelerin kompleksleri değildir; bir de, Türkçe’yi bir araç hâline düşüren ‘politika’ vardır. O da başarının ve başarılının düş-manıdır ve o da bu düşmanlıkla yetinmez, kötüyü bile işine geliyor diye, yâni bu budala aldanışla propaganda eder; sanatın ve edebiyatın, sonuç olarak sızdığı derginin canına okur. (Buğra, 2002: 172)

Tarık Buğra’ya göre, CHP’nin ve İnönü’nün 1950 seçimlerinde silinip gitmeme-sinde “edebiyat, sanat ve düşünce”nin de payı vardır.. Yazar, CHP ve İnönü’nün, edebiyat ve sanatla gerektiği seviyede ünsiyet kuramadığını düşünse de adı ge-çenleri, Türk politik hayatında, edebiyat ve sanata değer veren ve az da olsa buna göre hareket eden tek kurum ve kişi olarak görür. 1950’den sonra sanat ve edebi-yatla yetiştirdikleri neslin sayesinde CHP ve İnönü’nün varlığını devam ettirdi-ğini ileri süren yazar, bu açıdan İnönü Armağanı’na karşı çıkmamak gerektiğini belirtir (Buğra, 2002:200-201). Çünkü bu tür yarışmalar, sanatı ve edebiyatı des-tekleyen ve yeni yazarların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan faaliyetlerdir. Sa-natçı ancak böyle etkinlikler vesilesiyle sesini duyurabilecek ve tanınabilecektir.

Komünizmin çeşitli sanatçılar ve yazarlar aracılığıyla meydana getirdiği en büyük endüstri Tarık Buğra için “angaje edebiyat”tır. Bu, insana ihanettir. İnsanın çeşitlilik ve zenginliğinin öldürülmesidir. Bu tür edebiyata angaje olanlardan daha sefil insan da yoktur.

“İnsan’a yapılabilecek en korkunç ihanet de işte budur; angaje edebiyattır. Düşünce ve duygu kişileşmesinin en verimli pınarını, en etkili gücünü, düşüncenin ve duygunun tek bir kalıba dökülmesi, insan’ın güzelleştirici ve yüceltici, zenginleştirici çeşitliliğinin öldürülmesi için kullanmaktan daha gaddar ihanet düşünülebilir mi?

Ve edebiyat, sanat kabiliyetini, gelgeç ver aslı astarı olmayan bir ün’e, gününü gün etme hevesine, teneke madalyalara satan insandan daha sefil bir yaratık olabilir mi? (Buğra, 2002: 203)

Bizi gerçek hayattan kopararak “dipsiz kile boş ambar didişmelere” düşüren ve mantıktan uzaklaştıran politika karşısında, toparlanacak gücü bize ancak edebiyat verebilir. Edebiyat kurtuluşumuzun da anahtarıdır (Buğra, 1992: 225).

Tarık Buğra, sanat ve edebiyatımızın da politika ile zehirlendiğini yani politize olduğunu düşünür. Ama çare yine sanat ve edebiyattır; çünkü insan ancak bu iki kuvvet sayesinde hür düşünmeyi, kişilik edinmeyi, sağlıklı kararlar alabilmeyi başarabilir.

Türkçe Politika Malzemesi Yapılmıştır

Türkçeyi iyi kullanan yazarlardan biri olan Tarık Buğra, sağlam bir dil bilincine sahiptir. Halk arasında konuşulan Türkçeden yana olan yazar, dile yapılan müdahaleleri kabul etmez. Bunun, dili tabii seyrinden çıkararak zorla birtakım kalıplara sokmak anlamına geldiğini düşünür. Böyle bir dil, ölü doğmuş bir dil olacaktır. Geçmişe saplanıp kalan ya da büsbütün geçmişten ayağını çeken yeni bir dil anlayışını kabul etmez. Bu konuda Tarık Buğra, Cemil Meriç’le bir tartışmaya girecek kadar hassastır⁴.

Tarık Buğra (1992: 14-17)’ya göre dilimiz de bir politikaya alet edilmiştir. Çünkü politik ya da apolitik otoriteler ortada hiçbir ölçü bırakmamış, çeşitli sebepler yüzünden dilimiz ehil olmayan kişilerce orasından burasından çekiştirilmeye başlanmıştır. “Arıcıların zaferi” onun için Türk kafasının yıkımı anlamına gelmektedir. Türkçe, günden güne kan kaybetmektedir. Türkçeye altın çağlarını yaşatan yazarlar, bunlar yüzünden “bugünün dili”ne çevrilmektedir.

⁴Cemil Meriç, Tarık Buğra’nın dil konusunda kendisine yönelttiği eleştirileri, Hisar dergisinin sahibi Çınarlı yüzünden sert bir tonda cevaplamaz. Ama Türkçe’yi korumanın bir haysiyet meselesi olduğunu haykırır. Bu yazı Jurnal-2 (2005: 170-172)’de “Türkçe’nin Haysiyeti” başlığı altında yayınlanmıştır.

“Benden sonra tufan” anlayışının egemen olduğu bu anlayışın baskın çıkmasında, devletin çeşitli kademelerindeki siyasetçiler ve bürokratlar suçludur. Çünkü onlar, devlet otoritesini bu işe alet etmişlerdir.

Atatürk’e büyük sevgi besleyen Tarık Buğra, onun tarihini ve dilini en üst seviyede görmek isteğinin “tek bahtsızlığı” olduğunu dile getirir. Kendisi bir ilim adamı, dilci ve tarihçi olmasa da üstüne vazife düşenleri belli bir hedefe sevk etmiştir. Ama işte bahtsızlık tam da bu noktada başlamıştır. Bu hareket “kötü niyetlerin, yetenezsizlerin, ilim ahlâkları zayıf kimselerin ele geçirmesi ile bir kader” hâlini almıştır. Atatürk, bu kaderin acısını derin bir şekilde yaşamış ve sonra dilin gerçeğine irca etmiştir (Buğra, 2002: 15-16). Türkçe daha sonra ideolojik kamplaşmaların, yaftalamaların ve politikanın araçlarından biri hâline gelmiş, olan Türkçeye olmuştur. Üzerinden payeler devşirmek, kendini haklı göstermek için Türkçe, pervasızca kullanılmıştır.

13. yüzyılda Karamanoğlu Mehmet Bey ile başlayıp Osmanlılarda bir süre devam eden Türkçeyi devlet dili kılma anlayışı, çok geçmeden yerini Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı bir dili kullanmaya ve benimsemeye bırakır. Böylece halk; aydınından, hükümetinden kopar. Tarık Buğra, onca önemli kişilik yetiştirmemize rağmen, geriliğimizin temel sebebi olarak bu kopuşu görür. Türkçenin yaşadığı haysiyet savaşı, millet lehine sonuçlanmıştır. Ama bu zaferi millette çok görenler vardır. Kimi Başkent’te, kimi Bâb-ı Ali’de, kimi de üniversitede olan, sırtlarını “kimsenin malı olmayan ve olmaması gereken siyasî otoritenin bugünkü emanetçilerine dayanmış olanlar” yeni bir dil, Türkçe içinde kendilerine mahsus bir Türkçe çıkarmak için uğraşmaktadırlar. Bunlar da genellikle milliyetçiliğe hor bakan kimselerdir ve milleti çökertmekten başka bir amaç gütmemektedirler (Buğra, 1964: 52-53). Yazar, kendi küçük menfaatleri uğruna dil aleyhine çalışanları, milletin en büyük düşmanı olarak kabul eder. Küçüğünden büyüğüne kadar birçok siyasîyi bu konuda şiddetle eleştirir.

Yaşadığı dönemde Türkçenin hayatın her alanında ikinci plana atılması Tarık Buğra (2002: 17-18) yı üzmüş ve kızdırmıştır. Sanki herkesin başarısı, dili bozmasına bağlıdır. Bunlar içinde resmî makamlar da vardır. Resmî yazılarda sağlam bir Türkçeye ve cümleye rastlamak çok zordur. Memlekette gramer okutmayan okullar vardır. Dilimizin kaderi “Dil Kurumu adındaki çiftliğin ağalarının hasta hevesleri”ne kalmıştır. Belli gruplar, belli ideolojiler yani “asil yıkıcılar” çok sıkı bir dayanışma içindedir. Tarık Buğra, onların bu tavrına şaşkınlıktan kendini alamaz. Bu anlayıştakilerin kendi dergileri, sanatkârları, bilginleri ve eleştirmenleri vardır. Bunu bir “bölüşme” olarak niteleyen Tarık Buğra, bu durumun ortaya çıkmasında, Türkçenin yüzüstü bırakılmasını da sebeplerden biri olarak görür.

Mümtaz Turhan'ın "Türkiye'de fikir grupları yoktur, inanç grupları vardır" tespitini doğru bulan Tarık Buğra, ülkemizin kendi kendisiyle savaş hâlinde olduğuna inanır. "Politizasyon" kullanılan kelimelere kadar sinmiştir. "Şehir" demek bir gericilik alâmeti sayılmış, bunu savunanlar Osmanlıcı, Türk ve Türklüğün düşmanı olarak yaftalanmıştır. "Kent" diyenlere ise ilerici ve devrimci övgüleri layık görülürken, onların da Atatürkçü, Türkçeden ve Türkiye'den yana oldukları kabul edilmiştir. Bu anlayıştan doğan bir eğitim anlayışının gençlerimizi birer "av, yemlik" hâline düşüreceğinden endişe duyan Tarık Buğra, bu anlayıştakilerin Türkiye'nin geleceği ile oynadığını düşünür (Buğra, 2002: 21). Dilde başlayan bu tür bir ayrışmanın, ileriki dönemlerde toplumun bütün dokularına sızması ve çok daha büyük anlaşmazlıklara zemin hazırlamasının kaçınılmazlığını gören yazar, uyarıcılık görevini üşenmeden yerine getirmeye çalışmıştır.

Dilde arılaşmayı ve öztürkçeciliği savunanlara ağır ithamlar yönelten ve "kiralık katiller" diyen Tarık Buğra (2002: 32-35), bu anlayıştakilerin Ömer Seyfettin'den Nazım Hikmet'e ne kadar usta ve üstün sanatçımız varsa, "arkadan bıçaklamak, kitaplarını ateşlemek" kısaca kitaplıklarımızı kundaklamak için ya kandırıldığını ya da tutulduğunu ileri sürer. Ankara'da yapılan dil kurultayı sebebiyle yazdığı bir yazısında da bu toplantıyı tertipleyenlerin, kendilerine Atatürk'ü paravan yapmalarına oldukça kızar. En hafif tabiriyle bu, "çıkarıcılığın yüz­süz şantajına" bir örnektir. Atatürk'ün dil anlayışı ile kendilerine "öztürkçeci" diyenlerin arasında en ufak bir benzerlik olmadığını iddia eden Buğra, devrim adına dilimizi bu keşmekeşe sokanlar kadar, Dil Kurumuna da ağır ithamlar yöneltir. Dil Kurumu'nu ele geçirip belli bir yörüngeye oturtanlarla sonuna kadar mücadele edeceğini beyan eder. Karşı olduğu Kurum değil, onu ele geçiren "ağalar"dır. Kurum'a sahip çıkar ve onun Türk milletinin malı olduğunu dile getirir.

Politikacıların üzerlerine düşen sorumlulukları tamamlamış gibi "dil'e dil uzatmaları" Tarık Buğra'nın haysiyetine dokunur. Meselenin daha iyi anlaşılması için İnönü'yü örnek gösterir. "Sayın İnönü kim, dil meselesi ne?" diyerek, İnönü'nün bir dilbilgini ya da tanınmış bir edebiyatçı olmadığını altını çizen yazar, Sayın İnönü ve benzerlerinin Türkçe üzerine ahkâm kesmelerini "çizmeden yukarı çıkmak" olarak görür. İnönü'nün çeşitli ilmî meseleler üzerine değil de Türkçe üzerine konuşması yani "şeflik, önderlik, büyüklük damarlarının tutması" Buğra'yı hayrete düşürür. İnönü'nün "bütün çizmeden yukarı çıkanlar gibi.. elde ettikleri politik üstünlük, kuvvet veya müdahale imkânları ile, insanları yönetilecek sayılardan ibaret görenler gibi" ibret verici hatalar yaptığını söyler. Örnek olarak da "Türk dilini millîleştirme çabası millî mücadeleden sonra başlamıştır." cümlesini örnek gösterir. Yazara göre İnönü, Türk

dili ile ilgili düşüncelerinde çeşitli demagojilere de saplanmıştı. “Türk dilinin özleşmesine itirazda bulunan insanlar da, dileklerini, arzularını söylemek için yüz kelime kullanıyorlarsa, doksanı Türkçe kelimelerdir.” demesi bunu göstermektedir. Tarık Buğra, bu konudaki düşüncelerini; asıl sorumluluklarının dışına çıkanların hazin duruma düştükleri, yapıcı olacakken bozucu oldukları ve birleştirecekken bölücü, kızıştırıcı durumuna geldikleri gerçeği ile noktalar (Buğra, 2002: 59-60). Herkesin en iyi bildiği işi yapması gerektiğini savunan yazar, politikacının her şeye karışarak ve bunlar üzerinde söz söyleyerek kendini toplum için vazgeçilmez kılmasını sağlamaya çalışmasını da şiddetle tenkit eder.

Toplumsal hayatımızda taklitçilik ve özentî, çeşitli örneklerde karşımıza çıkar. Türkçe konusunda da toplumun özellikle bazı kesimlerinde bu taklitçilik almış yürümüştür. Tarık Buğra, tanıdıkları arasında kırk yıllık Türkçe kelimeleri bırakıp da “aslî astarı, soyu soppu şüpheli uydurukçalara” marifet göstermiş gibi sarılanları, hâlis Türkçe “bütün” yerine Farsça “tüm” deyince “aydın kişi” daha da kötüsü öztürkçeci sananları ihanetten farksız bir gaflet içinde görür. Bunların, çocuklarına bir kabile dili bırakacaklarından habersiz yaşadıklarını düşünür. Dîvan edebiyatını, Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti’yi aynı züppelik ve özentinin birbirini takip eden örnekleri olarak görür. Şimdi ise bu heves, öztürkçecilik kılığına bürünmüştür (Buğra, 2002: 64-65).

Türkçe için çeşitli zamanlarda yapılan toplantılar ve kurultaylar, Tarık Buğra’nın dikkatinden hiç kaçmaz. Bu etkinlikleri ve alınan kararları takip eden Buğra, Türkçemizi bugün bir keşmekeşin kucağına yuvarlayan aydınları sert bir şekilde eleştirir. Aydınlar temel görevlerini unutmuşlar, birer politik uydu olup çıkmışlar, dili politikaya mevzu yapmışlardır.

Gerçi bu adamlardan bazılarının kartvizitlerinde prof, mrof yazılı; ama bu müseccel bilginliklerinin dil ile ilgisi yok. Dil ile ilgileri “eser”lerinden ibaret. Onlara baktığımız zaman da yığınla berbat cümle ve bir o kadar da yanlış görüyorsunuz.

Dahası da var: Aynı adamlar belli gazetelerde ikide bir boy gösterirler ve –ne hikmetse- sadece su katılmamış politik olaylar için, partiler arası çekişmeler için yazarlar; hep aynı yanı ve yönü desteklemek için yazarlar. Ufacık bir ilgi, yüzlerindeki düzgünlüğü iş görmez hale getirir, bütün dertlerinin durumlarını korumak ve geliştirmek olduğunu ortaya çıkarır. Türkçe, mürkçe vız gelir bu Tanzimat kalıntısı yoz aydınlara. (...) Türkçe, üzerinde çenebazlıklar, lâfebelikleri, ayak oyunları ile ün ve çıkar sağlanan bir konu durumuna düşürülmüştür. Gelmiş geçmiş devlet sorumluları utansın. Bugünküler de elbet.. Devlet’in radyosunu, televizyonunu da bu oyuna aracı yapanlar (Buğra, 2002: 83-84).

“Arı bir dil” iddiasını saçma bulan Tarık Buğra (1990: 194-198), dünyada hiçbir dilin arı olmadığını, dünyadaki diller arasındaki kelime alışverişinin normal olduğunu belirtmiştir. Dilde arılık iddiasının milliyetçi ya da ırkçı bir hareket olmadığını vurgulayan Tarık Buğra, dilimizin bir kavga, bir bölünme, bir cepheleşme mevzusu hâline getirilmesini anlamsız bulur. “Yabancı dil baskısından arınmış bir Türkçe” iddiasındaki öztürkçecilerin, buna karşı çıkanları gerici, cumhuriyet ve Atatürk düşmanı diye yaftalamalarını demagojik bulur. Politik güçler ve devlet desteğiyle bu “çirkin demagoji” Türkiye’nin en önemli meselesi hâline getirilmiştir. Öyle ki sağcılık-solculuk çatışmalarının karşı karşıya getiremediği insanımız, bu kavgada cepheleştiren yerlerini almışlardır. İnsanımız düşmanlarını kullandığı kelimelere bakarak tanımaya başlamıştır. Kelimeler için” karalisteler düzenlemek, kırmızı bültenler çıkarmak” Tarık Buğra’ya göre bir düşünceyi ve beyni hedef alan Ortaçağ tutumudur. Öztürkçecilik iddiası Türk edebiyatını sakatlamıştır. Bu dil kavgasını asıl başlatanlar, körükleyenler ve sürdürenler ise bu işten zerre zarar görmeyecek olan kişilerdir. Bunlar, gerçek sorumluluklarını bilmeyen ya da onlardan kaçan ve bir şey yapar görünmek isteyen koca koca politikacılarıdır.

Politizasyonun Sebebi: Kötü Politikacılar ve Etiket Aydınları

Türkiye’deki politizasyonun sebebi olarak politikacıları ve onların uydusu olan aydınları gören Tarık Buğra, hakiki politikacı ve aydınlar sayesinde gerçek demokrasiyi idrak edeceğimizi düşünür ve milletin refah seviyesinin de ancak bundan sonra yükseleceğini belirtir.

Edebiyatı kurtarmak, Türkiye’deki “diploma ve etiket aydınları”nın işi değil, gerçek aydınların sorumluluğundadır. Toplumun bütün alanlarını istilâ eden politikaya yani politizasyona karşı verilecek bu savaş, âdeta bir var olmak ya da olmamak sorunudur (Buğra, 1992: 29). Tarık Buğra’ya göre Türkiye’de insanların kitaptan uzaklaşmasının altında yatan temel sebep, çok partili dönemle birlikte politikanın kendi dışındaki bütün değerleri unutturarak, tek umut ve ilgi odağı olarak kendini gösterebilmesi yatmaktadır.

O, tek görüşe bağlı kalarak tek yönde okuyanları “okuma oburu” diye niteler ve bu çabanın “cahilleşmek için harcanan hazin bir çaba” olduğuna inanır. İnsanımızı ve kendimizi kurtarmanın ilk çaresi olarak, yakalarımızı ilk önce politikacılarımıza kaptırmamamız gerektiğini söyler. Ama “okuma oburlarımız” bunu tam tersini yapmaktadırlar.

Bu basit hakikate karşılık, bizim ‘okuma oburları’mız, korkunç bir psi-ko-teknik, propagandanın baskısı altında oldukça cahilleşiyor, okudukça politikanın milisleri arasına katılıyorlar.(...) Bütün okudukları –ne

demekse o- sosyal gerçekçi, Marksist-sosyalist propaganda kitapları yâni. Kırk paralık sinemamız bile öyle. Öyle olunca da sanata gömüldükçe sanattan uzaklaşmazlar da ne olur? Sanat, bu insanı insan yapan, entelektüel çaba insanı köleleştirmekten, robotlaştırmaktan başka bir işe yaramaz artık (Buğra, 2002: 25).

Türkiye’de çok partili dönemden sonra her şeyin politikanın emrine girdiğini üzülerken belirten Tarık Buğra, bundan şiir ve romanın da müstesna olmadığını belirtir. Aslında adına sanat dediğimiz “bu büyük kurtarıcı, insanı insan yapan, ufukları genişleten, düşünce, görüş ve duygu âlemine zenginliği kazandıran” bu kuvvet, politikanın maşası olmayı kabul ederek intihar etmiştir. Aydınlarımızın yobazlaşması ve hakikatle bağdaşamaz konuma düşmeleri de bu yüzdendir. Politikadan başka bir kutsal tanımayan insan, okudukça yobazlaşır, cahilleşir.

Türkiye’de bir dönem düzenlenen sanat ve edebiyatla ilgili yarışmalarda da politikanın tesiri belirgin hâle gelmiştir. Seçici jüriler, hep bir anlayışa hizmet amacıyla oluşturulmuştur. Bu çeteleşmenin farkında bir yazar olarak Tarık Buğra, bu şekilde oluşturulmuş jürilerden hayırlı bir netice beklemenin hayalcilik olduğunu vurgular.

Seçin (...) bir jüri, ondan sonra da verin ödüllerinizi, yâni besleyin ‘adam’larımızı... itibar ve ün kazandırın piyonlarınıza ve maşalarınıza.

Türkçesi, öyle yarışmalar, öyle jüriler!.. Onlar öyle olunca, ödüller de örtülü ödeneğin açık ödeneği olur çıkar. Bunun adı, bir taşla iki kuş vurmaktır. (...) Ama bir defa daha belirtmeli ki, yetenezsiz jüriler sempatilerine, antipatilerine mahkûmdurlar. Onlardan doğru bir karar beklemek bir ‘ih-timâlî hesap’ işidir.

Fakat –ne çare- Türkiye’de sanat ve edebiyat yarışmaları onu bile aratıracak hale gelmiştir, yüzde yüze yakın bir ölçüde, o çürük ve çürütücü politikanın oyunu olup çıkmıştır. Bu konuda artık gün devrimciyim, ilericiyim, sosyalistim diyenlerin veya öyle görünebilen açığızlerindir.. “Hasanım böreği” onlarda (Buğra, 2002: 138-139).

1970’li yıllarda Türkiye’yi saran modalardan birinin “insanları sevmek” olduğunu dile getiren Tarık Buğra (2002: 146-148), bu anlayışın ithal malı olduğunu, bunu da Komünist Rusya’nın dünyaya pazarladığını ifade eder. Bizim, kendi anne babası, kardeşi ve dostlarını sevmeyi beceremeyen “yoz sanatçılarımızın” da bu parolaya dört elle sarıldığını söyler. Aydınlarımız, “tavuslar gibi kabara kabara insan sevgisinden söz ediyor, insanları sevdiklerini söylüyorlar [dır].” Sevginin birtakım fedakârlıklar gerektirdiğini savunan Buğra,

söz konusu anlayışın insana hiçbir sorumluluk yüklediğinin altını çizer. Sevgi, “insanı kötülüklerinden, yanılmalarından, geriliklerinden kurtarmak iddiasıyla ‘savaş’ açmak değil, yardımcı olmak çabası ve iradesidir. Karşıda mevzilenmek değil, yanında olmaktır” diyen Tarık Buğra, bizim diplomalı aydınlarımızın, gittikleri köy ve kasabalara, “silahla zaptettikleri düşman ülkesine” girer gibi girdiklerini söyler. Böyle bir durumda insanı sevmekten bahsetmek abestir. Halk bu “yoz aydınlara” gereken tepkiyi göstermiştir. Halkın karşısına iyi niyet ve yardımcı olmak düşüncesi ile çıkmayanların, “tutucu... yobaz... ağa... gerici... kuyruk” gibi bize ait olmayan ifadeler ve “ihtilâl tehditleri” ile çıkanların, insan sevgisinden de memleket sevgisinden bahsetmeye haklarının olmadığını kaydeder.

Politikacılar için ilginç bir benzetme yapar, Tarık Buğra. Ona göre politikacılar, elinde pazar filesi ile kumar masasına oturan ve orada bir gün bir gece geçiren, bu yüzden çocuğunun doğumunu göremeyip kendisinden beklenen ilaçları da alamamış, gerçeklerden uzak düşmüş birer İhsan Hoca’dır. Kısaca bütün politikacılarımız İhsan Hocalaşmışlardır. Bunlar kendilerini iktidar oyunlarına kaptırıp gitmişler, bütün girişimlerinde oy hesabı yapmayı alışkanlıkları hâline getirmişlerdir. “Yararlıya, doğruya ve verimliye” sırt çeviren bu aydınlar; “anlamsıza, zararlı ve çürütücüye, kaybettiriciye” oy getirecekse dört elle sarılabilmektedirler. Ona göre bizim baş davamız “politikacıların kaptırıp gittikleri oyun içerisinde Devlet şuurunu yitirishleridir; Devlet menfaatları için bir asgarî müşterek bulamayışlarıdır (Buğra, 2002: 222-223).”

Politikanın “bir yutturmaca sanatı” olduğu fikrine katılan Tarık Buğra, aslında politikaya “inandırma sanatı” demeyi daha uygun bulur. Ama sadece gelecek adına vaatlerde bulunan, bu vaatleri gerçekleştirmekten kaçınan politikacıları tasvip etmez. Politikacıların bu “kandırmaca oyunu” daha çok düzeni sağlam bir temele oturmeyen ülkelerde karşımıza çıkmaktadır. Bunun en belirgin örneği de Rusya’dır. Kötü politikacılar bu ülkede düpedüz bir yıkılışa sebep olmuş, nesiller heba olmak tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır.

Komünizm Çarlık Rusyasının sıkıntılı halkını, onlara yeryüzü cenneti kuracağına inandırarak ayaklandırdı, öyle geldi. Ve Dünya'nın en büyük hapishânesini, en büyük tecrit kampını, en büyük propaganda holdingini kurdu. Milyonlarca insanı fırınlarda yaktı, milyonlarcasını da çalışma kamplarında öldürdü. Bir 'toplum için' yutturmacası ile insanı köleleştirdi. Eşitlik türküleri, türedi bir zâdegan azınlığı getirmek içinmiş, daha gaddarca ezmek içinmiş, belli oldu. Ve, iflâs etti. Etti, ama Basra hârab olduktan sonra. Bu yıkımı kaldırmaya, bakalım bir neslin ömrü yetecek mi? (Buğra, 1990: 26).

Yazar, “Başkent Bataklığı (Buğra, 1990: 30-31)” adlı yazısında, çok partili dönemdeki politikacıların genel bir tipolojisini verir. Bu tip politikacıların “Ankara’yı ele geçirme savaşında” esas görevlerini, sorumluluklarını ve Türkiye’yi unuttuklarını iddia eder. Zaman içinde tüm toplum politize olmuş, insanlar kaderlerini politikaya bağlamışlar; kalkınma, refah ve haklar ile özgürlükleri politikadan bekler hâle gelmişlerdir. Kendini, çevresini ve sorumluluklarını unutan insanın da politikaya esir olması kaçınılmazdır. Tarık Buğra, 1947-1987 arasında yaşanan ve ciltlerle anlatılabilecek olay ve gelişmeleri kısaca şu şekilde ifade eder: “Gözü dönmüş Başkent seferlerinde kendimizi unutuşumuz ve unutturuluşumuz.”

Halkı politize etmeye çalışan siyasîlerin politikadan anladıkları, “milletin işi gücü bırakıp ana meselelerden koparak, sırf onları iktidar yapmak için ayaklanması, cephelere bölünmesi”dir. Bu tür politikacıların baş sloganları ise “Benden olmayan benim düşmanımdır!” cümlesidir. Eğer bu slogan tutarsa, geçmişte yaşadığımız cami ve kahvelerin ayrılması, kurtarılmış köyler, kentler ve bölgelerin oluşması kaçınılmazdır. Tarık Buğra, bu noktada okuyucularını uarmayı ihmal etmez. Politikacılara fazla kulak asmamalar gerektiğini, dünya ve Türkiye’nin meselelerini kendi kafaları ile kavramaları gerektiğini tembih eder. Yalnız günü değil, geleceği ve çocuklarının geleceğini düşünerek hareket etmelerini okuyucularından isteyen Tarık Buğra, gözünü iktidar hırsı bürümüş, kötü hiçbir politikacının “siyasî mevtâ” olmayı kabullenmeyeceklerini belirterek, paçasını kurtaran milletlerin “başarısız ve beceriksiz politikacıları –hatâlarıyla sevaplarıyla- işte o siyâsî mevtâlar galerisine çekilmeye mecbur edenler (Buğra, 1990: 55-57).” olduğunun altını çizer.

Tarık Buğra, halkımızın politize olmasında kötü politikacılar ile aydınları sorumlu tutar. Politize olmak, devletin temelini çürütmenin yanında insanı değerli kılan tarafları ve gerçek hayatı sefilleştirmiştir. Politikacılar ve aydınların aksine Atatürk, milletle ve halkla olan bağı ve sırtını onlara dayaması sayesinde başarılı olmuştur. Bu konuda, Atatürk’ün aydınlarla halk arasındaki uçurumun neden kaynaklandığını belirten ve örnek alınması gereken sözlerini aktarmayı uygun bulur:

... Sınıf-ı münevver telkinle, irşatla kitle-yi ekseriyeti kendi maksadına göre iknaa muvaffak olamayınca başka vasıtalara müracaat eder. Halka tahakküm ve tecebbüre başlar; halkı istibdâta bulunmağa kalkar. Halkı ne birinci usûl ile, ne de tahakküm ve istibdât ile kendi hedefimize sürüklemeğe muvaffak olunamadığını görüyoruz. Bunda muvaffak olmak için münevver sınıfla halkın zihniyet ve hedefi arasında tabû bir intibak olması lâzımdır. Hâlbuki bizde öyle mi olmuştur? O münevverlerin telkinleri milletimizin umk-u ruhundan alınmış mefkûreler midir? Şüphesiz hayır (Buğra, 1990: 68).

Batılılaşma tarihimiz uzun bir arayışın hikâyesidir. Batılı olmak için eğitim, giyim-kuşamda, gündelik yaşam pratiklerine değin birçok alanda ıslahat, teceddüt veya reform denemelerine girişen devletimiz, üzerinden epey bir süre geçmesine rağmen garplı olmanın yolunu bulamamış gözükmektedir. Bu süre içinde kullanılan “gerici, tutucu, şoven, dinci” ile “ilerici, satılmış, komünist” yaftalamaları da bu vetirenin doğal bir parçası sayılmıştır. Batıyı el yordamıyla tanımaya çalışan devlet ve toplum, bu süreçte “sâde suya tirit aydınlar”ın yönlendirmesi ile yüzeysel bir Batı taklitçiliğine düşmüş ve asıl Batıyı ıskalamıştır. Kendi kendimize düşüğümüz kavga ve uydurduğumuz düşmanlar bile, hep bu sakat anlayıştan doğmuştur. Aydınlarımızın yönlendirmesi ile ülkemiz son iki yüz yılını “objektif hiçbir değeri bulunmayan rozetler ve sloganlar” uğruna harcamıştır. Batı, bütün özgürlüklere ve farklı düşünenlere gösterdiği anlayış sayesinde bugünkü seviyesine gelebilmişken, bizim “sade suya tirit aydınlarımız” bir başka deyişle “Batılılaşma havarilerimiz” sloganlara kul köle olmayı özgürlük saymışlar, farklı düşünenleri ise “uygarlık düşmanı” diye yaftalamışlardır. Bu tür aydınlara göre Batılılaşmak “her şeyimizle biz olmaktan çıkışımızdır ve bize ait ne varsa, başta tarihimiz, hor görmektir, karalamaktır, yok saymaktır.” Aksini düşünmek ise tutuculuk, şovenlik, Atatürk’e ve cumhuriyete düşmanlıktır. Bu tür aydınlar, çeşitli yaftalamalar ile toplumu kamplara bölmeyi başarmışlar, insanımızın ve milletimizin gerçek kişiliğini engellemişlerdir (Buğra, 1990: 74-77).

Türkiye mazisini ve birtakım değerlerini inkâr edenlerin ülkesi hâline gelmiştir. Tarık Buğra (1990: 97-103), “aydın kavramının neredeyse beğenmeme, küçümseme, karalama ve red ile eş anlama” geldiğini ileri sürer. Beğenmek, takdir etmek, övmek insanın güzel huylarındandır ama bizim aydınlarımız, yapılan bir işi ne kadar kötülerlerse o kadar büyüyeceklerini, önem kazanacaklarını sanmak gibi bir yanılgıya düşmüştür. Aslında bu durum “aklın, vicdânın, hak ve hakikat idrâkinin politikaya terhin, hattâ teslim edilişidir.” Aydınlarımızın kafalarını ele geçirmek için, çeşitli kimyasal maddelerin yanı sıra psikoteknik de kullanılmaktadır. Reklâm ve propaganda da insanımızı köleleştirip robotlaştırmaktadır. Üstelik bu köleliğe ödüller, madalyalar verilmektedir. “İlericilik, devrimcilik, aydın kişilik gibi madalyalar” bu şekilde köle kervanları üretmiştir. İnsanlığın ve ülkemizin geleceği sloganlarla, telkinlerle değil kendi beyinleri ile gerçek ve hakikatin peşine düşen aydınların ellerindedir

Tarık Buğra'nın politika ile ilgili düşüncelerinde “demagog” kavramı da önemli bir yer tutar. “Demagog” kötü politikacıdır. Yani halkın yüzüne gülen, gerçekleri saklayan ve sonunda halkı kandıran bir tiptir. Demagog ve demagoji kavramlarına şöyle bir açıklık getirir:

Demagoji, yalan ve iftiranın doktora yapmış da ordinaryüs profesör cübbesi giymiş en üst derecesidir. Ve, hakikat için, doğru için, gerçek için, yararlı için katil değil, topyekûn imhacıdır. Yüze gülücülük dehâsıdır; halktan yana, halktan yana maskesi gönderilmiş ve bu maske yüzü olmuş İblis ajanıdır. Aklı ve aklın bütün ürünleri, onun elinde geniş halk kitlelerinin Allah emâneti olan aklını, yâni gerçekleri, hakikatleri, doğruları ve yararlıları kavrama gücünü felce uğratan, sonra da akı kara, kararı ak kabul ettiren bir silâh olmuştur, çağımızda! (Buğra, 1990: 125).

Politikacıların “büyük laf söyleme hastalığı”na tutulması, Tarık Buğra’nın üzerinde durduğu meselelerden biridir. Sadece bakanlar değil ikbal peşinde koşan bazı partizanlar da bu illete yakalanmışlardır. Tarık Buğra, bununla ilgili olarak, 1940’lı yıllarda Demokrat Parti iktidarının kokusunu almış bir çarıklı erkân-ı harble ilgili tanıklığını aktarır. Bu kasaba politikacısının söyledikleri ve Tarık Buğra’nın bununla ilgili tahlili kayda değerdir:

-Muhterem hemşerilerim; dimâkrası geldi mi candarma gider, muhtar gider. Hele bi getirelim, vergi tahsildarı gider. O kadar güzeldir. Ondan bile güzeldir. O kadar, o kadar güzeldir ki, ne sen sor, ne ben deyeyim velhâsılı kelam.”

Velhâsılı kelâm, bana bizim politikacıları târif et deseler, vaadlarını ve eleştirilerini büyük lâflar furyasında hiçleştiren, ele aldıkları konuyu öldüren kimseler derim. Buna yürekte inanıyorum. O kadar ki, büyük lâf meraklıları, verdikleri sözleri tutamayacak, hattâ tutmayacak ve eleştirdikleri konuyu kavrayamayan, hattâ asla kavrayamayacak olan palavracılardır dememe nezaketim mâni oluyor (Buğra, 1990: 161).

Büyük laf etme hastalığına tutulmuş politikacılarımızın kullandıkları en kullanışlı kavramlar “laiklik, şeriatçılık, Atatürk ilkeleri ve insan hakları” olmuştur. Bu kavramlar aracılığıyla kötü politikacıların en kolay etkileyebildiği kesimlerden biri ise “diploma ve etiket aydınları”dır. Kötü politikacının esiri olan bu kesim, aynı zamanda devletin yıpranmasına sebep olmuşlardır. Gerçek eğitimden nasibsiz yetişmiş, bağımsız düşünebilme yeteneğinden mahrum olan bu aydınlık, sloganların esiri olmuş, düşünce özgürlüğünün manasını ve değerini kavrayamamış, hem büyük lâfların, hem de kötü politikanın sık sık âleti olmuşlardır. İktidara saldıran ve bunun iktidardan çok devleti yıpratacağını düşünmeyen veya umursamayan bu aydınlık, bunalım dönemlerimizin temel karakterleridir (Buğra, 1990: 162).

Türkiye’de eğitim de politizasyondan nasibini almıştır. Eğitim sistemimiz tecdüt, tanzimat, reform veya inkılâp gibi çareyi değişimde ve değiştirmekte aramıştır. Eğitim-öğretim saplantısı ülkeyi ham bir hayalin peşinde sürükley-

miştir. Politikacıların elinde eğitim sistemimiz tam bir politizasyona uğramış, eğitim gerçek amacından saptırılmıştır. Bu noktada gerçek öğretmenlere ihtiyaç vardır. “Beyni sloganlarla yıkanmamış ve kendisine emânet edilen kürsüyü derebeylik tahtı sanmayan kişidir o.” Bu tür eğitimciler her şeyden önce kendisine emanet edilen körpe beyinlere “herhangi bir düşünceyi aşlamakla, telkinle değil, hür düşünebilmeyi öğretmekle görevli olduğunu” kavrar ve konusunu –ve sınıfını- politikadan korur (Buğra, 1990: 231-232)

Kültür ve Turizm Bakanlığı adından hareketle, “kültür”ün turizme evlatlık verildiğini söyleyen Tarık Buğra, birçok bakan değişmesine rağmen tablonun değişmediğinden yakını. Cihad Baban dışında diğer Kültür ve Turizm Bakanlarından hemen hemen hiçbirinin Türk ve dünya edebiyatı ile ilgi kurmadığını, protokol mecburiyetinden önce tiyatroya, konsere, operaya gitmediğini üzülenek belirtir. Dünya politikacılarından De Gaulle, onun için büyük adamdır. Çünkü kendisine Kültür Bakanı olarak Fransa'nın büyük romancılarından ve sanat tarihçilerinden André Maleaux'yu seçmiştir.

Eğer aydınlar birtakım hırs ve heveslerinin peşine düşerlerse, halkın kendisini demagogların ve şarlatanların eline kaptırması kaçınılmazdır.

“Balık baştan kokar. Demokrasi’de baş –politikaya, basına, bilime, edebiyata, iş hayatına, düşünce hayatına el koymuş olan- aydın dediğimiz ve aydın demek zorunda olduğumuz kesimdir. O kesim korkmaya görsün; yâni hırsların, heveslerin peşinde bir kördöğüşüne düşmeye görsün. O zaman çoğunluk, demokrasinin değil sadece, bütün doğruların, bütün çıkar yolların canına okur. Çünkü, dipsiz kile, boş ambar, aslı astarı olmayan iddiaların, ipe sapa gelmez vaadlerin peşine düşer; yakasını şarlatanlara, üçkâğıtçılara, çıkarıcılara kaptırır.

Ve, onları getirir; çok geçmeden de gideni aramaya başlar. Fâsid dâire denilen şey işte budur; çünkü öyle çoğunluklar, o arayışlarının peşinde, bula bula, yeni üçkâğıtçılar, yeni şarlatanlar, yepyeni çıkarıcılar bulmaya mahkûmdur (Buğra, 1990: 297).

Kendisine sorulan “Ne için yaşıyoruz, hayatın gayesi nedir?” sorusuna cevap arayan Tarık Buğra, bu sorunun doğru cevaplanması için “dînin ve ahlâkın desteklediği sağlam bir politik düzen”i şart koşar. Ülkemizin uzunca bir süreden beri “hem haris politikacılara ve içinde birer ur gibi beliren sabotajcılara rağmen” böylece bir düzen kurabilmenin mücadelesini verdiğini ileri sürer. Bu düzen insanın “vicdanıyla, kafasıyla yüzde yüz hür olduğunu” kabul eden, hak ve menfaatlerin hiziplerin oynacağı olmadığı bir düzendir. Bu düzen, olgun bir demokratik kültürün belirtilerini taşımalıdır. Yani “cehlini ve ehliyet-sizliğini şark usulü politika oyunları ile kapatmağa kalkışan iktidar gaasıpları-

nı tasfiye imkânları verir ve böylelerini koruyacak hiçbir kuvvet tanımaz.” Millet de yaşamın gayesini ancak böyle bir düzen içinde doğru cevaplandırabilecektir.

“Türkiye ve Türk milleti”ni bütün menfaatlerin üstünde gören yazar, devleti önceleyen bir bakış açısına sahiptir. Böyle bir düzende birey, “Devlet benim dinî inançlarıma, fikirlerime, gayret ve teşebbüslerime arka çıkıyor, ben de ona arka çıkmak zorundayım. Kanunların beni korumak için yapıldığını görüyorum. Ben de kanunların korumalıyım.” demelidir. “Mini mini bir politikacı zümresi, yarısı harislerden, yarısı da midecilerden kurulu avuç içi kadar bir ekip kendi dehâlarını milletin arzu ve yapıcı kuvvetine üstün saydıka Türkiye ancak bu cevabın teşekkülü için mücadele etmekle vakit geçirecektir” diyen Buğra, adeta bir millet mistiği gibi konuşur (Buğra, 1964: 58).

Türkiye’ye teknik yönden geri diyenlere ve hor görenlere kızan Tarık Buğra (1964: 117-118), “politikacıları ve tavuk altından çıkmış ördeklere benzeyen okur-yazarlar”ı bir yana bıraktığında, Türkiye’nin büyük olduğunu ileri sürer. Ülkemiz sağduyu, hoşgörü ve bir medeniyet ülkesidir. Gericilik, Türkiye’den uzaktır. Türkiye, kendi politikacılarına ve hakiki aydınlarına kavuştuğu zaman büyüklüğünü idrak edecek, bunu da kimse önleyemeyecektir. Bu bir kaddedir ve “en medenî en ileri” yoldan gerçekleşecektir.

Politika, uzmanlık isteyen bir meslektir. Ülkemizde bu anlamda bir politika anlayışının teşekkül etmediğini düşünen Tarık Buğra, bizim politikacılarımızın işe devlet görevlisi alınır gibi belirlendiğinden bahseder. Bu da koşulsuz olarak seçimi yapan kişinin otoritesine boyun eğmek anlamına gelir. Bizim demokrasimiz ile demokrasisi yerleşmiş ülkelerin demokrasisi arasındaki temel fark, politikanın henüz bir meslek niteliğini kazanmamış olmasıdır. Ona göre tüm partiler ve politikacılar, aralarında ne cereyan ederse etsin “millî menfaatler” konusunda birleşmeyi başarabilmelidir. Bu durum, aynı zamanda politik hayatımızın ve idrakimizin de bir düzeye erişmesini beraberinde getirecektir (Buğra, 1990: 251).

Demokrasinin zor olduğunu, “bir armut piş ağzıma düş” basitliğine indirgemeyeceğini belirten Tarık Buğra, demokrasinin bir ütopya olmadığını da altını çizer. Bunun yol ve yöntemini, hakiki aydınların odağında yer aldığı bir tespitle, izah eder. Bunlar “bir avuç namuslu, dürüst, akıllı, yurtlarını ve yurttaşlarını yürekte seven –evet, bir avuç- öncü”dür. Bu öncüler politika, basın, bilim, iş hayatı ve edebiyat gibi alanlarda yer tutacaktır. Çoğunluğun yönlendirilebileceğini ve çoğunlukta çoğunluğun “Allah’ın en aziz başışı olan sağduyu ve sağ düşünce” sahipleri olduğunu kaydeden yazar, bu tür hakiki aydınların söz konusu alanlarda bulunmasını ülkenin geleceği için bir umut ışığı olarak görür (Buğra, 1990: 297).

Türkiye’de belirli dönemlerde belirli kavramlar etrafında kuru gürültü ko-parmak, politikacıların sevdikleri şeylerdendir. Bunlardan biri de “irtica”dır. Ama politikacılarımız ve aydınlarımız, bu kavramın kesin bir tanımını ortaya koymaya yanaşmazlar. Eğer bir ilmî araştırma sonucunda bu ortaya konulabil-se, Türkiye kısır tartışmaların içinde nefes ve mürekkep tüketmeyecektir. Bu yapılmadıkça “politika, havanda su döğenlerle onların hünk deycilerinin mes-leği olmaya devam edecektir.” Kavramların net bir tanımının ilmî bir şekilde oraya konulmayışı yüzünden, bu ülkede anarşi oluşmuş, ana dilimizi kavga konusu yapmışızdır. Bu duruma düşmemizde temel sebep “ilim zihniyetinden uzak, bu yüzden de objektif olabilme yeteneğinden yoksun politikacılar, bir şey olmayı, bir şeyler kazanmayı sâdece politika uyduluğunda arayan sözde aydınlarla, kartvizit ve etiket öğretim görevlileridir.” (Buğra, 1990: 346-348).

Tarık Buğra, hakiki demokrasiye ve medeniyete giden yolun hakiki aydınlar-dan geçtiğini düşünür. Demokrasinin icaplarını yerine getirmek ve halkı yön-lendirmek de çok önemlidir.

Huzura, refaha ve kalkınmaya, gelişmeye giden yol, ancak ve ancak oyun kurallarına göre oynanıldığı takdirde açılabilir. Bu da, yetenekli, dürüst ve kendileri kadar ülkelerini de seven politikacılar ister. Ve, elbette daha önemli olarak, sempatileri, antipatileri ile, duyguları ile değil, akılları ile yön seçebilen çoğunluklar ister; geçmişin sonuçları ve geleceğin muhte-melleri için objektif muhasebe yapabilen ve muhasebeye kendilerini mec-bur tutan –gene yetenekli, dürüst ve ülke insanlarını da kendileri kadar önemseyen- aydınlar ve basın câmiası ister (Buğra, 1990: 357).

Türkiye’nin çeşitli meselelerini çözmede ve rejim konusunda çareyi “insan” da yani bir kadroda bulan Tarık Buğra (1964: 17-19), “psodo dâhiler” dediği sah-te aydınların, çeşitli kusurlar ile malû olduğunu düşünür. Gerçek aydın ol-duklarını iddia etmelerine rağmen parti kurmadıklarını, gerçeği çeşitli yönleri ile ele almadıklarını ve bu dürüstlüğü göstermediklerini ileri sürer ve bunu, onların ikide bir dem vurdukları Batıyı bilmemelerine bağlar. Bu noktada Ta-rık Buğra, millete büyük iş düştüğünü söyler. Ona göre mesele rejimde değil millettir. Hakiki aydınlar da gerçekten aydın, yurtseverse milleti kamplara bölmeyi bırakmalı, var güçleri ile millete çalışmayı, iyi iş yapmayı ve bunun Türkiye için bir ölüm-kalım meselesi olduğunu anlatmalıdırlar.

SONUÇ

Küçük yaşlardan itibaren politikanın içinde yer alan Tarık Buğra, yıllar içinde edindiği birikimi eserlerine yansıtmıştır. Romanlarında siyasî meselelere eğil-diği gibi, düşünce yazılarında da kritik dönemlerde oldukça belirginleşen bir

tavırla, politika ile ilgili düşüncelerini ortaya koymuştur. Tarık Buğra, ülkemizin demokrasi tarihini politize olmakla eşdeğer görür. Ona göre politizasyon, ülke insanını gerçeklerinden ve sorumluluklarından koparan bir afyondur. İnsanımız kendini bir kere bu kısır döngüye kaptırırsa, bu durumdan çıkabilmesi çok zordur. O, politikayı hayatın odağına yerleştirmeyi, bu ülkeye ihanet olarak görür.

Toplumun bütün kılcallarına sızan politika, sanat ve edebiyatımıza da sirayet etmiştir. Sanat ve edebiyatı bir uydu hâline getirerek kendi amaçları için kullanmak isteyen politika ve politikacılar, insanlar arasındaki ayrılıkları körükleyerek bu hedefine varmaya çalışır. Sanat ve edebiyatta, sağlam ölçüleri ortadan kaldırarak “sen, ben, bizim oğlan” döneminin başlamasına sebep olan politika, kendi önünde en büyük engel olarak sanat ve edebiyatı görür. Tarık Buğra’ya göre toplumlar, politizasyonun yıkıcı ve çürütücü etkisinden ancak sanat ve edebiyata bağlandıkları ölçüde uzak kalabilir. Sanat ve edebiyat, bunun dışında “insanı daha fazla insan” yapar. Sosyal hayatta her alanda başarılı olmanın yolu, sanat ve edebiyatla ilgilenmekten geçer.

Tarık Buğra’ya göre dilimiz de politikaya alet edilmiştir. Politikacılar, kendilerini hayatın odağına yerleştirerek yetkin olmadıkları dil konusunda bile ileri geri konuşabilmektedirler. Bunun yanında belirli ideolojilerin perspektifinden dil meselesine bakan aydınlar da, çeşitli menfaatler uğruna politikacıların dümen suyuna girmişlerdir. Her şeye rağmen bugün dilimizin en güzel zamanlarını yaşadığını savunan Tarık Buğra; Divan edebiyatı, Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Ati dönemlerindeki Türkçe’yi taklit ve züppeliğin bir sonucu olarak görür. Öztürkçe ve arı dil düşüncesi de bu züppe ve taklitçiliğin devamıdır.

Ülke insanının politize olmasında, kötü politikacılar ile etiket aydınları büyük bir role sahiptir. Kötü politikacılar yani demagoglar⁵, unvan ve itibar kazanmaktan başka bir düşüncesi olmayan kişilerdir. Bunların çoğu, büyük laf söyleme hastalığına tutulmuş kişilerdir. Maksatları sadece seçim kazanmaktır. Ülkemizin sorunlarının temelinde gerçek politikacı yetiştiremeyişimiz yatmaktadır. Bundan diplomalı, etiket aydınları da sorumludur. Demokrasi, bir ütopya değildir ama yetişmiş bir kadroyla mümkün olabilir. Bunun için de hakiki aydınlara büyük ihtiyaç vardır.

Tarık Buğra, ülkemizin temel meselelerinden biri olarak gördüğü politika ve politizasyon üzerinde çokça durmuş, gerçek demokrasiye geçilip insanlarımızın refah seviyesinin yükselmesi için kalemiyle mücadele etmiş bir yazardır. Her zaman siyasete mesafeli duran Tarık Buğra, kalkınmanın ancak güçlü bir demokrasi ile mümkün olduğuna inanır.

⁵Tarık Buğra’nın demagog için kullandığı vasıflar, Weber’in çizdiği kavramsal çerçeveye uyar. Meşrutiyetçi devletin ve özellikle de demokratik düzenin yerleşmesinden sonra, demagog, tipik bir siyasal önder olmuştur. Sözcüğün genellikle olumsuz çağrışımlar yaptığına dikkat çeken Weber, bu tür politikacıların genellikle söylev türünü çokça kullandığını belirtir (Weber, 2008:166-167).

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1992), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Akşin, S. (2008), *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Andı, M.F. (2000), *Tarık Buğra*, İstanbul: Şûle Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (1995), İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Buğra, T. (1964), *Gençlik Türküsü*, İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşriyatı.
- _____. (1990), *Bu Çağın Adı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- _____. (1992), *Politika Dışı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- _____. (2002), *Düşman Kazanmak Sanatı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Coşkun, S. (2011), *“Siyaset ve Siyasi Meseleler Karşısında Tarık Buğra”* Tarık Buğra (Editör: Mehmet Tekin), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çetinkaya, H. (1986), *Sancılı Yıllar (1965-1971)*, İzmir: Tekin Yayınevi.
- Dâver, B. (1969), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Doğan Yayınevi.
- Erer, T. (1966), *Türkiye’de Parti Kavgaaları*, İstanbul: Çınar Matbaası.
- Göze, A. (1993), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Karal, E.Z. (1967), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1960)*, İstanbul: MEB
- Karpat, K. H. (2012), *Kısa Türkiye Tarihi (Yayına Hazırlayan: Güneş Ayas)*, İstanbul: Timaş Yayınları..
- Koçak, C. (2010), *Türkiye’de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)/ İkinci Parti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köse, H.M. (2009), *Siyaset*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Yıl: 2009, cilt: 37, sayfa: 294-299.
- Meriç, C. (2005), *Jurnal C:2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schick, İ.C.-E.A. Tonak. (1998), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Shaw, S.-E. K. Shaw. (2006), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Cilt:2 (Çeviren: Mehmet Harmancı)*, İstanbul: E Yayınları.
- Tekin, M. (2004), *Tarık Buğra (Söyleşiler)*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Toker, M. (1971), *Solda ve Sağda Vuruşanlar*, Ankara: Akis Yayınları.
- Tuncer, H. (1988), *Tarık Buğra*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- _____. (1992), Tarık Buğra'nın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul: MEB.
- Turan, İ. (1986), Türk Siyasal Hayatının Gelişimi (Editörler: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay), *Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu* (s.461-489, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım).
- Turgut, N. (1986), Türk Siyasal Hayatının Gelişimi (Editörler: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay), *Türkiye'de Siyasal Muhalefet Olgusu ve Anlayışı* (s.413-460), İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Vergin, N. (2011), Siyasetin Sosyolojisi/Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar, İstanbul: Doğan Kitap.
- Weber, M. (2011), Sosyoloji Yazıları (Çeviren: Taha Parla), İstanbul: Deniz Yayınları.

ALTI SİGMA YÖNTEMİ İLE TEDARİKÇİ KALİTESİ İYİLEŞTİRME: BİR UYGULAMA¹

Improvement of Supplier Quality with Six Sigma Method: An Application

Gönderim Tarihi: 22.01.2016

Kabul Tarihi: 31.05.2016

Gültekin ÇAĞIL*

Semra BORAN**

Şefik SUCU***

Öz: İşletmelerin tedarik ettikleri parçaların kalitesinin ürünlerinin kalitesini etkileyeceği açıktır. İşletme ve tedarikçisi arasında uzun dönemli işbirliği ile tedarikçi kalitesinin iyileştirilmesi sağlanabilecektir. Bu durum hem tedarikçi hem de işletmenin kalitesi ile birlikte, teslim süreleri, çevrim süresi, verimlilik ve karlılıklarında da iyileşmeler sağlayacaktır. Ancak işletmeler büyüdükçe ve ürünler karmaşıklıklaştıkça girdilerin birbiri ile olan etkileşimi artmakta ve kalitesizlik çok daha karmaşık sorun haline gelmektedir. Dolayısı ile tedarikçi kalite problemlerinin iyileştirme çalışmalarında pek çok istatistiksel ve istatistiksel olmayan araç ve yöntemden yararlanılması söz konusu olmaktadır. Altı sigma yöntemi son yıllarda kalite iyileştirme çalışmalarında en çok tercih edilen yöntem olma özelliğindedir. Çünkü yöntem pek çok kalite aracından yararlanmayı istemekte ve iyileşmenin sigma gibi bir ölçükle ve finansal değerle ölçülmesini sağlamaktadır.

Bu çalışmada çok sayıda tedarikçiye sahip bir otomobil üreticisinin tedarik edilen bir üründe Altı Sigma yöntemi uygulanabilirliği gösterilmektedir. Çalışma araç FRP arka duvarı üzerindeki boya hatalarının iyileştirilmesi ile ilgili yapılmıştır. İyileşme önerileri hem işletme hem tedarikçi işletme için uygulanarak sigma düzeyinde -1.97 den 1.48'e artış ve araç başına 9.14 € luk kazanç elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tedarikçi Kalitesi İyileştirme, Altı Sigma Yöntemi, TÖIAK.

Abstract: It is evident that the quality of parts obtained from suppliers affects the quality of the products. The improvement of supplier quality can be obtained by long-term collaboration of the company and the supplier. This collaboration not only improves

¹ Şefik Sucu, Yüksek Lisans Tezi, SAÜ.

* Sakarya Üniversitesi/Endüstri Mühendisliği Bölümü, cağil@sakarya.edu.tr

** Sakarya Üniversitesi/Endüstri Mühendisliği Bölümü, boran@sakarya.edu.tr

*** Sakarya Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, sefiksucu@yahoo.com

the quality of the supplier and the company but also improves delivery time, cycle time, productivity and profitability. As the companies grow and the products get complex, interaction between products increase and then the lack of quality becomes more complicated problem. Therefore, statistical and non-statistical tools and methods are used for the improvement practices of supplier quality. Recently, six sigma method is mostly preferred for quality improvement practices because this method is required to use too many quality tools and allows measurement of improvement by sigma and financial value.

In this study, it is shown that six sigma method can be applied to supplied component in car manufacturing.. The method is used for improvement of the dyeing failure on FRP back wall of the cars. Sigma level increased from -1.97 to 1.48 and it was saved 9.14 € per car after corrective actions are applied both to the manufacturer and the supplier.

Keywords: Improvement of Supplier Quality, Six Sigma Method, DMAIC.

GİRİŞ

Birçok ürün yüzlerce hatta binlerce parçadan oluşmakta ve her parça karmaşık süreçlerden geçmektedir. Bu nedenle bir işletmenin bütün parçaları üretmesi çoğu zaman olanaksızdır ve bunları işletme dışından tedarik eder. Günümüzde mamul ve hizmet üreten işletmelerin tedarik ettiği birimlerin maliyetinin, imalat maliyetinin %50-80'ine karşılık geldiği bilinmektedir. Tedarik edilen hammadde, yarı mamul veya malzemelerin kalitesiz olması durumu kullandığı mamul ve hizmet için kalite ve teslim zamanı ile ilgili soruna yol açar. Bu sorunlardan kaynaklanan maliyetlerin satın alma maliyetlerinin %10'una karşılık geldiği bilinmektedir (Gaikwad 2016). Satın alma maliyetini düşürerek karlılığı arttırmanın yolu tedarikçi kalitesini iyileştirmeye dayanmaktadır.

Otomobil imalat endüstrisi günümüzde büyük endüstrilerden biri olmaktadır. Bununla beraber son yıllarda rekabet baskısı otomobil üreticilerini maliyet azaltma, kalite iyileştirme ve hızlı cevap vermeye zorlamaktadır. Gelecek 5 yılda sadece 10 otomobil üreticisinin pazarda kalabileceği tahmin edilmektedir. Bu da otomobil üreticilerin tedarikçilerinin azalması anlamına gelmektedir (EUI 2007). Otomobil üreticileri de diğer işletmelerde olduğu gibi rekabet edebilmek için ürün ve proseslerini sürekli iyileştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Sürekli iyileştirme bir çok endüstride proses iyileştirme ile rekabet edebilirliği arttıran iyi bir yaklaşımdır (Lin vd. 2009). Binlerce parçadan oluşan ve karmaşık süreçlerden geçen otomobillerin müşteri beklentilerini karşılayabilecek kalite düzeyinde üretilmesi oldukça zor olmaktadır. Kaliteyi sağlamanın yolu sadece üretim esnasındaki değişkenliği azaltmak değil aynı zamanda kullanılan parçalardaki değişkenliklerin de azaltılmasından geçmektedir. Ettinger ve Van Kooy (2003); Lazarus ve Novicoft (2004) e göre altı sigma yöntemi proses

iyileştirme için en iyi yöntemdir.

Altı sigma operasyonel proseslerde değişkenlik kaynaklarını tanımlamak, nicelendirmek ve elimine ederek veya en düşük seviyeye indirerek iyileştirmek ve devamlılığını sağlamak için yapı sağlar. Bu yöntem ile işletmenin kaynaklarından daha iyi yararlanması, proses çıktısının kalitesinin tutarlı olması dolaşısı ile kritik proses performanslarının iyileşmesi sağlanır.

Bu çalışmada bir otomobil üreticisinin tedarik ettiği araç Fiber Takviyeli Plastik (FBR) arka duvarındaki boya problemini altı sigma yöntemi ile çözüm geliştirilirken, tedarikçi işletmede de çözüm önerilerinin uygulanması ile çok daha etkin iyileşme sonuçlarının alınabileceği gösterilmektedir.

Çalışmanın 2.bölümünde literatürdeki altı sigma yöntemi uygulama çalışmalarına yer verilmektedir. 3. bölümde altı sigma yöntemi tanımlanmaktadır. 4.bölümde altı sigmanın tanımla, ölç, iyileştir, analiz et ve kontrol et (TÖİAK) adımları izlenerek bir uygulama anlatılmaktadır. 5. ve son bölümde elde edilen sonuçlar tartışılmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Altı sigma yönteminin farklı üretim proseslerinde farklı amaçlarla uygulanabilirliği gösteren bir çok sayıda çalışma literatürde yer almaktadır. Bu çalışmalardan birkaçı aşağıda yer almaktadır. Gijo vd. (2010) altı sigma yöntemini, bir otomotiv şirketinde taşlama prosesinde kusurların azaltılmasında uygulamışlardır. Christyanti ve Christyanti (2012) çatı malzemesinin üretim kalitesini iyileştirmede altı sigma yönteminden yararlanmışlardır. Gupta ve Bharti (2013) çalışmalarında iplik imalatında altı sigma uygulaması ile elde ettikleri kalitedeki iyileşmeyi açıklamaktadırlar. Ketan ve Nasir (2016) altı sigma yöntemini alüminyum sıcak haddeleme proses yeterliliğini iyileştirmeye uygulamışlardır. Mehdi ve Nabi (2007) altı sigmayı bir üretim sistemine uygulayarak başarılı bir altı sigma uygulamasının hangi prensiplere dayanması gerektiğini göstermişlerdir. French ve Duplancic (2006) ise çalışmalarında Honeywell'deki uygulamalara yer vermişlerdir.

Altı sigma yöntemi başlangıçta imalat proseslerinde uygulanıyor olmasına rağmen son zamanlarda hizmet işletmelerinde özellikle hastane (Guinane ve Davis (2004); Frings ve Grant (2005); Clark vd. (2006)) ve banka (Immaneni vd.(2007) proseslerinde uygulama örnekleri literatürde yer almaktadır.

Ayrıca imalat ve hizmet dışında yöntemin uygulama örneklerine de rastlanmaktadır. Örneğin Stewart ve Spencer (2006), Londra'daki tren yolu istasyonu yapısında uygulanan, altı sigma proses geliştirme projesini tanımlamışlardır.

Tedarik edilen birimlerin ve tedarikçi kalitesinin iyileştirmesi ile ilgili altı sigma çalışmalarının literatürde oldukça az olduğu görülmektedir. Avery (2001) çalışmasında altı sigmanın tedarikçi geliştirmede uygulanabilirliği ile ilgili altı adım tanımlamaktadır. Wang vd.(2004) çalışmalarında altı sigma yöntemini tedarikçi performansının değerlendirilmesinde uygulamaktadırlar. Li (2014) çalışmasında altı sigma yöntemini otel yiyecek tedarikçisinin iyileştirilmesi için uygulamaktadır. Gaikwad vd.(2016) altı sigma yöntemini tedarikçi kalite maliyetini azaltmada kullanılabileceğini göstermektedirler.

ALTI SİGMA

Altı Sigma, prosesleri ve ürünleri, sistematik ve bilimsel yaklaşımlar kullanarak müşteri gereksinimlerine göre iyileştirmek ve verimliliği artırarak sürekli kılmak için, verileri ve istatistiksel araçlar kullanan ve kritik başarı faktörlerine göre kaliteye ve verimliliğe projeler ile odaklanan bir yöntemdir (Pande vd. 2004). Yöntemin amacı varyasyonların azaltılmasıyla kalite gelişimi elde etmek (Ravichandran, 2006), süreç ortalamasını değiştirerek ve süreç değişkenliğini azaltarak müşteri beklentisini sağlamaktır (Snee ve Hoerl, 2007). Sorunların kaynağını oluşturan, değişkenliği ortadan kaldıran, hedefler ile yönetimi benimseyen, sistematik, tam katılımı gerektiren ve sürekli iyileştirme esasına dayanan bilimsel bir yaklaşım olan altı sigma yöntemi, uzun dönemli, kalıcı çözümler geliştirir ve sürekli iyileşme sağlar. Altı Sigma, organizasyonun tüm proseslerinin ölçümünü, analizini, iyileştirilmesini ve kontrolünü sağlayan bir yapıya sahiptir.

Altı sigma metodunda sigma (s) proses değişkenliğini tanımlamaktadır. Altı sigma milyonda 3,4 hata olması anlamına gelmektedir ve bu oran mükemmeliyetin bir standardıdır. Sigmanın önündeki rakam prosesin sigma seviyesi olarak adlandırılır ve prosesin ne kadar iyi çalıştığını gösterir. Hata sıklığına göre değişir. Sigma seviyesi arttıkça, proses değişkenliği ile milyonda hata sayısı azalmakta ve buna karşılık başarı oranı artmaktadır. 6s seviyesi, merkezlenmiş bir normal eğrinin ortalamasından sola ve sağa $m\pm 6s$ şeklinde olmak üzere toplam 12s genişliğini tanımlar. Ancak, uzun dönemde prosesin merkezlenmesi mümkün olmayıp, ortalama zaman içinde çeşitli nedenlerin etkisiyle sağa veya sola kayar. Sağa kayma ortalamasının büyüdüğünü sola kayma ise küçüldüğünü gösterir. Altı sigma yönteminde proses ortalamasının uzun dönemde 1,5s sola veya sağa kayacağı kabul edilir.

Altı sigma organizasyonlarında çalışanlara aldıkları eğitiminin türüne göre farklı unvan, yetki ve sorumluluklar verilir. Kalite Şampiyonu, iyileştirme projelerini üst kalite konseyi adına gözlemleyen kişi/kişilerdir. Uzman siyah ku-

şak, altı sigma ile ilgili her konuda en üst düzey teknik bilgiye sahip uzmandır. Siyah kuşakların eğitiminde sorumludur. Siyah kuşak iyileştirme altı sigma takımını yönetir, takım lideridir. İyileştirme projelerinin seçimi, yürütülmesi ve elde edilecek sonuçlardan birinci derecede sorumludur. Yeşil kuşak daha dar kapsamlı projeleri yürütür. Diğer uygun projelere takım üyesi olarak katılır.

Altı Sigma yöntemi uygulamasında baş harfleri ile TÖAIK olarak adlandırılan beş aşama izlenir. Birinci tanımla aşamasında iyileştirilecek proses, proje ve proje takımı ile ilgili tanımlar yapılır. İkinci ölçme aşamasında ele alınan sorunla ilgili veri toplanır. Sonraki analiz aşamasında sorunun nedenleri belirlenir, bunun için önceki aşamada elde edilen verilere analiz yöntemleri uygulaması ile elde edilen sonuçlardan yararlanılır. Dördüncü iyileştirme aşamasında sorunun ortadan kalkmasını sağlayacak iyileştirme önerileri geliştirilir ve uygulanır. Son kontrol aşamasında ise iyileşme sonuçları izlenir ve standartlaştırma işlemi yapılır.

ALTI SİGMA UYGULAMASI

Altı sigma yöntemi bir XYZ otomobil üreticisinin ABC işletmesinden tedarik edilen FRP arka duvarlarının (Şekil 1) üzerindeki delik sayılarının azaltılması için uygulanmaktadır. XYZ ve ABC işletmelerinde problemlerinin tanımlanması ve iyileştirme sonrasında sağlanan kazanımların sayısal olarak tanımlanmasını yapabilecek nitelikli çalışanlara sahip oldukları bilinmektedir. Çalışmada MATLAB yazılımından yararlanılmıştır.

Şekil 1: Araca Monte Edilen FRP Arka Duvar

Proje Seçimi

XYZ işletmesi gelen konu önerileri arasında öncelikli Altı sigma proje konusunun belirlenmesinde gerçek kazanç, potansiyel kazanç, çözüm süresi, müşteri memnuniyetine etkisi, stratejik etki, zorluk derecesi, veri erişimi olmak üzere

toplam yedi adet değerlendirme ölçütünden yararlanılmaktadır. Ölçütlerin önem ağırlıkları sırasıyla %30, %10,%20, %15,%5, %10 ve %10'dur. Değerlendirmede ağırlıklı toplama yöntemi kullanılarak her ölçütün önem ağırlık değerleri ile 1-5 sayı aralığında proje konularına atanan önem değeri çarpılıp toplanarak toplam puanları belirlenmektedir. ABC tedarikçisinden temin edilen Şekil 1'de yer alan FRP araç arka duvarındaki hata sorunu en yüksek puan ile altı sigma proje konusu olarak belirlenmiştir.

Tanımla aşaması

XYZ işletmesi, ABC tedarikçisinden temin ettiği araç FRP arka duvarında özellikle delik oluşma hatalarının giderilmesi için son kat boya sonrası tamir işlemi yapmaktadır. Bu durum hem boyahanedeki işçilik ve malzeme kayıplarına hem de montaj aşamasında malzeme gecikmelerinden dolayı hat durmasına neden olmaktadır. Yapılan incelemede üretilen araçların yaklaşık %65'inin arka duvarının tamamen, geri kalan %35'inin ise bölgesel tamir edildiği belirlenmiştir. Bölgesel ya da tamamen tamir gören FRP arka duvar oranı %100 dür. İyileştirme, ancak ayrıntılı analizler ile ortaya çıkarılacak kök nedenlerin ortadan kaldırılması ile mümkün olabilecektir. Kök nedenlerin belirlenmesinde ise istatistiksel araçların kullanılması gerekmektedir.

ABC işletmesinden tedarik edilen FRP arka duvarlarda delik oluşma, kabarma, dalgalanma, jelkot çatlağı ve çizgi/iz oluşumu gibi beş tür hata görülmektedir. Projenin hedefi, delik oluşma başta olmak üzere yüzey hatalarının azaltılmasıyla, tamir oranlarının dolayısı ile işçilik, malzeme kayıplarının azaltılmasıdır.

Son bir ayda üretilen 23 adet A türü ve 7 adet B türü olmak üzere toplam 30 araç için bölgesel ve tamamen tamir ile ilgili veriler aşağıdaki Tablo1'de yer almaktadır.

A ve B tipi aracın FRP arka duvarlarının tamamının ve bölgesel tamirinin maliyetleri sırasıyla 18 € ve 13 € olarak hesaplanmıştır. Buna göre projenin ölçüm değişken arka duvar tamir oranı olarak tanımlanmıştır.

Tablo 1: Araç Tipine Göre Tamir Dağılımı Tablosu

Araç Tipi	Tamamen Tamir	Bölgesel	Tamir	Toplam
A	14	9		23
B	6	1		7
Toplam	20	10		30

Projenin hedefi arka duvar yüzeyindeki hataları %70 azaltarak, tamirden kaynaklanan malzeme ve işçilik maliyetlerinin minimize ederek araç başına yaklaşık 9.5 € kazanç elde etmek olarak belirlenmiştir. Projenin 6 ayda tamamlan-

ması planlanmıştır. Proje ekibi planlama, kalite, satın alma, bölümlerinden bir üretim ve üretim bölümünden iki olmak üzere toplam altı kişiden oluşturulmuştur.

Ölçme Aşaması

Ölçme aşamasında 22 adet A tipi ve 19 adet B tipi olmak üzere toplam 41 araç için delik, kabarma, dalgalanma, jelkot çatlağı ve çizgi/iz oluşumu olarak tanımlanmış beş hata çeşidi için veri toplanmıştır. İncelenen 41 araçtan sadece ilk 5 tanesine ait veriler aşağıdaki Tablo 2’de yer almaktadır. Tablo 2’de 0”, hata yok anlamına gelirken, “1” belirtilen hata çeşidinden en az birine rastlandığı ve aracın hatalı olduğunu, tamir sütununda “K” arka duvarın tamamının (komple), “B” ise bölgesel olarak tamir edildiğini ve “OK” ise ilgili arka duvarda herhangi bir işlem yapılmadığını göstermektedir.

Tablo 2: Gözlenen 41 Adet Araçtan İlk 5 Tanesine Ait Hatalar ve Uygulanacak Tamir Çeşidi

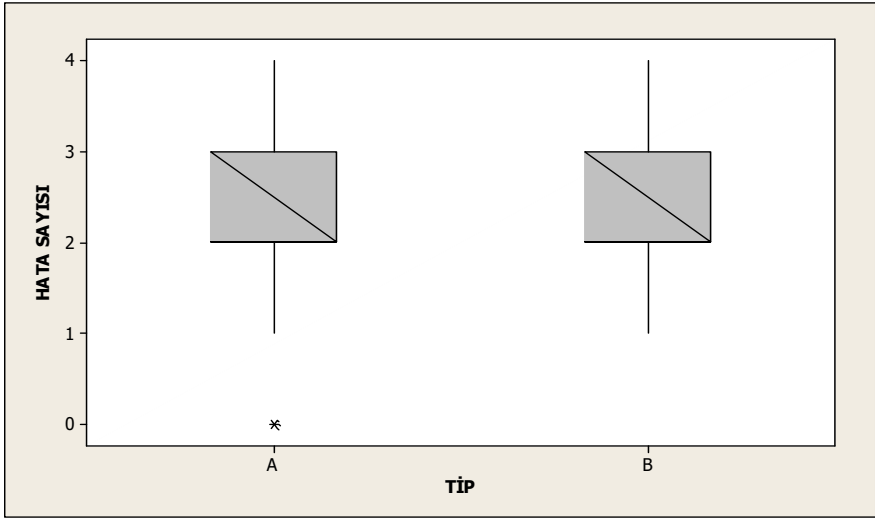
Delik	Kabarma	Jelkot	Dalgalanma	Çizgi/İz	Tamir	Hata Sayısı	Hatalı	Araç Tipi
1	0	0	0	1	B	2	1	A
1	1	0	0	0	K	2	1	A
1	1	0	1	1	K	4	1	A
0	0	0	0	0	OK	0	0	B
1	1	0	0	0	B	2	1	B

41 adet araca ait veriler incelendiğinde arka duvarların %58,5’ tamamen, %39’u bölgesel olarak tamir edildiği görülmektedir. Hiç bir düzeltme yapılmadan montaja verilen araç oranı ise sadece %2,4’tür.

Verilerden bir arka duvarın düzeltme görme olasılığının % 97,56, ortalama hata sayısı 2,48 olduğu hesaplanmıştır ve bir parça üzerinde görülebilen hata tipi sayısının 4’e kadar çıkabildiği görülmektedir. Bu değerlere göre sigma seviyesi -1.97 olarak bulunmuştur.

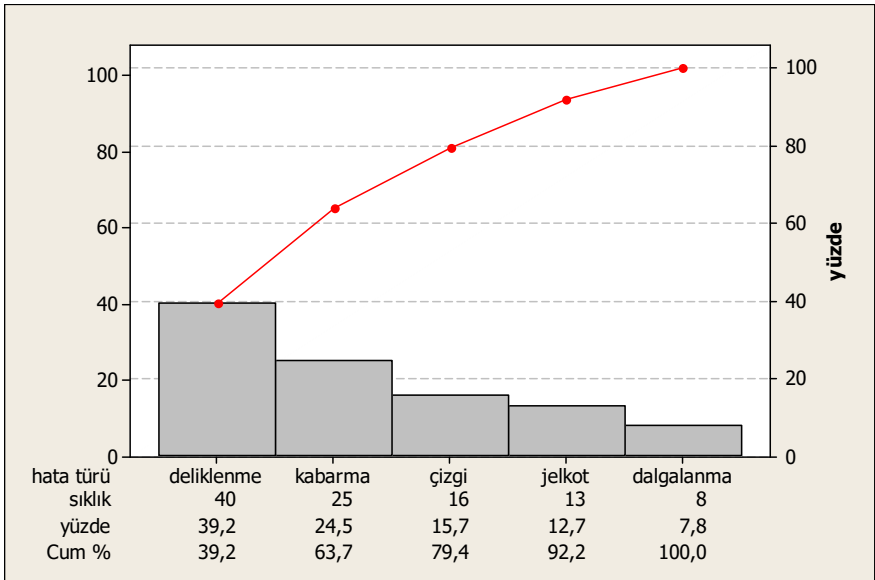
FRP arka duvar hata sayısı açısından A ve B tip araçlar arasında herhangi bir fark olup olmadığı kutu grafiği ile incelenmiş ve hata sayıları açısından bir fark olmadığı görülmüştür (Şekil 2.).

Şekil 2: A ve B tipi Araçların FRP arka Duvara Ait Hata Sayıları Karşılaştırması

İyileştirme çalışmalarına hangi hata çeşidinden başlanması gerektiğinin belirlemek için Pareto analizi yapılmıştır. Bulunan sonuçlar Şekil 3'de verilmiştir. Pareto diyagramı incelendiğinde delik oluşma, kabarma ve çizgi/ iz problemlerinin toplam hata miktarının %80'ini oluşturduğu ve en yüksek hata miktarını delik oluşma sorununun oluşturduğu bunu kabarma ve çizgi probleminin izlediği görülmektedir. Buna göre öncelikle delik oluşma sorunu ortadan kaldırılmalıdır.

Şekil 3: Hata Türleri İçin Pareto Diyagramı

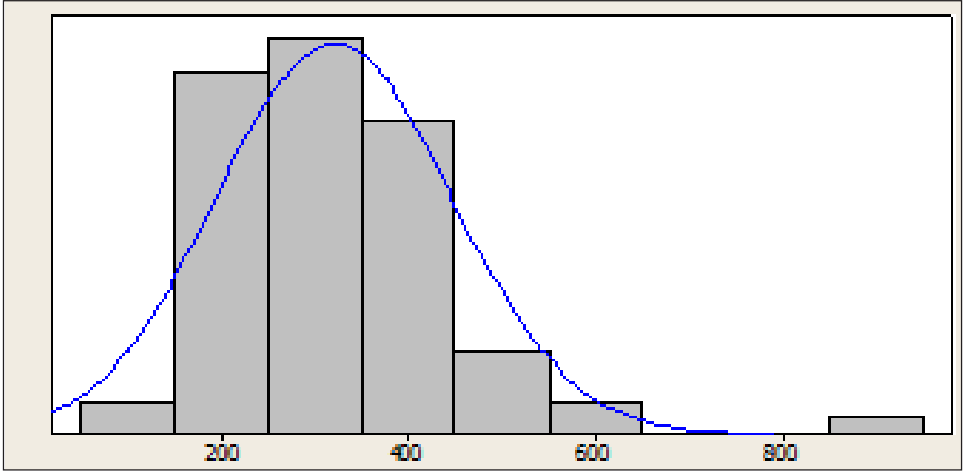

75 adet aracın arka duvarındaki delikler sayılmış ve bulunan sonuçlar aşağıdaki Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: 75Aracın FRP Arka Duvarlar Üzerlerindeki Delik Sayıları

Arka Duvar No	Delik Sayısı	Arka Duvar No	Delik Sayısı	Arka Duvar No	Delik Sayısı
1	344	26	291	51	329
2	333	27	354	52	403
3	414	28	395	53	219
4	377	29	427	54	163
5	332	30	401	55	254
6	451	31	275	56	301
7	351	32	360	57	221
8	337	33	411	58	189
9	423	34	390	59	250
10	391	35	223	60	238
11	404	36	310	61	268
12	504	37	302	62	161
13	441	38	226	63	238
14	446	39	285	64	121
15	553	40	186	65	105
16	360	41	911	66	152
17	462	42	343	67	161
18	293	43	340	68	176
19	494	44	282	69	221
20	550	45	206	70	221
21	237	46	323	71	195
22	437	47	437	72	252
23	332	48	271	73	194
24	241	49	537	74	163
25	243	50	343	75	283

%95 güven aralığında delik hata türü için ortalaması (m) 320, standart sapması (s) 126 olan normal dağılıma uyduğu bulunmuştur (Şekil 4).

Şekil 4: Delik Sayılarının Dağılımı

Tablo 4: FRP Arka Duvar Yüzey Hataları İçin İlk Beş Proses Adımı İçin Örnek Sebep Sonuç Matrisi

Süreç Adımı	Süreç Girdisi	Müşteri Önceliği					Toplam	
		D	K	JÇ	Ç/İ	D		
Kalıba hava tut	Hava	4	0	0	2	0	6	
	Opr.	4	0	0	0	0	4	
WAX uygula Kalıp ayırıcıyı sür	WAX	0	0	4	0	0	4	
	Kalıp ayırıcı	0	0	4	0	0	4	
	Metod	0	0	4	0	0	4	
Kurumasını bekle Tablodan dondurucu oranını seç	Zaman	4	0	0	0	0	4	
	Opr.	4	4	3	0	1	12	
	Ortam sıc.	5	5	0	0	2	12	
	Nem oranı	5	5	0	0	2	12	
Jelkot ile dondurucu karışımını hazırla	Termometre	3	4	3	0	1	11	
	Opr.	5	5	3	0	1	14	
	Kobaltlı Jelkot	5	5	4	0	1	15	
	Dondurucu MEK-P	5	5	4	0	1	15	
	Çubuk temizliği	0	0	0	5	0	5	
Karışımı yüzeye sür	Jelkot viskozitesi	5	5	4	0	1	15	
	Karıştırma kabı temiz olmalı	4	3	3	0	1	11	
	Opr.	4	2	0	0	4	10	
	Sürülen karışım miktarı	4	2	3	0	2	11	
	Jelkot kalınlık kontrolü yap	Sürülen jelkot miktarı	4	5	5	0	3	17
	Tablodan kobalt oranını seç	Kontrolör	0	4	0	0	0	4
Polyester - kobalt karışımını hazırla	Opr.	0	4	0	0	0	4	
	Kobalt miktarı	4	3	2	0	2	11	

Arka duvar üretim süreci akış şeması oluşturulmuştur. Akış şemasından yararlanarak girdi değişkenlerinin yüzey hatalarına olan etkilerini belirlemek amacıyla her bir süreç adımı ile girdileri listelenmiş ve bir sebep sonuç matrisi oluşturulmuştur. Oluşturulan sebep sonuç matrisinin ilk 5 proses adımı için örnek gösterimi Tablo 4' deki gibidir. Puanlama altı sigma takım üyeleri tarafından yapılmıştır.

Sebep sonuç matrisindeki değerlere göre operatör, ortam sıcaklığı, nem oranı, cam elyaf partisi, polyester partisi, jelkot partisi jelkot kalınlığı, mek prosit partisi, mek prosit oranı ve fırınlama süreci girdi değişkenlerinin başta delik oluşma olmak üzere yüzey hatalarına sebep olabileceği belirlenmiştir. Bu değişkenlerle ilgili olarak ölçüm yapılmasına karar verilmiştir.

Analiz Aşaması

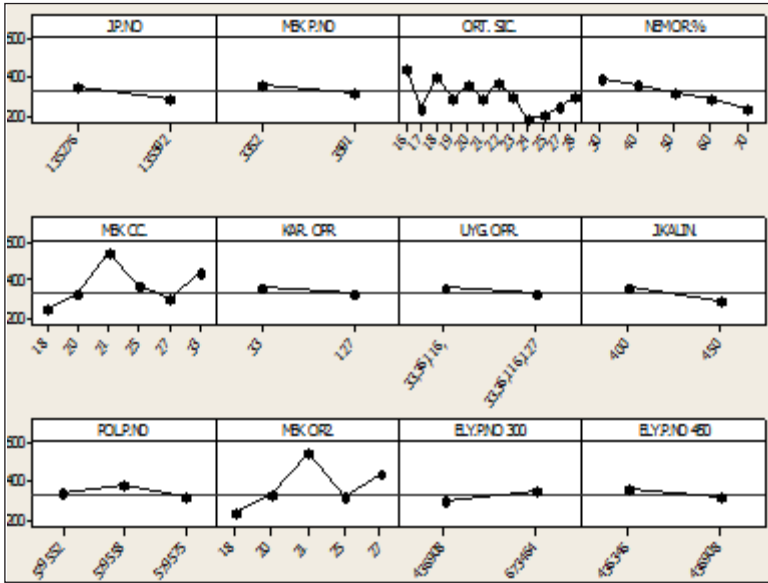
Süreç analizinde delik oluşumunun fırınlamadan sonra çıkan gazlardan oluştuğu görülmüştür. Veri toplama formu kullanılarak 41 adet aracın her birini FRP arka duvarındaki gaz boşlukları (GB) sayılarak, girdi değişkenleri ile beraber kayıt altına alınmıştır. Tablo 5'de ilk 5 adet araca ait örnek veriler yer almaktadır.

Tablo 5: Değerlendirilen İlk Beş Araç İçin Örnek Girdi Değişkenleri ve Gaz Boşluk Sayısı

İml P. No	J. P.No	Mek P. No	Ortam Sic.	Nem Oranı %	Mek CC.	Kar Opr	Uyg. Opr	J. Kalın.	Pol P. No	Mek Or 2	Kar. Opr 2	Elyp. No 300	Elyp. No 450	GB
030508/47	135276	3352	22	30	21	127	33,36,116,127	450	579552	21	127	673464	436346	550
030508/49	135276	3352	19	40	25	127	33,36,116,127	450	579552	25	127	673464	436346	237
040508/141	135276	3352	16	50	33	127	33,36,116,127	400	579552	27	127	673464	436346	437
040508/140	135276	3352	21	40	20	127	33,36,116,127	400	579552	20	127	673464	436346	332
050508/112	135276	3352	17	50	27	127	33,36,116,127	450	579552	25	127	673464	436346	241

Her bir girdi değişkeninin GB ortalamasına yaptığı etkiyi göstermek için değişkenlere göre GB ortalaması grafikleri oluşturulmuştur. Bulunan sonuçlar Şekil 5'deki gibidir. Şekildeki grafikler incelendiğinde Jelkot parti, Mek-P, karıştırma operatörü, uyulama operatörü, jelkot kalınlığı, polyester parti ve elyaf partilerindeki değişkenliğin GB sayılarında anlamlı bir değişikliğe neden olmadığı görülmektedir.

Şekil 5: Girdi Değişkenleri ve Gaz Boşluğu Ortalama Sayısı Arasındaki İlişkiler

Mek cc., ortam sıcaklığı ve nem oranı %, Mek.Or2 girdilerinin ise GF sayılarında anlamlı bir değişikliğe sebep olup olmadığı grafiklerden net olarak söylenemeyeceği için bu değişkenler için ayrıca ANOVA analizleri yapılmıştır. Bu ilgili girdi değişkenlerine göre GB sayısının değiştiğini söyleyebilmek için yeterli delilin olmadığı sonucu çıkarılmıştır.

İyileştirme Aşaması

Sebeup sonuç matrisinde önemli girdi olarak ortaya çıkan operatör, polyester ve jelkot malzemeleri ile ilgili yapılan analizlerde bu girdilerin delik oluşma problemi ile ilişkisi olduğunun ispatı için yeterli delil bulunmamakla beraber bu girdilerde yapılacak iyileştirmenin etkisinin fazla olduğu düşünülmektedir. FRP malzemenin hammaddeleri olan Polyester ve Jelkot malzemesinin ortalamaya etkisinin görülebilmesi için hammadde tedarikçilerinin geliştirdiği ve ürettiği, ilave bazı katkı maddeleri içeren polyester ve jelkotun mevcut kullanılanlardan farklı olup olmadığının ve operatör etkisinin görülebileceği bir deney tasarlanmıştır. Tasarlanan deneye ait faktör ve seviyeleri aşağıdaki Tablo 6'daki gibidir.

Tablo 6: Deney Faktörleri ve Seviyeleri

Faktörler	1.Seviye	2.Seviye
Polyester markası	A	B
Jelkot	Eski	Yeni
Operatör	A fabrikası operatörü	B fabrikası operatörü

Faktör ve seviye sayıları az olduğu için tam faktöriyel deney tasarımı uygulanmıştır. 8 adet deneme 2 tekrarlı olarak yapılmıştır. 16 adet arka duvar üretilmiş ve GB sayısı ölçülmüştür. Deney düzeneği ve ölçülen deney sonuçları olan GB sayıları aşağıdaki Tablo 7 de yer almaktadır.

Tablo 7: Deney Düzeneği ve Ölçüm Sonuçları

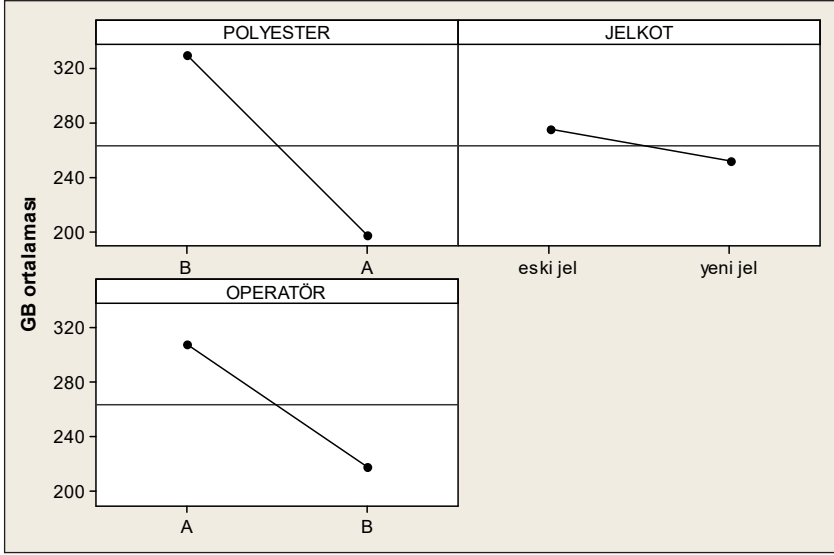
Deney No	Polyester Markası	Jelkot Markası	Operatör	GB	GB
1	A	yeni jel	A fab.oper.	286	138
2	B	eski jel	A fab.oper.	461	414
3	B	yeni jel	A fab.oper.	473	268
4	A	eski jel	A fab. oper.	270	161
5	B	eski jel	B fab. oper.	265	304
6	A	yeni jel	B fab. oper.	198	198
7	B	yeni jel	B fab. oper.	140	311
8	A	eski jel	B fab. oper.	156	171

GB'da etkili faktörleri belirlemek için ANOVA uygulanmış ve aşağıdaki sonuç elde edilmiştir (Tablo 8). Tablodan görüldüğü gibi polyester markası ve operatör GB da etkili olmaktadır. Jelkot markasının ise etkisi yoktur.

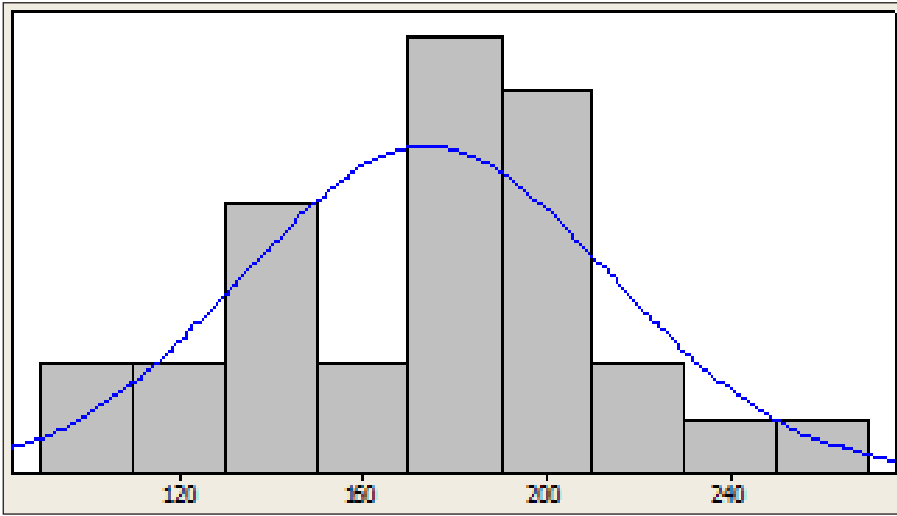
Tablo 8. ANOVA Sonucu

Source	DF	Seq SS	Adj SS	Adj MS	F	P
polyester	1	63001	63001	63001	10,28	0,008
jelkot	1	11990	11990	11990	1,96	0,187
operatör	1	31684	31684	31684	5,17	0,042
Error	12	73540	73540	6128		
Total	15	180216				

Faktörleri seviyelerini belirlemek amacıyla her bir faktör için seviyelerine göre ortalama gaz boşluğunun esas alındığı grafikler oluşturulmuştur (Şekil 6). Şekil 6'dan görüldüğü gibi GB sayısını en az yapacak girdi kombinasyonu polyester için A marka ve operatör için B fabrikasında çalışan operatör olacaktır. Jelkot un ise eski veya yeni olmasının GB üzerinde etkisi olmadığından maliyet göz önüne alınarak herhangi birisi seçilebilecektir. Çalışmada yeni jel seçilmiştir. Bu kombinasyonla yapılacak üretimde FRP arka duvar üzerindeki GB sayısının ortalamasının 140 seviyelerine düşebileceği görülmektedir. Edinilen bu sonuca göre polyesterde B marka kullanımına geçilmesine karar verilmiştir. Ayrıca B fabrikasında çalışan operatörlerin A fabrikasındaki operatörlere eğitim vermesi belli bir süre proseslerde beraber çalışmaları, fabrikalar arasında uzun süreli olmayan ancak deneyim paylaşımına fırsat verecek operatör değişimi planlamaları yapılmıştır.

Şekil 6: Ortalama GB'na Göre Faktör Etkileri

İyileştirme çalışmaları sonunda 30 adet araç arka duvarındaki GB sayma çalışması yapılmış ve aşağıdaki dağılım elde edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7: İyileştirme Sonucu 30 Araç Arka Duvarındaki GB Sayılarının Dağılımı

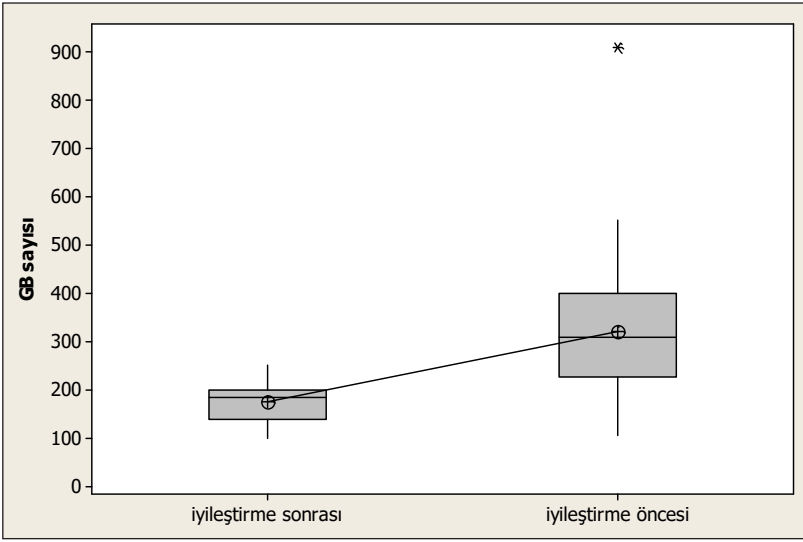
GB sayısı ortalaması 173.97'e standart sapması ise 40'a düşmüştür. İyileştirme öncesi 320 olan ortalama GF sayısı %46 oranında düşürülmüş ayrıca ortalama etrafındaki dağılım düzenli hale gelmiştir. İyileştirme öncesi ile sonrasındaki değerlerin istatistiksel olarak anlam taşıyıp taşımadığını test edebilmek için t testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 9'daki gibi elde edilmiştir.

Tablo 9: İyileştirme Öncesi ve Sonrası GF Sayıları İçin t Testi Sonuçları

	N	Mean	StDev	SE Mean
iyileştirme sonrası	30	174,0	40,1	7,3
iyileştirme öncesi	75	321	126	15

Difference = mu (iyileştirme sonrası) - mu (iyileştirme öncesi)
 Estimate for difference: -146,8
 95% upper bound for difference: -119,7
 T-Test of difference = 0 (vs <): T-Value = -8,99 P-Value = 0,000 DF =

t testi sonucuna göre alternatif hipotez olan iyileştirme sonrası GB sayısı iyileştirme öncesinden daha küçüktür kabul edilmektedir. İyileştirme öncesi ve sonrasındaki farklılığı görmek için kutu diyagramından da yararlanmak mümkündür (Şekil 8).

Şekil 8: İyileştirme Öncesi ve İyileştirme Sonrası İçin GB Sayılarına Ait Kutu Diyagramı

Ayrıca ABC tedarikçi işletmesinde son kontrol prosesinde de iyileştirme yapılmış ve delik oluşumu tespit edildiğinde bunların rapid macun ile kapatılması sağlanarak XYZ işletmesine hatalı FRP arka duvar gelişinin önüne geçilmiştir.

Değişkenliği azaltmak için FRP arka duvar hazırlama prosesi için talimat formu oluşturulmuştur. Tedarikçi işletmede yapılan bu iyileştirme çalışmalarından sonra XYZ işletmesine sevk edilen ürünlerdeki hata ve hatalı ürün sayısı ile bilgi toplanmıştır (Tablo 10).

Bu değerlere göre yeni sigma seviyesi 1,48 olarak hesaplanmıştır. İyileştirme öncesi -1,97 olan proses Z değerinin 1,48'e çıkması ile yaklaşık olarak 3,5 sig-

malık bir iyileştirme sağlanmıştır. Ayrıca görülmüştür ki delik oluşum hata çeşidi için yapılan iyileştirmeler diğer hata çeşitleri olan kabarma, dalgalanma, jelkot çatlağı ve çizgi/iz oluşumunun da önüne geçmiş ve bu hata çeşitlerinde de iyileşme elde edilmiştir

Tablo 10: İyileştirme Sonrası Hatalı/Hatasız Arka Duvarlar

Arka Duvar No	Hatalı	Hata Sayısı	Arka Duvar No	Hatalı	Hata Sayısı
1	0	0	16	0	0
2	1	1	17	0	0
3	0	0	18	0	0
4	0	0	19	0	0
5	0	0	20	0	0
6	0	0	21	0	0
7	0	0	22	0	0
8	0	0	23	0	0
9	1	2	24	0	0
10	0	0	25	0	0
11	0	0	26	0	0
12	0	0	27	0	0
13	0	0	28	0	0
14	0	0	29	0	0
15	0	0			

Ayrıca iyileştirme sonrası, bir arka duvar üzerinde görülen hata sayısı üzerinden poisson analizi yapıldığında ortalama hata sayısının 2.8'den 0,1'e düştüğü görülmüştür. Bu sonuca göre ABC işletmesinden XYZ işletmesine hatasız parça gelme olasılığı %90'a yükselmiştir.

Elde edilen sonuçlar proje ana ölçütü olan tamir oranına göre yorumlandığında, iyileştirme öncesinde %59 olan tamamen tamir oranının iyileştirme sonrasında %100 lük iyileşme %0'a, %39 olan bölgesel tamir oranının ise %82'lik iyileşme ile %7'ye düşmesi sağlamıştır.

Kontrol Aşaması

XYZ işletmesinde son kat boya sonrası, muayeneci tarafından kontrol edilen arka duvar ile ilgili tamir kararı, Tamir Oranı Takip Formuna işlenecek ve tamir oranlarındaki değişim izlenecektir. Süreçte oluşacak herhangi bir farklılık hemen analiz edilmek üzere sorumlu mühendise bildirilecektir. Böylece süreçte oluşabilecek bir değişimin hemen belirlenerek düzeltici önlemlerim alınması sağlanacaktır. GB sayıları kayıt edilmeye devam edilecektir. Operatör eğitimlerine devam edilecek, işe yeni girecek operatörlerin mutlaka eğitimden geçmesi sağlanarak operatörden kaynaklanacak hataların önüne geçilmesi sağlanacaktır.

ABC işletmesinde çalışanların FRP parça yüzey hazırlama ve astarlama talimatına uyması sağlanacak ve izlenecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Altı Sigma yöntemi ile kronikleşmiş ve çok zor gibi gözükken bir sorunun başarı ile çözümü sağlanmıştır. Bir işletmedeki ve tedarikçisindeki yöntemin uygulama aşamaları gösterilmiş, yöntemler ve araçlar yardımıyla verilerin nasıl toplanacağı nasıl analiz edileceği nasıl iyileşme önerilerinin uygulanacağı anlatılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Tablo 11).

Bu çalışmada sadece bir tedarik ürünü için yapılan çalışmanın diğer tedarikçilerle işbirliği yapılarak onların ürünlerine de uygulanması işletmenin daha fazla iyileşme elde etmesini sağlayacaktır. Ayrıca Altı Sigma yönteminin, diğer yaklaşımlarla birleştirilmesi çalışmaları da daha fazla yarar elde edilmesini sağlayacaktır.

Tablo 11: Altı Sigma Yöntemi Uygulaması İle Sağlanan İyileşmeler

Proses Parametresi	Projesi Öncesi Değer	Proje Sonrası Değer
Ortalama Bölgesel Tamir Maliyeti	5,07 € / araç	0,91 € / araç
Ortalama Komple Tamir Maliyeti	9,14 € / araç	-
Tamamen Tamir Oranı	%59	%0
Bölgesel Tamir Oranı	%39	%7
GB Ortalaması	320	174
GB Standart Sapması	126	40
Sigma seviyesi	-1,97	1,48
Parça Üzerinde Ortalama Hata Sayısı	2.48	0.01
Hatasız Parça Tedarik olasılığı	%8.3	%90

KAYNAKÇA

- Avery, S. 2001. Linking supply chains saves Raytheon \$400 million. *Purchasing*, 27(30): 32–34.
- Christyanti J., Christyanti J. 2012. Improving the Quality of Asbestos Roofing at PT BBI. Using Six Sigma Methodology. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 65: 306-312.
- Clark, J., Craven, E.D., Cramer, M., Corwin, S. J., Cooper, M.R. 2006. Newyork Presbyterian Hospital Uses Six Sigma to Build A Culture of Quality and Innovation. *Journal of Organizational Excellence*, 25(4): 11-19.
- Ettinger W., Van Kooy M. 2003. The art and science of winning physician support for six sigma change. *Physician Executive*, 29(5): 34–38.
- EIU (The Economist Intelligence Unit). Motor Business International and Components Business International several issues. <http://www.eiu.com>.
- French, C. M., Duplancic, N. 2006. Ground Water Monitoring & Remediation. *Journal of the Association of Ground Water Scientist and Engineers*, 26(2): 58-61.
- Frings, G. W., Grant, L. 2005. Who Moved My Sigma –Effective Implementation of the Six Sigma Methodology to Hospitals. *Quality and Reliability Engineering International*, 21(3): 311- 328.
- Gaikwad L.M., Teli, S.N., Majali, V.S., Bhushi, U.M. 2016. An Application of Six Sigma to Reduce Supplier Quality Cost. *J. Inst. Eng. India* 97(1): 93–107.
- Gijo, E.V., Scaria, J., Antony, J. 2011. Application of Six Sigma methodology to reduce defects of a grinding process. *Quality and Reliability Engineering International*, 27(8): 1221-1234.
- Guinane, C. S., Davis, N. H. 2004. The science of six sigma in Hospitals. *The American Heart Hospital Journal*, 2(1):42- 48.
- Gupta, N., Bharti, P.K. 2013. Implementation of Six Sigma for minimizing the defects rate at a yarn manufacturing company. *International Journal of Engineering Research and Applications*, 3(2):1000-1011.
- Habibi, A., Rezapour, A. 2015. The ability of implementation of Six Sigma in government hospitals of Babol. *DU Journal, Humanities and Social Sciences*, 8(6), 41-63.
- Hahn, C. K., Watts, C. A. & Kim, K. Y. 1990. The supplier development program:a conceptual model. *International Journal of Pur chasing & Materials Management*, 2–7.
- Hoerl, R. W. 2001. Six sigma black belts: what do they need to know? *Journal of Quality Technology*, 33: 391–406

- Hung, H.C., Sung, M.H. 2011. Applying Six Sigma to manufacturing processes in the food industry to reduce quality cost. *Scientific Research and Essays*, 6(3): 580-591.
- Immaneni, A., McCombs, A., Cheatham, A. G. R. 2007. Capital one Banks on Six Sigma for Strategy Execution and Culture Transformation. *Global Business and Organizational Excellence*, 26(6): 43-54.
- Ketan H., Nassir M. 2016. Aluminium hot extrusion process capability improvement using Six Sigma. *Advances in Production Engineering & Management*, 11(1): 59-69.
- Khekale, S.N., Chatpalliwar, A.S., Thakur, N.V. 2010. Minimization of cord wastages in belt industry using DMAIC. *International Journal of Engineering Science and Technology*, 2(8): 3687-3694.
- Lazarus IR, Novicoff WM. 2004. Six sigma enters the healthcare mainstream. *Managed Healthcare Executive*, 14(1): 26-27.
- Li, Y. 2014. Application and Research of Six Sigma Management Method in hotel Food Safety Control. *Carpathian Journal of Food Science and Technology*, 69-75.
- Lin, L-C, Li, Tzu-Su, Kiang J.P. 2009. A Continual Improvement Framework with Integration of CMMI and Six-sigma Model for Auto Industry. *Quality and Reliability Engineering International*, 25: 551-569.
- Mandahawi, N., Fouad, R.H., Obeidat, S. 2012. An application of customized Lean Six Sigma to enhance productivity at a paper manufacturing company. *Jordan Journal of Mechanical & Industrial Engineering*, 6 (1):103-109.
- MATLAB 2000. User's Guide Version 2 The MathWorks, Inc.
- Mehdi, M.A., Nabi, A. 2007. Six Sigma Implementation In A Manufacturing Organization. *Technical Journal University of Engineering and Technology Taxila*, 58-63.
- Pande, P.S., Neuman, R.P., Cavanagh, R.R. 2004. Six Sigma Yolu: GE, Motorola ve Zirvedeki Diğer Firmaların Performanslarını Yükseltme Yöntemleri, Çev: Nafiz Güder, Dharma Yayınları, İstanbul.
- Ravichandran, J. 2006. Setting Up a Quality Specification. *Six Sigma Forum Magazine*, 5(2): 26-30.
- Snee, R.D., Hoerl, R.W. 2007. Integrating Lean and Six Sigma-a Holistic Approach. *Six Sigma Forum Magazine*, 6(3): 15-21.
- Stewart, R. A., Spencer, C. A. 2006. Six-Sigma As A Strategy For Process Improvement On Construction Projects: A Case Study. *Construction Management and Economics*, 24(4): 339-348.
- Wang, F-K., Du, T.C., Li, E.Y. 2004. Applying Six-Sigma to Supplier Development. *Total Quality Management*, 15(9-10): 1217-1229.

BİR ROMAN KAHRAMANI OLARAK AHMET MİTHAT EFENDİ

As a Novel Hero Ahmet Mithat Efendi

Gönderim Tarihi: 03.02.2016

Kabul Tarihi: 09.05.2016

Salim ÇONOĞLU*

Öz: Ahmet Mithat, devrinin birçok özelliğini eserlerine taşıdığı gibi, kendi kişiliğini, hayat hikâyesini de eserlerinde sergiler, kimi zaman da bizzat romanın kahramanı olarak metnin içerisinde yerini alır. “Müşahedat” romanında Ahmet Mithat Efendi, sadece romanın yazarı olarak değil aynı zamanda romanın da kahramanıdır. Kendi yazılma hikâyesini anlatan bu roman, postmodern bir roman olarak da değerlendirmiştir.¹ Hikmet-i Peder ise pedagojik bir eser olarak bilinse de, Fazıl Gökçek’in, eserle ilgili yaptığı değerlendirme Hikmet-i Peder’in roman olduğunu ortaya koymaktadır.²

Bu makalede de, biyografi ve kurgu bağlamında yukarıda söz edilen iki romandan hareketle Ahmet Mithat Efendi’nin biyografisiyle roman kahramanı olan Ahmet Mithat Efendi’nin birbirine benzediği noktalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Müşahedat, Hikmet-i Peder, Biyografi, Roman Kahramanı.

Abstract: Ahmet Mithat, as it carries many features of the transfer of the works, his personality, his life story also exhibits the works; sometimes it takes place within the text itself as the hero of the novel. “Müşahedat” novel by Ahmet Mithat Efendi, not only as the author of the novel is also the novel’s hero. This novel tells the story of his own writing has been evaluated as a postmodern novel. Hikmet-i Peder is a pedagogical novel.

*Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi/Türk Dili Edebiyatı Bölümü,
e-posta: conoglu@balikesir.edu.tr

¹Müşâhedât’ın postmodern bir roman olarak değerlendirilmesi, Berna Moran’ın “İddialı Bir Roman: Müşâhedât” adlı yazısına kadar götürülebilir. Moran’dan sonra sırayla Jale Parla, Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri ve Don Kişot’tan Bugüne Roman adlı kitaplarının içinde; Yavuz Demir, Zaman Zaman İçinde Roman Roman İçinde: Müşâhedât adlı kitabında Müşâhedât’ın postmodern özelliklerinden söz etmişlerdir. Müşahedat’ın Postmodern bir roman olup olmadığını değerlendiren ilgi çekici bir çalışma için de “Müşahedat Postmodern Bir Roman mı?”, Gökhan Tunç, TUBAR, 2008 Güz, s.239-250

²Fazıl Gökçek, “Ahmet Mithat Efendi’nin Bilinmeyen Bir Romanı”, Yeni Türk Edebiyatı, s. 9, Nisan 2014, ss. 7-16

In this article, biography and fiction, the protagonist in the context of moving from two novels by Ahmet Mithat Efendi aforementioned biography Ahmet Mithat Efendi, which will be put forward very similar points.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, Müşahedat, Hikmet-i Peder, Biography, Novel Hero.

GİRİŞ

Bir roman yazarının, eserinde bir roman kahramanı olarak yer almak istemesinin nedeni nedir ve neden roman kahramanları aracılığıyla, eserinde somut yaşam yolundan belirgin izler bırakır:

Yönettiği filmlerde yaratıcılık zihniyetiyle birkaç saniye görünen Alfred Hitchcock benzeri bir tavır mıdır bu, yoksa o ana kadar yaşadıklarını önemli ve anlatılmaya değer bulduğu için mi? Örnek yokluğundan mı, ya da kendisine ilişkin bütün bu doğru gönderimleri, zamanın durdurulamadığı, değişen ve gelişen yeni dünyanın yanı başında İmparatorluk surlarında açılan gedikleri kapatacak, eksiklikleri telafi edecek, boşlukları dolduracak bir baba rolü üstlenmeyi arzu ettiği için mi?

Osmanlı yazı hayatını içeren bir kitabın önsözü olarak da değerlendirebileceğimiz Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı İmparatorluğu'nun hayat hikâyesinin yeni baştan yazıldığı bir devre aittir. Yukarıda sorulan sorunun cevabı da hem yeni hikâyenin yazıldığı dönemin ihtiyaçlarını doğru tespit etmiş hem de bu dönemde toplumda uç veren zihinsel yetimliğin telafisi için metinler üretmiş olmasında saklıdır.

Batılılaşmayla başlayan tarihsel süreç, zihinsel yetimliği telafi ederek çözüm yolları sunacak insanların ortaya çıkışını gerekli kılmıştır. Bu süreçte, Ahmet Mithat Efendi, hem bu sürecin az hasarsız atlatılmasına yardımcı olmuş hem de boşluğu dolduran bir baba rolü üstlenmiştir. Babaların çocuklarının doğru yolu bulabilmeleri için onlara kendi hayatlarını örnekleme çabası da göz önünde tutulduğunda, Ahmet Mithat Efendi için kullanılan "Efendi Babamız" tabirinin isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, Ahmet Mithat Efendi'nin Türk Edebiyatı'nın "Hace-i Evvel"i olması da tesadüfî değildir.

Kurmaca bir dünyanın gerçekliği, yaşanan hayatın gerçekliğinden farklı olsa da, kurmaca eserin en önemli yapı unsurlarından biri yaşıntıdır.³ Somut ya-

³ Nüket Esen, *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar* adlı kitabında Berna Moran'a da atıfta bulunarak, yazarın anlatmak istediği şeyle eserin anlattığı şeyi birbirinden ayırmak gerekliliğinin altını çizer. Çünkü yazarın yapmak istediği şey başkadır, yaptığı şey başkadır. "Ahmet Mithat: Hayat, Külliyyat", *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, s.12 İletişim Yayınları: İstanbul.

şam yolunda yazarın eserinde bıraktığı izler, bir anlamda yazar-hayat-eser ilişkisi arasındaki bağı kurmak için bir çıkış noktası/dayanak oluşturmaktadır. Bu bilgi, Ahmet Mithat Efendi'nin çağdaşlarından ayrılan tarafının, sadece "her alanda" eser vermesi değil, aynı zamanda ortaya koyduğu metinlerle, hayatı/kendisi arasında kurduğu ilişki olduğunu da göstermektedir. Menfa'da özellikle Rodos sürgünlüğüne dair anlattıkları, daha sonra hakkında yazılan hatıralar ve biyografiler; yazarın hayatı ve kurmaca dünyası arasındaki yoğun geçişliliğin, romanı için önemli bir kaynak teşkil ettiğini göstermekte ve Ahmet Mithat Efendi'nin eserine hayatından girmenin/başlamanın, eseri ve yazarı anlamak için okuyucuya önemli imkânlar sunduğunu ortaya koymaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinin, Tanzimat sonrası değişen toplumsal hayata eserleriyle önemli katkılar sağlayan Ahmet Mithat Efendi'ye ayırdığı bölümüne, hiç olmazsa başlangıç yıllarında yazarın eseriyle hayatı arasında sıkı sıkıya bir bağ bulunduğundan söz ederek başlar ve şöyle devam eder: *"Tanzimat nesillerinde fikir ve eser hatta bugünkü manasıyla samimi bir şekilde yaşanmış olsa bile yine şahsi bir macera çeşnişi ile gelir. Mithat Efendi'de gerek yetiştiği muhit, gerek hayatının ilk devrelerindeki tesadüfler itibarıyla bu şahsi macera duygusu daha kuvvetle göze çarpar. Bu itibarla onun eserine hayatından girmek, bu eseri yakalamak için sanılacağından çok faydalıdır."* (Tanpınar 2006: 400).

Sema Uğurcan da Ahmet Mithat Efendi'nin hatıratı ve romanları arasındaki ilgiyi ortaya koyduğu "Ahmet Mithat Efendi'nin Hatıratı ile Romanları Arasındaki Münasebet" adlı makalesinde, romancının Menfa'da anlattığı kendi şahsiyeti ile romanlarındaki kahramanların maceraları ve zihniyeti arasında çok yakın bir ilişki olduğuna vurgu yapar (Uğurcan 1986: 185).

Nüket Esen, "Ahmet Mithat: Hayat ve Külliyyat" adlı makalesinde, yazarın külliyyatı bir bütün olarak ele alındığında, şahsi macerasının ortaya döküldüğünü ifade ederek, onun gerek kurmaca, gerekse kurmaca dışı eserlerine bakıldığında hem Ahmet Mithat'ın eserlerini bir belge gibi kullanarak hayatının izlerini sürmenin mümkün olduğunu, hem de hayat ve külliyyat arasındaki paralelliklerin tespit edilmesinin mümkün olduğunu söyler (Esen 2006: 11).

Anlaşıyor ki, okuyucuyu Ahmet Mithat Efendi'nin dünyasına ulaştıracak yol, biraz da kurmaca dünyasının sayfaları arasından geçmektedir. Ahmet Mithat Efendi, sadece iç dünyasına ait sırları değil, yaşamını somut hale getiren bütün olayları olanca ayrıntısıyla roman ve hikâyelerinin arasına ilmek ilmek dokumuştur. Yıldız Ecevit'in "Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası" adlı eserinde, "Yazarak var olan ve yazma çabasının en zorlu yollarında kendini bulmaya çalışan yazarların tümünün en güçlü yaşam tanığının

kurmaca yapıtları olduğu.” (Ecevit 2005: 15) ifadesinden yola çıkarak, Ahmet Mithat Efendi’nin de kurmaca eserlerinde yaptığı şeyin bir anlamda kendini anlatmak olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan yazarın kendine ilişkin bütün bu doğru gönderimleri onun da arzu ettiği gibi eserinin inandırıcılığını da arttırmaktadır. Yusuf Akçura’nın Ahmet Mithat Efendi’nin vefatı üzerine *Türk Yurdu Dergisi*’nin otuzuncu sayısında yazdığı “Ahmet Mithat Efendi” adlı makalesinde, O’nun hayatı ve eseri üzerine söylediği, “*Mithat Efendi’nin hayat ve asarı için mehaz, eylem hayat ve asarından ibarettir.*” cümlesi de yukarıda ifade edilenlerin bir tür sağlaması gibidir. Bu bağlamda, eser-hayat ilişkisi çerçevesinde okunan bu iki romanın bize sunduğu bazı başlıklar altında, eser ve hayat gibi birbirinden çok farklı iki dünya arasındaki sınır tanımaz geçişlilikler ve benzerlikler ortaya konulabilir.

I. Kendi Kendini Yetiştiren Yazar ya da Şahsi Teşebbüs

Ahmet Mithat Efendi, hayat hikâyesinden de anlaşıldığı gibi, zaman zaman “hamileri” aracılığıyla kısa süreli kabul ettiği devlet memuriyetleri dışında, geçimini şahsi teşebbüsleri ve olağanüstü gayretleriyle elde etmiştir. Çıracılık devresinde çektiği sıkıntılar, manevi bir açlık olarak gördüğü okuma yazma eksikliğini gidermek için gösterdiği çaba, onun bir aktar çırağı olarak kalmasının önüne geçmiş ve sefaletten, cehaletten, ezilmekten kurtulma arzusunu arttırmıştır. Ona takılmış lakaplardan birinin “Kırk Ambar” olması da tesadüfî değildir. Ahmet Mithat Efendi, kendi kendini yetiştirerek edindiği kuramsal bilgiyi uygulama alanına sokarken aynı zamanda içine doğduğu dönemin şartlarını okumuş ve toplumun geleceğini şekillendirmek için, yaşadığı zamanın modern imkânlarından yararlanmıştı. Oğlu Kamil Yazgıç’ın babasına dair hatıralarında bu hususta pek çok örnek bulunmaktadır: Türkiye’ye ilk suni kuluçka makinesini ve fenni arı kovanlarını getiren Ahmet Mithat Efendi’dir. Yine, Avrupa’dan nadide meyve aşıları ve fidanları getirip bunları köylülere dağıtan odur. Hatta bir ara cins tavuk yetiştirmeye merak salmış ve bunda da başarılı olmuştur. Onun bu merakı yüzünden Beykoz’daki çiftliği bir “Numune Çiftliği” haline almıştır. Özellikle ziraatçılıkta hayvan yetiştirmek için kullanılan bütün modern vasıtalar bu çiftlikte mevcuttur. Beykoz’un meşhur kirazı, vişnesi, elması, armudu, üzümü Ahmet Mithat Efendi’nin yadigârıdır.” (Yazgıç 1940: 63-64).

Kamil Yazgıç, Ahmet Mithat Efendi’nin anısına yapılan jübilede yaptığı konuşmada, arazilerinde bulunan Sırmakeş suyunu şişeleyerek sattıklarını, hatta babasına, “Suculuktan daha kârlı bir iş yok mu?” sorusunu sorduğunda, “Bu ticaret işinde elli kişi çalıştırıyoruz, çoluk çocuklarıyla iki yüz kişiyi geçindiriyoruz!” cevabını almıştır. Aynı konuşmada Kamil Yazgıç, çiftlikteki ineklerin

sütünden yapılan yoğurtların Bahçekapı'daki lokantalara satıldığından da söz etmektedir (Us, 1955: 91).

Açıkçası, Ahmet Mithat Efendi'nin hayata, çalışmanın ve bireysel girişimin ardından bakması, Ülgen'in de ifade ettiği gibi, hem devlet hizmetinde çalışmış, hem de ticaret yapmış yazarın, devlet sektörüyle serbest çalışma hayatının özelliklerini tecrübe ederek öğrendiğini göstermektedir (Ülgen 1994: 3).

Ahmet Mithat Efendi'nin ekonomi konularından bahsettiği kitapları da bulunmaktadır. Bu kitaplardan ilki olan, "Sevda-yı Say ü Amel"⁴, adından da anlaşılacağı gibi çalışmanın sadece maddi değil manevi bir doyuma ulaştıracağından bahseden bir eserdir. Eserinde ticaret erbabıyla, devlet kapısında çalışanların maaşlarını karşılaştıran Ahmet Mithat Efendi, memur maaşıyla servet biriktirmenin mümkün olmadığını, ancak ticaretle uğraşarak milyonlar kazanmanın mümkün olduğunu da vurgular (s. 58-61).

Bu tespitte dikkat çekici olan yazarın çalışmadan söz ederken devlet memuriyeti dışındaki alanları önceleyen tavrıdır. Bu tespit, yazarın memur sayısını çoğaltarak devlet bürokrasisini gereksiz hantallaştırmak yerine şahsi teşebbüsü önemsediğini göstermektedir. Elbette o, memuriyeti tamamen reddetmez. Ancak memuriyetin tek geçim kaynağı olarak görülmesinin karşısındadır. Ona göre, Avrupa'da sevda-yı say u amel yolunda çalışanlar memurluğa yüz vermezler. Hükümet memurluğunda çalışanlar da sadece sevda-yı vatan için çalışır (s. 57). Ahmet Mithat Efendi, tembellikle kalem odalarında vakit geçiren memurlar yerine, tüccarları tercih eder.

Ahmet Mithat Efendi'nin ekonomiden söz ettiği ikinci eseri "Teşrik-i Mesai-Taksim-i Mesai"⁵ adını taşımaktadır. Yazar bu eserde, birlikte çalışmanın, işbirliğinin ve işbölümünün önemi üzerinde durur. Ahmet Mithat Efendi, bu eserde de memuriyeti eleştirir ve çocuklarını memur yapmak isteyen babaları daha yolun başında ikaz eder: "Bazı kere zihninizden geçti de "Oğlum büyük adam olursa ben de ekmeğini yerim." Dediniz değil mi? Hâlbuki oğlunuz size ekmek yedirecek kadar büyük adam olmak için onbeş seneye muhtaç ise yukarıda tarif ettiğim surette bir tacir olmak için o kadar zamana da muhtaç değildir." (s. 116).

"Ekonomi Politik"⁶ adlı kitabında ise çalışılmadığı sürece üretimin olmayacağına altını çizen Ahmet Mithat Efendi, üretim olmadığı sürece bir şeyin tüketilmesinin, tüketim olmadan da yaşamının mümkün olmadığını ifade ederek, toplum ve devlet yaşamının en önemli dinamiklerinin üretim ve tüketim ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini söyler.

⁴ Ahmet Mithat Efendi, *Sevda-yı Say u Amel*, İstanbul, Kırankar Matbaası, 1296

⁵ Ahmet Mithat Efendi, *Teşrik-i Mesai, Taksim-i Mesai*, İstanbul, Kırankar Matbaası, 1296

⁶ Erdoğan Erbay-Ali Utku (2005). *İktisat Metinleri*, Konya: Çizgi Yayınevi.

Ahmet Mithat Efendi, gerek şahsi teşebbüsleri ve olağanüstü gayretleriyle elde ettiği geçiminin, gerekse iktisat konusundaki kuramsal çalışmalarının sağlamasını hikâye ve romanlarında daha somut hale getirir. Ahmet Mithat Efendi'nin, hayata çalışma / ticaret merkezli bakışının en zengin örneklerini içeren metinlerden biri de Müşahedat'tır. Müşahedat'ta hem roman kahramanı bir yazar olarak hem de diğer roman kahramanları aracılığıyla ticaret hakkında verdiği bilgi ve değiştirmeye çalıştığı bakış açısı ilgi çekicidir. Bu satırlardaki "eğitici/öğretici" amaç, ister istemez Ahmet Mithat Efendi'yi okurla iletişim kurmaya götürmüştür.

"A! Vaizlerimiz, halka bu gibi hakayıkı vaaz etmelidir. Hatiplerimiz bu yolda hitabette bulunmalıdırlar. Gazetelerimizin sahaifi bu mebahisle dolmalıdır. Zihinler hep bununla meşgul olmalıdır" (Birinci 2000:155).

Yazarın, kendisine ekonomiyle ilgili konularda kitap ve makale yazma hevesi uyandıran bir ihtiyardan bahsetmesi, bu romanı daha da ilgi çekici kılmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, ihtiyar Seyit Numan Efendi'den bahsederken onu şöyle tanıtır: *"Diyebilirim ki, sevda-yı say u amel, taksim ve teşrik-i mesai gibi asar-ı hikemiyye ile Tercüman-ı Hakikat'te birçok bend-i mahsusalarda beyan etmiş olduğum hissiyat-ı mesaiperestanenin tohumlarını zihnime eken Seyit Mehmet Numan olmuştur."* (Birinci 2000: 157).

Bu satırlar, Ahmet Mithat Efendi'nin Müşahedat'ta belirsiz değil; aksine etkin bir konumda olduğunu hem de kendisine ilişkin verdiği bilgilerin doğru bir niteliğe sahip olduğu da göstermektedir. Gerçekten de Ahmet Mithat Efendi, Felâhun Bey ile Rakım Efendi romanını, "Sevdâ-yı Sa'y ve Emel" makalesini yazmıştır, gazetecidir, Tercüman-ı Hakikat'ın sahibidir, Cevdet adında bir kardeşi vardır, annesi Çerkez kökenlidir vb.

Seyit Mehmet Numan'ın kutsallığı, başlı başına bir iş sahibi olmayan insanı özgür iradeli saymaması ve insan için kahramanlık denilen fazilet meydanının çalışma, gayret meydanı olduğu düşüncesini hayat felsefesi haline getirmesidir: *"İnsan için kahramanlık denilen faziletin meydanı, say ve amel meydanı olduğuna hükmeyleyler. Bu meydandan kaçanları ve çalışkanlıktan üşenenleri, korkanları adam bile saymak istemez idi. Kendi başına derman olmayanların din ve deoletine, vatan ve memleketine ne hizmet-i ciddiyeleri olabileceğini kestiremez idi."* (Birinci 2000: 157).

Ahmet Mithat Efendi sadece bir roman kahramanı olarak yer almaz eserlerinde. Romanlarının kahramanları da kendisinden belirgin izler taşır. Ahmet Mithat Efendi'nin Müşahedat'ta kendisinden övgüyle bahsettiği Seyit Mehmet Numan, zeki bir tüccardır. Abbas Paşa'nun Mısır valiliği sırasında İstanbul'a gelmiş ve kendisine memuriyet teklif edildiği halde kabul etmeyerek ticareti tercih etmiştir. Seyit Mehmet Numan'ı yazar için önemli kılan asıl şey, pek çok

kişi için muteber bir meslek olan memuriyeti kabul etmeyişiştir. Seyit Mehmet Numan, bu karardan dolayı şaşkınlık yaşayan yazarın bu şaşkınlığını şu cümlelerle azaltır: *“Azizim! Devlet memuriyetini doyumluk diye, mek’el diye telakki etmemelidir. O, bir kesb ve kar değildir. Bir şereften ibarettir... Maişet denilen şey ailenin umumiyetle müşterek olduğu bir keyfiyettir. Ailenin maişeti, ziraat ve ticaret, şimdilerde Mısır’da teessüs ve terakkisine ziyade gayret olunan sanayi gibi şeylerle taht-ı temine alındıktan sonra, o familya bilahare hizmet şerefiyle teşerrüfe gerçekten ehliyet ve istihkak gösterebilecek evlat yetiştirmekten de aciz kalmaz... Hikmet-i hükümet ve hakayık-ı siyaset dahi bir memleket kibarının mevarid-i servet ve samanla iştigalde bulunmasını iktiza eder. Çiftçilikte, çobanlıkta imalatta ahz ve itada yalnız aceze-i mesakin bulunacak olup da kibar ahali bunlardan baid kalacak olursa, o mevarid-i servet ve saman yavaş yavaş körlenip gitmez mi?”* (Birinci 2000: 151).

Devlet memuriyetinin karşısına şahsi teşebbüsün geçirilmesinin en zengin örneği olan Seyit Numan Efendi’nin ticarete dair görüşleri, Ahmet Mithat Efendi’nin kendi hayatında gerçekleştirmeye çalıştıklarıyla örtüşmektedir.

Bu noktada Seyit Mehmet Numan, sadece ticaret ve ziraat değil, sanayi üzerinde de ısrarla durur. Ona göre asıl önemli olan bütün bu çabaların halkta da karşılık bulmasıdır. Yoksa bireysel çabalarla başarıya ulaşmak mümkün değildir. Hiç kimse ziraat, sanayi, ticaret yoluyla maişetini temine yanaşmamaktadır. Eşraftan insanlar sahip oldukları arazileri sadece gezinti ve piknik yeri olarak kullanırlar. Herkesin amacı bir şekilde devlete kapılanmaktır. Devlet hazinesi bu kadar insana nasıl maaş verecektir? İşin bu tarafını düşünen yoktur. İstanbul’da farklı milletlerden insanlar servetlerine servet katarken, şehrin asıl sahipleri bu durumun farkında bile değildir. Devlet kapısında büyüme fikri daha çocuklukta insanların kuşağına üflenir. Ama bu kapının gerektirdiği bilgiye sahip olanlar da o kadar azdır. Seyit Mehmet Numan, din ve devlet için canını feda ederek çalışmanın herkes için farz olduğunu, ama memur olmanın, muhtaç insanlar için zaten yeterli olmayan ekmekten bir lokmasını da onların elinden almak demek olduğu için kendisini devlete yük etmek istemediğini vurgular.

Seyit Mehmet Numan, Ahmet Mithat Efendi’ye İstanbul’daki Avrupalıları örnek gösterir. Onlar sadece kendi memleketlerinde değil, bizim memleketimizde de servetlerine servet katarlar. Onlar memleketimizin zengini, fakirleri ise bizleriz, der. Ona göre ziraatı ve ticareti geliştirmenin yollarından biri sanayiye geliştirmektir. Seyit Mehmet Numan’ın ifadesiyle, bu uyanıklık daha halkımıza gelmemiş, fakat devletimize gelmiştir. Boğaziçi’nde, kristal ve mum fabrikaları açılmıştır. Ancak bunlar halkımızı bu yola alıştırmak düşüncesiyle açılmış oldukları halde halkımız bunu anlayamamıştır. Maksat anlaşılmadığı için, onları idare edecek memurlar ve oralarda çalışabilecek işçiler de yetişmemiş, kısacası ilerleme olmamıştır.

Seyit Mehmet Numan zihniyetini öne çıkartarak, imparatorluğun Avrupa'yla yarışacak konuma gelmesi, iktisadi anlamda zenginliğe ulaşmaktan geçmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin gelecekle ilgili düşünceleri de bu noktada önemlidir: *"İnşaallah bizde de ticaret fikri yayılır ve buna ait bilgileri herkes öğrenir de bizden sonraki romancılar ticaretin ehemmiyetini ve tüccarın büyüklüğünü bu suretle okuyucularına anlatmayı vazife bilirler."* (Birinci 2000: 160).

II. Tesadüfler ve Hamiler

Ahmet Mithat Efendi'nin eseri ve hayatı arasındaki önemli geçiş noktalarından biri de, hamilerin ve tesadüflerin yazar ve kahramanları üzerindeki tesiridir. Daha küçük bir çocukken yaptığı zorlu aktar çıraklığı sırasında, okuma yazmaya olan açlığını gidermesine katkı sağlayan Hacı İbrahim Efendi, yazar için aydınlığın geldiği ilk ocaktır. On iki yaşındayken babasının ölümü üzerine kendisine kol kanat geren ve aynı zamanda Mithat Paşa'yla tanışmasına vesile olacak ağabeyi Hafız Ali Ağa da bir başka önemli hamidir. Bilindiği gibi, Ahmet Mithat Efendi, Mithat Paşa'nın yetiştirmesidir. İsmindeki *"Mithat"*, hamisi ve yetiştiricisi Mithat Paşa'nın adından gelir. Biraderinin, Mithat Paşa'nın *"daire-i devletlerine"* mensup olması ve kısa sürede Ahmet Mithat Efendi'nin bilgisi ve yetenekleriyle Paşa'nın ilgisini çekmesiyle hayatı tümünden değişir.

Rusçuk'ta Mithat Paşa'nın himayesi ve desteğiyle Hacı Salih Efendi'nin medresesine devam ederken tanıştığı Dragan Cankov isimli bir Bulgar siyaset adamı, Bağdat yolculuğu sırasında tanıştığı, kendisine batılı resim zevkini aşıl原因an ressam ve müzeci Osman Hamdi Bey, Arapça, Farsça, İngilizce, İbranice, Hintçe bilen, yarı meczup yarı filozof, derviş lakaplı Şirazlı Muhammet Bakır Can Muattar gibi isimler, din, kültür, felsefe, sanat vb. alanlarda Ahmet Mithat Efendi'nin ufkunun genişlemesine katkı sağlamışlardır.

Müşahedat romanında çok genç yaşında babasını kaybeden ve mirasyedilerin çoğunda görüldüğü gibi kısa sürede babasından kalan bütün mirası tüketen Refet Bey, kendi parasını bitirdikten sonra annesinden de para çekmeye başlar. Gerek kendisinin gerekse annesinin parası baba dostu olan tacir Seyit Mehmet Numan'ın idaresi altındadır. Seyit Mehmet Numan, Refet Bey'in kendi parasını tüketmesine ses çıkarmaz. Ancak sıra annenin parasına geldiğinde bir gün para için dükkânına gelen Refet'i kapı dışarı eder. Refet kısa sürede elinde avucunda ne varsa tüketir. Sonunda kendisine yardım eden Agavni sayesinde Seyit Mehmet Numan'la barışır ve onun talimatlarından ayrılmamaya söz verir. Seyit Mehmet Numan'ın Refet'in hamisi, mürşidi olması, kol kanat germe-si, onun kısa sürede aklını başına almasını sağlar. Ahmet Mithat Efendi'nin hamilerinin Refet'deki karşılıkları, yazarın Müşâhedât'ın kurmaca değil; maddî, yani gerçekten yaşanmış olduğunu düşündürmeye çalıştığını göstermektedir.

III. Memleketi Kalkındıracak “Nimet-i Marifet”: Maarif

Ahmet Mithat Efendi'nin de eserlerinde eleştirdiği ve ıslah edilmesi için çareler ürettiği kurumlardan en önemlisi maariftir. Ahmet Mithat Efendi'ye göre bir milletin eğitim ve kültür seviyesini yükseltmeden o memleket hürriyet getirilmenin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü eğitimsiz bir toplumda hürriyet, parlamenter rejim, demokrasi gibi kavramların karşılık ya da muhatap bulabilmesi mümkün değildir. Daha Bağdat yıllarında iken bu düşüncelerini yavaş yavaş olgunlaştırmaya başlayan Ahmet Mithat Efendi, tahsili kolaylaştırma yolları arar, evinde kendi çocuklarına ders verir. Kamil Yazgıç, bütün çocuklarını okutan Ahmet Mithat Efendi'nin, haftanın belirli gecelerinde mahallesinin fakir çocuklarını evinde toplayıp onlara ders vermeyi de ihmal etmediğini söylemektedir. Öğrencilerinin giderek çoğalmasıyla, kendi yetiştirdiği hoca hanım diye bilinen bir kadının evini özel bir okula çeviren Ahmet Mithat Efendi, çocukları bu kadın sayesinde daha düzenli çalıştırma imkânına kavuşmuştu. Kısa sürede nüfuzlu aileler de çocuklarını hoca hanımın özel okuluna göndermeye başlar. Bu çocukların içinde Şeyhülislam Molla Bey'in torunları da vardır. Bu çaba kimileri tarafından, “*Elin namahremi erkek kürsüsüne çıkarmanın âlemi var mı? İslam'ın tesettür şartları ayaklar altına alınıyor.*” denilerek eleştirilse de yılmayan Ahmet Mithat Efendi, Kuran'dan ayetlerle, hadislerle bu durumun yanlış olmadığını ispat etmiştir (Yazgıç 1940: 47).

Ahmet Mithat Efendi, Menfa'da da anlattığı üzere, Rodos sürgünlüğü sırasında okuma ve yazmanın yanı sıra çocukların eğitimiyle de uğraşır. Kendisinin muhafazasıyla görevlendirilmiş mülazımlardan birisinin yeğenine ders verir, ona okuma yazma öğretir. Bu çaba kısa sürede başarıya ulaştıkça öğrencilerin sayısı artar ve sonunda Medrese-i Süleymaniye kurulur. Burada çocuklara ders verirken, onlara ahlaklı olmanın ve iyi davranmanın önemli olduğunu da vurgular (İnci 2003: 141).

Ahmet Mithat Efendi'nin Rodos sürgünlüğü sırasında tecrübe ettiği Medrese-i Süleymaniye'nin, eğitime dair düşüncelerinin somut bir zemine oturtulmasında önemli bir yeri vardır. Yöntemleri o kadar başarılıdır ki, bu başarı karşısında ada halkı çocuklarını Ahmet Mithat Efendi'ye göndermeye başlar.⁷

Hayatını öğrenmeye, öğretmeye ve maarife adanmış Ahmet Mithat Efendi'nin roman ve hikâyeleri de hep bu çizgi üzerinde yürür. Hem kendisi hem de ken-

⁷ Zeki Çelikkol'un verdiği bilgiye göre, Süleymaniye Camii yanındaki Medrese-i Süleymaniye adlı İdadi Mektebi binası 1876 yılında inşa edilmiştir. Bu tarihte Rodos'ta sürgünden bulunan Ahmet Mithat Efendi, Ebuzziya Tevfik Bey gibi isimler, adada ilk, orta ve lise seviyesinde bir okul bulunmadığı için yerli eşrafi okul yapmaya teşvik etmişlerdir. Cemiyet-i İlmiye adında bir cemiyet kurarak 1876 yılında Medrese-i Süleymaniye inşa edilmiş ve iptidai, idadi ve rüştiye talebeleri bu okulda öğrenim görmeye başlamıştır. 1898 yılında meydana gelen depremde harap olan bu okul yıkılarak 1898-1898 yılında yeniden bugünkü şekliyle yapılmış ve öğretime başlamıştır. (Çelikkol 1985:72)

disine benzeyen roman kahramanları kendilerini eğitirken etrafındakileri de eğitmeye çalışırlar. Müşahedat romanında, gençlerin istemedikleri mesleklere aileleri tarafından yönlendirilmesinin acı sonuçlarından bahseden yazar, bu olumsuz durumu Refet'in üzerinde somutlar. Refet'in babası oğlunu "memuriyet-i mülkiye" mesleğine yönlendirmek arzusunda olduğu için oğlunu Mekteb-i Rüştîye'ye yazdırır. Bu eğitimin dışında evde Arapça, Farsça ve Fransızca için iki de öğretmen vardır. Refet, okuldan mezun olduktan sonra bir kaleme babası tarafından çıkar verilmiştir. Ancak Refet bu eğitimi istemediği için babasının iftihar edeceği bir tahsili de tamamlayamaz. Çünkü gönlü bir başka meslektedir: *"Eğer beni askerliğe tahsis etmiş olsalardı belki daha hevesli bulunabilirdim. Tab'ımda askerliğe muhabbet olduğundan Fünun-ı askeriyeyi daha güzel ele getirebilirdim. Fakat kitabeti, mülkiye memuriyetini bir türlü sevedim. O sınıfta bulunanların hal ve şanlarını tab'ıma muvafık bulamadığım için mesleklerini de sevmiyordum."* (Birinci 2000: 91).

Ahmet Mithat; isimsiz anlatıcımız, Doktor ... Bey ve kimi zaman da doktorun oğlu Nüzhet'i de dahil ettiği diyaloglar aracılığıyla dönemindeki aile ve toplum algısına, çocukların yetiştirilme tarzlarına dair fikirler ortaya koyan Hikmet-i Peder romanında ise Doktor... Bey aracılığıyla hikmet-i peder ya da bir başka ifadeyle mekteb-i cedid kavramı üzerinden çocuk terbiyesiyle ilgili düşüncelerini yansıtır. Yazara göre doğru evliliklerin yapılması anne ve babadan alınacak doğru terbiyeye bağlıdır. Eğer aileler ilerlemiş ve medeni olmazlarsa fertler nasıl olgunlaşacaktır. Çocukların mürebbi ve mürebbiyeleri anne ve babalardır. Hepsi fikir ve terbiyeyi onlardan alırlar: *"Bunu bizim poligraf⁸ Ahmet Mithat, Ben Neyim nam risalesinde maddiyun-ı hükemaya karşı pek güzel bast ve temhid eylemiştir. Bu halde pederden evlada kalacak şey kan değil fikirdir. Vazifesini bihakkın bilen bir peder evladından sıkılıp da onları daima başından savmaya ve kendisi güya rahat kalmaya meyyal olmaz."* (Akyol 2014:91)

IV. Esaret ve Hürriyet-i Şahsi

Politikadan elinden geldiği kadar uzak duran Ahmet Mithat Efendi'nin roman ve hikâyelerinde siyasi olarak hürriyet fikri kendine yer bulamasa da, özellikle "şahsi hürriyet" fikrini önemseydiği görülür. Ona göre, şahsi hürriyete sahip olmadan, siyasi anlamda hürriyeti elde etmenin imkânı yoktur. Findley'de, bazı konuların yazılmadığı ve siyasetten uzak durulması gereken bir dönemde birçok sosyal sorun üzerinde durulabildiğinden söz ederek, Ahmet Mithat'ın da özellikle bu durumu cazip bulduğunu söylemektedir (Fidley 1999: 11).

⁸ Yalan makinesi anlamına gelen bu terim, Çok üreten, verimli yazar anlamında Ahmet Mithat Efendi için kullanılmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin annesinin Kafkas/ Çerkez kökenli olması, küçük yaşlarda ve bin bir güçlkle Kafkasya'dan İstanbul'a gelmesi, yaşadığı sıkıntıları ve çektiği çileyi daha sonraları çocuklarıyla paylaşması, nihayet çocukların da annelerinden dinlediklerine eserlerinde yer vermeleri, gerçek hayatın kurgusal metinleri şekillendirmesi sağlamıştır. Müşahedat romanında da Batı'nın Osmanlı'daki esaret anlayışına olumsuz yaklaşmasını eleştiren Ahmet Mithat Efendi, bizde hiçbir cariyenin esaretten dolayı sefil olmadığını, aksine cariyeleri hizmete almayı esaret sebebidir diye reddeden alafranga âleminin medeniyete daha uygun diye evlerine aldıkları besleme biçareleri ev bark bile edemediklerini söyler:

“Frenk ukalâsı, bizdeki esareti muaheze ederler ha? “Esaret” kelimesindeki hüküm, bizim maişet-i İslâmiyemiz âleminin neresinde görülmüştür? Hangi cariyeye esaretten dolayı dûcâr-ı sefalet olmuştur? İçlerinde kaç tanesi kocasız kalmağa mahkûmdur? Bilâkis bizdeki cariyelerin ev bark, çoluk çocuk sahibi olmak yüzünden nail olageldikleri bahtiyarlık, Beyoğlu'nda değme nîk-baht familya kızlarında bile görülemiyor.” (Birinci 2000: 138).

V. Sefih Hevesler Uğrunda

Ahmet Mithat Efendi, gençlik döneminde oldukça sefih bir hayat yaşamıştır. Gerek oğlu Kamil Yazgıç'ın babasıyla ilgili yazdığı kitabında gerekse Ahmet Mithat Efendi'nin sürgün hatıraları Menfa'da sefahate olan bu düşkünlük ve bu durumun acı sonuçları uzun uzadıya anlatılır.

Ahmet Mithat Efendi'nin roman ve hikâyelerinde de kendisi gibi sefahate düşkün pek çok kahraman vardır. Müşahedat romanında Refet, gayet kibarzade bir çocuk olmasına rağmen, henüz gençlik çağındayken babası vefat etmiş, külliyetli miras yiyenlerin çoğunda görüldüğü gibi çocukluktan kurtulur kurtulmaz heva ve hevese yakasını kaptırmış ve zamanını sefahat alemlerinde geçirmiştir. Genç yaşında yapmadığı yaramazlık kalmayan Refet Bey, kendi parasını bitirdikten sonra annesinden para çekmeye başlar. Sonunda annesinin evinden de kovulduktan sonra Karnik, Refet'i Seyit Numan Bey'in yanına götürür, onunla barıştırır ve Refet, derbederlik haline son vermeyi ve Seyit Numan Bey'in sözünden çıkmamaya yemin eder (Birinci 2000: 86).

Hikmet-i Peder romanında da Dr. ...Bey'in evlilikle ilgili konuşmalarını dinleyen Ahmet Mithat, zevcesine tamamıyla sadık bir koca olmadığını itiraf etmekten çekinmez:

“Sözün doğrusunu söyleyim mi Ahmet Mithat! Sana günahımı tamamıyla itiraf edeyim mi? Benim kendi teehhülüm dahi doktorun hikmet-i pederine muvafık bir teehhülk olmadığı için ben de zevceme tamamıyla sadık ve hukukuna riayetkar bir koca çıkma-

dım. Bereket versin ki arkadaşlardan birisinin duçar olduğu bir felaket-i müdhişe bana ibret-bahş oldu da külliyyen taib ve müstağfir olarak her saadeti ailem dahilinde aramaya başladım.”(Akyol 2014:73)

VI. Babıâli Caddesi'nin Müstakbel Kurucusu Ahmet Mithat Efendi ve Aydınlığın Geldiği Ocak: Gazete ve Gazetecilik

Ahmet Mithat Efendi'nin en belirgin vasıflarından biri gazeteci olmasıdır. Gazeteyi önemsemesi sadece kendisinin bilgiye olan açlığını gidermesiyle de ilgili değildir. Mensup olduğu milletin esaretten, cehaletten ve her türlü sefaletten kurtulabilmesinin gazeteyi önemli bir vasıta olarak da görür.

27 Haziran 1878'den itibaren çıkarmaya başladığı ve ölümüne kadar başında olduğu Tercüman-ı Hakikat'ten önce, on ayrı gazete ve iki dergide yazarlık, başyazarlık, müdürlük yapan Ahmet Mithat Efendi, bu dergi ve gazetelerin çoğuna sahiplik yapmış hatta bazı dergi ve gazetelerin bütün yazılarını kendisi yazmıştır. Oğlu Kamil Yazgıç'ın hatıralarında bir gecede tek başına Tercüman-ı Hakikat'i nasıl çıkardığına dair bir anekdot vardır. Özellikle çalışanların iş başında kayıtsız ve dikkatsiz davranmasına tahammül edemeyen Ahmet Mithat Efendi bir gün matbaaya geldiğinde başla işlerle uğraşan çalışanlarını görünce onlara hakaret eder. Çalışanlar da bu sözleri hazmedemedikleri için matbaadan ayrılır ve onu tek başına bırakırlar. Bir anlamda grev yapan yazarlar ve dizgiciler, Ahmet Mithat Efendi'nin çaresiz kalıp kendilerinden özür dileyeceğini hatta yalvaracağını düşünürler. Ancak o, yalvarmayı gururuna yediremediği için insanüstü bir gayretle gazetenin bütün yazılarını yazar, bu yazıları eliyle dizer, tashih eder ve sabaha kadar gözünü bile kırpmadan gazetesini çıkarır. Ertesi sabah onun gazeteyi çıkaramayacağından emin olan çalışanlar, gazete dağıtıcılarının “Tercüman” diye haykırdıklarını görünce şaşkınlığa düşerler. Bu tartışma sırasında Ahmet Mithat Efendi'yi yalnız bırakanlar arasında Ahmet Rasim'de vardır.(Yazgıç 1940:26)

Ahmet Mithat Efendi'nin hikâye ve romanlarında da memlekete hizmet ve halkı aydınlatmak için gazetecilikle uğraşan kahramanlar vardır. Gazete sadece onun için değil roman ve hikâyelerinin kahramanları için de memlekette çok önemli bir mekanizmayı oynatan bir ocaktır. Müşahedat romanını da bir gazetecinin/yazarın bizzat kendisinin romanın kahramanlarından biri olduğu bir romandır. Ahmet Mithat Efendi, romanın girişinde sanatının önemli taraflarından birisinin gazetecilik olduğuna vurgu yaptıktan sonra, Şirket-i Hayriye'ye ait şikâyetlerin büyük bir kısmının kendi kaleminden çıktığını itiraf eder. Sadece gazetecilik sıfatına sahip olmuş olsaydı, kendisinde hiç insaf aranmaması lazım geldiğinden bahseden yazar, gazetecilik sıfatının yanında romancı, feylesof

gibi sıfatlara da haiz olduğundan yaptığı eleştirilerin insaf dairesi çerçevesinde olduğunu eklemeyi unutmaz. Öyle ki, Şirket-i Hayriye'den şikâyetçi olduğu kadar memnun kaldığı zamanlar da çoktur. Çünkü Şirket-i Hayriye'nin vapurları gazeteciler için aynı zamanda bir yazı odasıdır. Gazeteye yazılacak yazıların çok olduğu günler de Ahmet Mithat Efendi'de dâhil pek çok gazeteci, vapurun içerisinde sokuldukları küçük bir kabinde ve kısacık vapur seyahati sırasında dünyanın yazısını yazarlar. Ahmet Mithat Efendi, vapurda geçirdiği zaman kadar gazete idarehanesinde geçirecek zamanları olmadığı için, kendilerine yardımcı olan Şirket-i Hayriye'ye ve çalışanlarına teşekkür eder (Birinci 2000: 9).

VII. Evlilik Fikri: Kutsal ve Mutlu Bir Yuva:

Modernleşme hareketlerinin başladığı Tanzimat yıllarından itibaren pek çok Osmanlı aydınının, kadınların eskiye göre daha özgür olabilmeleri için her fırsatta düşüncelerini dile getirdikleri bilinmektedir. Ancak, toplumsal yapıdan kaynaklanan zorunluluklar, devlet eliyle yapılamayan bu düzenlemelerin, devrin romancıları tarafından dile getirilmesini gerekli kılmıştır. Ahmet Mithat Efendi de, özellikle evlilik kurumu çerçevesinde kadınların yerini, kadın/erkek ilişkilerini, kadınların eşlerini seçebilme haklarını sorgulamasıyla dikkati çeker. Bu noktada, kadınlar için ilerci fikirler savunan Ahmet Mithat Efendi'nin problem olarak gördüğü durumlardan biri görücü usulüyle evliliklerdir. Tanzimat'la birlikte değişen toplum hayatında aile kurumu etrafında ilk göze çarpan düşünce, evlilikten önce kadın ve erkeğin birbirini tanımasıdır. Batılı toplumlarda kadın ve erkek eş seçiminde özgürdür. Ancak Osmanlı toplumunda kadınların henüz kendi eşlerini seçme konusunda şahsi hürriyetlerine sahip olmadığı bilinmektedir. Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı tiyatro eserinden başlayarak, bu durumun meydana getirdiği kimi zaman gülünç, kimi zaman trajik durumlar devrin roman, hikâye ve tiyatrolarında sık sık konu edilmiştir. Ahmet Mithat Efendi, görücü usulüyle yapılan evliliklerin, kadınlar açısından önemli problemleri beraberinde getireceğinin farkındadır. Böyle bir evlilikte, kadının "evlilik" kurumuyla kendisi için güvenli bir hayat alanı inşa etmesi mümkün değildir. "Güvenli bir hayat alanı oluşturma" noktasında, dışarıdan çok özel bir alan olarak görünen evlilik kurumunun -hem evlilik hem de ayrı bir ev sahibi olma anlamında düşünüldüğünde- insanların birbirini tanımadan yapacakları bir evlilikle, felakete dönüşebileceği açıktır. Bu durum, kadınların eğitimsiz ve toplumsal hayatın dışında oluşları da hesaba katılırsa, bütünüyle, kocalarının keyfi davranışlarına katlanmaları gerçeğiyle yüz yüze gelmelerini de sağlayacaktır.

Bu tehlikeleri bertaraf edebilmek amacıyla, geleneksel yapının ve söylemin dışına çıkmak isteyen Ahmet Mithat Efendi de, Hikmet-i Peder adlı romanında

geleneksel söylemin dışında bir tavır geliştirmeye çalışır. Erken yaşta bilinçsizce yapılan evliliklerin nasıl aldatmayla sonuçlandığını, evlilik dışı yaşanan ilişkilerin hastalıklara sebep olacağı üzerinde durur. Ona göre doktor hastalığı tedavi edebilir ama ruhun tedavisi için bir hâkime/yol göstericiye ihtiyacı vardır. O da babadır. Baba, kötülüğün kaynağını tespit ederek, bu konuda önlemler alan kişidir. Babanın yol göstericiliğiyle tecrübelenen çocuklar, evlilik hayatında da doğru kararlar alabilecek bir bilince ulaşacaklardır. Ahmet Mithat Efendi evliliğe ilişkin düşüncelerini Doktor... Bey aracılığıyla ifade ederken, kendi romanı Taaffü'fe de vurgu yapar ve bu romandaki doktor kahramanın eğitimiyle meşgul olduğu kızı on üç on dört yaşına geldiğinde evlendirmek isteyen annesini rıza ettiğini söyler ve şöyle devam eder: “İşte ben tezc-i benat emrinde tamamıyla bu tabibin mesleğine tabiyim.” (Akyol 2014:51)

VIII. Sürgünde “Allah’ın Lütuf ve Merhametine İltica” ve Adalet Fikri

Rodos sürgünlüğü sırasında iyice acze düşen ve aydınlık günleri bile kara bir gece gibi görmeye başlayan Ahmet Mithat Efendi, sürgün olmanın getirdiği kötümserlikten dine sarnılarak kurtulur. Menfa’da, böylesi bir felakete karşı karşıya kaldığı günlerde kendisini selamete çıkaran şeyin din olduğunu ifade eden Ahmet Mithat Efendi, Allah’ın lütuf ve merhametine sığınmaktan başka çaresi kalmadığını anlayınca, fikirleri baştan aşağı değişmiş ve etrafında daha farklı şeyler aramaya başlamıştır: “*Hâlbuki benim en büyük kabahatim şimdiye kadar senin azamet-i kudret ve celalini hiç mülâhaza ve tefekkür edememiş olmaklığımdır. Senin beni bu felakete duçar etmekteğinde başka hiçbir hikmet olmasa yalnız beni kendi azamet için düşündürmeğe davetten ibaret olacak olan hikmet kâfidir, dedim.*” (İnci 2013: 128).

Rodos sürgünlüğü sırasında Ahmet Mithat Efendi, günahı, suçu olmadığı halde kendileri gibi ceza çeken insanlarla karşılaşır. Bu yüzden Menfa’da sık sık adalet düşüncesine vurgu yapar. Adalet konusu bu derecede önemseyen yazar, roman ve hikâyelerinde bu konuya temas eder.

Müşahadat romanında ise, Seyit Mehmet Numan’ın kızı Feride’nin hastalığından bahseden yazar, bir yandan da ilahi adaletin Karnik’in yakasına yapıştığını görünce rahatlar, içi ferahlar. Karnik, yaptığı bütün kötülüklerin cezasını Fransa’da bir hapisane hücrelerine kapatılarak öder:

“*Bin hükema tarafından, bin türlü vakayı ile tatbik ve tecrübe olunarak mertebe-i tahakkuka vardırılmıştır ki Cenabül adlül’-adilin ahkemül’-hakimin (Adillerin en adili, hakimlerin en hakimi olan Cenab-ı Allah) bazı müstehakların cezalarında ihmal ederse de ihmal etmez. Elbette herkesin ceza-yı amelini verecektir. Tabiatlarında şekavete inhimak olanlardan maada hiçbir kimse bu hakikat-ı zahireyi, bu hikmet-i bahireyi redd için cebr-i nefis eylemez.*” (Birinci 2000: 301).

SONUÇ

Sonuç olarak, edebi metinlerin yazarların hayatından bağımsız bir varoluşa sahip olmadıkları düşüncesinden yola çıkarak, Ahmet Mithat Efendi'nin kurmaca eserlerinde yaptığı şeyin bir anlamda kendini anlatmak olduğunu söyleyebiliriz. Cemal Süreya'nın "Şairin hayatı şüire dâhildir." sözünü, "Ahmet Mithat Efendi'nin hayatı, kurmaca eserlerine dâhildir." şeklinde uyarlayarak, onun hem kendi yaşamöyküsüne ait metinleri hem de hakkında yazılmış hatıraları ve biyografileri alt alta koyduğumuzda, kurmaca metinlerin, yazarın yaşamını ortaya koymada belirleyici bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi, gerek gazete yazıları gerek kurmaca eserleriyle yenileşme sürecinin daha az hasarla atlatılmasına yardımcı olmuş ve bir anlamda boşluğu dolduran bir baba rolü üstlenmiştir. Boşluğu doldurmak açısından bakıldığında Ahmet Mithat Efendi'nin kurmaca eserlerinin roman tekniğine uygun olmaması, batılı anlamda bir roman sistemini kuramamış olması, edebi bir kıymetinin olmadığı gibi hükümlerin de geçersiz olduğu görülmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin amacı, roman tekniğine uygun dört başı mamur eserler üretmekten çok, kurmaca eserleriyle halkın cehaletini, bilgi noksanlığını ortadan kaldırmaktır. Bu bağlamda, Ahmet Mithat Efendi'nin, ürettiği metinlerle kendi hayatı arasındaki yoğun geçişliliğin sebeplerinden birinin de içerisinden çıktığı topluma yol gösterici, ya da telafi edici babalık olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat Efendi Bütün Eserleri, Romanlar XIII, *Müşahedat*, (hzl.) Necat Birinci, 2000.
- Ahmet Mithat Efendi, *Sevda-yı Say u Amel*, İstanbul, Kırkanbar Matbaası, 1296.
- Ahmet Mithat Efendi, *Teşrik-i Mesai, Taksim-i Mesai*, İstanbul, Kırkanbar Matbaası, 1296.
- Ahmet Mithat Efendi, *Menfa*, (Haz. Handan İnci), Kapı Yayınları, İstanbul: 2013.
- Ahmet Mithat Efendi, *Hikmet-i Peder*, (hzl) Gizem Akyol, Dergâh Yayınları, İstanbul: 2014
- Bir Jübilenin İntiba'ları Ahmet Mithat'ı Anıyoruz*, (Hzl) Hakkı Tarık Us, Vakit Gazetesi Kütüphanesi, İstanbul: 1955
- Çapanoğlu, Münir Süleyman (1964), *İdeal Gazeteci Efendi Babamız Ahmet Mithat*, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.
- Çelikkol, Zeki(1985), *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Demir, Yavuz (2002), *Zaman Zaman İçinde Roman Roman İçinde: Müşahedat*, Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Ecevit, Yıldız (2009), *"Ben Buradayım"*, Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erbay Erdoğan-Ali Utku (2005). *İktisat Metinleri*, Konya: Çizgi Yayınevi.
- Esen, Nüket (2006), *"Ahmet Mithat: Hayat, Külliyyat"*, Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Gökçek, Fazıl(2014), *"Ahmet Mithat Efendi'nin Bilinmeyen Bir Romanı"*, Yeni Türk Edebiyatı, s. 9, ss. 7-16.
- Gökçek, Fazıl (2012), *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tunç, Gökhan(2008), *"Müşahedat Postmodern Bir Roman mı?"*, TUBAR, 2008, Güz, s.239-250.
- Okay, Orhan (1989), *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Okay, Orhan (1989). *"Ahmet Mithat Efendi" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Oral, Mustafa (2008), *"Sultan II. Abdülhamit Döneminde "Bir Çerkez Tarihi" Yazılması Girişimi"*, ÇTTAD, VII/16-17 (2008 Bahar/Güz), ss.71-88.
- Parla, Jale(2002), *Don Kişot'tan Bugüne Roman*,4 Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Parla, Jale (1993), *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Uğurcan, Sema (1986), "Ahmet Mithat Efendi'nin Hatıratı İle Romanları Arasındaki Münasebet", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, İstanbul.
- Ülgen, Erol (1994), *Ahmet Mithat Efendi'de Çalışma Fikri*, İstanbul: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Yazgıç, Kamil (1940), *Ahmet Mithat Efendi Hayatı ve Hatıraları*, İstanbul: Tan Matbaası.
- Yunus Nadi, Kısm-ı İctimai "Ticaret-i Bahriye Hakkında, -Hatırat ve Mülaha-zat-", *Donanma Mecmuası*, 3. sene, sayı: 33, Teşrinisani, 1328, s.418-423.

KOMPULSİF SATIN ALMA: KİŞİSEL FAKTÖRLER, POSTMODERN TÜKETİM ŞEKİLLERİ VE REKLAMA KARŞI TUTUMUN ROLÜNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA¹

A Research for the The Role of Personal
Factors, Postmodern Consumption Styles and
Attitudes Towards Advertising on Compulsive
Buying

Gönderim Tarihi: 05.03.2016

Kabul Tarihi: 09.06.2016

Filiz EROĞLU*

Öz: Tüketicilerin kontrol edemedikleri, bir dürtü sonucu gerçekleştirdikleri kompulsif satın alma davranışı günümüzde olumsuz ekonomik ve sosyal sonuçları nedeniyle bireyleri ve ülkeleri tehdit eder bir hal almıştır. Bu araştırma; materyalizm, benlik saygısı ve psikolojik rahatsızlıklardan oluşan kişisel faktörlerin; hedonik tüketim, statü tüketimi, gösterişçi tüketim, moda yönelimli tüketim ve içtepisel satın almadan oluşan postmodern tüketim şekillerinin ve reklama karşı tutumun kompulsif satın alma eğilimi üzerindeki rolünü araştırmak için, hazır giyim sektöründe gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze ve bırak-topla anket yöntemleri kullanılarak İstanbul, Balıkesir ve Çanakkale illerinde ikamet eden 18 yaş üstü 892 katılımcıdan elde edilen verilerle yapılan analizlerin sonucunda; hedonik tüketimin, materyalizmin ve reklama karşı tutumun kompulsif satın alma eğilimi üzerinde anlamlı etkisi bulunmuş, benlik saygısı ve içtepisel satın almanın istatistiksel olarak anlamlı bir belirleyici olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kompulsif Satın Alma, Materyalizm, Benlik Saygısı, Psikolojik Rahatsızlıklar, Hedonik Tüketim, Statü Tüketimi, Gösterişçi Tüketim, Moda Yönelimli Tüketim, İçtepisel Satın Alma, Reklama Karşı Tutum.

Abstract: Recently compulsive buying behavior, which consumers do not control over and realized by an urge, threatens people and countries via its negative economic and social outcomes. This study investigates the role of materialism, self-esteem and psychological diseases as personal factors; hedonic consumption, status consumption, conspicuous consumption, fashion-oriented consumption and impulsive buying as postmodern consumption styles and attitudes towards advertising on compulsive buying tendency

¹ Bu araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Pazarlama Anabilim Dalı'nda Filiz Eroğlu tarafından hazırlanan "Kompulsif Satın Alma Eğiliminde Kişisel Faktörlerin, Postmodern Tüketim Şekillerinin ve Bir Pazarlama Çabası Olarak Reklamın Rolü" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Doktor, İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Pazarlama Anabilim Dalı,
e-posta: filizeroglu79@gmail.com

within a product specific concept, clothing. Using face-to-face and self-completion survey methods, data was gathered from 892 participants aged 18 years or older in three cities of Turkey. Findings reveal that hedonic consumption, materialism and attitudes towards advertising has significant effect on compulsive buying tendency, while self-esteem and impulsive buying does not significantly predict it.

Keywords: Compulsive Buying Tendency, Materialism, Self-Esteem, Psychologic Disorders, Hedonic Consumption, Status Consumption, Conspicuous Consumption, Fashion-Oriented Consumption, Impulsive Consumption, Attitudes Towards Advertising.

GİRİŞ

Çağımızda bireysel iflaslara varan borçlanmaların arttığı, bu durumun ciddi boyutlarda sosyal ve ekonomik olumsuz sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Sorunun nedenleri arasında işaret edilen ve farklı taraflarca araştırılan, tüketicilerin kontrol edemedikleri tüketim davranışlarından biri de kompulsif satın almadır.

Kompulsif satın alma; tüketicinin, genellikle stres ve kaygı gibi olumsuz duyguları azaltmak amacıyla, alışveriş yapmak için çok güçlü, kontrol edilemeyen, kronik hale gelen ve tekrarlayan bir dürtüye sahip olmasının söz konusu olduğu satın alma şeklidir (Edwards, 1993:67). Literatürde bu kavramın kişisel faktörler, ailevi faktörler, biyolojik faktörler ve çevre faktörleri gibi çeşitli nedenlerden etkilenebildiği belirtilmiştir (Workman ve Paper, 2010). Alanyazında kişisel faktörler arasında tüketicilerin yüksek materyalist değerleri (Faber ve O'Guinn, 1989; Yurchisin ve Johnson, 2004), düşük benlik saygısı (DeSarbo ve Edwards, 1996; Moore, 2009), yüksek stres, kaygı ve depresyon seviyesi (Ridgway vd., 2008; Sohn ve Choi, 2012), utanma eğilimi (Yi, 2012), paraya karşı olumlu tutum (Palan vd., 2011), obsesif-kompulsif davranış eğilimi (Kwak vd., 2006; Rodriguez-Villarino vd., 2006), içtepesel davranış eğiliminin (Williams ve Grisham, 2012) kompulsif satın almanın belirleyici nedenleri olarak ifade edildiği görülmektedir.

Bunun yanı sıra, içinde bulunduğumuz postmodern tüketim çağının belli başlı tüketim kalıplarının kompulsif satın alma davranışı üzerindeki rolünün tespit edilmesinin önemli bir konu haline geldiği söylenebilir. Postmodern tüketicinin faydacı tüketim yapmak yerine, benliği geliştirme, haz alma, kendini birey olarak topluma kabul ettirme ve başkalarının saygısını kazanma gibi amaçlarla gerçekleştirilen tüketim şekillerine kaydığı görülmektedir (Odabaşı, 2012). Hedonik tüketim, statü tüketimi, gösterişçi tüketim, moda yönelimli tüketim ve içtepesel satın alma, postmodern tüketicinin gerçekleştirdiği belli başlı tüketim şekilleri arasında sayılabilir.

Öte yandan, içinde bulunduğumuz postmodern tüketim çağında tüketicileri kompulsif satın almaya ittiği görüşü ile kamuoyunda günah keçisi ilan edilen pazarlama çabalarının (Roberts, 1998) rolünün araştırılmasının da önem arz ettiği öngörülebilir. Söz konusu pazarlama çabaları içinde de özellikle reklamın, tüketim kültürünün önemli öğelerini topluma empoze etme konusunda büyük rol oynadığına dair bir kanı bulunmaktadır (Faber vd., 1987). Ancak reklamın da diğer pazarlama çabaları gibi kompulsif satın alma ile ilişkisinin bilimsel olarak fazla araştırılmadığı görülmektedir. Tüketicilerin reklamlara karşı geliştirdikleri tutumun kompulsif satın alma eğilimi üzerindeki etkisinin belirlenmesi de önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Özetle bu araştırmanın amacı; benlik saygısı, materyalizm ve stres, kaygı ve depresyondan oluşan psikolojik rahatsızlıkların; hedonik tüketim, statü tüketimi, gösterişçi tüketim, moda yönelimli tüketim ve içtepsel satın almanın dahil edildiği postmodern tüketim şekillerinin ve bir pazarlama çabası olarak reklama karşı tutumun kompulsif satın alma eğilimi üzerinde oynadığı rolün, hazır giyim sektöründe yapılacak bir araştırma ile tespit edilmesidir.

LİTERATÜR TARAMASI

Kompulsif Satın Alma

Olumsuz durum ve duygulara bir tepki şeklinde gelişen, kronik ve tekrar edici özelliği bulunan, durdurmanın zor hale geldiği ve zararlı sonuçlara yol açan satın alma davranışı, kompulsif satın alma olarak tanımlanmıştır (O'Guinn ve Faber, 1989:155). Literatürde kompulsif satın alma ile ilgili kullanılan ilk kavramların, Kraepelin (1915)'in kullandığı *oniomania* ve Bleuler (1924)'in kullandığı *buying mania* olduğu belirtilmiştir. Söz konusu kavramlar, borçlarını devamlı şekilde erteleyen, satın almanın bir zorunluluk şeklinde hissedildiği satın alma delisi kişiler için kullanılmıştır (Lo ve Harvey, 2011:79). Kompulsif satın alma davranışının kavramsal ifadesinin geçmişine bakıldığında, Faber ve O'Guinn (1989) kompulsif satın almayı bir takıntılı davranış türü olarak ifade ederken, Krych (1989) ve Scherhorn (1990) bir bağımlılık türü; Lejoyeux vd. (1996) duygudurum bozukluğu olarak ele almıştır. Amerikan Psikiyatri Derneği'nce yayımlanan DSM-IV-TR sınıflandırmasında kompulsif satın almanın başka türlü adlandırılmayan dürtü kontrol bozuklukları altında değerlendirildiği ifade edilmiştir (Mueller vd., 2010).

Kompulsif satın alıcıların yüksek ihtimalle daha düşük benlik saygısına (D'Astous, 1990; Yurchisin ve Johnson, 2004), daha yüksek materyalist değerlere (DeSarbo ve Edwards, 1996; Roberts, 2000; Xu, 2008), yüksek seviyede stres, kaygı ve depresyona sahip oldukları (Ridgway vd., 2008; Sohn ve Choi,

2012) ve bu olumsuz durumdan uzaklaşmak için satın alma gerçekleştirdikleri ifade edilmiştir. Hirschman ve Stern (2001), Gwin vd. (2005) ile Raab vd.'nin (2011) araştırmaları kompulsif satın almanın biyolojik, özelinde genlerle ilgili ve nörolojik nedenlere dayandığı yönünde bulgular sunmuş; Gwin vd.'nin (2004; 2005) araştırmaları ise ebeveyn özelliklerine dikkat çekmiştir. Modaya duyulan ilginin ve iyi giyinmenin öneminin de kompulsif satın alma üzerinde olumlu etkisinden bahsedilirken (Park ve Burns, 2005; Johnson ve Attmann, 2009), pazarlama çabaları dahilinde reklamın (Lejoyeux vd., 1999; Guo ve Cai, 2011; Sohn ve Choi, 2012) ve promosyonun etkilerinin (Lejoyeux vd., 1999; Rajagopal, 2008) de incelendiği görülmektedir. Davranışlarının sonucunda genellikle mutsuzluk, suçluluk, utanma gibi duygular yaşamakta olan kompulsif satın alıcıların (O'Guinn ve Faber, 1989) satın alma davranışını sosyal statü ile bağdaştırdıkları kaydedilmiştir (D'Astous, 1990; Elliott, 1994). Ayrıca kompulsif satın alıcıların çoğunluğunu kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir (O'Guinn ve Faber, 1989; Roberts, 1998). Faber ve O'Guinn (1989) ABD'de %2 ile %8 arasında, Koran vd. (2006) %5,8 oranında, Magee (1994) %12 oranında ve Hassay ile Smith (1996) %16 oranında kompulsif satın alıcı olduğunu kaydetmiştir. Bu davranış bozukluğunun yirmili yaşların başlarında başladığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Christenson vd., 1994; Koran vd., 2006).

Bu araştırmaya, postmodern tüketim kültüründe kompulsif satın alma eğilimi üzerinde en fazla rol oynayabileceği düşünülen şu faktörler dahil edilmiştir:

- A. Kişisel faktörler
- B. Postmodern tüketim şekilleri
- C. Reklama karşı tutum

A. KİŞİSEL FAKTÖRLER

Araştırmada kişisel faktörler içine, alanyazında kompulsif satın alma ile ilişkisi araştırılıp anlamlı ilişki bulunan faktörler arasından konu ile en fazla bağlantılı olacağı öngörülen benlik saygısı, materyalizm ve stres, kaygı depresyondan oluşan psikolojik rahatsızlıklar alınmıştır.

H₁: Kişisel faktörler, tüketicilerin kompulsif satın alma eğilimini etkilemektedir.

Benlik Saygısı

Benlik saygısı, bireyin kendine ne kadar önem ve değer verdiği, kabullendiği, ne kadar sevdiği ve saygı duyduğu ile ilgili bir dereceleme ifadesi olarak tanımlanmıştır (Palan vd., 2011). Literatürdeki ilgili pek çok araştırma, ileri

derecede kompulsif satın alma davranışı sergileyenlerin düşük benlik saygısına sahip olduğunu göstermiştir (D'Astous vd., 1990; Scherhorn vd., 1990; Roberts, 1998; Ridgway vd., 2008). Wu (2006) araştırmasında, düşük benlik saygısı olanların kendilerine dair olumsuz değerlendirmelerinden ve neticesinde ortaya çıkan olumsuz etkilerden kurtulmak için satın almaya yönelebileceklerini vurgulamıştır. Bu çalışmada da benlik saygısı, kompulsif satın alma üzerinde anlamlı rol oynayacak kişisel faktörlerden biri olarak belirlenmiştir.

H_{1a}: Tüketicilerin benlik saygı seviyelerinin yükselmesi, kompulsif satın alma eğilimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Materyalizm

Materyalizm, tüketicilerin mal varlıklarına verdiği önemle ilgili bir kavram olarak tanımlanmıştır (Belk, 1984:291). Başka bir ifade ile materyalizm, hayata dair temel hedefleri yerine getirecek, istenilen konuma gelinmesini sağlayacak mal varlıklarına sahip olunması ile ilgili kavram olarak tanımlanırken (Richins ve Dowson: 1992:304), materyalist değerler, bireyin maddi varlıkların hayatında oluşturduğu önem ile ilgili edildiği inançlara dair bir olgu olarak tanımlanmıştır (Richins ve Dowson, 1992:308). Belk (1985) materyalizmin çekememezlik, sahip olma ve cimrilik olmak üzere üç boyutu ile bir ölçek geliştirmiştir. Daha sonra Richins ve Dowson (1992) farklı üç boyuttan oluşan bir ölçek hazırlamışlardır. Bu yapıya göre materyalizm; sahip olma, mutluluk ve başarı olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır.

İçinde yaşanan tüketim kültürünün esasını materyalist değerlerin oluşturduğu, yaşam amacı olarak söz konusu değerlerin içselleştirilmesinin de bireyi satın alma davranışına ve maddi varlıklara sahip olmaya daha fazla yönelttiği belirtilmiştir (Dittmar, 2005b:472). Yapılan pek çok araştırma, materyalist değerlerin kompulsif satın alma üzerinde önemli rolü olduğunu ortaya koymuştur (O'Guinn ve Faber, 1989; DeSarbo ve Edwards, 1996; Roberts vd., 2003; Dittmar, 2005a, b; Xu, 2008; Johnson ve Attmann, 2009). Roberts (2000) tüketim kültürünün statü tüketimi ile birlikte iki önemli ögesinden biri olarak gördüğü materyalizmin merkezîyetçilik (sahip olma) ve mutluluk boyutlarının kompulsif satın alma ile anlamlı ilişkisini tespit etmiştir. Bu çalışmada da, diğer faktörlerle ilgisi ve taşıdığı önem nedeniyle kişisel faktörler içinde materyalizme yer verilmiş, kompulsif satın alma eğiliminin bir belirleyicisi olduğu öngörülmüştür.

H_{1b}: Tüketicilerin materyalist eğilimlerinin yükselmesi, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

Psikolojik Rahatsızlıklar (Stres-Kaygı-Depresyon)

Yüksek uyarılma seviyesinden kaynaklanan stres, kaygı ve depresyonun kompulsif satın alma ihtimalini artırıcı nedenler olarak kaydedildiği görülmektedir. (Workman ve Paper, 2010:98). Satın alma davranışı, stresle başa çıkmak için kullanılan yöntemlerden biri olarak gösterilebilir (DeSarbo ve Edwards, 1996). Düşük benlik saygısı ile aynı başlık altında belirtilen stres ve depresyon, aşırı satın alma davranışının nedenlerinden biri olarak ifade edilmiştir (Wu, 2006). Kompulsif satın alma ile ilgili geliştirilen bilişsel-davranışsal modelde birer iç tetikleyici olarak depresyon ve kaygıya yer verilmiştir (Kellet ve Bolton, 2009). Sohn ve Choi (2012) araştırmalarında, kompulsif satın almaya giden yolda bir uyarıcı olarak ifade ettikleri stres ile diğer faktörlere tepki olarak kaygı ve depresyonun oluştuğunu, bunun da kompulsif satın almaya dönüştüğünü ifade etmişlerdir. Stres, kaygı ve depresyonun, alışverişi tetikleyen nedenler arasında olduğu belirtilmiştir (Ünsalver, 2011:159). Araştırmalarda, kompulsif satın alma yapanların yapmayanlara göre daha yüksek kaygıya (Valence vd., 1988; Edwards, 1993; Roberts ve Jones, 2001), strese (Ridgway vd., 2008; Sohn ve Choi, 2012) ve depresyona (Moore, 2009; Ergin, 2010; Sohn ve Choi, 2012) sahip oldukları ortaya konmuştur. Bu araştırmada, postmodern tüketicinin maruz kaldığı öngörülen stres, kaygı ve depresyondan oluşan psikolojik rahatsızlıklara, kompulsif satın alma eğilimi üzerinde rolü araştırılacak bir faktör olarak kişisel faktörler içinde yer verilmiştir.

H_{1c}: Tüketicilerin psikolojik rahatsızlık seviyelerinin yükselmesi, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

B. POSTMODERN TÜKETİM ŞEKİLLERİ

Postmodernizm akımının, tüketim kültürünün bugünkü haline gelmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir (Odabaşı, 2012:103). Modern çağın tarafsızlık, mantık, akılcılık gibi kavramlarının yerini postmodern çağda sezgi, yaratıcılık, tahmin, duygu ve ilgilenim gibi kavramlar almıştır (Brown, 1993:22). Postmodernizmde tüketici sadece tüketici olmaktan çıkmış, bir üretici haline de gelmiştir (Fırat vd., 1995:52). Postmodern tüketim yapıları, çoğulculuğu ve farklılaştırılmamışlığı benimseyen topluma dönüşümü yansıtmakta, postmodern tüketici de, sembolleri ve imajları tüketen ve üreten aktif bir tüketici özelliği taşımaktadır (Odabaşı, 2012:103-105). Postmodern kültürde tüketicinin çevresiyle iletişim ve etkileşime girmesi, sosyal ve kültürel anlamlar yüklediği ürünler sayesinde gerçekleşmektedir. Farklı bir tanımlamada da, postmodern tüketicinin dokuz özelliğinden biri olarak farklı amaçlara hitap eden alışverişçi özelliği ifade edilmiştir (Odabaşı, 2012:120-122). Bu bağlamda, postmodern

tüketicinin gerçekleştireceği tüketim şekilleri arasında hedonik tüketim, statü tüketimi, gösterişçi tüketim, moda yönelimli tüketim ve içtepisel satın alma sayılabilir.

H₂: Tüketicilerin farklı tüketim şekillerine olan eğilimi, kompulsif satın alma eğilimini etkilemektedir.

Hedonik Tüketim

Hedonik tüketim, tüketici davranışının algı, hayaller ve duygusallık boyutlarıyla ilgilenen alanı olarak tanımlanmıştır (Hirschman ve Holbrook, 1982:92). Başka bir ifade ile, tüketici davranışının duygu ve deneyim yönleriyle ilgilidir (Miranda, 2009:130). Babin vd. (1994:646) alışverişin eğlenceli ve duygusal yönlerinin, hedonik alışveriş değerini oluşturduğunu ifade etmiştir. Babin vd.'nin (1994:654) geliştirdikleri ölçekte eğlence, büyülenme, heyecan, kaçma, anıdalık ifadeleri, hedonik tüketimin temel yönleri olarak önerilmektedir. Günümüzde, faydacı tüketimden ziyade, öznel ve simgelerle ilgili olan hedonik tüketimin ileri boyutlarında kompulsif satın almaya neden olabileceği öngörülebilmektedir.

H_{2a}: Tüketicilerin hedonik tüketime eğilimlerinin yükselmesi, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

Statü Tüketimi

Statü tüketimi, tüketim kültürünün temel öğelerinden biri olarak ifade edilmiştir (Roberts, 2000). Statüyü simgeleyen ürünlerin tüketimini gerçekleştirerek sosyal konumu yükseltme amacı taşıyan statü tüketimi (Eastman vd., 1999), beraberinde aşırı para harcamayı getirerek ileri derecede kronik bir kompulsif satın almaya da dönüşebilir (Belk, 1988:139). Yapılan bir araştırmada, kompulsif satın alma yapanların yüzde 14'lük kısmının yaptıkları satın almayı, statülerinin bir gereği gördükleri ifade edilmiştir (Lejoyeux vd., 1999). Roberts (2000) ise araştırmasında statü tüketimin kompulsif satın alma ile olumlu ilişki içinde olduğunu belirtmiştir. Buradan yola çıkılarak, statü tüketimi eğiliminin kompulsif satın alma eğilimini olumlu yönde etkilediği öngörülmüştür.

H_{2b}: Tüketicilerin statü tüketimine eğilimlerinin yükselmesi, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

Gösterişçi Tüketim

Yapılan araştırmalarda, gösterişçi tüketimin ve statü tüketiminin aynı tüketim davranışını tanımlamak için çoğu zaman birbiri yerine kullanıldığı görülmek-

tedir (O’Cass ve McEwen, 2004:26). Gösterişçi tüketim ürünleri, hem görülebilen, hem de yüksek gelirle ilişkilendirilebilen ürünler olarak tanımlanmıştır (Khamis vd., 2010:10). Gösterişçi tüketim, statü çağrıştıran ürün ve markalara sahip olma yoluyla prestij kazanmaktan öte; başkalarının bulunduğu ortamlarda ürünlerin göstererek kullanımına odaklanmaktadır. Diğer bir deyişle gösterişçi tüketimde, kullanılan ürünün başkaları tarafından görülme arzusu söz konusudur. Sosyal çevresi ile sembolik anlam yüklediği ürünler yoluyla iletişim kuran postmodern tüketici için gösterişçi tüketimin ileri derecelerde kompulsif satın alma eğiliminde rol oynayabileceği düşünülmüştür.

H_{2c}: Tüketicilerin gösterişçi tüketime eğilimlerinin yükselmesi, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

İçtepesel Satın Alma

Tüketicilerin anlık, düşünmeden, plansız şekilde gerçekleştirdikleri satın alma davranışı olarak ifade edilen içtepesel satın alma (Rook, 1987:190) ile ilgili üç özellikten bahsedilmiştir (Piron, 1991): 1) Plansız şekilde gerçekleşmesi, 2) Mağaza içi bir uyarıcının varlığı, 3) Zevk alma deneyimi. İçtepesel satın alma davranışı, tüketicinin seçim yapmasının ve tedbirli davranmasının söz konusu olmadığı satın alma davranışı olarak anlık gerçekleşir (Rook, 1987:191). İçtepesel satın alıcılarda o an birden gelişen satın alma isteği, psikolojik olarak dengesizlik, bir çatışmanın içinde olma duygusunun varlığı, bilişsel olarak değerlendirme yeteneğinin azalması ve sonuçlarına aldırmaksızın oluşan satın alma arzusunun içtepesel satın alma yapmayanlara göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Rook ve Hoch, 1985:24). Buradan yola çıkılarak, postmodern tüketicinin ileri derecede gerçekleştireceği içtepesel satın alma davranışının kompulsif satın almaya dönüşebileceği söylenebilir.

H_{2d}: Tüketicilerin içtepesel satın alma davranışına eğilimlerinin yükselmesi, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

Moda Yönelimli Tüketim

Moda yönelimli olma, başkalarının bireyin kıyafeti ile ilgili algılamalarını ne derece önemsendiği şeklinde ifade edilmiştir (Park ve Burns, 2005). Sosyal benlik imajlarını yükselterek sosyal çevrelerine uygunluğu amaçlayan bireyler, bu amacı gerçekleştirmek için moda kıyafetlerden yararlanırlar (Handa ve Khare, 2013:114). Çünkü; moda ürünlerin, sosyal imajı yükseltme gibi bir işlevi olduğundan bahsedilmektedir (Dubois ve Duquesne, 1993). Gutman ve Mills (1982) moda yönelimliliğin dört boyutundan bahsetmiştir: Moda liderliği, moda ilgi, iyi giyinmenin önemi ve moda karşıtı tutum. Park ve Burns (2005) araştır-

malarında sadece moda ilgi boyutunun kompulsif satın alma üzerinde anlamlı rolü olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Johnson ve Attmann (2009) yaptıkları araştırmada, moda yönelimli tüketimin sadece moda ilgi boyutunun, hazır giyim sektörü özelinde, kompulsif satın alma ile anlamlı ilişkisini ortaya koymuştur. Trauttman-Attmann ve Johnson (2009)'ın araştırmasında ise, moda ilgi boyutunun yanısıra iyi giyinmenin öneminin de kompulsif satın alma ile ilişkisinin araştırıldığı, moda ilginin kompulsif satın almanın önemli bir nedeni olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Hazır giyim sektörü özelinde gerçekleştirilecek bu araştırmada postmodern tüketim şekillerinden biri olarak moda yönelimli tüketimin kompulsif satın alma eğilimi üzerindeki rolü araştırılmıştır.

H_{2e}: Tüketicilerin moda yönelimli tüketime eğilimlerinin yükselmesi, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

C. REKLAMA KARŞI TUTUM

Valence vd.'nin (1988) geliştirdikleri kompulsif satın alma modelinde, kompulsif satın almanın nedeni olarak kaygı gösterilmiştir. Kaygıyı etkileyen faktörlerden biri olarak yer verilen kültürel ve çevresel faktörlere ticari çevre ve reklam dahil etmiştir. Araştırmacılar araştırmalarında, materyalist düşüncenin yayılması konusunda reklamın önemli rol oynadığını, reklamların kompulsif satın almaya neden olan faktörlerden biri olduğunu belirtmişlerdir.

Postmodern toplumlarda sosyal sınıf atlamanın, arzu edilen tüketim gruplarına katılmak olarak algılandığı söylenebilir ve hangi grupta neyin nasıl tüketileceğinin reklamlar tarafından öğretildiği öngörülmüştür (Atiker, 1998:38). Günümüzde materyalizmle ilişkilendirilen pazarlama, tüketim kültürünün sorumluları arasında kabul edilmektedir (O'Shaughnessy ve O'Shaughnessy, 2002:524). Hatta pazarlamacıların verdikleri kararların kompulsif satın alma yapanlar, diğer tüketiciler, kredi kuruluşları ve ülke ekonomisi için olumsuz etki oluşturabileceğinden bahsedilmiştir (Bragg, 2009:çevrimiçi).

Faber vd. (1987), kitlesel medyanın kompulsif satın alma davranışı üstündeki rolünü araştırdıkları çalışmalarında kompulsif satın alıcılarla mülakatlar gerçekleştirmiş, mülakatların sonucunda reklamın kompulsif satın alma davranışına doğrudan etkisinin olmadığını, tüketim yoluyla bireylerin mutlu olacağını empoze etmesi nedeni ile dolaylı yoldan reklamın etkisinin olabileceğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, reklamların materyalist düşüncüyü insanlara iletmesi yönüyle kompulsif satın almada rolü olabileceğinden bahsedilmiştir (Valence vd., 1988:421). Başka bir çalışmada reklamların, kompulsif satın alıcıları daha kolay ikna ettiği ve kompulsif satın alıcıların reklamlara karşı daha

olumlu tutum geliştirdikleri kaydedilmiştir (D'Astous vd., 1990). Postmodern tüketim toplumu tüketicilerinin benliklerini belirli ürünler yoluyla tamamladıkları, bu ürünlerin de reklamlar tarafından tanıtıldığı ifade edilmiş; dolayısıyla düşük benlik saygısının kompulsif satın alma üzerindeki rolünün de bu şekilde açıklanabileceği belirtilmiştir (Elliott, 1994:163). DeGraff vd. (2005) reklamın kompulsif satın almaya etkisinden söz etmiştir. Farklı araştırmalarda, bir pazarlama çabası olarak reklamın kompulsif satın alma davranışına etkisi doğrulanırken (Moore, 2009; Guo ve Cai, 2011; Sohn ve Choi, 2012) Lejoyeux vd. (1999) reklamın kompulsif satın alma ile anlamlı ilişkisi olmadığı yönünde sonuca ulaşmışlardır. Tüm bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, bu araştırmaya, postmodern tüketicilerin kompulsif satın alma eğilimleri üzerinde etkisi olabileceği düşünülen bir pazarlama çabası olarak reklama karşı tutum dahil edilmiştir.

H₃: Tüketicilerin reklama karşı tutumları, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

YÖNTEM

Kompulsif satın alma eğilimi üzerinde kişisel faktörler, postmodern tüketim şekilleri ve reklama karşı tutumun rolünü araştıran bu araştırmaya, 18 yaşından büyük, İstanbul, Balıkesir ve Çanakkale illerinde ikamet eden tüketiciler katılmıştır. Zaman ve maliyet kısıtı nedeniyle bu illerde ikamet eden tüketicilerle çalışılmıştır. Örnek büyüklüğünün hesaplanmasında, ana kütle standart sapma ve varyansların bilinmesi çoğunlukla olanaksız olduğundan oranlar yoluyla tahmin yoluna gidilmiştir. Oranlar ile ilgili bir bilgi olmasa da, π (1 - π) çarpımının en yüksek binom varyans değeri alacağı bilinmektedir. Buradan yola çıkarak $0,5 \times 0,5 = 0,25$ değeri, araştırma için esas alınmış, literatürden edinilen bilgilere dayanılarak $e = 0,03$ ve $\alpha = 0,05$ kabul edilmiştir. En yaygın kullanılan örnekleme formülünde değerler yerine konulduğunda aşağıdaki sonuca ulaşılmıştır.

$$n = \pi (1 - \pi) / (e/Z)^2$$

$$n = 0,05 \times 0,05 / (0,03/1,96)^2$$

$$n = 1067$$

Örnek büyüklüğü 1067 olarak belirlenmiş, toplamda 1075 anket toplanmıştır. Bazı anketlerin hatalı doldurulduğu görülmüş, elemeler sonucunda kalan 892 anketle araştırmaya devam edilmiştir.

Araştırmada örnekleme yöntemi olarak tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda ve yargısal örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Kolayda ör-

nekleme yöntemi, zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle seçilecek bireylerin sadece ulaşılabilir olanlarının, diğer bir deyişle bilginin en kolay toplanabileceği bireylerin örnek kapsamına alınması ile gerçekleştirilen bir yöntemdir (Gegez, 2007:249; Kurtuluş, 2010:63). Yargısal örnekleme ise, konu ile ilgili bilgili bir araştırmacının, araştırmamanın beklentilerini karşıladığı yönündeki inancına dayalı olarak örnekleme seçmesine dayanan bir yöntemdir (Hair vd., 2000:355). Araştırmacının, ana kütledeki bireylerin özelliklerini doğru şekilde tespit edip ona göre seçim yaptığı durumlarda doğru sonuçlar alınabilmekte, hatta bazı durumlarda diğer tesadüfi örnekleme yöntemlerinden daha iyi sonuç verebilmektedir (Kurtuluş, 2010:65). Yapılan ön çalışmalarda yargısal örnekleme kullanılarak kompulsif satın alma yaptığı bilinen tüketicilerden Türk kompulsif satın alıcılara yönelik bilgi toplanmıştır. Gerçekleştirilen anket çalışmasında da, kolayda örneklemenin zaman ve maliyet avantajlarından yararlanılmıştır.

Türk tüketicilerin kompulsif satın alma davranışı farklı araştırmalarda ele alınmıştır (Erkmen ve Yüksel, 2008; Ergin, 2010; Öztürk, 2010; Ünsalver, 2011; Eren vd., 2012; Bilgen, 2014). Ancak, postmodern unsurların dahil edildiği bu araştırmada Türk tüketicilerin konuya bakış açısı, daha önceden çalışılmış faktörlerin uyumu, yabancı kaynakların bulguları ile aradaki benzerlikler ve farklılıkları anlamak ve olası yeni bulguları keşfetmek için kendini kompulsif satın alıcı olarak tanımlayan 15 tüketici ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Zaman ve maliyet kısıtı nedeniyle görüşülen 15 kişi, kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Sonuçlar değerlendirildikten sonra araştırmamanın asıl uygulama kısmında veri ve bilgi toplamak için anket yönteminden yararlanılmıştır. Kullanılacak anket formlarının hazırlanmasından önce yapılan kapsamlı literatür taramasında yararlanılabilecek ölçekler üstünde çalışılmış, hangi ölçeklerin araştırmaya dahil edileceğine karar verilmiştir. İfadelerin doğru çevirilerinin yapılması için Kanada ve İngiltere’de işletme alanında çalışan akademisyen ve tercümanlardan yardım alınmıştır. Bunun yanı sıra altı kompulsif satın alıcı ile gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde, ölçeklerde yer alan ifadeler tartışılmış, genel olarak anketle ilgili görüş ve önerileri toplanmıştır. 50 katılımcı ile yapılan ön anket araştırmasının ardından elde edilen sonuçlara göre gerekli düzeltmeler yapılarak anket son şekline getirilmiştir. Anket türlerinden; internet üzerinden, yüz yüze ve bırak-topla anket yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmada kişisel faktörler içine dahil edilen benlik saygısını ölçmek için 10 ifadeden oluşan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (1965); materyalizmi ölçmek için Richins ve Dowson (1992) tarafından geliştirilen ve 18 ifadeden oluşan materyalizm ölçeği; psikolojik rahatsızlıklar kapsamına alınan stres, kaygı ve depresyonu ölçen 21 ifadeden oluşan DASS-21 ölçeği (Henry ve Crawford, 2005)

kullanılmıştır. Postmodern tüketim şekillerinden statü tüketimi Eastman vd. (1999) tarafından geliştirilen beş ifadeli ölçekle; gösterişçi tüketim O’Cass ve McEwen (2004) tarafından geliştirilen altı ifadeli ölçekle; hedonik tüketim Babin vd. (1994) tarafından geliştirilen 11 ifadeli ölçekle; moda yönelimli tüketim Gutman ve Mills (1982) tarafından geliştirilen 20 ifadeli ölçekle ve içtepsisel satın alma Rook ve Fisher (1995) tarafından geliştirilen dokuz ifadeli ölçekle ölçülmüştür. Reklama karşı tutumu ölçmek için ise, Pollay ve Mittal (1993)’ın geliştirdiği 33 ifadeli ölçekten yararlanılmış; araştırma konusu ile ilgili olduğu düşünülen tutum, bilgi, eğlence, materyalist toplum, sosyal rol ve imaj alt boyutlarında yer alan 20 ifadeye yer verilmiştir. Kompulsif satın alma eğilimini ölçmek için, mevcut ölçekler arasında, konunun kapsamına ve amacına en uygun ölçek olarak Edwards (1993) tarafından geliştirilen 18 ifadeli ölçek seçilmiştir. Böylelikle, toplam 138 ifadeden oluşan ölçekle ilgili ifadeler ölçümlenmeye çalışılmıştır. Anket formunun birinci bölümünde, yukarıda sözü geçen ifadeler 5’li Likert derecelendirme yöntemi ile ölçülmüş (1=Kesinlikle katılmıyorum..5=Kesinlikle katılıyorum), ikinci bölümde katılımcıların bazı demografik bilgileri sorulmuştur. İstanbul, Balıkesir ve Çanakkale illerinde 18 yaşın üstünde tüketicilere 2014 yılının Ekim ayından 2015 yılının Ocak ayına kadar dört ay boyunca anket uygulanmıştır. Anket uygulanan süre, ekim ve ocak ayları arasında geniş bir zaman diliminde yapıldığı için, sezon başı veya sezon sonu gibi tüketicilerin satın alma sıklığı yaşadığı bir dönem veya tüketim açısından durağan bir dönem olması gibi yanıltıcı bir durumun olmadığı düşünülmektedir. Elde edilen veriler, hipotezler ve amaçlar itibariyle analiz edilmiştir. Bunun için; keşfedici faktör analizi, yapısal eşitlik modellemesi, t-testi gibi çok değişkenli istatistiksel analizlerden yararlanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi için AMOS 22, keşfedici faktör analizi ve t-testi için SPSS 22 programları kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma verilerinin analizinde elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir. Cinsiyet değişkenine bakıldığında araştırmaya katılan tüketiciler açısından kadın ve erkek sayısının oldukça farklı olduğu görülmektedir. Bu durum, hazır giyim gibi cinsiyetin önemli olduğu bir sektörde hatalı sonuçlara neden olabilir. Kadın tüketicilerin anketi cevaplamaya daha istekli olması ve kadın tüketicilere daha kolay ulaşılması, araştırmanın bir kısıtını oluşturmuştur.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Tüketicilere İlişkin Demografik Verilerin Dağılımı

Değişken	Sıklık	Yüzde Değeri (%)	Değişken	Sıklık	Yüzde Değeri (%)
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	665	74,6	Evli	475	53,3
Erkek	227	25,4	Bekar	356	39,9
			Dul/Boşanmış	61	6,8
Aile Büyüklüğü			Öğrenim		
1	132	14,8	İlkokul/Ortaokul	42	4,7
2	172	19,3	Lise	343	38,5
3	292	32,7	Üniversite	282	31,6
4	254	28,5	Yüksek Lisans	207	23,2
5 ve üstü	42	4,7	Doktora	18	2,0
Yaş			Gelir		
18-24	152	17,0	1000 TL den az	74	8,3
25-31	123	13,8	1001-2000	76	8,52
32-38	300	33,6	2001-3000	134	15,02
39-45	187	21,0	3001-4000	135	15,13
46-52	67	7,5	4001-5000	137	15,36
53-59	54	6,1	5001-6000	135	15,13
60-66	6	0,7	6001-7000	107	12,0
67 ve üstü	3	0,3	7001 TL ve üstü	94	10,54
Meslek					
Öğrenci	150	16,82			
Ev Hanımı	168	18,83			
Emekli	19	2,13			
Serbest Meslek	34	3,81			
Kamu Sektöründe Yönetici	7	0,78			
Kamu Sektöründe Çalışan	159	17,83			
Özel Sektörde Yönetici	77	8,63			
Özel Sektörde Çalışan	182	20,4			
Esnaf	86	9,64			
Tüccar/Sanayici	8	0,9			
Diğer	2	0,23			

Araştırmada ilk olarak, yüzyüze anketi dolduran 531 katılımcı, bırak-topla şeklinde anketi dolduran 309 katılımcı ve bilgisayarda doldurarak gönderen 52 katılımcı arasında anlamlı bir fark olup olmadığının tespiti için ANOVA testi yapılmış, test sonucunda bu üç grup arasında anlamlı bir fark bulunma-

mıştır (Tablo 2). 531 kişilik bir grupta 52 kişilik bir grubun karşılaştırılması anlamlı gözükmebilir ve bu durum, araştırmmanın bir kısıtı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2: Yüz Yüze ile Bırak-Topla Şeklinde Anketi Uygulayanların ve Bilgisayarda Doldurup Gönderen Katılımcıların Cevaplarında Farklılık Olup Olmadığına Dair Yapılan ANOVA Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Anl.
KSA	Gruplar Arası	,998	2	,499	,411	,663
	Grup İçi	1080,328	889	1,215		
	Toplam	1081,327	891			
MTRYLZM	Gruplar Arası	,890	2	,445	,600	,549
	Grup İçi	659,277	889	,742		
	Toplam	660,168	891			
BENSAY	Gruplar Arası	,456	2	,228	,876	,417
	Grup İçi	231,279	889	,260		
	Toplam	231,735	891			
SKD	Gruplar Arası	,904	2	,452	1,416	,243
	Grup İçi	283,860	889	,319		
	Toplam	284,764	891			
REKLAM	Gruplar Arası	6,466	2	3,233	2,044	,130
	Grup İçi	1405,951	889	1,581		
	Toplam	1412,416	891			
HEDORT	Gruplar Arası	4,016	2	2,008	2,036	,131
	Grup İçi	876,981	889	,986		
	Toplam	880,997	891			
STAORT	Gruplar Arası	,592	2	,296	,518	,596
	Grup İçi	508,006	889	,571		
	Toplam	508,599	891			
MODORT	Gruplar Arası	,443	2	,222	,868	,420
	Grup İçi	227,143	889	,256		
	Toplam	227,587	891			
GOSORT	Gruplar Arası	,058	2	,029	,075	,928
	Grup İçi	343,077	889	,386		
	Toplam	343,135	891			
ICTORT	Gruplar Arası	2,815	2	1,408	1,560	,211
	Grup İçi	802,347	889	,903		
	Toplam	805,162	891			

(KSA: Kompulsif Satın Alma; MTRYLZM: Materyalizm; BENSAY: Benlik Saygısı; SKD: Stres, Kaygı, Depresyon; HED: Hedonik Tüketim; STA: Statü Tüketimi; MOD: Moda Yönelimli Tüketim; GOS: Gösterişçi Tüketim; ICT: İhtisaplı Satın Alma; ORT: Ortalama)

Bağımlı ve bağımsız değişkenler için tek bir kaynaktan veri toplandığında meydana gelebilecek ortak yöntem sapması (common method bias), değişken-

ler arasındaki ilişkinin doğru değerlendirilmesini önleyebilir. Ortak yöntem sapmasının olup olmadığını değerlendirmek için Podsakoff ve Organ (1986) tarafından önerilen Harman'ın tek faktör testi yapılmıştır. İlk olarak araştırmada incelenen tüm değişkenler döndürme işlemine tabi tutulmadan faktör analizine (principal component) sokulmuştur. Tek bir faktörün veya toplam varyansın büyüklüğünü temsil edebilecek genel bir faktörün çıkması, önemli düzeyde ortak yöntem varyansı olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarına göre, özdeğeri 1'den büyük olan 14 faktör toplam varyansın %82'sini açıklarken, birinci faktör varyansın %24'ünü, ikinci faktör %20'sini açıklamıştır. Bulgular, toplam varyansın büyük çoğunluğunun tek bir faktörle açıklanmadığını göstermektedir. İkinci olarak, araştırmada kullanılan tüm ifadeler tek bir faktöre yüklenip doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir (Podsakoff vd., 2003). Sonuçlar, veri ile faktör arasında zayıf bir uyum olduğunu göstermiştir (CMIN/DF=21,24; CFI=0,52; GFI=0,46; RMSEA=0,17). Dolayısıyla ortak yöntem sapmasının çalışma için bir problem teşkil etmeyeceği söylenebilir.

Analizlerde öncelikle araştırmada yer alan ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlikleri değerlendirilmiştir. Ölçeklerin geçerliliklerinin test edilmesi için yapı geçerliliği kullanılmış, bunun için de faktör analizinden yararlanılmıştır. Geçerlilik analizi için önce keşfedici, sonra doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Keşfedici faktör analizinden önce bu yöntemin uygun istatistiksel teknik olup olmadığını anlamak için KMO Örneklemeye Uygunluğu Ölçümü ve Bartlett'in Küresellik Testi'nden yararlanılmıştır. Keşfedici faktör analizinin araştırma için uygun istatistiksel teknik olarak kabul edilmesi için KMO değerinin alt sınırının 0,50 olması, Bartlett'in Küresellik Testi sonucunun da istatistiksel olarak anlamlı çıkması gerekmektedir (Sipahi, vd., 2008:81). Ardından faktörlerin açıkladığı toplam varyans değerlendirilir. Sosyal bilimlerde %60 ve üzerinde açıklanan varyans, kabul edilebilir bir değer olarak belirtilmiştir (Hair vd., 1998:104). Sonrasında, ifadelerin ilgili faktörle olan korelasyonunun ölçüsünü, yani ifade ile ilgili faktörün benzerliğinin ölçüsünü ifade eden (Gegez, 2007:370) faktör yükleri incelenmiştir. Faktör yükü 0,30'da minimum seviyeyi karşılamakta, 0,40'tan yüksekse daha önemli bir seviyeyi göstermekte, 0,50'den yüksekse anlamlı kabul edilmektedir (Hair vd., 1998:111). Bu araştırmada faktör yüklerinin 0,50 ve üzerinde olmasına, açıklanan varyansın 0,60 ve üzerinde olmasına, KMO değerinin 0,50 ve üzerinde olmasına ve Bartlett'in Küresellik Testi'nin anlamlı çıkmasına dikkat edilmiştir.

Keşfedici faktör analizinde, kişisel faktörlerde faktör yapısını bozan 11 ifade çıkarılmış, yedi faktör ve 38 ifade üzerinden KMO değeri 0,927, açıklanan varyans %78,747 bulunmuş, Bartlett'in Küresellik Testi anlamlı çıkmıştır. Postmodern tüketim şekillerinden de faktör yapısını bozan ifade çıkarılmış, sekiz

faktör ve 41 ifade üzerinden KMO değeri 0,949, açıklanan varyans %85,084 bulunmuş, Bartlett'in Küresellik Testi anlamlı çıkmıştır. Reklama karşı tutumda faktör yapısını bozan iki ifade çıkarılmış, 18 ifade üzerinden KMO değeri 0,943 bulunmuş, Bartlett'in Küresellik Testi anlamlı çıkmıştır. Reklama karşı tutum ölçeğinde teoriden farklı olarak tutum ve bilgi ifadeleri bir faktörde, eğlence ile sosyal rol ve imaj ifadeleri bir faktörde toplanmıştır. Sonuç olarak üç faktör ve 18 ifade üzerinden açıklanan varyans %90,044 olarak bulunmuştur. Kompulsif satın alma eğiliminde faktör yapısını bozan 4 ifadenin çıkarılmasının ardından KMO değeri 0,943, açıklanan varyans %90,669 bulunmuş, Bartlett'in Küresellik Testi anlamlı çıkmıştır. Kompulsif satın alma ölçeğinde de teoriden farklı olarak, harcama sonrası pişmanlık ve duygu ifadelerinin bir faktörde, fonksiyonel olmayan harcama ve harcama dürtüsü ifadelerinin bir faktörde toplandığı görülmüş, harcama eğilimi boyutu aynı kalmıştır. Sonuç olarak keşfedici faktör analizleri sonucunda, düşük faktör yükü skorlarına bakılarak toplamda 27 ifade silinmiş, analize 111 ifadeyle devam edilmiştir. Daha önceden geçerliliği sınanmış ölçeklerden alınmalarına rağmen 138 ifadenin 27 tanesinin silinmesi bir problem olarak gözükmese de, daha önce sınanmış ama farklı bir örneklemin, farklı bir zaman diliminin, farklı bir dilden çevirinin ve benzer nedenlerin sonucu değiştirebildiği söylenebilir.

Ölçeklerin geçerliliklerinin belirlenmesi için keşfedici faktör analizinin ardından doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Keşfedici faktör analizinde tanımlanan faktörler, doğrulayıcı faktör analizinde doğrulanır (Hair vd., 1998:6). Doğrulayıcı faktör analizi ile ölçüm modelinin test edilmesinde farklı uyum indeksleri kullanılmaktadır. Her bir uyum indeksinin teorik model ile gerçek veriler arasındaki uyumu değerlendirmesinde diğer indekslere göre avantajlı ve dezavantajlı yönleri bulunduğundan model uyumunun tespiti için değişik uyum indekslerinden yararlanılır (Meydan ve Şeşen, 2011:31). Literatürde adı geçen pek çok uyum indeksinin en bilinenleri ki-kare değeri ki-kare/serbestlik derecesi, uyum iyiliği indeksi (Goodness of Fit Index-GFI), düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (Adjusted Goodness of Fit Index-AGFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (Comparative Fit Index-CFI), normlaştırılmış uyum indeksi (Normed Fit Index-NFI) ve yaklaşık hataların ortalama kareköküdür (Root Mean Square Error of Approximation). Modelin anlamlı kabul edilebilmesi için ki-kare değerinin anlamlı çıkmaması gerekir ancak ki-kare değerinin araştırmalarda anlamlı çıktığı görülür, çünkü bu değer örneklem hacmine ve ifade sayısına oldukça duyarlı iken (Hair vd., 1998:6) büyük veri setlerinde neredeyse her zaman anlamlı çıkmaktadır (Meydan ve Şeşen, 2011:32). Bu nedenle ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranını gösteren değere bakılır. Bu değer beşten küçük olması, modelin kabul edilebilir bir uyum iyiliğine

sahip olduğunu gösterir. GFI, AGFI, CFI ve NFI değerlerinin 0,90'dan büyük olması kabul edilebilir bir uyum değerini; RMSEA'nın 0,05'in altında olması iyi bir uyum değerini, 0,08'in altında olması ise kabul edilebilir bir uyum iyiliğini ifade eder (Meydan ve Şeşen, 2011:32).

Tablo 3: Ölçüm Modellerinin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçüm Modeli	p	CMIN/DF	GFI	AGFI	NFI	CFI	RMSEA
Kişiden Kaynaklı Faktörler	0,000	2,899	0,868	0,847	0,860	0,903	0,051
Postmodern Tüketim Şekilleri	0,000	2,900	0,864	0,844	0,887	0,923	0,050
Reklama Karşı Tutum	0,000	5,003	0,900	0,858	0,903	0,919	0,055
Kompulsif Satın Alma	0,000	5,051	0,874	0,840	0,931	0,934	0,059

Tablo 3'te yer alan değerlere bakıldığında; tüm grupların ki kare değerlerinin serbestlik derecesine oranının 5 veya daha küçük değerde olduğu görülmektedir. Bu da kabul edilebilir uyum iyiliğini göstermektedir. Uyum iyiliği indeksinde (GFI), grupların kabul edilebilir 0,90 değerinde veya yakın sonuçlar aldığı görülmektedir. Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksinde (AGFI) ise, grupların skorları 0,90'a yakın olup biraz altında kalmıştır. Normlaştırılmış uyum iyiliği indeksi (NFI) sonuçlarına göre, grup skorlarının kabul edilebilir değer olan 0,90 ve ona yakın değerler olduğu, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) sonuçlarının ise 0,90'dan fazla olduğu görülmektedir. Yaklaşık hataların karekökü (RMSEA) değerleri, 0,08'in altında olup kabul edilebilir uyum iyiliğini göstermektedir. Dolayısıyla araştırmadaki ölçüm modellerinin genel olarak kabul edilebilir düzeyde veya kabul edilebilir düzeye yakın değerler aldığı söylenebilir.

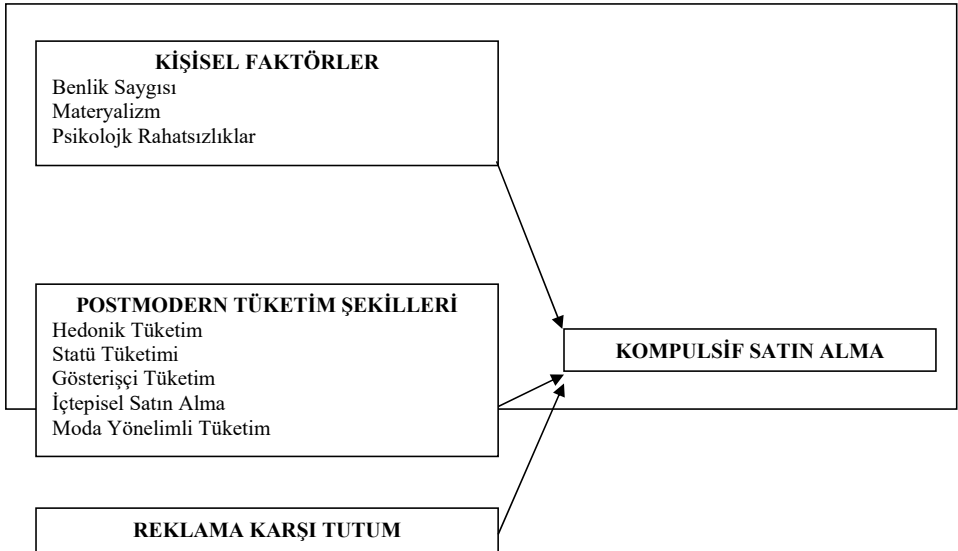
Ölçeklerin geçerliliklerinin test edilmesinin ardından güvenilirlik testi uygulanmıştır. Güvenilirlik, bir ölçeğin tekrarlandığı zaman ne derecede aynı sonucu verdiği ile ilgili bir gösterge olup (Gegez, 2007:212), toplanan verilerin ne ölçüde tesadüfi hatadan arındığı ile ilgilidir (Kurtuluş, 2010:109). Bu araştırmada ölçeklerin güvenilirliğini ölçmek için, tüm ölçeğin tutarlılığını gösteren Cronbach'ın Alpha Katsayısı kullanılmıştır.

Cronbach'ın Alpha Katsayısı değerlerine bakıldığında, değerlerin tamamının alt sınır kabul edilen 0,70'in üzerinde olduğu ve 0,808 ile 0,980 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 4: Ölçeklere Ait Cronbach'ın Alfa Katsayıları

Boyutlar	Cronbach's Alpha Katsayısı
Benlik Saygısı	0,907
Materyalizm	0,942
Psikolojik Rahatsızlıklar, SKD	0,891
Hedonik Tüketim	0,980
Statü Tüketimi	0,956
Gösterişçi Tüketim	0,934
Moda Yönelimli Tüketim	0,828
İçtepisel Satın Alma	0,977
Reklama Karşı Tutum	0,808
Kompulsif Satın Alma	0,974

Araştırmada kişisel faktörlerin, postmodern tüketim şekillerinin ve reklama karşı tutumun kompulsif satın alma eğilimi üzerinde nasıl bir rol oynadığını tespit etmek için yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi, belirli bir teoriye dayalı gözlenebilen ve gözlenemeyen ifadelerin nedensel ve ilişkisel bir modelde gösterildiği çok değişkenli bir istatistiksel yöntem olarak tanımlanmaktadır (Byrne, 2010). Şekil 1'de, araştırmanın modeline yer verilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Yapısal eşitlik modellemesinde kurulan model ile elde edilen verilerin uyumunu değerlendirme konusunda, farklı uyum indekslerinden yararlanılmıştır. Ya-

pısal eşitlik analizinden elde edilen uyum indekslerine dayalı sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir. Analiz sürecinde, öncelikle uyum indeksleri dikkate alınarak modelin veri ile genel uyumu değerlendirilmiş, sonrasında geliştirilen hipotezlerin teorik beklentiye uygun olup olmadığına bakılmıştır. Aşağıda modelin uyum indeksleri yer almaktadır.

Tablo 5: Modele Ait Veriler ile Model Arasındaki Uyumunu Değerlendirme İndeksleri

Uyum Ölçüleri	Kısaltma	İndeks Değeri
χ^2 Değeri	CMIN	29542,095
Serbestlik Derecesi	DF	6120
P	P	0,000
χ^2/sd	CMIN/DF	4,827
Uyum İyiliği İndeksi	GFI	0,891
Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi	AGFI	0,854
Karşılaştırmalı Uyum İndeksi	CFI	0,936
Normlaştırılmış Uyum İndeksi	NFI	0,877
Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü	RMSEA	0,072

Tablo 5'te görüldüğü üzere analiz sonucunda elde edilen uyum indeksi değerlerinin bazıları kabul edilebilir düzeyde iken, bazıları ise kabul edilebilir düzeye oldukça yakın değerler almıştır. Buna göre, veri ile model arasında kabul edilebilir bir uyum iyiliği olduğu söylenebilir. Bu sonuçtan hareketle araştırma modelinin genel olarak kabul edilebilir bir model olduğu söylenebilir.

Veriler ile araştırma modeli arasındaki uyumun, uyum indeksleri aracılığıyla açıklanmasının ardından araştırma hipotezlerinin testi gerçekleştirilmiştir. Bunun için standardize edilmemiş regresyon katsayıları tablosundan yararlanılmış, hipotezlerle ilgili sonuçlara ulaşılmıştır (Tablo 6).

Standardize edilmemiş regresyon katsayıları tablosundaki değerler itibarıyla tüketicilerin materyalizm, psikolojik rahatsızlıklar, hedonik tüketim, statü tüketimi, gösterişçi tüketim, moda yönelimli tüketim ile reklama karşı tutum derecelerindeki artışın, kompulsif satın alma eğilimlerini olumlu yönde etkilediği yönündeki hipotezler desteklenmiştir. Ancak teori ve beklentilerin aksine tüketicilerin benlik saygısı arttıkça kompulsif satın alma eğiliminin azalacağı ve içtepisel satın alma eğiliminin yükselmesinin kompulsif satın alma eğilimini olumlu yönde etkileyeceği yönündeki hipotezler desteklenmemiştir. Ayrıca, genel olarak kişisel faktörlerin ve postmodern tüketim şekillerinin kompulsif satın alma eğilimi üzerindeki etkisine yönelik geliştirilen H_1 ve H_2 hipotezleri de kısmen desteklenmiştir.

Tablo 6: Araştırma Modeline Ait Standardize Edilmemiş Regresyon Katsayıları ve Hipotezler

	p	Hipotez
Kompulsif Satın Alma ← Benlik Saygısı	0,112	H _{1a} : Desteklenmedi
Kompulsif Satın Alma ← Materyalizm	0,000	H _{1b} : Desteklendi
Kompulsif Satın Alma ← Psikolojik Rahatsızlıklar, SKD	0,015	H _{1c} : Desteklendi
Kompulsif Satın Alma ← Hedonik Tüketim	0,000	H _{2a} : Desteklendi
Kompulsif Satın Alma ← Statü Tüketimi	0,000	H _{2b} : Desteklendi
Kompulsif Satın Alma ← Gösterişçi Tüketim	0,004	H _{2c} : Desteklendi
Kompulsif Satın Alma ← İçtepesel Satın Alma	0,409	H _{2d} : Desteklenmedi
Kompulsif Satın Alma ← Moda Yönelimli Tüketim	0,000	H _{2e} : Desteklendi
Kompulsif Satın Alma ← Reklama Karşı Tutum	0,005	H ₃ : Desteklendi

Tablo 7'de ise, modele ait standardize edilmiş regresyon katsayıları verilmektedir. Bu katsayılar; kişisel faktörlerin, postmodern tüketim şekillerinin ve reklama karşı tutumun kompulsif satın alma eğilimi üzerindeki ağırlıklarını belirlemek için kullanılmaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayıları, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki oransal etkisi ile ilgili bilgi verir (Hair vd., 1998:614).

Tablo 7: Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları

	Tahmin
Kompulsif Satın Alma ← Benlik Saygısı	-0,194
Kompulsif Satın Alma ← Materyalizm	0,720
Kompulsif Satın Alma ← Psikolojik Rahatsızlıklar, SKD	0,307
Kompulsif Satın Alma ← Hedonik Tüketim	0,977
Kompulsif Satın Alma ← Statü Tüketimi	0,330
Kompulsif Satın Alma ← Gösterişçi Tüketim	0,312
Kompulsif Satın Alma ← İçtepesel Satın Alma	0,091
Kompulsif Satın Alma ← Moda Yönelimli Tüketim	0,283
Kompulsif Satın Alma ← Reklama Karşı Tutum	0,688

Tablo 7'ye bakıldığında, 0,977 olarak kaydedilen en yüksek standardize edilmiş regresyon katsayısı hedonik tüketime aittir. 0,977, beta katsayısı olarak oldukça yüksek olup, iki değişkenin neredeyse aynı olduğunu işaret etmektedir. Ortak yöntem sapmasını değerlendirmek için gerçekleştirilen testte oluşan 14 faktör incelenmiş, hedonik tüketim ve kompulsif satın alma ifadelerinin aynı faktörde yer almadığı görülmüştür. Sonrasında sadece hedonik tüketim ve kompulsif satın alma değişkenleri faktör analizine tabi tutulmuş, aynı faktör

altında toplanmadıkları görülmüştür. Buna dayanarak, hedonik tüketim ifadelerinin, bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen ankete katılan tüketiciler için, kompulsif satın alma ifadeleri ile ilişkili, benzer algılandığı yorumu yapılabilir. Konu, kısit olarak sonuç ve öneriler kısmında verilmiştir.

Hedonik tüketimi 0,720 ile materyalizm ve 0,688 ile reklama karşı tutum izlemektedir. Bu değerler, araştırma kapsamına alınan ifadeler içinde kompulsif satın alma eğilimi üstünde en büyük etkiyi hedonik tüketimin yaptığı, onu sırasıyla materyalizm ve reklama karşı tutumun izlediğini göstermektedir. Bu ifadelerin ardından sırasıyla statü tüketimi, gösterişçi tüketim, psikolojik rahatsızlıklar, moda yönelimli tüketim gelmektedir. Birden çok boyutlu ölçeklerde ise en fazla ağırlığa sahip boyutlara bakıldığında; materyalizmin mutluluk boyutu, psikolojik rahatsızlıklarda stres boyutu; moda yönelimli tüketimde iyi görünmenin önemi boyutu ve reklama karşı tutumda tutum ve bilgi ifadelerinin yer aldığı boyutun en fazla ağırlığa sahip boyutlar olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler hep birlikte kompulsif satın alma eğilimindeki varyansın %83'ünü açıklamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüketicilerin olumsuz duygu ve olaylarla mücadele etmek için, önleyemediği bir dürtü sonucu, tekrarlayan şekilde gerçekleşen kompulsif satın alma davranışı, sosyal ve ekonomik olumsuz sonuçları nedeniyle günümüzde farklı çevreler tarafından mercek altına alınmıştır. 1980'lerden sonra pazarlama alanında tüketici davranışlarının sıkça araştırılan konularından biri haline gelen kompulsif satın almanın farklı değişkenlerle ilgisinin ortaya konması, olumsuz sonuçlarının azaltılması anlamında önem taşımaktadır.

Kompulsif satın alma davranışına çeşitli bakış açıları ile yaklaşılarak farklı araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Literatür incelendiğinde bu araştırmaların özellikle psikiyatrik ve psikolojik boyutta yoğunlaştığı, pazarlama bakış açısı ile yapılan araştırmaların daha nadir olduğu görülmektedir. Bu araştırmada kompulsif satın alma, postmodern tüketim kültürü bağlamında pazarlama bakış açısı ile ancak kişisel faktörlerden uzaklaşılmadan ele alınmış; kişisel faktörlerin, postmodern tüketim şekillerinin ve bir pazarlama çabası olarak ele alınan reklama karşı tutumun kompulsif satın alma eğilimi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Literatürden ve yapılan ön araştırmalardan elde edilen bulgular neticesinde kişisel faktörlere benlik saygısı, materyalizm ve stres, kaygı, depresyondan oluşan psikolojik rahatsızlıklar; postmodern tüketim şekillerine hedonik tüketim, statü tüketimi, gösterişçi tüketim, içtepesel satın alma ve moda yönelimli tüketim dahil edilmiştir.

Yapılan çalışma sadece üç ilde gerçekleştirildiği için sonuçların genellenebilirliği söz konusu olmamakla birlikte, ilgili taraflara yararlı olabileceği düşünülmektedir. Gerçekleştirilen yapısal eşitlik modeli analizi sonucunda; kişisel faktörlerden materyalizm ile psikolojik rahatsızlıkların; postmodern tüketim şekillerinden hedonik tüketim, statü tüketimi, gösterişçi tüketim ile moda yönelimli tüketimin ve reklama karşı tutumun artmasının kompulsif satın alma eğilimi üzerinde olumlu etki yaptığı ortaya çıkmıştır. Öte yandan benlik saygısının azalmasının ve içtepisel satın alma eğiliminin yükselmesinin, alanyazının aksine kompulsif satın alma eğilimi üzerinde olumlu etki yapmadığı bulunmuştur. Farklı kültürlerde yapılan pek çok araştırmada benlik saygısı yükseldikçe kompulsif satın alma eğiliminin düştüğü yönünde bulgulara ulaşılmıştır (Roberts, 1998; Yurchisin ve Johnson, 2004; Moore, 2009). Benzer modellerle yapılacak farklı araştırmalarda farklı sonuçlar alınabileceği düşünülmektedir. İçtepisel satın alma eğilimi ile ilgili hipotezin anlamlı bulunmaması, ön araştırmada gözlemlendiği üzere Türk tüketicilerin kompulsif satın alma eğilimlerinde birşeyleri plansız ve aniden satın alma dürtüsü yerine, planlayarak, hoşlanarak satın alma durumunun varlığı ile açıklanabilir. Araştırmada kompulsif satın alma eğilimi üzerinde en çok ağırlığı olan faktörün hedonik tüketim olması, bunu destekler niteliktedir. Bu durumun da farklı araştırmalarda incelenmesi yararlı olacaktır.

Hedonik tüketimin, bunun yanısıra materyalizmin özellikle “mutluluk” boyutunun ve moda yönelimli tüketimin “iyi görünmenin önemi” boyutunun ön plana çıkması; bunların yanında içtepisel satın alma ile benlik saygısının anlamlı bulunmaması, Türk tüketicilerin kompulsif satın alma eğilimlerinin bir kompulsif davranıştan ziyade bir bağımlılık olduğunu gösterir nitelik taşıması ile açıklanabilir. Scherhorn (1990) araştırmasında, kompulsif davranışta içten gelen ve bireyin istemediği bir dürtü söz konusu iken bağımlı davranışta bireyin hoşuna giden bir durumun varlığından söz etmiştir. Bu nedenle, Türk tüketiciler için söz konusu davranışın, “kompulsif satın alma” dan ziyade “alışveriş bağımlılığı” şeklinde gerçekleştiği öne sürülebilir. Davranışın doğru şekilde ortaya konması, çözümünü için daha doğru yöntemler geliştirilmesini sağlayacağından konu ile ilgili özellikle psikiyatri ve psikoloji disiplinleri ile ortak yapılacak farklı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Veri toplamak için bu araştırmada anket yönteminden yararlanılmıştır. Ancak katılımcı ve katılımcı olmayan gözlem gibi nitel yöntemler, tüketicilerin gerçek eğilimlerinin ortaya konması için daha uygun olabilir.

Araştırmada yüzyüze anketi dolduran 531 katılımcı, bırak-topla şeklinde anketi dolduran 309 katılımcı ve bilgisayarda doldurarak gönderen 52 katılımcı arasında anlamlı bir fark olup olmadığının tespiti için ANOVA testi yapılmış-

tır. Gelecek araştırmalarda dengeli sayıda grupların kullanılmasının daha anlamlı sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Hedonik tüketimin beta katsayısı yapısal eşitlik analizi sonuçlarında oldukça yüksek bulunmuştur. Hedonik tüketimin kompulsif satın alma ile ilişkisini inceleyecek sonraki çalışmalarda bu yüksek değer üstünde durulmalıdır.

Araştırmada reklama karşı tutum ve kompulsif satın alma ölçeklerinde, alan-yazından farklı boyutlar oluşmuştur. Gelecek araştırmalarda kullanılacak benzer modellerde söz konusu ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliklerinin test edilmesinde yarar görülmektedir.

Anket çalışmasına katılan kadın ve erkek sayıları arasındaki fark, çalışmanın bir kısıtını oluşturmaktadır. Kadınların anketi cevaplamaya daha istekli olması ve kadınlara daha kolay ulaşılması neticesinde böyle bir sonuç meydana gelmiştir. Bundan sonra yapılacak, kadın ve erkek sayılarının birbirine denk olduğu araştırma sonuçlarının daha sağlıklı sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Resmi otoriteler, kompulsif satın almanın olumsuz sonuçlarının azaltılması için, örneğin alkolle veya sigarayla mücadelede kullandığı araçları kullanabilir. Kamu spotları, el broşürleri, ücretsiz terapi seansları, uzmanlara ulaşan telefon hatları bunlar arasında yer alabilir. Müşterilerin her türlü tüketim davranışlarının takip edilebildiği günümüz dünyasında pazarlamacıların kompulsif satın alma eğilimi yüksek müşterilerine müsamaha gösterip bu durumu şirket lehine bir avantaja çevirme amacı gütmemesi gerektiği; pazarlama ahlakı gereği, bu şekilde tespit edilen müşterilerin, aksine, satın alma davranışının bir noktadan sonra önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınması öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- Atiker, E. (1998). *Modernizm ve Kitle Toplumu*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Babin, B.J., Darden, W.R. ve Griffin, M. (1994). Work and / or Fun: Measuring Hedonic and Utilitarian Shopping Value. *Journal of Consumer Research*, 20 (4), 644-656.
- Belk, R.W. (1984). Three Scales to Measure Constructs Related to Materialism: Reliability, Validity, and Relationships to Measures of Happiness. *Advances in Consumer Research*, 11, 291-297.
- Belk, R.W. (1985). Materialism: Trait Aspects of Living in the Material World. *Journal of Consumer Research*, 12, 265-280.
- Belk, R.W. (1988). Possessions and the Extended Self. *Journal of Consumer Research*, 15, 139-168.
- Bilgen, E. (2014). *Kompulsif Satın Alma Üzerinde Materyalizm, Statü Tüketimi, Moda Yönelimi ve Paraya Karşı Tutumun Etkisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bleuler, E. (1924). *Textbook of Psychiatry*. New York: MacMillan.
- Aktaran Lo, H. ve Harvey, N. (2011). Shopping without Pain: Compulsive Buying and the Effects of Credit Card Availability in Europe and the Far East. *Journal of Economic Psychology*, 32, 79-92.
- Bragg, J. (2009). Digging out from dollar 80,000, Money & Main St., (Çevrimiçi), http://edition.cnn.com/2009/LIVING/worklife/09/21/mainstreet.digging.out.of.debt/index.html?eref=rss_us, 18 Autos 2013
- Brown, S. (1993). Postmodern Marketing, *European Journal of Marketing*, 27 (4), 19-34.
- Byrne, B.M. (2010). *Structural Equation Modeling with AMOS*, New York: Routledge, Aktaran Meydan, C.H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modelleri AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Christenson, G., Faber, R.J., de Swaan, M, Raymond, N.C. vd. (1994). Compulsive Buying Descriptive Characteristics and Psychiatric Comorbidity. *Journal of Clinical Psychiatry*, 55 (1), 5-11.
- D'Astous, A. (1990). An Inquiry into the Compulsive Side of Normal Consumers. *Journal of Consumer Policy*, 13, 15-31.
- D'Astous, A., Maltais, J. ve Roberge, C. (1990). Compulsive Buying Tendencies of Adolescent Consumers. *Advances in Consumer Research*, 17, 306-312.
- DeGraff, J., Wann, D. ve Naylor, T.H. (2005). *Affluenza the All Consuming Epidemic*. 2. Bs., Berrett-Koehler Pub.
- DeSarbo, D.S. ve Edwards, E.A. (1996). Typologies of Compulsive Buying Behavior: A Constrained Clusterwise Regression Approach. *Journal of Consumer Psychology*, 5 (3), 231-262.

- Dittmar, H., Beattie, J. ve Friese, S. (1995). Gender Identity and Material Symbols: Objects and Decision Considerations in Impulse Purchases. *Journal of Economic Psychology*, 16, 491-511.
- Dittmar, H. (2005 a). A New Look at 'Compulsive Buying': Self-Discrepancies and Materialistic Values as Predictors of Compulsive Buying Tendency. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24 (5), 832-859.
- Dittmar, H. (2005 b). Compulsive Buying - A Growing Concern? An Examination of Gender, Age, and Endorsement of Materialistic Values as Predictors. *British Journal of Psychology*, 96, 467-491.
- Dubois, B. ve Duquesne (1993). The Market for Luxury Goods Income Versus Culture. *European Journal of Marketing*, 27 (1), 35-44.
- Eastman, J.K., Goldsmith, R.E. ve Flynn, L.R. (1999). Status Consumption in Consumer Behavior: Scale Development and Validation. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 7, 41-52.
- Edwards, E.A. (1993). Development of a New Scale for Measuring Compulsive Buying Behavior. *Financial Counseling and Planning*, 4, 67-85.
- Elliott, R. (1994). Addictive Consumption: Function and Fragmentation in Postmodernity. *Journal of Consumer Policy*, 17, 159-179.
- Eren, S.S., Eroğlu, F. ve Hacıoğlu, G. (2012). Compulsive Buying Tendencies Through Materialistic and Hedonic Values Among College Students in Turkey. *8th International Strategic Management Conference*, 21-23 Haziran, İspanya. (*Social and Behavioral Sciences*, 58 (12), 1370-1377).
- Ergin, E.A. (2010). Compulsive Buying Behavior Tendencies: The Case of Turkish Consumers. *African Journal of Business Management*, 4 (3), 333-338.
- Erkmen, T. ve Yüksel, C.A. (2008). Tüketicilerin Alışveriş Davranış Biçimleri ile Demografik ve Sosyo-Kültürel Özelliklerinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 8 (2), 683-727.
- Faber, R.J., O'Guinn, T.C. ve Krych, R. (1987). Compulsive Consumption. *Advances in Consumer Research*, 14 (1), 132-135.
- Faber, R.J. ve O'Guinn, T.C. (1989). Classifying Compulsive Consumers: Advances in the Development of a Diagnostic Tool, *Advances in Consumer Research*, 16, 738-744.
- Firat, A.F., Dholakia, N. ve Venkatesh, A. (1995). Marketing in a Postmodern World. *European Journal of Marketing*, 29 (1), 40-56.
- Gegez, E. (2007). *Pazarlama Araştırmaları*, İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım
- Guo, Z. ve Cai, Y. (2011). Exploring the Antecedents of Compulsive Buying Tendency Among Adolescents in China and Thailand: A Consumer Socialization Perspective. *African Journal of Business Management*, 5 (24), 10198-10209.

- Gutman, J. ve Mills, M.K. (1982). Fashion Life Style, Self-Concept, Shopping Orientation, and Store Patronage: An Integrative Analysis. *Journal of Retailing*, 58 (2), 64-87.
- Gwin, C., Roberts, J. ve Martinez, C. (2004). Does Family Matter? Family Influences on Compulsive Buying in Mexico. *The Marketing Management Journal*, 14 (1), 45-62.
- Gwin, C., Roberts, J. ve Martinez, C. (2005). Nature vs. Nurture: The Role of Family in Compulsive Buying. *The Marketing Management Journal*, 15 (1), 95-107.
- Hair, J.F.Jr., Anderson, R.E., Tatham, R.L. ve Black, W.C. (1998). *Multivariate Data Analysis*, 5. Baskı. New Jersey: Prentice-Hall PTR,
- Handa, M. ve Khare, A. (2013). Gender as a Moderator of the Relationship Between Materialism and Fashion Clothing Involvement Among Indian Youth. *International Journal of Consumer Studies*, 37 (1), 112-120
- Hassay D.N. ve Smith, M.C. (1996). Compulsive Buying: An Examination of the Consumption Motive. *Psychology and Marketing*, 13 (8), 741-752.
- Henry, J.D. ve Crawford, J.R. (2005). The Short-form Version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21): Construct Validity and Normative Data in a Large Non-clinical Sample. *British Journal of Clinical Psychology*, 44 (2), 227-239.
- Hirschman, E.C. ve Holbrook, M.B. (1982). Hedonic Consumption: Emerging Concepts, Methods and Propositions. *Journal of Marketing*, 46 (3), 92-101.
- Hirschman, E.C. ve Stern, B. (2001). Do Consumers' Genes Influence Their Behaviour? Finding on Novelty Seeking and Compulsive Consumption. *Advances in Consumer Research*, 28, 403-410.
- Johnson, T. ve Attmann, J. (2009). Compulsive Buying in a Product Specific Context: Clothing. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 13 (3), 394-405.
- Kellet, S. ve Bolton, J.V. (2009). Compulsive Buying: A Cognitive-Behavioral Model. *Clinical Psychology and Psychoterapy*, 16, 83-99.
- Khamis, M, Prakash, N. ve Siddique, Z. (2010). Consumption and Social Identity: Evidence from India. *IZA Discussion Paper Series*, December, No:5406.
- Koran, L.M., Faber, R.J., Aboujaoude, E, Large, M ve Serpe, R.T. (2006). Estimated Prevalence of Buying Behavior in the U.S. *The American Journal of Psychiatry*, 10, 1806-1812.
- Kraepelin, E. (1915). *Psychiatrie*. 8th Ed. Leipzig: Verlag von Johan Ambrosius Barth, 1915. Aktaran Lo, H. Ve Harvey, N. (2011). Shopping without Pain: Compulsive Buying and the Effects of Credit Card Availability in Europe and the Far East. *Journal of Economic Psychology*, 32, 79-92.

- Krych, R. (1989). Abnormal Consumer Behaviour: A Model of Addictive Behaviours. *Advances in Consumer Research*, 16, 745-748.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Kwak, H., Zinkhan, G.M., DeLorme, D.E. ve Lrsen, T. (2006). Revisiting Normative Influences on Impulsive Buying Behavior and an Extension to Compulsive Buying Behavior: A Case From South Korea. *Journal of International Consumer Marketing*, 18 (3), 57-80.
- Lejoyeux, M., Ades, J., Tassain, V. Ve Solomon, J. (1996). Phenomenology and Psychopathology of Uncontrolled Buying. *American Journal of Psychiatry*, 155, 1524-1529.
- Lejoyeux, M., Haberman, N., Solomon, J. ve Ades, J. (1999). Comparison of Buying Behavior in Depressed Patients. *Comprehensive Psychiatry*, 40 (1), 51-56.
- Lo, H. Ve Harvey, N. (2011). Shopping without Pain: Compulsive Buying and the Effects of Credit Card Availability in Europe and the Far East. *Journal of Economic Psychology*, 32, 79-92.
- Magee, A. (1994). Compulsive Buying Tendency as a Predictor of Attitudes and Perceptions. *Advances in Consumer Research*, 21, 590-594.
- Meydan, C.H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık,
- Miranda, M.J. (2009). Engaging the Purchase Motivations to Charm Shoppers. *Marketing Intelligence and Planning*, 27 (1), 127-145.
- Moore, M. (2009). *Compulsive Shopping Disorder: Is It Real and Can It Be Measured?*, Doktora Tezi, Department of Psychology, University of North Carolina.
- Mueller, A., Mitchell, J.E., Crosby, R.D. vd. (2010). Estimated Prevalence of Compulsive Buying in Germany and its Association with Sociodemographic Characteristics and Depressive Symptoms. *Psychiatry Research*, 180, 137-142.
- O'Cass, A. ve McEwen, H. (2004). Exploring Consumer Status and Conspicuous Consumption. *Journal of Consumer Behaviour*, 4 (1), 25-39.
- Odabaşı, Y. (2012). *Postmodern Pazarlama*, 3. Bs., İstanbul: Mediacat.
- O'Guinn, T.C. ve Faber, R.J. (1989). Compulsive Buying: A Phenomenological Exploration. *Journal of Consumer Research*, 16 (2), 147-157.
- O'Shaughnessy, J. ve O'Shaughnessy, N.J. (2002). Marketing, the Consumer Society and Hedonism. *European Journal of Marketing*, 36 (5-6), 524-547.
- Öztürk, A (2010). *Dark Side of Shopping: Impulsive and Compulsive Buying Behavior in Clothing Category*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Palan, K.M., Morrow, P.C., Trap, A II ve Blackburn, V. (2011). Compulsive Buying Behaviour in College Students: The Mediating Role of Credit Card Misuse. *Journal of Marketing Policy and Practice*, 19 (1), 81-96.
- Park, H.J. ve Burns, L.D. (2005). Fashion Orientation, Credit Card Usage, and Compulsive Buying. *Journal of Consumer Marketing*, 22 (3), 135-141.
- Piron, F. (1991). Defining Impulse Purchasing. *Advances in Consumer Research*, 18, 509-514.
- Podsakoff, P.M. ve Organ, D.W. (1986). Self-reports in Organizational Research: Problems and Prospects. *Journal of Management*, 12, 531-544.
- Podsakoff, P.M., MacKenzie, S.B., Lee, J.Y. ve Podsakoff, N.P. (2003). Common Method Biases in Behavioral Research: A Critical Review of Literature and Recommended Remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88 (5), 897-903.
- Pollay, R.W. ve Mittal, B. (1993). Here's the Beef: Factors, Determinants, and Segments in Consumer Criticism of Advertising. *Journal of Marketing*, 57 (3), 99-114.
- Raab, G., Elger, C.E., Neuner, M. ve Weber, B. (2011). A Neurological Study of Compulsive Buying Behavior. *Journal of Consumer Policy*, 34, 401-413.
- Rajagopal, (2008). Point of Sales Promotions and Buying Stimulation in Retail Stores. *Journal of Database Marketing and Consumer Strategy Management*, 15, 249-266.
- Richins, M.L. ve Dowson, S. (1992). A Consumer Values Orientation for Materialism and Its Measurement: Scale Development and Validation. *Journal of Consumer Research*, 19, 303-316.
- Ridgway, N.M., Kukar-Kinney, M. ve Monroe, K.B. (2008). An Expanded Conceptualization and a New Measure of Compulsive Buying. *Journal of Consumer Research*, 35, 622-639.
- Roberts, J.A. (1998). Compulsive Buying Among College Students: An Investigation of Its Antecedents, Consequences, and Implications for Public Policy. *The Journal of Consumer Affairs*, 32 (2), 295-319.
- Roberts, J.A. (2000). Consuming in a Consumer Culture: College Students, Materialism, Status Consumption, and Compulsive Buying. *The Marketing Management Journal*, 10 (2), 76-91.
- Roberts, J.A. ve Jones, E. (2001). Money Attitudes, Credit Card Use and Compulsive Buying Among American College Students. *The Journal of Consumer Affairs*, 35 (21), 213-240.
- Roberts, J.A., Manolis, C. ve Tanner, J.F.Jr. (2003). Family Structure, Materialism, and Compulsive Buying: A Reinquiry and Extension. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 31 (3), 300-311.

- Rodriguez-Villarino, R., Gonzales-Lorenzo, M., Fernandez-Gonzales, A., Lemerias-Fernandez, M. Ve Foltz, M.L. (2006). Individual Factors Associated with Buying Addiction: An Empirical Study. *Addiction Research and Theory*, 14 (5), 511-525.
- Rook, D.W. ve Hoch, S.J. (1985). Consuming Impulses. *Advances in Consumer Research*, 12, 23-27.
- Rook, D.W. (1987). The Buying Impulse. *Journal of Consumer Research*, 14 (2), 189-199.
- Rook, D.W. ve Fisher, R.J. (1995). Normative Influences on Impulsive Buying Behavior. *Journal of Consumer Research*, 22 (3), 305-313.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self-Image*. New Jersey: Princeton University Press.
- Scherhorn, G. (1990). The Addictive Trait in Buying Behavior. *Journal of Consumer Policy*, 13, 33-51.
- Scherhorn, G., Reisch, L.A. ve Raab, G. (1990). Addictive Buying in West Germany: An Empirical Study. *Journal of Consumer Policy*, 13, 355-387.
- Sohn, S. ve Choi, Y. (2012). A Model of Compulsive Buying: Dysfunctional Beliefs and Self-Regulation of Compulsive Buyers. *Social Behaviour and Personality*, 40 (10), 1611-1624.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E.S. ve Çinko, M. (2008). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Trauttman-Attman, J. ve Johnson, T.W. (2009). Compulsive Consumption Behaviours: Investigating Relationships Among Binge Eating, Compulsive Clothing Buying and Fashion Orientation. *International Journal of Consumer Studies*, 33, 267-273.
- Ünsalver, B.Ö. (2011). *Alışverişkolik: Tüketirken Tükenen Takıntı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Valence, G., D'Astous, A. ve Foriter, L. (1988). Compulsive Buying: Concept and Measurement. *Journal of Consumer Policy*, 11, 419-433.
- Willaims, A.D. ve Grisham, J.R. (2012). Impulsivity, Emotion Regulation, and Mindful Attentional Focus in Compulsive Buying. *Cognitive Therapy and Research*, 36, 451-457.
- Workman, L. ve Paper, D. (2010). Compulsive Buying: A Theoretical Framework. *The Journal of Business Inquiry*, 9 (1), 89-126.
- Wu, L. (2006). *Excessive Buying: The Construct and a Causal Model*. Doktora Tezi, Georgia Institute of Technology.
- Xu, Y. (2008). The Influence of Public Self-Consciousness and Materialism on Young Consumers' Compulsive Buying. *Young Consumers*, 9 (1), 37-48.

- Yi, S. (2012). Sheame-Proneness as a Risk Factor of Compulsive Buying. *Journal of Consumer Policy*, 35, 393-410.
- Yurchisin, J. ve Johnson, K.K. (2004). Compulsive Buying Behavior and Its Relationship to Perceived Social Status Associated With Buying, Materialism, Self-Esteem and Apparel-Product Involvement. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 32 (3), 291-314.

AKADEMİK YÖNETİCİLERİN YÖNETSEL YETKİNLİK DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI: BALIKESİR VE BURSA'DA AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Investigation of Academic Directors'
Administrative Competence Level: An Empirical
Study in Balıkesir and Bursa

Gönderim Tarihi: 20.11.2015

Kabul Tarihi: 15.06.2016

Kudret GÜL *

Melike GÜL**

Gencay SAATCI***

Öz: Üniversitelerin işlevlerini yerine getirebilmesinde üniversite yöneticilerinin sahip olduğu yetkinlikler önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmanın ana amacı, akademik yöneticilerin yönetsel yetkinlik algısı önceliklerini belirlemektir. Çalışmanın birinci alt amacı üniversitelerde yaş, akademik unvan, deneyim ve yöneticilik düzeyi açısından yönetsel yetkinliklerde farklılık olup olmadığını belirlemektir. İkinci alt amaç ise Balıkesir ile Uludağ Üniversitesi yöneticileri arasında yönetsel yetkinlikler açısından algı farklılıklarını ortaya çıkarmaktır. Veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar olasılıklı örnekleme yöntemlerinden zümrelere göre (tabakalı) örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Verilerin analizi ise frekans, t-test ve tek yönlü anova testleri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada sıralama ölçeği kullanılarak, katılımcıların yönetsel yetkinlik ile ilgili algıları önem derecesine göre beş kategori altında sıralanmıştır. Bulgular yönetsel yetkinlik algısı ile üniversite işlevlerinin etkinliği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu bulgudan hareketle, akademisyen yöneticilere yenilikçiliğin itici gücü olan sorun çözme, analitik düşünme, motivasyon, performansa dayalı terfi ve personel gelişimine önem vermeleri önerilmektedir. Ayrıca üniversitelerde teknolojik yeniliklerin gerçekleştirilmesinde ve sosyalleşmede genç yöneticilerin sinerjisinden daha fazla yararlanılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, Yönetici, Yönetsel Yetkinlik.

* Yard. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Balıkesir Meslek Yüksekokulu/Turizm ve Otel İşletmeciliği, e-posta: kgul@balikesir.edu.tr

** Öğr. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi/Sındırgı Meslek Yüksekokulu/Turizm ve Otel İşletmeciliği, e-posta: melikegul@balikesir.edu.tr

*** Öğr. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi/Hamancık Meslek Yüksekokulu/Turizm ve Otel İşletmeciliği, e-posta: gencaysaatci@uludag.edu.tr

Abstract: The competencies of university directors play an important role for universities to perform their functions. The main objective of the study is to determine the priorities of academic administrators' competencies. The first sub-aim of the study is to determine differences in managerial competencies depending on age, academic title, in term of experience and managerial level. The second sub-aim of the study is to detect the differences in managerial competencies between director's perception in the Uludag University and Balıkesir University. Questionnaire techniques were used in the data collection. Participants were selected by stratified sampling method. Data were analyzed by frequency, t-test and one way anova tests. In the survey, participants were asked to sort their perceptions about the administrative competence into five categories according to their level of importance. The findings indicate that there is an significant relationship between effectiveness of the university functions and administrative competencies. In accordance to this finding, it is proposed that academic administrators should give more importance the driving forces of innovation such as problem-solving, analytical thinking, motivation, performance-based promotion and staff development. In addition, it is recommended that greater use of the young academic's synergy will be more beneficial for technological innovation and socializing in the universities.

Keywords: University, University Function, Director, Administrative Competence.

GİRİŞ

Yönetim, başkaları vasıtasıyla iş görme olarak tanımlanmakta ve böylece yönetimin, ancak birden fazla kişinin varlığı ile ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Koçel, 2001, 12). Yönetici ise yönetimin bu unsurlarını gerçekleştiren ve başkaları aracılığıyla iş gören kişi olarak tanımlanabilir. Günümüzde yöneticilik profesyonel bir iş alanıdır (Durdu ve Türkay, 2015, 86). Abraham vd. 'ne (2001) göre yetkinliklere başarılı yöneticiler tarafından sahip olduğunda çoğunlukla "yönetimsel yetkinlikler" kavramı kullanılmaktadır. Yönetimsel yetkinlikler yöneticilerin "mikro becerileri" olup, organizasyonun sahip olduğu değerlerin veya yeteneklerin bir parçasıdır. Bu beceriler bir taraftan organizasyon içindeki diğer değerlerin de genişleyerek iş sonuçlarına dönüşmesini sağlarken diğer taraftan da performansı geliştirmektedir (Çetinkaya, 2009, 223).

Yıllarca üniversitelerin geleneksel rollerinin yeni fikirler üretmek ve önemli sorunlara çözüm sağlamak olduğu ileri sürülmüştür (Lippencott, 1974: 763). Delanty (2001) ise, üniversitelerin bilim, kültür ve bilgi arasında iletişimi sağlayan kurumlar olduğunu belirtmektedir. Üniversitelerin bu geleneksel rollerinin, günümüzde genişleyerek toplumsal yaşamın her alanına yöneldiği (Erol vd., 2012:2), ulusal ve uluslararası düzeyde öğrenci hareketliliğine neden olduğu (YÖK Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, 2007:15), diğer sektörler üzerinde doğrudan, dolaylı ve uyarıcı etkiler yarattığı (Yılmaz ve Kaynak,

2011:56; Görkemli, 2009:176-181; Çatalbaş, 2007:94-96), sağlık ve çevre sorunlarının çözümüne katkı sağladığı (Bayraktar, 2012 :156) ileri sürülmektedir. Yelkikalın vd. (2010: 52) üniversitelerin özellikle bilgi üretme, buluşlar yapma, yenilik yaratma, yeni firma oluşumlarını destekleme, yeni iş olanakları sağlama, endüstrilerin sorunlarına çözüm üretme, bireysel ve kurumsal düzeyde yeni gelir akımları oluşturma yönünde değişime uğradığını ileri sürerken, Akçakanat vd. (2010:166), üniversitelerin az gelişmiş bölgelere yönelik sağladığı ekonomik katkı ve gelir dağılımı yolu ile bölgesel kalkınmaya destek olduklarını vurgulamaktadır. Beerkens (2008) ise, üniversitelerin ulusal kültürün korunmasında ve sosyal hareketliliğin artırılmasında bir araç olarak kullanılmasına rağmen, bir üniversitenin asıl işlevinin, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde bilgiye dayalı ekonomik hayatı işlerlik kazandırmak olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle, üniversitelerde yönetici pozisyonunda bulunan akademisyenlerin de yönetmelik yetkinlikleri kurumlarının işlerliğinin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Bu çalışmada ise üniversitelerde görev alan akademisyen yöneticiler arasındaki yönetmelik yetkinlik öncelikleri ve yönetmelik yetkinlik algısındaki farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bir kuruluştaki yöneticiler alt, orta ve üst düzey olmak üzere üçe ayrılabilir. Alt düzey yöneticiler daha çok astlarını gözetleyip denetleyerek idare etmekle ilgilenirken, orta düzey yöneticiler gruplar arasındaki ilişki ile uğraşırlar, üst düzey yöneticiler ise kuruluşun çevresini gözlemleme işini yürütmektedirler (Van der Velde vd., 1999, 162). Bu kapsamda üst yöneticilerin sahip olmaları gereken beceriler; kavramsal beceriler, analitik beceriler vekarar verme becerileri olarak sıralanabilir. Kavramsal beceriler bilişsel bir beceri türü olup, yöneticilerin düşünme, planlama, sorunları küçük parçalara bölme, bu parçalar arasındaki ilişkileri görebilme, bir sorunun diğerleri üzerinde yaratacağı etkileri fark edebilme gibi beceriler ile ilgilidir (Bolat vd., 2008, 12). Analitik beceri ise, çeşitli sorunları çözmeye ve çözüm önerileri geliştirmede mantıklı ve bilimsel yaklaşımlarda bulunabilme becerisidir. Karar verme becerisi de, belirlenen amaçlara ulaştıracak alternatiflerden birini seçmektir (Çetinkaya ve Özutku, 2010). Koçel'e (2001) göre ise bir yöneticide olması gereken en önemli özellik karar verebilme becerisidir.

Alan yazında yetkinlik kavramının ise ilk defa 1970'li yıllarda Harvard Üniversitesi profesörlerinden David McClelland tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır (Cira ve Benjamin, 1998, 22). Kavram o yıllarda çalışanların işletme misyonunu gerçekleştirmek için kullandıkları bilgi, yetenek ve tutumlar olarak kullanılmıştır (Devisch ve Kanji, 1998, 62). İlerleyen yıllarda yetkinlik kavra-

mı; kişinin işteki rolü ile sorumluluklarının önemli bölümünü etkileyen, işteki performansı ile bağlantılı, kabul edilen standartlarda ölçülebilen, eğitim ve gelişim yolu ile ilerletilebilen bilgi, beceri ve özellik grupları olarak kullanılmaya başlanmıştır (Lucia ve Lebsinger, 1999: 125). Alan yazında psikoloji, yönetim, eğitim, politika gibi farklı bakış açılarıyla da tanımlandığı görülen yetkinlik terimi, Boyatzis'in çalışmasıyla birlikte yönetim alanında daha yaygın bir kullanım alanına kavuşmuştur (Çetinkaya, 2009, 221). Biçer ve Düztepe'ye (2003) göre ise yetkinlikler, organizasyonun hedefleri ile uyumlu, kurumsal ve kişisel performans için kritik davranışlardan oluşmaktadır.

Prahalad ve Hamel (1990) örgütsel yetkinlikleri bir varlık olarak kabul etmişler ve "temel yetkinlik" ve "örgütsel yetkinlik" terimleri alan yazına ilk kez bu araştırmacılar tarafından kazandırılmıştır. Bu yaklaşımdan hareketle Biçer ve Düztepe (2003) temel yetkinlikleri; bilgi, beceri ve deneyim, yetenek, ilişki kurma stili ve güdüleme olarak sıralamaktadır. Çetinkaya ve Özutku'ya (2012) göre ise örgütsel yetkinlikler heterojendirler ve rekabet avantajını devam ettiren temel ilkeleri oluştururlar. Ayrıca bir örgütten diğerine transfer edilemezler. Çalışan yetkinliklerini ele alan diğer araştırmacılar ise (Boyatzis, 1982; Burgoyne, 1989; Collin, 1989) çalışanların temel yetkinliklerini, kişisel yetkinlikler olarak kabul edilmektedir. Boyatzis (2008) kişisel yetkinlikleri, eşik yetkinlikler ve başarı yetkinlikleri olarak sınıflandırmaktadır. Eşik yetkinlikler bir işi yapmak için gerekli temel yetkinlikleri; başarı yetkinlikleri ise yüksek ve düşük performansı ayıran yetkinlikleri/yeterlilikleri ifade etmektedir (Çetinkaya ve Özutku, 2012, 144). Boyatzis'e (2008) göredavranışsal açıdan yetkinlikler, bilişsel yetkinlikler, duygusal zeka yetkinlikler (öz bilinç,öz farkındalık ve kendini kontrol vb.) ve sosyal zeka yetkinlikler (sosyal ilişki, empati ve takım çalışması vb.) olarak üçe ayrılabilir.

Vazquez-Recio (2014) alan yazına dayalı çalışmasında en önemli yönetsel yetkinlikleri; planlama, karar alma, analitik düşünce, iletişim, farkındalık, yenilikçilik, girişimcilik ruhu, liderlik, strese dayanıklılık, ilişki kurabilme, takım çalışması, uzlaşma, esneklik, adanmışlık, sorumluluk alma, bağımsız kişilik, uyumluluk, empati, diğerlerini önemseme, kendine güven, dinleme, akıcı konuşma, danışma, güdüleme, yüksek performans, mesleki gelişim, çevre ile ilişki kurabilme, planlama, kaynakları iyi yönetme, personel gelişimine katkı sağlama, idrak edebilme, sorun çözebilme ve katılımcılık olarak sıralamaktadır. Bunlara ek olarak Türkçe alan yazında; bütünsel bakış, çalışan odaklılık, kalite odaklılık, kurumsal fayda odaklılık, sonuç odaklılık, teknoloji odaklılık, hesap verebilirlik, dürüstlük, özgünlük, reaktiflik, tedbirlik, uzlaşma yönetimi, belirsizlik yönetimi, denetim, dış ilişkiler, güncellik, fikir üretme, değer katma, iş birliği, iş zekası, performans geliştirme, temsil etme, yetkilendirme,

değerlendirme ve zaman yönetimi yetkinliklerinin varlığı da ileri sürülmektedir (www.yalova.edu.tr; www.bfidan.net; www.my.ku.edu.tr). Bartram (2005) ise yönetmelik unsurlarını; (1) liderlik ve karar alma, (2) destek ve işbirliği, (3) etkileşim ve sunum, (4) analiz ve yorumlama, (5) yaratıcılık ve kavramlaştırma, (6) örgütlenme ve yürütme, (7) değişime uyum ve başa çıkma, (8) girişimcilik ve icra olmak üzere "Büyük sekiz yetkinlik" adını verdiği bir model altında birleştirmiştir. Bu yetkinliklerin yöneticilerin kişiliklerini belirlemede iyi korelasyon gösterdiğini, analiz ve yorumlama yetkinliği ile yetenek arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmada ve iş performansını ölçmede etkili olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca modelin kişilik, yetenek ve güdü ölçeklerinin etkisini belirlemede üstün olduğunu belirtmektedir. Chanduvi vd. (2015) alan yazına dayalı mesleki yetkinlik modellerine yönelik yaptıkları incelemede; farklı karakter özelliklerinin, yeteneklerin, kişiliklerin ve değerlerin kişiden kişiye güdülenme yollarını farklılaştırdığını, bireysel güdülenmenin ve başkalarını güdülenmenin hedefe ulaşmayı pozitif yönde etkilediğini, güdülenmenin daha çok bilişsel yönle ilgili olduğu ve hayat boyu öğrenmeye dayalı bilişsel güdülenmenin mesleki yetkinliği geliştirdiğini vurgulamaktadırlar.

Semeijn vd. (2014) yönetmeliklerin yönetmelik ve örgütsel etkinlik üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada, yönetmelik yetkinlikler konusunda ara yöneticiler ile üstler arasındaki uyumsuzluğun ara yöneticilerle üst yöneticiler arasındakine kıyasla daha fazla olduğu, özellikle üstlerin ve bu arada ara yöneticilerinde ilişki odaklı yönetmelik yetkinliklerin yönetmelik etkinliği daha fazla etkilediğini düşündüğü, buna karşın üst yöneticilerin sonuç odaklı yetkinlikleri daha önemli gördüklerini ve sonuç odaklı yönetmelik yetkinliklerin (inisiyatif alan, diğerlerini etkileyebilen ve hedefler için direnç gösteren yöneticilerin) örgütsel etkinliği pozitif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Guillen ve Saris (2013) ise yönetmelik yetkinlikler, kişilik özellikleri ve orta düzey yöneticilerin örgütsel ödüllere ilişkin yaptıkları araştırmada, başarı, güç ve ilişkinin güdüye dayalı yetkinlikleri belirleyen boyutlar olduğu ve bunlardan güç boyutunun örgütsel ödülü en fazla etkileyen boyut olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Ayrıca bu yetkinliklere sahip yöneticilerin statülerini ilerletebildiği ve kişilik özelliklerinin de bunda etkili olduğunu ileri sürmektedirler. Wesselink vd. (2015) uluslararası dört şirketin yöneticilerine yönelik yaptığı araştırmada ise sistematik düşüncenin, çeşitliliğin, eylem yetkinliğinin ve stratejik yönetimin sürdürülebilir yönetim uygulamaları için gerekli olduğu ve bu yetkinliklerden çeşitlilik ve disiplinlerarası yetkinliğin en önemlisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Yukarıdaki değerlendirmelerin ışığında çalışmanın hipotezleri ve modeli aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- H1: Akademisyen yöneticilerde yaş değişkeni ile yönetsel yetkinlik algısı arasında farklılık vardır.
- H2: Akademisyen yöneticilerde yöneticilik deneyimi ile yönetsel yetkinlik algısı arasında farklılık vardır.
- H3: Akademisyen yöneticilerde akademik unvan ile yönetsel yetkinlik algısı arasında farklılık vardır.
- H4: Akademisyen yöneticilerde yöneticilik düzeyi ile yönetsel yetkinlik algısı arasında farklılık vardır.
- H5: Üniversite farklılığına dayalı akademisyen yöneticilerin yönetsel yetkinlik algısı ile üniversite işlevlerinin etkinliği arasında farklılık vardır.

Şekil 1: Akademik Yöneticilerde Yönetsel Yetkinlik Farklılığına Yönelik Hipotez Modeli

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın evrenini, Balıkesir Üniversitesi ile Uludağ Üniversitesi'nde hali hazırda yöneticilik yapan akademisyenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme zümrelere göre (tabakalı) örnekleme yöntemi ile Balıkesir ve Uludağ Üniversite'leri olarak seçilmiştir. Yazıcıoğlu ve Erdoğan'a (2004) göre zümrelere göre örneklemede, ana kütle belirli özelliklere göre zümrelere ayrılmakta ve her zümreyi temsil edecek sayıda örnek ayrı ayrı basit tesadüfi örnekleme yolu ile çekilerek ana kütle temsil edecek örneğe ulaşılmaktadır. Araştırma verileri ise anket yöntemiyle elde edilmiştir. Anket, 05 Temmuz 2015-05 Eylül 2015 tarihleri arasında 47'si Balıkesir Üniversitesi'nde ve 45'i de Uludağ Üniversitesi'nde olmak üzere toplam 92 akademisyene yönelik uygulanmıştır. Araştırmada her iki üniversitede görev yapan daha çok akademisyen yöneticiye ulaşılmaya çalışılmış, ancak akademisyen yöneticilerin önemli bir kısmı ya zamanları olmadığı gerekçesiyle yüz yüze görüşme tekliflerini geri çevirmiş ya da kendilerine e-posta yoluyla gönderilen anketlerde hiç geri dönüş yapmamışlardır. Anket çalışmasının yaz mevsimine denk gelmesi, bu dönemde yıllık izinler nedeniyle bazı akademisyen yöneticilere ulaşılamaması ve araştırmacıların da karşılaştığı zaman kısıtı nedeniyle daha fazla yöneticiye ulaşmada güçlük çekilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım yönetsel yetkinlikte odaklanma, insan ilişkileri ve liderlik, yönetim becerileri, amaçlar ve kişisel özelliklerle ilgili katılımcıların algılarındaki öncelikleri belirlemeye yönelik 5 soru ve 25 maddeden oluşan bir ölçek bulunmaktadır. Yönetsel yetkinlikler konusunda

alan yazında genel kabul görmüş bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırma ölçeğinde kullanılan yönetmelik yetkinlikler, birden fazla araştırmacının çalışmalarında kullandıkları yönetmelik yetkinlik ifadelerinden derlenerek oluşturulmuştur. Yönetmelik yetkinlik ölçeğinin oluşturulmasında Abraham vd. (2001); Boyatzis (2008); Çetinkaya (2009) ve Çetinkaya ve Özutku'nun (2012) çalışmalarında kullandıkları ölçeklerden faydalanılmıştır. İkinci kısım ise katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

Araştırma verileri SPSS ile analiz edilmiştir. Araştırmada ilk olarak katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla betimleyici istatistiklerden yararlanılmıştır. İkinci olarak akademisyen yöneticilerin yönetmelik yetkinlik algılarını belirleyebilmek için, bu amaçla oluşturulan ölçek maddelerine verilen yanıtların ağırlıklı ortalamaları hesaplanmıştır. Bu yolla katılımcıların hangi yönetmelik yetkinlik unsurlarına daha fazla önem verdikleri ve yönetmelik yetkinlikteki öncelikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ural ve Kılıç' (2011) göre veri analizinde kullanılan sıralama ölçeğinde değişkenlerin aldıkları değerler, birbirlerine üstünlüklerine göre ya da önem derecesine göre sıralanmaktadır. Fabbris'e (2013) göre ise katılımcıların tercihlerini ve seçimlerini belirlemeye yönelik veri toplamada; sıralama (ranking), en iyi/kötü maddeyi belirleme (picking the worst/best item), bölümlenme (fixed total partitioning), maddeleri değerlendirme (rating items) ve ikili kıyaslama (paired comparisons) teknikleri kullanılabilir. Sıralama ölçeği, seçim seti arasındaki öncelikleri belirlemede son derece uygundur, maddeler arasındaki hiyerarşinin bilinmesini sağlar ve kıyaslamalarda bir önceki sıralamaya göre ortaya çıkan değişikliklerin izlenmesini sağlar. Bu niteliği ile evrenin tanımlanmasını yardımcı olur. Sıralama tekniğinin uygulanması, önceden belirlenen bir yapıya göre katılımcıların belli bir konudaki maddeleri en önemliden en önemsiz doğru sıralamasına dayanır. Tekniğin uygulanmasında, her katılımcının veri setindeki her maddeyi değerlendirmesi istenir. Maddeler arası hiyerarşiyi belirlemede kullanılır. Maddeler rastlantısal olarak sıralanır

Sıralama tekniğinde, sıralanan maddeler arasındaki ilişkiyi ölçmede; $P(x_i \geq x_j) = P(\xi_i \geq \xi_j)$ ($i = j = 1, \dots, p$) veya $T = p(p + 1)/2$ formülü kullanılmaktadır. Formülde "P" tartışılan maddenin olasılığını, " ξ_i ve ξ_j ($i = j = 1, \dots, p$)" maddeler arası ilişkiyi (korelasyonu) ve "T" ortaya çıkan sıralamayı gösterir. Vanleeuwen ve Mandabach'a (2002) göre yöntemde, tek bir maddeye büyük önem verilmesinden dolayı, bu madde ile önemsiz görülen diğer maddeler arasında ve tüm örneklemede negatif korelasyon ortaya çıkar. Bu durum ko-

relasyon matrisi R'de bazı aşırı negatif korelasyonlara neden olmaktadır. Bu nedenle Likert tipi maddelerden farklı olarak, sıralamalar maddenin etki gücünü sıfıra zorlar. Dahası bağımsızlık varsayımlarını, madde yükleri farklılığına ilişkin standart hataları ve sonuçta maddelerin kıyaslanmasına ilişkin güvenilirliği göz ardı eder. Bu nedenle sıralama tekniğinde ölçülen maddelerin güvenilirliğinin yanında madde yükleri arasındaki farklılığa ilişkin standart hataları ortaya çıkarabilmek için farklı bir lineer model kullanılır. Sıralamadaki negatif korelasyonlar maddelerin aldıkları değerlerden değil, veri toplama yönteminden kaynaklanmaktadır. Fabbris'e (2013) göre ise sıralama tekniğine ilişkin faktör analizi sonuçları, standartlardan daha düşük faktörler ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca sıralanan maddelerin fazlalığı güvenilirliği azaltmakta ve en fazla önemli görülen ve ez az önemli görülen maddelerin güvenilirliği yüksek, ortadaki maddelerin güvenilirliği ise düşük çıkmaktadır. Yinede önem derecesine göre sıralanan maddelerin güvenilirliğini ve geçerliliğini metodolojik olarak değerlendirebilmek genellikle mümkün değildir. Bu nedenle öngörülemeyen, belirsizlik içeren ve katılımcıların verdiği yanıtların kuşkulu olduğu durumlarda tercih edilmemelidir. Sıralama tekniği, maddelerin makul olması, katılımcıların maddeler arası ilişkiyi kolayca kurabilmesi ve araştırmacının araştırmayı kişisel olarak yürütmesi (web, e-posta ve görüşme yoluyla) durumunda daha etkilidir.

Çalışmada kullanılan sıralama tekniği doğrultusunda, katılımcıların önceden sınıflandırılmış ve alt başlıklara ayrılmış olan yönetsel yetkinliklere verdikleri önemi belirlenmede, en fazla önem verilen yetkinlik "1.", en az önem verilen yetkinlik ise "5." olarak sıralanmıştır. Bu nedenle "1" değerine yaklaştıkça bir yetkinliğin önem derecesi artmakta, uzaklaştıkça ise o yetkinliğe verilen önem azalmaktadır.

Araştırmada son olarak da akademisyen yöneticilerin yönetsel yetkinlikteki önceliklerinin demografik değişkenlere göre değişip değişmediğini tespit etmek amacıyla da tek yönlü Anova testi uygulanmıştır.

Demografik Bulgular

Katılımcıların %71'i erkek, %29'u kadındır. Yaşı 30 ve altında olanlar %9.7, 31-40 yaş arasında olanlar %36.6, 41-50 yaş arasında olanlar %36.6, 51-60 yaş arasında olanlar %15.1, 61 yaş ve üstünde olanlar ise sadece %2.2'dir. Katılımcıların %20.4'ü profesör doktor, %216.1'i doçent doktor, %26.9'u yardımcı doçent doktor ve %36.6'sı ise öğretim görevlisidir. Görevi dekan/müdür olanlar %21.5, dekan/müdür yardımcısı olanlar %35.5, bölüm başkanı olanlar %30.1, hem dekan/müdür hem de bölüm başkanı olanlar %8.6, hem dekan/müdür

yardımcısı ve hem de bölüm başkanı olanlar %4.3'dür. Katılımcıların %29'u fakültelerde, %12.9'u yüksekokullarda, %53.8'i meslek yüksekokullarında, geri kalan %4.3'ü ise çeşitli enstitülerde akademisyen yöneticilik yapmaktadırlar. Katılımcıların yöneticilik deneyimlerine bakıldığında %38.7'sinin beş yıl ve altında yöneticilik deneyimine sahip olduğu, %31.2'sinin altı ile on yıl arasında deneyimli olduğu, %16.1'inin onbir yıl ile onbeş yıllık yöneticilik deneyimine sahibi olduğu, %11.8'inin deneyiminin on altı yıl ile yirmi yıl arasında olduğu ve son olarak yöneticilik deneyimi yirmi Bir yıl ve üzerinde olanların ise sadece %2.2 olduğu tespit edilmiştir. Akademisyen yöneticilerin %52.7'si Balıkesir Üniversitesi'nde, %47.3'ü ise Uludağ Üniversitesi'nde yöneticilik yapmaktadır.

Yönetmel Yetkinlik Algısında Önceliklere İlişkin Bulgular

Araştırmada, akademisyen yöneticilerin yönetmel yetkinlik algısını ortaya çıkarmak amacıyla kendilerinden, yönetmel yetkinliği belirlemede kullanılan kriterleri önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Bu amaçla ölçme çeşitlerinden sıralama ölçüğü kullanılmıştır (Ural ve Kılıç, 2011).

Tablo 1'den de görülebileceği gibi, araştırmada akademisyen yöneticilerin yönetmel yetkinliğe ilişkin odaklanmada 2.46 madde yükü ile en fazla öğrenci odaklılığa önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Bunu ikinci derecede 2.69 ile başarı odaklılık, üçüncü derecede 2.91 ile sonuç odaklılık, dördüncü derecede 3.06 ile akademik odaklılık ve son olarak beşinci derecede de 3.85 ile yönetmel uzmanlığa odaklanma izlemektedir.

Tablo 1: Akademisyen Yöneticilerin Yönetmel Yetkinlikte Odaklanma Kriterlerine Verdikleri Önem

Kriterler	Madde Yükü	Stada. Deviation	N
Öğrenci Odaklı Olma	2,4674	1,32143	92
Başarı Odaklı Olma	2,6957	1,09684	92
Sonuç Odaklı Olma	2,9130	1,48733	92
Akademik Odaklı Olma	3,0652	1,51044	92
Yönetmel Uzmanlığa Odaklanma	3,8587	1,236663	92

Tablo 2'ye bakıldığında ise akademisyen yöneticilerin insan ilişkileri ve liderlik konusunda 2.33 ile en fazla analitik düşünceye önem verdikleri görülmektedir. Bunu önem sırasına göre 2.47 ile takım çalışması, 2.76 ile kişilerarası ilişkilere, 3.59 ile iletişime ve 3.82 ile de diğerlerini etkileme gücü izlemektedir.

Tablo 2: Akademisyen Yöneticilerin Yönetsel Yetkinlikte İnsan İlişkileri ve Liderlik Kriterlerine Verdikleri Önem

Kriterler	Madde Yüğü	Stada. Deviation	N
Analitik düşünme ve sorun çözme	2,3370	1,31998	92
Takım Çalışması	2,4783	1,35451	92
Kişilerarası İlişki Kurma	2,7609	1,13269	92
Sözlü/yazılı İletişim Becerisi	3,5978	1,35922	92
Etkileme Gücü	3,8261	1,25452	92

Tablo 3: Akademisyen Yöneticilerin Yönetsel Yetkinlikte Yönetim Becerilerine Verdikleri Önem

Kriterler	Madde Yüğü	Stada. Deviation	N
Planlama ve Organize Etme	2,0652	1,24745	92
Zamanı İyi Yönetme	2,8696	1,31949	92
Kararlılık ve Özgüven	3,0217	1,36662	92
Motive Etme	3,1196	1,28253	92
Değişime Öncülük Etme	3,9239	1,23354	92

Akademisyen yöneticiler yönetim becerileri konusunda 2.06 ile birinci derecede planlamaya, 2.86 ile ikinci derecede zamanı iyi yönetmeye, 3.02 ile üçüncü derecede kararlılık ve özgüvene, 3.11 ile dördüncü derecede motivasyona ve son olarak 3.92 ile de değişime öncülük etmeye önem vermektedirler (tablo 3).

Tablo 4: Akademisyen Yöneticilerin Yönetsel Yetkinlikte Amaçlara Verdikleri Önem

Kriterler	Madde Yüğü	Stada. Deviation	N
Girişken ve Yenilikçi Olma	2,6196	1,51797	92
Kendine Güven	2,7391	1,32491	92
Personel Gelişimine Yardımcı Olma	3,1413	1,45694	92
İnisiyatif Alma	3,2283	1,31853	92
Çalışma Azmi	3,2500	1,35570	92

Tablo 4'e bakıldığında ise akademisyen yöneticilerin yönetsel yetkinlikte yönetim amaçları konusunda 2.61 ile en fazla girişkenlik ve yenilikçi olmaya önem verdikleri görülmektedir. Bunu önem sırasına göre 2.73 ile kendine güven, 3.14 ile personel gelişimine yardımcı olma, 3.22 ile inisiyatif alma ve 3.25 ile de çalışma azmi izlemektedir.

Tablo 5. Akademisyen Yöneticilerin Yönetmel Yetkinlikte Kişisel Özelliklere Verdikleri Önem

Kriterler	Madde Yüğü	Stada. Deviation	N
Sürekli Öğrenme	2,4565	1,39397	92
Empati Kurabilme	2,6413	1,43413	92
Açık Sözlü Olma	2,7065	1,30542	92
Sosyallik	3,5870	1,25927	92
Alçak Gönüllü Olma	3,6087	1,25756	92

Akademisyen yöneticiler yönetmel yetkinlikte kişisel özellikler konusunda ise 2.45 ile en fazla sürekli öğrenmeye önem vermektedirler. Bunu önem sırasına göre 2.64 ile empati kurabilme, 2.70 ile açık sözlü olma, 3.58 ile sosyallik ve 3.60 ile de alçak gönüllü olma izlemektedir.

Yönetmel Yetkinlik Algısında Demografik Farklılıklara İlişkin Bulgular

Araştırmada akademisyen yöneticiler arasında cinsiyete dayalı yönetmel yetkinlik algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Yaş değişkenine dayalı olarak ise, 30 yaş ve altı akademisyen yöneticilerin 31 yaş ve üstü akademisyen yöneticilere kıyasla yönetmel yetkinlikte kişisel özelliklerle ilgili olarak "empati kurabilme" özelliğini daha fazla önem verdiği ortaya çıkmıştır (tablo 6). Bu bulgu da daha genç akademisyen yöneticilerin yönetim işlevlerini yerine getirirken empati kurabilmeyi daha fazla odaklandıklarını göstermektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak, "akademisyen yöneticilerde yaş değişkeni ile yönetmel yetkinlik algısı arasında ilişki vardır" yönündeki H1 hipotezi sadece empati yetkinliği açısından kabul edilmiştir.

Tablo 6: Yaş Değişkenine Dayalı Yönetmel Yetkinlikte Algı Farklılığı

Yönetmel Yetkinlik	Yaş Grubu	Madde Yüğü	Gruplar Arası (F)	Sig.	Algı Farklılığı (Lehine)
Kişisel Özellikler	30 Yaş ve Altı	1,2222	3,524	0,010	30 Yaş ve Altı
	31-40 Yaş Arası	2,8235			
Empati Kurabilme Özelliğı	41-50 Yaş Arası	2,8529			
	51-60 Yaş Arası	2,2857			
	61 Yaş ve Üstü	4,0000			

Tablo 7. Yöneticilikte Deneyim Süresine Dayalı Yönetimsel Yetkinlikte Algı Farklılığı

Yönetimsel Yetkinlik	Yöneticilikte Deneyim Süresi	Madde Yüğü	Gruplar Arası (F)	Sig.	Algı Farklılığı (Lehine)
Kişisel Özellikler	5 Yıl ve Altı	3,4722	4,773	0,002	16-20 Yıl Arası Deneyime Sahiplerin Lehine
	6-10 Yıl Arası	4,2069			
	11-15 Yıl Arası	3,6000			
Alçak Gönüllü Olma	16-20 Yıl Arası	2,4545	2,774	0,032	6-10 Yıl Arası Deneyime Sahiplerin Lehine
	21 Yıl ve Üstü	3,5000			
Kişisel Özellikler	5 Yıl ve Altı	3,8889	2,774	0,032	6-10 Yıl Arası Deneyime Sahiplerin Lehine
	6-10 Yıl Arası	3,0000			
	11-15 Yıl Arası	3,7333			
Sosyal Olma	16-20 Yıl Arası	3,9091	2,774	0,032	6-10 Yıl Arası Deneyime Sahiplerin Lehine
	21 Yıl ve Üstü	4,5000			

Tablo 7'ye bakıldığında deneyim süresi kriterine göre 16-20 yıl arası yöneticilik deneyimine sahip olanların diğerlerine kıyasla kişisel özellikler arasında alçak gönüllü olmayı daha fazla önem verdikleri görülmektedir. 6-10 yıllık yöneticilik deneyimine sahip olanlar ise kişisel özellikler arasında sosyalleşmeyi daha önemli görmektedirler. Bu sonuçlar doğrultusunda çalışmada "akademisyen yöneticilerde yöneticilik deneyimi ile yönetimsel yetkinlik algısı arasında ilişki vardır" yönündeki H2 hipotezi, kişisel özellik yetkinliklerinden alçak gönüllü olma ve sosyal olma özellikleri açısından kabul edilmiştir.

Araştırmada akademik unvana dayalı olarak gruplar arasında yönetimsel yetkinlik algısında anlamlı bir farklılık bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle çalışmada öngörülen "akademisyen yöneticilerde akademik ünvan ile yönetimsel yetkinlik algısı arasında ilişki vardır" yönündeki H3 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 8: İdari Görev Statüsüne Dayalı Yönetimsel Yetkinlikte Algı Farklılığı

Yönetimsel Yetkinlik	İdari Görev	Madde Yüğü	Gruplar Arası (F)	Sig.	Algı Farklılığı (Lehine)
Odaklanma Öğrenci Odaklı Olma	Dekan/Müdür	2,8500	2,549	0,45	Dekan/Müdür Yardımcıları
	Dekan/Müdür Yard.	1,9394			
	Bölüm Başkanı	2,6429			
	Dekan/Müdür ve Bl. Bşk.	3,1250			
	Dekan/Müdür Yard. ve Bl. Bşk.	2,700			
İnsan İlişkileri ve Liderlik İletişimin Önceliği	Dekan/Müdür	3,500	3,714	0,008	Dekan/Müdür ve Bölüm Başkanları
	Dekan/Müdür Yard.	4,2121			
	Bölüm Başkanı	3,0714			
	Dekan/Müdür ve Bl. Bşk.	2,8750			
	Dekan/Müdür Yard. ve Bl. Bşk.	3,7500			
Yönetim Amaçları Personel Gelişimine Yardımcı Olma	Dekan/Müdür	3,2500	4,327	0,003	Dekan/Müdür Yardımcıları
	Dekan/Müdür Yard.	2,4545			
	Bölüm Başkanı	3,7857			
	Dekan/Müdür ve Bl. Bşk.	3,8450			
	Dekan/Müdür Yard. ve Bl. Bşk.	2,750			

Tablo 8'e bakıldığında üstlenilen idari göreve bağlı olarak akademisyen yöneticiler arasında yönetmelik yetkinlik algısında bazı kriterlerde önceliklerin değiştiği görülmektedir. Dekan ve müdür yardımcıları diğer idari görevlerde bulunanlara göre öğrenci odaklı olmayı daha önemli görmektedirler. Hem dekanlık veya müdürlük hem de bölüm başkanlığı yapanlar ise insan ilişkilerinde ve liderlikte iletişime daha fazla önem vermektedirler. Ayrıca dekan ve müdür yardımcıları personel gelişimine daha fazla önem vermektedirler. Bu bulgular dekan ve müdür yardımcılarının üniversitelerin asli unsurları olan öğrencilerin ve alt düzey personelin taleplerine karşı daha duyarlı oldukları ve insan ilişkilerine daha fazla önem verdikleri biçiminde yorumlanabilir. Araştırmadaki bir diğer ilginç bulgu ise hem dekan veya müdür yardımcısı olan hem de bölüm başkanlığı görevinde bulunanların yönetim işlevlerini yerine getirirken iletişime daha fazla önem vermeleridir. Bu bulgular doğrultusunda, "akademisyen yöneticilerde yöneticilik düzeyi ile yönetmelik yetkinlik algısı arasında farklılık vardır" yönündeki H4 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9: Eğitim Kurumunun Türüne Göre Yönetmelik Yetkinlikte Algı Farklılığı

Yönetmelik Yetkinlik	Kurum Türü	Madde Yüğü	Gruplar Arası (F)	Sig.	Algı Farklılığı (Aleyhine)
Kişisel Özellikler Empati Kurabilme Özelliğı	Fakülte	2,6296	3,818	0,013	Yüksek Okul
	Yüksek Okul	3,8333			
	MYO	2,3400			
	Diğer (Enstitü)	2,5000			

Araştırmada yüksek okullarda görev yapan akademisyen yöneticilerin diğer eğitim kurumlarında (meslek yüksekokulları, enstitüler ve fakülteler) görev yapan akademisyen yöneticilere kıyasla yöneticilerde bulunması gereken kişisel özelliklerden empati kurabilme özelliğine daha az önem verdikleri ortaya çıkmıştır (tablo 9).

Tablo 10: Üniversite Farklılığına Dayalı Yönetmelik Yetkinlikte Algı Farklılığı

Yönetmelik Yetkinlik	Üniversite	Madde Yüğü	Gruplar Arası (F)	Sig.	Algı Farklılığı (Lehine)
İnsan İlişkileri ve Liderlik Analitik Düşünme ve Sorun Çözme	Uludağ Ü.	1,9773	6,920	0,010	Uludağ Ü.
	Balıkesir Ü.	2,6735			
Yönetim Becerileri Motive Etme	Uludağ Ü.	2,7500	7,885	0,006	Uludağ Ü.
	Balıkesir Ü.	3,4694			
Yönetmelik Eylem Çalışma Azmi	Uludağ Ü.	2,7955	10,467	0,002	Uludağ Ü.
	Balıkesir Ü.	3,6667			
Yönetmelik Amaçlar: Personel Gelişimine Katkı	Uludağ Ü.	2,8182	4,791	0,031	Uludağ Ü.
	Balıkesir Ü.	3,4694			

Araştırmada Balıkesir Üniversitesi'nde görev yapan akademisyen yöneticiler ile Uludağ Üniversitesi'nde görev yapan akademisyen yöneticiler arasında yönetsel yetkinlik algısında bir farklılık olup olmadığı da belirlenmeye çalışılmıştır. Verilerin analizinden Uludağ Üniversitesi'nde görev yapan akademisyen yöneticilerin Balıkesir Üniversitesi'nde görev yapanlara kıyasla sorun çözme ve analitik düşünmeye, çalışanlara ve öğrencilere motive etmeye, çalışma azmine ve personel gelişimine katkı sağlamaya daha fazla önem verdikleri yönünde istatistiksel olarak anlamlı bulgular elde edilmiştir (tablo 10). Bu bulgulardan yola çıkarak üniversitelerdeki geçmişe dayalı birikimin, yönetsel yetkinlik algısı yoluyla alan yazında öngörülen üniversitelerin geleneksel işlevleri olan bilgi üretme, buluşlar yapma, yeniliklerde ve değişimde öncü olma, toplumsal değişime ve toplumsal sorunların çözümüne, kültüre ve ekonomiye katkı sağlama (Delanty, 2001; Görkemli, 2009; Yılmaz ve Kaynak, 2011; Yerlikan vd., 2010; Erol vd., 2012; Bayraktar, 2012) işlevlerindeki etkinliği arttırdığı ileri sürülebilir.

Bu sonuçlar doğrultusunda çalışmadaki "üniversite farklılığına dayalı akademisyen yöneticilerin yönetsel yetkinlik algısı ile üniversite işlevlerinin etkinliği arasında farklılık vardır" yönündeki H5 hipotezi de kabul edilmiştir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Balıkesir Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi'nde görev yapan akademisyen yöneticilerin yönetsel yetkinlik algısını belirlemeye yönelik yapılan araştırmada, yöneticilerin yönetsel odaklanmada en fazla öğrenci odaklılığa önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Bunu önem sırasına göre başarı odaklılık, sonuç odaklılık, akademik odaklılık ve yönetsel uzmanlığa odaklanma izlemektedir.

Akademisyen yöneticiler insan ilişkileri ve liderlik konusunda en fazla sorun çözme ve analitik düşünceye önem vermektedirler. Bunu önem sırasına göre takım çalışması, kişilerarası ilişkiler, yazılı ve sözlü iletişim becerisi ile diğerlerini etkileme gücü izlemektedir. Yönetim becerileri konusunda ise en fazla planlama ve örgütlemeye, daha sonra önem sırasına göre zamanı iyi yönetmeye, kararlılık ve özgüvene, motivasyona ve değişime öncülük etmeye önem vermektedirler.

Akademisyen yöneticilerin yönetsel yetkinlikte yönetim amaçları ve eylem konusunda en fazla girişkenlik ve yenilikçi olmaya önem vermektedirler. Bunu önem sırasına göre kendine güven, personel gelişimine yardımcı olma, inisiyatif alma ve çalışma azmi izlemektedir. Kişisel özellikler konusunda ise en fazla sürekli öğrenmeye önem vermektedirler. Bunu önem sırasına göre empati kurabilme, açık sözlü olma, sosyalleşme ve alçak gönüllü olma izlemektedir.

Araştırmada akademisyen yöneticiler arasında cinsiyet değişkenine ve akademik unvana dayalı yönetmel yetkinlik algısında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Yaş değişkenine dayalı olarak ise 30 yaş ve altı akademisyen yöneticiler, 31 yaş ve üstü akademisyen yöneticilere kıyasla yöneticilerde bulunması gereken özellikler konusunda "empati kurabilme" özelliğini daha fazla önem vermektedirler.

Akademisyen yöneticilerin yerine getirdikleri idari görevler dikkate alındığında dekan ve müdür yardımcılarının diğer idari görevlerde bulunanlara kıyasla (dekanlar/müdürler ve bölüm başkanları) öğrenci odaklı olmayı daha önemli görmektedirler. Dekan ve müdür yardımcılarını aynı zamanda personel gelişimine de daha fazla önem vermektedirler. Bu bulgular dekan ve müdür yardımcılarının gerek öğrenci sorunlarının çözümünde ve gerekse üniversite çalışanlarının kişisel gelişiminde oldukça önemli bir rol oynadığını işaret etmektedir. Hem dekanlık veya müdürlük hem de bölüm başkanlığı yapanlar ise insan ilişkilerinde ve liderlikte iletişime daha fazla önem vermektedirler. Bu durum dekanlık ve müdürlük yapan yöneticilerin ilaveten bölüm başkanlığı da yapmaları durumunda ise, öğrencilerle temas güçlerinin ve iletişim yeteneklerinin geliştiğini göstermektedir. Araştırmadaki bir diğer ilginç bulgu ise yüksek okullarda görev yapan akademisyen yöneticilerin diğer kurumlarda (meslek yüksekokulları, enstitüler ve fakülteler) görev yapan akademisyen yöneticilere kıyasla yöneticilerde bulunması gereken kişisel özelliklerden empati kurabilme özelliğini daha az önem vermeleridir. Bu bulgular Semeijn vd. (2014) yönetmel yetkinlik algısının alt, orta ve üst düzey yöneticiler arasında farklılaştığı yönündeki araştırma bulguları ile örtüşmektedir.

Araştırmada akademisyen yöneticilerin yöneticilikteki deneyim süresi arttıkça "alçak gönüllü olma" algısının da arttığını göstermektedir. Bu durum yöneticilikte deneyim süresi arttıkça hoşgörünün ve farklı düşüncelere toleransın arttığı biçiminde yorumlanabilir. Diğer taraftan genç yöneticiler ise sosyalleşmeyi daha önemli görmektedirler.

Son olarak araştırmada Uludağ Üniversitesi'nde görev yapan akademisyen yöneticilerin Balıkesir Üniversitesi'nde görev yapanlara kıyasla sorun çözme ve analitik düşünmeye, çalışanlara ve öğrencilere motive etmeye, çalışma azmine ve personel gelişimine katkı sağlamaya daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum yönetmel yetkinliklere ilişkin geçmişe dayalı birikimlerin üniversite işlevlerindeki etkinliği arttırdığını işaret etmektedir. Ayrıca geçmişe dayalı yönetmel yetkinlik tecrübelerinin, üniversite işlevlerindeki etkinliğin yanında kurumsallaşmayı da güçlendirdiği söylenebilir. Nitekim Uludağ Üniversitesi 1975 yılında kurulmuş Türkiye'nin köklü üniversitelerinden biridir. Buna karşın Balıkesir Üniversitesi ise 1992 yılında kurulmuş genç

üniversitelerden biridir. Bu durumun her iki üniversitede görev yapan akademisyen yöneticilerin yönetsel yetkinlik algısını da etkilediği ileri sürülebilir. Araştırmada elde edilen Uludağ Üniversitesi'nde görev yapan yöneticilerin Balıkesir Üniversitesi'ndekilere kıyasla sorun çözmeye, analitik düşünmeye, motivasyona, performansa ve personel gelişimine daha fazla önem verdikleri yönündeki bulgular, üniversitelerde kurumsallaşmanın deneyime ve zamana bağlı olduğu biçiminde yorumlanabilir. Diğer taraftan dikkat edilecek olursa Uludağ Üniversitesi'ndeki yöneticilerin deneyime dayalı bu kazanımları, aynı zamanda bir üniversitenin yenilikçiliğinin de itici güçleridir.

Yukarıdaki bulgular doğrultusunda üniversitelerde görev alan yöneticilerin yenilikçiliğin itici güçleri olan sorun çözme, analitik düşünme, motivasyon, performansa dayalı terfi ve personel gelişimine önem vermeleri önerilmektedir. Ancak bu süreçte yaşın, deneyimin, yöneticilik düzeyinin ve kurumsallaşmanın da dikkate alınması gerekmektedir. Diğer taraftan üniversitelerde genç akademisyen yöneticilerin kültürel, sosyal ve sportif ihtiyaçlarını dikkate alan faaliyetlerin düzenlenmesi, onların performansını daha iyi arttırabilecektir.

Üniversitelerde dekanların ve müdürlerin üniversitelerin asli unsurları olan öğrencilerle daha yakın temasta olmaları ve iletişim kanallarını açık tutmaları yönetsel yetkinliğin önemli unsurlarındandır. Yöneticilikte deneyim süresi alçak gönüllülüğü ve hoşgörüyü arttırmaktadır. Ancak genç yöneticilerde de sosyalleşme güdüsü daha yüksektir. Diğer taraftan Gül, Saçkes ve Gül (2015) yaptıkları bir başka araştırmada genç akademisyenlerin aynı zamanda teknolojiye, bilgi ve iletişim teknolojilerine yatkınlığının yaşlı akademisyenlere kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu olgulardan yola çıkarak, üniversitelerde teknolojik yeniliklerin gerçekleştirilmesinde ve sosyalleşmede genç yöneticilerin sinerjisinden daha fazla yararlanması önerilmektedir.

Sorun çözebilme ve analitik düşünebilme akademisyen yöneticilerde aranan en önemli yetkinlikler arasındadır. Üniversitelerdeki mevcut ve potansiyel akademisyen yöneticilerin bu yetkinliklerinin görünür kılınabilmesi için, üniversite sorunlarının çözümüne yönelik münazaralar yapılması, ortak akıl toplantılarının yapılması ve beyin fırtınası gruplarının oluşturulması önerilmektedir.

İleride yapılacak çalışmalarda akademisyen yöneticiler arasında yönetsel yetkinlik öncelikleri algısından yola çıkılarak, yönetsel yetkinliklere ilişkin daha yenilikçi modellerin oluşturulması yararlı olacaktır. Ayrıca üniversitelerde kurumsallaşma, yönetim tecrübesi ve yönetsel yetkinlikler arasındaki ilişkilerinin de araştırılması alan yazına önemli kazanımlar sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abraham, S.E., Karns, L.A., Shaw, K., and Mena, M.A. (2001). Managerial competencies and the managerial performance appraisal process. *Journal of Management Development*, 20, 9/10, 842-852.
- Akçakanat, T., Çarıkçı, İ. ve Dulupçu, M. A. (2010). Üniversite öğrencilerinin buldukları il merkezine ekonomik katkıları ve harcama eğilimleri: Isparta 2003-2009 yılları örneği. *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 165-178.
- Bartram, D. (2005). The Great Eight Competencies: A Criterion-Centric Approach to Validation. *Journal of Applied Psychology*, 90 (6), 1185-1203.
- Bayraktar, N. (2012). Kent kültürüne ilişkin kamuoyu oluşturulmasında üniversitelerin rolü. *Atatürk Üniversitesi İletişim Dergisi*, 3(3), 155-170.
- Beerens, E. (2008). University policies for the knowledge society: global standardization, local reinvention. *Perspectives on Global Development and Technology*, 7, 15-36.
- Biçer, G. ve Düztepe, Ş. (2003). Yetkinlikler ve yetkinliklerin işletmeler açısından önemi. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 1 (2), 13-20.
- Bolat, T., Seymen, O.A., Bolat, O.İ. ve Erdem, B. (2008). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Boyatzis, R.E. (1982). *The Competent Manager: A Model for Effective Performance*. John Wiley & Son.
- Boyatzis, R. E. (2008). Competencies in the 21st century. *Journal of Management Development*, 27 (1), 5-12.
- Burgoyne, J. (1989). Creating the managerial portfolio: Building on competency approaches to management development. *Management Development and Education Journal*, 20 (1), 56-61.
- Chanduví, D. A. G., Lama, G. L-R. and Morey, N. D. (2015). Analysis of research literature of professional competency models with a cognitive-motivational approach. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 171, 1400-1409.
- Cira, D.J. & Benjamin, E.L. (1998). Competency-based pay: A concept in evolution. *Compensation & Benefits Review*, 30 (5), 21-29.
- Collin, A. (1989). Manager's competence, rhetoric, reality and research. *Personnel Review*, 18 (6), 20-25.
- Çatalbaş, N. (2007). Üniversite-yerel ekonomi ilişkisinde kutuplaşma teorisi iyi bir model olabilir mi?. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, 90-101.
- Çetinkaya, M. (2009). Yöneticilerin yönetmelik yetkinlik algılamalarına ilişkin bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11(2), 219-239.

- Çetinkaya, M. ve Özutku, H. (2010). Üst düzey yöneticilerin sahip olması gereken yönetsel yetkinliklerin belirlenmesine ilişkin ampirik bir çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 221-236.
- Çetinkaya, M. ve Özutku, H. (2012). Yönetsel performansa yetkinlik temelli yaklaşım: Türk otomotiv sektöründe bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 41 (1),142-161.
- Delanty, G. (2001). The university in the knowledge society. *Organization Overviews*, 8(2), 149-153.
- Devisch, M. and Kanji, G.K.(1998). The Kioto people management model. *Total Quality Managemen*, 9(4-5), 62-65.
- Durdu, K. M. ve Türkay, O. (2015). Konaklama işletmelerinin ihtiyaç duydukları yönetsel yetkinlikler: İstanbul'da yerleşik beş yıldızlı oteller üzerine nitel bir araştırma. *1. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi*, Konya, 85-94.
- Erol, A., Yergin, H. ve Mercan, M. (2012). Üniversite öğrencilerinin üniversite tercihlerinin belirleyicileri: Hakkari örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 1-10.
- Fabbris, L. (2013). Measurement Scales for Scoring or Ranking Sets of Interrelated Items. *Survey Data Collection and Integration*, (Edd.: Davino, C. ve Fabbris, L.), Verlag Berlin Heidelberg: Springer.
- Fidan, B. (2016). Yetkinlik Kavramı Üzerine. <http://bfidan.net/2012/11/06/yetkinlik-kavrami-uzerine/>, Erişim Tarihi: 06.04.2016.
- Görkemli, H. Nur. (2009). Selçuk Üniversitesi'nin Konya kent ekonomisine etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 169-186.
- Guillén, L. & Saris, W. E. Competencies, Personality Traits, and Organizational Rewards of Middle Managers: A Motive-Based Approach. *Human Performance*, 26, 66-92.
- Gül, K., Saçkes, E. ve Gül, M. (2015). Meslek Yüksekokullarında Sektörel Beklentileri Karşılamada Uygulamalı Eğitime Yönelik Finansal Temelli Bakış Açısı: Balıkesir Üniversitesi Örneği. *UMYOS 4th International Vocational Schools Symposium*, 21-23 Mayıs 2015, Yalova, 924-935.
- Koç Üniversitesi Anonim. (2014). Yetkinlik Kılavuzu. https://my.ku.edu.tr/sites/my.ku.edu.tr/files/F17-IK-P006-01_YETKINLIK_KILAVUZU_0.pdf, Erişim Tarihi: 06.04.2016.
- Koçel, T. (2001). *İşletme Yöneticiliği*. Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Lippencott, W.T. (1974). The university: stumbling bellwether. *Editorially Speaking*, 51 (12), 763.
- Lucia, A.D.& Lebsinger, R. (1999). *The art and science of competency models: Pinpointing Critical Success Factors in Organizations*. San Francisco: Jossey-Bass/Pfeiffer.

- Prahalad, C.K.& Hamel, G. (1990). The core competence of the corporation. *Harvard Business Review*, 68 (3), 79-91.
- Semeijn, J. H., Van Der Heijden, B. J. M. and Van Der Lee, A. (2014). Multisource ratings of managerial competencees and their predictive value for managerial and organizational effectiveness. *Human Resource Management*, 53 (5), 773-794.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Van der Velde, M.E.G., Jansen, P.G.W. and Vinkenburg, C.J. (1999). Managerial activities among top and middle managers: Self Versus other perceptions. *Journal of Applied Managerial Studies*, 8 (2), 161-174.
- Vanleeuwen, D. M.& Mandabach, K. H. (2002). A note on the reliability of ranked items. *Sociological Methods Research*, 31(1), 87-105.
- Vázquez-Recio, R. (2014). Reason and emotions: a critique of management competencies. *International Journal of Leadership in Education*, 17 (4), 503-515.
- Wesselink, R., Blok, V., Leur, S-V., Thomas Lans, T. and Domenico Dentoni, D. (2015). Individual competencies for managers engaged in corporate sustainable management practices. *Journal of Cleaner Production*, 106, 497-506.
- Yalova Üniversitesi Anonim. (2016). Yetkinlikler Sözlüğü. http://www.yalova.edu.tr/Files/UserFiles/60/EK_DERS/YETKNLKLER_SOZLUU.pdf, Erişim Tarihi: 06.04.2016.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yelkikalan, N., Akatay, A., Yıldırım, H. M., Karadeniz, Y., Köse, C., Koncagül, Ö. ve Özer, E. (2010). Dünya ve Türkiye üniversitelerinde girişimcilik eğitimi: karşılaştırmalı bir analiz. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(19), 51-59.
- Yılmaz, M. K. ve Kaynak, S. (2011). Sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinde üniversitelerin rolü ve yöre halkının üniversiteden beklentileri ile ilgili bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(4), 55-73.
- YÖK. (2007). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*, <http://www.yok.gov.tr/content/view/557/238/> Erişim:20.07.2015.

OSMANLI DEVLETİ'NDE YÖNETİCİ SINIFIN HAYIRSEVERLİĞİ: ÜMERA VE ULEMA VAKIFLARI ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Charity of the Ottoman Ruling Class: Some Thoughts on the Ümera and Ulema's Pious Foundation

Gönderim Tarihi: 22.01.2016

Kabul Tarihi: 31.05.2016

Ahmet KÖÇ*

Öz: Osmanlı Devleti'nde yönetici/askeri sınıfı oluşturan ümera ve ulema, sahip oldukları idari ve mali imkanlar bakımından reaya sınıfından ayrılmıştır. Yönetici sınıfı oluşturan bu iki grubun, kontrolleri altında bulunan mali imkanları nasıl kullandıkları sorusu, Osmanlı hayırseverliğinin kökenleri hakkında bilgi vermektedir. Vakıf kurucuları olarak bu iki sınıf mensuplarının potansiyelleri değerlendirildiğinde, önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Zira Osmanlı Devleti, Yakındoğu-İslam geleneklerine göre şekillendiği için toplum yararına çalışan vakıfları da çoğunlukla bu grup mensupları tesis etmişlerdir. Yönetim kademesinde bulunan Osmanlı ümera ve uleması, padişahlar tarafından çeşitli ayrıcalıklarla ödüllendirilmişler ve elde ettikleri ayrıcalıkları vakıflar kurarak toplum yararı için kullanmışlardır. Osmanlı yönetici sınıfı mensuplarının sahip oldukları menkul ve gayrimenkulleri oluşturdukları vakıflara yönlendirmeleri, yönetici sınıfı ile yönetilenler arasındaki bağı kuvvetlendirmiştir. Çalışmada askeri sınıfı oluşturan ümera ve ulemanın statülerinin farklılığına rağmen vakıf kurma konusunda ortaya koydukları benzerlikler ve farklılıklardan bahsedilecektir. Bu çalışmada Osmanlı hayırseverliğine yönetici sınıfın yaptığı katkı, kronolojik yatay yaklaşım tarzıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Yönetici Sınıf, Vakıf, Hayırseverlik.

Abstract: Ümera and ulema which composed the ruling class in the Ottoman community formed a total distant unit from subjects (*reaya*) with regard to administrative and financial facilities they had. The question how those two groups composing the ruling class used financial facilities under their control leads us to the roots of Ottoman charity. Members of those two groups had an enormous impact as *waqf* founders. Because *waqfs* were instituted by those groups members mostly in the Ottoman community following up the Near East/ Islamic tradition. The Ottoman *ümera* and *ulema* was rewarded with various privileges by sultans and those people used the privileges instituting *waqfs* for public good. Ottoman ruling class members canalized movables and immovables they had into their *waqfs* so the relationship between ruling and ruled consolidated. In this work, it has been mentioned

* Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü, e-posta: akoc@balikesir.edu.tr

similarities and differences of *ümera* and *ulema* about instituting waqfs and contribution of the ruling class to Ottoman charity using with the horizontal chronological approach.

Keywords: Ottoman, Ruling Class, Pious Foundation(*Waqf*), Charity.

GİRİŞ: OSMANLI TOPLUMUNDA YÖNETİCİ SINIFIN ÇERÇEVESİ

Yakındoğu İslam geleneğinin hâkim anlayışına göre şekillenmiş olan Osmanlı Devleti'nde askeri (yönetici) sınıf ile reaya (yönetilen) sınıfı arasında kaynaklarda kesin bir ayırım söz konusudur. Tarihi olarak bu tasnifin geçmişi çok eskilere dayanmakta olup eski kaynaklar yönetici sınıfını tasnif ederek detaylı bir şekilde ele almışlardır (Yusuf Has Hacib, 2015). Osmanlı Devleti de eskiden beri bilinen bu askeri ve reaya sınıfı tasniflerini kabul etmiştir. Bu yüzden biyografi türü çalışmalarda askeri sınıf vurgulanırken; onların göreve getiriliş biçimleri, getirildikleri idari görevler ve sahip oldukları siyasi ve iktisadi imkanlardan sık sık bahsedilmektedir.

Bu çalışmalarda askeri sınıf mensuplarının özelliklerinden bahsedilmesine rağmen, Osmanlı askeri sınıfının neden reaya sınıfına göre daha fazla vakıf kurduğu konusuna yeterince değinilmemiştir. Aynı şekilde askeri sınıfı teşkil eden ümera ve ulema mensuplarının sosyal açıdan neden vakıf kurma konusunda farklı uygulamalar ortaya koydukları sorusu da tam olarak cevaplanmış değildir. Bu anlamda Bahaeddin Yediyıldız'ın *Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri* ve yine aynı yazarın *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi* isimli çalışması büyük önem arz etmektedir. Yediyıldız'ın çalışmalarında XVIII. yüzyıl vakıf kurucularının unvanları verilirken onların buldukları makamlardan güç alarak vakıflar kurdukları özellikle vurgulanmaktadır. Aynı şekilde Hasan Yüksel'in *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü Üzerinde Bir Araştırma* isimli eseri, vakıf kuran kişilerin toplumdaki konumları hakkında bilgiler vermektedir. Bu çalışmada, Osmanlı yönetici sınıfını oluşturan ümera ve ulemanın oluşum şekli, eğitim biçimleri, görevde bulunma şekilleri ve azilleri hakkında karşılaştırmalar yapılarak, elde edilen bilgiler Osmanlı ümera ve ulemasının vakıf kurma potansiyelleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Yakındoğu İslam geleneklerine göre toplum, genellikle yönetici sınıfı (*askeri*) ve yönetilen sınıfı (*reaya*) olmak üzere tasnif edilmiştir. Zaman içerisinde büyüyerek gelişen bu iki sınıf, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutan iki direk olarak algılanmıştır. Reaya sınıfı ile yönetici sınıf arasındaki ayırımın aslında vergi veren veya vergi vermeyen tasnifi üzerinden yapıldığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile yönetici terimi; doğrudan doğruya sultanın hizmetinde olan kişi-

leri, üretimle uğraşmayan din adamlarını, bürokratları, savaşan askerleri, onların ailelerini ve kölelerini ifade etmektedir (İnalçık, 2003; Deguilhem, 2002). Nitekim Osmanlı toplumunda reayadan ayrı bir sınıf oluşturan yönetici sınıfı mensuplarının atamalarında padişahlar daima beratlar vermişlerdir. Böylece yönetici sınıfı oluşturan *ehl-i örf/ümera* (emirler, beyler) ve *ehl-i şer'*/ulema (alimler) grupları hukuki, mali ve adli konularda reayadan farklı olarak özel bir statüye sahip olmuşlardır.

Osmanlı padişahlarının yazdığı fermanlardan, yönetici sınıfının kimleri kapsadığını çıkarmak mümkün olabilmektedir. Belgelere göre ümera denilince: sadrazamlar, vezirler, beylerbeyleri, sancakbeyleri, subaşılar ilk akla gelen kişilerdir (AŞS. 68/754: 504; AŞS.102/788:707). Bunlar dışında; fiilen cephede savaş hizmetini gören yeniçeri askerleri, sipahiler ve bunların kollarını teşkil eden topçular, tüfenkçiler, garibler, azaplar, onların çocukları, eşleri, cariyele-ri; yine geri ve yardımcı hizmete alınan yaya ve müsellemler, yörükler ve tatarlar da askeri sınıfı mensubu sayılmışlardır (Barkan, 1954; Oğuzoğlu, 1983).

Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıfın -ümera dışındaki- diğer mensupları ise ulemadır. Alimler grubu olarak ifade edilen bu kişiler; cephede savaşmayan ancak kamu hizmeti gören memurlardan (katipler, mültezimler, eminler, muhassıllar ve yargı organları mensupları), müderrislerden ve mülazımlardan oluşmaktadır. Bu grup içerisinde vakıf mütevellileri, nazırlar, cüz okuyucular, imam ve hatipler, müezzinler, vaizler, seyyid ve şerifler, şeyh ve dervişler; köprücü, derbentçi, madenci, tuzcu, atmacacı, doğancı ve sarraflar gibi hanedan üyeleri için çalışan kişileri de koymak gerekmektedir (İpşirli, 1999).

Yakındoğu İslam devlet geleneklerine göre oluşan bu sınıf tasnifi neticesinde, devletin bekası için çok önemli olan gaza ve cihat faaliyetlerini padişahlar organize etmişler, ümera olarak nitelendirilen (kılıç ehli) askerler savaşarak katkıda bulunmuşlardır. Hatta devletin varlığını sürdürmesinde önemli görevler üstlenen ümera mensupları, padişah ile halk arasında kaynaştırıcı rol oynamışlardır. Nitekim Osmanlı Devleti, modern döneme kadar bahsedilen bu devlet geleneğini sürdürmüştür. Yakındoğu İslam devlet geleneğindeki hakim anlayışa göre devlet; ordunun beslenmesi, maaşlarının ödenmesi, savaş masraflarının karşılanması, kalelerin inşa edilmesi için hazinenin nakit paralarını kullanmıştır. Oysa aynı devlet anlayışı, yukarıda belirtilen sektörlerin dışındaki sosyal alanlarda doğrudan yatırımcı olmayı tercih etmemiştir.

Osmanlı padişahları doğrudan hazine paralarından desteklenmeyen sektörlerde ise toplumu kaynaştırmak ve bir arada tutabilmek için en çok, vakıf müesseselerinden faydalanmışlardır. Padişahlar ve yönetici sınıf mensupları yeni mahallelerin kurulmasında ve geliştirilmesinde, şehirlerin sağlık ve eğitim

gibi birçok sektöründe vakıf kurumlarını yetkilendirerek onların, bu hizmetleri yerine getirmelerini beklemişlerdir. Osmanlı devlet adamları bir taraftan vakıflara eğitim, din, sağlık, beslenme ve şehircilik konularında faaliyet göstermeleri hususunda önemli görevler yüklerken, diğer taraftan bu görevleri yüklediği vakıfları kontrol etme konusunda sıkı merkezîyetçi politikalar belirlemişlerdir. Bu nedenle vakıf müesseselerinin denetim mekanizmasına bakıldığında, yine Yakındoğu İslam geleneğinin izleri görülür. Hakim olan bu geleneksel anlayışa göre devlet; reaya vakıfları dışındaki vakıfları nazırlar vasıtasıyla kontrol ettirmiştir. Böylece devlet, mali yapıları ile büyük gelirlere sahip olan vakıfların, kontrol ve denetiminde Şeyhülislamdan Dârüssaâde ağalarına, Kazaskerlerden Şehir eminlerine ve kadırlara kadar çeşitli makam sahiplerinden istifade etmiştir (Yediyıldız, 2003).

Osmanlı devrinde ümera ve ulema gruplarına ait kişileri, reaya sınıfı mensuplarına göre daha fazla vakıf kurmaya iten sebepler üzerinde düşünmek gerekmektedir. Hangi unsurlar vakıf kurmada yönetici sınıf mensuplarını daha fazla öne çıkarmıştır? Kurulan vakıfların mali yapıları, hizmet biçimleri ve ekonomik sistem üzerindeki etkileri de burada vurgulanmalıdır. Esasında askeri sınıfı oluşturan ümera ve ulema sınıfı mensuplarının daha fazla vakıf kurmalarının sebeplerini yine aynı sistem içinde aramak gerekmektedir. Nitekim Yakındoğu İslam geleneğinde yönetici sınıf mensuplarının reaya sınıfına göre daha fazla kazanca sahip olması onların vakıf kurmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira askeri ve bürokratik kadrolarda istihdam edilen ümera sınıfı mensupları, hem savaşlarda elde ettikleri ganimet hisseleri ve maaşları ile hem de padişahların kendilerine yaptığı arazi tahsisleri ile her zaman toplumda ayrıcalıklı konuma da gelmişlerdir. Sonuç olarak ümera ve ulema sınıfı mensuplarına padişahların sağladığı arazi tahsisleri bu kişileri, reaya sınıfından farklılaştırmış ve imtiyazlı duruma getirmiştir. Bu durum onları, vakıf kurma konusunda toplum içerisinde bir adım öne çıkarmıştır.

a- Osmanlı Yöneticileri ve Kurdukları Vakıflar

Osmanlı sosyal devlet anlayışında yeni şehir yerleşmelerinin veya mevcut şehirlerde teşekkül edecek yeni semtlerin çekirdeğinin oluşturulmasında, padişahların verdikleri destek çok önemlidir. Örneğin Balkanlara yerleşimde Evranosoğulları ve Mihaloğullarına temlik edilen topraklar, Osmanlı Devleti'nin amacının sadece fetih yapmak olmadığını, aynı zamanda medeniyet yapılarını oluşturarak kendi kültürünü yaymak olduğunu ortaya koymuştur. Devletin erken dönemden itibaren balkanlarda fethedilen yerleri Türk-İslam bölgesi yapma çabaları; cami, mescit, zaviye, türbe ve hamam gibi yapılarla ortaya konmuştur (Kılıç, 2014). Rumeli'de akıncı beyleri tarafından oluşturulan va-

kıfların gelirleri, kimi zaman imparatorluğun zengin kaynaklarından, kimi zaman da devlete ait arazi gelirlerinden temin edilmiştir. Ümera tarafından kurulan vakıflar sayesinde; bugün modern devlet anlayışı gereği devletin yapması gereken din, eğitim, alt yapı, beslenme gibi sosyal işler görülmüştür. Bu anlayış çerçevesinde Osmanlı padişahları, Rumeli'de sürdürdükleri başarılı askeri seferler sonrasında devlet adamlarına arazi tahsisleri yaparak, ganimetler dağıtarak, ümera mensuplarının gelirlerini arttırmışlardır. Bu durumda devletin yaptığı seferler sonucunda elde edilen topraklar, ülke içerisindeki refahı vakıflar yoluyla arttırmış olmaktadır. Barkan'ın ifadesiyle fetih hakkı olarak ancak sultana veya devlete ait olması gereken topraklarda, devlet adamları tarafından büyük bir kısmı fakirlere ve yolculara hizmet eden vakıflar tesis edilmesi, *ganimet hisselerinin* halk yararına kullanıldığını göstermektedir (Barkan, 1942a; Barkan, 1942b). Ortaçağda görülen bu tür uygulamalar, İbn-i Haldun'a göre servetin büyük oranda belirli ellerde toplandığının bir göstergesidir (Kozak, 1984).

Ümera mensuplarının padişahın onayı ile ganimet hisselerinden pay almaları, tahsisatlara yönlendirilmeleri, maddi anlamda devletin imkanlarıyla hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Ümeranın bu imkanlara kavuşmasında savaş ve barış zamanlarında padişahın yakınında olmalarının da etkisi vardır. Devlet adamlarının gerek resmi ve gerekse özel işlerinde padişahların kendilerini yakından takip ettiklerini bilmeleri, onların sorumlu davranmalarını sağlamıştır. Bu yüzden ümera sınıfı mensupları siyasi alanda faaliyetlerini yürütürken, vakıf kurma ve yaşatma konusunda da padişahları örnek almışlardır¹ (Ülken, 1971).

Devletin mutlak sahibi olan padişahlar ve onun hizmetinde bulunan yönetici sınıfı mensupları vakıflarının inşa ve tesis masraflarını kimi zaman kendi hazinelerinde bulunan mallardan temin etmişler, kimi zaman da devletten destek almışlardır. Böylece devlet desteği ile kurulan vakıfları, devlet eliyle kurulmuş veya devlet geliriyle işleyen kurumlar olarak tasnif etmek mümkündür. Bu kurumlar idari ve mali açılarından özel bir statüye sahip olmuşlardır. Kurulan bu vakıfların hayatlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan gelir kaynaklarının büyük bir kısmı padişahın onayıyla devlete ait topraklar üzerinde tesis ettirildiklerinden idari ve mali statüleri diğer vakıflardan farklılık göstermiştir. Bu farklılık mülkiyet açısından hazineye bağlı olan miri arazilerin gelirleri hazineye gitmesi gerekirken, bu araziler üzerinde *gayr-i sahih (irsadi) vakıflar* tesis

¹ Bu konuyla ilgili beylikler devri vakfiyeleri üzerinden bazı incelemeler yapılmıştır. O dönemden günümüze ulaşan mevcut 31 vakfiyenin 27'si (yani %87'si) hanedan üyeleri tarafından kurulmuştur. Geri kalan vakıfların 4'ü (yani %12.9'u) çelebi, fakih, paşa ünvanlılar tarafından oluşturulmuştur. Görüldüğü üzere beyler ve onların ailelerinin oluşturduğu vakıfların sayısı daha yüksektir. İdari uygulamalar bakımından Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin, ortaçağ devlet geleneklerini sürdürdükleri görülmektedir (Yüksel, 2007).

edilmeye başlanmasıyla belirginleşmiştir. Padişahın izniyle devamlı olarak bir tesise veya kişiye temlik edilen araziler üzerinde vakıflar oluşturulması, doğrudan toplum menfaatlerinin gözetildiğinin bir göstergesidir. Bu bakımdan Osmanlı erken döneminden itibaren fetih hakkı olarak devlete ait arazilerin vakıflar yoluyla fakirlere, yolculara harcanmak üzere önemli kişilere tahsis edildiği kuruluş belgelerinden anlaşılmaktadır (Barkan-Ayverdi, 1970). İdari ve mali açılardan bir takım ayrıcalıklarla oluşturulan bu vakıfların, kayıtlarında; *bilcümle hukuk-ı şer'iyeye ve rüsum-ı örfiyyesiyle ve serbestiyet üzere* oldukları açıkça belirtilmiştir (Berki, 1960).

Serbestiyet üzere kaydedilmiş araziler vakıf veya temlik edilmiş olduklarından bunlara devlet memurlarının herhangi bir vesile ile girmesi, vergi toplaması, bunlar üzerinde teftiş yapması mümkün değildir. Bu tür vakıflar, hem bütçe hem de bağımsız bir hukuki yapıya sahip olduklarından istedikleri gibi hareket edebilme yetkisini elde etmişlerdir. Oluşturulmuş bu tür vakıflarda temlik şartlarının gereklerine göre, vakıf sahipleri geniş hak ve yetkilerle hareket etmişlerdir. Pek çok köyü içine alan geniş araziler ümera mensuplarına serbest olmak üzere; *cümle hududu ve hukuku ile mefruz'ü-l kalem ve maktu'u'l-kıdem olarak* verilmiştir² (Barkan-Ayverdi, 1970).

Anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı padişahlarının en yakın çalışma ekibini oluşturan ümera sınıfı mensupları, onlardan duyduklarını ve gördüklerini uygulamak suretiyle devlet sisteminin sürekliliğine katkıda bulunmuşlardır. Bu manada İstanbul'un fethinden sonra II. Mehmed'in ümera ve ulemayı huzuruna çağırarak ülkeyi imar edecek yapılar ortaya çıkarmalarını istemesi, devlet adamlarının vakıf kurmasında önemli bir teşvik unsuru olmuştur.

Padişah II. Mehmed'in Anadolu'nun çeşitli merkezlerinden sürgünler yaptırarak İstanbul'un nüfusunu arttırarak geliştirmesi, burayı *Türk-İslam kenti* haline getirmek istemesinin bir sonucudur. Nitekim Padişah II. Mehmed'in kendi adını taşıyan vakfiyesinde ifade edilen; *hüner bir şehir bünyâd itmekdür, reaya kalbin abâd itmekdür* sözüyle saltanat ve hükümdarlığın sürdürülmesinin ancak, reyanın yani, halkın gönlünün kazanılmasıyla mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Aynı şekilde, Padişah II. Mehmed'in vakfiyesinin başka bir yerinde askeri fetih ve zaferleri en küçük cihad/*cihâd-ı asgar*, Konstantinople'yi İstanbul'a dönüştürmeyi yani, imar ve ihya çabalarını en büyük cihad/*cihâd-ı ekber* olduğunun belirtilmesi konu açısından oldukça önemlidir (İnalçık,1990; Öz, 2003).

² Şimdiye kadar ümera vakıflarının temliklerden ne derece yararlandıkları konusunda detaylı bir çalışma yapılamamıştır. Bu durum temlikname uygulamaları hakkındaki bilgileri de sınırlandırmaktadır. Barkan'a göre Osmanlı erken döneminde temlikler yoluyla oluşturulmuş vakıf sayısı çok fazladır (Barkan, 1942a). Görüldüğü üzere temlikname uygulamaları erken dönemlerin temel uygulaması iken devletin durumuna göre zaman içerisinde azalmış olmalıdır.

Rum yazar Kritovoulos'un kitabında ifade ettiği hususlar yine Padişah II. Mehmed'in vakfiyesindeki gibidir. Yazar, Osmanlı padişahının şehirleri yeniden imar etme konusuna verdiği önemi ortaya koymaktadır. Buna göre ümera ve ulema, kendi güçleri nispetinde vakıflar tesis ederek halkın refah ve huzuruna katkıda bulunmuşlardır (Riggs, 1954).

Osmanlı klasik döneminde vakıf tesis edenlerin büyük çoğunluğunun, yönetici sınıfa mensup olmaları görüldüğü üzere tesadüf değildir. Osmanlı tatbikatında yönetici kesim, vakıf kurarken ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve siyasi durumları göz önünde bulundurarak dönemin şartlarına göre toplumun beklentilerine cevap aramaya çalışmıştır. Daha açık bir ifade ile yönetici sınıfın sahip olduğu imkanları kendi vatandaşlarıyla paylaşması, kamu yararının amaçlandığını göstermektedir (Güran, 2006). Dolayısıyla şehirlerin silüetini, kimliğini değiştiren büyük ümera vakıfları, kamu yararını gözeten ve aynı zamanda vatandaşların gözünde hükümdarın meşruiyet kazanmasını sağlayan unsurlardır (Singer, 2002).

Din sosyolojisi açısından bakıldığında; devlet adamlarının vakıf kurma konusunda yoğunlaşmaları, kimi zaman kendilerine sağlanan arazi tahsislerinden kaynaklandığı gibi, kimi zaman da onların hayır faaliyetlerinde *sadaka-i cariye*yi etkin kılma amaçlarından kaynaklanmıştır. Yaratıcının rızasını kazanmak için yapılan bu hayırsever davranışta, kıyamete kadar devam edecek bir iyilik söz konudur. Dolayısıyla sadaka-i cariyenin sürekli hale getirilerek sürdürülmesi, vakıf müessesesi ile mümkün olabilmektedir. Bu yüzden Osmanlı ümerasının kurduğu vakıf yapılarını, ömür boyu devam edecek bir iyilik hareketi olarak değerlendirmek mümkündür.

Osmanlı ümerasının vakıf kurmasında etkili olan psikolojik anlayışları birkaç başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan birincisi; ümeranın kendisini toplumun bir ferdi olarak görmesi ve aç olan kişilerin sorunlarını çözmeyi insani bir görev saymasıdır. Devlet adamlarının gösterdiği bu duyarlı davranışın içerisinde karşılığı öbür alemde alınacak olan sevaplar vardır. Vakıf kurmada devlet adamlarının gösterdiği bu *duyarlılık*, belki de onların en önemli hassasiyetleridir. Devlet adamları bu maksatlarla hareket ederek çevrelerinde zor durumda olan kişilere, ihtiyaç sahiplerine sahip çıkmışlardır.

Osmanlı devlet adamları arasında etkili olan ikinci bir husus ise *hodkâmlık/benciliktir*. Osmanlı kaynaklarına göre devlet adamlarının vakıf kurmada az da bu duygularla hareket edildiğinden bahsedilmektedir. Osmanlı toplumunda vakıf kurucuları arasında hodkâm yani bencil, egoist duygularla hareket eden kişilerin son asırlarda hayır amaçlı vakıflar yerine daha çok bireysel çıkarlara hizmet eden aile ve yarı aile vakıflarına yöneldikleri görülmüştür. Kurulan

aile ve yarı aile vakıflarında vâkıfın eşinin, çocuklarının veya yakın akrabalarının menfaatleri üst seviyede olduğundan adı geçen bu vakıfları, tam bir döner sermaye işletmesi gibi görmek gerekmektedir (Yediyıldız, 2003). Öte yandan devlet adamlarının vakıf kurmasında etkili olan üçüncü husus ise *ictimâilik/dikkat çekmedir*.

Osmanlı yönetim anlayışında belirli bir makamı temsil eden yöneticilerin kullanımına tahsis edilen para, mal, mülk ve çeşitli malzemeler şahsa değil, o makama aittir. Bu yüzden ümera mensupları vefat edince tasarruflarında bulunan malların müsadere yoluyla devlete intikal etmesini engellemek için son asırlarda daha fazla aile vakfı kurma yoluna gitmişlerdir. İslam hukukuna göre vakıf statüsü kazandırılmış olan mal, mülk ve paraların müsadere edilerek devlete intikalinin mümkün olmadığı bilindiğinden, ümera sınıfı mensupları vakıflar kurarak aile menfaatlerini gözetmişlerdir. Böylece eşlerine, çocuklarına ve gelecek nesillere kurdukları vakıflar yoluyla mal, mülk ve para bırakan ümera mensuplarının hukuki olarak hileli bir duruma başvurdukları anlaşılır. Ülken'e göre bu durum; bir yandan siyasi güçlerin baskısından korunmak, diğer yandan da hayırsever adını alarak halkın sevgisini kazanmak için atılmış adımlardır (Ülken, 1971; Yediyıldız, 2003).

Devletin erken dönemlerinde müsadere uygulaması görev başında rüşvete başvurma, isyana destek verme veya devlet malını zimmete geçirme gibi ağır suçların işlenmesi durumlarında karşımıza çıkarken, XVII. yüzyıldan itibaren devletin mali açığını kapatabilmek için vefat eden her ümeranın mal, mülk ve paralarının hazineye intikal ettirilmesi şekline dönüşmüştür (BEO.191/14289). Ümera mensuplarının mal ve mülkleri vefatlarından sonra miri haline getirilerek devlet hazinesine kalması uygulaması uzun asırlar boyunca uygulanmışken bu durum, aynı grupta yer alan ulema mensuplarını kapsamamıştır (Göçek, 1993).

Osmanlı ümerasının vakıf kurma konusunda ulema, çiftçiler ve zanaatkarlara göre daha fazla ön plana çıkmasında elbette yukarıda saydığımız psikolojik ruh hallerinin ve sosyolojik tahlilde belirtilen hususların etkisi vardır. Kabul edilmelidir ki bütün bu ruh hallerinin yanı sıra, Osmanlı devrinde ümera mensuplarının daha fazla vakıf kurmasında son dönemlerde etkili olan *müsadere-den* kurtulma vardır ki bu durum bir Osmanlı gerçeğidir. Bu durumda aile vakıflarının toplum menfaatlerini hiç gözetmediğini söylemek yanlış olur. Ancak unutulmamalıdır ki aile vakıfları belirli bir ailenin menfaatini daha fazla ön plana çıkardığı için hayır amaçlı oluşturulmuş vakıflarla aynı kategoride değerlendirilemezler(Barkan, 1940).

Müsadere uygulamaları son yüzyıllarda yaygınlaşmıştır. Müsadere düşüncesinden dolayı kurulan vakıfların gerçekten böyle olup olmadıklarını anlayabil-

mek için vakfiyelerine bakmak yeterli olacaktır. Müsadereden kurtulmak için oluşturulmuş vakıf teşekküllerinde vakıfta çalışan aile mensuplarının sayısı bir hayli fazladır. Bu tür vakıflarda vakıf kurucusu eşini, çocuklarını ve yakın akrabalarını kurduğu vakıftan faydalandırabilmiştir. Oysa hayır amaçlı kurulmuş vakıflarda müsaderen mal kaçırma gibi bir düşünce olmadığından vakıf kurucuları vakfiyelerinde kendi ailelerinden sadece birkaç kişinin ismini zikretmişlerdir. Örneğin Çoban Mustafa Paşa'nın Gebze'de kurduğu vakıftan rızıklanan 155 kişi olmasına rağmen, kendi soyundan sadece yönetici olarak oğlunun isminin zikredilmesi konuyu açıklamaktadır (Kazıcı, 2003).

Osmanlı uygulamasında ümera vakıflarının potansiyeli hakkında yüzyıllara göre bir değerlendirme yapmak mümkündür. Sultan II. Mehmed gibi örnek hayırsever davranış modeli sergileyen hükümdarlar döneminde yönetici sınıf mensuplarının kurduğu vakıfların sayısı hızla artmış olmalıdır. Nitekim ümeranın vakıf kurma potansiyeli hakkında Roded'in, Halep şehri hakkında yaptığı şu tahlil önemlidir. Halep şehrinin 1484 tarihli evkaf defterine göre, vakıf yapanlar ağırlıklı olarak Osmanlı resmi görevlileridir. Deftere göre, Halep'te kurulan vakıfların 31'i paşalar, 19'u onların akrabaları (çocukları, eşleri) tarafından oluşturulmuştur. Roded'in belirtmeye çalıştığı bu husus, yönetici sınıfın vakıf kurma konusunda ortaya koyduğu gayreti yansıtmaktadır.

XVII. yüzyıla ilgili vakfiyeler üzerinden yapılan başka bir çalışmada; kurulan 1663 vakfın %55.37'sini devlet adamlarının tesis ettikleri anlaşılmaktadır. Burada ifade edilen %55.37'lik dilimin %1.26'sını padişahlar, %9.98'ini divan-ı hümayun mensupları, geri kalan %37.04'ünü ise Osmanlı ümerası oluşturmuştur. Yine %55.37'lik dilimin %7.09'lük kısmını ise idari görevleri yürüten ümera mensuplarının kızları, zevceleri veya valideleri meydana getirmiştir (Yüksel, 1991).

Benzer bir çalışma XVIII. yüzyıl vakfiyeleri üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmada ise, Türk vakıf kurucularının yapısı sosyal ve mesleki açılardan değerlendirilmiştir. Yediyıldız'ın bu çalışmasında XVIII. yüzyılda devlet adamları tarafından yaptırılan eserlerin oranı %65.07'dir. Bu dilimin %5.14'ü padişahlar, %14.28'i ulema, %6.38'i muhtelif tarikat şeyhleri ve % 1.82'lik kısmı vakıf yöneticileri ve geriye kalan %37.45'lik kısmını ise Osmanlı ümerası kurmuştur. Öte yandan reaya sınıfına mensup (çiftçi, tüccar, zanaatkar, ayan veya mesleği belirtilmemiş) kişilerin vakıf kurma oranı % 34.93'tür (Yediyıldız, 1982a; Yediyıldız, 2003).

Osmanlı toplumsal yapısında yönetici sınıfın vakıf kurma potansiyelinde son-raki yüzyıllarda değişim yaşanmış görünmektedir. Örneğin XVII. yüzyılda askeri sınıf mensupları Halep şehrinde sadece 4 vakıf kurmuşlardır. XVIII. yüzyılda Halep şehrinde yönetici sınıfın kurduğu vakıfların sayısı daha da

azalmıştır. Padişahların en önemli destekçileri olan ümera mensuplarının devlet himayesi ile oluşturdukları vakıfların sayısal açıdan azalması Osmanlı idari uygulamasında bazı değişiklikleri akla getirmektedir. Ümera vakıflarına mali açıdan padişahların verdiği desteğin azalması, gelişen iktisadi sebeplerle yakından ilgilidir. XVIII. yüzyıla kadar devlet adamlarının himaye politikası (patronajı) devletin uygulamaları ile yakından ilgilidir. Osmanlı Devleti'nde uzayan savaşlar, alınan yenilgiler ve artan asker sayısı, mali açıdan daha fazla nakit paraya ihtiyaç duyulmasına ve bu açığı kapatmak için de devletin iktisadi sistemde bir takım değişiklikler yapmasına neden olmuştur (Kunt, 1999). XVIII. yüzyılda devletin nakit ihtiyacından dolayı gelirlerinin topluca mültezimlere ihale edilerek toplanması, kişisel gelirlere değişimi beraberinde getirmiştir. Bu ise mali konularda yetkileri azaltılan devlet görevlilerine karşın, yeni sistemde güçlü bölgesel elitlerin doğması sorununu doğurmuştur (Bates, 1991). XVII. yüzyıla kadar vakıfların kurulmasında ümera sınıfı mensuplarının katkısı dikkat çekici bir noktada iken bu durum daha sonraki yüzyıllarda hızla azalmıştır³. Görünen o ki, devletin mali sistemde başlattığı yeni uygulamalar, vakıf kurucularının kimliklerini değiştirmiştir. Dolayısıyla ümera sınıfının mali açılardan gelirlerinin azalması, ayanların ortaya çıkmaya başlamasına yol açmış ve bu durum, devletin geçmiş asırlardan beri sürdürdüğü devlet politikalarını da değiştirmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda artık her bölgede ayanlar belirgin hale gelmişlerdir. Osmanlı toplumunda hayır işlerine gelirlerini vakfedenler daha çok önde gelen elitler/ayanlar olmaya başlamıştır. Mesele Manisa'da Karaosmanoğulları ailesinin ve küçük bir kasaba olan Edremit'te Koca Mehmed Oğullarının vakıfları bu duruma örnek teşkil eder (Yağcı, 2013). Aynı şekilde Ankara'da Sancağı'nda ayanlık yapan Müderriszade, Mimarzade, Muslupaşazade ve Nakkkaşzade ailelerinin durumu da buna benzerdir. Bu tür benzerlikler Osmanlı coğrafyasının hemen hemen her bölgesinde karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin XIX. yüzyılda Halep şehrinde vezir veya paşa vakfı hiç kurulmamışken, 5 zengin ailenin vakıf kurduğu göze çarpmaktadır. Roded'in bu konudaki yorumu, yönetici sınıfı mensuplarının vakıf kurma potansiyellerinin zamanla azaldığı, bunların yerine hem iltizam olarak hem de ticaretle zenginleşen yerel ailelerin ön plana çıktığı yönündedir (Roded, 1988).

b- Osmanlı Devleti'nde İlimiye Sınıfı ve Vakıfları

Osmanlı erken döneminde yönetici grubu içinde yer alan ilmiye sınıfı mensuplarına hükümdarın bakış açısı, onların istihdam biçimleri, tarihsel açıdan gelişimleri, ümera sınıfı mensuplarından bir takım farklılıklar ortaya koymaktadır. Bizzat sultanlar tarafından kurulan medreselerde eğitim gören ilmiye

³ Ümera sınıfı mensuplarının vakıflara yaptığı katkıların azalması, Anadolu veya Balkan şehirleri bağlamında yapılacak vakıf çalışmalarında daha iyi anlaşılacaktır.

mensuplarının istihdam alanları ve eğitim hayatlarının uzunluğu onlardan beklenen faydanın büyüklüğüne işaret etmektedir. Osmanlı erken döneminden itibaren ilmiye sınıfının eğitimi, medreselerde İslam dininin ilk prensiplerinin öğretilmesiyle başlamaktadır. Zamanla mektepten medreseye geçiş yapan öğrenciler İslami ilimleri öğrenerek hem ilmi hem de idari kadrolar için yetiştirilmişlerdir. Nitekim kuruluşun sonradan ümera mensuplarının elinde olması gereken bir takım idari kadrolara ulema sınıfı mensuplarının atanması, ilmiye mensuplarından beklentileri ortaya koymaktadır. Bu durum padişah veya vezirler tarafından memuriyete getirilebilmek için desteklenmeyi, ferdi himayeyi daha genel ifade ile patronaj ilişkileri gündeme getirmiştir. İlmiye mensuplarının yeni bir görev için güçlü kişilerin desteğini almaya çalışması, kefil bulma uygulamasını ilmiye mensupları arasında yaygınlaştırmıştır (Unan, 1999a).

Umumiyetle Enderun okulundan yetişen ümera sınıfı ile medreseden yetişen ulema sınıfı Osmanlı idare sisteminde branşlaşmanın başlangıç noktasını oluşturmuştur. Böylece medrese eğitimi alan ilmiye sınıfı mensuplarının görev alanları; idari makamlara atanarak kadılık yapmaya veya eğitim alanında kalarak müderrislikten geçecektir.

Araştırmacılara göre XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı yönetici sınıfı içerisinde sayılan ümera mensupları ile ulema mensuplarının imtiyazları birbirinden farklılaşmıştır. Örneğin ilmiye sınıfı mensupları vergi vermedikleri gibi, işledikleri suçlardan dolayı cezalardan muaf tutulmuşlardır. Aynı şekilde bunların çocuklarına tanınan imtiyazlar göz önünde bulundurulduğunda ümera sınıfından daha da farklılaştıkları görülür. Ümera sınıfı mensuplarına idam dahil her türlü cezalar verilebilirken, ulema sınıfı mensuplarına verilen en ağır cezalar, görevden azil veya sürgüne gönderme şeklindedir. Ulema sınıfı mensuplarına idam cezası çok nadir verilmiştir. Aynı şekilde bütün yönetici sınıf mensuplarının bazı vergilerden muaf olmaları sağlanmışken, ilmiye sınıfının muafiyetlerinin sınırı daha geniş tutulmuştur. Görüldüğü üzere yönetici sınıfın içinde yer alan ümera ve ulema mensuplarının yetki ve sorumluluklarının farklı olması bir yana, muafiyetleri bakımından da bu iki grup birbirinden ayrılmıştır (İpşirli, 1994). Unan'a göre; yüksek öğretim kurumu olarak ifade edilebilen Sahn-ı Seman müderrislerinin kariyerlerini devlet dairelerinde sürdürme eğilimleri, Osmanlı ilmiye sınıfının tercihlerini ortaya koymaktadır. Osmanlı uleması dini otoriteyi temsil etmelerine koşut olarak, devlet ile toplum ilişkilerinin seyri üzerindeki belirleyicilikleri ve bürokratik görevlerde bulunmaları nedeniyle büyük öneme sahiptir (Unan, 2004).

Bu nedenle Osmanlı toplumunda dini kimliğinin yanı sıra, ulemanın siyasi nüfuzu ona, ayrıcalıklı ve güçlü bir statü kazandırmıştır. En başta ulemanın kanı akitilamazdı, onların ayrıcalığını ve bağımsızlığını sağlayan diğer önemli unsur

ise mal varlıklarının müsadere edilememesidir. Ulemanın gelir kaynakları arasında padişahın verdiği arpalıklar, davalardan aldıkları ücretler ve nezaret ettikleri vakıflardan aldıkları bedeller vardır. XVIII. yüzyılda vakıfların %64'ünün nezareti doğrudan doğruya şehirlerdeki kadılara bırakıldığı düşünüldüğünde, ulemanın vakıflar üzerinde nüfuzu fazladır (Yediyıldız, 2003). Ulemanın memuriyeti seçmesi durumunda büyük bir kısmının şehirlerde naiplik, müftülük ve kadılık yaptığı görülür. Devlet kademelerinde bulunan kadınlar ise; atandıkları kazalarda davalara bakmak, noterlik vazifesi görmek, fiyat kontrolünün yanı sıra padişah fermanlarını tasdik etmekle yükümlüydüler. Öte yandan kadınlar; sancak beylerinin devlet kanunlarına uyup uymadıklarını kontrol eder, bazı vergileri toplardı. Bu görevlerin yanı sıra, halkın şikayetlerini dinlemek, bu şikayetleri merkeze iletmek, bölgelerindeki vakıf idareleri hakkında yöneticilere yardımcı olmak, eşkiyayı takip etmek, askeri makamlara yazı yazmak, ordu için asker toplamak da onların görev alanlarını oluşturmaktaydı (Ortaylı, 1994; Özkul, 2005).

Osmanlı fetih geleneğine göre bir bölgenin alınmasından sonra o bölgeye önce kadı ve subaşı atandığından, bu kişiler buldukları kazaların adli temsilcileri olmuşlardır. Buldukları bölgelerde üst seviyede yönetici olan kadınların gördüğü işleri ve davaları kazaskerler kontrol ederlerdi. Kadınların birikim ve tecrübelerini arttırılması, onların bir süre sonra terfi ederek Kazaskerlik ve Şeyhülislamlık makamlarına yükselmesini de sağlamıştır. Yönetici sınıfının ulema kesimini oluşturan bu kişilerin sayısı her ne kadar az olsa da Şeyhülislam ve Kazaskerlerin konumları, doğrudan padişah ile irtibatlı olmasından dolayı mühimdir. Bunlardan başka, Osmanlı padişahlarıyla doğrudan irtibatlı olan ilmiye sınıfı mensupları da vardır. Örneğin şehzadelere hocalık yapan ve daha sonra şehzadenin padişah olmasıyla protokolde öne geçen padişah hocaları; Peygamber soyundan gelen seyyid ve şeriflerin kontrolünü sağlayan nakibüleşraf; hekimbaşı, müneccimbaşı ve nihayet devlet ve halk katında çok daha itibarlı bir konuma sahip olan tanınmış tarikat şeyhleri Osmanlı ilmiye ricali içinde gösterilmişlerdir.

Osmanlı erken döneminde ilmiye mesleğine ilgiyi arttırabilmek için devlet, ulema sınıfına mensup kişilerin çocuklarına da ilmiye yolunu açmıştır. Böylece İslam dünyasında sık şekilde görülen ilmiye sınıfına mensup aileler ve aristokrasiler oluşmuştur. Osmanlı ulemasının temel görevleri; din ve devlet işlerini düzene koymak, insanların sorunlarına çözümler bulmak, bu bağlamda halk ile devlet arasında oluşan sorunların uzlaşısı temelinde çözümüne katkı sağlamaktır (Unan, 1999b).

Ulema sınıfı içerisindeki grupların hepsinin toplum ve devlet üzerinde aynı nüfuza sahip olduklarını söylemek güçtür. İلميye sınıfının en üst seviyesinde bulunan şeyhülislamlar, padişahlar tarafından atanmış olmasına rağmen, padişahların meşruluğu veya aksi konularda karar verme yetkisine de sahip

olabilmişlerdir. Özellikle devletin zayıf olduğu dönemlerde şeyhülislamların rolü daha da artmıştır. Şeyhülislamlar, Osmanlı Devleti'nde bir ara ümeranın başı sayılan sadrazamla eşit statüye sahip olabilmişse de bu durum her zaman geçerli değildir (Gibb ve Bowen, 1957; Akça 2002).

Osmanlı ilmiye sınıfının bütünleştirici işlevi hemen hemen her dönemde ön plandadır. Bir anlamda manevi alana ait gücü temsil etmesi bakımından dinsel otorite ve onun sürdürücüsü olan din adamları, siyasal gücün sınırlandırılmasında ve yönlendirilmesinde belirleyici konumdadırlar. XVII. yüzyıl başlarında Hasan Kafi el- Akhisari din ve dünya işlerinin düzenlenmesinde Peygamberlerin varisleri olarak gördüğü ulemanın tavsiyelerinin ve dualarının alınmasının padişahlar için bir gereklilik olduğunu ifade etmiştir. Akhisari'ye göre dünya düzeninin devamı; "...ulemânın ilmiyle, ...padişahların adliyle, ...salihlerin ibadeti ve duasıyla, ...cömertlerin ihsanı ile" mümkün olabilirdi (İpşirli, 1981).

Toplumda ilimle meşgul olan alimlerin halk tarafından her zaman dikkatle takip edildikleri bilinen bir gerçektir. Bu durum ulemanın toplum içindeki otoritesinin ve siyasal gücünün temel kaynaklarıdır. Ulemanın İslam dinini en iyi bilen kişiler olması, onların aralarında ittifak ve bilinç ruhunu da oluşturmuştur. Zamanla toplumsal bir grup haline gelen ulema sınıfı mensupları, böylece halk desteğini de arkalarına almışlardır.

İlmiye sınıfı içinde temsil gücü bulunan şeyhülislamlar, nakibüleşraflar, kazaskerler, padişah hocaları, hekimbaşılar ve müneccimbaşılar sadece ulema sınıfı mensupları olarak değil, aynı zamanda padişahın en yakın çalışma ekibi olarak padişahı destek ve tavsiyeler almışlardır. Padişahın yakın çevresi olarak ifade edilen bu kişilere kimi şeyhleri de dahil etmek gerekmektedir (BOA. HAT.487/23869). İlmiye sınıfının üst kademesinde yer alan bu kişilerin sayılarından ziyade, yönetim çevrelerindeki etkileri önemlidir (İpşirli, 1994).

Ulema mensupları bir yandan ilimle, eğitimle meşgul olurlarken, diğer yandan da padişahların hayır amaçlı kurdukları vakıfların takipçisi oldukları, onların işleyişini kontrol ettikleri bilinmektedir (AŞS. 88/774:136; AŞS. 98/784:20). Nitekim padişah II. Mehmed, İstanbul'u fethinde sonra Akşemseddin, Sivaslı Kara Şemseddin, Emir Buhari, Molla Fenari, Cebe Ali, Ensari Dede, Horoz Dede, Hatab Dede ve Şeyh Zindani gibi alimleri yanına çağırarak onlardan yardım istemiştir. Rivayete göre padişah bu alimlere; "...İstanbul'un yarısı sizin, kalan yarısı da Müslüman gazilerin ve bizim olsun. Ganimet mallarından her birinize birer zaviye, türbe, imaret, mekteb, medrese ve hadis evleri yaptırayım..." diyerek onlardan güç aldığı gibi, onlara da güç vermiştir (Unan, 1993).

Osmanlı toplumunda padişahların sağladığı himaye ve teşvikler ümera ve ulemanın kurdukları vakıfların politik sürükleyicisinin padişahlar olduğuna

işaret etmektedir(Köç, 2011; Orbay, 2007). Padişahların ulemaya sağladığı vakıf imkanları, doğal olarak topluma daha fazla hizmet etmelerine olanak sağlamıştır. Bu anlamda ulema vakıflarının ekonomik gücünün iyileştirilmesinde padişahların yardımları da yadsınamaz. Örneğin Halveti Şeyhi Balı Efendi'nin Sofya yakınlarında bulunan tekkesi hemen her dönemde, Osmanlı padişahlarının iltifatına mazhar olmuştur (BOA. C. EV.20630- 32804- BOA. C.BLD. 3663). Aynı durum, Hacı Bayram-ı Velî Tekkesi'nin ve Konya Mevlevi Asitânesi'nin padişahlar tarafından desteklenmesinde de görülmektedir (Neumann, 1996). Padişahların ilmiye sınıfı mensuplarının yaptırdığı binalara desteği sürekli olabildiği gibi kimi zaman da tek seferlik geniş arazi temlikleri şeklinde de olabilmıştır. Yıldırım Bayezid'in Balıkesir'de Üçpınar ve Çayırhisar Köyleri'ni hocası Sinan'ın kurduğu vakfa bağışlaması oldukça önemlidir (BŞS.706;15b ve BŞS.707;68b). Aynı şekilde, 1803 yılında Sivas Mevlevihanesi'nin gelirleri azalmaya yüz tutunca padişah III. Selim tarafından Sivas Balık Mukataası'ndan 200 kuruş tahsisat aktarılmıştır (Demirel, 1996). Anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı padişahlarının ulema vakıflarına sağladığı yardımların belirli amaçları vardır. Bunlardan ilki ulema vakıflarının faaliyetlerini sürdürebilmeleri için düzenli bir gelire kavuşmalarını sağlamaktır. İkincisi ise yapılan yardımlarla şeyhlerin dualarını almaktır.

Yüzyıllara göre bakıldığında vakıf kuran kişilerin unvanları değişmiş olsa da onların vakıf kurma potansiyelleri çok fazla değişmemiştir. Osmanlı devrinde ümera sınıfı mensupları gibi, ulema sınıfı mensuplarının da toplum menfaatlerini gözettikleri görülür. Her ne kadar sayısal açıdan ulema mensuplarının vakıf kurma konusunda, ümera mensupları kadar etkili olmadıkları görülse de amaçlar bazında her ikisi de aynı yöne hizmet etmişlerdir. Örneğin XVIII. yüzyılı konu edinen Yediyıldız'ın çalışmasında, ulemadan vakıf kuran kişilerin % 37.7 olduğu görülmektedir (Yediyıldız, 2003).

Osmanlı idari teşkilatı içerisinde yüksek rütbeli makamları işgal eden ulema sınıfı, bir taraftan din-devlet bağlamında padişahlarla ilişkilerini sürdürürken, diğer taraftan da din adamı olmanın getirdiği vasıflarla halkla iç içe yaşamak zorundadırlar. Yani Osmanlı ulemasının temel vazifelerinden birisi, devlete bağlılığı pekiştirici ve yeniden üretici işlev görmek, diğeri ise halkın sisteme intibak edebilmesini kolaylaştırıcı kanıtlar getirmektir. Esas olarak Osmanlı ulemasının halk ile olan irtibatını imamlar sağlamıştır. İmamlar, cami ve mescitlerde okudukları hutbelerde sultanın adını zikrederek devletin gücünü halka hatırlatmışlardır. Buradan devletin, din adamları vasıtasıyla halkla işbirliği yaptığı sonucunu çıkarmak mümkündür (Özkul, 2005). Aynı ulema sınıfı mensupları, hem idarecilik hem de medreselerde eğitim verdikleri için Osmanlı toplumundaki farklı güçleri birbirine kaynaştırmayı başarmışlardır.

Madeline Zilfi'nin de belirttiği gibi; kadılar ve onların merkezle olan bağları, Osmanlı toplumunun yalnız sünni kimliğini değil, aynı zamanda merkeziyetçi ve meşruiyetçi niteliğinin garantisi olarak da görülmüştür (Zilfi, 1988).

Doğrudan olmasa bile devletin dış siyasetinde yine Osmanlı ulemasının etkisi gözlemlenir. Devletin örfi idaresinin güçlü olduğu dönemlerde ulemanın dış siyaset üzerindeki belirleyiciliği, devlet kararlarını meşrulaştırmaya yönelik iken, merkezi devlet idaresinin zayıfladığı dönemlerde ulema, daha güçlü bir şekilde ön plana çıkmıştır. Yine devletin zayıf olduğu dönemlerde ulema savaş kararlarının verilmesinde, savaşın gidişatı veya sonuçları hakkında dinsel/ideolojik meşrulaştırma hizmetlerini de görmüştür (İpşirli, 1999).

Yukarıda da belirtildiği gibi, Osmanlı padişahlarının ulemadan beklentisi hemen hepsinin yeni vakıflar kurmaları yönünde değildir. Nitekim III. Selim devrinde Osmanlı hazinesi zayıflayınca, para sıkıntısını çözebilmek için altın ve gümüş eşyanın kullanımının haram olduğuna dair şeyhülislamdan fetva alınarak, ümera gibi ulemanın da servetinin bir kısmını devlet masrafları için hazineye devretmeleri istenmiştir. Bunun üzerine devrin şeyhülislamı; *ulemânın sâir nâssa göre mâli yönden âciz olduğunu ve onlarla kıyas edilemeyeceğini* söylemiştir (Cevdet Paşa, 1993). Buradan anlaşılıyor ki; Osmanlı ulema sınıfı mensuplarının mali gücü zayıf olmakla birlikte; onlar zenginlikleri ile değil, devlet ile halk arasında kurdukları ilişkilerle ön plana çıkmışlardır.

İlmiye mensuplarının genel olarak devlet ile halk arasında bir iletişim aracı rolünü üstlenmesi oldukça önemlidir. Devlet adamları aldıkları kararlar için bir taraftan onlardan görüş sorarlarken, diğer taraftan da aynı devlet adamları, vakıfların yönetiminde ulemanın yetkilerini arttırmışlardır. Görüldüğü üzere ulema sınıfının korunması devlet için önemlidir. Çünkü devlet, bu sınıf sayesinde aldığı kararları kolayca halk üzerinde uygulayabilmiştir.

Osmanlı padişahları, ulema sınıfında yer alan müderris, kadı veya naiplik vazifeleri gören idari görevdeki kişileri, vakıflarla irtibatlı yaşamaya yöneltmiştir. Adı geçen kişiler oluşturdukları kontrol mekanizmaları ile vakıf kurumlarına onama ve kontrol yetkisini kullanarak vakıfları, hayırseverlik sistemi içerisine tutmaya çalışmışlardır. Talebe okutan, ilimle meşgul olan müderrisler ise vakıflarda müteveli, müderris, nazır, vaiz, cüz okuyucu cabi veya muallimlik vazifeleri görmek suretiyle vakıfların kurumsal kimliklerinin sürdürülmesine katkı sağlamışlardır.

Ulema mensupları ister kaza kadılığı görevinde olsun, isterse ülkenin bir köşesinde müderrislik vazifesinde olsun, devrin padişahının onayı olmadan görev ve gelemey veya görevden ayrılamazlardı. Bu durumda ilmiye sınıfı mensupları tıpkı ümera sınıfı mensupları gibi padişahın vereceği berat doğrultusunda

sınırları çizilmiş bir alanda hizmet görmek zorundadır. Bu yüzden hem Osmanlı ümerası hem de Osmanlı uleması kul statüsünde sayılmışlardır. Dolayısıyla ulema mensuplarının padişah ile bu derece irtibatlı olması, hükümdarın gücüne bağlı olarak değişen bir etkinlik yapısını ön plana çıkarmıştır.

Ümera mensuplarının kurduğu vakıflarda olduğu gibi, ulema mensuplarının kurdukları vakıflarda da vâkıflar/vakıf kurucuları, kendi binalarında kalan derviş, şeyh, müderris ve talebelerden dua beklemişlerdir. Vakıf kurucuları hem kendileri için hem de devletin devamı ve padişahın sıhhati için beklentilerini açıkça ifade etmişlerdir. Yönetici sınıfını oluşturan ümera ve ulema vakıflarının ortak noktalarından birisi de bu dua beklentisidir. Bu durumu doğrulayan en önemli husus; Osmanlı Devleti'nin son asırlarında vakıflarda istihdam edilen binlerce cüz okuyuculardır. Kendilerine maaş bağlanan cüz okuyucularının atama beratlarında, "...evkât-ı hamsede zıllullah-ı âlem-penâh-halledallâhu hilâfete hû ilâ yevmî'l-intibâh- hazretlerinin devâm-ı ömr u devlet ..." için dua talep edilmiştir. Görüldüğü üzere Osmanlı resmi belgeleri, padişah ve diğer devlet adamlarının toplumun ihtiyaçları için çalışan vakıflardan bir takım beklentiler içerisine girdiklerini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Sosyolojik açıdan vakıf müessesesi sürekli devam edecek bir hayırseverlik şeklidir. Her vakfın kuruluş felsefesi diğerinden farklı olsa da Osmanlı devrinde vakıflar, devletin meşru düzeninin savunucusu, onun devamının sağlayıcısı olarak görülmüşlerdir. Osmanlı vakıf sistemi padişahların mevcut siyasi güçlerinin gelişmesine, daha genel ifade ile devlet düzeninin güçlenmesine önemli katkılar yapmıştır. Bir nasihatname yazarının da ifade ettiği gibi; Osmanlı döneminde *insanın ellerinin vazifesi kılıç sallamak, ok atmak ve cenneti kazanmak için malından vermekten geçmektedir* (Yediyıldız, 1982b).

Devlet adamlarının kendi paralarından veya ganimet hisselerinden elde ettikleri paralarla oluşturdukları vakıf teşekkülleri, müesseselerin hayatının devam ettirilmesini sağlamıştır. Bunun için çoğu zaman devlete ait vergi kaynaklarından ayrılan temlik toprakları, toplum menfaatlerine tahsis edilmişlerdir. Uygulamada bu tür vakıflar, mülkiyet bakımından serbest şekilde idare edilen gayr-i sahih yani irsadi vakıflar statüsünde olduğundan, hukuki bakımdan ayrıcalıklı sayılmışlardır. Bunlar doğrudan devlet hazinesine gitmesi gereken bir takım mülk veya arazi gelirlerinin ebedi olarak devletin elinden çıkarılarak padişahın izniyle temlikler şeklinde vakıflara tahsis edilmesiyle oluşmuşlardır. Osmanlı yönetici sınıfının padişahlardan aldıkları temliknameler, toplum menfaatleri için devlet arazilerinin kullanılmasını anlamını taşımaktadır. Eli-

mizde kesin bilgiler olmamakla birlikte, ümera sınıfı mensuplarının bu tür ayrıcalıklarla kurdukları vakıfların sayısı bir hayli fazladır. Çünkü Osmanlı devlet sisteminde yönetici sınıfının sayısı bir şehirdeki toplam nüfusun %10'undan fazladır.

Ortaçağ toplumlarında kudret, servete üstün olduğu için askeri sınıf mensupları daima toplumun önde gelen kişileri olmuşlardır. Ancak daha sonraki yüzyıllarda bahsedilen toplumsal düzen değişmeye başlamış, kudret zamanla serveti yaratır duruma gelmiştir. Bu yüzden Osmanlı ülkesinde servetin sahibi olan ümera mensuplarının siyasi mevkilerinden uzaklaştırılmaları sonrasında, servetlerinin hükümdarlar tarafından doğrudan hazineye devredilmesini engellemeye çalıştıkları bir gerçektir. Yöneticilerin müsadere eden mevcut birikimlerini kurtarabilmek için bir takım yollar aramaya başlamaları onları, aile vakıfları kurmaya yöneltmiştir. Müsadere uygulamaları bu açıdan yeni aile vakıflarına yönelimi hızlandırmıştır. Gelişen bu yeni aile vakfı kurma biçimi, doğal olarak Osmanlı Devleti'nin son yüzyıllarında sıkça karşılaşılan bir durum haline gelmiştir.

Toplumsal hiyerarşi açısından bakıldığında, XV. yüzyılda askeri sınıfı oluşturan ümera ve ulemadan oluşan askeri sınıf, reaya sınıfına göre daha fazla vakıf kurmuştur. Yüzyıllara göre yapılan araştırmalar, vakıf kuran kişilerin kimlikleri hakkında bir takım ipuçları sunmaktadır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda sosyal tabakalaşmada ümera ve ulema vakıf kurma potansiyellerini korumuş olmalıdır. XVIII. yüzyılda vezir, paşa gibi yüksek düzeydeki ümera mensuplarının yerine şehirlerde devletle iş yapan mültezimlerin, ayanların ve şehirde zenginleşen tüccarların vakıflar oluşturmaya daha fazla yöneldikleri de bir gerçektir. XIX. yüzyılda bir önceki yüzyılda görülen gelişmelere bağlı olarak, vakıf kuranların profili benzerlik göstermeye devam etmiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı şehirlerinde yerel güçlerin, zengin tüccarların çok daha fazla vakıf kurdukları Roded'in Halep şehri örneğinden anlaşılmaktadır. Netice itibariyle XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla giden süreçte toplumsal hiyerarşide serveti elinde bulunduran gruplar değişmeye başlamıştır. Bu durum servetin askeri sınıf mensuplarından reaya sınıfı mensuplarına doğru kaydığını ve buna bağlı olarak vakıf kuran kişilerin profilinin değiştiğine işaret olarak gösterilebilir.

Osmanlı toplumunda ümera sınıfına nazaran, ulema sınıfının pozisyonu daha karmaşık bir durum ortaya koymaktadır. Ulemanın pozisyonunun zamanla farklılaşması ve genişlemesi, onların kurdukları vakıflara bakışı değiştirmiştir. Bu durumda devletin, ulema mensuplarının vakıflarına yaptıkları yardımlar ümera vakıfları kadar yaygınlaşmamıştır. Öte yandan ulema vakıflarının yapısal özellikleri açısından küçük olmaları onların faaliyetlerini sınırlandırmıştır.

KAYNAKÇA

- BOA. C. EV. 20630- BOA. C. EV. 32804- BOA. C. BLD. 3663, BOA. BEO.191/14289
BOA. HAT.487/23869
- Ankara Şer 'iye Sicili: AŞS. 68/754: 504; AŞS. 88/774:136; AŞS. 98/784:20,
AŞS.102/788:707
- Balıkesir Şer 'iye Sicili(BŞS.): BŞS. 706;15b, BŞS.707;68b
- Ahmed Cevdet Paşa. (1993). *Târih-i Cevdet I-VI*, (1. Bs.). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Akça, G. (2002). *Osmanlı Devletinde Şeyhülislamlık*, (1. Bs.). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Barkan, Ö, L. (1940). Şer'i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar, *İÜİFM*. VII, 165-181.
- Barkan, Ö, L. (1942a). Vakıfların Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller, *VD*. I, 354-365.
- Barkan, Ö. L. (1942b). Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, *VD*. II, 279-304.
- Barkan, Ö. L. (1954). Hicri 933/934(M.1527/1528) Mali Yılına Ait Bütçe Örneği, *İÜİFM*. 15(1-4), 251-329.
- Barkan, Ö. L. E. H. Ayverdi. (1970). İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri(953/1546 Tarihli), (1. Bs.). İstanbul: Baha Matbaası.
- Bates, Ülkü. (1991). "Façades in Ottoman Cairo", Power and Social Order the Uses of the Kanun", *The Ottoman City and Its Parts, Urban Structure and Social Order*, ed. I. A. Bierman- R. Abou-el Haj- D. Preziosi, New York, 129-172.
- Berki, A. H. (1958). İslam'da Vakıf, Sahih ve Gayri Sahih Nevileri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII, 1-10.
- Deguulhem, R. (2002). "In the Ottoman Empire to 1914 Waqf", *EI2* XI, 87-92
- Demirel, Ö. (1996). Sivas Mevlevihânesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair Bazı Tespitler, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2(2), 217-224
- Ergin, N, C. K. Neumann, A. Singer. (2007). Introduction, *Feeding People, Feeding Power*. (1. Bs.). (ed. N. Ergin-C. K. Neumann-A. Singer), İstanbul: Eren Yayıncılık,13-40.
- Gibb, H.A.R, H. Bowen. (1963). *Islamic Society and the West: Islamic Society in the Eighteenth Century*, Oxford: Oxford University Press.
- Göçek, F. M. (1993). "musadara", *EI*. VII, (Ed. 2). Leiden-New York, 653.
- Güran, T. (2006). *Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar*, İstanbul: Kitapevi Yayınları.
- Hodgson. M. G. S. (1993), *İslamın Serüveni I-II-III*, İstanbul: İz Yayınları.

- İnalçık, H. (1990). İstanbul: An Islamic City, *Journal of Islamic Studies* I,1-23.
- İnalçık, H. (1991). "ghulam", EI2, p. 1085-1091.
- İnalçık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, (1. Bs.), çev. Ruşen Sezer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,.
- İnalçık, H. (2009). *Osmanlı Uygarlığı I-II*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İpşirli, M. (1981). Hasan Kâfi el-Akhisârî ve Devlet Düzenine Ait Eseri: Usûlü'l-hikem fî Nizâmî'l-âlem, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (10), 11, 239-278
- İpşirli, M. (1994). Ehl-i Örf, *TDV. İA. X*, 519-520.
- İpşirli, M. (1999). Osmanlı Ulemâsı, *Osmanlı VIII*, 71-79.
- Kazıcı, Z. (2003). Osmanlı Vakıf Medeniyeti, İstanbul: Bilge Yayınevi.
- Kılıç, A. (2014). *Bir Osmanlı Akıncı Beyi Gazi Evranos Bey*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kozak, İ. E.(1985). *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, İstanbul: Akabe Yayınları.
- Kozak, İ. E.(1994). *İbn-i Haldun'a Göre İnsan- Toplum- İktisat*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Köç, A. (2011). Sultan II. Murad Vakfı'nın Edremit mukataaları(1530-1641), *OTAM XXX*, 41-72.
- Kunt, İ. M. (1991). *The Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government(1550-1650)*, New York: Columbia University Press.
- Mardin, Ş. (1995). *Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler III*, (4. Bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Neumann, C. K. (1996). 19. Yüzyıla Giderken Konya Mevlevî Âsitânesi ile Devlet Arasındaki İlişkiler, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları II*, 171-173.
- Oğuzoğlu, Y. (1983). "Osmanlı Şehirlerindeki Askerilerin Ekonomik Durumuna İlişkin Bazı Bilgiler", *I. Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, 169-179.
- Orbay, K. (2007). 16. ve 17. Yüzyıllarda Bursa Ekonomisi: Sultan Çelebi Mehmed Yeşil İmareti'nin Mali Tarihi, *OTAM XXII*, 125-158.
- Ortaylı, İ. (1994). *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Öz, M. (1999). Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler, *Osmanlı Araştırmaları XII*, 27-33.
- Öz, M. (2003). Merkezîyetçi İmparatorluğu Doğru Fatih Devrinde Siyasi ve Sosyal Değişmeler, *Türk Yurdu* 190, 28-31.

- Özkul, O. (2005). *Gelenek ve Modernite Arasında Ulemâ*, (1. Bs.). İstanbul: Bir Harf Yayınları.
- Riggs, C. T. (1954). *Kritovoulos: History of Mehmed the Conqueror*, Princeton: Princeton University Press.
- Roded, R. (1988). "The Waqf and the Social Elit of Aleppo in the Eighteenth and Nineteenth Centuries", *Turcica XX*, 71-91.
- Singer, A. (2002). *Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti*, (1. Bs.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Unan, F. (1993). Medrese-Yönetim İlişkileri ve Osmanlı Medreselerinin İlmî Performansı Meselesi, *VII. Osmanlı Sempozyumu*, 13-23.
- Unan, F. (1999a). Osmanlılarda Medrese Eğitimi, *Yeni Türkiye V*, 140-160
- Unan, F. (1999b). Osmanlı Medreselerinde İlmî verim ve İlim Anlayışını Etkileyen Amiller, *Türkiye Günlüğü* 58, 99.
- Unan, F. (2004). Medreseler ve Osmanlı Merkezi Yönetimi, *Koosduk İlimler Jurnalı Sosyal Bilimler Dergisi IX*, 1-7.
- Ülken, H. Z. (1971). Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği, *Vakıflar Dergisi IX*, 13-37.
- Yağcı, Z. G. (2013). "XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Voyvodalar: Edremit Voyvodası Mehmed Emin Ağa", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, 433-463.
- Yediyıldız. B. (1982a). Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri(1700-1800), *Osmanlı Araştırmaları III*, 143-164.
- Yediyıldız. B. (1982b). Müesseseler-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi, *Vakıflar Dergisi XV*, 23-54.
- Yediyıldız, B. (2003). *XVIII. yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, TTK. Yayınları, Ankara.
- Yusuf Has Hacib. (2015). *Kutadgu Bilig*, (çev). Ayşegül Çakan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yüksel, H. (1991). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü Üzerinde Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Yüksel, H. (2007). "Anadolu Beylikler Devrinde Vakıflar", *Vakıflar Dergisi XXX*, 35-50.
- Zilfi, M. (1988). The Politics of Piety: The Ottoman Ulema in the Postclassical Age(1600-1800), *Studies in Middle Eastern Studies VIII*, 143-146.

PIYANO İLE EŞLİĞİN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİNE YÖNELİK ÖLÇEĞİN GELİŞTİRİLMESİ

Developing a Scale on Important and Necessity of Accompaniment with Piano

Gönderim Tarihi: 22.03.2016

Kabul Tarihi: 02.06.2016

M. Kayhan KURTULDU*

Öz: Piyano ile eşlik müzik öğretimi sürecinin her aşamasında önemli ve devamlı yer edinmiş bir kavramdır. Bu bakış açısıyla bu çalışmada öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının piyano ile eşlik yapmanın önemi ve gerekliliği konusundaki görüşlerine yönelik bir ölçek geliştirilmek istenmiştir. Geliştirilmeye çalışılan ölçekte, piyano ile eşliğin önemine, müzik eğitimi sürecindeki gerekliliğine ve genel anlamda piyano ile eşlik kavramına yönelik yargılara yer vermeye çalışılmıştır. Başlangıçta 32 maddeden oluşan ölçek çeşitli istatistik ölçümlerden geçirilerek test edilmiştir. Yapılan ölçümlerde ölçeğin genel Alpha katsayısı 0,96 bulunmuş, iç tutarlılığı da yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bunun yanında ölçek için madde toplam korelasyon ölçümleri, faktör analizi gibi işlemler yapılmış, örneklem uygunluğu ile faktörlenebilirlik testleri de uygulanmıştır. Ölçeği oluşturan 32 maddenin öz değeri 1'den büyük 3 faktör altında toplandığı anlaşılmıştır. Ölçümlerin tutarlılığı açısından çapraz geçerlik uygulaması yapılmış, tekrar test ile test yarılama ölçümleri de yapılmış ve son olarak kalan 32 madde nihai ölçeği oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Piyano, Eşlik, Önem, Gereklilik.

Abstract: Accompaniment with piano is a concept has taken important and constantly place in every level of the music education. Therefore in this study it has studied to develop a scale intended to the opinions of the teacher and students about important and necessity of accompaniment with piano. In developed scale it has studied to state importance and necessity of piano accompaniment and general judgements on piano accompaniment concept. The scale consist of 32 items has been tested by various statistical process. In measurement process Alpha coefficient has been found as 0,96 and internal consistency has been found as high. It can be seen that 32 items that comprise the scale were gathered under three factors whose eigenvalues are larger than 1. Besides this item total correlation measurements, factor analysis, sample adequacy and Bartlett's factorability tests has been made for the scale. Cross validation test has been made for consistency of the measurements and also re-test and split half tests has been applied and total 32 items has formed the final scale.

Keywords: Piano, Accompaniment, Important, Necessity.

* Doç. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi/Fatih Eğitim Fakültesi/Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı, e-posta: kayhankurtuldu@gmail.com

GİRİŞ

Piyano, müzik eğitimi sürecinde en temel ve en fazla ihtiyaç duyulan çalgıların içerisinde yer almaktadır. Piyano'nun genel yapısı ve çok sesliliğe uygun oluşu sebebiyle müzik eğitiminde hemen her alanda temel çalgı niteliğinde değer görmektedir. Müzik eğitimi veren resmi ve özel kuruluşların hepsinde temel bir çalgı olarak ilk aklı gelen, ilk temin edilen ve çalışmaların önemli bir bölümünün de üzerinde yürütüldüğü bir çalgıdır. Bu hali ile piyano müzik eğitimi veren kuruluşlarda kendi adı ile işlenen dersler haricinde de pek çok derse de etkin biçimde yön vermektedir. Armoni, işitme, ses eğitimi gibi alanların yanında piyano, özellikle de eşlik dersi ve eşlik çalışmaları için temel çalgı olarak önem arz etmektedir. Piyano çalgısının bu kapsamı eşlik kavramı kadar eşlik yapan kişinin de önemli donanımına sahip olması gerektiği sonucunu beraberinde getirmektedir.

Roussou (2013) bir piyano eşlikçisini gerek provalar, gerekse etkinlikler esnasında birden fazla rolü üstlenen bir müzisyen olarak tanımlamaktadır. Roussou (2013) eşlikçinin eşlik yaptığı esnada gerektiğinde bir solist gibi, gerektiğinde yardımcı solist gibi, gerektiğinde ise bir koç ve bir iş arkadaşı gibi olduğunu ve aslında tüm bunları bir arada sürdüren bir kişi olduğunu ileri sürmüştür. Tüm bu rollerin temelde işlevsel beceriler olarak görülmesine karşın aslında sosyal ve duyuşsal beceriler olduğunu da ileri sürmektedir.

Piyano dersine yönelik tanımlardan da anlaşılacağı gibi dersin amacı, piyanoda belirli bir teknik seviyeye ulaşılmasını takiben ortaöğretim ve lisedeki müzik eğitiminde kullanılmasıdır. Özellikle okullarda eğitimin bir düzeye kadar kulaktan yapılması ve neredeyse belli bir seviyeye kadar tek sesli şarkı öğretimi ile yapılması, çok sesli duyumun bu aşamada başlamasını gerektirmektedir. Kulaktan şarkı öğretimi sırasında şarkı eşlik yardımı ile öğretmek, öğrenciler kulakları çok sesliliğe alıştırmak için kullanılabilir. Bu noktada ise piyano, eğitimde öncelikle bir eşlik çalgısı olarak kullanılmak durumundadır (Batıbay ve Aydınoglu, 2006).

“Piyano dersleri, müzik bilimleri ve müzikoloji bölümlerinde ifade edilen işlevlerinin yanında müzik öğretmeni için, İstiklal Marşı ve diğer marşları eşlikli olarak özel gün ve törenlerde çalabilme, ulusal ve evrensel boyutlu ve küçük ölçekli yapıtları seslendirebilme, düzeyine uygun şarkı, türkü, okul şarkıları ve eşliklerini çalabilme, eşlikleri yoksa bu parçalara uygun eşlikler yazarak çalabilme gibi, derslerini daha etkili ve zevkli hale getirmesine olanak sağlayacak kolaylıklar içerir” (Tufan, 2004: 97).

Şarkılarda var olan müziksel duygu, düşünce, izlenim ve tasarıları pekiştirmek, büyük ölçüde ancak belli bir güzellik anlayışına göre, belli armonik yön-

temlerle ve estetik bir bütün olarak yapılan piyano eşlikleriyle sağlanabilir. Bu da doğal olarak şarkılarda istenen duygu, düşünce, izlenim ve fikre ekti ederek verilecek müzik eğitiminin daha kısa sürede ve daha anlamlı olmasına katkıda bulunur (Dağdeviren, 2006).

“Piyano, eşlikte en çok kullanılan çalgılardan biridir. Armonik yapıyı verebilmesi, diğer çalgıları ve orkestrayı taklit edebilmesinden dolayı eşlik için oldukça elverişlidir. Örneğin bir orkestra tarafından eşlik edilen solo çalgı ya da çalgılar için birçok konçerto vardır. Bu konçertoların birçoğunun gerektiğinde piyano eşliği ile de seslendirilebilmesi için piyano düzenlemeleri de mevcuttur” (Yüksel, 2010: 14).

Piyano tek bir çalgı ile eşlik yapılması gerektiği durumlarda en ideal çalgı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü piyano yapısı gereği eşlik kavramına ve özellikle de eşliğin tanımına belki de en uygun çalgıların başında gelmektedir. Bilgin'e (1998) göre eslik; bir kompozisyonun ana melodisine ya da ses partisine dayanak oluşturması ya da onu ön plana çıkarması amaçlanan yardımcı parti ya da partiler olarak tanımlanmaktadır (Durmaz, 2009). Tanımdan da anlaşılacağı üzere yazılmış bir kompozisyonun, bir seslendirici tarafından seslendirilmesi ile destek oluşmakta ve buna bağlı olarak desteklenen melodi öne çıkarak güzelleşmektedir. Bu süreçte kompozisyonu çalan kişi ve o kişinin eşlik becerileri de önemlidir. Piyanoyu kullanabilme becerileri ile birlikte düşünüldüğünde eşlik becerileri de o eşliğin işlevselliği açısından önemlidir.

Müzik öğretmen adaylarının eğitiminde kullanılan piyano eğitimi süreci, daha çok piyano repertuarını ve teknik çalışmalar ile temel becerilerin kazandırılmasını hedeflemektedir. Ancak okul müzik repertuarında yer alan eserlerin ilköğretim ve lise sınıflarındaki öğrencilere öğretimi, temel piyano becerilerinin ötesinde işlevsel bazı piyano becerilerinin de kullanılmasını gerektirmektedir. İşlevsel piyano becerileri, müzik öğretmenlerinin piyanoyu kendi müzik sınıflarında daha etkin bir eğitim aracı olarak kullanabilmelerini sağlayan pratik piyano çalma becerileridir (Kasap, 2005). Benzer biçimde Bobetsky (2004), piyanoyu kullanma yeterliliğinin önemine vurgu yaparken, herhangi bir okul için müzik eğitimcisi seçimi esnasında bile yöneticilerin piyano çalma becerilerini aradıklarını ve iyi bir müzik eğitimcisinde bu tip becerilerin önemli olduğunu ifade etmektedir. Hatta Bobetsky (2004), bir müzik öğrencisinin bölüm olanakları elverdikçe daha ileri düzey piyano eğitimi sürecine girmesi gerektiğini de savunmaktadır. Bu konudaki gelişimin önemi yukarıdaki gibi literatürde kendine yer bulmuştur ve bu becerilerin eşlik çalma becerileri ile birleşmesi başlangıç olarak okul şarkılarının eşliklenmesinde uygulama alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Müzik derslerinde kullanılan okul şarkıları, öğrencilerin ses ve müzikal duyularının geliştirilmesinde en önemli araç olmaktadır. Bu şarkıların öğretimi sırasında ise öğrencilerin seslerini destekleyecek bir piyano eşliğine ihtiyaç hissedilebilir. Piyano eşliği, tek sesli okul şarkılarını armonik yönden zenginleştirecek ve öğrencilerin çoksesli müziğe yakınlaşmalarını da sağlayabilecektir. Müzik dersinde öğretilecek şarkıların eşliklendirilmesi, tamamen müzik öğretmenin bu alandaki bilgi ve becerisini kullanmasına bağlıdır. Bu nedenle müzik öğretmeni adaylarının, mesleklerine adım attıklarında eşlik çalma becerileri açısından yeterli olabilmeleri için, eşlik yapabilme becerilerini eğitim sürecinde geliştirmeleri gerekmektedir (Piji, 2007).

Bir okul şarkısına eşlik yapabilmek piyano öğretimi sürecinin önemli parçalarından biridir. Piyano eğitimi, eğitimin diğer alanları gibi bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinışsel becerilerini kapsamaktadır. Bu açıdan piyano eğitiminin öğrencinin müzik dinleme beğenisinin, müziksel işitmesinin ve müziksel becerilerinin gelişmesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Bu bağlamda müzik öğretmeni için piyanoyu etkili bir şekilde eşlik yapabilecek seviyede kullanabilmesi önem taşımaktadır (Çevik ve Güven, 2011). Müzik öğretmenliği eğitiminin alana özgü, yaratıcılığa dönük en önemli boyutlarından birisi içerisinde piyanonun yer aldığı eşlikleme becerileridir (Tunç ve Albuş, 2010). Bir müzik öğretmenin piyano çalma becerisinin gelişmiş olması ve bunu müziklerinde kullanması sadece öğrencileri için değil okuldaki herkesi müzik ortamına katması anlamında önemlidir. Müzik öğretmeni okul şarkılarını, marşları, milli marşı ve yıl sonu gösterisi için hazırlanan eşlikleri çalabiliyorsa okulunda daha değerli hale gelecektir. Bu durum öğrencilerin de dikkatini çekecek ve onların hem müzik dersine, hem de müziksel aktiviteleri (konserler, özel dersler vb.) ilgili ve motivasyonu artacaktır (Bobetsky, 2004). Müzik öğretmeni yetiştirme sürecinde piyano ile eşlik yanında çeşitli okul çalgılarının öğretimi ve bunların piyano ile etkileşimi de öğretim programlarında yer almaktadır.

Müzik eğitiminde kullanılan ve okul müziği özelliği taşıyan şarkıların öğretimi sırasında müzik eğitiminin temelini çocuğun kendi sesi teşkil etmektedir. Fakat şarkı öğretiminde ezgiyi destekleyecek ve onu zenginleştirecek, çocukta çokseslilik zevkini uyandırmaya yardımcı olacak ve seslerin tanınmasını çabuklaştıracak olan piyano, gitar vb. çalgılar, okul müzik eğitiminde eşlik amacıyla kullanılmaktadır (Brittin, 2000, Küçük, 2014'ten; Bilgin, 2006).

Müzik eğitiminde kullanılan şarkılar; hem eğitsel amaçlı bestelenmiş hem de teksesli, çoksesli eşlikli şarkılarını kapsayacak şekilde okul müziği özelliklerini içinde barındırmaktadır (Uçan, 1990, Çevik, 2011'den). Bu kapsama göre eşlik eğitimi ise okul şarkılarına eşlik yazabilme, doğaçlama eşlik yapabilme, yazılı eşlik partilerini seslendirebilme gibi eşlik becerilerini kazandırmayı amaçla-

maktadır (Çevik, 2011). Bir müzik öğretmenin bir şarkıya piyano ile eşlik yazabilmek için, ezgiyi ve eşlik partisini ritmik-armonik ilişkiler açısından inceleyebilmesi, ezginin armonik çözümlemesini yapabilmesi, eşlik partisindeki akorların birbirine bağlanışlarını ezginin ritmik yapısı ve üslubuna göre bulabilmesi, ezgi ile eşlik partisinin estetik bir bütünlüğünü fark edebilmesi gereklidir (Bilgin ve Şaktanlı, 2007). Benzer biçimde Jing (2014)'de piyanoda iyi eşlik yapabilmek için teorik bilginin ve pratik becerilerin var olması gerektiğini vurgulamıştır. Buna bağlı olarak eşliğin eşlik edilen parçanın müzikal analizine hâkim olmaya, ritmik ve müzikal unsurları tam olarak uygulayabilmek için eserin hissiyatı ile sanatsal unsurları bir arada tutmak gerektiğine de vurgu yapmıştır.

Piyano eğitiminin bir uygulama alanı olan eşlik derslerinde, okul müziklerindeki eşlik partilerini çalabilme, doğaçlama eşlik yapabilme, okul şarkılarına eşlik yazabilme, öğretmenin kendi yazdığı eşlik partisini çalabilme ve piyanoyu iyi derecede çalabilmenin ötesinde, piyano, armoni, kontrpuan ve müzik kuramları gibi derslerde kazanılan davranışların harmanlanması da sağlanmaktadır. Bu nedenle bir müzik öğretmeni adayına eşlik eğitimi sırasında tüm bu içerik ve hedef davranışlar doğrultusunda bir eğitim sunulması gereği kendini göstermektedir (Sönmezöz, 2006).

Müzik alanının hemen her boyutunda önemli bir baş çalgı olarak görebileceğimiz piyano, eşlik söz konusu olduğunda da yine en büyük söz sahibi olacaktır. Yukarıda da bahsedilen unsurlar, özellikler, gerekçeler, sebepler, neden piyanonun hem bir ana çalgı özelliğinde, hem de en önemli eşlik çalgısı özelliğinde bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmada yukarıdaki düşünceler ışığında öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının, piyano ile eşlik yapmanın gerek genel müzikal yaşam sürecinde, gerekse müzik öğretimi sürecinde ne derece önemli ve gerekli olduğuna ilişkin görüşlerini tespit etmek amacıyla bir ölçek geliştirilmeye çalışılmıştır.

Önem

Piyano ile eşlik müzik sanatının pek çok alanında olduğu gibi müzik öğretmenliği eğitimi sürecinde de ihtiyaç duyulan bir unsurdur. Müzik öğretmenin piyano çalmayı iyi bilmesinin yanında meslek hayatında piyanoyu etkin biçimde kullandığı en önemli uygulama alanı belki de eşlik alanı olacaktır. Literatürde piyano ile eşlik kavramına yönelik ölçeklerin çok az olması (eşlik yapmaya dönük yeterli algısı vb.), ölçeklerin ise piyano ile eşliğin önemine ve gerekliliğine yönelik net bulgular toplamaya dönük olmadığı gözlenmesi, geliştirilen bu ölçeğin önemli kılınmaktadır. Öğretim süreçlerinde piyano ile eşliğe daha çok önem verilmesi ve bu farkındalığın aktif müzik öğretmenlerine

de yansımaları açısından bu ölçek ve ölçek yardımıyla ileride yapılabilecek çalışmalar önem kazanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada tarama modeli tercih edilmiş ve bu kapsamda geliştirilen ölçek örneklem grubuna uygulanarak istatistik süzgeçten geçirilmiştir.

Örneklem Grubu

Yürütülen çalışmada olasılığa dayalı yöntemler içinden tabakalı örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem evrendeki alt grupların temsil edilmelerini sağlar ve bu alt tabakaların her biri bir evren gibi düşünülür. Sonra bu alt tabakalardan basit tesadüfî yöntem yardımıyla örneklem belirlenir (Balci, 2009: 93; Şahin, 2009: 123). Belirlenecek örneklemin büyüklüğü konusunda ise Tavşancıl (2014) örneklem büyüklüklerinin madde (soru) sayısının birkaç katına (en az beş) kadar çıkması gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışmada örneklem grubu, Türkiye'deki Eğitim Fakültelerinin Müzik Öğretmenliği programlarında öğrenim gören müzik öğretmeni adaylarından 4 farklı üniversitede (Karadeniz Teknik Üniversitesi, Erzincan Üniversitesi, Harran Üniversitesi ve Niğde Üniversitesi) öğrenim gören toplam 317 adaydan oluşmaktadır. Bu adaylar eşlik çalma dersinin lisans eğitiminde 3. sınıfta olması ve bu dersi ilgili dönemde almış ve yakın dönemde tamamlamış olmaları sebebiyle üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden seçilmiştir.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması sürecinde ilk olarak piyano ile eşlik üzerine literatür taranmış, bu konuda var olan yakın konulu ölçekler incelenmiştir. Piyano ile eşliğin önemi ve gerekliliği konusunda doğrudan bir çalışma bulunmadığı için eşlik konusunda ölçek veya anket uygulaması ile veri toplamış ya da geliştirmiş olan çalışmalar (Batıbay ve Aydınoglu, 2006; Sönmezöz, 2006; Piji, 2007; Çevik ve Güven, 2011; Çevik, 2011) incelenmiştir. Piyano eğitiminde eşlik çalmaya ilişkin ölçekler incelendikten sonra ilk olarak 35 maddeden oluşan bir ölçek formu oluşturulmuştur. Ölçeği oluşturan maddelerin içerik (kapsam) geçerliliği dil ve müzik eğitimi alan uzmanları tarafından (2 dil, 3 alan uzmanı akademisyen) gözden geçirilerek sağlanmıştır. Uzmanlar tarafından ifade, anlaşılabilirlik, ölçülmek istenilen kavrama uygunluk, binişik ifadelerin olmaması ve kullanılan ölçeğe uygunluk gibi hususlar doğrultusunda gözden geçirilen formda 3 madde elenmiş, bazı maddelerin ifade biçimi düzeltilmiş ve uygulama için toplam 32 madde belirlenmiştir.

Geçerlik bir test ile ölçülmek istenen özelliğin ölçülerini, başka özelliklerin ölçüleri ile karıştırmadan elde edebilme derecesi, yani ölçülmek istenilen özelliğin ne derece doğru ölçülmüş olabileceği ile ilgili bir kavramdır (Tezbaşaran, 2008: 50; Büyüköztürk, 2004: 161). Kapsam geçerliliği ise test maddelerinin ölçülecek davranışı ölçmek için nitelik ve nicelik olarak yeterli olup olmadığının ortaya konulmasıdır (Büyüköztürk, 2004: 161). Kapsam geçerliliği ile ilgili sayılar ve oranlar Lawshe (1975) tarafından ileri sürülmüştür ve bu teknik için en az 5 en çok ise 40 uzman görüşüne ihtiyaç bulunmaktadır (Yurdugül, 2005). İlk uygulama formunda 32 maddeden oluşan ölçek maddeleri içerisinde piyano ile eşlik çalmanın önemi ve gerekliliğine yönelik maddeler yer almıştır. Piyano ile eşliğin müzik öğretmeni için önemi, eşlik dersinin gerekliliği, derslerde eşliğin kullanılması gerekliliği, eşlik dersi süreci gibi hususları içeren maddeler öncesinde cinsiyet, sınıf ve mezun olunan lise gibi tanımlayıcı sorular da sorulmuştur. Oluşturulan ölçek formu için beşli likert tipinde cevap seçenekleri kullanılması tercih edilmiştir. Cevap seçenekleri olumludan olumsuzu doğru “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kısmen Katılıyorum”, “Çok az Katılıyorum” ve “Hiç Katılmıyorum” biçiminde tercih edilmiştir. 32 maddelik nihai haline ulaşan ölçeğin örneklem grubuna yaklaşık 2 aylık bir zaman diliminde uygulanması sonrasında ölçek çeşitli istatistik işlemlere tabi tutulmuştur.

Verilerin Çözümlemesi

Çalışmada istatistik işlemler için SPSS (Statistic Package for Social Science) paket programı kullanılmıştır. İlk olarak elde edilen verilerin uygunluğunu test etmek amacıyla KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) örneklem uygunluğu testi yapılmıştır. KMO testi uygulamasının yanında, ölçeğe yönelik faktörlenebilirlik düzeyini belirlemek için Bartlett’s testi yapılmış, bu testte anlam düzeyi $p < 0,001$ seviyesine göre ölçülmüştür. Ölçeğe yönelik KMO ve Bartlett’s testlerinin yanında, ölçeği oluşturan maddelere yönelik temel bileşenler faktör analizi ölçümü yapılmış, madde analizleri kapsamında madde toplam korelasyonları ile %27’lik alt üst başarı grubu ilişkisi belirlenmiş ve alt faktörler ile ölçeğin toplam puanları arası korelasyon ölçümleri yapılmıştır.

Faktör analizi birbiri ile ilişkili olan çok sayıda değişkeni bir araya getirerek daha az sayıda, daha anlamlı ve daha anlaşılabilir birbirinden bağımsız değişkenler (faktörler) bulmayı amaçlayan ve yaygın olarak kullanılan çok değişkenli bir istatistik tekniktir (Büyüköztürk, 2002; Turanlı vd, 2012). Büyüköztürk’e göre (2004) faktör yük değerinin 0,45 olması seçim için iyi bir ölçüt olmakla birlikte az maddeli ölçekler için bu sayı 0,30’a da düşürülebilir. Diğer yandan Büyüköztürk (2004), madde toplam korelasyonu 0,30 ve üzeri olan maddelerin daha ayırt edici olduğunu, Tavşancıl (2014) ise aynı şekilde

ölçekte yer alan maddelerin korelasyonlarının pozitif olması ve en az 0,20 veya üzerinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Bunların yanında KMO, testinde bulunan değer eğer 0,50'nin altında ise kabul edilemez, 0,50 zayıf, 0,60 orta, 0,70 iyi, 0,80 çok iyi, 0,90 mükemmeldir (Sharma 1996, Çelik, 2012'den). İyi bir faktör analizinde KMO değerinin 0,80 den büyük olması önemlidir, ancak 0,50'den büyük değerler de kabul edilebilir ve testin değeri 0 ile 1 arasında değişme gösterir (Turanlı vd, 2012). Faktör analizinde öz değeri 1 veya daha yüksek olan faktörlerin hesaba katılması yaygın olarak kullanılır ve bu faktörler önemli faktörler olarak alınır (Büyükoztürk, 2002; Özdamar, 2002; Akt: Karagöz, Kösterelioğlu, 2008). Faktör analizi ölçümlerinde açıklanan toplam varyansın tek faktörlü ölçekler için %30 veya üzerinde olması, çok faktörlü ölçekler için daha fazla olması, genel olarak ise sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli görülmektedir (Büyükoztürk, 2004; Şencan, 2005, Önler ve Saraçoğlu, 2010'dan; Tavşancıl, 2014;). Açıklanan varyans düzeyinin %60'dan az olmaması, kimi araştırmacılara göre ise en az %50 olması öngörülmektedir (Altunışık vd. 2010).

Araştırmacılar sıklıkla dik döndürme için varimax ya da quartimax; eğik döndürme için oblimin ya da promax tekniklerinden birini seçmektedir. Quartimax'ın, varyansın çoğunu karşılayan genel bir (tek) faktörün olduğu durumda, varimax'ın ise çok faktörlü yapının söz konusu olduğu durumda daha uygun bir seçim olduğu söylenebilir (Büyükoztürk, 2002). Bu bilgilerden hareketle çeşitli çalışmalarda da (Bütüner ve Gür, 2007; Dede ve Yaman, 2008; Çetin vd. 2010; Kurtuldu, 2011; Afacan vd. 2013; Tunca ve Sağlam, 2013; Bakıoğlu ve Kurtuldu, 2015) olduğu gibi faktör analizi ölçümlerinde faktör yük değerleri ve faktör ortak varyansı (communalities) alt sınırı 0,40 olarak, madde toplam korelasyon alt sınırı ise 0,30 olarak alınmıştır. Varimax rotasyon tekniği kullanılarak yapılan faktör analizi ölçümünde, denemeye alınan 32 maddenin öz değeri 1'den büyük 3 faktör altında toplandığı anlaşılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesinde güvenilirlik katsayısı olan Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayılarının belirlenmesinde ise faktörlere yönelik Alpha testi gerçekleştirilmiştir. Bunların yanında ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesinde test yarılama, tekrar test (güvenirliğin sağlanması) güvenilirliği ve çapraz geçerlik çalışması da yapılmıştır. Çapraz geçerlik uygulamasında ölçeğin benzer gruplarda aynı yapıyı verip veremeyeceğini ölçmek için örneklem, tüm grupları temsil edebilecek oranda ve tesadüfi biçimde ikiye bölünmüş, her iki gruba ayrı ayrı faktör analizi uygulanmış ve sonuçlar tüm örneklemde elde edilen sonuçlarla karşılaştırılmıştır. Acar'a göre (2014) çapraz geçerlik aynı örneklem grubundan tesadüfi olarak alınan iki ya da daha fazla alt örneklemde modelin yeterliğinin değişmez olduğunun

araştırılmasıdır. Dağ ise (2005) çapraz geçerliğı bir testin geçerliğı sağlandıktan sonra bunun yeni örneklem üzerindeki uygulamalarla da gösterilmesi olarak tanımlamaktadır. Çapraz geçerlikte oldukça sık kullanılan uygulamalardan birisi, verilerin rastgele iki parçaya ayrılması ve her iki gruba da aynı ölçüm yönteminin uygulanmasıdır (Çakmak, 1999; Kavurkacı vd. 2011). Byrne'ye göre (1998) çapraz geçerlemenin amacı, bir örneklemde faktör analizi sonucu elde edilen modelin, ikinci bir örnekte de tekrar edilip edilemeyeceğinin gözlenmesidir (Deniz vd. 2013).

Nicel araştırmalarda güvenilirlik kavramı, ölçüm aracının ölçülecek özelliğı "doğru" ve tutarlı bir şekilde ölçebilmesi ile ilişkilidir ve bir araştırmanın niteliğini (quality) değerlendirmek için gerekli ve önemli kriterlerden biridir (Golafshani, 2003; Tanyaş, 2014'den). Güvenirlik için likert tipi bir ölçekte öncelikle Cronbach tarafından geliştirilmiş katsayının kullanılması gereklidir (Tezbaşaran, 2008: 48). Güvenirlik ölçümlerinde Alpha katsayısının likert tipi bir ölçek için olabildiğince 1'e yakın olması gereklidir (Tezbaşaran, 2008: 49; Arslan ve Öztunç, 2013). Alpha iç tutarlılık katsayısı 0 ile 0,40 arasında ise ölçek güvenilir değil, 0,40 ile 0,60 arasında ise güvenilir, 0,60 ile 0,80 arasında ise oldukça güvenilir, 0,80 ile 1,00 arasında ise yüksek derecede güvenilir olarak ifade edilmektedir (Özdamar, 2004, Gürdoğan ve Alpar, 2014'den; Kayış, 2009: 405). Güvenirlik sürecinde ölçeğİN iç tutarlılığını hesaplamada bilinen en eski yöntemlerden biri testi yarılama (split half) yöntemidir. Bu yöntemde ölçek bir kez uygulanmakta, ölçekteki sorular iki parçaya ayrılmakta ve parçalar arasındaki korelasyon hesaplanmaktadır (Gözüm ve Aksayan, 2003; Kayış, 2009: 405). Çalışma için uygulanan tekrar test (güvenirliğİN sağlaması) ölçümü, bilinen test tekrar test yöntemi ile aynı düşünülmemiştir. Bilinen test tekrar test yöntemi çeşitli ölçek geliştirme çalışmalarında (Akın vd. 2007; Acat vd. 2010; Basım ve Çetin, 2011; Çalışkan ve Çınar, 2012; Sarıçam ve Akın, 2013; Karadağ ve Tosun, 2014; Uyanık ve Kandır, 2014) olduğu gibi ölçeğİN aynı örnekte seçilen bir gruba ya da farklı bir gruba belli aralıklarla iki kez uygulanması ile elde edilen Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu ile değerlendirilir ve puanını en az 0,70 olması beklenir (Büyüköztürk, 2004: 164; Arslan ve Öztunç, 2013).

Bu çalışmadaki tekrar test (güvenirliğİN sağlaması) uygulaması, ölçeğİN tüm gruptan elde edilen güvenilirlik katsayısının aynı örneklem içindeki tesadüfi gruplarda da aynı ya da yakın katsayıları verip veremeyeceğini denemek amacıyla, diğere bir deyişle Alpha katsayısının sağlamasının yapılması amacıyla kullanılmıştır. Bu tip bir uygulamayı tercih etmiş olan Kan ve Akbaş (2005) çalışmalarında tekrar test güvenirliğı için 820 kişilik tüm grup içinden tesadüfi biçimde 100 kişi seçerek Alpha katsayısını hesaplamışlardır. Bu çalışmadaki tekrar test güvenirliğı (güvenirliğİN sağlaması) ölçümü için ise örneklem

içerisinden 200 kişilik bir grup yine tesadüfi biçimde seçilmiş ve bu gruptan alınmış olan veriler için Cronbach's Alpha katsayısı tekrar hesaplanmıştır. Bu ölçümde Kan ve Akbaş'ın (2005) çalışmasından farklı olarak üzerinde tekrar katsayı hesaplaması yapılacak grup tesadüfi biçimde, hemen her değişkeni (sınıf, cinsiyet vb.) temsil edebilecek bir dikkatle ve mevcut örneklem sayısının yarısı ya da yarısından fazla olacak biçimde seçilmiştir. Tekrar test (güvenirliğin sağlanması) ölçümünde de tüm ölçek (200 kişilik) ve alt boyutlar/faktörler için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır.

BULGULAR

Analiz sonuçlarından elde edilen bulgular ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ortaya çıkan üç faktörlü yapı önem ve gereklilik ana başlığı altında toplanmış üç alt başlık gibi düşünülmüş ve aşağıdaki gibi isimlendirilmiştir.

- Müzik Öğretmenliği Mesleğine Yönelik Önem ve Gereklilik
- Okul Etkinlikleri ve Derslerde Kullanımına Yönelik Önem ve Gereklilik
- Piyano Eşlik Eğitimi ve Becerisine Yönelik Önem ve Gereklilik

Tablo 1: Maddelerin Faktörlere Göre Dağılımı

Faktörler	Maddeler
F1	1, 3, 6, 18, 21, 23, 29
F2	4, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 24, 26, 27, 31
F3	2, 5, 7, 9, 16, 19, 22, 25, 28, 30, 32

Tablo 2: Maddelere Yönelik Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler	Tüm Grup			Geçerlik			Kontrol		
	Faktörler			Faktörler			Faktörler		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
M1	0,74			0,76			0,72		
M3	0,76			0,76			0,75		
M6	0,72			0,64			0,79		
M18	0,74			0,75			0,73		
M21	0,74			0,78			0,70		
M23	0,73			0,76			0,75		
M29	0,75			0,73			0,73		
M4		0,76			0,76			0,76	
M8		0,74			0,74			0,74	
M10		0,76			0,75			0,75	
M11		0,78			0,75			0,81	
M12		0,77			0,74			0,79	
M13		0,75			0,76			0,75	
M14		0,74			0,78			0,70	
M15		0,72			0,71			0,74	
M17		0,65			0,61			0,69	
M20		0,69			0,69			0,69	
M24		0,64			0,60			0,70	
M26		0,76			0,76			0,75	
M27		0,79			0,78			0,80	
M31		0,72			0,66			0,77	
M2			0,67			0,66			0,67
M5			0,75			0,79			0,72
M7			0,54			0,46			0,60
M9			0,73			0,74			0,73
M16			0,69			0,70			0,68
M19			0,71			0,80			0,62
M22			0,65			0,63			0,66
M25			0,58			0,51			0,66
M28			0,51			0,46			0,63
M30			0,66			0,75			0,58
M32			0,53			0,60			0,45
Top. Var.	% 58,10			% 58,45			%59,36		
KMO	0,96			0,93			0,94		
χ^2 / p	6722,3 / ,000			3580 / ,000			3623 / ,000		

Varimax rotasyon tekniği kullanılarak yapılan faktör analizi ölçümünde faktör yük değerlerinin, her üç faktör için 0,41 ile 0,78 arasında değiştiği görülmektedir. Analize alınan 32 maddenin ölçeğe ilişkin açıkladığı toplam varyansın %58,10 düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür. Çapraz geçerlik çalışması için

uygulanan ölçümlerde ise faktör yükleri geçerlik uygulamasında 0,46 ile 0,80 aralığında gerçekleşirken, kontrol uygulamasında 0,45 ile 0,81 aralığında gerçekleşmiştir. Toplam varyans ise geçerlik için %58,45, kontrol için %59,36 olarak gelişmiştir. Ölçeğin tümüne ilişkin KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) örneklem uygunluğu testi sonuçları 0,96 olarak gerçekleşmiştir. Ölçeğin Bartlett's faktörlenebilirlik düzeyi ise $p < .001$ düzeyine göre (Bartlett's Test of Sphericity $\chi^2 = 6722,3 - p = .000$) anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç ölçek yoluyla elde edilen verilerin ve örneklemin faktör analizine uygun olduğu ortaya koymaktadır. Çapraz geçerlik uygulamasında da KMO ve Bartlett's ölçüm sonuçları yüksek ve anlamlı bulunmuştur. Bu sonuçlar ölçeğin çok değişkenli ve normal dağılımlı olduğu, kullanılan örneklemin güvenilir olduğu, farklı gruplarda da aynı yapıyı yordayabildiği ve güçlü bir faktör yüküne sahip olduğu sonuçlarını desteklemektedir.

Tablo 3: Madde Analizlerinin Faktörlere Göre Dağılımı

F 1				F 2				F 3			
Madde No	r	t	α	Madde No	r	t	α	Madde No	r	t	α
M1	0,74**	9,59***	,961	M4	0,76**	10,34***	,960	M2	0,67**	6,62***	,957
M3	0,75**	10,20***	,963	M8	0,74**	11,11***	,965	M5	0,74**	10,40***	,960
M6	0,71**	9,72***	,961	M10	0,76**	11,01***	,961	M7	0,54**	7,27***	,961
M18	0,73**	10,25***	,961	M11	0,77**	11,01***	,961	M9	0,73**	10,44***	,960
M21	0,73**	9,49***	,960	M12	0,76**	11,30***	,952	M16	0,70**	8,68***	,962
M23	0,75**	11,66***	,957	M13	0,75**	11,21***	,962	M19	0,71**	12,76***	,963
M29	0,73**	11,27***	,961	M14	0,74**	10,99***	,963	M22	0,65**	9,67***	,963
				M15	0,72**	10,50***	,961	M25	0,59**	9,36***	,958
				M17	0,65**	8,15***	,963	M28	0,44**	5,83***	,957
				M20	0,69**	8,61***	,959	M30	0,67**	10,79***	,962
				M24	0,66**	9,86***	,963	M32	0,40**	4,59***	,960
				M26	0,75**	10,94***	,963				
				M27	0,79**	11,55***	,960				
				M31	0,71**	9,28***	,961				

** $p < 0,01$ - *** $p < 0,001$

Ölçeği oluşturan 32 maddenin ayrıntılı analizlerinin yer aldığı tablo 3'e göre, üç faktör altında toplanan maddelerin aldıkları yüklerin yüksek düzeyli olduğu anlaşılmaktadır. Ölçümlerde maddelerin madde toplam test korelasyonları (r), madde düzeyinde (madde silindiğinde görünecek biçimde) alınan güvenilirlik katsayıları (α) ve %27'lik alt ve üst grupların madde puanları (t) yer almaktadır. Bu tablo yardımıyla maddelerin iç tutarlılığı, madde ayırt ediciliği ve tüm maddeler düzeyinde önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Her üç faktördeki madde toplam korelasyonları incelendiğinde 0,40 ile 0,76 arasında deği-

şen değerler görünmektedir. Bu durum 0,30 alt sınırı da göz önünde tutulduğunda, ölçeğin ölçülmek istenilen kavram ile ilişkisinin 32 maddelik tüm ölçek düzeyinde geçerli ve kabul edilebilir değerler içerisinde olduğunu göstermektedir. Ölçek maddelerinin %27'lik alt ve üst sınırına ilişkin madde puanlarının hesaplanmasında 317 kişilik örneklem alt ve üst olarak 84'er kişiden oluşan iki gruba ayrılmıştır. Ölçeğin toplam puanları yüksekte aşağı sıralanarak üst ve alt 84 kişilik gruplar alt ve üst olarak yeni bir değişken ile adlandırılmıştır. Bu işlemler sonrasında her iki grup ve maddelere ait veriler için bağımsız örneklem t testi yapılmış, test sonucunda elde edilen tüm t değerlerinin her madde için $p < 0,001$ düzeyinde anlamlı olduğu gözlemlenmiştir.

Örneklemin %27'lik alt ve üst gruplar düzeyinde ayrılarak maddelerin ayırt edicilik gücünün incelendiği ölçüm sonuçlarının her madde için $p < 0,001$ düzeyinde manidar olması, ölçek maddelerinin öğretmen adaylarının piyano ile eşliğin önemi ve gerekliliğine yönelik algılarını ayırt edebilecek düzeyde veriler sunduğunu göstermektedir. Ölçeğin tüm maddelerine uygulanan ve her maddenin ölçek için önemine vurgu yapan ölçümde ise Alpha değerlerinin herhangi bir maddenin silinmemesi yönünde gerçekleştiği görülmüştür. Her üç faktörü oluşturan maddelerin aldıkları Alpha katsayıları, ölçeğin genel Alpha güvenilirlik katsayısı olan 0,96 düzeyine yakın ve onun altında gerçekleşmiş, bu durum da ölçekteki her maddenin güvenilirlik düzeyinde herhangi bir sorun olmadığını ortaya koymuştur.

Tablo 4: Ölçek Toplam Puanı ve Faktörler Arası Korelasyon Ölçüm Sonuçları

Faktörler	Toplam	F1	F2	F3
Toplam	---	0,95**	0,97**	0,95**
F1	0,95**	---	0,91**	0,86**
F2	0,97**	0,91**	---	0,88**
F3	0,95**	0,86**	0,88**	---

** $p < 0,01$

Ölçeğin toplam puanı ile ölçeği oluşturan üç alt faktörün toplam puanları arasındaki korelasyon ölçümü sonuçları, tüm düzeyler için $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Korelasyon değerleri de ölçümler sonucunda 0,86 ile 0,97 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durum ölçeğin tümü ile ölçeği oluşturan üç alt faktör arasında pozitif yönlü ve oldukça yüksek düzeyli bir ilişki olduğunu ve ölçeğin iç tutarlılığının da yüksek bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Ölçek Test ve Tekrar Test Güvenirlik Ölçüm Sonuçları

Faktörler	Test			
	Tüm Ölçek α	Tekrar Test α	Test Yarılama α	Test Yarılama r
Tüm Ölçek	0,96	0,94	0,95	0,93
F1	0,95	0,91	0,90	0,83
F2	0,97	0,93	0,93	0,89
F3	0,95	0,91	0,90	0,84

Geliştirilen ölçeğin güvenilirlik düzeylerinin test edilmesine yönelik ölçümlerin yer aldığı tablodaki veriler, ölçeği oluşturan maddelerin ve üç alt faktörün tüm ölçüm basamaklarında yüksek düzeyli ve güvenilir sonuçlar sergilediğini göstermektedir. Tüm ölçek için güvenilirlik düzeyi alt başlıklarla birlikte 0,95 ile 0,97 düzeyinde dağılmaktadır. Örneklem içerisinde tesadüfi bir şekilde ve örneklemin yarsından fazlasını temsil edecek biçimde seçilmiş 200 kişiye uygulanan tekrar test (güvenirliğin sağlaması) ölçümü sonuçları da 0,91 ile 0,94 arasında değişmiştir. Diğer yandan ölçek güvenilirliği için uygulanan bir diğer yöntem olan testi yarılama (split half) uygulamasında da sonuçlar güvenilirlik için 0,90 ile 0,95 arasında, Spearman Brown korelasyon katsayıları da 0,84 ile 0,93 arasında gerçekleşmiştir. Ayrıca ölçeğin Guttman iki yarı test katsayısı 0,81 olarak bulunmuş, ölçeğin ilk yarısı için Alpha katsayısı 0,95, ikinci yarısı için 0,84 bulunmuştur. Tüm ölçüm basamaklarından elde edilen yüksek düzeyli sonuçlar ölçeğin güvenilirlik düzeyinin oldukça yüksek düzeyde gerçekleştiğini göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan çalışma sonucunda geliştirilen ölçeğin piyano ile eşliğin önemi ve gerekliliğine yönelik algıların ve görüşlerin tespit edilmesinde kullanılabilecek düzeye sahip bir ölçek olduğu anlaşılmaktadır. Ölçek için yapılan tüm ölçümler geçerli ve güvenilir sonuçlar vermiştir. Gerek örneklem uygunluğu, gerek faktör analizine uygunluk, gerek geçerlik amacı ile yapılan ölçümlerin sonuçları, gerekse güvenilirlik için uygulanan testlerin tümü, beklenen referans düzeylerinin üzerinde gerçekleşmiştir. İlk olarak madde havuzunda yer alan maddelerin incelenmesi sürecinde önemli bir yol kat edilmiş, sonrasında ise uygulama süreci ve ölçümler ile oldukça geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmiştir. Ölçeğin örneklem uygunluğu için (KMO) sonuç 0,96 bulunmuş, Bartlett's testi de (Bartlett's Test of Sphericity $\chi^2 = 6722,3 - p = .000$) anlamlı bulunmuştur. Ölçek için açıklanan varyans %58,10 düzeyinde olup, ölçüm için beklenen değer üzerinde gerçekleşmiştir. Madde analizi düzeyinde gerçekleştirilen tüm ölçümler (madde toplam, madde ayırt edicilik vb.) elde edilen bulguların anlamlı olduğuna ve maddelerin aldıkları yüklerin de referans

değerlerinin önemli ölçüde üzerinde olduğuna işaret etmektedir. Güvenirlik amacıyla gerçekleştirilen tüm testlerin de (Alpha katsayısı, tekrar test ve test yarılama) 0,83 ile 0,97 arasında gerçekleştiği görülmüştür.

Geliştirilen ölçek piyano ile eşliğin önemi ve gerekliliğine yönelik veriler toplayabilecek olması sebebiyle literatürde tek olarak görünebilecek durumda olmasına karşın, eşlik konusu ile ilgili geliştirilmiş ve/veya kullanılmış bazı ölçeklerle gerek madde tipi, gerekse güvenirlilik katsayıları bakımında bazı kısmi benzerlikler taşımaktadır. Bu anlamda Çevik ve Güven (2011) tarafından yapılan çalışmada açık uçlu sorular sorulmuş olmasına karşın bazı konu alt başlıkları açısından (ders içeriği, müzikal gelişime etkisi, kaynak vb.) bu çalışmadaki ölçek maddeleri ile benzerlikler gözlenmiştir. Ölçek maddelerinin benzerliği açısından dikkat çeken bir çalışma da Batıbay ve Aydınoglu (2006) tarafından yapılan bir çalışmadır. Buradaki maddeler de ders işleyişi, içeriği, amaçları, diğer derslere katkısı gibi hususlarda bu ölçekteki bazı maddelerle uyuşum göstermektedir. Ölçek açısından önemli farklılık cevap seçeneklerinde yer almaktadır. Batıbay ve Aydınoglu (2006) tarafından yapılan çalışmada 2'şerli (+ ve -) cevap seçenekleri 3 adet açık uçlu soru gibi seçenekler tercih edilmiş iken, bu makalede 5'li likert tüm maddeler için kullanılmıştır. Eşlik alanı ile ilgili ölçek geliştirme makalesi olarak literatürde yer alan bir makalede ise Piji (2007), eşlik öz yeterlik ölçeğini geliştirmiş ve bu ölçekteki istatistik bulgular da bu makaledeki bulgular gibi yüksek düzeyli bulunmuştur. Piji (2007) makalesinde KMO değerini 0,87 olarak bulmuş, bu çalışmada ise 0,96 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan toplam varyansı açıklama oranı %70,60, Alpha katsayısı da 0,94 olarak bulunmuş, bu makalede ise %58,10 ile 0,96 olarak gerçekleşmiştir. Her iki çalışmada da test tekrar test oranları ile madde analizi oranları yüksek düzeyli gerçekleşmiş ve referans değerlerinin üzerinde bulunmuştur.

Yapılan ölçümler ve bu ölçümlerden elde edilen geçerli ve güvenilir sonuçlar, geliştirilen ölçeğin piyano ile eşlik çalmaya ve buna bağlı diğer unsurlara yönelik görüşleri toplamaya yardımcı olabilecek düzeyde bir ölçek olduğunu göstermiştir. Ölçek yardımıyla lisans öğrencileri başta olmak üzere, mezun öğrenciler ve görev yapan öğretmenlerin de bu ölçeği cevaplayabileceği ve bu yolla alanda ilgili herkesin konu ile ilgili görüşlerinin derlenerek literatüre katılabileceğini söylemek mümkündür. Buradan hareketle bu tip ölçek çalışmalarının arttırılmasının konu ile ilgili alana katkı yapacağını söylemek mümkündür. Diğer yandan gerek görev yapan öğretmenlerin, gerekse öğretmen adayları olan öğrencilerin görüşlerinin elde edildiği çalışmaların arttırılması ve bu ölçek yardımı ile toplanan verilerin ileriki çalışmalarda incelenmesi de süreç ve görüşler açısından önemli fikirler verebilecektir. Müzik eğitimi sürecin-

de ve özellikle öğretmenlik görevi esnasında önemli bir yeri ve önemi olduğu bilinen piyano ile eşliğe yönelik görüşlerin bilinmesi, bu doğrultuda geliştirilebilecek programlar ve bu çerçevede yapılabilecek başka çalışmalara da yardımcı olacaktır. Buradan hareketle geliştirilen ölçek, gerek müzik öğretmeni adaylarının, gerekse ileride yapılabilecek çalışmalar kapsamında doğrudan müzik öğretmenlerinin görüşlerini elde edebilecek ölçüde bir ölçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Piyano ile eşliğin önemi, gerekliliği, uygulamadaki süreç ve okullardaki kullanımı gibi konularda mevcut durumu ortaya koyabilmesi ve bu yolla piyano ile eşlik dersleri üzerinde elde edilen görüşlerden hareketle düzenlemeler yapabilmeye olanak vermesi açısından önemli olan ölçek, literatüre katkı yapabilecek ve başka çalışmalara da örnek olabilecek niteliktedir. Ölçüm sonuçları itibariyle geçerli ve güvenilir sonuçlar ortaya koyan ölçeğin, piyano ile eşliğe yönelik görüşleri doğru biçimde elde edebilme güvenilirliğine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2014). Ölçek geliştirmede geçerlik kanıtları: çapraz geçerlik, sınıflama ve sıralama geçerliği uygulaması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*, 14(2), 969–979.
- Acat, M. B., Tüken, G. ve Karadağ, E. (2010). Bilimsel epistemolojik inançlar ölçeği: Türk kültürüne uyarlama, dil geçerliği ve faktör yapısının incelenmesi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 7(4), 67-89.
- Afacan, Ö., Karakuş, M. ve Uşak, M. (2013). Öğretmenlerin bilgi düzeylerine ilişkin öğrenci algıları ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 185-200.
- Akın, Ü., Akın, A. ve Arabacı, R. (2007). Öz-duyarlık ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 01-10.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Arslan, S. ve Öztunç, G. (2013). Kronik obstrüktif akciğer hastalığı ve astım yorgunluk ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirliği. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 15(1), 48–60.
- Bakıoğlu, Ç. ve Kurtuldu, M. K. (2015). Piyano dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi (ALEG)*, 1(1), 33 – 39.
- Balcı, A. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma, yöntem teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Basım, H. N. ve Çetin, F. (2011). Yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 104–114.
- Batıbay, D. ve Aydınoglu, O. (2006). Müzik öğretmenliği lisans programında yer alan “eşlik (korepetisyon)” dersinin öğrenci ve öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 24, 1 – 26.
- Bilgin, S. ve Şaktanlı, S. C. (2007). Okul şarkılarının müzik öğretmeni tarafından piyano ile eşliklenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 130 – 133.
- Bobetsky, V. V. (2004). Piano proficiency: The perfect accompaniment for successful music educators. *Teaching Music*, 11(4), 36 – 39.
- Bütüner, S. Ö. Ve Gür, H. (2007). V Diyagramına Yönelik Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilme Çalışması, *Milli Eğitim*, 176, 72-85.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 470–483.

- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (4. Baskı), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çakmak, Z. (1999). Kümeleme analizinde geçerlilik problemi ve kümeleme sonuçlarının değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 187–205.
- Çalışkan, T. ve Çınar, S. (2012). Akran desteği: geçerlik güvenirlik çalışması. *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1–7.
- Çelik, Ş. (2012). Türkiye’de illerin bitkisel üretiminin faktör analizi ile incelenmesi. *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 22(2), 69–76.
- Çetin, B., Doğan, T. & Sapmaz, F. (2010). Olumsuz değerlendirilme korkusu ölçeği kısa formu’nun Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 205–216.
- Çevik, D. B. (2011). Müzik öğretmeni adaylarının eşlik dersine bakış açıları ile derste zorlandıkları konulara ilişkin çözüm önerileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 345 – 360.
- Çevik, D. B. ve Güven, E. (2011). İlköğretim müzik öğretmenlerinin okul şarklarına piyanoda eşlik yapabilme konusuna ilişkin görüşleri üzerine bir çalışma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(25), 86 – 98.
- Dağ, İ. (2005). Psikolojik test ve ölçeklerde geçerlik ve güvenirlik. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 13(5), 17–23.
- Dağdeviren, M. (2006). *Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda piyanoda eşlik eğitimi*. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi, 26–28 Nisan, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Dede, Y. ve Yaman, S. (2008). Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, 2(1), 19–37.
- Deniz, M. E., Özer, E. ve Işık, E. (2013). Duygusal zekâ özelliği ölçeği–kısa formu: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 407–419.
- Durmaz, G. (2009). *Eşlik dersinin öğrencilerin piyano eşlik becerilerinin gelişimi üzerindeki etkileri (gazi eğitim fakültesi örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gözüm, S. ve Aksayan, S. (2003). Kültürler arası ölçek uyarlaması için rehber II: Psikometrik özellikler ve kültürler arası karşılaştırma. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 5(1), 3–14.
- Gürdoğan, E. P. ve Alpar, Ş. E. (2014). Klinik yönetim iklimi ölçeğinin (KYİÖ) Türkçe geçerlilik ve güvenirliği. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(3), 229–235.
- Jing, Lv. (2014). *Artistic aesthetics significance of piano improvising accompaniment*. International Conference on Education, Management and Computing Technology, June 14 – 15, Tianjin, China.

- Kan, A. ve Akbaş, A. (2005). Lise öğrencilerinin kimya dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 227 – 237.
- Karadağ, E. ve Tosun, Ü. (2014). Çatışma eylem stilleri ölçeği [ÇESÖ]: Türkçe'ye uyarlanması dil geçerliği ve ön psikometrik incelemesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 34(1), 45–69.
- Karagöz, Y. ve Kösterelioğlu, İ. (2008). İletişim becerileri değerlendirme ölçeğinin faktör analizi metodu ile geliştirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 81–98.
- Kasap, B. T. (2005). İşlevsel piyano becerilerinin müzik öğretmenleri için önemi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 149 – 154.
- Kavurkacı, Ş., Aydın, Z. K. ve Şamlı, R. (2011). *Büyük ölçekli veri tabanlarında bilgi keşfi*. Akademik Bilişim Konferansları, 2–4 Şubat, İnönü Üniversitesi.
- Kayış, A. (2009). Güvenirlilik analizi. Kalaycı, Ş. (Ed.) *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. (ss 404 – 409) Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kurtuldu, M. K. (2011). Piyano eğitiminde başarısızlık nedenleri anketi geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 171 – 186.
- Küçük, D. P. (2014). Müzik öğretmeni adaylarının bakışı ile eşlik çalma dersinin değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 198 – 214.
- Önler, E. & Saraçoğlu, G. V. (2010). Hemşirelikte meslek seçimi ölçeğinin güvenilirlik ve geçerliliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(2), 78–85. 15.11.2015 tarihinde <http://www.deuhyo-dergi.org> sitesinden alınmıştır.
- Piji, D. (2007). Müzik öğretmeni adaylarına yönelik piyano ile eşlik alanında yeterlik algısı ölçeği'nin geliştirilmesi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26(1), 111 – 132.
- Roussou, E. (2013). An exploration of the pianist's multiple roles within the duo chamber ensemble. International Symposium on Performance Science, Vienna, Austria.
- Sarıçam, H. & Akın, A. (2013). Affedicilik ölçeğinin türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 37–46.
- Sönmezöz, F. (2006). Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda öğrenim gören lisans öğrencilerinin eşlik dersine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi*, 26–28 Nisan, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Şahin, B. (2009). Metodoloji, Tanrıoğen, A. (Ed.) *Bilimsel Araştırma yöntemleri*. (ss 111 – 130). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Tanyaş, B. (2014). Nitel araştırma yöntemlerine giriş: Genel ilkeler ve psikolojideki uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5, 25–38.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tezbaşaran, A. A. (2008). *Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu*. (3. baskı, e-kitap), <https://www.academia.edu> sayfasından 05.09.2015 tarihinde alınmıştır.
- Tufan, E. (2004). Müzik bilimleri ve müzikoloji bölümleri ile müzik öğretmenliği programı anabilim dalındaki piyano eğitiminin kapsamı ve uygulamadaki görünümü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 93 – 99.
- Tunca, N. ve Sağlam, M. (2013). İlköğretim öğretmenlerine yönelik mesleki değerler ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 139–164.
- Tunç, T. ve Albuz, A. (2010). Müzik öğretmenliği anabilim dallarında uygulanan armoni kontrpuan eşlik derslerinde piyanonun kullanım durumunun incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 47 – 58.
- Turanlı, M., Cengiz, D. T. ve Bozkır, Ö. (2012). Faktör analizi ile üniversiteye giriş sınavlarındaki başarı durumuna göre illerin sıralanması. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 17, 45–68.
- Uyanık, Ö. ve Kandır, A. (2014). Kaufman erken akademik ve dil becerileri araştırma testi'nin 61–72 aylık Türk çocuklarına uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 669–692.
- Yurdugül, H. (2005). *Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması*. 14. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 28 – 30 Eylül, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Yüksel, K. (2010). *Piyano eşlikli şan performansında eşlikçinin algısal ve psikomotor becerileri deneyimi ve piyanistik düzeyinin zamanlama uyumuyla ilişkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

PIYANO İLE EŞLİĞE İLİŞKİN GÖRÜŞ ANKETİ

Açıklama: Bu çalışmada müzik öğretmeni adaylarının piyano ile eşliğin önemine, gerekliliğine ve piyano eşliğine yönelik görüşlerini almaya dönük veri toplamak amaçlanmıştır. Aşağıda bu konuda hazırlanmış sorular yer almaktadır. Aşağıdaki sorulara size en uygun, sizi tanımlayan, sizi anlatan seçenekleri işaretleyerek cevap veriniz. Vereceğiniz içten cevaplar için şimdiden teşekkür ederim.

Cinsiyet: Kadın Erkek

Sınıfınız: 1. sınıf 2. sınıf 3. sınıf 4. sınıf (5 ve yukarısı dâhil)

Mezun Old. Lise: Güzel Sanatlar Meslek Lisesi Teknik Lise
Sosyal Bilimler Lisesi Anadolu Lisesi

MADDELER	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Çok az atılıyorum	Hiç Katılmıyorum
Size uygun gelen seçeneği (X) işaretiyle işaretleyiniz					
1-Piyano ile eşlik yapabilmenin bir müzik öğretmeni için gerekli olduğunu düşünüyorum					
2-Piyano eşliğine lisans eğitiminde daha fazla zaman ayrılması gerektiğine inanıyorum					
3-Bir müzik öğretmenin piyanoda eşlik yazabilme becerisine de sahip olması gerektiğini düşünüyorum					
4-Piyano eşliğinde öğretilen konuların daha iyi öğrenileceğine inanıyorum					
5-Lisans eğitiminde fırsat buldukça piyano ile eşlik çalışmanın gerekli olduğuna inanıyorum					
6-Piyano eşliği iyi olan bir öğretmenin özgüveninin de yüksek olacağına inanıyorum					
7-Lisans eğitiminde piyanoda teknik yerine daha çok eşlik çalışılması gerektiğini düşünüyorum					
8-Okul şarkılarını sevdirmek için piyano eşliğinin gerekli olduğunu düşünüyorum					
9-Piyano eşliği için daha fazla kaynak kitapların olması gerektiğine inanıyorum					
10-Piyano eşliği ile öğrencilere birlikte çalma-söyleme zevki verilebileceğine inanıyorum					
11-İyi bir piyano eşliğinin iyi bir öğretim yöntemi kadar önemli ve etkili olduğuna inanıyorum					
12-Derslerde piyano eşliği kullanmanın öğrencileri daha iyi motive edeceğine inanıyorum					

13-Piyano eşliğinin öğrencilerin müzikal gelişimleri üzerinde de etkili olduğunu düşünüyorum					
14-Piyano eşliğinin dersi monotonluktan kurtarmak için gerekli olduğuna inanıyorum					
15-Piyano ile eşliğin diğer bazı becerilerin gelişiminde de önemli olduğunu düşünüyorum					
16-Piyano eşlik becerilerinin lisans eğitimi sonrasında da geliştirilebileceğine inanıyorum					
17-Okul şarklarının her zaman piyano eşliği ile öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum					
18-Piyano eşlik becerisine sahip olmayan bir öğretmenin eksik kalacağını düşünüyorum					
19-İyi eşlik yazabilmek için iyi düzeyde armoni bilgisi gerektiğine inanıyorum					
20-Hemen her müzik dersinde piyano eşliğinin kullanılması gerektiğine inanıyorum					
21-Piyano ile eşlik yapabilmenin bir öğretmen için oldukça önemli bir nitelik olduğunu düşünüyorum					
22-Lisans eğitimindeki eşlik dersi içeriğinin gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum					
23-Piyano eşliği konusunda öğretmenlerin kendilerini geliştirmesinin önemli olduğuna inanıyorum					
24-Teorik konular anlatılırken de piyano eşliğinin gerekli olduğunu düşünüyorum					
25-Lisans eğitiminde alman eşlik eğitiminin yetersiz olduğuna inanıyorum					
26-Okul şarklarının piyano eşliği ile daha kolay öğretilebileceğine inanıyorum					
27-Piyano ile eşliğin etkinliklerin kalitesini arttıracığına inanıyorum					
28-Piyano eşlik becerilerinin yalnızca lisans eğitimi sürecinde kazanılabileceğini düşünüyorum					
29-Piyano eşliği iyi olan öğretmenin daha kolay etkinlik hazırlayabileceğine inanıyorum					
30-İyi eşlik çalmanın iyi piyano çalma ile ilişkili olduğuna inanıyorum					
31-Her okulda bir piyano ya da org olması gerektiğine inanıyorum					
32-İyi eşlik yapabilmek için bilgimin ve tecrümemin eksik olduğunu düşünüyorum					

- Farklı düşünce ya da belirtmek istediğiniz görüşleriniz varsa aşağıya ya da arka sayfaya yazınız.

GELENEKSEL KÜTÜPHANELERE ALTERNATİF BİR TASARIM: E-KÜTÜPHANE

An Alternative Design of Traditional Libraries: E-Library

Gönderim Tarihi: 28.12.2015

Kabul Tarihi: 14.03.2016

Tamer KUTLUCA*

Murat YALMAN**

Öz: Kütüphaneler toplumların gelecekte günümüze bilgi kaynaklarının depolandığı yapılar olarak düşünülmektedir. Geleneksel kütüphanelerin sadece inşa edildikleri bölgedeki insanlara hizmet vermesi, kütüphanelerin elinde kaynakların toplumun geneline hizmet vermesini engellemektedir. Kütüphanelerin internet ortamına taşınarak hizmet verecek bir yapıya kavuşturulması kütüphanelerin elindeki kaynakları internet kullanan tüm insanların hizmetine açılmasını sağlayacaktır. Bu çalışmanın amacı eğitim kurumları için geleneksel kütüphane tasarımlarına alternatif bir kütüphane tasarımının nasıl oluşturulacağını yansıtmak ve e-kütüphane kullanımına ilişkin öğretim elemanların görüşlerini değerlendirmektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar, 2013-2014 öğretim yılında Türkiye'deki bir üniversitede görev yapan 13 öğretim elemanından oluşmaktadır. Çalışmada veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda kütüphanelerin geleneksel yapıdan kurtularak dijital olarak e-kütüphane dönüşmesini, bu şekilde istenilen kaynaklara daha rahat ve daha hızlı erişebilecekleri tespit edilmiştir. Bunun yanında geleneksel yapıda hizmet veren kütüphanelerin yavaş ve sorunlu olduğu, gerekli alt yapıların oluşturulması ile kütüphanelerin yeni bir kimliğe kavuşabilecekleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kütüphane, E-Kütüphane, Eğitim Kurumları, İnternet.

Abstract: Libraries are considered to be places where information sources are stored for societies. The fact that traditional libraries serve only the people living where these libraries are located does not allow these sources to reach all other people. Transferring

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, e-posta: tkutluca@dicle.edu.tr

** Öğr. Gör., Dicle Üniversitesi/Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğt. Bl.
e-posta: mumanenator@gmail.com

libraries into the Internet environment to serve the whole society will make it possible for libraries to present their sources to all the people who use the Internet. The purpose of this study was to reflect how to structure a library alternative to other traditional library designs for educational institutions and to evaluate faculty members' views about e-library use. In this study, the phenomenology design, one qualitative research methods, was used. Among purposeful sampling methods, the maximum variety sampling method was used. The participants were 13 faculty members teaching at a university in the academic year of 2013-2014. In the study, the structured interview method including open-ended questions was used to collect the research data. For the analysis of the data, descriptive analysis was applied. The faculty members participating in the study reported that transforming traditional libraries into digital e-libraries would allow reaching the desired sources more easily and rapidly. In addition, the faculty members also stated that traditional libraries were slow and problematic and that establishing the necessary sub-structures would help these libraries acquire a new identity.

Keywords: Library, E-Library, Education Institute, Internet.

GİRİŞ

Geleneksel kütüphaneler toplumun farklı kesimine hizmet verebilmek için tasarlanmış mekânlardır. İçinde basılı kitap ve yayınların bulunduğu bu taş yapıların büyüklüğüne göre ihtiyaçları da o denli büyük olmaktadır. Geçmişten günümüze taşınan sınırlı sayıdaki tarihi önceliğe sahip geleneksel kütüphaneler, çağımızın önemli bilgi kaynaklarıdır (Abuzaid ve Singh, 2009). Yazılı kaynakların gelecek kuşaklara taşınarak korunması ihtiyacı kütüphanelerin değişimini hızlandırmıştır. Antik çağlardan beri kütüphaneler bilgi alma ve depolama merkezi olarak farklı şekillerde kullanılmıştır. Baskı teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte seri kitap üretimi ve bilgi depolama için birincil ortam oluşturulmuştur. Sesli ve görsel medya ortamlarının artması, manyetik teyp ve CD-ROM gibi yazdırma seçeneklerinin gelişmesini sağlamıştır. Dijital kütüphanelerin tarihi için en önemli kilometre taşı, internetin bulunmasıdır. İnternetin yaygınlaşmasıyla beraber internet kullanıcılarının veri tabanlarına, programlara, kütüphane kaynaklarına, uluslararası konferanslara erişmek oldukça hızlı olmaktadır (Çağiltay, 1995). 1950'lerden bu yana bilgisayar ve internet teknolojilerinin gelişimi, ağ teknolojisinin tek bir noktadan çok uzak yerlere dijital erişime izin vermesi, geleneksel kütüphanelere dijital kütüphaneleri kurmak için fırsat yaratmıştır (Keralapura, 2009). Bilgide sınırların kalktığı küreselleşen dünyamızda geleneksel kütüphanecilikte ısrar eden kurumlar sadece bulunduğu çevreye hizmet veren yapılar haline gelmektedir. Günümüzde misyonu bilgiyi paylaşmak olan kütüphanelerin yerini, üniversitelerin üstlendiği söylenebilir. Bu nedendir ki eğitim ve öğretim hizmeti veren her üniversitenin geleneksel yapıya sahip bir kütüphanesi vardır.

Kütüphaneler eğitim ve araştırmalarının önemli bir parçasıdır. Tarihsel gelişimde kütüphaneler, faaliyet gösterdikleri kurumlardan yapısal olarak etkilmişlerdir. Özellikle üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin kütüphaneleri hangi amaçla kullandıkları öğrenim gördükleri fakülteye, lisans, yüksek lisans veya doktora öğrencisi olma durumlarına göre değişim göstermektedir (Tenopir, 2003). Öğrencilerin bilgiye ulaşmak için kullandıkları çoğu üniversite kütüphaneleri basılı dergiler, kitaplar ve konferans tutanakları gibi sınırlı kaynaklara sahiptirler (Bancroft, Croft, Speth ve Phillips, 1998). Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte kullanıcı beklentileri de değişmektedir. 1980'lerde araştırma salonlarında kullanılmaya başlanan fotokopi makineleri günün kullanıcıları için çok önemli bir kolaylıktı. Ancak günümüzde fotokopi makinesinin ötesinde tarayıcılar, dijital fotoğraf makineleri, internet bağlantısı gibi teknolojik ürünler bile kullanıcılar için yeterli gelmemektedir. Kullanıcılar teknolojiye paralel olarak yeni uygulamalar beklemektedirler. Bu noktada, arşivler için kullanıcı odaklılığın önemli bir unsuru olan araştırma ortamının kullanıcıların ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda yeniden yapılandırılması gerekliliği belirtilmektedir (Şentürk, 2012).

Türkiye'de internetin gelişip yaygınlaşmaya başlamasıyla e-kütüphane çalışmalarını başlamış ve özellikle eğitim kurumlarında bu çalışmalar daha hızlı gelişmiştir. Bu iletişim aracı bilgi değişiminde, dolayısıyla kütüphane hizmetlerinde etkin bir rol oynamaktadır. Ancak e-kütüphaneye yönelik çalışmalar var olan klasik kütüphanelerdeki kitapların internet üzerinden aranması ve ayırma işleminin yapılmasından öteye geçememiştir. Gerçek anlamda e-kütüphane uygulamalarının tüm kaynakların internet üzerinden erişilebildiği ve kullanıcının bilgisayarına kaydedebildiği bir biçimde olması gerekmektedir (Akçayol, Şimşek ve Bay, 2005). Graham ve Texas-Metaxas (2003) göre üniversitede eğitim gören yüksekokul, lisans ve yüksekokul öğrencileri ödevleri için ilk önce internet ortamını tercih etmektedirler. Bu nedenle eğitim kurumlarının e-kütüphane kavramını benimsemeleri ve kütüphanecilik üzerinden vermekte oldukları hizmetleri yeniden yapılandırırken elektronik kütüphaneciliği dikkate almaları gerekmektedir.

Akademik dünyada kütüphaneler dünya standartlarında bilgi erişimi sağlamanın yanı sıra, ülkenin araştırma ve geliştirmesinde önemli bir rol oynar. Bilim insanları için üniversite kütüphaneleri, öğrenme ve araştırmayı teşvik için kendi içinde fiziksel ortamlar oluşturabilir. Katılımcıların daha fazla kitaptan yararlanması için kaynaklarının sayısını arttırabilir. Ayrıca kitap seçimi, kullanımını, belgelerin etkin bir şekilde değerlendirilmesi için kaynakları ve kaynak keşif araçlarının kullanımı ile ilgili eğitimler verilebilmektedir (Sheeja, 2010).

Türkiye’de mevcut kütüphanelerin yetersizliği ve her bölgeye bir kütüphane kurulamaması sebebiyle e-kütüphaneler çok büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, klasik bir kütüphane için gerekli olan birçok aracın ve personelinde kullanılmayacak oluşu e-kütüphane için gerekli olan maliyeti düşürmektedir (Akçayol ve diğ., 2005). Benzer şekilde Tonta (2006) belirttiği üzere geleneksel kütüphaneler bilgi arayan kullanıcıların uğradıkları ilk duraklar değildir. Bilgi arayan kullanıcıların neredeyse tamamı ilk durak olarak internet üzerinden Google, Yandex gibi arama motorlarını denemektedirler. Kütüphaneler istedikleri kadar Web’de bulunanlardan daha iyi bilgi kaynaklarına sahip olsunar, istedikleri kadar daha doyurucu hizmetler sunsunlar, bütün bunları ağ aracılığıyla yapamadıkları takdirde varlıklarını duyurmakta zorlanacaklarını ifade etmiştir.

Gelişen yazılım ve bilgi sistemlerine ek olarak internetin yaygınlaşması kütüphanelerin dijital ortama daha çabuk adapte olmasını hızlandırmıştır. Yasal sorunların giderilerek elektronik ortama taşınan kütüphanelerin, halen klasik yapıyla öğrencilerine hizmet veren kütüphanelerinden farkının ortaya konulması, eğitim kurumlarının bu konuya bakış açılarını daha çabuk değiştirebilir. Bu kapsamda e-kütüphaneyi kullanacak eğitim kurumlarının eğitim ve öğretim kalitesini arttırarak öğrencilerine daha iyi hizmet vereceği düşünülmektedir. Bu bakımdan e-kütüphanelerin eğitim kurumlarındaki geleceği önemli bir yer teşkil etmektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

E-Kütüphane Tasarımı

E-kütüphane tasarım süreçleri kapsamında, arabirim özellikleri, farklılıkları, kullanım kolaylığı, kullanıcılar tarafından anlaşılabilirliği, sistemin artıları ve eksilerini belirlenmiştir.

Arabirim Özellikleri ve Tasarım Süreci

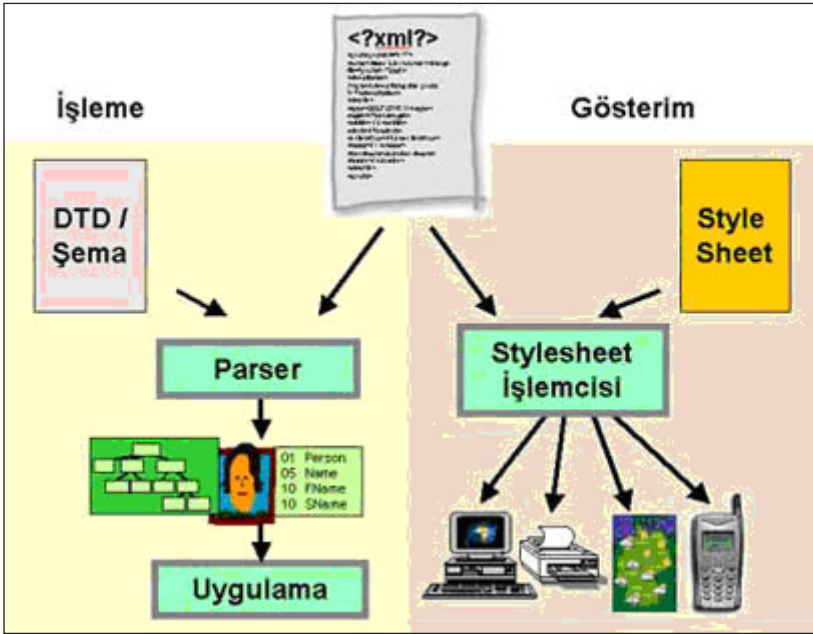
- XML diliyle tasarlanmış web sayfası,
- Dijital nesnelere, java tabanlı medya istemcisi,
- Birden fazla dosya türlerine destek: JPEG, TIFF, BMP, PPT, PNG, PDF, DOC, AVİ, ve daha fazlası,
- Çok sayfalı görüntü desteği,
- Veri tabanı desteği,
- Doküman indeksleme, medya dosya ilişkilendirme,

- Telif hakkı beyanı ve izleme,
- Üye kabul ve işlemleri,
- Kaynakların kullanımı, izlenmesi ve istatistiksel raporlama.

XML diliyle tasarlanmış web sayfası

E-kütüphane tasarımı yapılırken kullanılacak dilin hem yaygın hem de kullanışlı hem de basit olması gerekmektedir. Bu nedenle web sayfası yapım aşamasında XML dili kullanılması tercih edilmiştir. XML Extensible Markup Language, sözcüklerinin kısaltmasından meydana gelmiş bir meta-dil olarak adlandırılır. Temel özelliklerini; internet üzerinden kolay kullanılması, çok sayıda uygulamayı desteklemesi, metin tabanlı olması ve düzeltilmelerin kolay olması olarak ifade edilebiliriz (Şekil 1).

Şekil 1: Genel Olarak Bir XML Dokümanı İşleme ve Gösterimi

Web sayfası tasarımında kullanılabilecek bir text tabanlı dilde HTML (Hyper Text Markup Language) olarak bilinen bir işaretleme dilidir. HTML gibi XML'de metin tabanlıdır. Ancak HTML biçimlendirme odaklı bir dilken, XML veri yapılarını oluşturmak içinde kullanılır. HTML ve XML, de W3C (World Wide Web konsorsiyumu) tarafından geliştirilmişmiş standart bir iletişim dili olan SGML'den türetilmiştir. Bununla birlikte SGML'in zor ve kompleks bir yapıya sahip olması XML'nin daha yaygın hale gelmesini sağlamıştır (Çubukçu, 2002).

Elektronik kütüphanenin tasarlanmasında, hazırlanan sitenin birçok amaca hizmet edebilmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle kullanıcılara öncelikle web sayfası üzerinden istedikleri kitapları görerek inceleyebilecekleri ve satış fiyatlarıyla birlikte, gerekirse temin edebilecekleri, kütüphane sistemine dahil edilen ve gerekli izinleri alınan yayınların gerek bir kısmı gerekse tamamını görerek okuyabilecekleri bir yapı tasarlanmak istemiştir. Bu nedenle web sayfası tasarımında birçok yapıya hizmet verecek ve sade bir dil olan XML dili ön plana çıkmıştır. Sayfaların inşasında kullanılan XML dilinin tercih edilmesinin diğer nedenleri;

Açık ve standart bir yapıya sahip olması, esnek web uygulamalarının geliştirilmesini sağlaması, farklı kaynaklar ve uygulamalar arasında verilerin bütünleştirilmesini sağlaması, verilerin üzerinde yerel işlemler yapılabilmesi, text tabanlı olması, platform bağımsızlığı, nesne tabanlı olması ve bir veri tabanı gibi işlenebilmesi ve en önemlisi de Unicode tabanlı olmasıdır (Çubukçu, 2002).

Dijital nesnelere, java tabanlı medya istemcisi,

Java, C++ gibi derleme tabanlı bir dil olmasına rağmen, tek bir derlenmiş programın her tip bilgisayarda çalışabilmesini sağlayacak şekilde değiştirilmiştir. Java kodu, Applet adı verilen bütün ve optimize edilmiş bir program olarak derlenir. Applet, byte kodlar adı verilen ve yürütme zamanı modülü olarak adlandırılan programlara dönüşen komutlar içerir. Java uygulamalarını, ister HTML ister XML diliyle tasarlanmış olsunlar ekleye bilinmektedir. Bu tasarımları daha çekici kılmakla beraber, daha ergonomik hale getirir. Şöyle ki; Bir web sayfasını iki farklı web browserla açmak istediğimizde (explorer veya Netscape) Netscape Java applet'ini getirir ve bu applet'i Netscape'teki bir java yürütme anı programına aktarır. Bu program komutları okur ve hangi browser'da çalışacaksa, ona uyumlu hale getirir. Farklı browserlar için farklı kod tasarımı yapmak zorunda kalınmaz.

Birden fazla dosya türlerine destek: JPEG, TIFF, BMP, PPT, PNG, PDF, DOC, AVİ, ve daha fazlası,

World Wide Web kullanıcılarının aşına olduğu formatlar gif, jpeg, aif, mpeg, bmp v.s. üstüne kurulduğu halde ihtiyaçlarımıza cevap verecek başka alternatiflerde vardır.

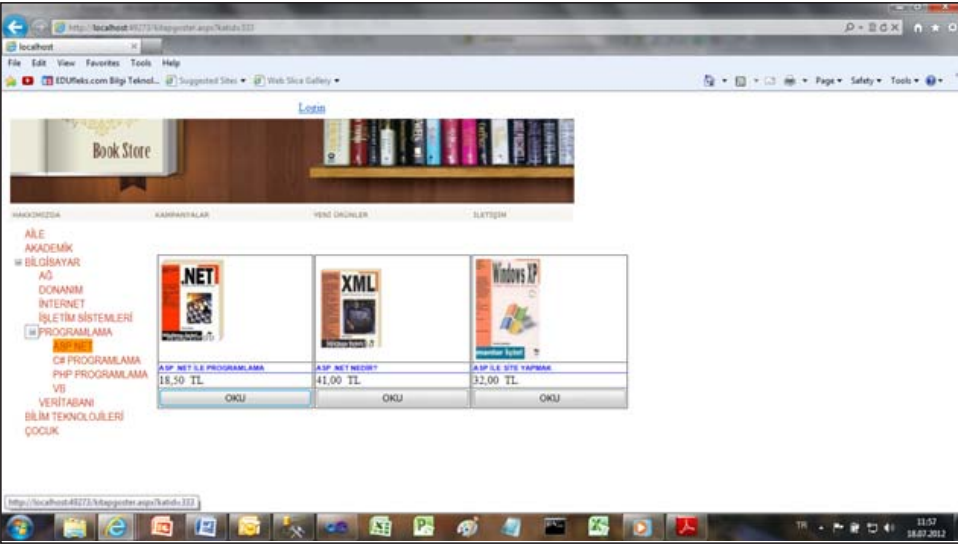
JPEG kayıpsız metotlarla mümkün olan daha da fazla sıkıştırma sağlamaktadır. JPEG küçük renk ayrıntıları ve hatta küçük aydınlık karanlık ayrıntılarının insanlar tarafından ayrıtı edilemediği mantığı kullanacak şekilde tasarlanmıştır. Bu yüzden JPEG insanlar tarafından bakılacak görüntüleri sıkıştırmak için kullanılır.

Web yayıncılık ortamında JPEG formatını kullanmak için iki temel sebep vardır:

- 1- Görüntü dosyalarının büyüklüğünü azaltmak
- 2- 8 bpp veri yerine 24 bpp veriyi saklamak.

Tasarımımızda kitapların kapak resimleri JGP ve kitapların görüntülenecek PDF dokümanlarının site içindeki dosya linkleri veri tabanı girilir. Bu işlem manuel olarak ya da bir Admin bağlantı açılarak yapılabilir (Resim 1).

Resim 1: Site İçerisinde Yer Alan Dokümanların Örnek Tasarımı

GIF formatı, elektronik bülten birimlerinden (BBS) almak veya bu birimlerle yollamak için mümkün olan en küçük dosyaları oluşturabilmek için tasarlanmıştır. En yaygın GIF dosyası sürümleri 87a ve 89a'dır. Yaygın olarak kullanılmasının sebebi görüntüleyicilerinin bedava olmasıdır.

TIFF (Tagged Image File Format) görüntüleri neredeyse sınırsız sayıda farklı şekillerde kaydedebilmektedir. Bunun sonucu olarak hiçbir görüntü uygulaması TIF/TIFF dosya tiplerini desteklediği iddia edilemez.

BMP ve DIB dosyaları iki formatta bulunabilen Device Independent Bitmap dosyalarıdır. BMP veya DIB dosyaları dört bit ve sekiz bit görüntüler için RLE (Run Length Encoded) yazılımı kullanarak sıkıştırılabilirler.

AVI, Microsoft firması tarafından kullanılan ve Internet Explorer yazılımı tarafından kullanılan bir video format türüdür. Microsoft Windows sürümleri üzerinde gelen explorer sürümleri tarafından desteklenen bu video formatı kaliteli bir görüntüler için kullanılmaktadır.

PDF, (Portable Document Format) birden çok platformdaki kullanıcılara dergi kalitesinde dokümanlar sunmak için kullanılır. Web ortamında oluşturulan sitelerde kullanılması önerilen bu doküman formatı sayesinde belgelerin sayfa düzenleri bozulmaz. İstenirse dosyalar sistem üzerinden görüntülenebileceği gibi dosya halinde doküman olarak ta bilgisayarlara indirile bilmektedir. E-Kitap formatı olarak ta kullanılan bu doküman formatı gerekli hallerde, şifrelenerek sadece okunabilir formata dönüştüre bilmektedir.

DOC ve DOCX, Microsoft tarafından geliştirilmiş metin belgeleri oluşturmak için kullanılan doküman formatıdır. Bu formatla hazırlanan metin sayfaları, görüntülemek veya çalıştırmak için yine Microsoft firması tarafından geliştirilmiş ofis programına sahip olmanız gerekmektedir. Office programı yüklü olmayan bilgisayarlarda, ücretsiz bazı küçük programlarla dosyayı RTF yapısı ve Windows ile rahatça açabilirsiniz

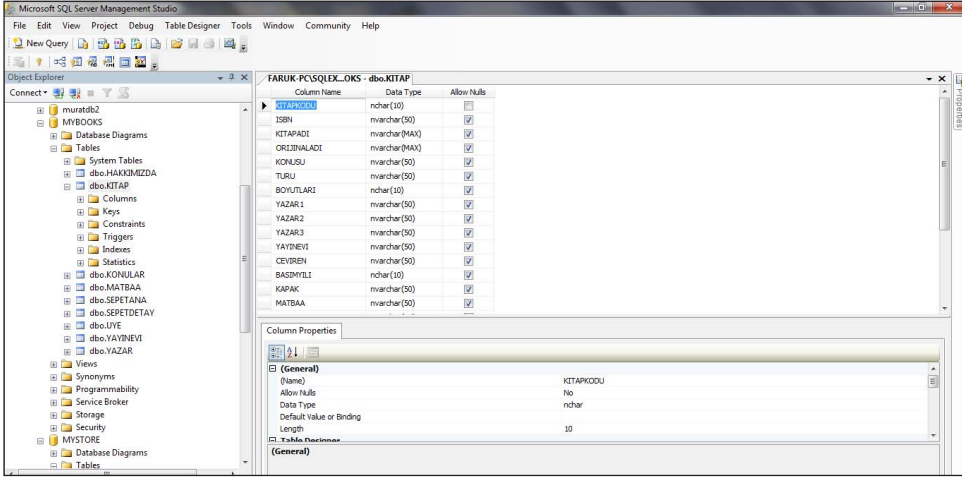
Öncelikle XML diliyle tasarlanmış bir web sayfasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu web sayfası içeriğinde dijital nesnelere, java tabanlı medya istemcileri gerekmektedir. Bunun yanı sıra birden fazla dosya türüne destek olması için resim, metin, ses ve video görüntülerini destekleyen dosya türleri yer almalıdır. Bunun yanında çoklu görüntü desteği ve bunları barındırabilecek veri tabanı desteği gerekmektedir. Yine arabirim özelliğinde olması gereken doküman indekisleme, medya dosya ilişkilendirme, telif hakkı beyanı, üye kabulleri, kaynakların kullanımı ve bunların istatistiksel raporları bulunmalıdır.

Veri tabanı desteği

Hazırlanacak web sitesinde meydana çıkacak verileri saklamak ve indeksleme için bir veri tabanı sistemine ihtiyaç duyulacaktır. Burada iki veri tabanı tipinden, ilişkisel veya nesne tabanlı veri tabanlarından birini seçmeniz gerekmektedir. İlişkisel veri tabanları veriyi öznitelik ilişkisine göre saklar, nesne tabanlılar ise veriyi nesne özelliklerine göre saklar ve getirirler (Türkoğlu, 2000).

Veri tabanı tasarımı yapılırken, veri olarak kullanılacak tüm bilgilerin hepsi için ayrı bir ifade kullanılmalıdır. Sitede geçen ve veri tabanında saklanacak kitap isimleri, yazarlar, konu ve alan başlıkları gibi bilgiler için ayrı ayrı kolanlar oluşturulmalıdır (Resim 2).

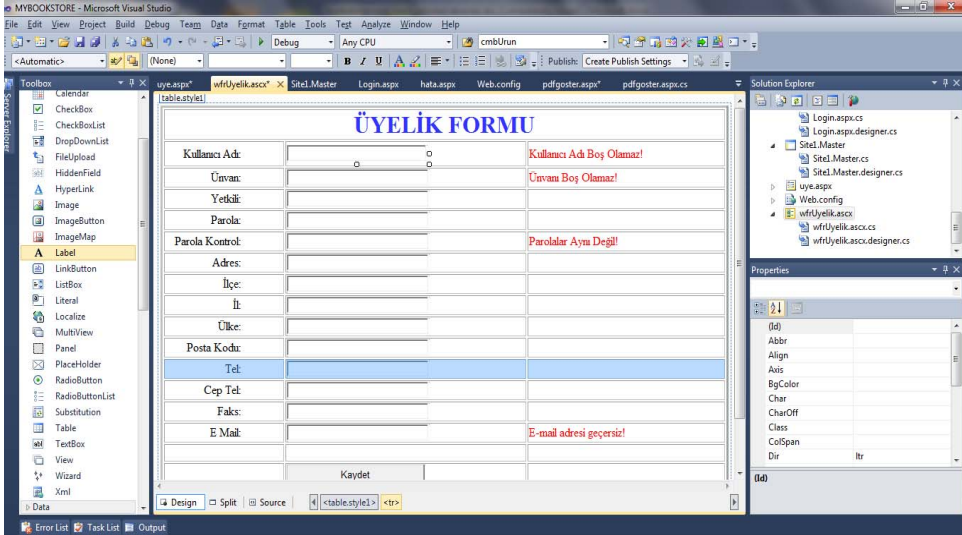
Resim 2: Veri Tabanı İşlemlerinde Kullanılacak İfadeler ve İlişkileri

Üye kabul ve işlemleri

Siteye bağlanan kullanıcıların, kaynak olarak kullanmak istedikleri dokümanların sadece üyelerine açık olması nedeniyle bir üyelik formuna ihtiyaç duyulmaktadır. Üyelik formu hazırlanırken kullanıcılar hakkında genel bilgilerin yer aldığı bir form tasarlanmalıdır (Resim 3).

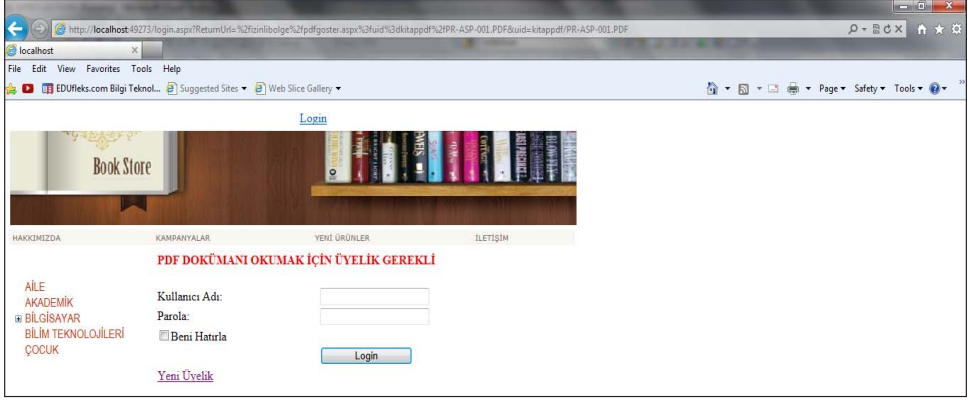
Resim 3: Siteye Üye Olmak İsteyenler İçin Üyelik Formu

Hazırlanan bu form doldurulduktan sonra, kullanıcıya bir ID (Kullanıcı Adı) ve parola oluşturularak mailine gönderilir. Kullanıcı siteye bu kullanıcı adı ve

parolayla bağlanarak, doküman içeriklerini ayrıntılı olarak inceleye bilecektir (Resim 4).

Resim 4: Siteye Giriş İçin Kullanıcı Ekranı

Kaynakların kullanımı, izlenmesi ve istatistiksel raporlama

Site üzerinde yer alan dokümanların kullanıcıların isteklerine hizmet verecek şekilde düzenlenmesi veya yerleştirilmesi gerekmektedir. Kullanıcıların taleplerinin ve bu taleplere verilen cevapların raporlanması ileride oluşabilecek sorunların çözümü için bir basamak olabilir. Siteye üye olarak kaynaklarından yararlanan kullanıcıların web sayfası üzerinde yaptıkları işlemler istatistiksel olarak raporlanmalı ve kayıtları tutulmalıdır. Bu şekilde kullanıcıların kaynak kullanımına ilişkin gerekli profilleri oluşturularak site içerisinde yer alan dokümanların yenilenmesi sırasında ihtiyaçların belirlenmesi kolaylaşacaktır. Ayrıca bu yöntemle oluşabilecek yasal sorunların önüne de geçilebilecektir.

Farklılıkları

- Kütüphane kaynaklarına internet üzerinden erişebilme (Keralapura, 2009)
- Sınıflandırılmış üyelik seçeneği (Keralapura, 2009)
- Kullanıcı adı ve şifre bilgisine göre kullanıcılar tanımlanmaktadır (Chowdhury, 2002)
- Kullanıcıların zaman ve mekân sınırlaması yoktur, (Sheeja, 2010).
- Bilgi sorgulama, tarama ve kaynak ayırma gibi hizmetler elektronik ortama aktarılmıştır.
- Kitaplar, e-dergiler gibi dokümanlar elektronik kitap halinde okunabilmektedir. Herhangi bir kitap çevirim içi okunabileceği gibi sıkıştırılmış formatta bilgisayara kaydedilebilmektedir.

Kullanım kolaylığı

- Tüm kaynaklar istenirse kullanıcı tarafından bilgisayarına kaydedilebilmekte veya online incelenebilmektedir (Chowdhury, 2002)
- 7 gün / 24 saat istenilen kaynağa ulaşabilme (Roes, 2001),
- Kullanıcı hızlı bir şekilde öğreneceği kaynağa ulaşabilmektedir.

Kullanıcılar tarafından anlaşılabilmesi,

- Sade ve anlaşılır görsel yapı,
- İstenilen doküman hakkında özet bilgi,

Sistemin Artıları

- Kitap, dergi gibi dokümanların özellikle tarihi ve yazma eserlerin yıpranmasını engellemektedir (Yazar, 2007)
- Bilgiye en hızlı biçimde erişim imkânı,
- Kullanıcı, çalışma ortamını değiştirmeye gerek duymadan araştıracağı malzemeye ait ilk bilgilere ulaşma fırsatını elde etmektedir,
- Kütüphane çalışanlarının iş yükünü azaltır,
- Veri güvenliği,
- Kütüphanelerde “dijital formda bulunan ve bu şekilde depolanan bilgiler; geleneksel kütüphane formatlarından çok daha kolay kopyalanıp çoğaltılabilir ve günlenebilirler. Bilgisayar dosyaları düzenli olarak yedeklenebilir ve daha uzun süre dayanabileceği yeni bir ortama taşınabilirler” (Dowlin, 1995: 412).
- Kurulum maliyeti; yer, mekân, çalışan ücretleri gibi maliyetlerin olmaması veya minimuma indirgenebilmesi,
- Geniş ve büyük mekânlara ihtiyaç duymaması,
- Yeni çıkan kitaplar kontrol edilebilmekte ve yine Internet aracılığı ile satın alma işlemleri (Olçay, 1996).

Sistemin Eksileri

- Sisteme yüklenen dokümanların farklı formata sahip olması (PDF, Ms Word, vs),
- Ekran üzerinden doküman okunma zorluğu,

- Bazı kullanıcı hatalarından kaynaklı olarak sistemin istenilenlere cevap vermemesi (Gerekli doküman açma programlarının kullanıcı bilgisayarında yüklü olması) (Kling ve Elliott, 1994).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı eğitim kurumları için geleneksel kütüphane tasarımlarına alternatif bir kütüphane tasarımının nasıl oluşturulacağını yansıtmak ve e-kütüphane kullanımına ilişkin öğretim elemanların görüşlerini değerlendirmektir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz, derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim çalışmalarında genelde bir olguya ilişkin bireysel algıların ortaya çıkarılması ve yorumlanması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu sebeple bu çalışmada öğretim elemanlarının elektronik kütüphanelerin kullanımına ilişkin kullanımları ortaya çıkarılarak yorumlanmıştır. Çalışma katılımcılarından alınan görüşler doğrultusunda elektronik kütüphanelerin kullanımının daha detaylı incelenebilmesi amaçlanmıştır.

Katılımcılar

Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Temel amaç farklı gruplardan (cinsiyet, hizmet yılı gibi) ortak görüşleri ortaya çıkarmaktır. Katılımcılar, 2013-2014 öğretim yılında Türkiye'deki bir üniversitede görev yapan 13 öğretim elemanı oluşturmaktadır. Bu öğretim elemanları farklı hizmet yıllarında farklı cinsiyetlerde olacak şekilde belirlenmiştir.

Öğretim elemanlarına ait kodlamalar Tablo 1'de belirtilmektedir.

Tablo 1: Öğretim Elemanlarına Ait Kişisel Bilgiler

Öğretim Elemanı	f
Cinsiyet	
Bay	7
Bayan	6
Hizmet Yılı	
3 yıldan az	3
3-7 yıl	3
8-12 yıl	4
12 yıl ve üzeri	3

Tablo 1’de görüldüğü üzere, görüşmeye katılan 13 öğretim elemanının 7’si bay, 6’sı bayandır. Bunun yanında 4 öğretim elemanı 8-12 yıl iken geriye kalan 9 öğretim elemanından 3’erli grup olmak üzere 3 yıldan az, 3-7 yıl ve 12 yıl ve üzeri hizmet yılına sahiptir.

Verilerin Toplanması

Çalışmada veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan açık uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Mülakat formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel sorular, ikinci bölümde ise e-kütüphaneye ilişkin sorular yer almaktadır. Kişisel bölümde; Cinsiyet, hizmet yılı, Kütüphaneye üyemi siziz?, Ne kadar sıklıkta kütüphaneye gidersiniz (haftada), Kütüphaneden memnun musunuz?, Öğretim elemanlarının geleneksel kütüphanelere alternatif tasarım olarak geliştirilen e-kütüphanelere yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla aşağıdaki sorular yer almaktadır:

1. Sizce kütüphanelere gidilmemesinin nedenleri nelerdir?
2. Kütüphane hizmetlerinde yaşanan sıkıntılar nelerdir?
3. Hangisini tercih edersiniz (kütüphane mi yoksa e-kütüphane mi) Neden?

Çalışmanın verileri her öğretim elemanı ile kendi odalarında birebir olarak yapılan 15-20 dakikalık görüşmeler yoluyla toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin oluşturulan temalar altında açıklanması, yorumlanması, neden-sonuç ilişkilerinin irdelenmesi ve sonuca ulaşılmasını sağlayan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmanın alt amaçlarından ve görüşme sorularından yola çıkılarak veri analizi için tematik bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu işlemin ardından, her soru için öğretim elemanlarının verdikleri yanıtlar doğrultusunda seçenekler sıralanarak “Görüşme Kodlama Anahtarı” oluşturulmuştur. Araştırmanın güvenilirliği için, iki bağımsız kodlayıcının görüş birliği ve görüş ayrılığı karşılaştırılmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik çalışmasında; Güvenirlik = Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı formülü kullanılmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Bu formüle göre, soruların kodlayıcılar arası güvenilirlik oranlarının ortalaması % 92’dir. Son aşamada ise öğretim elemanlarının görüşleri belirlenen temalar çerçevesinde sunulmuş ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde çalışma katılımcılarından elde edilen veriler çözümlenerek tablolar halinde ve görüşler verilerek derlenmiştir. Öğretim elemanlarının verdikleri cevaplara ilişkin görüşler bir araya getirilerek kategorilere ayrılmış, ortak görüşler bir arada verilmiştir.

Çalışmada görüşlerine başvurulmuş öğretim elemanlarına kütüphanelere neden gidilmediğine ilişkin soruda sorulmuş alınan cevaplara ilişkin veriler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Öğretim Elemanlarının “Sizce Kütüphanelere Gidilmemesinin Nedenleri Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara İlişkin Frekans Dağılımları

Kütüphanelere gidilmemesinin nedenleri	f
Kaynak yetersizliği	5
Yeni kaynaklara ulaşmadaki sorunlar ve internet	3
Ulaşım Problemi	3

Öğretim elemanlarının “Sizce kütüphanelere gidilmemesinin nedenleri nelerdir?” sorusuna yönelik verdikleri cevaplara göre 5’i kaynak yetersizliğini, 3 öğretim elemanı “yeni kaynaklara ulaşmadaki sorunları” ve “kütüphanelere gitmek için ulaşım sorunlarının” şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Çalışmada görüşü alınan bir öğretim elemanı:

“On iki yıldır öğretim elemanıyım. Yaptığım çalışmalarda alanımla ilgili kaynak bulmada sıkıntı çekiyorum. Buda kütüphanelerdeki kaynakların yetersiz veya eski kaynaklar olduğunu göstermektedir.” (Ö.E.1)

Benzer bir görüş belirten diğer bir öğretim elemanı ise;

“İstenilen alana ilişkin yeterli kaynağa ulaşmada problem yaşamam nedeniyle kütüphaneye gitmiyorum. Bununla birlikte artık internet denilen teknoloji yaygınlaştı. Kişiler istedikleri yerden internete girip istenilen bilgiye rahatlıkla ulaşabilirler.” (Ö.E.2)

Bu görüşlerin yanında bir başka öğretim elemanı yabancı kaynaklara ulaşmada kütüphanelerin eksik kaldığı yönünde görüş belirtirken;

“Kütüphanelerde daha çok yerli kaynaklara yer verilirken güncel yabancı kaynaklara ulaşım daha zor. Bununla birlikte artık elektronik ortamda yabancı kaynaklara daha rahat ulaşabilmekteyim. Kütüphanelerin bana bir artı olmadığını düşünmekteyim.” (Ö.E.3), şeklinde görüşünü dile getirmiştir.

Çalışmada görüş alınan 3 öğretim elemanı kütüphaneye gitmenin bir kültür olduğu belirtirken, kütüphanelere gitmek için toplu taşıma araçlarının yetersizliği konusunda görüş belirtmişlerdir.

Kütüphanelerin verdikleri hizmetlerde yaşanan sıkıntılara yönelik öğretim elemanlarının verdikleri cevaplar Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Öğretim Elemanlarının “Kütüphane Hizmetlerinde Yaşanılan Sıkıntılar Nelerdir?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara İlişkin Frekans Dağılımları

Kütüphane hizmetlerinde yaşanan sıkıntılar	f
İstenilen kaynağa ulaşamama	5
Personel yetersizliği ve eğitimi	3
Üyelik işlemleri ve formaliteler	2
Kütüphanenin bulunduğu il ve üniversite yöneticilerinin yeterince destek vermemeleri	1

Kütüphane hizmetlerinde yaşanan sıkıntılara ilişkin öğretim elemanlarından biri;

“Kütüphanede hizmetli olarak çalışacak personelin çalıştığı yerdeki sistemle uyumlu eğitim alması gerekir. Bu şekilde çalışan daha hızlı ve ihtiyaç duyulan kaynakları ergonomik olarak kullanacaktır. Ancak bu tür eğitimleri olması bir yana buralarda çalıştıracak yeterli eleman bulmakta bile sorunlar yaşandığını sanıyorum. Zira kütüphaneye gittiğimde yeterli personel olmadığı için hizmetlerin tam verilemediğine şahit oldum”, (Ö.E.3)

bir diğer öğretim elemanı ise;

“Kütüphanede bulundurulan kitapların dışarıya verilmesinden dolayı istenilen kaynağa istediğim zaman ulaşamamaktayım. Buda beni kütüphaneye gitmekten soğutuyor” görüşünü belirtirken kütüphanede bulunan kaynakların yetersizliğine dikkat çekmek istemiştir. (Ö.E.5)

Öğretim elemanlarının klasik kütüphanelerin yanında elektronik kütüphane ve elektronik kitap konusundaki görüşleri de anket formundaki sorularla alınmaya çalışılmıştır. Öğretim elemanlarının e-kitap kullanımına ilişkin görüşlerinin yer aldığı maddeye bir öğretim elemanı;

“Kullanımı rahat ve ergonomik bir yöntem. Kitabın genelinden daha çok istenilen kısmın bulunması ve bu kısımların alınması klasik basılı kitaba göre daha hızlı ve problemsiz” (Ö.E.6)

derken diğer bir öğretim elemanı;

“Özellikle yurt dışında yayınlanan kaynakların Türkiye’ye geliş süresi ve erişim süresiyle ilgili büyük bir imkan olarak görüyorum e-kitabı. E-kitabı okuyucusunun içerisine istediğim onlarca kaynağı kaydederek istediğim yerde okuyabilmenin rahatlığı da bir başka özelliği.” (Ö.E.7)

görüşünü belirtmiştir. Bu konuda olumsuz görüş belirten bir öğretim elemanı ise;

“E-kitabın sağlıklı olduğuna inanmıyorum. Okumak benim daha yorucu ve zahmetli. Bazen çıktısını alıp okumak zorunda kalıyorum” (Ö.E.8) ifadelerini kullanmıştır.

Öğretim elemanlarının e-kütüphaneye yönelik görüşlerinin sorulduğu maddeye verdikleri cevaplara bakıldığında bir öğretim elemanı;

“Bence zamandan büyük tasarruf edilmesini sağlayacak büyük bir sistem. İstenilen kaynağa kısa sürede ulaşılabilmesi istenilen kaynağın indirilerek zamana yayılarak okunabilmesi benim için en önemli özelliklerinden. Ancak Türkiye’de internet bağlantısında yaşanan sıkıntılar düşünüldüğünde e-kütüphanelerin ne kadar yararlanılabileceği tartışmalı. Birde bu sistem kaynakları basılı hale getirmek isteyenler içinde sıkıntı yaratabilir” (Ö.E.8)

Bunun dışında görüş belirten diğer öğretim elemanları e-kütüphaneyi hızlı, zaman açısından kullanışlı, istenilen kaynağa ulaşmada önemli artılarının bulunduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan öğretim elemanları kütüphane ile e-kütüphane arasındaki benzerlikleri iki yönteminde kaynağa ulaşmayı sağlaması olarak belirtmişlerdir. Kütüphane ile e-kütüphane arasındaki farklılıkları belirtirken bazı öğretim elemanları aşağıdaki gibi görüş belirtmişlerdir:

“kullanım şekli farklı. bir de kütüphaneler geleneksel eğitim sistemini yansıtırken, e-kütüphane çağdaş eğitim sistemini yansıtıyor gibi geliyor.”(Ö.E.9)

derken diğer bir öğretim elemanı;

“E- kütüphane daha hızlı erişilebilirdir...Kısa süreli bir zaman tüketimine ihtiyaç duyulmaktadır. Kütüphanede ise farklı seçeneklere ulaşma durumu olabilir.” (Ö.E.10)

görüşüne yer vermiş, diğer bir öğretim elemanı ise;

“Kütüphaneler canlıdır, yaşıyorlar, e-kütüphane ise bu özelliklere sahip değildir. Canlılıktan kastım insanlarla iletişim kurma olanağının kütüphanelerde var olmasıdır. e-kütüphanede ise muhatap olduğunuz şey bilgisayardır.” (Ö.E.11)

Çalışmaya katılan öğretim elemanlarının kütüphane ve e-kütüphaneye ilişkin görüşlerinin alındığı anket formunun son maddesinde öğretim elemanlarına “Hangisini tercih edersiniz (kütüphane mi yoksa e-kütüphane mi) Neden?” sorusuna ilişkin çözümlene Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Öğretim Elemanlarının “Hangisini Tercih Edersiniz (Kütüphane Mi Yoksa E-Kütüphane Mi) Neden?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara İlişkin Frekans Dağılımları

Hangisini tercih edersiniz (kütüphane mi yoksa e-kütüphane mi)	f
E-kütüphane	6
Geleneksel Kütüphane	3
Her ikisi de	1
Tercih Yapmayan	1

Öğretim elemanlarının e-kütüphaneyi mi? Yoksa geleneksel kütüphaneleri mi? Tercih ettiklerine ilişkin görüşlerinin çözümlenmesi sonucunda; 6’sı e-kütüphaneyi, 3’ü geleneksel kütüphaneyi, 1’er öğretim elemanı ise “her iki yöntemi bir arada kullanmayı” ve “her iki yöntem hakkında seçim yapmanın yanlış olacağını” belirtmiştir.

E-kütüphane sistemini tercih eden bir öğretim elemanı;

“e-kütüphaneyi tercih ederim. e-kütüphane iş, zaman ve maliyet konusunda kütüphaneden daha avantajlı” (Ö.E.12)

görüşünü belirtirken, geleneksel kütüphaneyi tercih eden bir öğretim elemanı ise;

“Kütüphaneyi tercih ederim Çünkü gerçek kitabın yerini diğerlerinin doldurabileceğini düşünmüyorum. Sürekli elimin altında kitaplarımın bulunmasını tercih ederim” (Ö.E.13)

görüşünü belirtmiş, her iki yöntem hakkında seçim yapmayan öğretim elemanı ise;

“Böyle bir tercih yanlış olur. Çünkü yerine getirdikleri işlevler duruma göre değişmektedir. Örneğin bazen e-kütüphaneler daha işlevsel olmakta iken bazen de kütüphane daha anlamlı olabilmektedir.” (Ö.E.6), şeklinde görüşünü belirtmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin yararlanmaları için tasarlanan kütüphaneler, fiziksel olarak ne kadar büyük olursa olsunlar içindeki kaynaklar daha ön planda olmalıdır. Genel olarak klasik yapıya sahip kütüphaneler, bilgi, arşiv, koruma, bakım, kültür, bilgi paylaşımı, bilgi alma, eğitim ve sosyal etkileşim işlevlerini yerine getirmek için tasarlanmıştır. Eğitim kurumlarının artan öğrenci kapasiteleri düşünüldüğünde klasik yapıya sahip kütüphanelerin, hizmet verirken yaşanan sorunlar gün geçtikçe artarak büyümektedir. Bugün dijital kütüphane, geleneksel yapıda çalışan kütüphanelere göre

daha pratik ve uygulaması daha kolay bir yapıya sahiptir. Burada esas konu geleneksel yapıda hizmet veren kütüphanelerin yeni sisteme entegrasyonu ve birlikte çalışılabilmesidir (Limb, 2004).

Çalışmada görüşlerine başvurulmuş öğretim elemanları da geleneksel kütüphanelerde hizmetlerin yavaş ve problemlili olası nedeniyle sorunlu olduğunu belirtmişlerdir. Bunun nedeni olarak ta geleneksel kütüphanelerde yeterli sayıda çalışan olmasını ve bu elemanların kullanıcılar hizmet verebilmek için yeterli derecede eğitilmiş olmamalarıdır. Çalışanların teknolojik araç gereç kullanma bilgisine sahip olmamaları, kütüphanelerin çalışma sistemlerinin hızlanmasında da problemler yaşanmasına neden olmaktadır. Son kullanıcı olarak dijital kütüphaneleri kullanmak isteyen bireylerinde teknoloji konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları yeni sistemlerin kullanımını güçleştirmektedir. Lee ve diğerlerinin (2005) dijital kütüphaneler kullanımına dair arayüz özelliklerinin etkisi üzerine yaptıkları çalışmalarında son kullanıcıların internet teknolojilerinin kullanımı ve dijital okur-yazarlığı konusunda eksik veya yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamasının, dijital kütüphanelerin kullanımını ve benimsemesini zorlaştırdığını belirtmişlerdir. Geleneksel kütüphanelerin sistem ve işleyiş olarak yavaş ve fazla kişiye hizmet verebilecek potansiyelinin olmadığı görüşünü ifade eden öğretim elemanları iyi tasarlanmış bir e-kütüphanenin geleneksel kütüphanelere alternatif olabileceğini vurgulamışlardır. Bu yönüyle e-kütüphaneler geleceğin kütüphane sistemleri olarak öğrencilere, akademisyenlere, araştırmacılara ve toplumunun her kesimine hizmet verebilecektir (Yalman ve Kutluca, 2012). Kütüphanelerin genel orga nizational yapıları ile karmaşık işleyişlerinin daha sade ve akıcı bir yapıya dönüştürülerek tasarlanması günümüz bilgi toplumunun kaçınılmaz işleyişlerindedir.

Lance (2003) göre geniş ve güçlü kütüphanelere sahip okullarda öğrenim gören öğrencilerin başarısının % 10-20 düzeyinde artmaktadır. Çalışmaya katılan öğretim elemanlarından e-kütüphanelerinin tasarlanması sürecinde kullanıcıların görüşüne başvurulması sistemin kullanılabilirliğini arttıracığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle yapılan çalışmalarda da e-kütüphanelerin tasarlanması sürecinde kütüphanecilerin önerileri, kaynakların belirlenmesinde ise öğretim elemanlarının seçimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir (Tenopir, 2003; Waldman, 2003). Kullanıcıların sisteme erişebilmeleri ve sistem üzerinde kullanılan arayüzün kullanılabilir bir yapıya sahip olması geleneksel yapıdan e-kütüphanelere geçiş için büyük önem taşımaktadır (Hong ve ark. 2002). Abuzaid ve Singh (2009) göre e-kütüphane tarafından sunulan hizmetler e-öğrenme süreci için öğrenciye katma değer sağlayabilir. Bu şekilde öğrencilerin bilgi iletişim teknolojilerine yaklaşımlarındaki olumsuzlukları azaltılabilir. Bilgiye erişim için onlarca duvarlı kütüphaneye gitmek zorunda kalan araş-

tırmacılara “duvarsız kütüphane” hizmetleri ile artık bilgiye istediği formatta, dilediği zaman ve dilediği yerden erişim olanakları sunulmaktadır. Nitekim Kakırman-Yıldız (2012) çalışmasında kütüphanelerin dijital olarak kullanımının fiziksel olarak kullanımlarına göre daha fazla olduğunu belirtmiştir. Yine tasarım sürecinde e-kütüphanelerin arka planında hizmet verenlerin kullanıcılarına verdikleri destek hizmetlerinin dijital ortam kullanıcılarının sorunlarının çözülmesinde ve sistemin kullanılabilirliği sırasında yaşanabilecek sorunların önüne geçecektir (Waller ve Wilson 2001). Ayrıca teknolojik gelişmelere paralel olarak değişen bir ortamda zahmetsiz olan elektronik kullanımın, zahmetli olan fiziksel kullanıma göre daha fazla olmasının doğal olduğunu da vurgulamıştır. Öğretim elemanlarının anket formunda en fazla değindikleri konuların başında da e-kütüphanede sunulan kaynakların dijital olmasıdır. Bu tür kaynakların daha kolay ulaşılabildiği ve daha kolay kullanılabileceğini ifade eden öğretim elemanları her işte olduğu gibi bu alanda da teknolojinin kullanılabilmesine dikkat çekmişlerdir.

Olçay (1996) göre üniversite kütüphanelerinin internet ve bilgisayar teknolojilerinden gerektiği gibi yararlanmanın yollarını aramalı ve kütüphaneciler de kendilerini bu büyük bilgisayar ağının sağladığı olanakları kullanmaya hazırlamalıdır. Bu çalışmada e- kütüphane tasarım süreçlerinde, arabirim özellikleri, farklılıkları, kullanım kolaylığı, kullanıcılar tarafından anlaşılabilirliği, sistemin artıları ve eksileri üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda e-kütüphaneyi kullanacak eğitim kurumlarının eğitim ve öğretim kalitesini arttırarak öğrencilerine daha iyi hizmet vereceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak günümüzde internet, kütüphane hizmetlerinin verilmesinde en temel araçlardan biridir. Bu iletişim aracı bilgi değişiminde, dolayısıyla kütüphane hizmetlerinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu nedenle eğitim kurumlarının e-kütüphane kavramını benimsemeleri ve kütüphanecilik üzerinden vermekte oldukları hizmetleri yeniden yapılandırırken elektronik kütüphaneciliği dikkate almaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abuzaid, R.A. ve Singh, D. (July 2009). *A Framework for E-Library Services To Support The E-Learning Environment in a Secondary School: A Case Study*. Paper presented at the 36th Annual Conference of the International Association of School Librarianship, in Taipei, Taiwan.
- Akçayol, M.A., Şimşek, M. ve Bay, İ. (Şubat 2005). *Türkiye’de E-Kütüphane Çalışmalarının Durum Analizi ve Öneriler*. Akademik Bilişim, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Bancroft, A. F., Croft, V. F., Speth, R. ve Phillips, D. M. (1998). A Forward-Looking Library Use Survey: WSU Libraries in the 21st Century. *Journal of Academic Librarianship*, 24(3), 216-224.
- Chowdhury, G. G. (2002). Digital Libraries and Reference Services: Present and Future, *Journal of Documentation*, 58 (3), 258-283.
- Çağiltay, K. (1995). Herkes İçin İnternet. (Dok. No: IPG-95-02.) Ankara: TÜBİTAK, Enformasyon Teknolojileri Müdürlüğü.
- Çubukçu, F. (2002). XML Temel Başvuru Kılavuzu, Alfa Basım Yayın, İstanbul.
- Dowlin, E., K. (1995). Distribution in Electronic Environment or Will There Be Libraries As We Know Them in The İnternet World, *Library Trends*, 43(3):409- 417.
- Graham, L. ve Texas Metaxas, P. (2003). Of Course It’s True; I Saw It On the İnternet!: Critical Thinking in The İnternet Era. *Communications of the ACM*, 46 (5), 71-75.
- Hong, W., Thong, J.Y.L. ve Tam, K.Y. (2002). Understanding User Acceptance Of Digital Libraries: What Are The Roles Of Interface Characteristics, Organizational Context, and Individual Differences? *International Journal of Human-Computer Studies*, 57, 215-42.
- Kakırman-Yıldız, A. (2012). Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme Ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi. *Bilgi Dünyası*, 13 (2), 529-542.
- Keralapura, M. (2009). Technology and Customer Expectation in Academic Libraries: A Special Reference To Technical/Management Libraries in Karnataka. *The International Information & Library Review*, 41, 184-195.
- Kling, R. ve Elliott, M. (1994). Digital Library Design For Usability. In J. Schnase, J. Leggett, R. Furuta, & T. Metcalfe (Eds.), *Proceedings of Digital Libraries ’94 Conference* (pp. 146–155) . College Station, TX: Texas A&M University.
- Lance, K.C. (2003). 5 Roles for Empowering School Librarians, Library Research Service, Colorado State Library: University of Denver.
- Lee, G. T., Dahlan, N., Ramayah, T., Karia, N., ve Hasmi Abu Hassan Asaari, M. (2005). Impact of Interface Characteristics On Digital Libraries Usage. *Malaysian Online Journal of Instructional Technology*, 2(1), 1-9.

- Limb, P. (2004). *Digital Dilemmas and Solution*. Oxford, England: Chandos Publishing.
- Olçay, E. (1996). Ankara'daki Üniversite Kütüphanelerinde İnternet Kullanımı, *Türk Kütüphaneciliği* 10 (3), 284-296.
- Roes, H. (2001). Digital Libraries and Education: Trends and Opportunities. *D-Lib Magazine*, 7. Retrieved April 12, 2012, from <http://www.dlib.org/dlib/july01/roes/07roes.html>.
- Sheeja, N. K. (2010). Surveying Scholars' Perceptions of Electronic Environments: A Case Study of University Libraries in Kerala (India). *The International Information & Library Review*, 42, 262-268.
- Şentürk, B. (2012). Kullanıcı Odaklı Arşiv Hizmetlerinin Temel Unsurları-Araştırma Ortamı. *Bilgi Dünyası*, 13 (2), 543-556.
- Tonta, Y. (Mayıs 2006). *Kütüphaneler Sanal Güzergâhlara mı Dönüşüyor?*. I. Uluslararası Bilgi Hizmetleri Sempozyumu, İstanbul.
- Tenopir, C. (2003). Use and Users of Electronic Library Resources: An Overview and Analysis of Recent Research Studies. Council on Library and Information Resources, Washington, D.C.
- Türkoğlu, T. (2000). *HTML, JAVA, CGI, VRML, SGML, Unleashed*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Waldman, M. (2003). Freshmen's Use of Library Electronic Resources and Self-Efficacy. *Information Research* 8 (2). Available at <http://informationr.net/ir/8-2/paper150.html>.
- Waller, V. ve Wilson, J. (2001). A Definition for E-Learning. *ODL QC Newsletter*, October, 1-2.
- Yalman, M., ve Kutluca, T. (2012). Future of E-Libraries in Universities. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 2225-2228.
- Yazar, İ. (2007). Klâsik Türk Edebiyatı Çalışmalarında Bilişim Teknolojisinden Yararlanma Ve E-Kütüphane Uygulamaları. *Turkish Studies*, 2/3, 573-585.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

E-WOM BAĞLAMINDA SEYAHAT ACENTALARINA YÖNELİK E-ŞİKÂyetLERİN GÖMÜLÜ TEORİ VE İÇERİK ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Investigation of E-complaints with Grounded
Theory and Content Analysis towards Travel
Agencies in the Context of E-wom

Gönderim Tarihi: 28.09.2015

Kabul Tarihi: 08.04.2016

Ayşegül KUTLUK*

Özgür ARPACI**

Öz: Bu araştırma seyahat acentalarına yönelik negatif yönlü olduğu düşünülen e-WOM yoluyla paylaşımlarda bulunan müşteri e-şikâyetlerinin değerlendirilmesidir. Ayrıca acenta hizmetlerinin nasıl olduğu, hizmetin hangi alanında ve hangi aşamasında ne şekilde eksik kaldığının, şikâyetlerin nasıl yönlendirildiğinin ve müşterilerin şikâyetler için nasıl bir üslup kullandığına çalışmada yer verilmiştir. Elde edilen sonuçların “şikâyetler” konusunda acentalar için farkındalık oluşturması ve “şikâyet” ile başa çıkabilmelerine yardımcı olabilmesi beklenmektedir. Araştırmanın evrenini bir internet şikâyet sitesi olan sikayetvar.com sitesindeki turizm kategorisi altında yer alan seyahat işletmelerine yönelik e-şikâyetler, örneklemini ise, Ocak 2013-Aralık 2014 dönemleri arasında seyahat acentalarına yönelik ulaşılabilen 1897 adet e-şikâyet metni oluşturmaktadır. Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ve gömülü teori yöntemi ile değerlendirilmiştir. Çalışmada e-şikâyetler incelenmektedir. Dolayısıyla her ne kadar internet kullanımı günden güne artsa da, interneti kullanamayan ve kullanmak istemeyen bir kitle mevcuttur. Ayrıca, incelenen e-şikâyetler sayfa sınırlamaları sebebi ile sadece 2013 ve 2014 yılları ile sınırlandırılmıştır. Seyahat acentalarına yönelik e-şikâyet konularının konaklama, tur iptal-değişim, acenta-otel arası iletişim ve rehber-gezi programları üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Şikâyet metinleri incelendiğinde en sık tekrar edilen kelimenin kötü (599), şikâyet (388), pis (216), ilgisiz (100), mağdur (185) ve fiyasko (109) olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, E-Wom, E-Şikâyet, Müşteri Deneyimi, Gömülü Teori, İçeri Analizi.

* Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi/Turizm Fakültesi/Turizm İşletmeciliği Bölümü,
e-posta: aysegul.kutluk@klu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi/Turizm Fakültesi/Gastronomi Bölüm Başkanı,
e-posta: ozgurarpaci@klu.edu.tr

Abstract: This study is the evaluation of customer e-complaint which is considered to be negative for travel agents by e-WOM shares. Also, it is located in paper how is the agency services, in what way and in what areas they remain missing in what stage of the service and how the resolution of complaints and which style, customers used with making a complain. Results are expected to raise an awareness for other travel agencies about the complaints and travel agents can deal with “complaint”. The universe of the study consisted of e-complaints in an internet platform for complaints which name is sikayetvar.com. The complaints are related to travel agencies under the tourism category. Sample of this study, a total of 1897 complaint’s texts in a web complaint forum site at stake travel agencies were investigated according to the years and issues, between January 2013-December 2014. It is concluded with the help of the data edited by using content analysis and grounded theory analysis method that complaints for travel agencies. In this study, e-complaints are investigated. Therefore, although Internet usage is increasing significantly from day to day, there are a group not want to use and can not use the internet. Also, e-complaints was limited between 2013-2014 years period, because of limitations pages. The survey results indicate that focused on accommodation, tour cancellation change, communication between agencies and hotels and guidance-tour subject. The text of the complaints analyzed has appeared the most frequently repeated words, bad (599), complaints (388), dirty (216), irrelevant (100), victim (185) and fiasco (109).

Keywords: Tourism, E-Wom, E-Complaint, Customer Experience, Grounded Theory, Content Analysis.

GİRİŞ

Geleneksel pazarlama çalışmalarının potansiyel müşterileri satın almaya ikna edemediği dönemimizde gerek teknolojik gelişmelerin pozitif etkileri (internet kullanımının daha kolay olması-yaygınlaşması) gerekse insanların birbirlerinin deneyimlerine olan güveni, müşterilerin hizmet ve ürün satın alımlarında yaşayabilecekleri riski en alt seviyelere çekebilmektedir. Günümüzde şikâyetler, tavsiyeler ve öneriler sayesinde birçok insanın satın alma kararı değişmekte ve etkilenmektedir. Müşteriler yaşadıkları olumlu veya olumsuz deneyimlerini paylaşıp insanlarla işletmeler arasında fark etmeden arabuluculuk yapan ya da şirketlerin kapatılmasına kadar varan tepkileriyle sanal medyadaki toplulukları yönlendiren kişiler konumundadırlar. Dolayısıyla işletmelerin müşterileri memnuniyeti, satın alma sonrası hizmetler, şikâyet yönetim süreçleri ve telafiler gibi şirket içi politikalara daha fazla önem göstermesi gerekmektedir.

Son zamanlarda sıklıkla paylaşımların yapıldığı sosyal medya araçlarından biri olan şikâyet siteleri, özellikle turizm ürünlerinin özelliklerinden dolayı yaşanabilecek problemlerin en fazla nerede, ne şekilde ve nasıl gerçekleştiği hakkında bilgiler vererek turistik ürünlerden faydalanmak isteyen müşte-

rilerin fikir sahibi olmalarını sağlamaktadır. Seyahate çıkacak turistlerin ne-redeyse yarısının tatil planları için tüketici deneyimlerine dikkat ettikleri ve sanal yorumların kendileri için yararlı olduğuna inandıklarını belirtmektedir (O'Connor, 2010: 760). Bu güne kadar yapılan ilgili çalışmalarda genellikle ağızdan ağıza duyurumların tüketici sadakati ve satın alma kararları üzerin-deki etkileri araştırılmış ve önemli bir güç olduğu ortaya çıkmıştır (Khammash ve Griffiths, 2011: 83). E-işlem raporlarına göre ise, her yıl hemen hemen yüz milyonları bulan otel müşterileri, “yorum sayfalarını kendilerine rehber ola-rak” görmektedirler. Ayrıca tüketici e-yorumları müşterilerin otel seçiminde ve karar aşamasında da önemli bir yere sahiptir (Bilim, vd., 2013). 2012 yılında TripAdvisor’ın yaptığı araştırmada 1700’den fazla katılımcı (%64’ü) tatil plan-larında sosyal mecralardaki yorumlara göre hareket ettiklerini ifade etmiştir (Göral, 2015: 2).

LİTERATÜR TARAMASI

Seyahat Acentası Kavramı

Türkiye’nin turizm sektörü dinamik bir yapıda seyretmekte, hızlı bir gelişim ve değişim süreci içerisinde. Bu süreç boyunca, seyahat acentaları, müşteri-lerinin destinasyon öncüleri, danışman, uzman hatta müşterilerin psikoloğu-dur. Acentalar, destinasyon bilgisi, imajı, reklamları ve gerekli diğer enformas-yonu vererek potansiyel ziyaretçilerin karar verme süreçlerini etkilemekte ve zaman zaman yönetmektedirler. (Baloğlu ve Mangaloğlu, 2001: 9).

Seyahat acentaları, hizmet üreten işletmelerle “Acenta” kuralları içinde faali-yet gösteren, “*ticari bir amaç güderek kurulmuş, kişilerin turistik ihtiyaçlarının ve yer değiştirmelerinin sağlanmasında aracılık yapan perakendeci*” işletmelerdir (Ha-cioğlu, 2006: 39-40). Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu seyahat acentalarını şöyle tanımlamaktadır;

“kâr amacı ile turistlere turizm ile ilgili bilgiler vermeye, paket turları ve turları olu-ş-turmaya, turizm amaçlı konaklama, ulaştırma, gezi, spor ve eğlence hizmetlerini gör-meye yetkili olan, oluşturduğu ürünü kendi veya diğer seyahat acentaları vasıtası ile pazarlayabilen ticarî kuruluştur” (www.tursab.org.tr). TURSAB’ın 2014 yılı veri-leri dikkate alındığında Türkiye’deki seyahat acentalarının sayısı 7950 olduğu görülmektedir (www.tursab.org.tr). Seyahat Acentaları Yönetmeliğine göre se-yahat acentaları verdikleri hizmet bakımından aşağıdaki gibi üç gruba ayrılır (teftis.kulturturizm.gov.tr);

- A Grubu Seyahat Acentası: Tüm seyahat acentalığı hizmetlerini yap-maktadır.

- B Grubu Seyahat Acentası: Kara, deniz ve hava ulaştırma araçlarına ilişkin rezervasyon ve bilet satışı hizmetleri ile A grubu seyahat acentalarının düzenledikleri turların biletlerinin rezervasyonunu ve satışını yapmaktadır.
- C Grubu Seyahat Acentası: Yalnız Türk vatandaşı için yurt içi turları tanıtır, üretir, pazarlar veya satmaktadır.

Seyahat acentalarının asıl amaçlarının satış olmasına rağmen, bu amaca varamadıkları sürece yaptıkları işlemler kamu hizmeti niteliğinde sayılmalıdır (Hacıoğlu, 2006: 43). Seyahat acentaları, verdikleri hizmet karşılığında elde ettikleri girdilerle, faaliyet gösterdikleri ülkelerin ekonomilerine önemli katkılar sağlamaktadır. Tur operatörleri tarafından hazırlanmış turistik ürün ve paketleri tüketicilere pazarlayıp satan seyahat acentaları, ticari kazanç sağlamanın yanı sıra (Mısırlı, 2006: 37);

- Turizmin gelişimine katkıda bulunmak,
- Turizmin reklamını yapmak ve pazarlama faaliyetlerine katkıda bulunmak,
- Yeni turizm destinasyonları bulmak ve turizm pazarına sunmak,
- Turistik mal ve hizmet fiyatlarında alternatifler yaratmak,
- Turistik mal ve hizmet fiyatlarında indirim sağlamak,
- Tüketicilere danışmanlık yapmak ve bilgi vermek,
- Güven ortamı yaratma gibi fonksiyonları da sağlamaktadırlar.

Seyahat sektörü ekonomik ve siyasi gelişmelerden kolaylıkla etkilenebilen kırılgan ve riskli bir yapıya sahip, turistik ürünlerin de somut olmaması nedeniyle standartların belirlenmesi oldukça zorlaşmaktadır. Memnuniyet gibi göreceli bir kavramın seyahat sektöründe ölçülmesi de bu nedenle çok kolay değildir. Hem insanların geçmiş deneyimleri, yorumlamaları, algılamaları, beklentileri de birbirinden farklı özelliktedir (Balta ve Altıntaş, 2012: 8). Belki de bu sebepten birçok insan iyi –kötü tatil deneyimlerini paylaşmakta ve birbirlerine satın alma kararlarında yardımcı olmaya çalışarak birbirlerine benzer kitleler içerisinde belirli bir standardı oluşturmaktadırlar.

e-wom Kavramı

Bilgisayar ve internet teknolojilerinin gelişimine paralel bir şekilde “kişisel yorum ve görüşlerin sanal mecralarda daha fazla paylaşılmaya başlanması ile tüketicilerin, internet üzerinden birbirlerini tanımaksızın, paylaşımları üye-

rinden yaptıkları sanal iletişime e-wom (elektronik duyurum)” denilmektedir (Göral, 2015: 3).

Elektronik ağızdan ağıza iletişim; “sanal ortamda birbirlerini tanımayan kişilerin kendi arasında, birçok konunun ve yorumun farklı kanallar ve yöntemler aracılığı ile paylaşılabilirdiği bir iletişim uygulamasıdır” (Sarıışık ve Özbay, 2010: 1). Hui, (2010), bu uygulamayı güven açısından ele aldığı anda, tüketicilerin yorumlarının başka bir tüketici için diğer kaynaklardan ya da işletmelerden daha güvenilir referans olduğunu, elektronik yorumların da bu yönüyle son dönemlerde etkili bir kaynak haline geldiğini vurgulamaktadır (Hui, 2010). Aslında internet üzerinden iletişim yaygınlaştıkça, insanların birbirlerine bilgi ve düşünce aktarma istekliliği artmaktadır. Gündelik hayatın problemleri arasında yüz yüze iletişim kurma imkânı bulamayan insanlara internet günün 24 saati mesafe gözetmeksizin diyalog kurabilme imkânı tanımıştır (Karaca, 2010: 111) Fakat bu diyalogların kurulabilmesi ve e-wom uygulamalarının gerçekleşebilmesi için bir takım ön koşullar söz konusudur. Bunlar (Okutan, 2007: 57):

1. İnternet sosyal ağı: Fikir liderlerinin daha çok insanla etkileşim halinde olması gibi internet sosyal bağlantıları çok olan insanlar daha fazla ağızdan ağıza iletişime yatkındır.
2. Yenilikçilik: Fikir liderlerinde olduğu gibi internet ortamında da yeniliğe açık ve hemen uyum sağlayan insanlar daha fazla ağızdan ağıza etkileşimde bulunurlar.
3. İnternet kullanımı: İnternette yer alan etkileşim mecralarını daha çok kullananlar ağızdan ağıza iletişim ortamlarında daha çok bulunurlar dolayısıyla etkileme ve etkilenme ihtimali artar. Örneğin sohbet odaları, forumlar, e-postalar.
4. İlgı: Geleneksel ağızdan ağıza iletişimde olduğu gibi internette de insanları birleştiren ilgi alanları olabilir. Yani belirli bir konuda süregelen ilgi veya sadece satın alma ilgisi bu konuda internetteki kaynaklarla iletişime geçme isteği doğurabilir.

Pazarlama iletişiminin tüketici egemen bir kanalı olarak güçlü etkiye sahip olan e-wom, kişiler arası iletişimin esnekliği ve kaynak güvenilirliği ile tüketici kararlarını etkileme konusunda mükemmel bir yeteneğe sahiptir (Sarıışık ve Özbay, 2012: 6). e-wom tavsiyeleri, belirli bir ürün ya da özel bir marka ile kişisel olarak ilgisi olmayan, sadece o ürün yada markanın hizmetini deneyimlemiş olan tüketiciler tarafından oluşturulmaktadır. Bu yüzden deneyimli tüketicinin bilgi ve yorumu, işletme tarafından sunulan bilgiden daha güvenilir ve inandırıcı bulunmaktadır. Çünkü yorumlarda herhangi bir pazarlama

kaygısı bulunmamaktadır. Sonuç olarak e-WOM, tüketici davranışı üzerinde kişisel satış ya da reklam gibi firma-ticari kaynaklı geleneksel pazarlama araçlarından daha geniş ve objektif bir etkiye sahiptir (Sparks ve Browning, 2011: 2, Khammash ve Griffiths, 2011: 82).

Negatif Yönlü e-wom Kavramı

Negatif yönlü duyurular, bir ürün, hizmet veya işletme ile ilgili olumsuz bir duygunun, deneyimin bireyler arasında tartışılması, yayılması ve üçüncü kişilere duyurulmasıdır. Negatif Yönlü e-wom kavramı, internet aracılığı ile daha hızlı ve seri bir şekilde duyuruların kitlelere iletilmesidir (Balıkçoğlu vd, 2007: 87).

Potansiyel müşteriler olumsuz bir tavsiye sonrasında bir ürünü satın almak için daha az istekli olduklarını ve genel olarak olumsuz önerilerin pozitif olanlara oranla daha fazla etkili olduğu gözlenmektedir. Mesela son on yılda, hizmet ve ürünlerden memnun olmayan üzgün tüketiciler şikâyetlerini dünyaya daha çabuk yayılmasını ve milyonlarca kişiye ulaşmasını sağlayacak “şikâyet web siteleri”nde paylaşmaktadır. Bu siteler aracılığıyla memnun olmayan başka tüketicilerde birleşerek ürünün ya da hizmetin satın alınmasına yönelik olumsuz bir güç birliği meydana getirebilmektedirler (Tuk, 2008: 16-17). Şirketler/ürünlerle ilgili elektronik ortamda oluşturulan şikâyet ve değerlendirme siteleri, satın alma öncesi kararı etkileyebileceği gibi toplum tarafından benimsenmesi ile boykot kararına kadar gidebilmektedir (Balıkçoğlu vd. 2007: 87) ki, bu durum işletmelerin endişelenmesini gerektiren durumlardan biridir.

Tüketicilerin memnuniyetsizlik ya da tatminsizlik düzeyi, şikâyetlerine karşılık alabilmeleriyle ve sorunların hala çözülmemesi durumunda tüketicinin duyduğu rahatsızlık sonucu davranışsal bir tepki olarak negatif yönlü wom’u kullanma yoluna gittiği belirtilmektedir (Gülmez, 2010: 326). Günümüz müşterileri satın aldıkları ürün veya hizmetten memnun kalmadıkları takdirde, şikâyette bulunarak, marka alışkanlıklarını değiştirerek ya da negatif yönlü wom yoluyla olumsuz düşüncelerini, ürün ve hizmet kaynağına doğrudan şikâyet etmek yerine, arkadaş çevrelerine anlatarak (Kim, vd., 2003: 352) cezalandırdıklarını düşünür. (Özaslan ve Uygur, 2014: 74).

e-Şikâyet Kavramı

Şikâyet, karşılanmayan beklentilerin sözel ifadesi ve aynı zamanda aynı zamanda, bir hizmet veya ürünün sorun çıkarması halinde müşteriyle işletmenin yeniden bağlantı kurmasını sağlayarak bağların iyileştirilmesini sağlayan bir fırsattır (Barlow ve Møller, 2009: 38). TDK şikâyeti “*hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma, yakıntı*” şeklinde tanımlamıştır (tdk.gov.tr).

Odabaşı ve Odabaşı (2007) müşteri şikâyetlerinin kaynaklarını; “ürün kalitesinin düşük olması, ürünlerin güvenilir olmaması, hizmet sunumundaki eksiklik ve aksaklıklar, ustalık, zamanlama sorunu, ürünün rengi, boyutu, biçimi, ambalajı vb., yanıltıcı reklam ve tanıtımlar, çalışanların tutum ve davranışları” olarak sıralamaktadır (Odabaşı ve Odabaşı, 2007: 119). Barış (2006)’a göre şikâyetler sadece ürün ve hizmetin yarattığı tatminsizlik nedeniyle değil, ürünün ve hizmetin alımı anında çalışanların hoş olmayan davranışları, hizmet ortamının uygun-suzluğu ve makul olmayan gecikmeler gibi nedenler ile istenilen ürünün ve ya hizmetin mevcut olmaması da tatminsizlik, dolayısıyla şikâyeti yaratmaktadır (Barış, 2006: 23). Müşteri şikâyetleri aslında işletme açısından olumsuz bir durum gibi gözükse de memnuniyet ve sadakatin artırılmasında işletmelere düzeltme için imkân sağlamaktadır. (Varinli, 2005: 12). Bu yönüyle şikâyet, olumsuz anlamından farklı bir anlam kazanarak işletmelerin kendilerini daha iyiye taşımalarını sağlayan bir araç konumunu almıştır. Şikâyeti olan bir müşteri ile profesyonel bir biçimde ilgilenilir ve şikâyeti giderilirse, hiç sorun yaşamamış müşteriden daha coşkulu ve sadık bir müşteriye dönüşmesi olağan bir durumdur.

Müşteri şikâyeti ile profesyonel anlamda ilgilenmek için beş adımdan oluşan şikâyet sürecinden yararlanılmaktadır. Süreç; müşteri şikâyetini kavramak, gerektiğinde kabullenmek ve özür dilemek, kişi ile temasa geçmek, çözüm getirmek ve sürekli iyileştirmektir (Barutçugil, 2009: 58). Amerika Kalite Derneğine (ASQ) göre şikâyet izleme süreci; bilgi toplama, çözüm için uygun kişilere gönderme, şikâyet çözümü sürecini takip etme ve çözümü bildirme şeklinde basitleştirilmiştir (www.asq.org). Barış (2015), ise şikâyet çözüm sürecini şu şekilde sıralamıştır; şikâyet çözüm stratejisine karar vermek, şikâyet çözüm prosedürü oluşturmak, şikâyeti almak, şikâyeti incelemek, şikâyeti çözmek, şikâyetçi müşteriye kazanmak, tüm şikâyetleri analiz etmek, iş süreçlerini geliştirip hataları düzeltmek ve sistemi güncel tutmak şeklindedir (Barış, 2015:9). Eskiden şikâyet çözüm süreçleri müşteriler tarafından yorucu ve uzun bir süreç olarak görülmekteydi, hatta şikâyetlerinin sorunlu işletmelere ulaşım ulaşımadığının emin olamamakta, boşuna uğraşarak görmekteydiler. İnternet kullanımının yaygınlaşması ve basitleşmesi ile yeni şikâyet alma kanalları doğmuş, artık bu kanallar sayesinde müşteriler şikâyetlerinin gereken mercilere ulaşabileceğinden emindirler. Üstelik firmaların büyük çoğunluğu da internette tüketici şikâyetlerine kolayca ulaşabilmekte, kendileri ile ilgili şikâyet ve yorumları anında görüntüleyerek, bilgi sahibi olmakta ve şikâyetlere interaktif bir şekilde cevap verebilme şansını elde etmektedirler (Argan, 2013: 52).

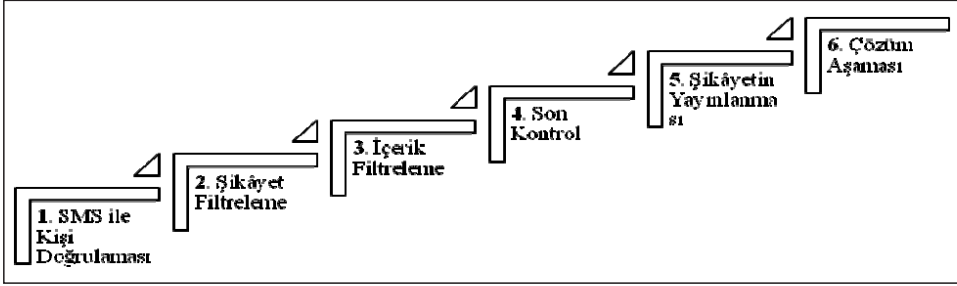
İşletme ve kurumların çevrimiçi veya elektronik yöntemlerle şikâyetleri, e-posta, internet geri bildirim formları, web üzerindeki sanal topluluklar, müşteri

hizmet merkezleri, hizmet faksları ve internet ortamına alınmış sanal şikâyet formları sayesinde anında almaktadırlar. Kolaylık ve hız bakımından internetin büyük oranda şikâyet davranış alışkanlığını kolaylaştırdığı ve şekillendirdiği söylenebilir. Özellikle çok uluslu şirketlere ulaşırken, çözüm aramada ve muhatap bulma probleminin yaşanabildiği durumlarda elektronik şikâyet kanalları daha işlevsel olabilmektedir (www.megep.mep.gov.tr).

E-şikâyet forumları ve şikâyet web siteleri, müşteriler ile işletmeleri bir araya getiren interaktif mecralardır. Müşteriler şikâyetlerini herkese açık bir alana bırakarak, sorunlu olduğu işletme ile dolaylı yoldan iletişime geçerken bir yandan da negatif yönlü e-wom yapmaktadır. Bu durumda işletme en hızlı biçimde sorunu çözmeye çalışarak müşterisini memnun etmeye çalışmalı ve memnuniyetini tekrar siteye yorum olarak bırakmasını sağlamalıdır. Ayrıca kendi çözümlerini de siteye yazarak, olası negatif e-wom'un etkilerini kaldırmak isterler. Çünkü şikâyet sitelerine yazılan şikâyetler, internet gezgincileri tarafından okunarak, yeni ürün alımlarında önceden aynı ürünü alanların olumsuz deneyimlerini ve firmaların çözümlerini okuyarak karar verdikleri bir etkileşim alanı olarak görmektedir. Dolayısıyla, işletmelerin şikâyet sitelerini ve forumlarını oldukça önemsemeleri ve sürekli takip etmeleri gerekmektedir (Argan, 2013: 53).

Türkiye'nin ilk ve en büyük şikâyet platformu olan www.sikayetvar.com sitesinin şikâyet çözüm süreci Şekil 1'de gösterilmiştir. Şekilde de görüldüğü üzere siteye yeni bir şikâyet ulaştığında önce SMS ile kişi doğrulaması yapılarak, kişilerin gerçekte var olmayan profil bilgileri ile şikâyet yazması ihtimaline karşı gerçek olmayan kişiler tespit edilir. Daha sonra gelen şikâyet konusuna göre filtrelendirilir. Mal veya hizmet alışverişinden kaynaklanan ve sonuç alınmayan sorunlar oluşturduğuna kanaat getirildikten sonra tekrar filtrelendirilir. Bunun amacı; hem şikâyeti yazan kişiyi, hem kurumu ya da firmanın imajını korumaktır. Hukukçu talimatları doğrultusunda şikâyetin; ticaret ve rekabet hukukuna, marka haklarına aykırı olup olmadığını denetlenir. Ayrıca olası anlam bozukluğunu gidermek için yazım yanlışlarını düzelterek varsa suç teşkil eden sözler çıkarılarak şikâyet yayıma hazır hale getirilir. Son kontrol yapılarak kişi, şikâyet ve içerik süzgecinden geçirilir. Şikâyetin yayımlanması, 24 saati aşmayacak şekilde bir dizi işlemle geçirilerek, biran önce çözüm sunabilmesi için söz konusu kurum ya da firmaya iletilir. Bu arada şikâyet, sitede yayımlanarak binlerce takipçiye ulaşmış olur. Çözüm aşamasında ise, dört aşamadan geçen şikâyetin iletildiği kurum ya da firma, çözüm üretmek için ya sitede yayımlanmak üzere cevap yazar ya da şikâyetin sahibi ile iletişim kurar (sikayetvar.com).

Şekil 1. www.sikayetvar.com'un Şikâyet Çözüm Süreci

Kaynak: www.sikayetvar.com

YÖNTEM

Araştırma Metodu

Nitel yöntem olarak çalışmada gömülü teori ve içerik analizi ile ortak bir veri elde etme yoluna gidilmiştir. Daha çok araştırmacının temel varsayımı ve birikimi çerçevesinde oluşturulan bir kategorileştirme işlemi olarak nitelendirilen, içerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşım ve “eldeki yazılı bilgilerin temel içeriklerinin ve içerdikleri mesajların özetlenmesi ve belirtilmesi işlemi” olarak da tanımlanmaktadır (Sert vd., 2012: 353). İçerik analizinin temelde yapılan işlemi, birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize edip yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Gömülü teori verilerden yola çıkarak araştırılan konuya açıklama, yorumlama ve anlam kazandırma sürecidir. Var olan kavram ve anlayışa özgün bir katkı sağlamak söz konusudur (İlgar ve İlgar, 2013: 206). Gömülü teori uygulamasında, karşılaştırmaya olanak verecek şekilde, benzer veri kaynaklarından farklı çıktıları olan, görüşme ya da alan notları gibi yazılı metinsel içeriğe sahip veri kaynakları kullanılır. Bu bağlamda, gömülü teorinin turizm alanında kullanılabilirliğinin yüksek olduğu söylenebilir (Bilim, vd., 2014: 395). Çünkü bu teori, fikirleri ve verileri gözlemleyerek geliştirmekten yanadır (Marshall, 1999) Çalışmada; şikâyet metinleri müşterilerin yaşadıkları olumsuzluklar sınıflandırılarak kategorilere ayrılarak esas konular belirlenmeye çalışılmıştır. Ana kategoriler altında yer alan metinlerde ise, tüketicilerin kullandıkları kelimeler, olumsuz ifadeler, uç ifadeler, sık tekrarlanan kelime ve ifadeler ve vurgulamalar yorumlanmış ve acenta hizmetlerinin eksik olduğu ve en fazla şikâyetlerin yapıldığı noktalara dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ana boyutların altında daha öznel yorumlar dikkate alınarak şikâyetler ile ilgili alt boyutlar oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi ve Bulgular

Tüketici eleştirisi ve yorumlarının yer aldığı sikayetvar.com sitesinde, seyahat sektöründe tüketici yorumlarının kullanımına ilişkin önemli veriler bulunmaktadır. Bu araştırmanın çalışma sahası seyahat acentalarıdır. Veri seti ile ilgili bilgiler ise şöyledir;

Tablo. 1.'de seyahat acentalarına yönelik 2013 ve 2014 yılı e-şikâyet sayısı ve e-şikâyet alan işletme sayılarına yer verilmiştir. Buna göre 2013 yılında 178 işletme 3405 şikâyet ve 2014 yılında 163 işletme 2951 şikâyet aldığı görülmektedir. Bununla birlikte 2013 yılında işletme başı düşen şikâyet sayısı 19,12 iken, 2014 yılında 18,10'dur.

Tablo. 1. Seyahat Acentalarına Yönelik 2013 ve 2014 Yıllı e-Şikâyet Sayısı ve e-Şikâyet Alan İşletme Sayısı

Seyahat Acentası	2013			2014		
	Şikâyet Sayısı	İşletme Sayısı	Ort.	Şikâyet Sayısı	İşletme Sayısı	Ort.
	3405	178	19,12	2951	163	18,10

Tablo 2'de 2013 ve 2014 yılında seyahat acentalarına yönelik şikâyetler konularına göre ayrılmıştır. Bu ayırım tüketicilerin seyahat acentalarını hangi konularda şikâyet ettiklerinin belirlenmesine yöneliktir. Şikâyetlerin; acenta, çağrı merkezi, fiyat-reklam-kampanya, gezi programı, konaklama, rehber hizmeti, tur iptal-değişim, ulaşım, web hizmetleri ve diğer konular şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Buna göre 2013 yılındaki şikâyetlerin %17,36'sı acentaya yönelik, %12,51'i çağrı merkezine yönelik, %6,96'sı fiyat-reklam-kampanyaya yönelik, %3,17'si gezi programına yönelik, %20,23'ü konaklamaya yönelik, %10,66'sı rehber hizmetine yönelik, %19,85'i tur iptal-değişime yönelik, %6,64'ü ulaşımına yönelik, %1,29'u web hizmetlerine yönelik ve %1,32'si ise diğer konulara yönelik olduğu görülmektedir. 2014 yılında ise şikâyetlerin %15,05'i acentaya yönelik, %15,35'i çağrı merkezine yönelik, %7,90'ı fiyat-reklam-kampanyaya yönelik, %5,12'si gezi programına yönelik, %19,76'sı konaklamaya yönelik, %11,05'i rehber hizmetine yönelik, %15,93'ü tur iptal-değişime yönelik, %7,69'u ulaşımına yönelik, %1,42'si web hizmetlerine yönelik ve %0,75'i ise diğer konulara yönelik olduğu görülmektedir. Site incelendiğinde "acentalar" kategorisi altında yanlış rezervasyon, eksik rezervasyon, acentanın yanlış bilgilendirme yapması ve acenta personel davranışı, "diğer" kategorisi altında ise acenta ile doğrudan ilişkisi olmayan, dolaylı ilişkisi bulunan konular bulunmaktadır.

Tablo. 2. Seyahat Acentalarına Yönelik 2013 ve 2014 Yılı e-Şikâyetlerin Konulara Göre Dağılımı

Şikâyet Konusu	2013		2014	
	n	%	n	%
Acenta	591	17,36	444	15,05
Çağrı Merkezi	426	12,51	453	15,35
Fiyat-Reklam-Kampanya	237	6,96	233	7,90
Gezi-Tur Programı	108	3,17	151	5,12
Konaklama	689	20,23	583	19,76
Rehber Hizmeti	363	10,66	326	11,05
Tur İptal-Değişim	676	19,85	470	15,93
Ulaşım	226	6,64	227	7,69
Web Hizmetleri	44	1,29	42	1,42
Diğer	45	1,32	22	0,75
Toplam	3405	100,00	2951	100,00

Tablo. 3.'te seyahat acentalarına yönelik şikâyet konularından en fazla e-şikâyet alınan 3 konuya yer verilmiştir. Buna göre konaklama hakkındaki şikâyetler birinci sırada, tur iptal-değişim şikâyetleri ikinci sırada ve acenta konusundaki şikâyetler üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo. 3. Seyahat Acentalarına Yönelik 2013 ve 2014 Yılı En Fazla e-Şikâyet Edilen Konular

Sıra	Şikâyet Konusu
1	Konaklama
2	Tur İptal-Değişim
3	Acenta

Tablo. 4.'te seyahat acentalarına yönelik yıllara göre e-şikâyet sayısı, cevaplanan e-şikâyet sayısı ve e-şikâyetlerin cevaplanma oranlarına yer verilmiştir. Buna göre e-şikâyetlerin 2013 yılında cevaplanma oranı %28,81, 2014 yılında ise 38.19'dur.

Tablo. 4. Seyahat Acentalarına Yönelik 2013 ve 2014 Yılı e-Şikâyet Sayısı, Cevaplanan e-Şikâyet Sayısı ve Cevaplanma Oranı

	2013			2014		
	Şikâyet Sayısı	Cvp. Şikâyet	%	Şikâyet Sayısı	Cvp. Şikâyet	%
Seyahat Acentaları	3405	981	28,81	2951	1127	38,19

Tablo. 5.'te 2013 ve 2014 yılında seyahat acentalarına yönelik cevaplanan e-şikâyetler konularına göre ayrılmıştır. Bu ayrım seyahat acentalarının hangi konularda şikâyetlere cevap verdiklerinin belirlenmesine yöneliktir. Bu verilere göre acentaya yönelik şikâyetlerin 2013 yılında %28,76'sı, çağrı merkezine yönelik şikâyetlerin %24,65'i, fiyat-reklam-kampanyaya yönelik şikâyetlerin %37,13'ü, gezi programına yönelik şikâyetlerin %30,56'sı, konaklamaya yönelik şikâyetlerin %32,22'si, rehber hizmetine yönelik şikâyetlerin %36,91'i, tur iptal-değişime yönelik şikâyetlerin %20,12'si, ulaşımaya yönelik şikâyetlerin %26,99'u, web hizmetlerine yönelik şikâyetlerin %52,27'si ve diğer konulara yönelik şikâyetlerin %20,00'si cevaplandırılmıştır. 2014 yılında ise, %34,68'i, çağrı merkezine yönelik şikâyetlerin %35,54'ü, fiyat-reklam-kampanyaya yönelik şikâyetlerin %40,77'si, gezi programına yönelik şikâyetlerin %42,38'i, konaklamaya yönelik şikâyetlerin %40,31'i, rehber hizmetine yönelik şikâyetlerin %45,09'u, tur iptal-değişime yönelik şikâyetlerin %36,60'ı, ulaşımaya yönelik şikâyetlerin %35,24'ü, web hizmetlerine yönelik şikâyetlerin %26,19'u ve diğer konulara yönelik şikâyetlerin %36,36'sı cevaplandırılmıştır.

Yorumlara ilişkin tanımlayıcı göstergeler içerik analizi ve gömülü teori ile incelendiğinde 5 ana boyut altında farklı alt boyutlar oluşturulmuş ve örnek ifadelerle desteklenmesi sağlanmıştır. Bu boyutlar ek 1, Tablo. 6.'da gösterilmektedir. Ana boyutların başlıkları seyahat acentalarının yapmakla yükümlü olduğu enformasyon verme, yönlendirme, transferlerini sağlama ve güvenliklerini sağlama gibi temel işleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Dolayısıyla acenta şikâyet konularının ana başlıkları; genel, yurt dışı turları-kültür turları ve hac ziyaretleri, enformasyon, transfer aracı ve tüketici hakkı, alt başlıkları ise; konaklama, beklentiler, özel istekler, personel hataları, rehberin donanım eksikliği (dil, destinasyon bilgisinin yetersizliği, vs.), gezi programı değişiklikleri (iptaller, ekstra gezilerin iptali, saat değişiklikleri, beklentiler), otel konumu, temizlik-hijyen, yanlış bilgilendirme, rezervasyon değişiklikleri, rehber ulaşamama, yetkiliye ulaşamama, şikâyete geri dönmeme, otel hakkında yeterli enformasyon verilmemesi, otel-acentası arası iletişim eksikliği, bekleme süresi, teçhizat sorunu (bozuk klima, kırık koltuk), temizlik& hijyen, şoför ve rehberin olumsuz davranışları, otobüs ikramları, güven-sağlık, geri iade-iptal-

ler, hakaret-saygısızlık (özellikle rehberlerin tutumu), ekonomik mağduriyetler gibi belirli şikâyet konularından oluşmaktadır.

Tablo.5. Seyahat Acentalarına Yönelik 2013 ve 2014 Yılı Konulara Göre e-Şikâyet Sayısı, Cevaplanan e-Şikâyet Sayısı ve Cevaplanma Oranı

Şikâyet Türü	2013			2014		
	Şikâyet Sayısı	Cvp. Şikâyet	%	Şikâyet Sayısı	Cvp. Şikâyet	%
Acenta	591	170	28,76	444	154	34,68
Çağrı Merkezi	426	105	24,65	453	161	35,54
Fiyat-Reklam-Kampanya	237	88	37,13	233	95	40,77
Gezi-Tur Programı	108	33	30,56	151	64	42,38
Konaklama	689	222	32,22	583	235	40,31
Rehber Hizmeti	363	134	36,91	326	147	45,09
Tur İptal-Değişim	676	136	20,12	470	172	36,60
Ulaşım	226	61	26,99	227	80	35,24
Web Hizmetleri	44	23	52,27	42	11	26,19
Diğer	45	9	20,00	22	8	36,36
Toplam	3405	981	28,81	2951	1127	38,19

Şikâyet metinleri incelendiğinde en sık tekrar edilen kelimenin kötü (599) kelimesidir. 1897 şikâyet metninde olumsuz nitelendirilecek sıfatlar olarak kullanılan; pis 216, skandal 6, ilgisiz 100, facia 11, bozuk 44, kaba 89, eksik 48 kalitesiz 31, gergin 9, rezil 68, sorumsuz 20, mağdur 185, saygısız 17 kere kullanılmıştır. Şikâyetlerde geçen olumsuz isimlerin tekrarı ise; şikâyet 388, eziyet 14, sinir 76, mağduriyet 69, hak 268, stres 27, fiyasko 109, hijyen 44, rezalet 3, beklenti 14 keredir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında; seyahat acentalarının sundukları hizmetlerden yararlanmaya çalışmış fakat memnun olamamış müşterilerin şikâyetleri gömülü teori ve içerik analizi yöntemleri ile ana kategorilere ayrılarak incelenmiş ve her ana kategorinin içerisinde alt konu başlıkları oluşturularak şikâyet nedenleri ve “memnuniyetsiz” duruma düştükleri turistik deneyimleri gruplara ayırdı-

rılarak detaylıca incelenmeye çalışılmıştır. Ocak 2013-Aralık 2014 yılında sika-yetvar.com sitesine yapılan paylaşımlara bakıldığında müşterilerin şikâyetleri;

- Hijyenik olmayan oteller, otel odaları ve havuzlar ve temizliğe önem vermeyen bu tür otellerin neden acentaların listesinde hala var olabil-dikleri ve satışlarının neden yapıldığı,
- Yurt dışı turlarında özellikle merkeze yakın otel tercih edip ekstra ma-liyet ödeyen müşterilerin neden şehir merkezine uzak otellerde kal-maya mecbur tutuldukları,
- Acentadan rezervasyon yapmasını istediği ve ödemesini gerçekleştirdiği otel ile arasındaki iletişim eksikliğinden, sözleşme tarihinin dol-masından veya rezervasyon bilgisini göndermeyip otelin dolması so-nucu müşterinin hiç de alakası olmadığı hoş olmayan bu durumlardan sorumlu tutularak tatil hakkının elinden alınmış olmasını anlayama-makta ve tepkilerini şikâyet ederek dile getirmektedirler.

Ayrıca rehberlerin, müşteri karşılamalardan sonra bir daha otelde gözükme-mesi ve müşterilerin şikâyetleri ile ilgilenmemesi, havaalanında müşterileri karşılamaması dolayısı ile yönlendirme yapmamış olması, ekstra tur satışı ger-çekleşmediği zaman kaba ve saygısızca davranması, kültür turlarında yeterli bilgiye sahip olmamaları ve dolayısı ile öğrenmek için giden turiste hiçbir şey katamamaları, aşırı yorgun ve isteksiz tavırları ve özellikle kültür turlarında kendi isteğine göre bazı gezileri iptal etmesi ve müşteriyi daha farklı mekân-lara (komisyon alabileceği) yönlendirmeleri ülkemizde seyahat acentalarının, müşterilerin dilinden anlayabilecek, onları tatillerinde memnun edebilecek, entelektüel birikime sahip işini seven, gerektiğinde grubun isteklerine ayak uydurabilecek, bilgili ve nazik turist rehberlerine ve müşteri karşılama rehber-lerine ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Acentaların web sitelerinde ve tanıtım broşürlerinde gerçeği yansıtmayan fo-toğraf ve yanıltılmış bilgilerin kullanılması, fazla zamanı olmadığı için seyahat danışmanlarının önerileri ile otel rezervasyonu yapan fakat tatil yerine gittik-leri zaman anlatılanlar ve gösterilenlerle arasında büyük bir fark olan tatil ye-rinde hezimete uğrayarak kandırıldığını düşünen geniş bir müşteri kitlesinin var olduğu görülmüştür. Ayrıca bu müşteri kitlesi otellerinin değiştirilmesini veya otel rezervasyonlarının iptallerini istedikleri zaman acenta yetkilileri ile zorlu bir mücadele içerisine girmiş oluyorlar. Daha “tatil başlamadan stres ve sinir harbi” yaşadıklarını da kendi ifadeleri ile belirtmek mümkündür.

Sorun teşkil eden bir başka konu ise; acentaların yükümlü oldukları transfer hizmetlerinde ortaya çıkan sıkıntılardır. Özellikle Transfer araçlarının indirme

bindirme duraklarının değiştiği bilgisi veya kalkış/ayrılış saatlerinin değişikliği bilgisinin müşterilere bildirilmemesi veya unutulması üzerine doğurduğu sonuçlar; ya müşterilerin son dakika taksitlerle araçlara ulaşması ki müşteri ekonomik bir mağduriyet doğurmaktadır ya da tura katılamaması şeklinde olmaktadır. Uzun yol mesafelerinde müşterilerin güvenliği açısından, transfer araçlarının konforu, bakımı, donanımı ve kullanan şoförün tutum ve davranışları da ayrıca üzerinde durulması gereken önemli konulardan bir tanesidir. Araç ile ilgili ufak bir sorun veya arıza tatilini mükemmel geçirmiş bir müşteriyi bile huzursuz etmeye yetecektir. Bir müşterinin memnuniyeti, tatilin başından sonuna kadar deneyimlediği her hizmetin ona göre kusursuz olması ve beklentilerini tam olarak karşılayabilmiş olması ile sağlanabileceği unutulmamalıdır.

Erken rezervasyon fırsatlarından yararlanan müşterilerin ödediği miktar ile tatil programını daha geç ayarlayarak aynı destinasyona gelen müşterilerin otel konaklaması için aynı miktarı ödemiş olmasına şahit olan müşteriler, genellikle adaletsizlik olduğu görüşündeler ve bu durumdan rahatsız olmaktadır. Aynı şekilde ekstra geziler için ödenen meblağların yine farklı acentalar ile gelen müşteri grubunun aynı geziye daha az bir tutar ödediklerini öğrenmesi, kandırıldıklarını düşündürmekte ve mutsuz olmalarına neden olmaktadır. Her mutsuz müşteri memnuniyetsizliğini dile getirmekten çekinmeyecek bir paylaşımcıya dönüşebilmektedir. “Tüm çevreme söylüyorum.”, “Ömrümün sonuna kadar bu tur şirketinin gerçek yüzünü herkese anlatacağım.” ve “Ne tatile gitmeyi düşünürüm ne de X firmasını tavsiye ederim. Reklamınızı çok iyi yapmayı düşünmüyorum” gibi ifadelerinde negatif yönlü e-wom’un yazılı birer kanıtları olduğunu göstermektedir.

Şikâyetçi olan müşterilerin en fazla kızdığı ve kötü reklam yapmaya başladıkları noktanın aslında şikâyetleri ile ilgilenmedikleri, umursamadıkları ve telafi etmek için herhangi bir harekette bulunmadıkları zaman başladığı şikâyet metinlerinden anlaşılmaktadır. Bu hususta seyahat acentalarının şikâyet yönetim süreçlerini daha iyi programlandırmalı ve şikâyetçi müşteriler ile muhatap olacak yetkili veya yetkililerin şikâyet yönetimi ve hatta müşteri memnuniyeti için tüketici davranışları ile ilgili seminerler alarak, Müşteri ilişkilerinde uzmanlaşmış olmaları gerekmektedir. Müşteriyi geçiştirmek, problemlerine geçici çözümler sunmak eleştirilerin artmasına ve müşterinin tamamen kaybedilmesine yol açabileceği gibi, kaybedilen müşterinin çevresinden de birkaç potansiyel müşterinin kaybına sebep olması yüksek bir ihtimaldir.

KAYNAKÇA

- Argan, M. T. (2013). "E-Şikâyetle İlgili Tanımlayıcı Bir Çalışma: Şikâyet Forumu Olarak Bir Web Sitesinin Sosyal Ağ Analizi", *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi IUyd*, 5 (1), 49-66.
- Balıkçoğlu, B., Koçak, A ve Özer, A. (2007). "Şiddet İçermeyen Bir Eylem Olarak Dolaylı Tüketici Boykotlarının Oluşum Süreci ve Türkiye İçin Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(3), Ankara, s. 79-100.
- Baloğlu, S. and Mangaloğlu, M. (2001), "Tourism destination images of Turkey, Egypt, Greece, and Italy as perceived by US-based tour operators and travel agents", *Tourism Management*, 22,1-9.
- Balta, S. ve V. Altıntaş, (2012). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir No.2589, ISBN: 978-975-06-1251-0.
- Barlow, J. ve Claus M. (2009). *Her Şikâyet Bir Armağandır*, (Çev: G. Bilgili), Rota Yayınları İstanbul.
- Bariş, G. (2015). *Şikâyet Yönetimi Rehberi*, MediaCat, İstanbul.
- Bariş, G. (2006). *Kusursuz Müşteri Memnuniyeti İçin Şikâyet Yönetimi*, MediaCat Yayınları, İstanbul.
- Barutçugil, İ. (2009). *Müşteri İlişkileri ve Satış Yönetimi*, Kariye Yayıncılık, İstanbul.
- Bilim, Y., Başoda, A. ve Özer, Ö.,(2013). "Elektronik Tüketici yorumlarının Nitel Çözümlemesi ve Pazarlama Bilgi Aracı Olarak Kullanımı: Tatil Otellerine Yönelik Bir Uygulama", *14.Ulusal Turizm Kongresi*, s.387-407.
- Göral, R. (2015), "E-WOM'a Dayalı Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle En Uygun Otelin Belirlenmesi ve Bir Uygulama", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:33, Konya ss. 1-17.
- Gülmez, M. (2010). *Güncel Pazarlama Yaklaşımlarından Seçmeler*, "Ağızdan Ağıza İletişim ve Pazarlama", (Ed: Varinli ve Çatı), Detay Yayıncılık, Ankara.
- Hacıoğlu, N. (2006) *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü*, 6.Basım, Nobel Yayınevi, İstanbul.
- Hui, C. (2011), "The Impact Mechanism of Consumer-generated Comments of Shopping Sites on Consumer Trust", *Journal of Computers*, 6(1), s.43-52.
- Karaca, Y. (2010). *Tüketici Satın Alma Karar Sürecinde Ağızdan Ağıza Pazarlama*, Beta, İstanbul
- Khammash, M. ve Griffiths, G. H (2011). "Arrivederci CIAO.com, Buongiorno Bing.com – Electronic word-of-mouth (e-WOM)", *Antecedences and Consequences. International Journal of Information Management*, 31, s.82–87
- Kim, C., Kim,S, Im, S, ve Shin, C. (2003). The effect of attitude and perception on consumer complaint intentions. *Journal of Consumer Marketing*, 20(4), 352-371.

- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Mısırlı, İ. (2006). *Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü 2. Baskı*, Detay Yayıncılık, Ankara..
- Odabaşı, K. ve Odabaşı A. K. (2007). *İnternet'te Pazarlama Stratejileri*, Cinius Yayınları, İstanbul.
- O'Connor, P. (2010). "Managing a Hotel's İmage On Tripadvisor" *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19, s.754-772.
- Okutan, S. (2007). *Bir pazarlama Stratejisi Olarak Ağızdan Ağıza İletişim Üzerine Bir Araştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarışık, M., Özbay, G. (2012). "Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim Ve Turizm Endüstrisindeki Uygulamalara İlişkin Bir Yazın İncelemesi", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, ss.1-22.
- Sert, G., Kurtoğlu, M., Akıncı, A. ve Seferoğlu, S.S (2012), "Öğretmenlerin Teknoloji Kullanma Durumlarını İnceleyen Araştırmalara Bir Bakış: Bir İçerik Analizi Çalışması", Akademik Bilişim'12-XIV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 1-3 Şubat 2012 Uşak Üniversitesi.
- Sparks, B. A. & Browning, V. (2011). "The İmpact Of Online Reviews on Hotel Booking İntentions and Perception of Trust". *Tourism Management*, 1-14.
- Tuk, M. A., (2008). "Is Friendship Silent When Money Talks? How People Respond to Word-of-Mouth Marketing". Rotterdam: *Erasmus Research Institute of Management (ERIM)*.
- Varinli, İ. (2005). *Marketlerde Pazarlama Yönetimi*, Detay Yayıncılık, Ankara
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- http://www.tursab.org.tr/dosya/7221/1618sk05072012tarikhlideiiklikilenmiha-li_7221_3807623.pdf, (28.08.2015)
- http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turistik-tesis-ve-isletmeler/seyahat-acentelari_915.html, (28.08.2015)
- <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14578/seyahat-acentelari-yonetmeli.html>, (28.08.2015)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5587e00d2f1c41.58756100, (25.08.2015).
- <http://asq.org/glossary/c.html>, (02.09.2015).
- http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/M%C3%BC%C5%9Fteri%20%C5%9Eik%C3%A2yetleri.pdf, (15.08.2015).
- https://www.sikayetvar.com/main/home/sikayet_sureci, (25.08.2015).

Ek.1.

Tablo 6. Tüketici Şikâyetlerinin İçeriklerine Göre Ana Boyutlar ve Alt Boyutlar ve Örnek Şikâyetler

Acenta Şikâyet Konuları	Alanlar	Örnek Şikâyetler (vurgular, ifadeler ve tepkiler)
Genel	Otel hakkında	"odalar çok küçük" "sıcak su ve TV olmayan deluxe oda !" "Sanki terk edilmiş bir virane gibi, aşırı bakımsız 20 yıllık bir otel ve hiç bakım yapılmamış" "Tuvaletler çok kirli, eğlence zayıf yataklar kötü ve odalar çok küçük" "kötü servis, başıboş personel, ucuz ve kısıtlı yemekler" "Odalar basık ve bunaltıcı idi, restoran kısmı adeta bir yemekhane görünümünde"
	Beklentiler	"hava alanında ilgi sıfır" "ödenen paranın karşılığını asla vermiyor" "Geriyeye kalan, sinir bozukluğu ve hayal kırıklığı. "Boşa harcanan ve tabii karşılığını asla alamadığımız zaman" "Maddi ve manevi olarak zarara uğradık" "broşürde lüks otobüsler ile yazarken en basit ve küçük otobüse doluşturdular" "tura verdiğim paraya açıyorum çünkü aldığım hizmetler kötüydü" "Biri benden aldığı 1 yıl karşılığında alınının teri ile kazandığım tatil hakkımı iade etsin"
	Özel İstekler	"odalarımızın aynı blokta oda istediğimizi ilettik, fakat tur firması tarafından otel hiç aranmamış"
	Personel hataları	"otel ile sözleşmelerinin olduğunu bildirdiler. Bana muadili diye daha kalitesiz ve fiyat olarak daha ucuz bir otele yönlendirmeye çalıştılar." "gemiye binerken Rodos yerine Pire, Atina sattıklarını öğrenip çok geçirdim" "Otel aradık turdan bize satış yazısını göndermediler şimdi de doluyuz dediler."
Yurt Dışı ve Kültür Turları ve Hac Ziyaretleri	Rehberin donanım eksikliği (dil, destinasyon bilgisinin yetersizliği, vs.)	"Rehberimiz çok yetersizdi" iki kelimeyi bir araya getiremeyen rehber" "rehberimiz pasaportlarımızı kaldırdı" Rehberin kaba tavırları ve eksik bilgilendirmesi nedeniyle şikâyetçiyim" "zaman ayarlaması yapamayan rehber sayesinde gümrük işlemlerinde 5 saat ekstra beklemek zorunda kaldık" "Rehber Ekstra tur almıyorsanız artık suratınıza bakmıyor" "Bir rehberden beklenebilecek hiçbir sıcaklık, ilgi, alaka ve entelektüel birikim kendisinde ne yazık ki yoktu." "Rehberimizin şehir deneyimi olmadığı için bizi yönlendirmede ve tarih bilgisinde eksik kaldı"
	Gezi Programı Değişiklikleri (iptaller, ekstra gezilerin iptali, saat değişiklikleri, beklemler)	"Organizasyon yeteneğinden yoksun bir rehber, kötü otobüsler, bir türlü varılmayan varış noktaları, zaten kısıtlı olan zaman diliminde iyi organize edilememiş bir tur" "turana katılmayanları, yol üstü bir benzincide, çoluk çocuk 2,5 saat bekletiler" "bizden habersiz neden değişiklik yapıldığını sordüğümüzda ne fark eder gibi bir cevap aldık." "Tur bizi bilgilendirmeden emrivaki yaparak son anda programı değiştirip..."
	Otel konumu	"Otelin hepsi şehir dışında ve merkeze çok uzaktı" mağduriyetimiz giderilmedi, hakkımızı helal etmiyoruz." "İstemediğim halde şehir merkezine uzak oteller" "Kaldığımız oteller şehir merkezine çok uzaktı" "Turu satın alırken merkeze yürüme mesafeli otel olacak denmişti ve bizde ona göre satın almıştık"
	Temizlik ve Hijyen	"Tesisin ise temizliğinden ve odasından hiç memnun kalmadım" "bornozlardan birinin kirli olduğunu ve değiştirilmesini resepsiyondan talep etmeme rağmen ve oda temizlenmesine rağmen yine bu bornozun değiştirilmediğini gördüm" "restoranda kötü bir koku laubali personeller ve en son odadaki kirli çarşaflar" "Banyonun pisliğinden elimizi yıkamak için bile banyoya giremiyorsunuz" "otelin kirli çarşafları ve ulaşım zorluğu olan bir yerde olması", "el yıkama sabunlarının içine muhteviyatı belli olmayan sıvı nedeniyle ellerimizin delik deşik yara olması"
	Yanlış bilgilendirme	"Eşimle beraber katıldığım:-10 günlük lanse ediliş 7 tam gün yapılan..." İnternette başka bilgi verip, otele gidilince başka oda rezervasyonu yaptırmaktadır" "Otele gittiğimizde, otel kelimesinin tam anlamı ile hayal kırıklığı, gösterilen fotoğraflar ile alakası yok"

Enformasyon	Yanlış bilgilendirme	<i>Tur şirketinin internet sitesindeki reklamında denize mesafesi 250 metre olarak yazıyordu, denize mesafesi çok daha fazla” “Kendimi yanıltılmış hissediyorum.” “internet sitesine konulan otel oda resimleriyle, kaldığımız odaların alakası yok.” “Yanlış bilgilendirme ile oda satıyorlar”</i>
	Rezervasyon değişiklikleri	<i>“otelde değişiklik olduğunu turdan bir gün önce söylediler” “ücretini peşin olarak ödedik ancak tatilimize bir hafta kala otelde yer olmadığı bu nedenle başka bir otele yönlendirebileceklerini belirttiler” “1 gün önce saat 17 de aranarak otel tarafından rezervasyonumun iptal olduğunu başka bir otele göndereceklerini söyledi”</i>
	Rehber ulaşamama	<i>“rehber olacak kişi yok” “grubumuzla geziyi rehbersiz yaptık. Yolda çoğu zaman kaybolduk, yanlış yerlere girdik”</i>
	Yetkiliye ulaşamama	<i>“Özür içinde geri dönüş olmadı hiç bir yetkili ilgilenmedi” “Biz size döneriz dediler ve dönen olmadı”</i>
	Şikâyete geri dönmeme	<i>“şikâyetimi iletmek istedim telefonlarımı bekletemeye alıp bana cevap vermediler” “Müşteri İlişkileri konuştuğumuz da sanki ben suçluymuşum gibi konuşuyorlar” “şikâyet ediyorum, hiç umursamıyorlar, nasıl bir müşteri anlayışı anlamadım”</i>
	Otel hakkında yeterli enformasyon verilmemesi	<i>“Kaldığımız oteller otel kategorisi değil pansiyon bile olamazdı”</i>
Transfer Aracı	Otel-acentası arası iletişim eksikliği	<i>“yaptırılmış olduğun acentaya sorup olmadığını en az üç defa gidip sordum hallettik efendim dediler otele gitmeden 4 saat önce aradım kontrol ettirdim ama otele bi gittim efendim balayı çifti gözüküyor sunuz dedi” “rezervasyonumu 4 gün önceden yaptırdım yer olmadığını söylemediler dedim turla görüşmeni söylediler ama turu ara ara kimse ilgilenmedi” “yaptırılmış olduğum rezervasyonun yapılmamış olduğunu öğrendim” “Otele iletişim kuramayan bir firma ve satış temsilcileri” “bize tahsis edilen odanın standart aile odası olduğunu ve balayı konseptine uygun olarak dizayn edilmediğini görünce, çok büyük hüsrana uğradık.”</i>
	Bekleme süresi	<i>“Kalkış yerine yarım saat önce gelmemize ve arayıp bilgi vermemize rağmen bize haber verilmeden otobüs kalkmıştı.” “Kalkış zamanı Otobüsler 1 saat gecikmeli geldi” “otobüs her yerde söylediğinden 15-10 dk. daha fazla süre durdu, hatta mola yerleri dışında benzinliklerde sigara molaları verildi” “... ait otobüsün bizi alacağını bildirdikleri yerde 1 saat bekledik. 5 dk. kala arayıp yer değişikliği olduğunu söylediler. Apar topar taksitle otobüse ulaştık”</i>
	Teçhizat sorunu (bozuk klima, kırık koltuk)	<i>“kafamıza klimanın suları aktı” “klima bozuk, televizyonlar kapanmıyor” “Koltuklarımızın büyük bölümü arızalı, mikrofon arızalıydı”</i>
	temizlik & sağlık bilgisi	<i>“Bakımsız oldukça eski araçları ayrıca çokta pisti”</i>
	Şoför ve rehberin olumsuz davranışları	<i>“Otobüs şoförleri kendi aralarında yumruk yumruğa kavga etti. Yolda verilen arada şoförlerden biri bir yolcuya sözlü saldırıda bulundu Sokak tabiri ile ” “Dayılandı”” “rehbere sorular yöneltiyorsun laubali tavır ve davranışlar sergiliyor” “Dönüşte şoför yolcular indikçe arkalarından söylendi”</i>
	Otobüs ikramları	<i>“hiçbir ikram olmadan” “araç içi kahvaltı verilmedi” “14,5 saatlik yol boyunca tek ikram 1 poğaçaya ve 1 meyve suyuuydu, ne su vardı ne de başka bir şey” “Sabah geç çıkmış, poğaçaya ve ikramlar yapılmamıştır”</i>

Tüketici Hakkı	Güven	<i>"koskocaman otelde tek 1 tane bile güvenlik kamerası yok. Otelden 2 gün erken çıktık." "ücret konusunda çifte standart uyguluyorlar" "**** maalesef güvenimizi kaybettik." "Otellerden birinde iç çamaşırlarım çalındı"</i>
	Sağlık	<i>"Yemeklerden dolayı mide ağrısı çektik" "Rutubet ve küf kokulu, sıvaları dökülmüş, pis bir banyolu bir oda" Odada kılı yastıklar, lekeli havlu ve yatak örtüleri, bütün duvarlar ölü böcek" "hastaneye gittik zehirlenme teşhisi kondu" "havuzda devir daim yok, pislikler üzerinde yürüyor" "Odada hamam böcekleri çıkıyor, sağlığımız tehdit altında"</i>
	Geri İade-iptaller	<i>"Firma muhasebe servisi tarafından iptal ve para iadesini yapamayacaklarını söylediler. İstenildiğinde iptal işleminin 3 gün öncesine kadar yapabileceği söylendi" "olmayan yer için rezervasyon yapılarak ödemeyi de peşin almışlardı araştırmadan yola çıksak otelin kapısından geri dönmek zorunda kalacaktık şimdi para iadesi için bekliyoruz" "Otelin dolu olduğunu" bahane ederek iptal ediyorlar" "iptal edildi, fakat bu gün yaklaşık bir hafta oldu ücret iade etmediler."</i>
	Hakaret-Saygısızlık (özellikle rehberlerin tutumu)	<i>"rehber, aşırı derecede ilgisiz, bencil, hoş olmayan bir üsluba sahipti" "ek tur satın almadık. Tur rehberi bu duruma çok bozuldu, yüzümüze bakmadı" "verdiğimiz para ne ki ne bekliyoruz gibi bir yaklaşımda da bulundu" "En kötüsü zoraki de olsa bir özür dahi alamadım, aksine gayet ters yazılar ile karşılaştım"</i>
	Ekonomik Mağduriyetler	<i>"broşürlerde fiyat 110 TL gösterilirken bizden 150 TL aldılar"" minibüste 65 TL para topladılar. Ve hiçbir ücretli yere bizi götürmediler" taksitle kendi olanaklarımızla hava alanına gittik" "Para iadesi, sözleşme, insanı değerler, saygı... Ara ki, bulasın" "Kalkış saati 4 kez değiştiği için ben Uçak rez. değişikliği, bir gün öncesinden İstanbul a gitmem gerektiği için otel masrafı ve araç kiralama masrafı olarak 700 TL harcadım" "1,5 yıl geçmesine rağmen yapmadığımız tatilin parasını ödemediler" "Müze kartlarımız olmasına rağmen 272 TL ekstra ödemeye yaptık. Bu ödeme minibüs, müze ören yeri ve milli park giriş ücretleri olduğunu söylediler"</i>

TÜRK POLİS AKADEMİSİ KAPSAMLI GELİŞİMSEL REHBERLİK PROGRAMI POLİTİKASI¹

Turkish National Police Academy Comprehensive Developmental Guidance Program Policy

Gönderim Tarihi: 29.12.2015

Kabul Tarihi: 31.05.2016

Serap NAZLI*

Öz: Gelişimsel rehberlik modelinin 'esneklik' ilkesinin gereği Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programı (KGRP) her eğitim kurumunun yapısı ve öğrencilerinin ihtiyacına göre tasarlanır. KGRP'de uygulamalara yön vermesi, kılavuzluk yapması için politikasının belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı Polis Akademisinde tasarlanan KGRP'nin politikasının nasıl belirlendiği, hangi kriterlerin göz önünde bulundurulduğunu paylaşmaktır. Ayrıca ekte okuyucuya Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi için tasarlanan KGRP'nin politikası Türkçe ve İngilizce olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gelişimsel Rehberlik Politikası, Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programı, Polis Akademisi.

Abstract: Comprehensive Developmental Guidance Program (CDGP), is designed according to the educational institutions' structure and students' needs, because of the flexibility principal of developmental guidance model. Policies should be determined in order to guide and shape applications of CDGP. The objective of this study is to share how policies have been determined and which criteria have been taken into consideration in the CDGP, which is designed in Police Academy. Additionally, Policy of CDGP designed for the Police Academy Faculty of Security Sciences, is presented to the readers both in Turkish and English.

Keywords: Developmental Guidance Policy, Comprehensive Developmental Guidance Program, Police Academy.

¹TÜBİTAK 111K175 nolu proje kapsamında yapılan çalışmanın tanıtımıdır.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Fakültesi, e-posta: serapnazli68@gmail.com

GİRİŞ

Dünyada yaşanan gelişmeler, küreselleşme bireylerin her düzeyde eğitim ve öğrenme ihtiyaçlarında değişime yol açmıştır. Toplumun ve bireylerin yeni gereksinimleri doğrultusunda, eğitim sistemlerinde yeniden yapılanma zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle üniversitelerde gelişimsel odaklı Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) hizmetleri ile öğrencilerin yaşamın tüm boyutlarına hazırlanması önemsenmeye başlamıştır (Gysbers ve Henderson, 2012; Nazlı, 2016).

Ülkemizde 1950'li yıllarda başlayan okul PDR hizmetleri, 2000'li yıllarda yeniden yapılanmaya başlamıştır. Geleneksel rehberlik modeli ile liselerde başlatılan okul PDR hizmetleri, 2005-2006 öğretim yılı ile birlikte ilköğretim düzeyinden itibaren gelişimsel rehberlik modeline göre yapılandırılmaya başlamıştır (Doğan, 1998; Erkan, 1995a, 1995b, 2001; Korkut, 2004; Külahoğlu, 2001; Nazlı, 2006, 2016). Ancak ülkemizde 'yükseköğretim' düzeyinde, PDR hizmetlerinde yeniden yapılanma çalışması istenilen düzeyde değildir. Bazı üniversitelerimizde akran yardımcılığı gibi gelişimsel rehberlik modeli ile ön plana çıkan müdahalelerin uygulanmaya başlasa da, bir bütün olarak gelişimsel PDR modelinin uygulamaları henüz başlamamıştır.

Bu çalışmanın amacı Polis Akademisi PDR Büro Amirliklerinde başlatılan gelişimsel rehberlik modeline geçiş projesinde tasarlanan Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programının (KGRP) politikasının nasıl belirlendiğini paylaşmaktır. Makalede öncelikle gelişimsel rehberlik modeli üzerinde kısaca durulmuş, sonra Polis Akademisi için tasarlanan KGRP'nin politikasının nasıl belirlendiği okuyucuya aktarılmıştır.

Gelişimsel Rehberlik Modeli Nedir?

Gelişimsel rehberlik modeli kendine özgü programı ile eğitim sistemi içinde yer alan bir PDR yapılanma modelidir. Gelişimsel rehberlik modelinde "program" önemli bir faktördür ve modelin ilkelerinin büyük bir kısmında programdan bahsedilir. Örneğin, gelişimsel rehberlik organize edilmiş ve planlanmış bir programa sahiptir; gelişimsel rehberlik programı ardışık ve esnek; rehberlik programı gelişimsel ve kapsamlıdır (Gysbers, 1997; Myrick, 1997). Her eğitim kurumunun yapı ve ihtiyacına program geliştirilir ve bu programa Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programı (KGRP) adı verilir (Gysbers ve Henderson, 2012).

Gelişimsel rehberlik modeli öğrenci gelişimini desteklemeye ve onlara çeşitli bilgi, beceri ve yeterlikler kazandırmaya odaklanır. Öğrencilerin üç gelişim alanında gelişimlerinin desteklenmesi ve bu alanlarda bilgi, beceri ve yeter-

liklerin kazandırılması, gelişimsel rehberlik programlarının amacı haline gelmiştir (Nazlı, 2016):

1. *Kişisel-sosyal gelişim* alanında, öğrencilerin kendilerini tanımaları ve potansiyellerine güvenmeleri, kendi sorumluluklarını üstlenebilmeleri, kişiler arası iletişim becerilerini güçlendirmeleri, kendilerine sağlıklı bir kimlik geliştirmeleri vb. için destekleyici çalışmalar yapılır.
2. *Eğitsel gelişim* alanında, öğrencilerin derslerinde başarılı olmaları desteklenmeye çalışılmaktadır. Gelişimsel rehberlik modeli öğrencilerin okuldaki başarılarını oldukça önemsemektedir.
3. *Kariyer gelişimi* alanında, öğrencilerin yaşam boyu ve yaşamın her boyutunda (meslek, aile ve sosyal yaşam) kendilerine uygun pek çok seçim yapabilmesi için çeşitli yeterlikler ile desteklenilmeye çalışılır.

Gelişimsel rehberlik modelinde öğrencilerin üç gelişim alanında (kişisel-sosyal, eğitsel, kariyer) gelişimleri desteklenirken; aynı zamanda olası problemler de *önlenilmeye* çalışılır. Myrick (1997)'in belirttiği gibi gelişimsel yaklaşımda öğrenciler kişiler arası bir kriz yaşamadan önce kişiler arası beceriler öğrenirler. Bu nedenle gelişimsel rehberlik modeli, beceri eğitimi ve önleyici programlara önem verir.

Gysbers ve Henderson (2012) gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma programları ile birlikte, okulda psikolojik danışmanların daha aktif rol almaya başladıklarını belirtmektedir. Geleneksel rehberlikte destekleyici, pasif rolde olan psikolojik danışmanlar; gelişimsel rehberlik ile öğrencilere çeşitli yeterlikler kazandırmak için aktif rol üstlenen kişiler haline gelmişlerdir. Gelişimsel rehberlik modelinin öğelerine göre, psikolojik danışmanların rolleri şu şekilde sıralanmaktadır:

1. **Rehberlik müfredatı:** Psikolojik danışmanlar sınıflarda ya da daha geniş gruplar halinde, öğrencilere çeşitli yeterlilikler kazandıracak yapılandırılmış etkinlikler hazırlarlar.
2. **Bireysel planlama:** Psikolojik danışmanlar öğrencilerin kendilerini düşünmeleri, plan yapmaları, yaşamlarını kontrol etmeleri ve yönetmeleri için yardım ederler.
3. **Müdahale servisleri:** Psikolojik danışmanlar öğrencilerin eğitsel ve kişisel sorunları ile ilgilenirler.
4. **Sistem desteği:** Psikolojik danışmanlar kapsamlı gelişimsel rehberlik programını geliştirici çalışmalar yaparlar.

KGRP her eğitim kurumunun yapısı ve öğrencilerinin ihtiyacı dikkate alınarak, sistem perspektifine göre beş aşamada (planlama-tasarlama-uygulama-değerlendirme-geliştirme) tasarlanır. Buna rehberlikte program tasarımı adı verilir.

Planlama aşamasında KGRP'nin alt yapısı hazırlanır ve bu aşamada 'politika' belirlenir. KGRP politikası diğer aşamaların yönünü belirleyerek, okul psikolojik danışmanına kılavuzluk yapar. Tasarlama aşamasında ise bir önceki aşamada belirlenen politika temel alınarak KGRP'nin üç ögesi (içerik, örgütsel yapı ve kaynaklar) belirlenir ve müdahalelerinin programları (ör. sınıf rehberliği programı, akran yardımcılığı programı, ebeveyn konsültasyon programı vb) tasarlanır. Uygulama aşamasında KGRP eyleme konulur. Değerlendirme aşamasında da elde edilen veriler incelenerek, KGRP'nin hedefine ulaşip ulaşmadığı kontrol edilir. Geliştirme aşamasında değerlendirme verileri incelenerek KGRP'nin güçlendirilmesi gereken yönleri belirlenir ve tüm programlar revize edilir (Nazlı, 2016).

Politika hükümet, politik parti, iş örgütü vb. tarafından uyarlanan herhangi bir plan ve eylem sürecidir. Eğitim politikası, eğitim kurumlarında alınacak kararları, eylemleri ve diğer konuları etkilemesi ve belirlemesi için tasarlanır (Watson, 1999). Türk Dil Kurumu (1982) politika kavramını "belli bir ereğe varmak ya da yurt işlerini yürütmek için tutulan ölçülü yol" olarak açıklamaktadır.

Ulusal düzeyde PDR politikası bakanlık tarafından belirlenir. Gelişimsel PDR modelinde, bakanlığın ulusal politikayı belirli kriterleri dikkate alarak belirlemesi ve uygulayıcılara ilan etmesi önemsenmektedir. Gysbers, Lapan ve Jones'a (2000) göre, ulusal düzeyde PDR politikasının belirlenmesinde "Ne?" "Neden?" ve "Kim?" kriterleri esas alınmalıdır. Bu kriterler çerçevesinde politika; PDR programını açıklayıcı (Ne?), PDR programının neden önemli olduğu (Neden?) ve PDR programını yürütecekleri (Kim?) belirten bir dilde ifade edilmelidir.

Ülkemizde PDR politikası henüz belirlenmemiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nda (MEB) 2005-2006 eğitim öğretim yılında gelişimsel rehberlik modeline geçiş için yapılan çalışmalar olmasına rağmen, PDR hizmetlerinde KGRP'ye yönelik politika henüz belirlenip ilan edilmemiştir. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ortaöğretim kurumları için hazırlandığı Rehberlik Programı (2000) kitabında rehberlik hizmetlerinin genel amaçları 8 madde ile açıklanmıştır (s.7-8):

1. Bedensel, zihinsel, duygusal vb. yanlardan özelliklerini tanımalarına ve kabul etmelerine,
2. İnsanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmek için gerekli becerileri kazanmalarına ve yaşama karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine,
3. Kişisel gelişimleri için kendilerine açık olan fırsatları, okul ve okul dışındaki eğitim olanaklarını, meslekleri, iş dünyasını ve toplumun beklentilerini tanımalarına,

4. Amaç belirleme, sorun çözme, karar verme, tercih yapma, sorumluluk alma gibi yaşam becerilerinde yeterlilik ve kendine güven kazanmalarında,
5. Yaşantılarını bir bütün olarak değerlendirerek bir yaşam felsefesi geliştirmelerine,
6. Toplum gerçeklerini de göz önüne alarak, kendilerine uygun üst öğrenim programlarını, iş ve meslekleri tanıyıp seçmelerine,
7. Çalışmayı zevk haline getirmelerine ve serbest zamanlarını iyi kullanmalarına,
8. Bilimsel anlayışa, yaratıcılığa, hoşgörüye, sevgiye, demokratik tutum ve davranışa sahip, insan haklarına saygılı, çevresi ile uyumlu bireyler yetişmelerine,

Sonuç olarak, kendilerini belirtilen amaçlar doğrultusunda gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktır.

Bu çalışmada 15 Eylül 2011 tarihinde TÜBİTAK projesi kapsamında başlatılan Polis Akademisi gelişimsel rehberlik modeli projesinin planlama aşamasında KGRP politikasının hangi kriterlere dayanarak belirlendiğini ana hatları ile açıklanmıştır.

Polis Akademisi KGRP Politikasının Belirlenmesi Kriterleri

Politika hükümet, politik parti, iş örgütü vb. tarafından uyarlanan herhangi bir plan ve eylem sürecidir. Kararları, eylemleri ve diğer konuları etkilemesi ve belirlemesi için tasarlanır. Günümüzde sadece öğretim hizmetleri değil, PDR hizmetleri de kendi politikalarını belirleyebilmelidir (Gysbers, Lapan ve Jones, 2000). Ülkemizde gelişimsel odaklı PDR hizmetlerinin politikasını ulusal düzeyde MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü'nün, iller düzeyinde Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin ve okullarda da PDR servislerinin belirlemesi gerekmektedir (Nazlı, 2016).

Ancak PDR politikası ile ilgili alan yazın, yurt dışında da sınırlıdır. Bu sınırlı kaynaklardan biri olan Gysbers, Lapan ve Jones'a (2000) göre, ulusal düzeyde PDR politikasının belirlenmesinde "Ne?" "Neden?" ve "Kim?" kriterlerinin esas alınması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu kriterler çerçevesinde KGRP politikası, programın öğelerini açıklayıcı (Ne?), neden önemli olduğunu (Neden?) ve kimler tarafından yürütüleceğini (Kim?) belirten bir dilde ifade edilmelidir. KGRP politikasının belirlenmesi ile ilgili bir diğer kaynakta Gysbers ve Henderson (2012), eğitim kurumlarında KGRP yeterlilikleri belirle-

nirken altı kriterin dikkate alınmasını önermektedir: Ülkenin eğitim politikası; okul bölgesinin ve okulun amacı; öğrencilerin gelişim özellikleri ve gelişim görevleri; yönetici, öğretmen ve ebeveynlerin görüşleri; öğrencilerin istekleri ve ihtiyaçları ve psikolojik danışmanların görüşleri. Bu altı kriter, bir eğitim kurumunun KGRP politikası belirlenirken de psikolojik danışmanlara kılavuzluk görevini yerine getirebilir.

Literatürdeki iki sınırlı kaynaktan (Gysbers, Lapan ve Jones, 2000; Gysbers ve Henderson, 2012) yola çıkılarak, proje kapsamında Polis Akademisi KGRP politikası belirlenirken beş ana kriterden yararlanılmıştır. Bunlar:

1. 21. yüzyıl Bilgi Toplumunun yeni değerleri ve talepleri
2. Gelişimsel rehberlik modelinin nihai amacı
3. Emniyet mensuplarının yaşadığı sorunlar
4. Polis Akademisinin misyonu ve vizyonu
5. Polis Akademisi öğrencilerinin ihtiyaçları, beklentileri ile personelin görüşleri

Aşağıda beş kriter ana hatları ile açıklanmıştır.

1. 21. yüzyıl Bilgi Toplumunun yeni değerleri ve talepleri: Parson'un 1908 yılında kurduğu meslek bürosu ile başladığı kabul edilen PDR hizmetleri, Sanayi Çağının vasıflı işgücünü karşılayabilmek için ortaya çıkan bir hizmet alanıdır. Bu hizmet alanının Bilgi Çağının değer ve taleplerine göre yapılandırılması gereği duyulmuştur (Gysbers ve Henderson, 2012; Nazlı, 2016; Yeşilyaprak, 2013). Çünkü 21. yüzyıl bilgi toplumu meslekleri ve meslek mensuplarından aranan nitelikleri de değiştirmiştir. Sanayi çağında aranan "vasıflı işgücü" yerini "meta yeterlikler" ile donatılmış, yüksek eğitilmiş beyin gücüne devretmiştir. Bilgi toplumunda tarım sektörü ve fabrika işçiliği azalırken, "bilgi meslekleri" adı ile yeni meslekler ortaya çıkmıştır. Bu mesleklere sahip olmak için daha fazla beceriye sahip olmak ve bunun içinde daha fazla eğitim zorunlu hale gelmiştir (Guichard, 2001). Eğitim düzeyi liseden üniversiteye yükselirken; diğer yandan da çalışanlarda aranan niteliklerde de artış olmuştur. Çalışanlardan iletişimde, matematikte, bilgisayar kullanımında daha yetenekli olması ve kendini yönetme, problem çözme, karar verme, uyum sağlama becerilerine sahip olmaları bekleneilmeye başlanmıştır (Feller, 2003; Tang, 2003). Bu nedenle Polis Akademisi için tasarlanan KGRP'de öncelikle Bilgi Çağının yeni değerleri ve çalışanlarında aranan nitelikler göz önünde bulundurulmuştur. Bilgi çağının insan kaynaklarında olması benimsenen meta yeterliklerden yola çıkılarak, Po-

lis Akademisi KGRP politikası belirlenirken, polis amiri ve memuru aday öğrencilerinin öz yönetim ve öz düzenleme becerileri, kariyer uyum becerileri, etkili iletişim becerileri vb. kazanmaları hedeflenmiştir.

2. Gelişimsel rehberlik modelinin nihai amacı: Gelişimsel rehberlik modelinin nihai amacı öğrencilerin 'yaşam kariyeri gelişimini' desteklemektir. Yaşam kariyeri gelişimi bir bireyin yaşamında karşılaşacağı rolleri, mekanları ve olayları bütünleştirerek benliğin gelişimini ifade eder (Gysbers ve Henderson, 2012). Gelişimsel odaklı okul PDR hizmetleri, anasınıfından yüksek öğretime (K-16) kadar, planlı ve programlı olarak tüm öğrencilere çeşitli *yaşam becerileri* (kendini tanıma, özsaygı, etkili iletişim, sorumluluk, amaç belirleme, karar verme-problem çözme, kariyer planlama vb.) kazandırmaya ve *olası problemleri* önlemeye dönük çalışmalar yapar (Nazlı, 2016). Bu nihai amaçtan yola çıkılarak Polis Akademisi KGRP politikası belirlenirken, polis amiri ve memuru aday öğrencilerin şimdi ve gelecek yaşamlarındaki tüm rollerine (öğrenci, çalışan, amir-memur, anne-baba, eş, arkadaş vb.), olaylarına (mesleğe başlama, meslekte ilerleme, evlenme, evlat sahibi olma, taşınma, boşanma, emeklilik gibi) ve mekânlarına (ev, okul, emniyet müdürlüğü, polis merkezi, sosyal ortam gibi) hazırlanması hedeflenmiştir.

3. Emniyet mensuplarının yaşadığı sorunlar: Türkiye'de emniyet mensuplarının meslek ortamında yaşadıkları problemler dikkate alınarak Polis Akademisi'nin KGRP politikası belirlenmiştir. Bunun için literatürden (Aydın ve Yıldız, 2000; Çakır, 2006; Çam ve Çakır, 2008; Kutlu, Çivi ve Karaoğlu, 2009; Şanlı ve Akbaş, 2008, 2009; Taşdöven, 2005) ve özellikle İç İşleri Bakanlığının raporlarından (EGM, 2000) emniyet personelinin yaşadıkları sıkıntılar incelenmiştir. İç İşleri Bakanlığının raporlarında emniyet teşkilatı mensupları genellikle gerilimli bir ortamda, mutsuz ve mağdur insanlarla karşı karşıya oldukları sıkça vurgulanmaktadır. Bu koşullar emniyet mensuplarının yıpranmasına, stres altına girmesine ve psikolojik tükenmişlik açısından risk grubunda olmasına neden olmaktadır. İç İşleri Bakanlığının raporlarında özellikle 'psikolojik yorgunluk' terimi kullanılmakta, her kademede çalışan emniyet amir ve memurlarında mesleğin çalışma koşullarından kaynaklanan yıpranmadan bahsedilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2012 yılında yaptığı araştırma raporunda emniyet mensuplarında intihar ve boşanma vakalarının diğer meslek gruplarından daha fazla olduğu vurgulanmaktadır (EGM, 2012). Literatürden ve raporlardan elde edilen veriler incelenerek Polis Akademisi KGRP'da 'önleyici' programlara öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer bir ifade ile KGRP politikası belirlenirken, emniyet mensuplarının sürekli insanlarla ilişki kuran, suçun hızla arttığı ortamda asayiş ve huzuru sağlamaya çalışan; aktif silahlı görev, düzensiz çalışma

saatleri, nöbet ve vardiya sistemleri, hiyerarşik yapıdan kaynaklanan ast-üst çatışmaları, her türlü suç olgusu ve suçlularla iç içe olma koşullarında çalışma durumunda olan bir meslek grubu olduğu dikkate alınmıştır.

4. Polis Akademisinin misyonu ve vizyonu: Polis Akademisi emniyet teşkilatının personelini yetiştirmek için 1937 yılında kurulmuş bir eğitim kurumudur. Polis Akademisi memur, amir ve yönetici ihtiyacını karşılamak için ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyinde eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten; bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak üzere yapılandırılmış bir eğitim kurumudur. Günümüzde Polis Akademisi bünyesinde Güvenlik Bilimleri Fakültesi, 26 Polis Meslek Yüksek Okulu (PMYO), Güvenlik Bilimleri Enstitüsü ve Araştırma Merkezleri Başkanlığı ile faaliyetlerini sürdürmektedir. 1999 yılından itibaren Güvenlik Bilimleri Fakültesi ve tüm PMYO'lar da Rehberlik ve Psikolojik Danışma Büro Amirlikleri kurularak, psikoloji ve PDR mezunları bu bürolarda görevlendirilmeye başlanılmıştır. Güvenlik Bilimleri Fakültesi öğrencileri komiser yardımcısı; PMYO mezunları ise polis memuru unvanı ile göreve başlamaktadırlar. Polis Akademisi KGRP politikası belirlenirken, Polis Akademisinin misyonu ve vizyonu ile mezunlarından beklenen yeterlilikler (EGM, 2009) göz önünde bulundurulmuştur.

5. Polis Akademisi öğrencilerinin ihtiyaçları ve beklentileri ile personelin görüşleri: KGRP esnek bir program olup, öğrencilerinin ve personelinin taleplerini de dikkate alır. Projenin öneri aşamasında PDR Büro Amirliği personeli ve polis akademisi yetkilileri ile görüşme tekniği ile KGRP'den beklentileri alınmıştır. Polis Akademisi öğrencilerinin ihtiyaçlarını belirlemek için Ekim 2011 tarihinde Güvenlik Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören 340 öğrenciye; Mart 2013 tarihinde Yozgat Polis Meslek Yüksekokulu'nda (PMYO) 110 öğrenciye ihtiyaç belirleme anketi uygulanmıştır. Güvenlik Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin %92'si kariyer uyumu, %81 etkili öğrenme ve ders çalışma, %78 stres yönetimi, %76'sı etkili iletişim, %76'sı karar verme-problem çözme, %63 evlilik ve aile yaşamı, %67'si insanları tanıma, %62'si kendini tanıma ve %57'si eş seçimi ile ilgili bilgi ve beceri kazanmak istedikleri belirlenmiştir. Yozgat PMYO öğrencileri de ihtiyaç analizinde %95 mesleki uyum, %90 stres yönetimi, %84 etkili öğrenme, %83 evlilik ve aile, %81 etkili iletişim, %80 karar verme ve problem çözme, %80 insanları tanıma, %78 eş seçimi, %71 kendisini tanıma konusunda bilgi ve beceri sahibi olmak istediklerini belirtmişlerdir. PDR büro Amirliği personeli ve akademi yönetimi ile yapılan görüşmelerde de benzer beklentiler dile getirilmiştir.

Özetle Polis Akademisi KGRP politikası belirlenirken bilgi toplumunun talep ettiği insan kaynaklarının sahip olması istenilen meta yeterlikler, gelişimsel rehberlik modelinin nihai amacı olan yaşam kariyeri gelişimini destekleme he-

defi, emniyet teşkilatı mensuplarının yaşadığı güçlükler, Polis Akademisinin misyonu ile öğrencilerinin ve personelin beklentileri göz önünde bulundurulmuştur. Bu kriterlere dayalı olarak belirlenen KGRP politikası temel alınarak, tasarım sürecinin ikinci aşaması olan tasarlama aşamasında KGRP'nin üç ögesi (içerik, örgütsel yapı ve kaynaklar) belirlenmiştir. Bu üç ana ögenin özeti Türkçe ve İngilizce olarak Polis Akademisinin web sayfasından yayımlanmıştır. (Bakınız Ek-1)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişimsel rehberlik modelinde eğitim kurumunun yapı ve ihtiyacına göre tasarlanan KGRP de, öncelikle politikasının belirlenmiş olması gerekmektedir. Proje kapsamında geliştirilen Polis Akademisi KGRP için öncelikle politikası belirlenmiş, PDR büro amirliğinin çalışmaları bu doğrultuda yönlendirilmiştir.

Yirmi birinci yüzyıl üniversiteleri bilgi toplumunun insan kaynaklarını yetiştirmekte önemli bir konumda bulunmaktadır. Üniversitelerin bu misyonunu yerine getirirken öğretim programları ile birlikte, gelişimsel odaklı PDR hizmetlerine de gereksinimi vardır. Üniversitelerimizde PDR hizmetleri gelişimsel odaklı yürütülmeli ve misyonlarına göre de KGRP politikasının geliştirilmesine özen gösterilmelidir. Ulusal düzeyde Yüksek Öğretim Kurulu üniversitelerin PDR merkezlerinin politikalarını belirlemede sorumluluk üstlenebilir. Ayrıca Türk PDR Derneği tarafından da K-16 düzeyinde, okul PDR hizmetleri politikası belirlenebilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. ve Yıldız, M. (2000). Poliste Stres Yönetimi. *Yirmibirinci Yüzyılda Polis: Temel Sorunlar-Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Sibel Matbaası.
- Çam, S., ve Çakır, İ. (2008). Polislerin İş Stresi Algısının Kişisel ve Göreve Bağlı Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10, 3, 21-40.
- Çakır, İ. (2006). Polislerin İş Stresi ve Bazı Değişkenlere Göre Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Doğan, S. (1998). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberlik kimliği: Gelişmeler ve sorunlar. *Milli Eğitim*, 139, 69-76.
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2000). Stres Taraması Sonuç Raporu. Eğitim Daire Başkanlığı, Ankara.
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2009). Genel Hizmet Polisi Meslek Standartları. Eğitim Daire Başkanlığı, Ankara.
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2012). Stres Taraması Sonuç Raporu. Eğitim Daire Başkanlığı, Ankara.
- Erkan, S.(1995a). Rehberlik programlarının geliştirilmesi. *G.U. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 86-91.
- Erkan, S.(1995b). Kapsamlı rehberlik programları. *Milli Eğitim*, 128, 39-44.
- Erkan, S. (2001). *Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Hazırlanması*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Feller, R.W. (2003). Aligning school counseling, the changing workplace, and career development assumptions- Special issues: Career development and the changing workplace. *Professional School Counseling*, 6, 262-270.
- Guichard, J. (2001). A century of career education: Review and perspectives. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 1, 155-176.
- Gysbers, N.C. (1997). A model comprehensive guidance program. Editör N.C. Gysbers ve P. Henderson, *Comprehensive Guidance Programs That Work II*. (s.1-24). Greenbora, NC: ERIC/CASS publications.
- Gysbers, N.C., Lapan, R.T., and Jones, B.A. (2000). School Board Policies for Guidance and Counseling: A Call to Action, *Professional School Counseling*, 3, 5, 349-355.
- Gysbers, N.C. and Henderson, P. (2012). *Developing and Managing Your School Guidance and counseling Program*. Firth Edition. ACA 5999 Stevenson Avenue Alexandria, VA 22304.
- Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik*. Anı Yayıncılık, Ankara, (2004).

- Kutlu, R., Çivi, S. ve Karaoğlu, O. (2009). Polis Memurlarında Yaşam Kalitesi ve Depresyonun Değerlendirmesi. *Tıp Bilimleri Dergisi*. 29, 1, 8-15.
- Külahoğlu, Ş. (2001). *Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Geliştirilmesi*. Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2000). *Orta Öğretim Kurumları Sınıf Öğretmenleri İçin 9,10,11 Sınıf Rehberlik Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Myrick, R.D. (1997). *Developmental Guidance and Counseling: A Practical Approach*. Third edition, Minneapolis: Educational Media Corporation.
- Nazlı, S. (2006). Comprehensive Guidance and Counselling Programme Practices in Turkey, *Mediterranean Journal of Educational Studies*, 11, 1, 83-101.
- Nazlı, S. (2016). *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programları*. 6. Baskı, Anı Yayınları, Ankara.
- Şanlı, S. ve Akbaş, T. (2008). Adana İlinde Çalışan Polislerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*. 10, 2, 1-24.
- Şanlı, S. ve Akbaş, T. (2009). Adana İlinde Çalışan Polislerin İş Doyumu Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*. 11, 2, 73-86.
- Tang, M. (2003). Career counseling in the future: Constructing, collaborating, advocating- Career counseling in the next decade. *Career Development Quarterly*, 52, 61-69.
- Taşdöven, H. (2005). Polislerin Tükenmişlik Düzeylerinin Çalıştıkları Birimler Açısından İncelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*. 7, 3, 43-58.

Extended Summary

Subject changes, which take place in many countries due to the effect of having a global economy, influenced the Turkish educational system similar to the changes in other countries. Primarily beginning in the 1990s, a discussion took place in Turkey regarding the education of technology-friendly, problem solving, the ability to make autonomous decisions, and internationally competitive employees who were capable of producing high quality goods and services. This led to a re-structuring process in the Turkish educational system being initiated on a large scale (Nazlı, 2016; Yeşilyaprak, 2013).

Theoretical Foundation:

Developmental guidance model, is a model emerged with the efforts of reconstructing educational institutions in accordance with the necessities of Information Age. It is an organization model especially designed for educational institutions and it performs planned and systematical applications to support whole students' life career developments from kindergarten. It is called Comprehensive Developmental Guidance and Psychological Counseling Program (CDGP) for these applications, which are developed in educational institutions and based on developmental guidance model (Nazlı, 2016). CDGP is implemented in schools with three main components (content, organizational framework, resources), five phases of designing process according to the system approach (planning, designing, implementation, evaluation, improvement) and six main interventions (classroom guidance, individual-group counseling, consultation, coordination and peer helping). Developmental guidance model is a program focused model. In the first place, policy is determined in this program we called CDGP. This policy shapes all applications, directs psychological counselors' works and defines priorities (Gysbers & Henderson, 2012).

Purpose and Significance of the Study:

In this study, it is going to be shared that which criteria are taken into consideration and how the policy is determined in CDGP, which is being implemented for two years in the Police Academy within a TUBITAK project. In connection with the "flexibility" principal of developmental guidance model, CDGP is designed according to educational institutions' structure and students' needs. The purpose of this study is to explain, what is the policy of CDGP designed for Police Academy, and how it is determined, with giving examples from the works in project.

Policy is, any plan and action process adjusted by government, political party, work organization etc. It is adjusted for defining and influencing decisions, actions and other subjects. Every institutions define their own educational policy to influence decisions and actions. Guidance and Psychological Counseling services also need to define and declare its own policy.

According to Gysbers, Lapan and Jones (2000), the questions “what”, “why”, and “who” must be taken as a basis in defining CDGP policy. Within the scope of these criteria policy must be expressed in a way of explaining what is CDGP “what”, why it is important “why”, and who will implement it “who”.

CDGP’s policy, which is being implemented for the last two years in the Police Academy Guidance and Psychological Department, have been defined according to criteria “what”, “why” and “who”. Additionally, these criteria have taken into consideration while defining CDGP policy:

- New values and demands of 21. Century Information Society
- Main purpose of developmental guidance model
- Problems of Police officers
- Mission and vision of Turkish National Police Academy
- Needs and expectations of Police Academy students

Under the guidance of Police Academy CDGP Policy, three main components (content, organizational framework and resources) of CDGP have been defined, and six main interventions’ (psychoeducation, classroom guidance, school-wide activities, peer helping, consultation and coordination) programs have been prepared and implemented. In the two years process of project, CDGP Policy has been directing all works.

Conclusion and Suggestions:

According to the structure of Police Academy and needs of students policy has been defined primarily in the designing process of CDGP, and it has been tested and revised along two years. 21. Century Universities have to prepare their human resources for life not only with their instructional programs, but also with their CDGP based Guidance and Psychological Counseling services.

EK
POLİS AKADEMİSİ
KAPSAMLI GELİŞİMSEL REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA
PROGRAMI

GENEL AMACIMIZ

Polis Akademisi'nde yürütülmekte olan Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı (KGRP), öğrencilerimizin ihtiyaçlarına ve gelişim özelliklerine göre tasarlanmıştır. KGRP, öğrencilerimize kişisel-sosyal, eğitsel ve kariyer gelişim alanlarında çeşitli yaşam becerileri kazandırmayı amaçlar. KGRP dört program ögesi ile hizmet verecek şekilde tasarlanmıştır. Bunlar: Rehberlik müfredatı, bireysel planlama, müdahale servisleri ve sistem desteği. Gelişimsel ve önleyici özelliği olan KGRP'mız, psikolojik danışmanlarımız ve akademi rehberlikle ilgili diğer personel tarafından geniş katılımı yürütülür.

KGRP'mızın nihai amacı öğrencilerimizin **yaşam kariyeri gelişimlerini** desteklemektir. KGRP ile bütün öğrencilerimizin yaşamlarındaki çeşitli rollerine, yaşam olaylarına ve yaşam alanlarına hazırlanması hedeflenmektedir. Diğer bir ifade ile KGRP'mızın genel amacı insana, topluma ve Dünya'ya duyarlı, 21.yy Bilgi Çağı'nda mesleğinin yeni paradigmasını kavramış, hümanist ve varoluşsal yaşam felsefesini benimsemiş; kendi potansiyellerini tanıyan, öz-saygısı gelişmiş, sosyal becerileri güçlü, psikolojik iyilik halini güçlendirme yollarını bilen emniyet amirlerinin yetiştirilmesine destek olmaktır.

KGRP ile Polis Akademisi öğrencileri;

- Kendilerini daha iyi tanıyacak,
- Özgüvenleri artacak,
- Arkadaşları, amirleri ve toplumla etkili iletişim kurabilecek,
- Karar verme-problem çözme becerileri gelişecek,
- Kendilerine yaşam felsefesi oluşturabilecek,
- Stresle baş etme yollarını öğrenecek,
- Yaşam kariyeri yönetim becerileri gelişecek,
- Akademik başarılarını artırma yollarını kazanacak,
- Kendisine, ailesine, mesleğine, ülkesine ve Dünya'ya karşı sorumluluklarının bilincinde olacak şekilde yetiştirilirler.

YETERLİLİKLERİMİZ

Polis Akademisi öğrencileri üç gelişim alanında aşağıdaki yeterlilikleri kazanacaklardır:

Kişisel-Sosyal Gelişim:

1. Kendi potansiyellerini, yegâne özelliklerini benimseyecek ve geliştirecek bir anlayış geliştirirler.
2. Kendilerini ve başkalarını tanımaya, kişisel gelişimlerini sürdürmeye ve psikolojik sağlamlık düzeylerini artırmaya yardımcı olacak bilgi, beceri ve tutumları geliştirirler.
3. Kendilerine, ailesine, ülkesine ve dünyaya karşı rol ve sorumluluklarının bilincinde, bir emniyet amiri olarak kendisinden beklenen sorumlu, verimli ve üretken bir anlayış ve tutum benimserler.
4. Fiziksel, zihinsel ve psikolojik sağlığa yardımcı olacak beceriler geliştirir ve psikolojik iyilik halini korumaya yönelik tutum benimserler.
5. Akranları, meslektaşları, amirleri ve uluslararası meslektaşları ile etkili iletişim kurma becerisi geliştirirler.

Akademik Gelişim:

6. Akademide ve yaşamlarında öğrenmelerine katkı sağlayacak bilgi, beceri ve tutumlara sahip olurlar.
7. Öğrenmenin önemini fark eder ve kendi öğrenme stillerine uygun etkili çalışma becerileri geliştirirler.
8. Kendi potansiyellerine uygun master/doktora programlarına girmelerine yardımcı olacak bilgi, beceri ve tutumları geliştirirler.
9. Akademik başarı ile çalışma hayatı, sosyal yaşam ve toplum ilişkilerini kavrar ve kariyer planlarını eyleme geçirmek için öz-düzenleme ve öz-yeterlik becerileri geliştirirler.
10. Yaşam boyu öğrenmeye karşı olumlu bir tutum benimser, bunun kişisel ve mesleki gelişimlerinin bir parçası olarak değerlendirirler.

Kariyer Gelişimi:

11. Emniyet amirinin olarak yaşam biçimleri, yaşam rolleri, yaşam mekânları ve yaşam olaylarının birbirleri ile etkileşimini kavrayacak bilgi, beceri ve tutumlara sahip olurlar.
12. Emniyet amiri olarak gelecekle ilgili yaşam olaylarını tahmin edebilir ve kendilerini bu konulara hazırlamak için gereken bilgi, beceri ve tutumlara sahip olurlar.
13. Kendi potansiyeli, eğitim yaşantısı ve çalışma dünyası arasındaki ilişkiyi kavrar, gelecekteki yaşam biçimini planlamak için kariyer yönetim becerileri geliştirirler.

14. Aile ve evlilik yaşamı ile sosyal yaşam etkileşimini kavrar, kendi beklentilerine uygun aile ve sosyal yaşam alanı geliştirecek beceriler geliştirirler.
15. Karar verme-problem çözme süreci ile kendi sorumlulukları arasındaki ilişkiyi kavramış, şu anki seçimlerinin gelecekteki evlilik, aile, sosyal ve meslek yaşamlarını nasıl etkilediğini öngörecektir bilgi, beceri ve tutumlara sahip olurlar.

GEREKÇELERİMİZ

21. yüzyıl Bilgi Toplumu, toplumsal yapımızı ve tüm kurumları etkilemektedir. Bilgi toplumunda önemli olan 'bilgi' olup, en önemli kaynak 'insan'dır. Bu çağda bilgiyi farklı, yaratıcı tarzda sunabilen, hızlı bir şekilde kendisini yenileyebilen, bilişim teknolojilerine ayak uydurabilen bireylere talebi artırmıştır. Eğitim sistemi kendisini tanıyan, eleştirel düşünen, yaratıcı, işbirliği ve ekip çalışmalarına yatkın, karar verme ve problem çözme becerilerine sahip bireyler yetiştirecek şekilde yeniden yapılanmak durumundadır. Bilgi toplumunda K-16 düzeyde eğitim kurumları, öğrencilere iki alanda beceri kazandırmaya çalışmaktadır. Bunlar öğretim programları ile "akademik beceriler" ve gelişimsel odaklı Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) hizmetleri ile "yaşam becerileri"dir.

Toplumdaki hızlı değişim, öğrencilerin gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Kompleks bir toplumda, yetişkin hayatına hazırlanan gençleri birçok problem beklemektedir. KGRP öğrencilerin yüz yüze kaldıkları ve kalacakları olası problemlerinde, onları desteklemek ve yardımcı olmak için çaba gösterir. Eğitim yolu ile ulaşmak istediğimiz ana amacımız, Polis Akademisi öğrencilerimizin başarılı kimlik kazanmalarına destek olmak, onları emniyet teşkilatının saygın bir mensubu ve toplumumuzun sağlıklı bir üyesi olarak hazırlamaktır. Gelişimsel anlayışa sahip PDR hizmetleri öğrencilere kendini tanıma ve kabul etme, etkili iletişim becerileri, karar verme-problem çözme becerileri, yaşam felsefesi geliştirme, kariyer yönetim becerileri, öz-düzenleme ve öz-yeterlik becerileri, stresle baş etme ve öfke kontrolü, sorumluluk bilinci vb. kazandırmaya odaklanmıştır.

Bilgi Toplumunda, öğrencilerin her yönüyle sağlıklı olarak gelişmesi ve toplum hayatına atılması yalnızca öğretim etkinlikleri ile gerçekleştirilemez. Bunu, öğretim programları ve KGRP'nin birlikte uygulandığı bir eğitim programı ile başarabiliriz. Özellikle sürekli insanlarla ilişki kuran, suçun hızla arttığı ortamda asayiş ve huzuru sağlamaya çalışan; aktif silahlı görev, düzensiz çalışma saatleri, nöbet ve veriyen sistemleri, her türlü suç olgusu ve suçlularla iç içe olma koşullarında çalışma durumunda olan emniyet mensuplarının yetiştirilmesinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin önemi kaçınılmazdır. KGRP öğrencilerimize çeşitli yaşam becerileri kazandırarak, onların sağlıklı ve

mutlu olarak hayatın tüm boyutlarına (evlilik, aile, sosyal ve mesleki) hazırlanmalarına yardımcı olmaya çalışmaktadır.

İLKELERİMİZ

- KGRP’MIZ tüm öğrencilerimize hizmet sunar.
- KGRP’MIZ öğrencilerimizin gelişim dönemlerine ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir.
- KGRP’MIZ öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun yeterliklere ve ölçülebilir kazanımlara göre tasarlanmıştır.
- KGRP’MIZ öğrencilere kişisel-sosyal gelişim, eğitsel gelişim, kariyer gelişimi alanlarında yeterlikler kazandırmayı amaçlar.
- KGRP’MIZ gelişimsel olduğu kadar önleyici ve tedavi edici hizmet sunar.
- KGRP’MIZ Polis Akademisi’nin yapısı ve misyonu dikkate alınarak tasarlanmıştır.
- KGRP’MIZIN yürütülmesinde asıl sorumluluk bu alanda eğitim almış psikolojik danışmanlara aittir.
- KGRP’MIZIN yürütülmesinde Polis Akademisi PDR personeli destekler ve yardımcı olur.
- KGRP’MIZ sistematik olarak planlama, tasarlama, uygulama, değerlendirme ve geliştirme aşamaları ile sürekli güçlendirilir.
- KGRP’MIZ akademimizin eğitim misyonunun bütünleyici bir parçasıdır.
- KGRP’MIZ üç ana ögesi ile (içerik, örgütsel yapı ve kaynaklar) bağımsız bir programdır.

PROGRAM MÜDAHALELERİMİZ

Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik Programımız (KGRP) dört ana program ögesi ile hizmet sunacak şekilde tasarlanmıştır:

1) Rehberlik Müfredatı: Burada iki türlü müdahale yer almaktadır:

- * **Sınıf rehberliği:** Birinci sınıflarımızda haftada bir ders saati sınıf rehberliği etkinlikleri yürütülecektir. Sınıf rehberliği programı ile öğrencilerimize planlı, programlı olarak çeşitli yaşam becerileri (mesleki uyum, kendini tanıma, etkili iletişim, etkili öğrenme, stres ve öfke yönetimi) verilecektir.
- * **Okul kapsamlı etkinlikler:** Akademideki tüm öğrencilerimize ‘yaşam sohbetleri’ adı ile çeşitli konularda (liderlik, kendini tanıma, iletişim, karar verme-problem çözme, evlilik ve aile hayatı, mesleki uyum) konferanslar düzenlenecektir.

- 2) **Bireysel Planlama:** Öğrencilerimizle bire bir ve küçük gruplar halinde, onların kendilerine uygun eğitsel ve kariyer planı yapmalarında destek olduğumuz program ögesidir.
- 3) **Müdahale Servisleri:** Öğrencilerimizin kişisel-sosyal gelişimlerine ve gelişimsel problemlerini çözmelerinde onlara yardımcı olduğumuz program öğemizdir. Müdahale servislerinde aşağıdaki hizmetler yürütülmektedir:
- * **Bireysel psikolojik danışma:** İhtiyacı olan öğrencilerimizle bire-bir terapötik etkileşim kurarak verdiğimiz psikolojik danışma hizmettir.
 - * **Gelişimsel odaklı grupla psikolojik danışma/psiko-eğitim:** Küçük gruplar halinde öğrencilerin kişisel- sosyal, akademik ve kariyer gelişimlerine destek olmak için yaptığımız müdahalelerdir.
 - * **Sistem Desteği:** Sistem desteği yukarıda belirttiğimiz üç program ögesinin aktivitelerini desteklemek ve güçlendirmek için yaptığımız aktivitelerden oluşur. Bunlar:
 - * **Araştırma ve geliştirme:** KGRP'mızın değerlendirilmesi, izleme çalışmaları, geliştirme çalışmaları, güncelleştirilmesi vb. gibi çalışmalarımızdır.
 - * **Profesyonel gelişim:** Psikolojik danışmanlarımızın mesleki bilgi ve becerilerini düzenli olarak geliştirmek için yaptıkları çalışmaları kapsar.
 - * **Ekip ve çalışma grupları:** KGRP'mızın etkiliği için PDR büro amirliğimizin kendi içinde ve kurumdaki diğer çalışma grupları ile yaptıkları ekip çalışmalarını içerir.
 - * **Program yönetimi:** KGRP'mızı destekleyecek gerekli görevleri plânlama ve yönetme çalışmalarını içerir.
 - * **Akran yardımcılığı:** KGRP'mızı desteklemek ve akranlarına yardımcı olmak için oluşturulan akran yardımcılığı ekibinin çalışmalarını içerir.

PDR büro amirliğimiz haftada 40 saat hizmet sunmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz program öğelerine ayırdığımız zaman:

Rehberlik Müfredatı	%15
Bireysel Planlama	%20
Müdahale Servisleri	%40
Sistem Desteği	%25

POLICE ACADEMY

COMPREHENSIVE DEVELOPMENTAL GUIDANCE AND PSYCHOLOGICAL COUNSELING PROGRAM

MAIN PURPOSE

Comprehensive Developmental Guidance and Psychological Counseling Program (CDGP), being carried out in the Police Academy, is designed for developmental needs and characteristics of our students. The CDGP aims to gain life skills to our students in personal-social, academic, and career development areas. The CDGP is designed to serve with four components of program. These are guidance curriculum, individual planning, intervention services and system support. Our CDGP, having features of developmental and preventive, is carried out by our psychological counselors and other staff related to counseling in academy with high level of coordination.

Our CDGP's ultimate purpose is to support the life career development of our students. With CDGP, it's aimed that all our students get ready for their different life roles, life spaces and life events. In other words, CDGP's main purpose is, to support training of chief police officers who are expected to be sensitive to human, society and world, be able to comprehend new paradigms of 21. Century about their profession, interiorized humanistic and existential philosophy of life, know their own potential and know how to strengthen their psychological well-being and have good social skills and self-respect.

With CDGP, the students of Police Academy will;

- Know themselves better
- Have greater self-confidence
- Communicate better with their friends, superiors and society
- Develop problem-solving and decision-making skills
- Create their own philosophy of life
- Learn how to cope with stress
- Develop life career management skills
- Learn ways of improving academic success
- Gain sense of responsibility over himself/herself, his/her family, profession, country and world.

COMPETENCIES

The students of Police Academy will gain competencies in three areas of development which are given below:

Personal/Social Development

- 1- They develop an understanding about interiorizing and developing their potential and unique characteristics.
- 2- They develop knowledge, skills and attitudes may help knowing themselves and others, continuing personal development and strengthening their resiliency.
- 3- They internalize productive attitude and understanding with the consciousness about roles and responsibilities for themselves, their families and countries, and the world which is expected from a chief police officer.
- 4- They improve skills that will help for physical, mental, and psychological health and they develop an attitude to preserve their psychological well-being.
- 5- They develop effective communication skills with their peers, colleagues, superiors, and international colleagues.

Academic Development

- 6- They have knowledge, skills, and attitudes that will help their learning in academy and life.
- 7- They realize importance of learning and they develop effective studying skills appropriate for their learning styles.
- 8- They develop knowledge, skills, and attitudes that will help them to enter master/doctorate programs which are suitable for their potentials.
- 9- They comprehend relationships between academic success and working life, social life, and community relations and develop self-regulation and self-efficacy skills for actualizing their career plans.
- 10- They take a positive attitude about lifelong learning, and consider this as a part of their personal and career development.

Career Development

- 11- They have knowledge, skill, and attitude to comprehend the interaction between the life style, life roles, life places and life events of chief police officers.

- 12- They can estimate life events about the future as a chief police officer, and have knowledge, skill, and attitude to prepare themselves for these situations.
- 13- They comprehend the relation between their own potential, educational experience and working life, and develop career management skills to plan their future life style.
- 14- They comprehend interaction between family-marriage life and social life, and they develop skills to expand family and social life space which fits into their expectations.
- 15- They comprehend the relation between decision-making, problem-solving process, and their responsibilities; and have knowledge, skill, and attitude to predict how their current choices affect future marriage, family, social, and career life.

RATIONALE

21st Century Information Society affects our social structure and all institutions. In Information society the important is “information” and the most important resource is “human”. It is requested in this era that people be able to present information in a different and creative way, can renovate rapidly, can keep up with the information technologies. Educational system must be reconstructed to raise individuals who know themselves, have critical thinking, are creative, cooperative and have decision-making and problem-solving skills. In Information Society K-16 level educational institutions try to make gain two different area of skills to their students. These are “academic skills” with curriculum and “life skills” with development oriented Guidance and Psychological Counseling services.

Rapid changes in society influence negatively students’ developments. In a complex society, young people can experience many problems in process of get ready for adult life. The CDGP strives for support and help students when they confronted or likely confront possible problems. Our main aim we want to reach by way of education is to support Police Academy students for gaining successful identity development, and prepare them as a respectful member of Turkish National Police and a healthy member of our society. Development oriented Guidance and Psychological Counseling services focused to enable students accepting themselves and know themselves better, developing effective communication, decision-making and problem-solving skills and philosophy of life, developing career management skills, self-regulation and self- efficacy, coping with stress and anger management, and a sense of responsibility.

In information society, the development of students as healthy in all aspects and throwing into community life are not achieved only with educational activities. We can achieve this with an educational program combined with curriculum and the CDGP together. Guidance and Psychological Counseling Services is indispensable especially in raising national police members who always interact with people, try to maintain peace and public safety in a place with increasing crime rates, have irregular work hours, turn of duty and shift always, and have workplace involves every sort of crime and criminals. The CDGP is trying to help our students in preparing to all aspects of life (marriage, family, social, and career) as happy and healthy by gaining them several life skills.

PRINCIPLES

- Our CDGP provides services for all of our students.
- Our CDGP is designed for our students' developmental stages and needs.
- Our CDGP is designed in accordance with appropriate contents for developmental stages and measurable attainments.
- Our CDGP aims to gain students competencies in personal/social, academic, and career development areas.
- Our CDGP is developmental and as well as preventive and therapeutic.
- Our CDGP is designed considering structure and mission of the Police Academy.
- The main responsibility in carrying out the CDGP is belong to Psychological Counselors who have training in this field.
- Police Academy Faculty of Security Sciences Guidance staff help and support, in carrying out CDGP.
- Our CDGP is reinforced constantly with planning, designing, implementation, and evaluation phases systematically.
- Our CDGP is an integral part of our academy's educational mission.
- Our CDGP is an independent program with three components (content, organizational framework, and resources).

PROGRAM INTEVENTIONS

Our Comprehensive Developmental Guidance and Counseling Program (CDGP) is designed to provide services with four main program components:

1) Guidance Curriculum: There are two types of interventions here:

- **Classroom guidance:** In our first grades, classroom guidance activities will be carried out one session in a week. With this classroom guidance program, several life skills (vocational adjustment, self-knowledge, effective communication, effective learning, stress and anger management) will be given to the students in a particular plan.
- **School-wide activities:** Conferences will be arranged under the name of “Life Conversations” in various subjects (leadership, self-knowledge, communication, decision-making and problem-solving, marriage and family life, vocational adjustment) to the all students in the academy.

2) Individual Planning: It is a program component that we support them to make academic and career plans fit into themselves in small groups and one-to-one.

3) Responsive Services: It is a program component that we help our students in their personal/social development and solving their developmental problems. In this component these service is available for students:

- **Individual psychological counseling:** It is a psychological counseling service as a one-to-one therapeutic interaction that we give students who need it.
- **Development oriented group counseling/psychoeducation:** It is interventions that we make in small groups, in order to support their personal/social, academic, and career developments.

4) System Support: System support consists of activities we do which assist and strengthen three program activities mentioned above. These are:

- **Research and development:** Works such as evaluating the CDGP, follow-up studies, research and development works, updating etc.
- **Professional development:** It involves works done by psychological counselors to develop their vocational skills and knowledge.
- **Team and working groups:** It involves group works done by the Department of Guidance and Psychological Counseling in itself and with other working groups in the academy for effectiveness of the CDGP.

- **Program management:** It involves works of planning and managing necessary tasks to support our CDGP.
- **Peer helping:** It involves the works of peer helpers constituted for support our CDGP and helps their peers.

Guidance and Psychological Counseling Department provide services 40 hours in a week. If it's divided for program components given above:

Guidance Curriculum	15%
Individual Planning	20%
Responsive Services	40%
System Support	25%

TÜRKİYE TARIMINDA YAŞANAN SORUNLAR VE ALTERNATİF TARIMSAL ÜRETİM ANLAYIŞLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Current Problems of Agricultural Production in Turkey and The Alternative Approachs to Agricultural Production

Gönderim Tarihi: 06.05.2016

Kabul Tarihi: 15.06.2016

Abdurrahman ÖZKAN*

Öz: Türkiye’de çok boyutlu toplumsal değişim ve dönüşüme bağlı olarak tarımsal üretimin sorunları da her dönem değişmektedir. Bu değişim ve dönüşümler için 1950’lerden başlayarak, 1960, 1980 ve 1990’ların Türkiye tarımı için önemli dönüm noktaları olduğu kabul edilmektedir. 1950’li yıllarda tarımsal üretimde başlayan makineleşme, 1960’lardan 1980’e kadar sürdürülen ithal ikameci ve sübvansiyon politikaların uygulanması ve bu tarihten sonra liberal politikalar çerçevesinde Türkiye tarımının yabancı yatırımcılara açılması, tarımsal sektörde önemli sorunları da beraberinde getirdi. Bu çalışmada, kırsal kesimin gittikçe yoksullaşması ve işsiz kalması, üretimin her aşamasında yabancı firmaların baskın etkileri ile yaşanan bağımlılık ilişkileri ve ileri endüstriyel üretim teknolojilerinin doğa ve insan sağlığı üzerindeki yıkıcı etkileri değerlendirilmiş olup, mevcut tarım politikaları ve konvansiyonel (yaygın) tarımsal üretimin sürdürülemez duruma geldiğinden hareketle bazı alternatifler çözümler değerlendirilmiştir. Değerlendirilen bu alternatif çözümler, doğal tarım (Fukuoka tarımı) ve kapitalist sistemin değiştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Tarımı, Konvansiyonel Tarım, Doğal Tarım (Fukuoka Tarımı).

Abstract: The problems of agricultural production in Turkey vary by multidimensional social changes and transformations in different periods. It is considered that the changes and transformations in the 1950s, 1960s, 1980s and 1990s are very important milestones for Turkish agriculture. The effects of mechanization in agricultural production in the 1950s, and after the policies depending on import substitution and subsidies that implemented from 1960s to 1980s, the opening of the Turkish agriculture to foreign investment caused serious problems in agriculture sector. In this paper, firstly, it will be assessed the growing poverty and unemployment in rural areas, the dependency relationships experienced with the dominant effects of foreign companies at every stage of production and the devastating effects of advanced industrial production technologies on the nature and human health, and then it is aimed to offer some alternative solutions because of unsustainable of the

* Öğr. Gör., Balıkesir Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Sosyoloji Bölümü, Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Doktora Öğrencisi, e-posta: azkan01@gmail.com

existing agricultural policies and conventional (common) production. These alternatives are natural agriculture (Fukuoka agriculture) and changing capitalist system.

Keywords: Agriculture in Turkey, Conventional Agriculture, Natural Agriculture (Fukuoka's Agriculture).

GİRİŞ

Bir yaşam mekânı olarak, üretimi, kültürü ve demografik bileşenlerin toplamı olarak biline gelen anlamıyla köy önemli oranda anlam kaybına uğramış durumdadır. Özellikle kırsal alandaki üretici-üretim ve pazarlama ilişkileri bağlamında yaşanan değişim ve dönüşümler, köyü ve kırsal alanları bildiğimiz anlamından farklı sebeplerle gündeme getirmektedir. Şehirleşen bir dünyada, köy hayatı kalsın ya da kalmayın, tarımsal üretimin insan hayatındaki yeri sebebiyle her zaman var olacağı, bir şekilde yapılacağı söylenebilir. Ne var ki, günümüzde tarımla ilgili politikalar ve tarımsal üretim konusu, köyü/köylülüğü aşan bir düzeyde ve çoğunlukla köyü dışarıda bırakan bir konu olarak tartışılmaktadır. Buna karşın, kentli nüfus açısından da tarımsal üretim süreçleri ile ilgili sorunlar ve politikalar yerine, popülerleşen yemek programları, diyet tarifleri ve organik ürün seçimleri-tercihleri, bu ürünlerin nerelerde bulunabildiği vs. çoğunlukla gündemi işgal etmektedir. Ancak tartışmaların odağında, tarım politikaları, üretici sorunları ve endüstriyel tarımsal üretimin, tarım alanları, insan ve diğer canlılar için yarattığı sorunlar ve riskler bulunmaktadır. Günümüzde kimyasallarla desteklenen tarımsal üretimin insan sağlığı üzerindeki bilinen ve muhtemel etkileri üzerine gittikçe artan tartışmalarla beraber, tarım kimyasallarının kullanılmadığı, daha sağlıklı olduğu düşünülen organik ya da doğal tarıma olan talep de artmaktadır. Hangi eğilimin uzun vadede daha yaygın olacağını şimdiden kestirmek mümkün olmayabilir, ancak, standardize edilmiş tohumluk ve kimyasalların kullanıldığı endüstriyel tarımın gittikçe daha ileri teknolojilerle ve yaygın bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Diğer yandan endüstriyel tarımın tarımsal alanlar, gıda ve insan sağlığına olumsuz etkileri, uzun vadede kimyasalların tarımdaki kullanımına geniş çaplı bir tepki doğuracağı beklenebilir.

Tarım ürünlerinin insan beslenmesindeki yeri inkâr edilmeyecek bir önemdedir. Bununla beraber, tarım sektöründe istihdam ve tarımın GSMH içindeki payı ise diğer sektörlerle göre gittikçe düşmektedir. Ancak günümüzde tarım ürünlerinin yetiştirilmesi, pazarlanması ve tüketilmesi gittikçe artan stratejik bir konuma yerleşmiştir. Tarımın insan yaşamı için vazgeçilmez olması, tarımın, ekonomik ve siyasal bir baskı aracı olarak kullanılma potansiyeli dolay-

sıyladır. Türkiye ise günümüzde birçok üründe iç talebi karşılayamaz duruma gelmekle beraber, hala önemli bir tarımsal üretim potansiyeline sahiptir. Bununla beraber, tarımsal politikalarda uluslararası kurumların ve Çok Uluslu Şirketlerin tutumları ve yeni ziraat kültürü birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de tarım politikalarında yönlendirici olmaktadır. Bu çalışmada, modern tarımın olumsuz sonuçlarına rağmen, Dünya Bankası, IMF ve çokuluslu şirketlerin modern tarımı dayatmaları ve bunun günümüzdeki yansımalarının Türkiye özelinde bir tasviri yapılmış olup bazı öneriler değerlendirilmiştir. Mevcut tarımsal üretim biçimi ve kapitalist sektörel ilişkilere alternatif olarak, Japon tarım uzmanı Masanobu Fukuoka’nın geliştirdiği doğal tarım yöntemi ve Immanuel Wallerstein’in düşünceleri bağlamında, kapitalist sistemin değiştirilmesi, söz konusu edilen Türkiye’nin güncel tarım sorunların çözümü amacıyla değerlendirilmiştir. Tarımdaki sorunlarla ilişkili olarak köyden kente göç süreci ve ilgili sorunlar konu dışı bırakılmıştır.

1980 ÖNCESİ EGEMEN TARIMSAL ÜRETİM

1950’lere kadar, Türkiye tarımı, Ege Bölgesinin kıyı kesimleri ve Çukurova’nın daha çok belirli ürünler üzerinden dış piyasalarla ilişkileri dışında, Türkiye’nin diğer bölgelerdeki tarımsal üretimin veriminin düşüklüğü, pazarlara ulaşmada ulaşım olanaklarının yetersizliği gibi sebeplerle, piyasalardan kopuk, geçimlik üretime dayalı kalmıştır. 1950’lerde başlayan yeni tarımsal politikalar kapitalizmin Türkiye tarımına etkilerini hızlandırmıştır. Bu yıllarda tarımda makineleşmenin giderek yaygınlaşmasıyla beraber, tarım alanları genişletilmiş, sulanan araziler arttırılmış, bunların sonucunda önemli oranlarda bir üretim artışı sağlanmıştır. Karayolları ağının gelişmesiyle beraber, artan üretimin pazarlara ulaşımında da bir hareketlilik söz konusu olmuştur. Küçük mülk sahipleri, geçimlik üretimden kısmi de olsa sermaye biriktirebilen üreticiler düzeyine gelerek, piyasanın genelleşmiş meta üretimine eklemlendiler. Bunların içinden küçük meta üreticisi iken büyük toprak sahibi olanlar, ücretli emek istihdamı yaratarak kapitalist meta üretimine geçtiler ve daha iyi şartlarda sermaye piyasasında var oldular. Ancak, bunlar, daha çok Ege ve Çukurova’nın verimli ovalarında olup, küçük meta üreticilerine göre sayıları oldukça az ve genel olarak kırsal üreticileri temsil etmekten uzaktır. Kırsal alanda hâkim olan üretici tipi, küçük meta üreticisi olan köylülerdi. (Teoman, 2001: 42-45)

1980 öncesi tarımsal alanların mülk sahiplerinin işletmesi dışında ortakçılık ve kiracılık işletme biçimleri de önemli bir paya sahiptiler. 1963 ve 1970 tarım sayımlarına göre ortakçı ve kiracı olan işletmeler, toplam arazinin %14,7’ünü, ekilen arazinin ise %10,2’sini işletmekteydiler. Boratav’ın da belirttiği gibi, az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de bu dönemde oldukça yaygın

olan kiracılık, ortakçılık ve ağalık biçimindeki ilişki sürekli sömürü ilişkisi doğurmamış, ancak, piyasa için üretim söz konusu olsa da ortaya çıkan üretim ilişkisi küçük meta üretimi olmuştur (Boratav,1980: 19-24) Köy-dışı piyasalar için üretime geçilip endüstriyel işletmelerle ilişkiye geçildiği ve bu ilişkinin tarımla sanayi, köyle kent arasındaki toplumsal işbölümünü doğurduğu andan itibaren, “tüccar sermayesinin artığa el koyan veya artığı paylaşan bir kategori olarak ortaya çıkmasının nesnel koşulları da doğmuş olur” (Boratav, 1980: 26-27). Bu koşullar, küçük meta üreticisi, yarı-feodal veya ağalık yanında kapitalist işletme biçimlerini doğurmuştur. Kapitalist işletme biçimlerinin diğer işletme biçimlerine galebe çalması, ulusal ve uluslararası daha büyük işletmelerle kurduğu ilişki sayesinde olmuştur.

1963 yılından itibaren planlı ekonomiye geçilirken, devletin entansif üretim için verdiği destekle, kırsal alanda tarımsal üreticiyi temsil eden küçük meta üreticiliği güçlenmiştir. Boratav, küçük meta üretimini, “ (...) bir başlangıç noktası olarak, dolaysız üreticinin, üretim araçlarına esas itibariyle sahip olduğu; esas olarak kendi ve ailesinin emeğiyle, kısmen veya tamamen piyasa için, fakat tüketim amacıyla (birikim yapmadan) üretimde bulunduğu bir “durumu” içerdiğini” belirtmektedir (Boratav, 1980: 33).

Devletin fiyatları sübvansetmesi, kimyasal gübre, tarımsal ilaç ve ıslah edilmiş tohumlukların kullanılması, tarımsal verimlilikte önemli artışları beraberinde getirmiştir. Ayrıca devletin bazı ürünlerin üretimini desteklemesi, tarımsal birlikler ile ürün alım desteği sağlaması, taban fiyat belirlemesi, ucuz kredi sağlaması ve üreticinin elindeki fazla ürünü satın almayı garanti etmesiyle, üreticiler lehine satış fiyatlarının maliyet fiyatlarını uzun süre karşılamaında belirleyici olurken, küçük meta üreticisinin tarımdaki egemenliğini de korumuştur.

Yabancı firmaların Türkiye piyasalarında boy göstermesiyle beraber, yerel firmalarla distribütörlük, ortaklık ve satın alma gibi işbirliği yollarıyla pazar paylarını artırmaya başladılar. Ancak bazı hukuki sınırlılıklar ve devletçi politikaların bir enstrümanı olan Kamu İktisadi Teşekkülleri, liberal ekonominin Türkiye’de yerleşip yaygınlaşmasının önünde birer engeldi. Türkiye tarımının uluslararası piyasalara tam anlamıyla eklememesi ve bunun sonucunda bazı dönüşümler geçirmesi ise 1980’lerle başlamıştır.

1980 SONRASI TARIM POLİTİKALARI VE TARIMSAL ÜRETİMİN ULUSLARARASILAŞMASI

1960’lı yıllarda başlayan ulusal kalkınma refah ve gelişme ekseninde ifade edilen söylemler ve uygulamalar, temelde kapitalist dünya ekonomisinin modernleşme söylemi ve bu söylemin kurumsal temsilcileri olarak Birleşmiş Milletler,

Dünya Bankası ve eş güdümlü diğer uluslararası örgütlerin söylem ve direktifleri doğrultusunda geliştirildi. Söz konusu örgütlerin Türkiye’de iktidarlar nezdinde yapılan baskılar neticesinde tarım ve gıda sektöründe önemli değişimler yaşandı. Bu değişimlerle beraber, tohum, ekim, ilaçlama, gübreleme, hasat ve pazarlama ile ilgili uluslararası büyük firmaların söz sahibi olmaya başladığı görülmektedir. Bu yıllarda, sömürge sonrası bağımsızlığını kazanmış Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Türkiye’nin de dâhil olduğu ulusal kalkınma modeli gereğince, ileri endüstriyel ülkelerde kullanılan tarımsal girdiler kullanıldığında ilerleme sağlanacaktı. Fakat ithal ikameci büyüme modeli, yüksek ithal girdileri kullansa da ürettiğini iç pazarda satıp, ithalatın devamı için ihtiyaç duyulan döviz sağlanmadığından, belirli bir süreden sonra ödemeler dengesinin bozulması ve sistemin tıkanması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim 1970’li yılların sonunda ithal ikameci sistem sürdürülemez duruma gelmiş, Türkiye ekonomisi dış müdahalelere açık hale gelmiş. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile bu müdahalelerin siyasal ve hukuki alt yapısı hazırlanmıştır. 1980’lerle birlikte uluslararası finans kurumlarına daha fazla yaslanan Türkiye, aldığı kredilerle 1994 ve 2001 devalüasyonlarıyla hem Türk Lirası’nın değerinin kaybetmesinin önüne geçememiş hem de uluslararası sermayenin tarımda belirleyici olmasının yolunu açmıştır. (Önder, 2011:41-42, Erdem,2011: 67-72).

Türkiye’de 24 Ocak (1980) kararları ile başlayan neo-liberal ekonomi politikaları, tarımla ilgili olan kamu iktisadi teşekkülleri, özel işletmeleri ve tarımsal üreticileri etkiledi. 1980 öncesinde Türkiye ekonomisindeki enflasyonun temel nedenlerinden biri olarak tarım kesimine verilen devlet desteği görülmüş ve tarımsal üreticilere yapılan desteklerden vazgeçilmiş, geleneksel tarım ürünleri serbest piyasanın insafına bırakılmış, tarımsal üretimde emek yoğun üretimden sermaye yoğun ürünlerle iç ve dış büyük sermaye grupları etkili olmuş, buna mukabil devlet denetimi zayıflatılmıştır (Önder, 2011). Serbest piyasada büyük ulusal ve uluslararası firmalar karşısında tarımla ilgili devlet kurumları ve küçük üreticinin rekabet edemez oluşu, birçok değişimi beraberinde getirdi. Liberal piyasa sisteminin getirdiği rekabet ortamında, tarımla ilgili kamu kurumlarının (KİT) kârlı olmadığı belirtilerek, özelleştirilmesinin önü açıldı. Küçük üretici veya görece olarak daha az güçlü üreticiler ise topraklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Yeni piyasa şartları, uluslararası sermayenin özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinin, özel olarak da tarım sektörünün küresel çapta işleyen bir mekanizmaya uyumlu (entegre) olmasını öngörüyordu. Uluslararası sermayenin kontrol ettiği küresel tarım piyasasında, tarım üreticilerinin kendi koşullarına özel geçimlik üretim yapma inisiyatifi ellerinden alınmaya başlandı. Uluslararası kapitalist sermayenin gittikçe etkin olmasıyla geniş bir köylü nüfusu tarımsal üretimin dışına itilmiş, küçük

üretici, sermayenin piyasalardaki etkisini gittikçe daha fazla hissetmeye başlamıştır (Aydın, 2001:13).

Birçok fakir ülkenin, zengin ülkelerden, özellikle ABD, Avrupa Birliği ve Japonya'dan para desteği alabilmek için mevcut tarımsal işletim sistemlerinde keskin değişimler yaptığı gibi, Türkiye de IMF ve Dünya Bankası'ndan borç para alabilmek için tarım ve tarımsal işletmelerle ilgili birçok yasal düzenleme yapmayı kabul etti. Ayrıca eski KİT'lerin özelleştirilmesi ya da kapasitelerinin düşürülmesi başta olmak üzere, tarımsal destekleme, ucuz kredi sağlama ve koruma kanunları da birer birer yürürlükten kaldırıldı. Böylelikle küçük çaplı tarım üreticileri, uluslararası büyük firmaların belirleyici olduğu küresel çapta tarımsal üretim çarkının birer parçası haline geldi. 1980'den sonra devletin çiftçilerin lehine yaptığı sübvansiyon ve destekler birer birer kaldırılırken 1990'lar sonrası tarım üreticisi ve üretimi, serbest piyasanın insafına terkedildi. Bu döneme kadar devlet tarafından korunan ve işletilmesi desteklenen kurumlar tasfiye edildi ya da elden çıkarıldı (Keyder, 2011: 60-61).

1990'lardan itibaren, tek kutuplu dünyada daha geniş bir manevra alanı bulan kapitalizm, birçok alanda olduğu gibi, tarımsal üretimde ve ilgili sektörlerde de küresel çapta etkisini artırdı. Ulusal iktidarların uluslararası siyasete uyumu bağlamında güttüğü neoliberal politikalar da bu etkiye zemin hazırladı (Somel,2011: 59-63). IMF ve Dünya Bankası'nın gözetiminde 1999 yılında geçerlilik kazanan tarım reformları çerçevesinde, 2001 krizinden sonra, şeker, tütün başta olmak üzere, tahıl ve endüstriyel tarım ürünlerinde devlet sübvansiyonlarının kaldırılmasıyla tarımsal istihdamda 3 milyon kişi işsizler ordusuna katılmıştır. Uluslararası sermayenin etkinliğini artırmasıyla, tarım sektöründeki fazla iş gücü de başka iş kollarına geçmek zorunda kaldı. Ancak yine de tarım üretiminin GSMH içindeki dramatik düşüşüne karşın, tarımda istihdamın toplam nüfus içindeki payı görece olarak daha yüksek olmuştur. (Kaymak, 2011:134-138).

KÜÇÜK VE BÜYÜK TARIM ÜRETİCİLERİNİN BEKA STRATEJİLERİ

Tarımda kapitalist sermayenin bozucu etkileri karşısında meta üreticileri bazı beka (dayanma) stratejileri geliştirdiler. Küçük meta üreticileri, daha fazla aile emeğinden yararlanırken buna mukabil ek ücret almamaktadırlar. Bir anlamda 'kendi kendini sömürmektedirler. Bununla beraber tarım dışında ücret karşılığı evde ya da tarlada ek iş yapmaktadırlar. Tarımda kapitalist işletmelerin sayısı çok olmadığı için kırsal alanda istihdam yaratmamaktadırlar. Zaten kapitalist üretim anlayışının böyle bir amacı da yoktur. Aksine emek yoğun bir üretim yerine ileri teknolojinin kullanıldığı üretim sebebiyle, tarım sektöründe iş gücü

potansiyelinin daralmasına zemin hazırlamaktadır. Çünkü kapitalist nitelikteki işletmeler, tarımsal üretim süreçlerine bizzat katılmayıp, ürünün yeniden üretilmesinde rol alarak, küçük meta üreticileri ya da aile işletmelerini, alternatif olarak, toprağa bağımlılığı az olan, arıcılık, mantar yetiştiriciliği, kümes hayvancılığı, çiçekçilik, seracılık, su ürünleri gibi üretim kollarında üretim yapmaya yönelmektedir. Daha az toprak isteyen bu ürünler dışında daha geniş toprakların kullanımıyla üretilen buğday, mısır, başta olmak üzere tahıl, sebze ve meyvelerin üreticileri bu ürünlerin üretiminde, üretim süreçlerinde görünmeyen büyük sermaye firmalarına, tohumluk, ilaç, kredi alma ve taban satış fiyatlarının belirlenmesinde bağımlı olmaktadır (Aydın, 2001: 20-29; Teoman, 2001: 55-56).

Tarımsal üretim yapan büyük mülk sahiplerinin bir kısmı yeni şartlara uyum sağlayamayarak topraklarını zamanla elden çıkarma, kiraya verme veya başka sektörlere geçiş yapma yoluna giderken, bazıları ise üretim süreçlerinde, tarımsal araç gereçlerin yanı sıra, uluslararası şirketlerin dolaşıma soktuğu tohum ve ilaçların kullanımı ve bunların kullanımını destekleyen tarım kredilerinden yararlanma yollarını seçerek yeni üretim şartlarında var olmaya çalışmaktadır. Uluslararası sermaye gruplarının belirlediği yeni tarım piyasasının bir parçası olan büyük firmaların bazılarının ise tarımsal üretim sürecinde kullanılan her türlü araç gereç, tohum ve kimyasalların satışının yanı sıra işlenmiş gıdaların, bayiliğini, distribütörlüğünü yaparak ya da ortaklıklar kurarak hayatta kalmaya çalıştıkları bilinmektedir. Bu distribütörlükler ve ortaklıklar sayesinde uluslararası şirketler de ulusal pazarlara kolay girdiler ve zamanla yükselen veya zor durumda kalan yerli şirketleri satın alarak ulusal tarım piyasalarını yönlendirme gücüne kavuştular (söz konusu ortaklık ve satın alma örnekleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Oral, 2009; Yenal, 2001).

Türkiye’de de neoliberal strateji, 2001 krizinden sonra büyük sermayenin tarımda piyasa kurallarını yeniden belirlemesiyle yeni bir dönem açmıştır. Bu dönemde, üreticinin “sözleşmeli tarım” uygulamasıyla, başta fiyat olmak üzere, tohum ve ilaç seçiminde büyük sermayeye tâbi olduğu görülmektedir (Sözleşmeli çiftçilik modeli için bakınız, Ulukan, 2011). Tarımdan kopmamak ve yeni şartlarda hayatta kalmak için, işletmelerinin büyük kısmını oluşturan küçük tarımsal meta üreticileri, tarım ve gıda sektöründeki tekelleşmeye boyun eğmiştir. 1980’lerden sonra başvurulmuş, üretime dönük yatırımları kısıma, aile emeğinin içsel sömürü oranını artırma, geçimlik üretimin toplam üretim içindeki payını artırma, borçlanma, tarım dışı işlerde çalışma ve aile refahını azaltma gibi stratejilerin artık sürdürülemeyeceği bir aşamaya gelinmiştir. Tarımsal üretim gözden düşürülmüş, enerji ve madencilik faaliyetleri için barajlar, yollar yapan büyük sermaye grupları, doğal yaşamı ve ekolojik dengeyi dikkate almayan projelerle bu boşluğu doldurmaya çalışmışlardır.

Tohumda Küresel Piyasaya Bağımlılık ve Bio-çeşitliliğin Kaybolması

Tohumluklardaki büyük firmalara bağımlılığın tehlikeli boyutlarını anlamak için sadece salatalık, kavun ve karpuz üretimine bakmak yeterlidir. Yirmi yıl önceki sayısız çeşit salatalık, kavun ve karpuz yerini pazarlarımızda birkaç yabancı firmanın sertifikalı tohumlarının salatalık, kavun ve karpuzu istila etmiş durumdadır. Bu tohumları aldığımız iki üç firmanın fiyatları belirlemesi, sebze türlerindeki zengin çeşitliliği ile bildiğimiz Anadolu'da birçok tohum çeşidinin yok olmakta olduğunun bir göstergesidir.

Son yıllarda ithal asma, elma, ceviz ve badem tohum ve fidelerinin yaygınlaşması, meyve üretiminde de benzer sorunlarla karşı karşıya geldiğimizi haber vermektedir. Bu meyvelerin fidelerinin bodur ve verimlerinin geleneksel yerli tür ve çeşitlerine göre yüksek olması, piyasaya yönelik kurulan yeni meyve bahçelerinde yabancı fide ve tohumların (özellikle ABD menşeli Fearnuse ve Chandler) birçok çiftçi tarafından tercih edilmesinde etkili olmaktadır.

Devlet desteklerinin terkedilmesinden sonra büyük ulusal ve uluslararası sermaye grupları sözleşmeli çiftçilik uygulamalarını güçlendirerek, ürün ve gıdaların kalite ve güvenliğini, patentli hibrid tohumları ve bu tohumların ihtiyaç duyacağı ilaçların kullanımlarını yaygınlaştırdılar (Ecevit vd, 2009: 52).

Günümüzde genleriyle oynanan hibrid tohumlar, böceklerle ve diğer otlara karşı oldukça zayıf bir yapıya sahip olup, bu ot ve böceklerle karşı, tohum ekiminden hasadına kadar yoğun ilaç kullanımı gerektirmektedir. Oysa geleneksel tohumlar, on bin yıl süren bir ıslah sürecinin ürünüdürler. Bu tohumları genetiğiyle oynayarak ıslah edilmiş tohum olarak tescil ettiren firmalar, tohum türü ve üretim sürecini öngörmek isterken aslında sadece tarımsal üretime müdahale etmiş olmamaktadırlar, aynı zamanda topraktaki tüm canlılara müdahale etmektedirler. Tüm bunları nicel göstergelerle ifade edilen "verim" in artması için yapmaktadırlar (Özkaya, 2009: 255).

Tahılda da (özellikle buğday ve mısırdada) belirli firmaların tescil ettiği tohumlar, farklı bölgelerle özdeşleşmiş yerli tohumların yerine ekilmektedir. Yerli tohumların yetiştikleri özel iklim ve toprak gibi özel coğrafi koşullara, ithal tohumlar, ithal tohum firmalarının ürettiği ilaçlar sayesinde uyumu sağlanmaktadır. Bu tohumlar, normal iklim koşullarında yüksek rekolteye sahip olmalarına karşın anormal iklim koşullarında daha sert yerli tohumlar gibi dayanıklı olamadığından, çiftçilerin önemli oranda zarara uğramasına neden olmaktadır.

"Diğer taraftan, melez tohumların kullanılmasında ciddi bir tekel oluşturulmuş; bu tohumlar büyük ölçüde geleneksel tohumların kullanımını ortadan kaldırmış; üretim süreci ciddi boyutta farklılaşmıştır. Ürünlerin 'yeşerme' (ol-

gunlaşma) süreleri değişmiş; kullanılan bu tohumlara özgü ilaç ve gübrelerin kullanımı, ürünlerin hazırlık ve bakım aşamalarına yönelik yöntemlerin kullanımı bir zorunluluk haline gelmiştir. Değişen bu ilişkiler, üretim sürecini niteliksel ve niteliksel olarak farklılaştırmakla kalmamış, üretim süreci güçlü bir şekilde sermayenin kontrol alanına girmiştir. Bu denetim ve kontrol, özellikle sözleşmeli çiftçilikte daha yoğun bir biçimde gerçekleşme imkânı bulmuştur” (Ecevit vd, 2009: 57-58) Söz konusu kontrolleri ileri iletişim ve bilişim teknolojileri ile uygulamakta ve tekeller kurmaktadırlar.

Tarımda ithal tohumlara ve fidelere verilen paranın önemli boyutlara vardığı bilinmektedir. Verim açısından yerli geleneksel tohumları geride bırakan söz konusu ithal hibrid tahıl, meyve ve sebze türlerinde yetiştirilen fide ve tohumlar, tat ve vitamin açısından mono kültürü temsil etmektedirler. Yediğiniz kavun karpuzun tadı, McDonalds ve Burger King ürünleri gibi Türkiye'nin her yerinde aynıdır artık. Meyvelerdeki eski tat çeşitliliğini tohumlar kaybedildikten sonra bulmak mümkün olmayacaktır. Yerli tohum salatalığa zaten yirmi yıl önce aniden veda etmiştik. Şimdi yabancı tohum ürünü salatalık semt pazarlarında, il sınırları içinde yetiştirildiği için 'yerli' etiketiyle tezgâhlarda satılıyor olması, tohumculukta değişimin ya da neleri kaybettiğimizin farkında olmadığımızın bir göstergesidir.

MEVCUT KONVANSİYONEL (YAYGIN) TARIM POLİTİKALARININ DEĞİŞTİRİLMESİ YA DA ALTERNATİF TARIM YÖNTEMLERİ

Günümüzde Türkiye'de ve dünyada yaygın olarak kullanılan tarım yöntem ve tekniklerinin sorunları konuşulmaktadır. Bu yöntemlerin sürdürülemezliği ve nasıl sürdürülebileceğine dair önemli tartışmalar yapılmaktadır. Bu tartışmalar, söz konusu yöntemin doğada yaptığı tahribat ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri etrafındadır. Türkiye'de de tarımsal üretimin teknik sorunları, üreticinin emeğinin karşılığını alamamaktan kaynaklanan şikâyetlerle bir bütün oluşturmaktadır. Konvansiyonel tarımın gittikçe ileri endüstriyel girdilerle yapılması, sorunları, bölgesel ya da ulusal çerçevede değerlendirip çözüm önermeyi imkânsız hale getirmekte, önemli oranda uluslararası politikaları da dikkate almayı zorunlu hale getiren politik değerlendirmeleri gündeme getirmektedir.

Tarımsal sorunlar daha çok üreticilerin emeklerinin karşılığı alamaması ya da tarımsal üretimi sürdürecekt kadar meta üretmemesi bağlamında ele alınmaktadır. Devlet sübvansiyonlarının ve korumacılığının istenmesi, kapitalist sermaye gruplarıyla mevcut ilişkilerin bir kısmı korunarak tarım üreticilerinin hayatta kalacağı umulmaktadır. Oysa, günümüz konvansiyonel tarımının

gittikçe artan endüstriyel girdilerinin (tohum, kimyasallar ve araç-gereçler) olumsuz etkilerine rağmen sürdürülmesi mümkün görünmemektedir. Bu anlamda büyük sermaye grupları karşısında geliştirilecek politikalarla üreticilerin desteklenip korunmasına yönelik tedbirler yürürlüğe girse de, bunlar mevcut tarım uygulamalarının yarattığı sorunlara çözüm olmayacaktır.

Tarımsal sorunlara dair, konvansiyonel tarım anlayışını da sorunsallaştırmadan yapılan çözüm önerileri, daha çok üreticilerin emeklerinin karşılığını almaları için devlet desteklerinin ve korumacılığının olduğu 1980 öncesi dönemi örnek göstererek, bazı tedbirlerin politik olarak alınmasına vurgu yapmaktadırlar. Oysa devlet sübvansiyonlarının tarım sektörüne müdahalesi konjonktürel bir durumdur. Bu konjonktürün oluşması da önemli oranda bağımsız ve doğru ekonomi politikalarına, ülkenin uluslararası siyasal ve ekonomik güçler karşısındaki pozisyonuna, onlarla ilişki biçimlerine bağlıdır. Bu anlamda Türkiye’de tarımsal sorunlar, bu uluslararası güçlerle ilişkisi bağlamında değerlendirilebilir. Nitekim Türkiye’de tarım sektöründeki dönüşümler ve bunlarla beraber ortaya çıkan sorunlar, kendi iç dinamiklerinden çok uluslararası siyasal ve ekonomik güçlerin etkileri bağlamında açıklanmaktadır. (Önceki bölümlerde bu sorunların tarihsel gelişimi anlatıldığı için burada tekrar bunlara girmiyoruz.)

Konvansiyonel tarımı destekleyen politikalar olduğu müddetçe, organik tarım, biyodinamik tarım, kalıcı tarım (permakültür), hassas tarım gibi farklı üretim yöntemlerinin de sürdürülebilirliği zordur. Bunların zorluğu iki sebepten kaynaklanmaktadır.

Birincisi, meta birikimi için yapılan tarımsal üretimde üretim sürecinde bazı endüstriyel girdilerden yararlanılması ve bu yararlanmanın boyutunun yeterince kontrolünün yaygınlaşmamış olmasıdır.

İkincisi, lokal bir toprak alanında bir bütün olarak doğada alternatif tarım yapmanın zorluklarıdır. Dolayısıyla, alternatif tarım yöntemleri çok büyük alanlara yayılmadığı müddetçe, toprağın eko sistemine müdahale eden konvansiyonel tarım uygulamalarının olumsuz etkilerinden korunmak için yine bazı yaygın tedbirlere (yabancı ot, böcek ve mantar ilaçları kullanmak gibi) başvurmak zorunda kalınabilir.

Masanobu Fukuoka’nın Önerisi: Doğal Tarım ya da “Hiçbir Şey Yapmama Tarımı”

Doğal tarım yöntemi Japonya doğumlu bir tarım uzmanı olan Masanobu Fukuoka (2 Şubat 1913-16 Ağustos 2008) tarafından geliştirilmiştir. Fukuoka ziraat üzerine eğitimini tamamladıktan sonra tarımla ilgili resmi kurumlarda görev alarak, bir süre gümrük bürosunda uzman olarak ülkeye giren gıdaların

kontrolü görevinde çalışsa da resmi görevinden istifa ederek aile çiftliğine dönmüştür. Fukuoka, modern tarımda tarlaları sürme, ekme, gübreleme ve ilaçlama gibi uygulamaların, zaman, maliyet ve doğaya zararları ile ilgili gözlemlerinden yola çıkarak, nasıl daha az masraflı, sağlıklı ürün yetiştirilebileceği ve doğaya zarar vermeden tarım faaliyeti yapılacağına dair bir arayış içine girer. Uzun yıllar yaptığı deneme ve gözlemler neticesinde bir hayat felsefesi (Ekin Sapı Devrimi) ve bu felsefenin yansıması olarak doğal dengeye en az müdahale eden doğal tarım ya da en az enerjiyle tarım yapma anlamına gelen “hiçbir şey yapmama tarımı”nın yöntemini geliştirdi. Bu tarım anlayışının dayandığı uygulamalarını ve gözlemlerini, 1975 yılında yazdığı Ekin Sapı Devrimi (The One-Straw Revolution) adlı kitabında yazar. Aslında Fukuoka'nın yöntemi, sadece tarımsal üretimde uygulanan bazı tekniklerle sınırlandırılmamaktadır, daha geniş ölçekte bir hayat felsefesini yansıtmaktadır. (Doğal tarım yöntemi ile ilgili aktaracağımız bilgiler, başka bir kaynak zikredilmedikçe, Fukuoka'nın bu kitabına dayanmaktadır.)

Doğal tarım, doğanın kendine yeterli ve canlı bir sistem olduğundan yola çıkarak, insanın asgari düzeyde doğaya müdahalesini önermektedir. Tarımsal üretim yapmak için de insanın özel bir çaba içine girmesi, doğaya müdahale etmesi, yani toprağı sürmesi, gübrelemesi ve ilaçlaması gerekmemektedir. “Hiçbir şey yapmama tarımı” denmesinin sebebi de budur.

Fukuoka, doğal tarım için belirlediği temel ilkelerden ödün verilmeden yapılacak tarımın hem geleneksel ve konvansiyonel tarımdan çok daha az emek gerektirdiğini, hem de doğanın kirlenmesi ve insan sağlığı açısından bir soruna kaynaklık etmeyeceğini belirtmektedir. Diğer yandan, elde edilen verim açısından da, endüstriyel çiftlikler kadar verim elde edilebileceğini iddiasını da taşımaktadır.

Fukuoka, doğal tarım için dört temel ilke belirlemiştir: Bunlar; belleyerek ya da tarım makinelerinin kullanarak toprağın altını üstüne getirmemektir, yani toprağı sürmemek, tarım kimyasalları ve suni gübrelerini kullanmamak, budama yapmamak ve yabancı otlarla mücadele etmemektir. Fukuoka, bu dört temel ilkeyi şöyle açıklamaktadır.

1. Toprağı İşlememek: Fukuoka toprağın sürülmemesini, “bitki köklerinin yayılması ve mikro organizmaların, küçük hayvanların ve yer solucanlarının aktiviteleri gibi doğal yollardan kendi kendine gerçekleşir” düşüncesinden yola çıkarak önermektedir. Fukuoka, toprağı sürmeyi bozucu bir faaliyet olarak görür ve toprağı sürmenin beraberinde toprakta yaşayan birçok organizmanın yaşam düzenini bozarak çiftçiyi yeni sorunlarla baş başa bıraktığını ifade eder. Bunun da içinden çıkılmaz bir sorun çözerken-sorun yaratma kısır döngüsü

yarattığını belirtmektedir. Günümüzde konvansiyonel tarımın temel rutinleri de bunu göstermektedir. Sonuç olarak Fukuoka'ya göre toprağı sürmeye gerek yoktur. "Toprağın sürülmesi bitki köklerinin yayılması ve mikro organizmaların, küçük hayvanların ve yer solucanlarının aktiviteleri gibi doğal yollardan kendi kendine gerçekleşir" (Fukuoka, 55).

Fukuoka, tohumları toprağı sürerek ekmek yerine, onları küçük kil bilyeleri içine koyarak toprağı serpemektedir. Bu yöntemle tohumlar topraktaki haşerelerden ve kuşlardan filizlenene kadar korunmuş olmaktadır. Toprağın sürülmesi suretiyle yapılan ekimde ise, tohumların korunması için çeşitli kimyasallar kullanılmaktadır. Günümüzde bu kimyasallar sadece tahıl ürünleri için değil, çeşitli meyve fidanlarının yetiştirilmesinde de kullanılmaktadır.

Fukuoka, organik maddeyi arttırarak toprağı zenginleştirmek için hasadı yapılan tahıl ve sebzelerin sap, saman ve atıklarını toprakta bırakarak bu artıklardaki organik maddelerin birçok böcek, hayvan ve mikroorganizmalarca işlenip ayrıştırılarak toprağın, havalanmasını ve kolay su tutmasını sağlayacağını belirtmektedir. Böylece toprağın doğal ve zengin yapısının korunmasına yardımcı olunmaktadır. Bu sayede toprağın daha iyi su tutması da sağlanarak birçok yerde toprağın sulama ihtiyacının da ortadan kaldırılabileceği belirtilmektedir (Fukuoka, 24).

2.Suni (Kimyasal) Gübre ya da Hazırlanmış Kompost Kullanmamak: Fukuoka'ya göre, eğer toprağı kendi haline bırakırsak, doğanın düzenli bitki ve hayvan yaşamı için sağladığı verimlilik korunacaktır. Oysa insanın modern tarım adına toprağı karıştırdığı kimyasallar, toprağın ihtiyaç duyduğu besinleri yok eder ve toprağın yıldan yıla zayıflamasına neden olur. Fukuoka, suni gübreler yerine, toprağı tavına getiren ve besleyen yonca, burçak ve çevrince gibi toprağın zeminini örten bitkilerden yararlanmaktadır.

3.Toprağı Sürme ya da Herbisit Kullanarak Yabani Otlarla Mücadele Etmemek: Fukuoka'ya göre yabani otlar toprağın zenginliğinin birer parçasıdır. Onlar da canlı topluluğunda kendine düşen rolü oynarlar. Bu sebeple yabani otlar yok edilmek yerine denetim altında tutulmalıdır. Fukuoka, çeltik tarlası için bu denetimi önemli oranda, sap malçı, ekinlerin arasına beyaz yonca ekerek bir zemin örtüsü oluşturmak ve geçici su basma yöntemleriyle yapmıştır. Burada yapılmaya çalışılanın "istenen bitkilerden farklı olan bitkileri yok etmeye çalışmak değil, onları izlemek, kısmen baskılamaya çalışmak ve bunları araştırarak ne tür insan ihtiyaçlarını karşılayabileceklerini keşfetmeye çalışmak, (...) katı ve kesin bir güçle istediğimiz bitkiler için doğal barıncıları yok etmek değil, ısrarlı bir ıknacılıkla istediğimiz türleri yavaşça alan kabul ettirmeye çalışmak" olduğu açıktır" (Erzincanlı, 2013: 99).

4. Tarım Kimyasalları Kullanmamak: Fukuoka'ya göre, suni gübre kullanılması ve toprağın sürülmesi gibi doğal olmayan müdahaleler, zayıf bitkilerin ortaya çıkmasına ve toprak ekolojisinde dengesizliklere ve hastalıklara neden olmaktadır. Fukuoka'ya göre:

“Doğa, kendi haline bırakıldığında, kusursuz bir denge içindedir. Zararlı böcekler ve bitkiler her zaman vardır, ama sayıları doğada, zehirli kimyasalların kullanılmasını gerektirecek miktarda artmaz. Hastalık ve böcek denetimine karşı duyarlı bir yaklaşım, sağlıklı bir çevrede dayanıklı ürünler yetiştirmektir” (Fukuoka, 56)

Fukuoka, doğal tarım yapmanın hem hiçbir endüstriyel girdiye ihtiyaç duymadığını, doğaya ve onun bir parçası olarak insan sağlığına dair bir tehdit barındırmadığını, hem de daha az emek gerektirdiği için konvansiyonel tarım yöntemleri karşısında önemli avantajlar sağladığını ifade etmektedir.

Fukuoka, uzun uygulamalar ve gözlemler sunucunda, tarımla ilgili bilimsel uzmanlık birikimini de kullanarak şu sonuca varmaktadır: “Doğal tarım yumuşak ve kolaydır ve tarımın kaynağına dönüşü gösterir. Kaynaktan tek bir adım bile uzaklaşmak kişiyi yoldan çıkarır (Fukuoka, 48).

Fukuoka bu yöntemi aile arazilerinde çeltik tarlalarında ve mandalina bahçesinde uygulamıştır. Fukuoka'nın yöntemi, konvansiyonel tarım uygulamalarına alışanlar için kolay kabul edilebilir bir yöntem olmamıştır. Tarımla ilgili üniversite ve enstitülerden Fukuoka'nın uygulamalarını yerinde gören uzmanlar da uzun süre doğal tarım yapmayı konvansiyonel tarımla karşılaştırıp, tereddütte kaldılar. Ancak zamanla Japonya'da ağır da olsa Fukuoka'nın yöntemi benimsenip yayılmaya başladı.

Günümüzde doğal tarım yöntemi ile ismi anılan Fukuoka'nın tecrübeleri, iki temel ürüne (çeltik ve mandalina üretimi) bağlı kalmış olsa da her tahlul meyve ve sebze türüne uygun teknik ve stratejilerle doğal tarım yapılabileceği kabul edilmektedir. Doğal tarım yöntemi günümüzde, doğaya ve insan sağlığına zararları bilinen konvansiyonel tarım uygulamalarına önemli bir alternatif olarak görülmektedir. Buna paralel olarak, doğal tarım ile ilgili araştırmalar gün geçtikçe artmaktadır. Buna karşın doğal tarım hala yaygın bir yöntem olmamıştır. Bunun sebebinin, Fukuoka'nın tecrübelerine bakarsak, bilimsel uzmanlıkların doğayı bir bütün olarak anlamamızı engellemesinden ve konvansiyonel tarım alışkanlıklarımızdan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Fukuoka, bu konudaki bir tecrübesini şöyle aktarmaktadır:

“Geçtiğimiz yirmi-otuz yıl içinde, bu yöntemle pirinç ve kış tahılı yetiştirilmesi geniş iklim ve doğa koşullarında denendi. Japonya'daki vilayetlerin nere-

deyse tamamında, “doğrudan tohumlama ile toprağı sürmeme” yönteminin verimiyle, göllenmiş tarlada pirinç ve yaygın sırt-çizik yöntemiyle çavdar ve arpa yetiştirilmesini karşılaştıran testler yapıldı. Bu testler doğal tarımın her yerde uygulanabilirliğine karşı hiçbir delil ortaya çıkarmadılar. O halde bu gerçeğin neden yaygınlaşmadığı sorulabilir. Sanırım, nedenlerden biri dünyanın, insanların herhangi bir şeyi bütünlüğü içinde kavramalarını imkânsız hale getirecek kadar uzmanlaşmış olmasıdır” (Fukuoka, 47).

Fukuoka, modern tarımın dayandığı bilimsel uzmanlıkların sınırlı bilgisiyle doğayı anlamanın mümkün olmadığından hareketle şöyle demektedir:

“Son günlerde düşünüyorum da, öyle bir noktaya ulaşmalıyız ki, bilim adamları, politikacılar, sanatçılar, filozoflar, din adamları ve tarlalarda çalışan herkes burada toplanmalı, bu tarlalara bakmalı ve birlikte her şeyi yeniden konuşmalılar. Öyle sanıyorum ki insanların uzmanlıklarının ötesini görmeleri için olması gereken böyle bir şey.

Bilim adamları doğayı anlayabildiklerini düşünürler. Açıkladıkları görüş bu. Doğayı anlayabildiklerine ikna oldukları için kendilerini doğayı araştırmaya ve ondan yararlanmaya verirler. Ama benim düşünceme göre, doğanın anlaşılması insan zekâsının ulaşabileceklerinin ötesindedir. (...) Oysa ne zaman ki doğayı kavramaya başladıklarını düşünürler, o zaman yanlış yolda olduklarından emin olabilirler. Doğayı anlamak neden imkânsızdır? Doğa olduğu düşünülen şey yalnızca her insanın aklında ortaya çıkan doğa fikridir. Gerçek doğayı görenler çocuklardır. Onlar düşünmeden, doğrudan berrak şekilde görürler. Bitkilerin adları, turuncğiller ailesinden bir mandalina ağacının, çam ailesinden bir çam ağacının adları bilirse bile doğa kendi gerçek şeklinde görülemez.

Bütünden yalıtılmış olarak görülen bir nesne, gerçek bir şey değildir. Çeşitli alanlardan uzmanlar bir araya gelirler ve bir pirinç sapını incelerler. Böcek hastalıkları uzmanı yalnızca bitkinin gücünü değerlendirir. Şimdiki durumda bu önlenemez bir şeydir (Fukuoka, 49)”.

Görüldüğü gibi, doğal tarım yöntemi, toprağı sürme, suni gübre kullanma, tarım kimyasalları kullanma ve ekim hasat zaman döngüsü açısından oldukça farklı alternatifler önermekte, konvansiyonel tarım yöntem ve tekniklerinin neredeyse tamamını ıskartaya çıkarmaktadır. Ancak Fukuoka'nın da belirttiği gibi konvansiyonel tarımın dayandığı doğaya hakim olma, doğayı kontrol etme anlayışı ve bu anlayışla geliştirilen uzmanlık alanlarının yarattığı alışkanlıklar ve politikalar, doğal tarımın yaygınlaşmasının önünde önemli bir engeldir. Çünkü doğal tarımın sadece çiftçilerin bireysel tercihleri ile yaygınlaşması zor görünmektedir. Özellikle büyük toprak sahiplerinin büyük sermaye şirketlerinin tohum, ilaç ve kredilerini kullanmaları ve doğal tarım

ile ilgili uzman eğitimine ihtiyaç duyulması bunun önünde birer engel olarak görünmektedir.

Doğal tarımın yaygınlaşmasının önündeki bir başka engel ise, Fukuoka'nın toprağı zenginleştirmesi ve yabancı ot ve zararlı haşerelerle mücadelesine benzer doğal önlemlerin farklı coğrafya ve bitkiler için farklı uygulamalar gerektireceğı gerçeğidir. Her ne kadar doğal tarımın felsefesinden yola çıkılarak bu uygun uygulamalar bulunacak olsa da bunları farklı iklim ve coğrafya şartlarında ve farklı bitkiler için geliştirmek kolay olmayacağı gibi uzun bir zaman dilimine de ihtiyaç olacaktır.

Immanuel Wallerstein'in Önerisi: Kapitalist Sisteme Alternatif Aramak

Wallerstein de modern kapitalizmin ilerleme adına her şeye müdahalesinin evrenselleştirilmesinin, "tarımsal üretkenliği ve biyolojik bütünlüğü" bozduğunu, bunun nedeninin, en basit teknik düzeylerde bile yitirilen insan bilgisinin, bilgelikten ibaret kategorisine konulup, saf dışı edilmesine dikkat çekerek, insanın doğayla dolaysız ilişkisinin canlandırılmasını bir çıkış yolu olarak göstermektedir (Wallerstein, 2006: 82-84).

Wallerstein, 20. yüzyılın sonuna geldiğimizde, birçok alanda olduğu gibi, doğanın da içinde yaşadığımız eski doğa olmaktan çıktığına ve içinde yaşadığımız doğal ortamın gittikçe bozulmakta olduğuna dikkat çekmişti. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerden umut edilenin sağlık, refah, eşitlik ve özgürlük gibi alanlarda daha iyi düzeylere ulaşmak olmasına rağmen, doğal ortamın korunmasında olduğu gibi bu alanlarda da beklenen olumlu etkiler görülemiyor. Genel ekolojinin her organik olgu gibi statik bir yapı olmadığına dikkat çeken Wallerstein, ancak son yıllarda doğadaki değişimlerin anormal düzeyde olduğunu ve bir şeylerin yapılması gerektiğine dair güçlü bir inancın olduğunu belirtmektedir (Wallerstein, 200: 89-90). Son beş yüz yılda hemen her alanda dünyamızın değişip dönüşmesini domine eden kapitalist dünya sistemi, tarımın eski tarım olmaktan çıkmasında da yönlendirici olmuştur.

Kapitalist sermayenin tarıma yönelik bozucu etkisi, tarihsel ilerleyişinin bir parçası gibi görünmektedir. Makineleşmeyle başlayan modern tarım, gittikçe daha az insan gücüne bağımlı hale gelince, kırsal nüfusun da atıl kalamayıp, endüstriyel işletmelerde çalışmak üzere kentlere göçe zorlanmasına sebep oldu. Tarımda artı değerin artırılmasının bir yolu olarak girdilerin düşürülmesi için üretim aşamalarına daha fazla bilimsel ve teknolojik müdahale yapıldı. Bu iki anlama gelmektedir: Tarım işçisi ve tarımsal yapıların bozguna uğraması.

Wallerstein, kapitalistlerin işçilere karşı savaşının bir noktadan sonra reel ücretlerin azalmasıyla kendi ürünlerine olan talebi azaltacağını savunmaktadır.

Kapitalizm nitelikli işgücüyle piyasaya yeni ürünler sunarken, siyasi bilinç olarak zayıf, düşük ücretle çalışmaya razı yeni insan tabakalarını dünya işgücü piyasasına çekerek maliyetleri azaltmanın yoluna gitmiştir. Kapitalizmin beş yüz yıl boyunca bu tür insanları kırsal bölgelerde bulduğunu belirten Wallerstein'e göre, kent proleterlerine dönüşen bu kırsal nüfus, kısa bir süre düşük maliyetli işçiler olarak kalacaktır. Dünyanın kırsallıktan çıkmasıyla (şehirleşmesi de denebilir) kapitalistlerin kâr düzeylerinin düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalınacağını belirtmektedir (Wallerstein: 2000: 40).

Günümüzde ileri kapitalist ülkelerin lideri olduğu sektörlerin üretim merkezlerinin Afrika ve Asya'daki birçok az gelişmiş ülkeye taşınması, bu ülkelerdeki kırsal nüfusun bu döngüde yetersiz kaldığını göstermektedir. 1990'lı yıllardan sonra, az gelişmiş, özellikle nispeten siyasi istikrara sahip, başta otomotiv, bilgisayar ve cep telefonları olmak üzere, ara malların üretildiği az gelişmiş ülkelerde açılan fabrikalar sayesinde bu döngünün devam ettirilmek istendiği görülmektedir. Bu ülkelerde fabrikaların kırsal yerleşim yerlerinden kentlere çektiği ucuz iş gücü, bu kentlerde gerek nüfus yoğunluğu gerekse hava kirliliği sebebiyle yaşanılmaz hale gelmesine sebep olmuştur. Uluslararası şirketlerin tarımsal yapılara ve üretime müdahalesi karşısında duramayan kırsal nüfus için kentlere göç etmek (ucuz iş gücü olmak) bir çıkış olarak görülmektedir.

Kapitalizmin iki temel özelliğinden biri, sonsuz sermaye birikimini, toplam üretim bakımından ve coğrafi olarak genişleyerek sürdürebilmek; diğeri ise, üretimde bazı maliyetleri, halka vergiler yoluyla yansıtarak (yani dışsallaştırarak), kar düzeyini belirli düzeyde tutmaktır. Wallerstein, artan çevreci hareketlerin tepkileri karşısında, artık maliyetleri dışsallaştırmanın sonuna gelindiğine ve kapitalistlerin neden olduğu ekolojik krizin faturasını ödemek zorunda kalmakla karşı karşıya olduklarına işaret etmektedir. Neticede kapitalistler çevreye zarar vermemek için daha ahlâkî davranıp doğayı gözeten bir üretim anlayışını benimseyeceklerdir, ancak, bu, sermaye birikiminin artmasının önünde bir engel olur ve kapitalizmin temel tarihsel ilerleyişiyle uyumsuz. Bir diğer yol, çevreye verdikleri zararın maliyetini ödememek, yani sermaye birikimini belirli bir düzeyde tutmak için çevreye verilen zararın maliyetini, girdileri dışsallaştırmanın bir yolu olarak, vergiler yoluyla halka yansıtmak olacaktır. Genellikle işleyen prosedür budur. Devletin çevreye verilen zararları önlemeye yönelik sermaye sahiplerine yaptığı baskılar neticesinde, ekolojik dengeyi korumaya yönelik yapılan her harcama, üretim maliyetlerine yazılacak ve dolayısıyla satış fiyatlarıyla beraber yine halka yansıtılacaktır. Wallerstein, şimdiye kadar işleyen bu seçeneğin daha büyük çevre felaketlerine davetiye çıkardığını ve ekolojik ve yeşil hareketlerin tepkisinin de bu işleyişe karşı yükseldiğini belirtmektedir. Burada karar verici konumunda olan iktidarlar, büyük

baskı altına girmiş bulunmaktadır (Wallerstein, 2000: 92-95). Wallerstein gibi sistemik değişikliğe varan bir sorgulama yapmasa da, sorunun nihai çözümü için Giddens da doğanın bozulmasının kökenlerinin modernliğin varoluşsal ah-lâkî soruları bastırmasına dayandığını göstermektedir (Giddens, 2002: 218)

Çevreci hareketler ve insan hakları hareketleri, tarıma yönelik saldırılara ve sağlıksız gıda üretimine karşı iktidarlara daha fazla baskı yapmalıdırlar. Bir sistem değişimi olmadan ekolojik bozulmaya, dolayısıyla tarımsal sorunlara daha iyi çözümler bulmanın zor olduğu da açıktır.

Girişimcilerin, büyük oranda kentlileşen nüfusla beraber kâr marjının giderek düşmesi sonucunda, ekolojii gözeten girişimlere destek vermeleri, yani gir-dilerin maliyetlerini üstlenmeleri zordur. Ya da ekolojii gözeten üretim için devletten teşvik almadıkça (ki bu teşvikler de bir şekilde halka yansıtıldığında halk tepki gösterecek) sistemin bir krizin içine girmesi kaçınılmazdır. Wal-lerstein'e göre, «Mevcut tarihsel sistem gerçekten ölümcül bir kriz içindedir. Önümüzdeki mesele, onun yerini neyin alacağıdır. Önümüzdeki yirmi beş, elli yılın temel siyasi tartışması bu olacak. Ekolojik bozulma meselesi, bu tartışmanın, tabii ki tek odağı olmasa da, asıl odaklarından biri olacak.” Yeni bir sistem tercihinin, birbirine zıt değerleri temsil eden gruplar gerçeğini (tözsel rasyonaliteyi) dikkate alarak, ‘en fazla sayıda insan için en fazla yarar’ sağlaya-cak (optimal bir karışım) şekilde olması gerektiğini belirten Wallerstein, eko-lojinin geleceğiyle ilgili yapılacak tercihlerin tek bir ülke ya da kuşakla sınırlı olmayacağını, tüm insan gruplarını ve gelecek kuşakların haklarını da dikkate almanın zorlukları olacağına dikkat çekmektedir (Wallerstein, 2000: 98).

SONUÇ

Sonuç olarak tarımsal üretimde bağımsızlık ve biyo-çeşitliliğin korunması, her ülke için olduğu gibi Türkiye için de bir gelecek ve bağımsızlık meselesidir. Tarım sektöründeki dışa bağımlılık ekonomik özgürlüğümüzü orta ve uzun vadede tehdit edecektir. Kimyasallarla desteklenen yeni tarımsal üretim, ekim, filizlenme ve hasat süreçleri boyunca sadece tohumlara ve çimlenmeye zararlı ot ve böcekleri değil, zararlı olmayan, bilakis ekolojik dengenin bir parçası olan birçok ot, kuş ve böceğin yanı sıra deniz canlısının da soyunun yok olmasına neden olmaktadır. Doğa organik bir bütündür. Dolayısıyla endüstriyel tarım, sadece tarım alanlarının geleceğini değil, tarım dışı alanları da etkilemekte ve genel bir ekolojik bozulmaya neden olmaktadır.

Ekolojik denge sadece termik santrallerle bozulmaz, sağlıklı bitkisel ve hay-vansal besinlerle beslenmenin yolu da pazarda organik olanını seçmekle ol-maz. Daha bütüncül ve yaygın politikalara ihtiyaç vardır. Tarım politikaları ve

yöntemlerinin bu anlamda radikal bir değişim yapma ihtiyacıyla karşı karşıya gelmiş olduğu söylenebilir.

Yukarıda verdiğim örneklerin benzeri diğer meyveleri de tehdit etmektedir. Bazı bölgelerde çiftçilerin düzenledikleri panayırarda yerli tohumları değiş-tokuş etmek suretiyle cinslerini koruma çabası ne yazık ki siyasilerin gündeminde yer bulamamaktadır. İlgili devlet kurumlarının, her tohum türünü koruması günümüz şartlarında mümkün görünmemekle beraber, tohum bankaları marifetiyle mümkün olduğu kadar çok çeşit tohumu koruma altına almalıdır. Günümüzde insanların doğayı ve insan yaşamını tehdit eden böyle-sine ciddi bir konuda duyarlılık oluşturmalarının gittikçe kolaylaştığı bir iletişim çağında yaşıyoruz. Medyanın tüm imkânlarını kullanarak konuyu gündeme taşıma ve bir duyarlılık oluşturma fırsatımız vardır. Ancak en kesin çözüm ve en zor olan ise kapitalist sistemin tüm kültür ve kurumlarıyla, yerini daha iyi bir sisteme bırakmasıdır.

Endüstriyel tarımdan nicel olarak daha fazla verim alınmasına karşın, nitelik açısından ve üretim süreci açısından uzun vadede toprağın çoraklaşmasına, ekolojik dengenin bozulmasına ve insan sağlığının da bunlara bağlı olarak olumsuz etkilendiğine dair birçok araştırma sonucuna ulaşılabilir.

Gittikçe genişleyen endüstriyel tarım ve uluslararası büyük kapitalist şirketlerin tarım piyasasındaki baskısı, doğal tarımı veya endüstriyel girdilere başvurmadan ekolojik tarım yapmayı ve sürdürmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak kapitalizmin temel çelişkilerine benzer şekilde, tarımsal girdileri dışsallaştırarak daha fazla artı kazanç elde etme amacı, kapitalist sermayenin büyük temsilcilerini hedef tahtasına koymuş durumdadır. Zira kapitalist sermayenin tarım ve gıda üretimi ile ilişkisi, sadece küçük tarım üreticisini ya da kent yoksullarını değil, tüm insanların ve doğanın geleceğini tehdit etmektedir. Bu tehdidin şiddeti ve alanı ise her gün biraz daha fazla genişlemektedir. Bu açıdan, tarımsal sorunlar, tarımsal üretim yöntemleri kadar, tarımla ilgili politikaları da içine alan ve bu açıdan çok yönlü çözüm bekleyen önemli bir mesele haline gelmiş bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Z. (2001), Yapısal Uyum Politikaları Ve Kırsal Alanda Beka Stratejilerinin Özelleştirilmesi: Söke'nin Turburgazı ve Sivrihisar'ın Kınık Köyleri Örneği, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 88, 11-31.
- Boratav, K. (1980) *Tarımsal yapılar Ve Kapitalizm*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 454.
- Ecevit, M. C. Karkıner, N. ve Büke, A. (2009), Köy Sosyolojisinin Daraltılmış Kapsamından, Tarım-Gıda-Köylülük İlişkilerine Yönelik Bazı Değerlendirmeler, *Mülkiye Dergisi*, 33(262), 41-61
- Erdem, N. (2011), Türkiye Ekonomisinde Dışa Bağımlılığın Değişen Bilançosu, Haz. Başer, E., Koçyiğit, N., Öziş, M., *Bugüne Bakmak:1980 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri*, 65-93, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Erzincanlı, H. O. (2013), *Organik Ötesi Tarım*, İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi.
- Fukuoka, M. (2006), *Ekin Sapı Devrimi: Doğal Tarıma ve Doğal Hayata Giriş*, İngilizceden Çeviren: Aykut İstanbullu, İstanbul, Kaos Yayınları.
- Giddens, A. (2002), *Sağ ve Solun Ötesinde*, Çev. Müge Sözen- Sabir Yücesoy, İstanbul, Metis Yayınları.
- Kaymak, M. (2011), 1980 Öncésinin Sorunsalından Hareketle 1980 Sonrası Türkiye Tarımı Haz. Başer, E., Koçyiğit, N., Öziş, M., *Bugüne Bakmak:1980 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri*, 123-141, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2011), Agrarian Change under Globalization: Markets and Insecurity in Turkish Agriculture, *Journal of Agrarian Change*, 11 (1), 60-86.
- Oral, N. (2009), Türkiye'de Tarım ve Gıda Sektöründe Yabancılaşma ve Tekelleşme, *Mülkiye Dergisi*, Ankara, 33(262), 325-343.
- Önder, İ. (2011), Emperyalizmin Türkiye'yi Dönüştürme Etkisi: 1980 Sonrası Politikalar, *Bugüne Bakmak:1980 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri*, Haz. Başer, E., Koçyiğit, N., Öziş, M., *Bugüne Bakmak:1980 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri*, 31-57, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Özkaya, T. (2009), Türkiye Tohumculuğu ve Tarım İşletmelerinin Tasfiyesi, *Mülkiye Dergisi*, Ankara, 33(262), 255-274.
- Somel, C. (2011), Neoliberalizm Nedir? Basit Gerçeği Basitçe Açıklamanın Gereği, *Bugüne Bakmak:1980 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri* Haz. Başer, E., Koçyiğit, N., Öziş, M., *Bugüne Bakmak:1980 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri*, 59-63, Ankara, Dipnot Yayınları.

- Stedile, J. P. (2009), Çokuluslu Şirketlerin Tarıma Karşı Saldırısı, Çev.: Ekin Kurtiç, *Mülkiye Dergisi*, 33(262), 99-105.
- Teoman, Ö. (2001), Türkiye Tarımında Kapitalist Dönüşüm Tartışmalarına Bir Katkı, *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 3, 41-60.
- Ulukan, U. (2011), Türkiye Tarımında Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik, Haz. Başer, E., Koçyiğit, N., Öziş, M., *Bugüne Bakmak:1980 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri*, 142-169, Ankara, Dipnot Yayınları.
- Wallerstein, I. (2006), *Tarihsel Kapitalizm*, 4. Basım, Çeviren: Necmiye Alpay, İstanbul Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2000) *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyılın Sosyal Bilimi*, Çeviren: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları.
- Yenal, N. Z. (2001), Türkiye'de Tarım ve Gıda Üretiminin Yeniden Yapılanması ve Uluslararasılaşması. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 88, 32-54.

TÜRKİYE'DE ENFLASYON HEDEFLEMESİ POLİTİKASINI ETKİLEYEN ETMENLER; EKONOMETRİK BİR ANALİZ¹

The Factors That Impact to The Inflation Targeting Policy in Turkey; An Econometric Analysis

Gönderim Tarihi: 09.05.2016

Kabul Tarihi: 15.06.2016

İsmail Cem ÖZKURT*

Öz: Türkiye'de enflasyon sorununun çözümüne yönelik olarak uygulanan parasal hedefleme ve döviz kuru hedeflemesi politikalarının başarısız olması nedeniyle enflasyon hedeflemesi politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu makalenin konusunu Türkiye'de uygulanan enflasyon hedeflemesi politikasını etkileyen etmenler ve bu etmenlerin politikayı etkileme derecelerinin tespit edilmesi oluşturmaktadır.

Enflasyon sorunu özellikle gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmalarının önündeki en önemli engeldir. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye enflasyon sorunuyla uzun yıllardır mücadele eden bir ülkedir. Bu çalışmada Türkiye'de uygulanan enflasyon hedeflemesi politikasını etkileyen değişkenler zaman serisine dayalı ekonometrik yöntemlerle analiz edilmektedir. Bu amaçla, 2002 – 2015 arasındaki dönem aylık veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Ekonometrik analizlerde yer alan değişkenler arasında içsellik sorunu ile karşılaşıldığından GMM yöntemiyle bu sorun ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Küresel finansal krizin enflasyon hedeflemesi politikasında yarattığı etkileri göz önüne koyabilmek amacıyla analiz dönemi kriz öncesi (2002 – 2008) ve kriz sonrası (2008 – 2015) olarak ayrılmış ve toplam üç dönem için tahminlemede bulunulmuştur.

Enflasyon hedeflemesi politikasını etkileyen değişkenler arasında politikayı etkileyen en önemli unsurun enflasyonun gecikmeli değeri olduğu tespit edilmiştir. En etkin ikinci değişkenin ise enflasyonist beklentiler olduğu tespit edilmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli bir etken olduğu varsayılan döviz kurunun politikaya etkisi anlamlı ancak az tespit edilmiştir. En az etkileyen değişkenin çıktı açığı olduğu tespit edilmiştir. Çıktı açığı faiz oranlarının tespitinde önemli bir unsurdur. Çıktı açığının etkisinin az bulunması faiz oranlarının enflasyon hedeflemesi politikasında az etkili olmasına neden olmaktadır. Bu durum merkez bankasının hedefleme politikasında geleneksel para politikası araçlarını kullanmasını sınırlayan bir unsur olarak göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon Hedeflemesi Politikası, Küresel Finansal Kriz, Genelleştirilmiş Momentler Metodu.

¹ Bu makale yazarın "Enflasyon Hedeflemesi Politikası ve Türkiye Uygulaması" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

* Doktor. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, icozkurt@mynet.com

Abstract: Because of the monetary targeting and exchange targeting policies being unsuccessful in inflation problems solution happenings, its been started to use inflation targeting policy. This works subject is being presented by factors of impact to the inflation targeting policy and these factors effect rates of the policy.

Inflation problem is a big problem at the developing countries in front of the these countries sustainable developings. Turkey, which is a country in the group of the developing countries, is having a big struggle with the inflation problem. At this work, in Turkey changeables, that are by the time series econometric systems. At this aim, the term between 2002-2015 is analized by monthly data. Because changeables that happens in the econometric analises has been happened endogenous problem between each other. As been tried to dissolved by GMM. Global financial crisis effects on inflation targeting policy; to set out the effects analize term is divided to before crisis (2002-2008) and after crisis (2008-2015) and totally estimated in three terms.

Between the changeables that effects the inflation targeting policy the most important item is inflation lagged variable. At the second place there is inflation expectations. The developing countries like to Turkey default an important changeable exchange rates effect to the policy it is determined that meaningfull but less. The least changeable is output gap. Output gap is an important item to determine the interest rate. By the least effect riase of the interest rates less effect on inflation targeting policy. This situation is an item that restrains the central banks targeting policy using traditional monetary policy tools.

Keywords: Inflation Targeting Policy, Global Financial Crisis, Generalized Method of Moments.

GİRİŞ

Enflasyon sorunu hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde uzun yıllar devam eden ve kronik bir sorun haline gelen makro ekonomik bir problemdir. Enflasyon probleminin çözümüne yönelik olarak yıllar boyunca çok sayıda müdahaleci politikalar ortaya konulmuştur. Politikalardan kendi yapısal zorlukları nedeniyle beklenen olumlu sonuçların elde edilememesi üzerine değişen ekonomik koşullara uygun yeni politika arayışları başlamıştır. Bu arayışların sonucunda 1990'lı yıllardan itibaren enflasyon hedeflemesi politikası olarak adlandırılan politika uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye 1970'li yıllardan itibaren enflasyon sorunu ile tanışmış ve uzun yıllar boyunca bu sorunla mücadele etmek zorunda kalmış bir ülkedir. Sorunun çözümüne yönelik olarak öncelikle parasal hedefleme politikaları izlenmiş başarısızlık üzerine döviz kuru hedeflemesi politikasına geçilmiştir. Döviz kuru hedeflemesi politikası, 2000'li yılların başlarında ülke tarihinin en ağır ekonomik kriziyle sonlanmıştır. Enflasyon hedeflemesi politikası işte tam bu yıllarda

ülke gündemine girmiş ve enflasyon sorunuyla mücadelede yeni bir dönem başlamıştır.

Enflasyon hedeflemesi politikasını tanımlamak gerekirse; hükümet, merkez bankası veya bazen ikisinin birlikte yer aldığı, enflasyonun gelecekte ilan edilen sayısal olarak belirlenmiş düzeye ulaşması veya o düzeyde kalma çabasıdır (Bernanke ve Mishkin, 1997, 2). Enflasyon hedeflemesi politikasını diğer para politikalarından ayıran bir takım özellikler mevcuttur. Bu özelliklerin başında sayısal bir enflasyon hedefinin ilan edilmesi gelmektedir. Sayısal hedef ilanı ayırt edici bir özellik olmakla birlikte hedef iki türlü ilan edilebilir. Bant hedefleme denilen sistemle hedefe bir alt ve üst sınır konularak enflasyonun bu bant sınırları içinde gerçekleşmesi hedeflenir. Diğer bir sistem olan nokta hedefleme ise daha iddialı bir yaklaşımdır. Tek bir sayısal enflasyon hedefinin ilan edildiği bu sistemde enflasyonu etkileyen çok sayıda dışsal etmenin varlığı nedeniyle sayısal hedefin tutturulamama ihtimali çok büyüktür. Enflasyon hedeflemesi politikasını uygulayacak olan merkez bankasının tam bağımsız olması politikaya başlamadan önce sağlanması gereken en önemli özelliktir. Bağımsızlığa sahip bir merkez bankası para politikası araçlarını istediği şekilde kullanabilmektedir. Merkez bankasının tek amacı fiyat istikrarı olmalı ve başka makro büyüklükler hedeflenmemelidir. Hedefin ilan edilmesi merkez bankasının kamuoyuna karşı bir taahhüt altına girmesine neden olmaktadır. Merkez bankası her ne kadar bağımsız olsa da koyduğu hedefler ve yürüttüğü politikalar açısından hem hükümete hem de kamuoyuna karşı sorumludur. İzlediği politikalar konusunda şeffaf olmalı ve bir başarısızlık durumunda bunun neden ve sonuçları hakkında hükümete ve kamuoyuna hesap verebilmelidir. Enflasyon hedeflemesi politikasının son özelliği ise esnek bir yapıya sahip olmasıdır. Enflasyonu etkileyen ve merkez bankasının kontrolünde olmayan çok sayıda dışsal değişken olduğundan bu değişkenlerde meydana gelecek değişimlere politika anında cevap verebilmelidir.

İlk olarak 1990 yılında Yeni Zelanda’da uygulanmaya başlanan enflasyon hedeflemesi politikasına yönelik olarak literatürde çok sayıda çalışma mevcuttur. Svensson (1996) çalışmasında enflasyon hedeflemesini bir tahmin hedeflemesi olarak tanımlamıştır. Merkez bankasının enflasyon tahminleri orta vadeli kesin hedefler haline gelmektedir. Enflasyon hedefi tahmini para politikasının izlenmesi ve uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Parasal büyüme ve döviz kuru hedeflemesi genel olarak enflasyon hedeflemesinden daha az önemlidir ve yüksek enflasyon değişkenliğine neden olur.

Bernanke ve Mishkin (1997) çalışmasında son yıllarda özellikle sanayileşmiş ülkelerde uygulanmaya başlanan enflasyon hedeflemesi politikasının genel çerçevesini çizmişlerdir. Enflasyon hedeflemesi politikasının karakteristik

özellikleri olarak; bir ya da birkaç dönemlik resmi enflasyon hedeflerinin ilan edilmesi, para politikasının öncelikli hedefi olan düşük ve sabit enflasyonun kesin tanımı, kamuoyu ile iletişimin artması ve merkez bankasının bu hedeflere ulaşmada artan hesap verilebilirliği sayılmıştır. Mishkin ve Posen (1997) çalışmasında gelişmiş ülkelerde (Yeni Zelanda, Kanada, Almanya ve Birleşik Krallık) uygulanan enflasyon hedeflemesi politikasında, ekonomik gelişmelerin politika katılıklarıyla yüz yüze kalmasına rağmen reel ekonominin bundan zarar görmediği ve para politikası yapımcılarının şeffaflığı arttırarak düşük enflasyon oranlarını sağladığı tespit edilmiştir.

Mishkin (2000) sanayileşmiş ülkelerde parasal hedefleme ve enflasyon hedeflemesi politikasında yaşanan değişimleri incelemiştir. İsviçre ve özellikle Almanya'da parasal hedefleme politikasının enflasyonu kontrol altına almada oldukça başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bağımsız para politikasını seçen incelenen ülkelerde enflasyon hedeflemesi politikasının daha iyi ekonomik performans göstermede öncülük ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Mishkin (2000a) gelişmekte olan ülkelere yönelik yaptığı çalışmasında enflasyon hedeflemesi politikasının her derde deva bir politika olmadığı ve çok sayıda gelişmekte olan ülkede kullanılmasının uygun olmadığı, sadece birkaçında yüksek fayda sağlayabilecek bir para politikası olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Mishkin ve Schmidt-Hebbel (2001) çalışmasında enflasyon hedeflemesi politikasının on yıllık geçmişinin başarısını tespit edebilmek amacıyla politikayı uygulayan 18 ülkeyi politikayı uygulamayan sanayileşmiş ülkelere göre istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. Bu incelemenin sonunda gelecek on yıla ışık tutabilmek amacıyla para politikasının uygulanmasıyla ilgili olarak enflasyon hedeflemesi politikasının dizayn edilmesinde ve yürütülmesindeki çözümlenmemiş sorunlara değinilmiştir.

Mishkin (2004) gelişmekte olan ülkelere yönelik bir diğer çalışmasında Şili ve Brezilya'daki enflasyon hedeflemesi politikalarını ele almıştır. Öncelikle gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülke ekonomilerinden farklılıklarını ele alan söz konusu çalışmada gelişmekte olan ülkelerde enflasyon hedeflemesi politikasının başarılı olabilmesi için gerekli olan mali, finansal ve parasal kuruluşlardaki değişimlerin zorluğunun nedenleri tartışılmıştır. Ele alınan iki ülkenin döviz kuru dalgalanmalarıyla olan ilişkisi incelenmiş ve sonuçta enflasyon hedeflemesi politikasının gelişmekte olan ülkelerde karmaşık bir yapıda olduğu ve her ülke için geçerli bir çözüm olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Öztürk ve Biner (2008) çalışmasında kurala dayalı bir politika olarak tanımladıkları enflasyon hedeflemesi politikasının başarısını gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirmiş ve sonuçta gelişmekte olan ülkelerde

karmaşık idari, mali ve siyasi yapı nedeniyle politikanın başarısı için gerekli olan koşulları yerine getirmekten uzak olduklarını belirlemiştir.

Yiğitbaş (2009) çalışmasında gelişen piyasa ekonomilerinde alternatif para politikası stratejilerinin avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmiştir. Gelişen piyasa ekonomilerine örnek olarak Şili, Brezilya ve Türkiye’nin incelendiği çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre Türkiye’de enflasyon hedeflemesinin daha karmaşık bir yapıya sahip olduğu ve performansının artırılması için hesap verilebilirlik ve şeffaflığın artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Süslü (2012) çalışmasında Türkiye’de enflasyon hedeflemesi politikasının sosyal refaha etkisi incelenmiş ve sonuçta enflasyon hedeflemesi politikası uygulaması altında sosyal refahın maksimize edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Phillips Eğrisinin Evrimi ve Enflasyon Hedeflemesi

Phillips (1958) 1861 - 1957 yılları arasını kapsayan çalışmasında İngiltere’de ücret artış oranı ile işsizlik oranı arasındaki negatif yönlü ve doğrusal olmayan bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Phillips eğrisinin tarihinde üç farklı aşamanın ayrımı yapılabilir. Birincisi; enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasında ters yönlü ve istikrarlı bir ilişkinin bulunduğu varsayımından hareketle, Phillips, Lipsey ve Samuelson ile Solow tarafından Phillips eğrisi kavramının şekillendirildiği aşamadır. İkinci aşamayı Phillips eğrisinde kısa ve uzun dönem ayrımı yapan Friedman ve Phelps tarafından geliştirilmiş olan Adaptif (Uyumcu) Beklentili Phillips Eğrisi oluşturmaktadır. Üçüncü aşamada ise Phillips eğrisine rasyonel beklentiler okulunca yapılan ve enflasyon ile işsizlik arasında sistematik bir ilişkinin olmadığını iddia eden eleştiriler yer almaktadır (Yıldırım, Karaman, Taşdemir, 2008, 373).

A. W. Phillips (1958)’in ampirik olarak ortaya koyduğu Phillips eğrisine güçlü bir teorik destek sağlama yönündeki ilk önemli çaba Richard G. Lipsey (1960) tarafından gerçekleştirilmiştir. Lipsey, parasal ücretlerdeki değişim oranının, işsizlik düzeyi tarafından temsil edilen, emek piyasasındaki talep (veya arz) fazlasının derecesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. (Akkuş, 2012, 108).

Phillips eğrisini geliştirmeye yönelik olarak yapılan çalışmalarda Arthur M. Okun (1962) tarafından yapılan ve işsizlik oranındaki değişim oranı ile reel GSYİH büyüme oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi ortaya koyan çalışma literatürde Okun yasası olarak adlandırılmaktadır. Okun yasası sayesinde Phillips eğrisi denkleminde yer alan işsizlik oranı yerine çıktı açığı değişkeni eklenmiştir (Çiçek, 2009, 34);

Samuelson ve Solow (1960) çalışmasında Phillips eğrisindeki parasal ücretlerdeki değişim yerine enflasyon oranı ile işsizlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Samuelson ve Solow (1960)'a göre, enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasında kısa dönemde mevcut olan kombinasyon menüsünün uzun dönemde de devam edeceğini düşünmek doğru değildir; yakın gelecekte uygulanacak politikalar, Philips eğrisinin kesin bir şekilde yukarıya veya aşağıya kaymasına neden olabilir. Yani, fiyat istikrarını korumak için gerekli olan işsizlik oranı daha yüksek veya daha düşük olabilir (Akkuş, 2012, 109).

Phelps (1967) ve Friedman (1968) bağımsız çalışmalarında, enflasyon ile işsizlik arasında yapılacak bir tercihin uzun vadede enflasyonu arttıracığını ileri sürmüşlerdir. 1960'lı yılların sonlarında itibaren yaşanmaya başlanan stagflasyon nedeniyle Phillips eğrisine olan güvenin sarsılması üzerine Phelps (1967) ve Friedman (1968), beklentileri göz önüne almayan Phillips eğrisi yorumuna karşılık, değişen enflasyon beklentilerinin hesaba katılması halinde Phillips eğrisinin zaman içinde istikrarlı olmayacağını ve eğri üzerindeki bir noktanın seçilmesi ile belirlenen enflasyon oranının bir uyum döneminden sonra yeni bir beklenen enflasyon oranına ve Phillips eğrisinin kaymasına neden olacağı öne sürülmüştür (Yıldırım ve diğerleri, 2008, 380).

Gali ve Gertler (1999) çalışmalarında kısa dönem enflasyon dinamiklerini Yeni Keynesyen Philips Eğrisi ile açıklamaya çalışmışlardır. Çalışmada çıktı açığı yerine reel marjinal maliyetler kullanılmıştır. Melez Yeni Keynesyen Phillips Eğrisi enflasyonu belirleyen reel değişken olarak reel marjinal maliyetleri dik-kate alarak, standart Melez Yeni Keynesyen Phillips Eğrisi'nin kuramsal alt-yapısını en baştan tasarlamıştır (Çamlıca, 2010, 23). Gali ve Gertler tipi Melez Yeni Phillips Eğrisi cari enflasyon oranının beklenen enflasyon, bir dönem gecikmeli enflasyon oranı ve marjinal maliyetin bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir.

Küresel Finansal Kriz ve Enflasyon Hedeflemesi

Finansal sistemin sahip olduğu sermayeyi tabana yayma çalışmalarında meydana gelebilecek aksamaların yaygın hale gelmesi, borçlular ile finansal araçların yükümlülüklerini yerine getirememeye başlaması durumunu finansal kriz olarak tanımlayabiliriz.

Küresel finansal krizin kaynağı özellikle mortgage piyasasında yaşanan kredi genişlemesidir. Büyük sakinlik döneminde ABD piyasalarındaki likiditenin artmasının yanı sıra, Çin, Japonya, Almanya ve petrol ihraç eden Ortadoğu ülkeleri ellerindeki likiditeyi ABD yatırım araçlarına yönlendirmişler ve bu durum likiditenin daha da artmasına neden olmuştur. Küresel krizin ortaya

çıkmasında politikacıların da rolü vardır. Resesyondan çıkabilmek amacıyla tüketime teşvik edilmesi politikası çerçevesinde Bush yönetimi herkesin ev sahibi olabilmesini amaçlamıştır. Bunu sağlayacak olan mortgage piyasasında yaşanan büyümeye kendi politika çıkarları nedeniyle müdahalede bulunmamıştır. Küresel krizin ortaya çıkmasının bir diğer sebebi de saydamlık eksikliğidir. Kredi verenler kredi alanların geçmişini, mali durumlarını tam olarak incelememişlerdir. Krediyi alanlar da krediyi verenler hakkında tam bilgi sahibi değildirler. Krediyi alanlar kredinin kullanımına ilişkin koşullar ve ücretler hakkında tam bilgilendirilmemişler ve kendileri de bilgi talebinde bulunmamışlardır. Özellikle riskli grupta yer alanların risk değerlendirmesi tam olarak yapılmamış ve olası riskler göz ardı edilmiştir. Krediyi verenler var olan riskleri tam olarak kaydileştirmedikleri için riskler gerçekleştiğinde bilançolarında ciddi bozulmalar meydana gelmiştir. Mortgage piyasasında asimetrik bilgiyi engellemek amacıyla kredi derecelendirme kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Mortgage piyasasındaki ürünlerin fiyatlandırması yapılırken kredi derecelendirme kuruluşlarının verdikleri kredi notları göz önüne alınmaktadır. Bu kurumların kredi değerlendirmesinde bulunurken yaptıkları en büyük hata, piyasadaki ürünlerin değil bu ürünleri piyasaya arz eden kurumların risklerini değerlendirmesidir.

Krizin oluşmasına neden olan olgu subprime mortgage kredilerinin menkul kıymetleştirme yoluyla türev piyasalara sunulmasıdır. Menkul kıymetleştirmeyi kısaca nakit akışlarının bir havuzda toplanması ve yatırımcılara satılmak üzere mali bir varlık olarak menkul kıymetler üretilmesi olarak tanımlayabiliriz. ABD’de likiditenin bol olduğu dönemde menkul kıymetleştirme sayesinde bireyler normalden fazla kredi kullanmışlardır. Risk paylaşımı, yüksek getiri iştahı, bankaların yasal yükümlülüklerini yerine getirmelerinde kolaylık sağlanması, risk taşımadan ya da daha fazla mevduata ihtiyaç duymadan bankaların yeni kredileri finanse etmelerinin sağlanması menkul kıymetleştirmeyi özendirilen hususlardır (Alantar, 2008, 2). Konut satın almanın finansmanında sağlanan bu kolaylıklar konut talebinin patlamasına neden olmuştur. Konut talebinde yaşanan bu artış konut fiyatlarının oldukça yükselmesine ve bir balon oluşmasına neden olmuştur. Krizin başlamasıyla birlikte hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler müdahale amacıyla çeşitli politikalar üretmişlerdir. Bu politikaların başında faiz oranlarını düşürmek gelmektedir.

Sıfır Alt Sınırı ve Politika Faizi Aracının İşlemeyişi

John Taylor’ın çalışmalarında öne sürdüğü gibi enflasyonda veya üretimde meydana gelen sapmalara faiz oranlarını değiştirerek müdahale edilebileceği görüşü finansal krizin derinleştiği günlerde tekrar gündeme gelmiştir. Merkez

bankalarının faiz oranları yoluyla kamuoyunu gelecekteki enflasyon konusunda beklentiler içine sokmaya ve bu yönde kanalize edebilme imkânı vardır. Ekonomik konjonktürün normal seyrettiği dönemlerde faiz oranı politikası iyi bir para politikası aracı iken kriz dönemlerinde bu araç yeterli olmayabilir. Bunun nedeni; kriz dönemlerinde faiz oranlarının sıfır düzeyine çekilebilmesi gerekmekte iken oranların zaten bu düzeylerde olması bu aracın çalışmasına engel olur. Faiz oranı gibi geleneksel politika araçlarının işlemediği durumlarda merkez bankaları geleneksel olmayan para politikası araçlarına yönelebilirler.

Geleneksel Olmayan Para Politikası Uygulamaları

Geleneksel olmayan para politikası araçları; miktarsal genişleme, kredi genişlemesi, faiz taahhüdü politikası, zorunlu karşılıklar oranı uygulaması ve faiz koridoru politikasıdır. Kredi genişlemesi politikasını merkez bankalarının doğrudan menkul kıymetleri satın alması olarak tanımlayabiliriz. Kredi genişlemesi yoluyla piyasadaki likidite sorununu ortadan kaldırmak, piyasaların yeniden faaliyete geçmesini sağlamak, likidite sıkışıklığının regüle edilmesiyle risk priminin azaltılması amaçlanır. Faiz taahhüdü politikasında merkez bankaları faiz oranının belirli bir süre düşük tutulacağı taahhüdünü piyasalara verir. Bir kurala dayanması ve taahhüt verilmesi sayesinde özel sektörün ve bireylerin beklentilerinin yönlendirilmesi, ekonomik birimlerin piyasalar hakkındaki soru işaretlerin kaldırarak belirsizlik ortamının yok edilmesi amaçlanır. Zorunlu karşılıklar politikası küresel kriz esnasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde etkin olarak kullanılan bir politikadır. Bu politika sayesinde merkez bankaları piyasaya çıkan para miktarını kontrol edebilmektedir. Merkez bankası zorunlu karşılık oranlarında değişiklikler yaparak para arzı ve kredi büyümesini kontrol edebilmektedir. Faiz koridoru politikası; borç verme faiz oranı, borç alma faiz oranı ve politika faiz oranı gibi üç farklı faiz oranının bileşiminden oluşan bir politikadır. Merkez bankası doğrudan piyasaya müdahale ederek politika faizini belirlemeyi uygun bir politika seçimi olarak görmediği durumlarda faiz oranlarına bir alt ve üst sınır koyarak faiz oranlarının bu sınırlar (koridor) içinde dalgalanmasını sağlar. Bu koridor sayesinde merkez bankaları faizlerdeki dalgalanmayı azaltmayı ve beklentileri yönetebilmeyi amaçlamaktadır.

Amerika ve Euro Bölgesi: Miktarsal Genişleme

Miktarsal genişleme, merkez bankalarının ekonomik aktivite düzeyini arttırmak için kullandıkları bir politika olup, enflasyon hedefinin tutturulmasına yardımcı olmasının yanı sıra para piyasasının koşullarının gelişmesine de katkıda bulunmaktadır (Vural, 2013, 22). Miktarsal genişleme politikası ile varlık alımları yoluyla piyasadaki para miktarı artırılır. Özel sektörün çıkarmış ol-

duğu tahvillerin satın alınması özel sektörün likiditesinin bollaşarak harcamalarının artmasına olanak sağlamaktadır. Özel sektör tahvillerinin satın alınması ticari aktivitelerin artarak sermaye piyasalarında güvenin artmasına ve daha kolay borçlanarak kredi piyasasının işlerlik kazanmasına neden olmaktadır. Miktarsal genişleme politikasının en büyük sakıncası ise merkez bankası bilanço büyüklüğünü kalıcı olarak etkileyen bir politika olmasıdır. Miktarsal genişleme politikasından elde edilmesi beklenen sonuçlara ulaştıktan sonra sterilizasyon politikasına başvurulmaz ise likidite bolluğunun enflasyonist risk yaratma potansiyeli de mevcuttur.

ABD merkez bankasının (FED) ABD ekonomisini canlandırmak ve deflasyonu engellemek amacıyla başlattığı QE olarak bilinen Miktarsal Genişleme (Quantitative Easing - QE) süreçleri önem taşımaktadır. ABD’nin 2010 yılının ekim ayı başında 600 milyar dolarlık kamu kâğıdını geri alacağını duyurması küresel gündemin birinci sırasına oturmuştur. 2011 yılı itibariyle parasal genişlemenin miktarı 2.3 trilyon doları bulmuştur. FED’in ikinci genişleme (QE-2) politikasını uygulaması ile doların değer kaybı ivme kazanmıştır. İkinci genişleme politikasını üçüncüsü izlemiştir. Bu süreç ile dolarda görülen miktarsal artış, Euro karşısında değer kaybı yaşanmasına yol açmıştır (Pınar ve Uzunoğlu, 2013, 7).

Çek Cumhuriyeti: Döviz Müdahalesi

McCallum (2000)’e göre küçük, açık ve sıfır alt sınırında bulunan bir ekonomide merkez bankası kurların değerlendirme oranlarının ayarlanması politikasıyla dış ticarete başarılı sonuçlar olarak enflasyon ve reel ekonomide denge sağlayabileceğini savunmaktadır. Buna göre döviz kuru operasyonel hedef olmakta ve politikanın ön koşulu merkez bankasının piyasada sağladığı değerlendirmeyle uyumlu kur politikası olmaktadır.

2013 yılına gelindiğinde Çek ekonomisi; zayıf yurt dışı talep, sınırlayıcı maliye politikası ve güçlü döviz kuru gibi zorluklarla yüz yüze kalmıştır. Faiz oranlarının teknik olarak en alt seviyede olması bu zorluklarla mücadele amacıyla faiz oranlarından artık daha fazla yararlanılamayacağı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler üzerine Çek Merkez Bankası Yönetim Kurulu 7 Kasım 2013 tarihli kurul kararlarıyla çok ciddi bir politika değişikliğine gitmiştir. Kurul kararlarına göre zayıf Koruna kuru 27 CZK / Euro olarak belirlenmiş ve merkez bankasının bu paritenin üzerine çıkılması halinde müdahale edeceği yönünde bir karar alınmıştır. Zayıf Koruna kuru ve bunu sağlamaya yönelik döviz piyasalarına müdahale edilmesi politikası Çek ekonomisinin deflasyon riskinden kurtulmasını sağlamıştır. Bu düzelmeyi sağlayan en önemli etkenlerin başında yurt içi talebin artmasına bağlı olarak firmaların toparlanması gel-

mektedir. Bu toparlanma Çek ekonomisinin Avrupa Birliği ülkelerinden daha hızlı büyümesine neden olmuştur.

Türkiye: Yeni Politika Bileşimi

2008 yılında TCMB dışsal bir etki olan küresel finansal kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Küresel finansal krizin olumsuz etkilerine Türkiye birçok kanaldan maruz kalmıştır. Artan sermaye akımları gelişmekte olan ülkelerde bir takım olumsuz koşullar yaratmıştır. Bu olumsuzlukların başında ulusal para biriminin değerinin artması ve bu değerlendirme neticesinde talebin de artması gelmektedir. Bunun yanında yabancı para biriminin değer kaybetmesi, yabancı para birimi cinsinden malların ucuzlamasına neden olmuş bu durum da ithalatı arttırıcı bir baskı yaratmıştır. İthalatta yaşanan artışlar gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarında birisi olan cari açık probleminin daha da büyümesine neden olmuştur. Ülke para biriminin değerlendirilmesi ve ticaret ortağı olan ülkelerde kriz nedeniyle yaşanan sıkıntılar ihracatın büyük oranlarda düşmesine ve cari açığın daha da artmasına neden olmuştur.

Tüm bu olumsuzlukların Türkiye ekonomisinin çevresini sarması üzerine TCMB önleyici tedbirler kapsamında 2008 sonundan 2009 sonuna kadar toplamda 1025 baz puan faiz indirimine gitmiştir. 2010 yılının ortalarından itibaren var olan küresel dengesizliklere, yurt içi ve yurt dışı talepte yaşanan ayrışmalara, kısa vadeli sermaye hareketlerini kısıtlayıcı önlemlere ve finansal istikrar ile fiyat istikrarı amacının her ikisini aynı anda gerçekleştirebilmenin sadece faiz oranları politikası ile sağlanamayacağı gerçeği karşısında TCMB yeni politika bileşimleri uygulamaya karar vermiştir.

Rezerv Opsiyon Mekanizması

Rezerv Opsiyonu Mekanizması (ROM), bankaların Türk Lirası (TL) zorunlu karşılıklarının belirli bir yüzdesini yabancı para (YP) ve altın cinsinden tesis edebilmelerine imkân tanıyan bir uygulamadır. Bu imkânın hangi ölçüde kullanılabileceği Rezerv Opsiyonu Oranı ile belirlenmektedir. Birim TL zorunlu karşılık başına tesis edilebilecek YP veya altın karşılığını belirleyen katsayılar ise Rezerv Opsiyonu Katsayısı (ROK) olarak tanımlanmıştır (Alper, Kara, Yörükoğlu, 2012, 2). TCMB bu mekanizmayı kullanmakla sermaye hareketlerinin finansal istikrar üzerinde olumsuz etkiler yaratmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte bu mekanizma sayesinde bankaların brüt döviz rezervleri artarken likidite yönetiminde de esneklik imkânı sağlanmıştır.

Rezerv Opsiyon Mekanizması'nın çalışmasını sermaye akımları çerçevesinde şöyle açıklayabiliriz. Ülkeye gelen sermaye akımlarında artışlar yaşandığın-

da buna bağlı olarak döviz cinsinden kaynaklarının maliyeti düşmektedir. Bu durumda bankalar merkez bankası nezdinde tuttıkları zorunlu karşılıkların, belirlenen limitler dâhilinde, daha fazla kısmını yabancı para cinsinde tutmaya başlarlar. Böylece sermaye akımları yoluyla ülkeye gelen fazla döviz likiditesinin TL üzerinde değerlendirme baskısı yaratmasının önüne geçilmiş olur. Bu mekanizma olmasaydı gelen yabancı sermaye merkez bankası tarafından satın alınma yoluyla sterilize edilmek zorunda kalıncaktı. Böyle bir durumda döviz rezervleri artarken piyasaya nakit TL sürülmüş olunacaktı. Tam tersi durumda yani sermaye girişlerinin azaldığı zamanlarda döviz cinsinden kaynakların maliyeti artacağından bankalar merkez bankası nezdindeki zorunlu karşılıklarda yabancı para miktarını azaltarak ihtiyaç duyduğu döviz likiditesini sağlamış olacaktır. Rezerv Opsiyon Mekanizması bu çalışma prensibi sayesinde piyasada otomatik bir dengeleyici mekanizma olarak yer almakta ve böylece sermaye akımlarına olan duyarlılığı azaltarak piyasalarda oynaklığı engellemektedir. Rezerv Opsiyon Mekanizması’nun bir diğer avantajı ise merkez bankasının müdahaleci bir politikası değil aksine bankaların karazamileştirmesi isteklerinin bir sonucu olarak herhangi bir zorlamaya gerek kalmaksızın gönüllü olarak uyguladıkları bir politika aracı olmasıdır. Bu durumda merkez bankası piyasalara müdahale eder bir yapıda görünmemekte, inşa ettiği mekanizma piyasada otomatik dengeleyici olarak kendiliğinden çalışmaktadır.

KÜRESEL FİNANSAL KRİZ VE ENFLASYON: AMPİRİK ANALİZ

Literatürde enflasyonu etkilediği tahmin edilen değişkenleri tespit etmeye yönelik çok sayıda çalışma mevcuttur. Kesriyeli ve Yalçın (1998) çalışmasında, Taylor Kuralı çerçevesinde enflasyon ile faiz arasında çift yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde kısa dönem faiz oranının fiyat istikrarını sağlamada ve istikrarlı üretim düzeyinin oluşturulmasında etkin olduğu tespit edilmiştir. Yüksek ve kronik enflasyona sahip gelişmekte olan ülkelerde ise kısa vadeli faiz oranlarının enflasyonu etkilemede tek başına etkin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Akyürek (1999) çalışmasında, Türkiye’de parasal ve döviz kuru şoklarının enflasyonun en önemli sebepleri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Roberts (2004), farklı para politikaları altında ekonomideki değişkenliklerin enflasyona etkilerini incelemiş ve para politikasında yaşanan değişikliklerin çıktığı açığı azalmaya neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Süslü (2005) çalışmasında Türkiye’de enflasyona karşı izlenebilecek politikalarda hangi değişkenin nominal çapa olarak kullanılabileceğini incelemiş ve döviz kuru ile enflasyon arasında güçlü bir etkileşimin varlığını tespit etmiştir. Saatçioğlu ve Korap (2006) çalışmasında, Türkiye’de enflasyonun temel nedeninin talep

kökenli parasal faktörler değil; döviz kuru şokları, ücret endeksleme mekanizması, reel faiz yapısı ve kamu sektörünün fiyatlandırma politikası gibi maliyet itişli faktörler olduğu sonucuna varmışlardır. Özçiftçi (2007) çalışmasında para arzındaki artışların enflasyonu etkileyen en önemli değişken olduğu sonucuna ulaşmıştır. Şahinoğlu, Özden, Başar ve Aksu (2010) çalışmasında Türkiye’de enflasyonun belirleyicilerini araştırmışlar ve uzun dönemde çıktı açığının enflasyon üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yapraklı (2011), tam enflasyon hedeflemesi politikasının uygulandığı dönemi kapsayan çalışmasında enflasyon üzerinde en etkin değişkenin döviz kuru olduğu sonuca ulaşmıştır.

Makalenin bu bölümünde aşağıdaki soruların cevabı verilmeye çalışılacaktır.

- I. Yurtiçi enflasyon oranını hangi değişkenler etkilemektedir?
- II. Küresel finansal kriz, enflasyonu etkileyen değişkenlerin etki derecesini değiştirmiş midir?

Makalede bu amaçla ilk etapta enflasyon hedeflemesi dönemini kapsayan Melez Phillips Eğrisi tahmini yapılmış ve yurtiçi enflasyon oranını etkileyen değişkenler belirlenmiştir. Daha sonra ise bu değişkenlerin yurtiçi enflasyon üzerindeki etkisinin finansal kriz nedeniyle değişip değişmediği örneklem dönemi değiştirilerek test edilmiştir.

$$\pi_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^2 \alpha_i \pi_{t-i} + \beta_1 \pi_{t+12}^e + \beta_2 y_t^d + \beta_3 e_t + u_t \quad (2.1)$$

Eşitlik 2.1’de, π_{t-i} geçmiş enflasyon oranlarını, π_{t+12}^e cari dönemde belirlenen 12 ay sonrasına ilişkin enflasyon beklentilerini, y_t^d çıktı açığını, e_t ise döviz kurunu temsil etmektedir.

Verilerin tümü 2002:M1 ve 2015:M9 dönemlerini kapsayacak şekilde aylık verilerden oluşmaktadır. Tahminlemede kullanılan zaman serileri TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) elde edilmiştir. Tahminlemeler yapılırken Eviews 7.2 programı kullanılmıştır.

Enflasyon oranı, 1994 ve 2003 bazlı Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) serilerinin birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Zincir yöntemiyle birleştirilen seri daha sonra Tramo-Seats yöntemiyle mevsimsellikten arındırılmıştır. Enflasyon beklentisi, 12 ay sonrasının yıllık TÜFE beklentisini ifade etmektedir. TCMB’nin EVDS sisteminden temin edilmiş ve herhangi bir işleme tabi tutulmaksızın modelde kullanılmıştır. Çıktı açığı, gerçekleşen çıktının (y_t) potansiyel çıktıdan (y_t^p) sapmasını ifade etmektedir. Çalışmamız aylık frekansta olduğu için çey-

rek dönemlik bazda açıklanan Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla’yı kullanmak mümkün olmamıştır. Onun yerine GSYİH ile yaklaşık %90 örtüşen Sanayi Üretimi Endeksi serisinden yararlanılmıştır. Sanayi Üretim Endeksi (PPI) serisi aylık bazda temin edilmiş, Tramo-Seats yöntemiyle mevsimsellikten arındırılmış, logaritması alınmış ve Hodrick-Prescott (HP) filtresi uygulanarak potansiyel çıktı elde edilmiştir. Enflasyonu etkileyen bir diğer önemli değişken olan döviz kuru çalışmamızda dolar ve Euro’dan oluşmaktadır. Her iki para biriminin değeri %50 ile çarpılarak döviz kuru sepeti (er_t) oluşturulmuş, daha sonra elde edilen sepetin logaritması alınıp yüz ile çarpılarak döviz kuru değişim oranı (e_t) elde edilmiştir.

Durağanlık Analizi

Zaman serilerinde modelde kullanılacak serilerin durağan olup olmadıkları konusu önemlidir. Değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren katsayıların sapmasız olabilmesi için serilerin durağan olması gerekmektedir. İncelenen serilerin durağanlık testleri için Geliştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) testinden faydalanılmıştır.

Çizelge 1: ADF Birim Kök Test Sonuçları

	π_t	$\pi_{t t+12}^e$	y_t^d	e_t
Sabit ve trend yok	-5.9201***	-5.7395***	-4.2233***	-8.6166***
Sabit var, trend yok	-7.4013***	-6.3054***	-4.2109***	-10.0962***
Sabit ve trend var	-6.9811***	-5.1367***	-4.2001***	-9.9910***

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Çizelge 1’den de görülebileceği gibi modelimizde yer alan tüm değişkenler %1 düzeyinde durağan tespit edilmiştir. Bu bulgu, değişkenlerin modelde kullanılması durumunda elde edilecek katsayıların sapmasız olabileceğine işaret etmektedir.

Enflasyon Tahminleri (OLS ve GMM)

Enflasyon hedeflemesi politikası uygulanırken ortaya çıkan küresel finansal krizin bu politikaya önemli etkilerde bulunması muhtemeldir. Bu ihtimal üzerine enflasyon tahmini, üç farklı dönem dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Birinci dönem enflasyon hedeflemesi stratejisinin tamamını kapsamaktadır. İkinci ve üçüncü model ise küresel finansal krizin enflasyonu etkileyen faktörlerde bir değişim yaratıp yaratmadığını tespit etme amacı gütmektedir. Bu nedenle enflasyon hedeflemesi dönemi iki ayrı parçaya ayrılarak yeniden tah-

min edilmiştir: finansal kriz öncesi ve sonrası. Ancak çalışmada dönem ayrımının nerede yapılacağını belirlemek amacıyla Quandt-Andrews Yapısal Kırılma Testi de uygulanmıştır. Testten elde edilen sonuçlar 2008 yılının Kasım ayında enflasyon modelinde bir yapısal kırılmanın olduğuna işaret etmektedir. Bunun anlamı, enflasyonu etkileyen değişkenlerin enflasyonu etkileme derecesi, 2008 yılının Kasım ayından itibaren değişiklik göstermiştir. Makalenin bundan sonraki bölümünde küresel finansal krizin yurtiçi enflasyonun etkilenme derecesini nasıl değiştirdiğini iki farklı model ile analiz edilmiştir. Bu modellerden ilkinde (Model 2) küresel finansal kriz öncesindeki enflasyon analiz edilirken ikincisinde (Model 3) küresel finansal kriz sonrası enflasyon incelenmiştir.

Model 1: Enflasyon Hedeflemesi Döneminde Melez Phillips Eğrisi

Enflasyon beklentilerini içeren enflasyon tahminlerinin en önemli sorunu içsellik problemiyle karşılaşılmasıdır. Enflasyonda meydana gelen bir sapma, modelde yer alan hata teriminin sıfırdan farklı olmasına neden olacaktır. Bir diğer deyişle enflasyonun geçmiş dönem enflasyon oranından sapması, modelde hata terimine yansımaya girecektir. İçsellik problemi, olağan en küçük kareler (OLS) yöntemiyle yapılan tahminden elde edilen katsayıların sapmalı sonuçları vermesine neden olabilecektir. Bunu engellemek için literatürde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler içinde en kabul göreni Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)'dir. GMM yöntemi, modelde hata teriminden bağımsız olan ancak modelde yer alan bağımsız değişkenlerle ilişkili olan enstrüman değişkenlerin kullanılmasına imkân vererek içsellik problemini ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle çalışmanın ana bulguları GMM yöntemi ile yapılan tahminden elde edilen bulgular olacaktır.

Çizelge 2 incelendiğinde hem OLS hem de GMM tahmin sonuçlarında açıklayıcı değişkenlerin hepsinin yurtiçi enflasyon oranı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Değişkenleri tek tek inceleyecek olursak enflasyon oranının ilk iki gecikmesinin anlamı olduğu görülmektedir. İlk iki gecikmenin katsayılarının toplamının 0.79 olduğu görülmektedir [=1.2019+(-0.4081)]. Bu bulgu geçmiş dönem enflasyon oranında meydana gelecek %1'lik bir değişimin cari dönem enflasyon oranını %0.79 etkilediğini göstermektedir. Bu değer birine yakın çıkması, geçmiş enflasyonun cari dönem enflasyonu üzerinde önemli derecede etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer deyişle ekonomik birimler önemli ölçüde adaptif beklentiye sahiptir. Enflasyon beklentisinin katsayısı ise 0.1985 olarak tespit edilmiştir. Bu bulgu ekonomik birimlerin enflasyon beklentisinde meydana gelecek %1'lik bir artışın, yurtiçi enflasyon oranını yaklaşık olarak %0.20 oranında artıracığına işaret etmektedir. TCMB'nin ana politika enstrümanı olan faiz oranından etkilenen çıktı açığı

ğı değişkeninin katsayısı ise 0.03’tür. Buna göre çıktı açığında meydana gelecek %1lik bir değişme, yurtiçi enflasyon oranını %0.03 oranında etkileyecektir. Bu değerın çok küçük olması, faiz oranının yurtiçi enflasyon oranı üzerindeki etkinliğinin enflasyon beklentisine nazaran daha düşük olduğunu göstermektedir. Döviz kurunda meydana gelen değişim oranının katsayısı da çıktı açığı değişkeninin katsayısına oldukça yakındır. Buna göre döviz kuru sepetinde meydana gelecek %1’lik bir değişme, yurtiçi enflasyon oranını %0.03 oranında etkileyecektir.

Çizelge 2: OLS ve GMM Yöntemlerine İlişkin Tahmin Sonuçları (Model 1)

	OLS Tahmin Sonuçları	GMM Tahmin Sonuçları
α_0	0.4763*** [4.3076]	0.4299*** [4.8577]
π_{t-1}	1.2019*** [16.6869]	1.4669 [17.7882]
π_{t-2}	-0.4081*** [-6.4734]	-0.5293 [-6.7001]
$\pi_t^e t+12$	0.1985*** [5.6460]	0.0563 [2.4508]
y_t^d	0.0321*** [1.9477]	0.0187 [2.1116]
e_t	0.0329 [1.7331]	0.0350 [2.3531]
Adj R ²	0.9890	0.9523
F-Test	12.2698*** [0.0000]	-
J-Test	-	7.7331*** [0.8226]
Ljun-Box Q(12)	1.2155 [0.7514]	4.2596 [0.7712]

GMM yönteminden elde edilen tahmin sonuçlarının OLS’den elde edilen tahmin sonuçlarına oldukça paralel olduğu görülmektedir. Sadece çıktı açığının katsayısı diğer değişkenlerin katsayısına nazaran daha düşük tespit edilmiştir. Bu durum enflasyonla mücadelede TCMB’nin enflasyon beklentilerine daha fazla önem atfetmesinin gerekçesini açıklamaktadır.

Model 2: Küresel Finansal Kriz Öncesinde Melez Phillips Eğrisi**Çizelge 3: OLS ve GMM Yöntemlerine İlişkin Tahmin Sonuçları (Model 2)**

	OLS Tahmin Sonuçları	GMM Tahmin Sonuçları
α_0	0.4266*** [4.1221]	0.4127*** [4.9354]
π_{t-1}	1.2849 [13.6703]	1.3745 [22.0588]
π_{t-2}	-0.4728 [-5.6994]	-0.4446 [-6.9150]
$\pi_t^e t+12$	-0.1753 [4.4221]	0.0531 [2.8590]
y_t^d	0.0620 [2.2628]	0.0530 [4.7965]
e_t	0.0343 [1.5727]	0.0273 [2.7411]
Adj R ²	0.9936	0.9752
F-Test	10.1212*** [0.0000]	-
J-Test	-	8.6345*** [0.7834]
Ljun-Box Q(12)	2.1122 [0.6239]	5.3678 [0.8797]

Çizelge 3'te enflasyon oranının ilk iki dönemlik gecikme katsayılarının toplamının 0.81 olduğu görülmektedir. Model 1 ile kıyaslandığında 0.2 puanlık bir fark ortaya çıkmıştır. Bu fark bize geçmiş dönem enflasyonun cari döneme etkisinin kriz öncesi dönemde daha fazla olduğunu göstermektedir. Bir diğer deyişle adaptif beklentiler kriz öncesi dönemde daha etkindir. Enflasyon beklentisinin katsayısı ise 0.18'dir. Bu katsayı Model 1 ile karşılaştırıldığında daha düşüktür. Bu durumda kriz öncesi dönemde enflasyon beklentilerinin yurtiçi enflasyon üzerindeki etkisinin daha düşük olduğunu ifade etmek mümkündür. Çıktı açığını katsayısı ise Model 1'deki katsayının hemen hemen iki katı olarak tahmin edilmiştir. Bu durum bize çıktı açığının kriz öncesi dönemde enflasyon üzerinde daha etkili olduğunu göstermektedir. Buna karşın döviz kuru katsayısı tüm döneme kıyasla yaklaşık olarak aynı kalmıştır. Bu katsayının küçük olması kriz öncesi dönemde de döviz kurunun enflasyon üzerinde çok etkin olmadığını göstergesidir.

GMM yöntemiyle elde edilen sonuçları incelediğimizde enflasyonun ilk iki dönemlik gecikmeli değerlerindeki artış dikkati çeken ilk unsur olarak göze

çarpmaktadır. Buna karşın enflasyon beklentileri daha düşük tahmin edilmiştir.. Çıktı açığı ve döviz kuru değişkenleri de OLS yöntemiyle elde edilen katsayılarla paralellik göstermektedir. Her iki değişkenin de katsayı değerlerinin düşük olması, cari enflasyon üzerindeki etkilerinin görece daha az olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Model 3: Küresel Finansal Kriz Sonrasında Melez Phillips Eğrisi

Yapısal kırılma testi doğrultusunda belirlenen tarih olan 2008 yılı Kasım ayı, Model 3’de kullanılacak tahmin dönemini de sınırlandırmaktadır. Bu nedenle enflasyon modelimiz 2008:M12-2015:M09 dönemini kapsamaktadır. Belirtilen örneklem dönemi için tahmin edilen enflasyon modeline ilişkin tahmin sonuçları Çizelge 4’te sunulmuştur.

Çizelge 4: OLS ve GMM Yöntemlerine İlişkin Tahmin Sonuçları (Model 3)

	OLS Tahmin Sonuçları	GMM Tahmin Sonuçları
α_0	0.4062** [4.3155]	0.4222*** [4.7887]
π_{t-1}	0.9365 [7.2390]	1.1076 [16.5649]
π_{t-2}	-0.2450 [-2.0919]	-0.3867 [-6.4703]
$\pi_{t t+12}^e$	0.3525 [3.5115]	0.3203 [6.6477]
y_t^d	-0.0501 [-0.8363]	-0.0143 [-0.9751]
e_t	-0.343 [-0.7962]	-0.0708 [-4.2430]
Adj R ²	0.6824	0.6894
F-Test	10.2897*** [0.0000]	-
J-Test	-	8.2221*** [0.7546]
Ljun-Box Q(12)	2.7657 [0.6996]	3.4863 [0.8767]

Çizelge 4’de yer alan değişkenlerden enflasyonun gecikmeli değerlerini incelediğimizde hem bir dönemlik hem de iki dönemlik gecikmelerin katsayılarındaki düşüş göze çarpmaktadır. Enflasyonun ilk iki gecikmesine ilişkin katsayıların toplamı 0.69 olarak tespit edilmiştir. Bu değer, ekonomik birimlerin enflasyon beklentilerini geçmişe bağlı olarak belirlemeleri özelliğinin azaldığını göstermektedir. Buna karşın enflasyon beklentilerinde kriz öncesi döneme göre iki katı civarında bir artış göze çarpmaktadır. Bu durum bize gelecekte

enflasyonun artacağına yönelik beklentilerin arttığını ve bu beklentilerin de cari enflasyon üzerinde yukarı yönlü baskı yapabileceğini göstermektedir. Çıktı açığının katsayısı kriz öncesi döneme göre azalarak düşük değerini korumuştur. Bu değerın düşmesi, TCMB'nin faiz politikasının etkinliğinin görece azaldığına işaret etmektedir. Döviz kuru değişkenini katsayısı ise kriz öncesi dönemle aynı kalmıştır. Bu durumda küresel krizin döviz kurunun enflasyon üzerindeki etkisinde herhangi bir değişiklik yapmadığını ifade edebiliriz.

GMM yönteminden elde edilen tahmin sonuçlarına göre enflasyonun iki dönemlik gecikmesinin katsayısı, OLS yöntemiyle tahminde elde edilen katsayı ile benzerlik göstermektedir. Katsayılar arasındaki paralellik durumu enflasyon beklentisi katsayısında da karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında çıktı açığının katsayısında yaşanan düşüş dikkati çekmektedir. Döviz kuru katsayısındaki artış ise dikkati çeken bir diğer unsur olarak göze çarpmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Enflasyonla mücadele amacıyla kullanılan parasal hedefleme ve döviz kuru hedeflemesi politikalarından yeterli başarıların elde edilememesi ve bu politikaların günümüzün ekonomik şartlarına göre yetersiz kalması üzerine enflasyon hedeflemesi politikası ekonomi gündemine girmiştir. Türkiye ülke tarihinin son 40 yılında mücadele etmek zorunda kaldığı bu sorunun çözümüne yönelik olarak enflasyon hedeflemesi politikasını uygulamaya başlamıştır.

Enflasyon sorununun çözümüne yönelik olarak Türkiye'de uygulanan enflasyon hedeflemesi politikasını etkileyen değişkenler ve bu değişkenlerdeki değişimlerin politikaya olan etkilerini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmadan elde edilen sonuçların başında değişkenlerin beklenenden farklı düzeylerde politikayı etkilediği gelmektedir. Bu sonuç ileriki yıllarda merkez bankasının politika seçiminde bir rehber olma özelliği taşımaktadır.

Çalışmanın modelini orijinal Phillips Eğrisi'ne beklentilerin dâhil edilmesiyle oluşturulan Melez Philips Eğrisi oluşturmuştur. Melez Philips Eğrisi'nde yer alan çıktı açığı, geçmiş dönem enflasyonu ve enflyonist beklentilere Türkiye'de önemli bir değişken olduğu düşünüldüğünden döviz kuru da eklenmiştir. 2008 küresel finansal krizin enflasyon hedeflemesi politikasını etkileyen değişkenler üzerindeki etkisini tespit edebilmek amacıyla analiz tüm dönem (2002-2015), kriz öncesi dönem (2002-2008) ve kriz sonrası dönem (2008-2015) olarak üçe ayrılmıştır.

Enflasyon hedeflemesi politikasının başlangıcından itibaren analiz edildiği Model 1'de enflasyon hedeflemesi politikasını etkileyen en önemli değişken olarak geçmiş dönem enflasyonu bulunmuştur. Bu durum bireylerin adaptif

beklentiler içinde olduğunu göstermektedir. Yine enflasyonist beklentilerde meydana gelecek %1’lik bir artışın enflasyonda %0.20 puanlık bir artışa sebep olacağı tespit edilmiştir. Döviz kuru ve çıktı açığının etkileme derecelerinin %0.03 gibi çok düşük bir düzeyde olduğu hem OLS hem de GMM yöntemiyle yapılan analizlerde tespit edilmiştir. Bu aşamada enflasyonla mücadele amacıyla döviz kurunun etkin bir araç olmadığını söyleyebiliriz. Çıktı açığının tespit edilmesinde kullanılan ve geleneksel bir para politikası aracı olan faiz oranlarının da etkisinin düşük düzeylerde çıkması bu aracın da mücadele politikalarında etkin olarak kullanılamamasına neden olacaktır.

Küresel finansal krizin enflasyon hedeflemesi politikasında bir etki yaratıp yaratmadığının tespiti amacıyla yapılan kırılma testinde 2008:M11’de bir kırılma tespit edilmiştir. Bu tespit üzerine analiz üç ayrı döneme ayrılarak yapılmıştır.

Kriz öncesi dönemi kapsayan Model 2 sonuçlarına göre; enflasyonun iki dönemli gecikmesinde %1’lik bir artışın enflasyon üzerinde %0.81 puanlık bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir. Bu durum kriz öncesi dönemde adaptif beklentilerin daha da etkin olduğunun bir göstergesidir. Çıktı açığının etki katsayısı tüm döneme göre iki kat fazla çıkmıştır. Çıktı açığının etki derecesinin yüksek olması kriz öncesi dönemde çıktı açığının tespitinde kullanılan faiz oranının önemli bir değişken olduğunun göstergesidir. Döviz kurunun etki derecesi de tüm dönemle hemen hemen aynı düşük düzeyde çıkmıştır.

Kriz sonrası dönemi inceleyen Model 3’ten elde edilen sonuçlara göre enflasyonun gecikmeli değerlerinin politika üzerindeki etkisinde bir düşüş görülmekte birlikte yine de en fazla etkileyen değişkenlerin başında gelmektedir. Analizden elde edilen en önemli sonuç enflasyonist beklentilerin etkileme katsayısında yaşanan artıştır. Bu durum bize ekonomik bireylerin gelecekte enflasyonun artacağı yönünde beklentiler içinde olduğunu göstermektedir. Çıktı açığının katsayısında ise kriz öncesi döneme göre azalma göze çarpmaktadır. Döviz kuru değişkeni ise düşük düzeylerdeki etkisini devam ettirmiştir.

Çalışmadan elde edilen sonuçların başında, enflasyonun geçmiş dönemli gelişmelerinin hedefleme politikası üzerinde oldukça etkin olması gelmektedir. Bu durum bireylerin geleceğe yönelik adaptif beklentiler içinde olduğunun bir göstergesidir. Yine gelecek dönemlere yönelik beklentiler enflasyon hedeflemesi politikasını en çok etkileyen ikinci değişken olarak göze çarpmaktadır. Hedefleme politikası üzerinde önemli etkisi olduğu düşünülen çıktı açığı ve döviz kurunun etkileri ise beklentilerin aksine anlamlı ancak düşük düzeylerde bulunmuştur.

Bu aşamada enflasyon hedeflemesi politikası uygulamasının gelecekte izleyeceği en önemli yol beklenti yönetimi olmalıdır. Bireylerin gelecekteki enflas-

yon beklentilerini hedefler doğrultusunda oluşturabilmek merkez bankasının en önemli amacı olmalıdır. Beklenti yönetimi konusunda kullanılabilir en uygun yöntem ise iletişim politikalarıdır. Merkez bankası hem bireyler hem de piyasa yapıcı kurumlarla olan iletişim bağlarını daha da güçlendirerek enflasyon oranlarında gelecekte düşüşler yaşanacağına dair beklentileri güçlendirmelidir. İletişim çağında yaşadığımız bu günlerde merkez bankası bu doğrultuda bütün iletişim kanallarını etkin olarak kullanmalıdır. Yönlendirici politikaların bir diğer avantajı da müdahaleci politikalara göre daha az maliyetli olmasıdır. Enflasyon ataletinin kırılması yönünde özellikle örtük enflasyon hedeflemesi döneminde elde edilen başarılar artarak devam ettirilmelidir.

Çıktı açığı ve döviz kuru değişkenlerinin etkileme derecelerinin düşük olması bundan sonraki politikalarda bu iki değişkene daha az yer verilmesi gerektiğini göstermektedir. Kurun piyasa şartları içinde serbestçe belirlenmesi enflasyon hedeflemesi politikasının özelliklerinden birisidir. Etkileme derecesinin düşük olması bu özelliğin aynen uygulanmaya devam edilmesi gerektiğinin bir göstergesidir. Çıktı açığının etkisinin düşük olması faiz oranlarının hedefleme politikası üzerindeki etkisinin düşük olduğunun bir göstergesidir. Bu durumda geleneksel bir para politikası aracı olan faiz oranının hedefleme politikasında etkin olarak kullanılamayacağını göstermektedir. Merkez bankasının kriz sonrasında geleneksel olmayan para politikası araçlarına yönelmesinin bu aşamada doğru bir karar olduğunu söyleyebiliriz. Bundan sonraki dönemlerde de bu politika araçlarının kullanılmaya devam edilmesi politika başarısı için gereklidir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, G. E. (2012). Phillips Eğrisi: Enflasyon – İşsizlik Değiş – Tokuşu Teorik Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62 (2), 99-151.
- Akyürek, C. (1999). An Imperical Analysis of Post-Liberalization Inflation in Turkey. *Yapı Kredi Economic Review*, 10.2, 31-53.
- Alantar, D. (2008). Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Finans Yöneticileri Vakfı, Maliye Finans Yazıları*, 81, 1-10.
- Alper, K., Kara, H., Yörükoğlu, M. (2012). Rezerv Opsiyon Mekanizması, *TCMB Ekonomi Notları*, 12 (28), 1-14.
- Bernanke, S. B., Mishkin, S. F. (1997). Inflation Targeting: A New Framework for Monetary Policy? *National Bureau of Economic Research, Working Paper*, 5893, 1-31.
- Clarida, R., Gali, J., Gertler, M. (1999). The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective. *National Bureau of Economic Research, Working Paper Series*, 7147, 1661 – 1707.
- Çamlıca, F. (2010). *Yeni Keynesyen Bir Bakış Açısıyla Türkiye’nin Enflasyon Dinamikleri Yönünden Yapısal Analizi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çiçek, S. (2009). *Küreselleşme ve Enflasyon: Küresel Çıktı Açığı Hipotezi – Türkiye Örneği*. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Friedman, M.(1968). *Dollars and Deficits: Inflation, Monetary Policy and The Balance Of Payments*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Kesriyeli, M., Yalçın, C. (1998). Taylor Kuralı ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Not. *TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü*, Tebliğ No:9802.
- Lipsey, G. R. (1960). The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957: A Further Analysis. *Economica*, 27(105), 1-31.
- McCallum, B.T. (2000). Theoretical Analysis Regarding A Zero Lower Bound On Nominal Interest Rates. *National Bureau of Economic Research, Working Paper Series*, 7677, 1-54.
- Mishkin, S. F., Posen, A. S. (1997). Inflation Targeting: Lessons From Four Countries. *National Bureau of Economic Research, Working Paper Series*, 6126, 1-133.
- Mishkin, S. F. (2000). From Monetary Targeting to Inflation Targeting: Lessons From the Industrialized Countries. *Graduate School of Business, Columbia University and National Bureau of Economic Research, Working Paper Series*, 1-44.

- Mishkin, S. F. (2000a). Inflation Targeting in Emerging Market Countries. *National Bureau of Economic Research, Working Paper Series*, 7618, 1-12.
- Mishkin, S. F., Schmidt-Hebbel K. (2001). One Decade of Inflation Targeting in the World: What Do We Know and What Do We Need to Know? *National Bureau of Economic Research, Working Paper Series*, 8397, 1-39.
- Mishkin, S. F. (2004). Can Inflation Targeting Work in Emerging Market Countries? *National Bureau of Economic Research, Working Paper Series*, 10646, 1-34.
- Özçiftçi, Ö. (2007). *Türkiye’de Enflasyon Dinamikleri: VAR Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Ankara.
- Öztürk, S., Biner, C. (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerde Kurala Dayalı Para Politikasının Etkinliği Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi: Türkiye Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1), 19-37.
- Phelps, S.E. (1967). Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Unemployment Over Time. *Economica*, 34 (135), 254 - 281.
- Phillips, A. W (1958). The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861 – 1957. *Economica*, 25 (100), 283-299.
- Pınar, Ö., Uzunoğlu, H. (2013). Dünya’da Kur Savaşları Alarmı. *İzmir Ticaret Odası, Ar-Ge Bülteni*, 3-9.
- Roberts, J. M. (2004). Monetary Policy and Inflation Dynamics. *Finance and Economic Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, Washington*.
- Saatçioğlu, C., Korap L. (2006). Determinants of Turkish Inflation. *Turkish Economic Association Discussion Paper*, 2006/7.
- Samuelson, A. P., Solow, M. R. (1960). Analytical Aspects of Anti-inflation Policy. *The American Economic Review*, 50(2), 177-194.
- Süslü, B. (2005). *Türkiye’de Enflasyona Karşı İzlenebilecek Para Politikalarında Nominal Çapaların Olası Rolü*. Doktora Tezi. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Muğla.
- Süslü, B. (2012). Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Altında Sosyal Refahtaki Değişim. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 131-146.
- Svensson, L. E. (1996). Inflation Forecast Targeting: Implementing and Monitoring Inflation Targets. *National Bureau of Economic Research, Working Paper Series*, 5797, 1-37.
- Şahinoğlu, T., Özden, K., Başar, S., Aksu, H. (2010). Türkiye’de Enflasyonun Oluşumu ARDL Yaklaşımı, *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 2016 (1), 27-46.

- Vural, U. (2013). *Geleneksel Olmayan Para Politikalarının Yükselişi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Yapraklı, S. (2011). Açık Enflasyon Hedeflemesi Döneminde Parasal Aktarım Mekanizmasının Döviz Kuru Kanalı: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 15, 15-37.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2008). *Makroekonomi*. Eskişehir: Seçkin Yayınevi.
- Yiğitbaş, Ş. B. (2009). Gelişen Piyasa Ekonomilerinde Alternatif Para Politikası Stratejileri, Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme. *Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16 (1), 207-225.

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN ÇALIŞANLARIN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ALGILARI

The Perception of Corporate Social Responsibility of Employees from The Perspective of Demographic Features

Gönderim Tarihi: 11.02.2016

Kabul Tarihi: 05.04.2016

Nilüfer SERİNLİ*

Öz: Bu çalışma, Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Trakya Birlik) Genel Müdürlüğü'nde çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) algılarının demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla, genel müdürlükte çalışan 102 kişiye anket yapılmıştır. Araştırma evreni tam sayım suretiyle temin edilmiştir. Araştırma sonucunda, çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına (ekonomik, gönüllü, etik ve yasal sorumluluk) yönelik algıları, cinsiyet, eğitim ve görev pozisyonlarına göre farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Ancak, çalışanların yaş değişkenine göre KSS'ye ve KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik ve toplam çalışma süresine göre KSS'ye, KSS'nin ekonomik ve gönüllü sorumluluk boyutlarına yönelik algılarında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, demografik özellikler, Trakya Birlik.

Abstract: This study is conducted with the aim of revealing whether of corporate social responsibility (CSR) perception of "The Oilseeds & Agricultural Sales Cooperatives Union of Thrace" (Trakya Birlik) employees vary or not in accordance with demographic features. For this purpose, a questionnaire was distributed to 102 employees working at Head Office. The study population is obtained by means of complete inventory. The results revealed that the employees' perceptions of CSR and its sub-dimensions (economic, voluntary, moral and legal responsibility) has not varied in respect of gender, education and position at work. However, the perceptions of the employees concerning the economic dimension of CSR and its sub-dimensions has reflected variance regarding the age factor and variance on their perceptions about CSR and its economic as well as voluntary responsibility with regard to the total working period.

Keywords: Corporate Social Responsibility (CSR), Demographic Features, Trakya Birlik.

* Yrd. Doç. Dr, Trakya Üniversitesi, Uzunköprü Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, İşletme Bilgi Yönetimi, e-posta: nserinikli@hotmail.com

GİRİŞ

İşletmeler yapılarına, kuruluş amaçlarına, içinde buldukları ekonomik düzenin koşullarına, yönetim anlayışı gibi faktörlere bağlı olarak farklı amaçlar güdülebilirler (Korkmaz, 2009). Kimi işletmelerin amacı kar sağlamak, kimi işletmelerin amacı ortaklarına hizmet etmek ve kimi işletmelerin amacı ise topluma hizmet götürmektir. İşletmeler farklı amaç gütseler de, varlıklarını sürdürebilmek ve sahiplerine kazanç sağlamak için kar elde etmek zorundadırlar. Ancak, küresel rekabetin yoğun bir şekilde yaşandığı günümüzde işletmeler, kar elde etmenin yanında tüm paydaşlarının (kurum içi ve kurum dışı) beklentilerini dikkate alarak, toplumsal sorumluluk faaliyetlerine de önem vermek zorundadırlar (Kaplan, 2013). Hatta karlı olabilecek faaliyetler için dahi karar alırken, tüm paydaşlarının (kurum içi ve kurum dışı) amaçlarını ve değerlerini dikkate almalıdırlar (Marangoz, 2012). Çünkü yanlış reklam yapan, çevreye karşı duyarsız hareket eden, çalışanlarına haksızlık yapan bir işletme kamuoyunda değersiz hale gelebilmektedir. Bunun sonucunda, işletme kurum imajı ve marka değeri düşebilmekte, kamu ve ticari bankalardan kredi almakta sorunlarla karşılaşabilmekte, borsada hisse senetleri değer kaybedebilmekte, müşteri kaybederek satışları düşebilmekte ve olumsuz olarak medyanın hedefi haline gelebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, artık kuruluşlar herhangi bir dış denetime (örneğin devlet müdahalesi) gerek kalmadan, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) faaliyetlerine önem vermektedirler (Ateşoğlu ve Türker, 2010). KSS faaliyetlerine önem veren işletmeler; sosyal kimlik, rekabet üstünlüğü, çalışanlarda şirket bağlılığı, kurum imajı ve markalaşma, verimlilik ve kalite artışları (Güngör, 2010), yeni pazarlara girme, müşteri sadakati sağlayarak satış artışları, nitelikli personelin işletmeye çekilmesi, finansal kaynaklara erişim imkanı vermesi gibi birçok avantaj elde edecektir (Ersöz, 2007). Böylece işletmelerin, toplum içinde meydana gelecek değişmelere uyum sağlamaları ve sosyal sorumluluk bilinciyle faaliyette bulunmaları piyasada daha uzun süre yaşamalarına neden olacaktır (Marangoz, 2012).

Araştırmada ilk olarak, KSS kavramı ve KSS'nin boyutları ele alınmıştır. Daha sonra araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi ile ilgili bilgilere ve araştırma sonucundan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. En son olarak da sonuçlar ve öneriler ortaya konulmuştur.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK KAVRAMI

Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), kavramsal olarak ilk kez 1953 yılında Howard R. Bowen'ın, "İş Adamının Sosyal Sorumlulukları" (Social Responsibilities of the Businessman) adlı kitabında yer almıştır. Bowen kitabında,

şirketlerin toplum değerleriyle örtüşen sosyal sorumluluk faaliyetlerini benimsemeleri gerektiğini vurgulamıştır. KSS kavramı, 1960'lı yıllardan sonra, işletmeler arasında popüler olmaya başlamıştır. Özellikle, soğuk savaşın sona erip dünyanın tek kutuplu hale geldiği 1990'lı yıllarda, birçok kesim tarafından ilgi duyulmaya başlamıştır (Bali ve Cinel, 2011). Rekabet avantajı ve farklılık yaratmanın ayakta kalabilmek için zorunlu olduğu günümüzde ise, KSS kavramı işletmelerin önemli bir farklılaşma kriteri haline gelmiştir (Vural ve Coşkun, 2011). Özellikle son yıllarda tüm ülkelerde yaşanan adaletsiz gelir dağılımı, yoksulluğun, işsizliğin, çevre kirliliğinin, uyuşturucu madde kullanımının, boşanan ailelerin, sokak çocuklarının, şiddet olaylarının ve evsizlerin artması gibi sorunlar işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetlerine ağırlık vermesine neden olmuştur (Şengel, 2011).

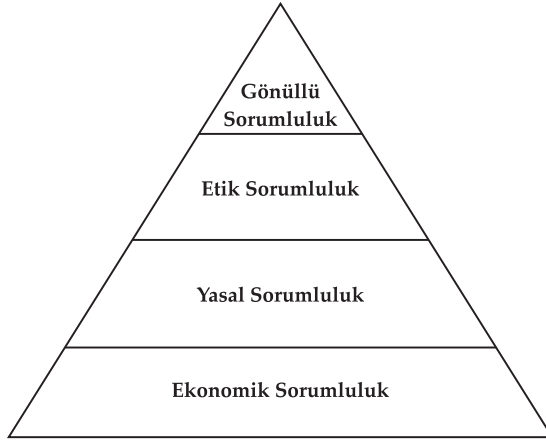
KSS; işletmelerin ekonomik amaçlarını gerçekleştirmeleri ve ekonomik amaçlarını gerçekleştirirken çalışanlarına, müşterilerine, tedarikçilerine, rakiplerine, devlete ve topluma karşı sorumlu davranmaları gerektiğini ortaya koyan, söz konusu sorumlulukları genel olarak KSS'nin ekonomik, yasal, etik ve gönüllü alt boyutlarında inceleyen bir kavramdır (Demir ve Türkmen, 2014).

Kss'nin amacı, işletmenin içinde yaşadığı ve parçası olduğu çevreyle, sivil toplum kuruluşlarıyla, rakipleriyle, tedarikçileriyle olumlu iletişimin kurulmasını sağlamaktır. Bu amaçla KSS, işletmeyi sosyal sorumlulukları konusunda bilinçlendirir, toplumun gelişmesi için gerekli olan eğitim, sağlık, kültür, sanat ve çevrenin korunması gibi konularda aktif rol alması için işletmeyi yönlendirir (Şahinoğlu, 2011) ve birbirine rakip olan işletmelerin toplumsal fayda yaratmaları için ortak çalışmalar yapmalarını sağlar. Böylece KSS bir yandan topluma fayda sağlarken, bir yandan da sektörün gelişimine katkı sağlamış olur (Mermutlu, 2009).

Sosyal Sorumluluk Boyutları

Günümüzde, önemli olan en büyük işletme olmak değil, toplum tarafından en beğenilen işletme olmaktır. Bu bağlamda, işletmelerin yerine getirmeleri gereken sosyal sorumlulukları bulunmaktadır (Şengel, 2011). Bu sorumlulukları, Caroll 1991 yılında bir piramit şeklinde özetlemiştir. Caroll'a göre KSS'nin ekonomik, yasal, etik ve gönüllü olmak üzere dört boyutu bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi

Kaynak: Carroll A. B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward The Moral Management of Organizational Stakeholders, *Business Horizons*, 39-48.

Carroll'un sosyal sorumluluk modelinde ele alınan kategoriler önceliklerine göre sıralanmaktadır. İşletmenin temel önceliği kar elde ederek varlığını sürdürmektir. Bu nedenle, işletme öncelikle ekonomik sorumluluklarını, daha sonra sırasıyla yasal, etik ve gönüllü sorumluluklarını yerine getirmelidir (Korkmaz, 2009).

Ekonomik Sorumluluklar; İşletmelerin var olma sebebi, müşterilerinin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için ürün ve hizmetler üreterek kar sağlamaktır. Bu nedenle, ekonomik sorumluluklar KSS'nin en önemli sorumluluklarını oluşturmaktadır. Çünkü işletmelerin ekonomik sorumluluklarını yerine getirmeden diğer sorumluluklarını yerine getirebilmesi mümkün değildir (Kelgökmen, 2010). Ekonomik sorumluluklar, tüm paydaşlar için; karlı olmak, çalışanlar için; iyi istihdam olanakları ve verimli çalışma koşulları sağlamak, müşteriler için; uygun fiyatlı ve kaliteli ürünler üretmektir (Çalışkan ve Ünüsan, 2011).

Yasal Sorumluluklar; İşletmelerin ekonomik ve etik sorumluluklarını yerine getirirken, kanun koyucular tarafından yazılı hale getirilen ve işletmelerin uyması beklenen sorumluluklardır (Bay, 2006). Dolayısıyla, işletmeler hem faaliyetlerini gerçekleştirirken hem de iç ve dış çevresinde bulunan kişi ve kurumlarla ilişki kurarken hukuk kurallarını dikkate alması gerekmektedir (Bayraktaroğlu, Yılmaz ve Can, 2014). Yasal sorumluluklar; tüketici ve ürün kanunları, çevre kanunu ve iş kanunu gibi sorumlulukları içermektedir (Erkman ve Şahinoğlu, 2012)

Etik sorumluluklar, Yasalarda yer almayan ve toplumun işletmelerden beklediği doğru ve adil davranışları içeren sorumluluklardır. Tüketiciler, çalışanlar, hissedarlar gibi sosyal paydaş gruplarının hak ve adaletle ilgili algılamaları etik sorumlulukların içeriğini oluşturmaktadır. Etik sorumluluklar; işletmenin üretmiş olduğu ürünler veya hizmetler hakkında tüketicilere veya müşterilerine yeterli bilgiler vermek, aldatıcı tutundurma faaliyetlerinde bulunmamak, ürün veya hizmetlerin satışından sonra da müşterileriyle veya tüketicilerle ilgilenmek gibi sorumluluklardır (Özdemir, 2009).

Gönüllü Sorumluluklar; İşletmelerin, toplum tarafından iyi birer kurumsal vatandaş olarak algılanmaları için gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, toplumun refahını arttırmak için çeşitli programlara katılmak ya da aktif bir şekilde eylemlerde bulunmayı ifade etmektedir (Dinçer ve Özdemir, 2013). Gönüllü sorumluluklar; yöneticilerin ve çalışanların gönüllü olarak toplumsal faaliyetlerde bulunmaları, sanatı ve eğitimi desteklemek, toplumun hayat kalitesini yükseltilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak gibi sorumluluklardır (Bayraktaroğlu, Yılmaz ve Can, 2014). Bu tür sorumlulukların yerine getirilmesi ne işletme için ne de işletme yöneticileri için bir zorunluluk değildir (Özaslan, 2006). Çünkü bu faaliyetler tamamen gönüllü olarak gerçekleştirilmektedir (Bay, 2006).

İşletmeler, yukarıda açıklanan KSS'nin alt boyutlarını eş zamanlı olarak yerine getirmeleri gerekmektedir. Ekonomik sorumluluk, diğer sorumlulukların temel dayanağını oluşturmaktadır. Ekonomik sorumluluklarını yerine getirirken, işletmelerin yasalara uymaları ve etik sorumlulukları gereği doğruluk, dürüstlük ve adaletten ödün vermeden faaliyetlerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda işletmeler, iyi bir kurumsal vatandaş olmaları için hem finansal hem de beşeri kaynakları ile toplumun yaşam kalitesini iyileştirmeye yardımcı olmalıdırlar (Ersöz, 2007).

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK FAALİYETLERİNİN ÇALIŞANLAR TARAFINDAN ALGILANMA DÜZEYİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İşletmelerin KSS faaliyetlerine verdikleri önem kadar KSS'ye yönelik faaliyetlerinin, çalışanları tarafından nasıl algılandığı da önemlidir. Çünkü işletmelerin yerine getirmeye çalıştığı KSS faaliyetlerini, çalışanlar farklı demografik özelliklere sahip olmalarından dolayı doğru algılayamayabilirler. KSS algılarındaki farklılıkları öğrenmek; KSS hedeflerinin doğru konulmasına, uygulamadaki olası yanlışlıkların düzeltilmesine, iletişimdeki eksik kalan

noktaların görülmesine ve yeni düzenlemeler yapılmasına olanak sağlar (Demir ve Türkmen, 2015).

Araştırmanın amacı, çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına (ekonomik, gönüllü, etik ve yasal) yönelik algılama düzeylerinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini saptamaktır.

Bu amaçla araştırmanın ana kütlesini, Edirne İl'inde faaliyette bulunan Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Trakya Birlik) Genel Müdürlüğü çalışanları oluşturmaktadır. Trakya Birlik, ülkemizde değişik konularda faaliyette bulunan 15 tarım satış kooperatifinden bir tanesidir. Merkezi Edirne'de olup, toplam 48 kooperatifi ve 2 fabrikası bulunmaktadır. Birlik, ayçiçeğinin alımından pazarlanmasına kadar tüm aşamalarda yer almaktadır. Asıl amacı ortaklarına hizmet etmek olan Trakya Birlik, toplumun sürdürülebilir kalkınması için çevreye dost bir üretim yapmakta, tüketici ve ortakları olan üretici aleyhine gerçekleşen fiyat dalgalanmalarını önlemekte, piyasaya kaliteli ürün sunmakta, personeline kurum içerisinde yükselme imkanı vermekte, sigortasız personel çalıştırmamakta, faaliyetlerini yasalara uygun olarak gerçekleştirmekte, yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde çalışmakta, düzenli olarak vergilerini ödemekte vb. sosyal sorumluluk bilinci ile faaliyetlerini yerine getirmektedir.

Literatür taraması sırasında, çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algıları ile ilgili yapılmış çalışmalara az rastlanmıştır. Ayrıca, tarım satış kooperatifleri ile ilgili KSS çalışmalarına hiç rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu çalışma Trakya Birlik çalışanlarının KSS algılarını ortaya koyması açısından özgün bir çalışmadır. Araştırma hem çalışanların KSS algıları ile ilgili az sayıda ki araştırmaya katkıda bulunması açısından hem de ileride tarım satış kooperatifi çalışanlarının KSS algılarıyla ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlaması açısından önem kazanmaktadır.

Araştırma Hipotezleri

Çalışanların demografik özelliklerine göre, KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algıları arasında farklılık olup olmadığıyla ilgili hipotezler geliştirilmiştir. Bu hipotezler;

H1: Çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluğun alt boyutlarına yönelik algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H2: Çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluğun alt boyutlarına yönelik algıları yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H3: Çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluğun alt boyutlarına yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H4: Çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluğun alt boyutlarına yönelik algıları görev pozisyonlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H5: Çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluğun alt boyutlarına yönelik algıları çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik özellikler yer almaktadır. İkinci bölümde çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarını ölçebilmek için daha önce Fatih Şahinoğlu, Emel Özaslan ve Eyüp Bay tarafından kullanılan 20 ifadeli bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek, araştırma konusuna göre uyarlanmıştır. Ölçek, KSS ile ilgili algıyı 20 ifadeyle ekonomik, yasal, etik ve gönüllü sorumluluk olmak üzere dört boyut ile ölçmektedir. Her bir boyut beş ifadeden oluşmaktadır.

Genel Müdürlükte çalışanlara yönelik Eylül-Ekim 2015'de toplam 121 anket uygulanmış, ancak 102 anket değerlendirilebilir nitelikte bulunmuştur. Anket formu demografik özellikleri ortaya koyacak soruların yanında, katılımcıların KSS'ye yönelik algılarını ölçmek için 5'li likert sorularını da içermektedir (5-tamamen katılıyorum, 1-kesinlikle katılmıyorum). Araştırma evreni tam sayım suretiyle temin edilmiştir. Elde edilen veriler Spss 15.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Demografik soruların frekans dağılımları ele alınmıştır. Araştırmada elde edilen veriler normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Bu test sonucunda verilerin normal dağıldığı ve parametrik testlerin kullanılmasının gerekli olduğu belirlenmiştir. Çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına ilişkin algılarının demografik değişkenlere göre, farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi için T-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way Anova) kullanılmış, istatistiksel bilgiler tablolar aracılığıyla ortaya konulmuş ve yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 102 çalışanın demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi, ankete katılan çalışanların büyük

bir çoğunluğu (%67,6) erkeklerden oluşmaktadır. Ankete katılanların yaş dağılımı ağırlıklı olarak (%64,7) 20-40 yaş aralığında yer almakta olup, çalışanların genç bir nüfustan oluştuğu söylenebilir. Eğitim düzeyi bakımından, ankete katılan çalışanların %46,1'i lisans mezunudur. Bu orana göre, araştırmaya katılan çalışanların eğitim düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca, ankete katılanların görev pozisyonlarına göre %52,9'unun personel görevinde ve çalışma sürelerine göre %78,4'ünün 11-20 yıl arasında Trakya Birlik bünyesinde çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1: Çalışanların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişken Adı		Frekans	Yüzde (%)	Değişken Adı		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	33	32,4	Çalışılan Pozisyon	Genel Müdür	1	1,0
	Erkek	69	67,6		Genel Müdür Yrd.	4	3,9
Yaş	20-30	7	6,9		Bölüm Müdürü	9	8,8
	31-40	59	57,8		Bölüm Müdür Yrd.	16	15,7
	41 ve üzeri	36	35,3		Şef	18	17,6
Eğitim Durumu	Lise	32	31,4		Personel	54	52,9
	Ön Lisans	10	9,8	Çalışılan Süre	1 -10	13	12,7
	Lisans	47	46,1		11-20	80	78,4
	Lisansüstü	13	12,7		21-30	9	8,8

T- Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizlerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan çalışanların, KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarının sosyo-demografik özellikler yönünden anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla T-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One-way ANOVA testi) yapılmıştır. T-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizlerinden elde edilen sonuçlar tablolar yardımıyla açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Ankete katılanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algıları cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği 102 katılımcıdan elde edilen veri üzerinden araştırılmış ve hipotez testleri oluşturulmuştur. Bağımsız örneklem T-Testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

H1: Çalışanların KSS algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir

H1a: Çalışanların KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir

H1b: Çalışanların KSS'nin gönüllü sorumluluk boyutuna yönelik algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir

H1c: Çalışanların KSS'nin etik sorumluluk boyutuna yönelik algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir

H1d: Çalışanların KSS'nin yasal sorumluluk boyutuna yönelik algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir

Elde edilen bulgulara göre P değerlerinin 0,05'den yüksek çıkması, ankete katılanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algıları cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir (Tablo 2). Bağımsız örneklem T-Testi sonuçlarına göre H1, H1a, H1b, H1c ve H1d hipotezleri red edilmektedir.

Tablo 2: Çalışanların Cinsiyetlerine Göre T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	Frekans	Ortalama	t	Anlamlılık Değeri (P)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Genel)	Kadın	33	4,1470	-1,147	0,254
	Erkek	69	4,2514	-1,169	
Ekonomik Sorumluluk	Kadın	33	4,0182	-,638	0,525
	Erkek	69	4,0957	-,635	
Gönüllü Sorumluluk	Kadın	33	3,7879	-,638	0,525
	Erkek	69	3,8667	-,632	
Etik Sorumluluk	Kadın	33	4,3212	-1,384	0,170
	Erkek	69	4,4609	-1,346	
Yasal Sorumluluk	Kadın	33	4,4606	-1,180	0,241
	Erkek	69	4,5826	-1,161	

Yaş değişkenine göre çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarının farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Aşağıda yaş değişkenine göre oluşturulan hipotez testleri verilmiştir.

H2: Çalışanların KSS algıları yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H2a: Çalışanların KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik algıları yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H2b: Çalışanların KSS'nin gönüllü sorumluluk boyutuna yönelik algıları yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H2c: Çalışanların KSS'nin etik sorumluluk boyutuna yönelik algıları yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H2d: Çalışanların KSS'nin yasal sorumluluk boyutuna yönelik algıları yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

Varyans analizi için öncelikle, varyansların homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığına bakılmıştır. Levene testi sonuçlarına göre; KSS'nin gönüllü, etik ve ya-

sal sorumluluk alt boyutları için varyansların homojen olmadığı belirlenmiştir. Bu nedenle Varyans analizi sonuçlarına sadece KSS ve KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutu için bakılmıştır.

Varyans analizi sonuçlarına göre, çalışanların KSS'ye ve KSS'nin ekonomik sorumluluk alt boyutuna yönelik algıları yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş ve H2b, H2c ve H2d hipotezleri reddedilirken, H2 ve H2a hipotezi kabul edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Çalışanların Yaş Gruplarına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Yaş	Frekans	Ortalama	F	Anlamlılık Değeri (P)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Genel)	20-30	7	4,1357	3,149	0,047
	31-40	59	4,1407		
	41 ve üzeri	36	4,3597		
Ekonomik Sorumluluk	20-30	7	4,0571	3,768	0,026
	31-40	59	3,9492		
	41 ve üzeri	36	4,2722		

Farklılıkların hangi yaş gruplarından kaynaklandığını gösteren Post-Hoc (Tukey) testinden yararlanılmıştır. Yapılan Tukey testi sonucunda, 20-30 yaş aralığında olan çalışanlar ile 31-40 yaş aralığında ve 41 ve üzeri yaş aralığında olan çalışanlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak, 31-40 yaş aralığında olan çalışanlar ile 41 ve üzeri yaş aralığında olan çalışanlar arasında ($P=0,042<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Tablo 3'e göre, 41 ve üzeri yaş aralığında olan çalışanların ortalaması, 31-40 yaş aralığında olan çalışanların ortalamasından büyük olduğu görülmektedir (Ort. 31-40 yaş= 4,1407 ve Ort. 41 ve üzeri yaş= 4,3597). Yani, 41 ve üzeri yaş aralığında olan çalışanların KSS'ye yönelik algılarının 31-40 yaş aralığında olan çalışanlara göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Ekonomik sorumluluğa yönelik sonuçlar incelendiğinde, 20-30 yaş aralığında olan çalışanlar ile 31-40 yaş ve 41 ve üzeri yaş aralığında olan çalışanlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak, 31-40 yaş aralığında olan çalışanlar ile 41 ve üzeri yaş aralığında olan çalışanlar arasında ($P=0,020<0,05$) anlamlı bir farklılık vardır. Ortalamalara göre 41 ve üzeri yaş aralığında olan çalışanların, 31-40 yaş aralığında olan çalışanlara göre KSS'nin ekonomik alt boyutuna yönelik algılarının daha olumlu olduğu görülmektedir (Ort. 31-40 yaş= 3,9492 ve Ort. 41 ve üzeri yaş= 4,2722). 41 ve üzeri yaş aralığındaki çalışanların hem KSS'ye hem de KSS'nin ekonomik alt boyutuna yönelik algılarının daha

olumlu olması, yaşın ilerlemesiyle kişilerin bakış açılarının değiştiği ve daha olgunlaştığı sonucunu doğurabilir.

Çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarının eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı ile ilgili hipotez testleri aşağıda verilmiştir.

H3: Çalışanların KSS algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H3a: Çalışanların KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H3b: Çalışanların KSS'nin gönüllü sorumluluk boyutuna yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H3c: Çalışanların KSS'nin etik sorumluluk boyutuna yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H3d: Çalışanların KSS'nin yasal sorumluluk boyutuna yönelik algıları eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

Çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarının eğitim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre P değerlerinin 0,05'den yüksek çıkması, çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algıları eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği ve H3, H3a, H3b, H3c ve H3d hipotezleri red edilmiştir (Tablo 4).

Çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarının görev pozisyonlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 5'de verilmiştir. Görev pozisyonlarına göre oluşturulan hipotez testleri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4: Çalışanların Eğitim Durumlarına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Eğitim Durumu	Frekans	Ortalama	F	Anlamlılık Değeri (P)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Genel)	Lise	32	4,1906	0,199	0,897
	Ön Lisans	10	4,2250		
	Lisans	47	4,2117		
	Lisansüstü	13	4,3000		
Ekonomik Sorumluluk	Lise	32	4,0313	0,111	0,953
	Ön Lisans	10	4,0800		
	Lisans	47	4,0766		
	Lisansüstü	13	4,1385		
Gönüllü Sorumluluk	Lise	32	3,9375	0,514	0,673
	Ön Lisans	10	3,8800		
	Lisans	47	3,7745		
	Lisansüstü	13	3,8154		
Etik Sorumluluk	Lise	32	4,3813	0,340	0,796
	Ön Lisans	10	4,4000		
	Lisans	47	4,4085		
	Lisans	13	4,5385		
Yasal Sorumluluk	Lise	32	4,4125	1,393	0,249
	Ön Lisans	10	4,5400		
	Lisans	47	4,5872		
	Lisansüstü	13	4,7077		

H4: Çalışanların KSS algıları görev pozisyonlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H4a: Çalışanların KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik algıları görev pozisyonlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H4b: Çalışanların KSS'nin gönüllü sorumluluk boyutuna yönelik algıları görev pozisyonlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H4c: Çalışanların KSS'nin etik sorumluluk boyutuna yönelik algıları görev pozisyonlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

H4d: Çalışanların KSS'nin yasal sorumluluk boyutuna yönelik algıları görev pozisyonlarına göre anlamlı bir farklılık gösterir

Tablo 5: Çalışanların Görev Pozisyonları Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Görev	Frekans	Ortalama	F	Anlamlılık Değeri (P)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Genel)	Genel Müdür	1	4,8500	1,724	0,136
	Genel Müdür Yrd.	4	4,6375		
	Bölüm Müdürü	9	4,3000		
	Bölüm Müdür Yrd.	16	4,2906		
	Şef	18	4,1139		
	Personel	54	4,1741		
Ekonomik Sorumluluk	Genel Müdür	1	5,0000	1,557	0,180
	Genel Müdür Yrd.	4	4,5500		
	Bölüm Müdürü	9	4,1111		
	Bölüm Müdür Yrd.	16	4,2000		
	Şef	18	3,9667		
	Personel	54	4,0074		
Gönüllü Sorumluluk	Genel Müdür	1	4,4000	1,901	0,101
	Genel Müdür Yrd.	4	4,6000		
	Bölüm Müdürü	9	3,7556		
	Bölüm Müdür Yrd.	16	3,7500		
	Şef	18	3,7222		
	Personel	54	3,8556		
Etik Sorumluluk	Genel Müdür	1	5,0000	1,044	0,397
	Genel Müdür Yrd.	4	4,6500		
	Bölüm Müdürü	9	4,5111		
	Bölüm Müdür Yrd.	16	4,4875		
	Şef	18	4,2556		
	Personel	54	4,4037		
Yasal Sorumluluk	Genel Müdür	1	5,0000	2,041	0,080
	Genel Müdür Yrd.	4	4,7500		
	Bölüm Müdürü	9	4,8222		
	Bölüm Müdür Yrd.	16	4,7250		
	Şef	18	4,5111		
	Personel	54	4,4296		

Tablo 5'den de görüldüğü gibi, P değerlerinin 0,05'den yüksek çıkması çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algıları görev pozisyonlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiş ve H4, H4a, H4b, H4c ve H4d hipotezleri red edilmiştir.

Toplam çalışma süresi değişkenine göre çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarının farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve hipotez testleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H5: Çalışanların KSS algıları çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterir

H5a: Çalışanların KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik algıları çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterir

H5b: Çalışanların KSS'nin gönüllü sorumluluk boyutuna yönelik algıları çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterir

H5c: Çalışanların KSS'nin etik sorumluluk boyutuna yönelik algıları çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterir

H5d: Çalışanların KSS'nin yasal sorumluluk boyutuna yönelik algıları çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterir

Varyans Analizi için öncelikle, varyansların homojenliğinin sağlanıp sağlanmadığına bakılmıştır. Levene testi sonuçları incelendiğinde KSS'nin etik ve yasal sorumluluk boyutları için varyansların homojen olmadığı belirlenmiştir. Varyans Analizi'nin sonuçlarına, KSS'ye ve KSS'nin ekonomik ve gönüllü sorumluluk boyutları için bakılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre P değerlerinin 0,05'den düşük çıkması, çalışanların KSS'ye ve KSS'nin ekonomik ve gönüllü sorumluluk alt boyutlarına yönelik algılarının toplam çalışma süresine göre, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir (Tablo 6). H5c ve H5d hipotezleri reddedilirken H5, H5a ve H5b hipotezleri kabul edilmiştir.

Farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını gösteren Tukey testine göre, çalışanların KSS'ye yönelik algılarında 1-10 yıl aralığında çalışanlar ile 11-20 yıl aralığında çalışanlar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, 21-30 yıl aralığında çalışanlar ile 1-10 yıl aralığında çalışanlar arasında ($P=0,004<0,05$) ve 21-30 yıl aralığında çalışanlar ile 11-20 yıl aralığında çalışanlar arasında ($P=0,011<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Tablo 6'ya göre, 21-30 yıl aralığında çalışanların ortalamasının, diğer 1-10 yıl ile 10-20 yıl aralığında çalışanların ortalamasından büyük olduğu görülmektedir. Yani, 21-30 yıl aralığında çalışanların KSS'ye yönelik algılarının

diğer 1-10 yıl ile 10-20 yıl aralığında çalışanlara göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Çalışanların Çalışma Süresine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Çalışma Süresi	Frekans	Ort.	F	Anlamlılık Değeri (P)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Genel)	1 -10	13	4,0385	5,750	,004
	11-20	80	4,2006		
	21-30	9	4,6278		
Ekonomik Sorumluluk	1 -10	13	3,8154	3,371	,038
	11-20	80	4,0700		
	21-30	9	4,4444		
Gönüllü Sorumluluk	1 -10	13	3,6923	5,578	,005
	11-20	80	3,8000		
	21-30	9	4,4222		

KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik Tukey testi sonucuna göre, 11-20 yıl aralığında çalışanlar ile 21-30 yıl aralığında çalışanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı, ancak, 1-10 yıl aralığında çalışanlar ile 21-30 yıl aralığında çalışanlar arasında ($P=0,029<0,05$) anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Ortalamalara göre, 21-30 yıl aralığında çalışanların, 1-10 yıl aralığında çalışanlara göre KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik algılarının daha olumlu olduğu görülmektedir.

Tukey testi sonucuna göre, 1-10 yıl aralığında çalışanlar ile 11-20 yıl aralığında çalışanlar arasında KSS'nin gönüllü sorumluluk boyutuna yönelik istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Ancak, 21-30 yıl aralığında çalışanlar ile 1-10 yıl aralığında çalışanlar arasında ($P=0,009<0,05$) ve 21-30 yıl aralığında çalışanlar ile 11-20 yıl aralığında çalışanlar arasında ($P=0,006<0,05$) anlamlı bir farklılık vardır. Tablo 6'da ki ortalamalardan da görüldüğü gibi, 21-30 yıl aralığında çalışanların KSS'nin gönüllü sorumluluk boyutuna yönelik algılarının diğer 1-10 yıl ile 10-20 yıl aralığında çalışanlara göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına (ekonomik, gönüllü, etik ve yasal) yönelik algılama düzeylerinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini saptanmak amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla, Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Trakya Birlik) Genel

Müdürlük çalışanları hedef kitle olarak seçilmiş ve 102 çalışana yönelik anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen verilere frekans, T-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

İlk olarak yapılan frekans analizinden elde edilen sonuçlara göre, ankete katılan çalışanların %67,4'ünü erkekler ve %32,4'ünü bayanlar oluşturmaktadır. Çalışanların yaklaşık yarısını kadınların oluşturması, Birliğin çalışanları arasında kadın-erkek ayrımı yapmadığını göstermektedir. Bu durum, KSS açısından oldukça önemli olup, Birliğin "çalışanlara karşı sorumluluklarını" yerine getirdiğini göstermektedir. Ankete katılanların yarısından fazlasını 20-40 yaş aralığındaki çalışanlar oluşturmaktadır. Bu durum, Birlik çalışanlarının genç ve dinamik bir yapıda olduğu söylenebilir. Ankete katılan çalışanların yaklaşık yarısının lisans mezunu olması, Birlik çalışanlarının eğitim seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla beraber, çalışanların yarısından fazlası personel görevinde ve neredeyse tamamına yakını 11-20 yıl arasında Trakya Birlik bünyesinde çalıştığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algıları cinsiyet, yaş, eğitim durumu, görev pozisyonu ve toplam çalışma yılı faktörlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek için T-testi Ve Tek Yönlü Varyans Analizi yapılmıştır. Elde edilen T-testi sonucuna göre, çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarında cinsiyet faktörüne göre anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Yaş değişkenine göre, 41 ve üzeri yaş grubunda olan çalışanların hem KSS'ye hem de KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna yönelik algılarının, 31-40 yaş grubunda olan çalışanlara göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Buna göre, söz konusu yaş grubunda olan çalışanların KSS'ye ve KSS'nin ekonomik sorumluluk boyutuna daha fazla önem verdikleri söylenebilir. Bu durum, anketi cevaplayan 41 yaş ve üzeri çalışanların KSS'nin diğer sorumluluklarının yerine getirilebilmesi için öncelikle ekonomik sorumluluğun yerine getirilmesi gerektiğinin bilincinde oldukları söylenebilir.

Çalışanların KSS'ye ve KSS'nin alt boyutlarına yönelik algılarında hem eğitim durumuna göre hem de görev pozisyonlarına göre anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Toplam çalışma süresi 21-30 yıl aralığında olan çalışanların KSS'ye ve KSS'nin gönüllü sorumluluk alt boyutuna yönelik algıları, 1-10 yıl ile 10-20 yıl aralığında çalışanların algılarına göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Buna göre, 21-30 yıl aralığında çalışanların KSS'ye ve KSS'nin gönüllü sorumluluk boyutuna verdiği önem daha fazla olduğu söylenebilir. Yine, toplam çalışma süresi 21-30 yıl aralığında olan çalışanların KSS'nin ekonomik sorumluluk bo-

Yütuna yönelik algıları, 1-10 yıl aralığında çalışanların algılarına göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, 21-30 yıl aralığında Trakya Birlik'te çalışan kişilerin, uzun yıllar boyunca edindikleri tecrübeler sonucunda, KSS faaliyetlerine ve KSS'nin ekonomik ve gönüllü sorumluluk alt boyutlarına verdikleri önemle rekabet avantajı yakalayabileceklerini ve toplum gözünde kurumsal imaj yaratabileceklerinin farkında oldukları söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ateşoğlu, İ. ve Türker, A. (2010). Konaklama İşletmelerinin Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine Yaklaşımı: Muğla İli Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (3), 207-226.
- Vural Z. B. A. ve Coşkun, G. (2011). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fak. Elektronik Dergisi*, 1, 61-87.
- Bali, S. ve Cinel, M. (2011). Bir Rekabet Aracı Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk. *Orta Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 45-60.
- Bay, E. (2006). İsteğe Bağlı Kurumsal Sosyal Sorumluluk Bileşeninin Türkiye Kapsamında İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Bayraktaroğlu, S., Yılmaz, S. E. ve Can, F. (2014). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının Örgütsel Bağlılığa Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 99-122.
- Carroll A. B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward The Moral Management of Organizational Stakeholders, *Business Horizons*, 39-48.
- Çalışkan, O. ve Ünüsan, Ç. (2011). Otel Çalışanlarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının İş Tatmini ve İşte Kalma Niyetine Etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22 (2), 154-166.
- Demir, R. ve Türkmen, E. (2014). Çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılarının Örgüte Bağlılıkları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 47-59.
- Dinçer, M. ve Özdemir, Y. (2013). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları ve Eş biçimcilik: On Büyük Türk Holding Üzerine Vaka Çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15 (2), 31-66.
- Erkman, T. ve Şahinoğlu, F. (2012). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine İlişkin Çalışan Algıları İle Örgütsel Bağlılığın Hizmet Sektöründe İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 33 (2), 267-294.
- Ersöz, H. (2007). *Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Gelişiminde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları No: 2007-36, İstanbul.
- Güngör, C. (2010). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının İşletmeye Olan Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kaplan, M. (2013). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamalarının Örgütsel Özdeşleşme Üzerindeki Etkisi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 26, 77-97.

- Kelgökmen, D. (2010). İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Literatür Taraması. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10 (1), 303-318.
- Korkmaz, S. (2009). İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları. (1. Basım). Kocaeli: Umuttepe Yayınevi.
- Marangoz, M. (2012). *Girişimcilik*. (1. Basım). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Mermutlu, G. F. (2009). *Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulaması: Kardeş Projeleleri Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özaslan, E. (2006). *Sosyal Sorumluluk Projelerinin Desteklenmesinde Etik Değerlerin Rolü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, H. (2009). Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Marka İmajına Etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 57-72.
- Şahinoğlu, (2011). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Çalışanların Örgütsel Bağlılıklarıyla Olan İlişkisine Yönelik Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Şengel, S. (2011). İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu ve Bir Araştırma. 06 12 2015 tarihinde http://icongfers2011.tolgaerdogan.net/documents/national_presantations/ul12.pdf adresinden erişildi.

TÜRKİYE ÇİFTLİK TURİZMİNİN NERESİNDE?

How is the Turkey in Farm Tourism?

Gönderim Tarihi: 04.05.2016

Kabul Tarihi: 15.06.2016

Burhanettin ZENGİN*

E. Ceren SAVGIN**

Öz: İnsanları seyahate yönelten pek çok motifler vardır. Bu motiflerden en önemlileri arasında doğal değerler gelmektedir. Kitle turizminde yaşanan yavaşlama, beraberinde insanların alternatif turizm türlerine yönelmektedir. Bu meyanda hem alternatif turizm, hem de turizm faaliyetlerini yıla yayma çalışmaları kapsamında değerlendirilecek turizm türlerinden biri de “Çiftlik Turizmi” dir. Doğal zenginlikleri bitki ve hayvan türleri bakımından küçük bir kıta özeliği gösteren, bir dünya mirası olarak nitelendirebileceğimiz kültürel ve tarihi değerleri bünyesinde barındıran bir ülke olan Türkiye’de bu çalışmanın ana amacı: Çiftlik turizmi faaliyetlerinin incelenmesi ve çiftlikler ve çiftlik turizmi hakkında detaylı bilgiler vererek literatüre katkı sağlamaktır. Buna ek olarak “Çiftlik Turizmi” kavramının Dünya ve Türkiye’deki durumu ikincil verilerin analizi ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın “Araştırma” bölümünde, Datça yarımadasında bulunan işletmelerden çiftliklerinde turizm tabanlı faaliyetleri uygulayanlar ile görüşülmüş, yarı yapılandırılmış mülakatlar ve gözlemler gerçekleştirilmiştir. Araştırmalar sonucunda görülmüştür ki; çiftlik turizmine katılan kişiler genellikle stresten uzak huzurlu bir ortam arayışında iken aynı zamanda farklı aktivitelere katılarak çiftlik hayatını deneyimlemek istemektedirler. Ayrıca çiftlik turizmi uygulamalarının bazı gözden kaçan dezavantajları da bulunmaktadır. Örneğin çiftçiler geleneksel çiftçilik kültüründen ve yaşam tarzından uzaklaşarak turizm faaliyetlerine adapte olabilmekte, asıl faaliyet alanlarını bir kenara bırakabilmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Çiftlik, , Çiftlik Turizmi, Kırsal Alan, Datça.

Abstract: There have been a lot of patterns leading people to travelling. One of these patterns is natural values. Slowing down in mass tourism have been leading people to alternative tourism types for the last decades. “Farm Tourism”, among other things, is

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi/İşletme Fakültesi/Turizm İşletmeciliği Bölümü,
e-posta: bzengin@sakarya.edu.tr

** Öğr. Gör., Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı,
e-posta: cerenuluer@gmail.com

one of the tourism types to be evaluated within the scope of the practice of spreading the tourism activities to the year. The main aim of this study in Turkey, which is a country that hosts cultural and historical values that can be qualified as a world heritage, is; to inspect farm tourism activities and to contribute to the literature by giving detailed information about farms and farm tourism and it has also been tried to reveal the state of the concept of farm tourism in the world and in Turkey, via the analysis of the secondary data.

In the research part of the study, negotiations with the enterprises in Datça Peninsula which apply tourism-based activities in their farms, semi-structured interviews and observations have been performed. As a consequence of the research, it has been seen that the people who have been involved in farm tourism are generally willing to experience farm life by getting involved in different activities while they are in pursuit of a peaceful atmosphere away from stress. In addition, farm tourism has some unnoticed disadvantages: The farmers might diverge from the conventional farming culture and lifestyle and focus on tourism activities and as a result neglect their main activity areas.

Keywords: Farm, Farm Tourism, Rural Area, Datça.

GİRİŞ

Doğal kaynakların bilinçsiz kullanılarak tahrip edilmesi, turizmin önemli parçası olan bu kaynaklara zararlar verebilmektedir. Tamamen kar amacı güdeyerek taşıma kapasitesi gözetilmeden yapılan turizm faaliyetleri ve büyük turizm yatırımları turizmin ana kaynaklarından doğal güzelliklere kadar olan yelpazede geri dönüşü mümkün olmayan zararlar vermektedir. Bu nedenle, doğal çevrenin turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi ve sürekliliği için, bilinçli bir şekilde kullanılması ve kullanma koruma dengesinin sağlanması gerekmektedir. Bozulmamış doğal çevrede kırsal yöreleri gezmeyi, görmeyi isteyen turistler doğa ile baş başa kalmak amacıyla kırsal kesimdeki etkinlikleri tercih etmektedirler.

Dünyada geniş uygulama alanı bulan kırsal turizm ile yakın ilişki içerisinde olan çiftlik turizmi; kırdan kente göçün önlenmesi, kırsal işsizliğin çözümlenmesi, kırdaki yaşayan kesimlere ekonomik katkılar sağlanması ve sürdürülebilirlik açısından, çevresel değerlerin koruma altına alınmasına katkı sağlamaktadır.

Çiftlik turizmi gibi kırsal alanlarda gerçekleştirilen turizm türleri doğal kaynakların sürdürülebilirlik doğrultusunda kullanıldığı aynı zamanda kültürel özellikleri de yaşatan turizm türleridir. Çiftlik turizminin gelişimi ekonomik ve ekolojik anlamda sürdürülebilirliğin sağlanmasına imkan vererek doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamaktadır. Kırsal turizm ile içi içe olan çiftlik turizmi doğal ve kültürel değerleri zenginleştiren bir turizm türüdür. Çiftlik turizmi, yanlış uygulamalar ve fazla kullanım sonucu bu değerlere

zarar veren uygulamaların aksine, sürdürülebilirlik ilkelerine uyumlu olarak gerçekleşmektedir. Türkiye, kırsal alanlarda gerçekleştirilecek birçok turizm türü için potansiyele sahiptir. Kırsal alanlarda var olan turizm uygulamalarının geliştirilmesi ve yerel halkın bu faaliyetlere daha fazla katılım sağlaması ve daha fazla ekonomik getiri elde etmesi açısından kırsal alanlarda gerçekleştirilen çiftlik turizminde gelişim sağlanması gerekmektedir.

Bu sebeplerle çalışmada Türkiye'nin çiftlik turizmi potansiyeli irdelenecektir. Çalışmanın araştırma kısmında Datça Yarımadasında çiftlik turizmi alanında faaliyet gösteren çiftlik işletmelerine yönelik yapılmış mülakat ve gözlem bulgularına yer verilmiş olup bu doğrultuda Türkiye'de çiftlik turizmi faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Temellerinde tarım, hayvancılık, balıkçılık gibi aktiviteler zorunlu olarak mevcut olan "Tatil Çiftlikleri", "Çiftlik Turizmi", "Tarım Turizmi", "Çiftliğe Dayalı Turizm" kavramları genellikle aynı anlamda kullanılmaktadır (Selvi ve Demirer, 2012: 188). Kırsal kesimi oluşturan insanların eğitim seviyesinin artması çiftlik işletmelerinde modern tarım tekniklerinin kullanılmasını ve çiftliklerin ek gelir sağlayacak yeni yöntemler ve arayışlar içine girme sürecini hızlandırmıştır. Çiftlik turizminin ortaya çıkmasının nedenleri arasında bu arayışların olduğu sonucuna da varılabilir. Durum bir yönü ile böyle iken diğer yönü ile de kırsal kesimden kentlere göçün artması çiftlik işletmelerinin ayakta kalmasını zorlaştırmıştır (Sharpley ve Vass, 2006: 105). Çiftlik turizmi, tarım turizmi ile bazen aynı anlamda kullanılmak ile beraber yer yer kavram olarak da karıştırılmaktadır. Birbiri ile oldukça benzer olan bu iki turizm türünden Tarım Turizminin gerçekleşebilmesi için turizm faaliyetlerinin bir çiftlikte gerçekleşmesine gerek yoktur (Busby ve Rendle, 2000: 635).

Çiftlik turizminin aslında kırsal turizmin en eski formlarından birisi olduğu ve gerçek anlamda II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıktığı vurgulanmakta, çiftlik turizminin en eski formunun da "Sosyal Turizm" kavramından etkilendiği savunulmaktadır (Nilsson, 2002: 7). Çiftlik turizmi çiftçiler veya çiftlik sahipleri tarafından tarımsal ya da bahçe gibi alanlarda yürütülen, hayvan ve bitki üretilen, geleneksel metotların kullanıldığı bir turizm türüdür (George ve Rilla, 2005: 3).

Kırsal alanlarda yer alan çiftliklerde ziyaretçi ve konukların çiftlik faaliyetlerini gözlemledikleri ve tercih etmeleri durumunda faaliyetlere bizzat katıldıkları çiftlik turizmi; kırsal yörelerde yerel halka ekonomik getiri sağlamanın yanında yörenin kültürel özelliklerinin de sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır.

Çiftçilerin turizm tabanlı faaliyetleri çeşitlendirmeye karşı olan isteklilik durumları veya yeniliklere karşı olan açık tutumları temelinde çiftçilik aktivitesiyle harmanlanmış birçok faktöre bağlıdır, bunlar (Sharpley ve Vass, 2006: 103);

- Çeşitlendirmeye olan ekonomik ihtiyaç
- Çiftliğin fiziksel-coğrafi özellikleri
- Çiftçiliğin sosyo- ekonomik rolünün algılanışları
- Demografik yapı ve hayat tarzı faktörleri
- Kamu desteğinin kullanılabilirliği ve niteliği
- Turizmin çeşitlendirme seçeneği olarak algılanışları, şeklinde sıralanabilir.

Çiftlik işlerine aktif katılım sağlama ya da sadece konaklama ile çiftlik faaliyetlerinin gözlemlenmesinin sağlanması şeklinde turizm çiftliklerini; “Sadece konaklama ve yiyecek içecek hizmeti sunan çiftlikler”, “Konaklama yanında çiftlik faaliyetlerine katılım sağlayan çiftlikler” ve “Atölye faaliyetleri düzenleyerek eğitim veren çiftlikler” olarak üç gruba ayırabiliriz. Çiftliklerin içinde bulunduğu kırsal doğa ve sahip olduğu manzara tüm ziyaretçiler için ortak bir tercih faktörü olurken, çiftliklerin türüne göre faaliyet gösterdikleri alanlar özel talep koşullarını oluşturmaktadır. Türkiye’de hayvan çiftlikleri genellikle ‘Büyükbaş’ ve ‘Küçükbaş’ hayvancılıkla uğraşan çiftlikler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunların dışında en çok kanatlı hayvan, yumurta üretim ve balık çiftliklerine rastlanmaktadır.

Kırsal alanların sosyo-ekonomik özellikleri bölgeden bölgeye değişmektedir. Bundan dolayı kırsal alanların uygun istatistiksel ve kalitatif yöntemler kullanılarak analiz edilmesi, bunlardan çıkan verilere göre kırsal alanlardaki farklılıkların ortaya konması ve her bir kırsal alan için yerel ihtiyaçları karşılayacak uygun politikaların üretilmesi gerekmektedir (Sharpley ve Vass, 2006). Kırsal kesimlerin tamamı turistlere eşit şekilde çekici değildir. Manzaralı alanlarda konumlanmış çiftlik turizmi teşebbüsleri kümelenme etkisi yaratmaktadır. Kırsal kesimin diğer bölümlerinde turist olanakları daha az yoğundur. Kısacası konaklama olanaklarının sunumu, talebi garanti etmemektedir. Toplam ürün paketi ziyaretçilerin dikkatini çekmek ve orada tutmak için yeterli değildir (Gannon, 1994: 51).

Çeşitlendirme, işletme sahibinin gücünü aşan şekilde veya sağlanacak getirilerden daha büyük yatırımlar gerektirebilmektedir. Böyle durumlarda kamu sübvansiyonları veya teşvikler-ödenekler başarılıysa çeşitlendirme ancak o zaman mümkün olabilir (Fleischer ve Felenstein, 2000: 107). Bireysel çiftlik iş-

letmeleri normalde başarı için bir ön koşul olan etkili pazarlama yeteneklerine de kaynaklarına da sahip değildirlir. Bu nedenle bölgesel veya ulusal yapılar aracılığıyla toplu işbirliği ve pazarlamaya ihtiyaç vardır (Meyer ve Cech, 2001).

Çiftlik turizmi faaliyetlerini içerisinde barındıran çiftliklerin konuklara sağladıkları turistik ürün ve hizmetlerin kalitesinin turistlerin talep ve beklentilerini karşılaması gerekmektedir. Çiftlikte çalışan personelin sayısının kısıtlılığı ve bir yandan çiftlik işleri ile de ilgileniyor olmaları hizmet rolüne adapte olmakta zorluklar çıkarabilecektir. Tarımsal değerler ve turizm hizmet değerleri çoğunlukla bağdaşmamaktadır. Bu çiftçilerin bir hizmete veya üretim olmayan bir role çeşitlendirilmelerini ve adapte olmalarını gerektirmektedir ancak tarımsal değerler ve misafir hizmet değerleri çoğu zaman bağdaşmamaktadır. Çoğu çiftlik turizmi işletmesinde kararlar aile hayat döngüsü konseptine bağlıdır. Aile ilişkileri, hayat tarzları, mal- mülk ve aynı zamanda büyüme ve karla ilgili ticari düşünceler aile çiftlik turizmi işletmesi için eşit derecede ilgilidir (Ollenburger ve Buckley, 2007: 445) . Çiftlik turizmi, aile çiftlik topraklarını ve hayat tarzını sürdürmek için ek gelir üretmenin bir yolu olabilir. Çiftlik turizmi aynı zamanda toplumsal amaçlara da sahiptir. Kırsal kesimdeki ailelerin misafirperverlik gelenekleri bulunmaktadır ve geliri hesaba katmamaktadırlar. Farklı çiftlik turizmi işletmecileri (tam zamanlı, yarı zamanlı çiftçiler, emekli çiftçiler, daimi çiftçiler) bu nedenle hükümet programlarına ve teşviklerine farklı şekilde tepki verebilirler (Demio, 1983: 155). Çiftlik turizmi sayesinde kullanılan binaların veya arazilerin yeniden kullanıma açılması sağlanmaktadır. Böylece çiftçiler ve faaliyetlerini çeşitlendirerek turizme geçenler için ek gelir bir ana avantajdır. Bununla birlikte hizmetlerin tedarikinden, deneyimlerden veya ürünlerden elde edilen ek gelirden de bahsedilebilir.

Dünyada Çiftlik turizmi bilhassa 20. yy'da göze çarpan aktivite alanlarından biri olarak gelişmeye başlamış ve Avrupa'nın pek çok ülkesinde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda ve Filipinler gibi ülkelerde çiftlikler profesyonel birliklerle organize edilmektedir. İtalya'da "Agri Tour", Almanya'da "Bauernhofurlaub", İsviçre'de "Bo Po Lantgard" bunlar arasında sayılabilir. İnternet hizmetinin yaygınlaşmasıyla çiftlik turizmi pazarlaması da küresel boyut kazanmıştır (Gossling ve Mattson 2002). Aslında Avrupa'da çiftlik turizminin geçmişi bir asır öncesine kadar dayanmaktadır ve çiftliklerde turizm kırsal turizmin ayırt edilebilir bir formu olarak tanınmaktadır. Örneğin Avusturya'daki çiftliklerin çeyreği yüz yıldır turist ağırladıklarını öne sürmüşlerdir (Hummelbrunner ve Miglbauer, 1994: 41).

Avrupa'da çiftlik sistemlerini incelediğimizde bir yandan devlet ve kolektif çiftlikler diğer yanda kendisine ait arazi parçalarının bulunduğu özel parsellere sahip çiftlikler bulunduğu görülmektedir. Bu özel arazi parçası üzerinde çift-

çilik yapanların üretimlerinin karşılığını ödemek suretiyle teşvik edilmeleri, tüm bunların da ötesinde, sahip olunan veya sahip olunmayan çiftçilik tipine göre “işçi-köylü”, “köylü-işçi” kategorileri belirlenmektedir. Pazara yönelik olmayan arazi parçaları üzerinde çalışanların ise hala “köylü” olarak yaşamlarını sürdürmeleri söz konusudur. Avrupa’da tarımdan elde edilen gelir tarım politikası sebebiyle azalmakta olduğu için çiftçiler ek gelir kaynağı aramaktadırlar. Buna bağlı olarak çiftlik içi aktiviteler ve çiftlik dışı aktiviteler geliştirmektedirler (Demio, 1983: 156).

Macaristan, Doğu Almanya ve Polonya’da örneğin, Budapeşte Kooperatif Araştırma Enstitüsü mensubu Gyenes’e göre, köylü ve işçi olmak üzere iki temel tip bulunmaktadır. Köylü, kooperatif çiftlik üyesi, işçi ise devlet çiftliğinde fiziksel olarak çalışanı ifade etmektedir. “Köylü” kendi küçük özel çiftliğinde çalışmakta, onun için kooperatif ikinci derecede bulunmaktadır (Türkdoğan, 2011: 18).

Özellikle İtalya’ da çiftlik turizmi oldukça gelişmiş düzeydedir. Çiftlik turizmi konusunda oldukça başarılı örnekleri barındıran İtalya’nın ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanan kırsal bölgelerinde yaz mevsiminde turistlerin gelmesiyle birlikte hem yeni iş alanları ortaya çıkmış hem de ev pansiyonculuğu sistemi yaygınlaşmıştır (Çeken vd. 2007: 8). İtalya’da çiftlik turizmi misafirperverliğin bir uzantısı olarak doğmuştur. Daha sonraları tarım, ormancılık ve yetiştirme-fidancılık ana aktivitelere bağlı tamamlayıcı aktiviteler olarak gelişmiştir. 1990’dan beri giderek artan gelişimsel bir ayrım olmuştur aynı zamanda yönetim de kurumsallaşmıştır (Slavic ve Schmitz, 2013: 270). Çiftlik turizmi ile ilgili yasalar, araştırılan bütün ülkelerde belirgin bir şekilde farklı olduğu için (Belçika’da çok gevşek, Slovenya’da oldukça katı), Avrupa Birliği seviyesinde ortak bir anlayış ve çiftlik turizminin yönetsel bir tanımı hala bulunmamaktadır (Demio, 1983: 156).

Türkiye’de çiftlik turizmi uygulamakta olan işletmelerin büyük çoğunluğu Buğday Derneği tarafından yürütülen “TaTuTa” (Tarım Turizm Takası) sistemi içerisinde yer almaktadır. Sistem içerisinde olup konuk kabul etmeyen çiftlikler de mevcuttur. Sistemdeki çiftlikler belirli şartları yerine getirdikten sonra konuk ve/veya gönüllü kabul edebilmektedirler. “Gönüllü”; konaklama süresince kendi imkân ve deneyimleri doğrultusunda çiftliğe işgücü, bilgi ve/veya tecrübe sağlayan, “konuk” ise, konaklama ve aldığı hizmetlerle ilgili mali desteğini aracsız olarak çiftliğe veren kişidir. Kendisi ve çevresindeki insanları, ekolojik yaşam döngüleri konusunda bilinçlendirmek ve sorumluluk almak için çaba gösteren bireylerdir. Ziyaret sırasındaki günlük faaliyetlerinde ev sahibiyle gerekli iletişimi kurarken çiftlikte yaşayanların zamanını ve koşullarını göz önünde bulundurur (www.bugday.org, 2015). Ancak “TaTuTa” sistemine kayıtlı olmadan konuk kabul eden çiftlikler de bulunmaktadır. Her iki durum-

da da çiftlikler arasında ekolojik sürdürülebilirliğe önem veren doğa dostu ve konusunda uzmanlaşmış permakültür çiftlikleri çoğunluktadır.

Permakültür kavramı “Permaculture” yani; kalıcı, devamlı, daimi anlamına gelen Permanent kelimesinden gelmektedir. Permakültür; Agriculture tarım, ziraat (agri) ya da kültür (culture) insanların maddi ve maddi olmayan ihtiyaçlarını, doğal eko- sistemlerin işleyişini örnek alarak, parçası oldukları doğaya ve üzerinde yaşadıkları dünyaya zarar vererek değil, yarar sağlayarak karşılımlarını olanaklı kılan bir tasarım ve bakım bilimidir (Bakır, Akhuy ve Aydemir, 2011: 4). Permakültür, doğal olarak akış ve dönüşüm halinde ve oldukça zararsız olan enerjiyi ve sürekli olarak yaşamı yok etmemize gerek bırakmayacak, bolluk sergileyen gıda kaynaklarını ve doğal kaynakları kullanarak dünya üzerinde insanların var olabildiğini sağlayan bir sistemdir (Mollis, 1991: 2).

Ayrıca çiftlik turizmi faaliyetlerinin büyük kısmı “TaTuTa” sistemi dâhilindeki çiftliklerde gerçekleşmektedir. “TaTuTa” sistemi iki yönlü işlemektedir; Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası, ekolojik tarım ile geçinen çiftçi ve işletmeleri, bu konuda bilgili, deneyimli ve ilgi sahibi kişilerle arazide bir araya getirerek bilgi ve tecrübe değiş-tokuşunu sağlamaktadır. Ekolojik üretimin teknik, pazarlama, sosyal, çevresel boyutlarında bilgi ve ilgi sahibi kişiler bu ziyaretlerde bilgi, deneyim veya işgüçlerini paylaşmakta; bu kişilerin; yiyecek, içecek ve barınma ihtiyaçları çiftlik tarafından karşılanmakta, gönüllüler hem sosyal bir kaynaşmaya hem de çiftlik deneyimine dayalı bilgilere ulaşabilmektedirler (Buğday Derneği,2015).

Çiftlik turizmi ile ilgili yeni bir kavram olarak bahsedebileceğimiz “yeni köylüler” kavramında kişi çiftlik turizminin ve tanımının, kendisinin çiftlik turizmine dahil olma seviyesine göre birçok kimlikten oluşmasını beklemektedir. Tarım turizmi diğer türlü terk edilebilecek çiftlikleri yeniden canlandırmıştır (Demio, 1983:156).

Kırsal turizm, tarım turizmi, çiftlik turizmi, çiftlik tabanlı turizm gibi kavramlar birbirleriyle etkileşim içinde ve iç içe geçmiş olduğundan sık sık kavram kargaşası yaşanmakta, bu da değişik problemlere neden olmaktadır. Bu problemlere başlıca örnekler olarak, çiftlik ziyaretçilerinin ne tür bir aktivite sunacağı konusunda kafalarının karışması, çiftçilerin gelirlerinin artmasını sağlayacak hedef turizm pazarlarına ulaşamamaları, akademik araştırmalarda kavramların netliği konusunda sıkıntı yaşanması gösterilebilir (Rich vd. 2010). Çiftlik turizm faaliyetlerine açılırken toprağın taşıma kapasitesini belirlemek önemli bir faktördür. Çiftlik turizmi faaliyetlerini uygulayan çiftliklerde çevresel açıdan sorumluluk bilinci gelişmiştir. Örneğin güneş enerjisi kullanımı, çöplerin ayrıştırılıp geri dönüşümünün sağlanması, kimyasal madde kullanı-

mının kısıtlanması gibi uygulamalara rastlanmaktadır. Çiftlikleri ziyaret eden misafirler, kendi istekleriyle, alternatif enerji kaynakları kullanmakta veya geri dönüşüme aktif şekilde katılmaktadırlar. Turizmin çevresel etkileri misafirler için önemli konular olmaktadır. Çiftlik ve Köy Evlerine ilişkin niteliklere Turizm Bakanlığı Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik'in Altıncı Bölümünde "Kırsal Turizm Tesisleri" başlığı altında yer verilmektedir. Buna göre Çiftlik-Köy Evleri aşağıdaki ölçütleri sağlamalıdır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015);

"Tarım faaliyetlerinin, kırsal alanların doğal ve kültürel mirasının korunmasına önemli katkıları olduğu göz önünde bulundurularak, mevcut yapıların iyileştirilmesini veya yeni yapıların mevcut dokunun iç düzenlemesi esas alınarak yapılmasını, bu sayede yatak kapasitesi oluşturulmasını ve turizmin gelişip genişleyebileceği ortamların çevresel açıdan güvence altına alınmasını hedefleyen; kırsal bölgelerde çiftlik organizasyonu amacıyla kurulmuş ve çiftlik üretimi ile birlikte turizm konaklama olanağı sağlayan, gelen müşterilerin de isterlerse çalışma programlarına katılabilecekleri, kırsal yaşantının sahnelenmesine olanak sağlayan en az beş odalı konaklama tesisleridir."

"Klasik konaklama şekilleri yerine, gelen müşterilere bir çiftlik evi-köy evinde konaklama olanağı sunulması, yerel yiyecek ve içecek gibi denemeyi istediği yerel tüketim maddelerini kullanma olanağı sağlanması, bu olanakların aile işletmeciliği anlayışı çerçevesinde sunulması, tefriş ve dekorasyonunun özgün olduğu kadar malzemelerinin nitelikli olması da gerekir. Isıtma sisteminin merkezi olması zorunluluğu aranmayan bu tesisler....."

Ayrıca ilgili yönetmeliğe göre (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015); çiftlik turizmine hizmet veren tesislerin müşterilerine yöreye özgü ve ev yapımı yiyecek ve içecek türlerini sunmaları, oturma salonunda şömine ve doğal ortamı izlemeye yönelik balkon/ veranda bulundurmaları, çevreyi korumacı uygulamalar kapsamında tesis çevresindeki doğal ve kültürel değerler ile çevrenin korunmasına yönelik genel bilgilendirmede bulunmaları gerekmektedir.

Bununla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik incelendiğinde yerleşme özellikleri ve mahallerin düzenlenmesine ilişkin maddelerde çiftlik ve köy evlerinin kapsam dışı bırakıldığı durumlar mevcuttur. Turizm tesislerinin belgelendirilmesine ve niteliklerine ilişkin yönetmeliğin bazı maddelerinde tüm turizm tesislerinin tabi olduğu nitelik şartlarından bazılarında çiftlik ve köy evleri muaf tutulmuştur. Örneğin ilgili yönetmelik Üçüncü Kısım Mad.13(Kültür ve Turizm Bakanlığı,2015);

“Tesisin bütün mekânlarında yeterli doğal veya mekanik havalandırma bulunur. Çiftlik evi ve köy evi hariç olmak üzere yıl boyu açık tesisler ile sadece kış aylarında açık tutulan tesisler merkezi sistemle ısıtılır.”

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Çiftlik turizmini incelemek ve çiftçilerin deneyimlerini ve çiftlik turizmi faaliyetlerine yönelme sebeplerini keşfetmek ve ortaya çıkarmaktır. Buna ek olarak konu ile ilgili kapsamlı literatür araştırması yapılarak çiftlik işletmesi sahiplerinin böyle bir organizasyonun gerekliliği hakkındaki düşünceleri saptanarak aksayan yönler ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve araştırma bulguları doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir. Tarım sektöründen geçimini sağlayan insanlar günümüzde faaliyetlerin zorluğu ve ekonomik kazancın tatmin edici boyutlarda olmaması sebebiyle ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirme arayışına girmişlerdir. Türkiye’de yaşanan kırdan kente göç etme durumunun bir sonucu olarak kırsal nüfus oldukça azalmıştır. Geride kalan kişilerin gerçekleştirebileceği ekonomik faaliyetler oldukça sınırlıdır.

Çalışmanın genel amacı Türkiye de çiftlik turizminin bulunduğu durumu, gelişimini ve olası geleceğini belirlemektir. Bunu yapabilmek için çalışmada genel olarak çiftlik turizminin gelişim ve değişimi incelenmekte, turizm tabanlı faaliyetlere yönelmiş olan çiftlik işletmecilerinin çevre ile olan ilişkileri ve özellikleri incelenmektedir. Çiftlik turizmi ile ilgili yapılan çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışma bu alanda literatüre katkı sağlayacaktır. Avrupa’da yaygın olmasına karşın Türkiye de çok fazla gündeme gelmeyen çiftlik turizmi kavramı ile çiftçiler çiftlik içinde veya dışında yapılan aktiviteler ile ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirebilmektedirler. Tarım turizmi ve kırsal turizm ile ilgili oldukça fazla kaynak bulunmasına karşın çiftlik turizmi ile ilgili literatür kısıtlıdır. Bu çalışma ile Türkiye’deki çiftlik turizmi potansiyelini ortaya koymada literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Örneklemin temel kuralı yansızlıktır. Yansızlık, belli bir örneklem büyüklüğüne ulaşmada evrendeki her bireyin, nesnenin veya parçanın örnekleme girebilme olasılığının belli, bağımsız ve birbirine eşit olmasıdır. Örneklem seçiminde araştırmacının kişisel yanlılığı, gönüllülerin ya da en kolay bulunabilecek ünitelerin alınması gibi öznel etkenlerin etkisindedir (Karasar, 2005: 110-111).

Bu çalışmada örneklem stratejisi belirlenirken turizm yazınında yapılmış benzer çalışmalar incelenmiştir. Çiftlik turizmi kavramının gelişimi ve Türkiye’de çiftlik turizmi faaliyetlerini gerçekleştiren işletmeler incelenmiştir. Örneklem

“TaTuTa” çiftliklerinin haritasından ve uluslararası “Permakültür” açısından yararlanılarak oluşturulmuştur. Araştırma evreni olarak Datça Yarımadası’nda bulunan çiftlik turizmi uygulayan işletmeler seçilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Kısıtları

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma biçimi olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39). Araştırma konusu ile ilgili yazın taranarak soru formu hazırlanmıştır. Soruların sıralamasında bağlantılı olma durumlarına ve konu önceliklerine göre değişiklikler yapılmış, bağlantılı sorular da odaklanmayı sağlamak amacıyla birleştirilerek katılımcılara yöneltilmiştir. Mülakat sırasında katılımcıları araştırma konusu içerisinde tutmak için müdahale edilmesi dışında katılımcılar görüşlerini açıkça ifade etme imkânı bulmuşlardır. Sorular yarı yapılandırılmış mülakat formundaki sıra ile katılımcılara yöneltilmiştir. Araştırmada görüşmelerden elde edilen veriler yazılı doküman ve belgelerin analizi ile birlikte kullanılarak görüşmelerden elde edilen veriler desteklenmiştir. Görüşme ile elde edilen verilerde olabilecek bazı abartmalar veya saklamalar, yanlış görüşler gözlem yöntemi ile saptanmaya çalışılmıştır. Standartlaştırılmış açık uçlu görüşmenin zayıf yanı görüşme formunun hazırlandığı sırada öngörülmemiş olan boyutların ortaya çıkarılmasını engelleme olasılığıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 125).

Bu sayede katılımcıların saklama ya da abartma eğilimi gösterdikleri bazı konulara ilişkin tutarlı veriler elde edilmiştir. Çiftliklerin kırsal alanda faaliyet göstermeleri, sayılarının az ve Türkiye’nin dört bir tarafına dağılmış, coğrafi açıdan zorlu alanlarda yer alan küçük girişimler olmaları bu çalışmada önemli bir kısıtlılık olarak belirlenmiştir. Ayrıca Türkiye çapında faaliyet gösteren işletmelere ulaşılarak araştırmanın uygulanabilmesi maliyet açısından da bir kısıt teşkil etmektedir. Araştırmaya kapsamına alınan çiftlikler belirlenirken “TaTuTa” sistemine kayıtlı çiftlikler seçilmiştir. Bu nedenlerle araştırma örnekleme olarak Datça Yarımadası’nda yer alan 6 adet çiftlik örneklem olarak belirlenmiştir.

Araştırma Bulguları ve Yorumlanması

Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara çalışmanın amacı ve kapsamı ile ilgili kısa bilgiler verilmiş ve kendilerinden görüşmenin kaydı için izin alınmıştır. 21 Mayıs 2015 tarihinde Datça Yarımadası’nda yer alan çiftlikler de ara-

tırmaya başlanmıştır. Çiftliklerin konaklama yer durumları ve yoğunluklarına bağlı olarak Datça Yarımadası'nda yer alan çiftliklerin mülakatları toplam üç gün sürmüş olup ilk ulaşılan işletme olan Villa Vino' da konaklama yapılmış ve toplam altı çiftliğe ulaşılmıştır. İş yoğunlukları sebebiyle mülakat için sonraki haftaya randevu veren çiftliklerde sadece gözlem yapılmıştır. Araştırma sınırlılıklarından olan zaman kısıtı ve maddi imkânsızlıklar ile konaklama ücretlerinin yüksekliği vb. durumlar göz önünde bulundurularak 23 Mayıs 2015 tarihinde araştırma tamamlanmıştır. Araştırma örneklemini oluşturan çiftlikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırma Örneklemini Oluşturan Çiftlikler

Çiftlik Adı	Konumu	Görüşme	Gözlem
1. Villa Vino	Datça/ Muğla	x	x
2. Sardunya Pansiyon	Datça/Muğla	x	x
3. Datça Çiftlik Evi	Datça/ Muğla	x	x
4. İbrahim Orhan Çiftliği	Datça/Muğla	x	x
5. Kndiya çiftliği	Datça/Muğla	-	x
6. Pigsbay Camp	Datça/Muğla	-	x

Görüşme yapılan çiftlikler ile görüşme tarih ve süreleri Tablo 2'de verilmiştir.

- Villa Vino: Datça'ya bağlı Mesudiye Köyü'nde bulunan Villa Vino Çiftliği'nin 4 odası bulunmaktadır. Konuklar bahçe işleri, sebze/meyve üretimi, doğa dostu enerji, bunlara ek olarak yöresel yemekleri tatma ve yapımını öğrenme fırsatı elde etmektedir. Araştırma sonrasında "TaTuTa" ağından çıkmış ve pansiyon olarak işletilmektedir.
- Sardunya Pansiyon: Datça Palamutbükü'nde bulunan ve alternatif enerji kaynaklarının kullanıldığı pansiyonda konuklar; bahçe işleri, sebze/meyve üretimi ve ev işleri aktivitelerinde de bulunabilmektedirler. Ayrıca isteyenler marmelat ve reçel yapımını da öğrenebilmektedirler.
- Datça Çiftlik Evi: Konuklar; zeytin hasadı, ot yolma, üzüm bağı dip kazılması, sebze ekimi, çagla hasadı, fidan dikimi, asma budama, patates /soğan /sarımsak ekimi, ağaç gübreleme, çapalama gibi faaliyetlere katılabilmektedir. Buna ek olarak badem, avokado, limon, elma, zeytin ve kayısı ağaçlarından ürün toplama, marmelat yapımı da faaliyetler arasındadır. Çiftlik sahibi işlere yetişemediği için çiftliğin bir bölümünü işletilmek üzere kiraya vermiştir. Apart olarak işletilen kısım "TaTuTa" ağından bağımsız ancak çiftlik içerisinde. Bahçe işlerinde çalışmak istemeyen konuklar burada konaklayabilmekte ve çiftlik deneyimini izleyebilmektedir.

Tablo 2: Görüşme Yapılan Çiftlikler ile Görüşme Tarih ve Süreleri

Çiftlik Adı	Konum	Görüşme Tarihi	Görüşme Saati	Görüşme Süresi
1. Villa Vino	Datça-Mesudiye /Muğla	21.05.2015	10:00	3 saat
2. Sardunya Pansiyon	Datça-Palamutbükü /Muğla	22.05.2015	11:00	2 saat
3. Datça Çiftlik Evi	Datça /Muğla	22.05.2015	16:00	2 saat
4. İbrahim Orhan Çiftliği	Datça /Muğla	23.05.2015	11:00	1 saat

- İbrahim Orhan Çiftliği; Çağla, badem ve zeytin hasadı yapılmaktadır. Çiftlikte yerli tohum kullanımına ve ekolojik tarım uygulamasına özen gösterilmektedir. İbrahim Orhan Çiftliği araştırma süresine kadar hiç konuk ya da gönüllü ağırlanmamış olduğu için mülakat formu doldurulamamış, ancak yerinde gözlemler yapılmıştır.
- Knidiya Çiftliği; Değirmen Bükü Datça'da 12 dönümlük bir arazide faaliyet gösteren Knidiya Çiftliğinde turunc ekşisi, marmelat yapımı, harnup ve şarap yapımı gibi atölye faaliyetleri yapılmaktadır. Çiftlikte ise geri dönüşüm, şifalı ot yetiştirme, doğa dostu mimari yapıların yapımı da yer almaktadır. Enerji ihtiyacı alternatif enerji kaynaklarından güneş ve rüzgâr enerjileri kullanılarak sağlanmaktadır. Çiftlik yetkilisi araştırma tarihinde yurt dışında olduğu için görüşme gerçekleştirilememiş ancak yerinde gözlem yapılmıştır.
- Domuz Çukuru; Kara ulaşımı mevcut olmayan Pigsbay Camp'ta yerleşik bir tesis konaklama ünitesi olamamakla beraber kamp alanı olarak işletildiği belirlenmiştir. Datça Haytbükü'nde bulunan kampta konuklar; bahçe işleri, meyve sebze ekimi, toplanması ve bakımı, ev işleri, gibi faaliyetlere katılabilmektedir. Yaz boyunca atölye faaliyetleri yapılabilen, çiftlikte dans ve meditasyon eğitimleri de verilmektedir. Konaklama ünitesi bulunmadığı için araştırma kapsamına alınmamıştır.

Araştırma kapsamında çiftliklerde gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılara yöneltilerek cevap alınan konular aşağıdaki gibidir;

- Konaklama kapasitesi
- Çiftlik turizmi hizmetleri
- Çiftlik turizmi faaliyetleri
- Ziyaretçilerin en fazla katılım gösterdiği faaliyetler
- Üye olunan çiftlik turizmi örgütleri ve rezervasyon ağları

- Çiftlikte konuşulan diller
- Çiftlikte konaklayan yerli-yabancı konuk oranı
- Çiftlik turizmi faaliyetlerinin dönemleri
- Çiftlik turizmi faaliyetlerine yönelme nedenleri
- Turizm tabanlı uygulamaların faydaları
- Turizm tabanlı uygulamaların zararları

Bu bölümünde araştırmaya katılan çiftlik temsilcilerinin sosyo-demografik özelliklerine yer verilmektedir. Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik olarak cinsiyeti, yaşı, mesleği, eğitim durumu gibi sorulara yönelik cevaplar alınmıştır. Araştırmaya katılan çiftlik temsilcilerinin demografik özellikleri Tablo 3’de yer almaktadır. Buna göre üç çiftlik sahibi yükseköğrenim mezunu iken biri orta öğrenim mezunudur. Ayrıca ilk üç çiftlik sahibinin asıl meslekleri çiftçilik değilken 4. Katılımcının asıl mesleği çiftçiliktir. Katılımcıların çiftlik deneyimlerini de göz önüne alırsak ilk üç katılımcının yeni köylüler olarak nitelendirebileceğimiz kentten kırsala ters göç ile kişiler olduğu, 4. Katılımcının ise yörenin yerlisi olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Çiftlik Sahibi ile İlgili Bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Eğitim Durumu	Asıl Mesleği (Var ise)	Ailedeki Birey S.	Çiftlikte Çalışan Aile Bireyi Sayısı	Çiftlik Deneyimi
1. Villa Vino	40	Yüksek Öğrenim	Endüstri Mühendisi	4	2	2 yıl
2. Sardunya Pansiyon	60	Yüksek Öğrenim	Avukat	2	2	5 yıl
3. Datça Çiftlik Evi	60	Yüksek Öğrenim	Havayolu İşl. ve Pedagog	2	1	17 yıl
4. İbrahim O. Çiftliği	60	Orta Öğrenim	Çiftçi	-	-	20 yıl

Tablo 3’e göre ailedeki fert sayıları tüm çiftliklerde beş kişinin altındadır. Aile bireylerinin yarısının, 2. Çiftlikte ise tamamının çiftlik işlerinde çalıştıklarını gözlemlenebilmektedir. Bu durum çiftlikte rutin günlük işlerin yapımını bile zora sokmakta ve hasat zamanı çiftliklerdeki iş gücü ihtiyacı daha da artmaktadır. Çiftlik işlerinin aksamaması için çiftlikler bu ihtiyacı çiftlik turizmi sistemi “TaTuTa” yani tarım turizm takası kapsamında “gönüllü” kabul ederek kısmen de olsa giderebilmektedirler. Katılımcılara çiftlik turizmi faaliyetlerine ilişkin konulara yönelik sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda Tablo 4. oluşturulmuş, ilgili tabloya sığmayacak cevaplar aynen yazılmıştır.

Soru: “ ‘Çiftlik Turizmi’ne yönelme sebepleriniz nelerdir?’ sorusuna verilen yanıtlar aşağıda belirtilmiştir.

Villa Vino; Daha çok yeni insanlar tanımak, ek gelir elde etmek. Bu araziye çok büyük bir ev inşa ettik. Çevre düzenlemesi için çok uğraştık ancak daha sonra biz eve değil ev bize hükmetmeye başladı. Yaptığımız yatırımları değerlendirmek ve yeni insanlar tanımak, turizm tabanlı faaliyetlere yönelmedeki temel amacımız. Bununla birlikte turizm faaliyetlerinden ek gelir temin etmeyi planlıyoruz ancak şu an turizmde çok yeniyiz.

Sardunya Pansiyon; Ev olarak yaptık. Daha sonra kırsalda yalnız kalmamak amacıyla bize benzeyen doğa dostu yeni insanlarla tanışmak için turizme açtık.

Tablo 4: Katılımcıların Çiftlik Turizmi Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular

Katılımcı	Kapasite	Çiftlik Turizmi Hizmetleri	Çiftlik Turizmi Faaliyetleri	Ziyaretçilerin en çok katılm gösterdiği faaliyetler	Üye olunan rezervasyon, Çiftlik Turizmi vb. Örgütler	Çiftlikte Konuşulan Diller	Yerli Yabancı Konuk Oranı %	Çiftlik Turizmi Faaliyet Dönemleri
	4 oda	Konaklama ve Kahvaltı	Üzüm toplama-zeytin hasadı-bahçe işleri-komposto yapımı	Üzüm toplama	TaTuTa, AirBnb Booking	Türkçe İngilizce Fransızca	35- 65	Tüm yıl
	6 oda	Oda ve Kahvaltı Gönüllü için Ücretsiz Konak	Bahçe ve Tarla İşleri Hayvan Bakımı, Ev İşleri	Bahçe işleri, Badem toplama Tavuk bakımı	TaTuTa, Booking Kendi bağlantılarımız	Türkçe İngilizce	50-50	Haziran-Eylül
	6 apart, 2 oda, 3 çadır (31yatak)	Oda ve Kahvaltı Gönüllü için Ücretsiz Konak	Bahçe işleri, Reçel Yapımı, Hayvan Bakımı, Ev işleri	Yoga egzersizleri	TaTuTa	Türkçe İngilizce	-	Tüm yıl
	1 oda	Konaklama, ev içi oda	Çağla, Badem, Zeytin hasatı Bahçe işleri Balık Tutma Ot Toplama	Badem hasadı	TaTuTa	Türkçe	-	Nisan-Kasım

Datça Çiftlik Evi; Yaz tatilini anlata anlata bitiremeyen insanlar tanıdım. Bir gün bir yerim olursa insanlarla paylaşmaya karar verdim. 2004 yılından beri masraflar için belli bir ücret almaktayım. Asıl amacım yeni insanlar tanımak.

İbrahim Orhan Çiftliği: Henüz konaklama imkânımız yok.

Soru: ‘Sizce çiftliğinizde turizm tabanlı uygulamaların faydaları nelerdir? Zararları nelerdir?’ sorusuna verilen yanıtlar aşağıda belirtilmiştir.

Villa Vino; Çok faydası yok, büyük arazilerde daha faydalı olabilir. Bazı durumlarda konuklar ürüne zarar dahi verebiliyor, çiftlik faaliyetlerine katılabilmeleri için öncesinde bizim öğretmemiz gerekiyor ki bu zor ve karmaşık bir iş ve buna vakit ve enerji harcamak gerekli.

Sardunya Pansiyon; Asıl hedefimiz kolektif yaşam kurmak idi, bunu halen gerçekleştiremedik, yer yer üretmeden tüketme eğilimindeki insanlara hizmet etmek durumunda kaldık. Gönüllü olarak gelen bu insanlar müşteriler için olan yiyecek içeceklerin tükenmesine dahi sebep oldular. Tabii faydasını da gördüğümüz kişiler geldi. Kimliğimizden taviz vermeden kabul ettik. Doğaya barışık insanlar kazandık ama genel anlamda gönüllünün 3 saatte yaptığı işi biz daha pratik bir şekilde 10 dakikada yapmaktayız. Zarar olarak gönüllüler ya da konuklar biçilecek bitki ile ot arasındaki farkı bilmiyorlar.

Datça Çiftlik Ev; Birçok güzel yerli yabancı insan tanyabiliyoruz, çiftlik ürünlerimizi paylaşıyoruz, bunun gibi faydaları var. Bazen bilinçsiz insanlar da gelip konaklama yapıyor, fazla insan geldikçe sorunlar artıyor, fazla kullanımı, izinsiz bahçe kullanımı ve olgunlaşmamış ürünlere zarar verme gibi.

İbrahim Orhan Çiftliği; Henüz gönüllü almadık.

Çiftlik turizmi faaliyetlerinin kırsal alanlarda gerçekleştirilmesi bakımından benzerlik gösterse de çiftliğin esas faaliyet alanına bağlı olarak tedarikçilerin de ağırlığı değişmektedir. Çiftliğe yakın ve ziyaret edilebilir kültürel miras turistik yerleri, doğal parklar ve festivaller bunlardan bazılarıdır. Çiftlikte konaklayan kişiler civardaki rekreatif faaliyetlere de katılım göstermektedirler.

Araştırma örnekleme dâhilindeki çiftliklere yapılan ziyaretler sırasında gerçekleştirilen gözlemler doğrultusunda elde edilen bulgular göstermektedir ki; Çiftliklerin bir kısmı ürünlerin tamamını kendileri üretmediklerinden yerel halktan da ürün almakta ve bu ürünlerin satışını da internet üzerinden gerçekleştirmektedirler. Çiftlik faaliyetleri işletme ya da çiftliklerin bulunduğu bölgeye ya da yöreye göre farklılık gösterebilmektedir. Çiftlik turizmi faaliyetleri ortak özellikler de taşımaktadır. Bu faaliyetler; çiftlik faaliyetleri, festivaller, rekreasyon faaliyetleri ve atölye faaliyetleri olarak tasnif edilebilir. Çiftliklerin neredeyse tamamında alternatif enerji kaynakları kullanılmaktadır, organik tarımın şartlarının ağırlığından ötürü çiftliklerin bir kısmı doğal tarım uygulamalarını söylemişlerdir. Ayrıca çöpler ayrıştırılarak organik olanlar hayvan beslenmesinde kullanılmakta ve geri dönüşüm sağlanmaktadır. Doğal ilaç, doğal sabun ve güneş enerjisi kullanımı yaygındır. Konuklar da zaman zaman şampuan vb. kimyasal ürün kullanmamaları, su kaynaklarını israf etmemeleri konusunda uyarılmaktadırlar. Çiftliklerin çoğunluğunda konuklara bu konularda bilgiler verilerek konukların da çevre bilinci, alternatif enerji kaynakları ve doğa dostu enerji konusunda duyarlılığa yönlendirildikleri görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çiftlik turizmi kırsal alanlarda, köylerde yapılması sebebiyle belirli bir taşıma kapasitesinin üzerine çıkmamalıdır. Yapılan gözlemler göstermektedir ki tarımsal faaliyetlerin ağırlıkta olduğu çiftliklerde Turizm Bakanlığının konaklama ölçütlerini sağlayacak kapasite, donanım ve özellikler bulunmamaktadır. Çiftlik sahiplerinin bir kısmı yerel halkın bu ölçütleri karşılamada ve desteklerden faydalanmada zorluk yaşayacağını öngörmektedirler.

Çiftliklerinde konuk ağırlamak isteyen çiftçi ailelerin önünde alınması gereken birçok izin ve yasal prosedür bulunmaktadır. Bunun sonucunda çiftliklerine turizm tabanlı faaliyetler ile ek gelir sağlamak isteyen çiftçilerin bu fikirden cayması ve başka arayışlara yönelmeleri muhtemeldir.

Çiftlik turizmi diğer turizm türleri ile içi içe ve etkileşim halindedir, ayrıca çiftlik turizmine katılan ziyaretçiler bazen şehirde konaklayıp gününbirlik ziyaretlerde bulunabilmekte bazen de bunun tersi olabilmektedir. Çiftlik turizmine katılan kişiler genellikle stresten uzak huzurlu bir ortam arayışındayken aynı zamanda farklı aktivitelere katılarak çiftlik hayatını deneyimlemek istemektedirler.

Turizm çeşitlendirmesini istemekte olan çiftliklerde genellikle, hanede çiftlikte çalışan kişi sayısı ya çok azdır ya da hiç yoktur. Tarımsal faaliyetlerin güçlüğü ve kırsalda yaşam şartlarının zorluğu gibi sebeplerden dolayı ailedeki çocuklar çiftlik işlerinde çalışmaktansa kentlere göç etme eğiliminde olmaktadır.

Türkiye’de Çiftlik Turizmi alanında faaliyet gösteren işletmelerin genellikle doğa dostu tarım yaptıkları, yöresel mimariyi ve yöresel değerleri korumaya yönelik tutum içerisinde oldukları gözlemlenmiştir.

Bu sonuçlara ilave olarak söyleyebileceğimiz çiftlik turizmi uygulamalarının bazı gözden kaçan dezavantajları da bulunmaktadır. Örneğin çiftçileri geleneksel çiftçilik kültüründen ve yaşam tarzından uzaklaştırabilir çiftliğin ana faaliyet alanı olan faaliyetlerin yerini turizm faaliyetleri alabilir ve tercih sebebi olmasının nedeni olan çiftlik işleri ortadan kalkabilir.

Çiftlik içi çeşitlendirmesinin çeşitli formları arasında tarım turizmi sık sık çiftlikler ve kırsal alanlar için “gelişim” potansiyeline sahip olarak gündeme gelmektedir. Çiftlik turizmi kapsamında yapılan bu çalışma ile elde edilen bulgular dikkate alınarak kamu kurumlarına, özel sektöre ve yeni araştırmacılara önerilerimiz şunlardır;

Çiftlik turizminin tanıtımının yapılması ve bu kapsamda çiftliklerin sunması gereken temel hizmet standartlarının belirlenmesi gerekmektedir.

Çiftlik turizminin fiziki esası doğal kaynaklardır; öncelikli olarak geliştirilecek faaliyetlerin doğal kaynakları koruması gerekmektedir.

Yöresel kimlik ve kültürel özelliklerin korunmasına katkı sağlaması açısından çiftlik turizmi faaliyetleri kırsal kalkınma destekleri kapsamında teşvik edilmelidir. Tefriş ve dekorasyonunun ve malzemelerinin nitelikli olması da gerekmektedir. Doğal hayatın korunması ve geliştirilmesine yönelik kullanımlara yer verilerek yöresel yiyecek, el sanatları gibi folklorik değerlerin tanıtımına özen gösterilmelidir.

Çiftlik turizminin gerçekleştiği yerlerde kırsal alanların özel koşullarına uygun alt yapı hizmetleri gerçekleştirilmelidir.

Çiftçilere, tarımsal işletmelere çiftlik turizmi konulu bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri yapılmalıdır.

Kalkınma ajansları tarafından verilen destekler bulunmakla beraber bu desteklerden yararlanma prosedürleri çiftçi aileler için oldukça zorlu ve karmaşık süreçlerden oluşmaktadır. Bu konuda çiftçi aileler için daha fazla bilgilendirme yapılmalıdır.

Araştırma kısıtları elverdiği ölçüde çalışma Datça Yarımadası'nı kapsamaktadır, daha sonraki araştırmalarda çalışma tüm Ege Bölgesi ya da Akdeniz Bölgesi için yapılabilir. Daha sonraki çalışmalarda gönüllüler ve konukların çiftlik turizmi deneyimleri de incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Bakır, M., S. Akhuy, G. Aydemir (2011). Permakültür El Kitabı Marmariç Örneği, Mengi Basım Yayım.
- Buğday Derneği. (2014). 12.11.2015 tarihinde <http://www.bugday.org/portal/index.php> adresinden erişildi.
- Busby, G. ve Rendle, S. (2000). The Transition from Tourism on Farms to Farm Tourism, *Tourism Management*, 21(6), 635-642.
- Çeken H., L. Karadağ ve T. Dalgın. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8, 1-14
- Demio, Louis A. (1983). *Farm Tourism in Europe*, *Tourism Management*, 4-3, 155-166.
- Fleisher, A. ve Felenstein, D. (2000). Support For Rural Tourism: Doesn't Make a Difference? *Annals of Tourism Research*, 27(4), 1007-1024.
- Gannon, A. (1994). Rural Tourism As a Factor In Rural Community Economic Development for Economies in Transition. *Journal of Sustainable Tourism* 2(1/2), 51-60.
- George, H. ve Rilla, E. (2005). *Agritourism Enterprises on Your Farm or Ranch: Where to Start*. University of California, Division of Agriculture and Natural Resources. 14. 11. 2014 tarihinde <http://anrcatalog.ucdavis.edu/pdf/8334.pdf> adresinden erişildi.
- Gossling S. ve Mattson, (2002). Farm tourism in Sweden, Structure, Growth, Characteristics. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 2(1), 17-30.
- Hummelbrunner, R. ve E. Miglbauer, (1994). Tourism promotion and Potential in Peripheral Areas: The Austrian case. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1+2), 41-50.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2015). Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ No:2005/1, 10.11.2015 Tarihinde <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14705/turizm-tesislerinin-belgelendirilmesine-ve-niteliklerin-.html> adresinden erişildi.
- Meyer ve Cech K. (2001). *Regional co-operation in Rural Theme Trails, Lessons Learned From the "Cheese Trail Bregenzerwald" and Other Austrian Examples*. Proceeding of conference on New Directions in Managing Rural Tourism and Leisure: Local Impacts, Global Trends. Ayr: Scottish Agricultural College.
- Mollis, Bill (1991). Permakültüre Giriş, Sinek Sekiz Sürdürülebilir Yaşam Kitapları.

- Nilsson, P. A. (2002). Staying on Farms: An İdeological Background. *Annals of Tourism Research*, 29, 7-24
- Ollenburg, C. ve Buckley, R. (2007). Stated Economic and Social Motivations of Farm Tourism Operators, *Journal of Travel Research*, 45(4), 444-452.
- Potočnik Irma, Slavič, Serge Schmitz (2013). Farm Tourism Across Europe, Europe Countrys.4. 2013 265-274, Department of Geography, Faculty of Arts, University of Ljubljana.
- Rich, S. R., Xu, S., Barbieri, C. ve Arroyo, C. G., (2010). *Agritourism, Farm Visits, Agro Tourism- Oh My! Do Farmers, Residents, and Extension Faculty Speak the Same Language?*. North Carolina Cooperative Extension Service, North Carolina State University, Raleigh, NC, 14.11.20014 tarihinde www.ncsu.edu/tourismextension/programs/documents/AG-768W.pdf. adresinden erişildi.
- Selvi, S. M. ve Demirer, D. (2012). Ekolojik Tatil Çiftliklerinin TATUTA Projesi Deneyimine İlişkin Örnek Olay İncelemesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, Güz: 187 -202.
- Sharply, R. ve Vass, A. (2006). Tourism, Farming and Diversification: an Attitudinal Study, *Tourism Management*, 27 (5). 1040-1052.
- Türkdoğan, O. (2011). Kırsal Kalkınma Modelleri Doğu ve Güneydoğu Gerçeği, *Dergi Park*, İstanbul Üniversitesi.
- Yıldırım A.ve H. Şimşek (2008).*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ YAZIM VE YAYIN KURALLARI

YAYIN KURALLARI

1. **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, altı ayda bir (Haziran ve Aralık) yayınlanır. Dergide; **Sosyal Bilimler** ile ilgili/ilişkili bilim dallarını ilgilendiren konulardaki **Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca** dillerinde hazırlanmış, özgün ve nitelikli makaleler, kitap tanıtım ve eleştirileri ile örnek olay çalışmaları yayımlanabilir.
2. Derginin yayıncısı, editörü ve yayın kurulu yazarların belirtmiş olduğu görüş ve düşünceler ile doğabilecek etik ihlallerinin sorumluluğunu kabul etmekle yükümlü olmayıp **dergide yer alan makale ve yazıların sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.**
3. Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen çalışmalar öncelikle şekil/yazım şartları bakımından ön değerlendirmeye alınır. Yazım kuralları itibariyle şartları sağlamayan çalışmalar hakemlere gönderilmez. Şartlara uygun olan çalışmalar, içerik açısından incelenmek üzere **en az iki hakeme gönderilir.** Makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, gönderilen makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakem raporları gizlidir. Hakemlerden olumlu rapor alamayan makaleler yayımlanmaz ve yazarına iade edilmez; bu konuda idari ve adli sorumluluk kabul edilmez. Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar ise gerekli değişiklikler için yazar(lar)a geri gönderilir. Düzeltilmiş metni belirtilen süre içerisinde dergiye ulaştırmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır. Eserin **yayımlanmasına karar verilmesi durumunda** yazarlar **Telif Hakkı Devir Formu**'nu doldurarak haklarını Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne devretmelidirler.
4. Dergide yayımlanacak olan eserler, **daha önce bir başka dergide yayımlanmamış, yayımlanmak üzere gönderilmemiş ya da yayım için kabul edilmemiş olmalıdır.** Herhangi bir bilimsel toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış yazılarda, toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.
5. Çalışma, editörlere 1 nüsha halinde elektronik ortamda sunulmalıdır. Makalenin elektronik ortamda gönderilebilmesi için, sisteme üye olunmalı ve kullanıcı girişi yapılmalıdır. Kullanıcı girişi yapıldıktan sonra sol Menüde çıkan **"Makale Gönder"** bağlantısı kullanılarak makale sisteme kayıt edilir. **Sisteme kaydedilecek çalışmalarda yazar adları bulunmamalıdır.** Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler **ekler ve kaynakça dahil olmak üzere 25 sayfayı geçmemelidir.**

YAZIM KURALLARI

MAKALE BAŞLIĞI*

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, 12 Punto, Times New Roman, Kalın, 1 Satır Aralığı, Büyük Harf)

Makalenin İngilizce Başlığı

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, 12 Punto, Times New Roman, Kalın, 1 Satır Aralığı, Her Kelimenin İlk Harfi Büyük)

Ad SOYAD 1**, Ad SOYAD 2***, Ad SOYAD 3****, Ad SOYAD 4*****

(Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde, Kalın, 12 Punto, Times New Roman, 1 Satır Aralığı, Adın İlk Harfi Büyük, Soyad Tamamen Büyük Harflerle)

ÖZ: İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır. Makalenin özeti araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, en fazla 300 sözcük olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. **Makalenin dili Türkçe ise "ÖZ," yabancı dilde ise "ABSTRACT" başa gelmelidir.**

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelime 1, Anahtar Kelime 2, Anahtar Kelime 3 (Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı)

ABSTRACT: İki yana yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı verilerek yazılır.

Keywords: Keyword 1, Keyword 2, Keyword 3 (Sola yaslı, 11 punto, Times New Roman, 1 satır aralığı)

ANA BAŞLIKLAR

Ana başlıklar 1 paragraf girintisi verilerek, 11 punto, kalın ve düz olmalı, büyük harfle yazılmalıdır.

Makalelerde problem/çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, varsa bulgular, yorum/tartışma ve sonuç ve öneriler bölümleri izlemelidir. Alanlara göre farklı bölümler yer alabilir.

Metin içindeki diğer bütün kısımlar, **11 punto ve tek satır aralıklı olarak**, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.

* Eğer hakkında yazılan çalışma bir bildiri, tez veya proje çalışmasının bir kısmı ise buraya o açıklama konulmalıdır. Aksi halde ilk yazara tek yıldız verilerek sadece yazarlarla ilgili bilgilere yer verilir. Çalışma daha önce bildiri olarak sunulmuşsa burada belirtilmelidir. (9 punto, Times New Roman, İki yana yaslı)

** Unvan 1, Kurum veya Üniversite/Fakülte/Bölüm/Anabilim Dalı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

*** Unvan 2, Kurum veya Üniversite/Fakülte/Bölüm/Anabilim Dalı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

**** Unvan 3, Kurum veya Üniversite/Fakülte/Bölüm/Anabilim Dalı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

***** Unvan 4, Kurum veya Üniversite/Fakülte/Bölüm/Anabilim Dalı, e-posta (9 punto, Times New Roman, Sola yaslı)

Alt Başlıklar

Alt başlıklar 1 paragraf girintisi verilerek, 11 punto ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere kalın olarak yazılmalıdır.

Tablo, Çizelge, Şekil, Grafik Örnekleri

Tablo / Çizelge 1: Tablo / Çizelge / Grafik / Şekil Başlıklarının İlk Harfleri Büyük Olmalıdır
(11 Punto, Times New Roman, Sayfa Ortasına Gelecek Şekilde)

		Xxxx	Yyyyy	Zzzz	
Aaaaa	A1.	47	30.3	47	30.3
	A2.	60	38.7	60	38.7
	A3.	48	31.0	48	31.0
Bbbbb	B1.	150	96.8	150	96.8
	B2.	5	3.2	5	3.2
Ccccc	C1	117	75.5	117	75.5
	C2	38	24.5	38	24.5
TOPLAM		155	100	155	100
*Tablo / Çizelge içindeki veriler 11 ile 9 punto arasında verilerin yoğunluğuna göre değişebilir.					

(Kaynak kullanılmış ise 11 punto, Times New Roman ve sayfa ortasına gelecek şekilde yazılmalıdır.

Kaynak Göstermedeki Genel Kurallar

- Kaynak göstermede kesinlikle **dipnot kullanılmamalıdır**.
- Metin içerisindeki **dolaylı alıntılara** atıfta bulunurken sayfa numaraları belirtmek yazar(lar)ın inisiyatifine bırakılmıştır. **Doğrudan alıntılarda** ise sayfa numarası belirtmek ve alıntıyı tırnak içerisinde belirtmek gerekmektedir.
- Aynı yazar veya tüzel kişinin aynı yıl içerisindeki eserlerine atıfta bulunurken (Örn; **Şahin, 2001a, Şahin, 2001b**) şeklinde bir yol izlenir.
- Birden çok kaynağa atıfta bulunurken **sıralama yayım yılına göre** yapılmalıdır. Örnek; (Sancak, 1991: 22; Hancı, 1998: 145; Engin, 2015: 254)
- Çok yazarlı yayınlarda ilk yazar soyadı (Kaplan vd., 1999), **görülemeden bir yayın kaynak gösteriliyorsa** (Raglan, 1973, Ekici, 1988'den), **sözlü kaynak kullanılıyorsa** kaynak kişi bilgileri **Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri** bilgilerini içermelidir.
- Yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı (copyright) tarihi verilir. Tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa "tarih yok" anlamına gelen "**t.y.**" kısaltması kullanılır.

- Web kaynaklarına atıf yapılırken (**balikesir.edu.tr**, **01.05.2014**) örneğinde olduğu gibi başında <http://www.kismiolmadanveerisimtarhiGunAyYilbelirtilmelidir>.

Kaynakçadaki Genel Kurallar

- Kaynaklar **alfabetik** sıraya göre sıralanmalı, aynı yazarın aynı yıl içerisindeki iki veya daha fazla kaynağı için **2000a**, **2000b** gibi gösterimler de yine alfabetik sıra ile verilmelidir.
- Yazar sayısı altıdan fazlaysa, ilk altı yazarın adları kaynakçada verilir, altıncı yazardan sonra **“ve diğerleri”** ifadesi kullanılır.
- Kitapların künnyeleri verilirken **1. Basım** ise belirtmeye gerek yoktur. İkinci ve sonraki basımlar için **“2. Bs.”** şeklinde kısaltma kullanılır.
- Yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (**Haz.**), editör(-ler) yerine ise (**Ed.**) kısaltması kullanılır.
- Dergi ve kitap adları kısaltılmadan **eğik (italik)** olarak yazılır.
- Bildiri kitapları kitap gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de kitap bölümü gibi belirtilir.
- Tezlerde tezin adından sonra **“yüksek lisans tezi”**, **“doktora tezi”** ya da **“sanatta yeterlik tezi”** ifadeleri kullanılır. Derecenin verildiği üniversitenin adı ve yeri belirtilir.
- Yasa ve yönetmeliklerde künye girişi yasanın adından yapılır. Yasanın adından sonra ayrıç içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayınlandığı derginin tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilir.
- Elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra **erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri** de verilir.
- E-kaynaklarda **son güncelleme tarihi** yayın tarihi olarak alınır.
- **Mektup, e-ileti, telefon görüşmesi** gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılır.

KAYNAKÇA (11 Punto, Kalın, Times New Roman)

Kaynaklar APA (American Sociological Association) standartlarına uygun olarak verilmelidir. Kaynakça ve atıflar için bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

KİTAP

Kitap - Tek Yazarlı

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. (Basım). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: Kurbanoğlu, S. S. (2004). *Kaynak Gösterme El Kitabı*. (2. Bs.). Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.

Atıf: (Kurbanoğlu, 2004: 25)

Kitap - Çok Yazarlı

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B., Soyad, C., Soyad, D., Soyad, E., Soyad, F. ve diğerleri. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. (Basım). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek 1: Akman, Y., Ketenoğlu, O., Güney, K., Kurt, L. ve Tuğ, G. M. (2004). *Bitki Ekolojisi*. Ankara: Palme Yayıncılık.

Atıf 1: (Akman vd., 2004: 57)

Örnek 2: Yalçın, A. ve İplik, F. N. (2007). A Grubu Seyahat Acentalarında Çalışanların Örgütsel Bağlılıklarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Selcuk University Social Science Institute Journal*, 18, 483-500.

Atıf 2: (Yalçın ve İplik, 2007: 492)

Kitap – Tüzelkişi Yazarlığı

Kullanım: Tüzelkişi. (Yayın Yılı). *Kitap Adı*. (Basım). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük* (10. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Atıf: (Türk Dil Kurumu[TDK], 2005: 175) ikinci ve sonraki gösterimlerde sadece (TDK, 2005: ...) şeklinde gösterilir.

Kitap- Yazarı Olmayan

Kullanım: *Kitap Adı*. (Yayın Yılı). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: Redhouse Çağdaş Türkçe-İngilizce *Sözlüğü*. (1985). İstanbul: Redhouse.

Atıf: (Redhouse, 1985: 32)

Kitap - Çeviri

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Kitap Adı* (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri: Yayınevi. (Kaynak yapının yayın yılı).

Örnek: Bloomberg, M. ve Evans, G. E. (1989). *Kütüphane Teknisyenleri İçin Teknik Hizmetlere Giriş* (N. Tuncerve, Çev.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği. (Orijinali 1985'te yayımlanmıştır).

Atıf: (Bloomberg ve Evans, 1985/1989: 182)

Kitap İçinde Yayın (Bölüm ya da Makale)

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Yayın adı. A. Editör (Haz./Ed.). *Kitap Adı* (Yayının sayfa numaraları). Yayın yeri: Yayınevi.

Örnek: O'Neil, J. M., ve Egan, J. (1992). Men's and Women's Gender Role Journeys: Metaphor for Healing, Transition, and transformation. B. R. Wainrib (Ed.), *Gender Issues across the Life Cycle* içinde (ss. 107-123). New York, NY: Springer.

Atıf: (O'Neil ve Egan, 1992)

MAKALE

Bilimsel Dergi Makalesi – Tek Yazarlı

Kullanım: Yazar, A. (Yayın Yılı). Makale Adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Örnek: Çakın, İ. (2004). Müteferrika Matbaasının Düşündürdükleri ve Avrupa'da Basımcılığın Etkileri. *Bilgi Dünyası*, 5 (2), 153-167.

Atıf: (Çakın, 2004: 155)

Bilimsel Dergi Makalesi – Çok Yazarlı

Kullanım: Soyad, A., Soyad, B., Soyad, C., Soyad, D., Soyad, E., Soyad, F. vd.. (Yayın Yılı). Makale Adı. *Dergi Adı*, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Örnek: Erkan, S., Tuğrul, B., Üstün, E., Akman, B., Şendoğdu, M., Kargı, E. vd.. (2003). Okul Öncesi Öğretmenliği Öğrencilerine Ait Türkiye Profil Araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 108-117.

Atıf: (Erkan vd., 2003: 112)

Magazin Makalesi – Yazarı Belli

Kullanım: Soyad, A. (Ay yyyy). Makale Adı. *Dergi Adı*, cilt, sayfa numaraları.

Örnek: Kenar, N. (Nisan 2006). Kayıt Dışı İstihdam. *Popüler Yönetim*, 9, 44-47.

Atıf: (Kenar, 2006: 44)

Magazin Makalesi – Yazarı Yok

Kullanım: Makale Adı. (Ay yyyy). *Dergi Adı*, cilt, sayfa numaraları.

Örnek: Yerel Bilginin Küreselleştirilmesi. (Nisan 2006). *Focus*, 12, 14-17.

Atıf: (Yerel bilginin küreselleştirilmesi, 2006: 14)

Gazete Makalesi

Kullanım: Soyad, A. (gg Ay yyyy). Makale Adı. *Gazete Adı*, sayfa numaraları.

Örnek: Bayar, Y. (04 Nisan 2006). İnsanlık Aptallaşıyor mu? *Hürriyet*. s. 14.

Atıf: (Bayar, 2006: 14)

BİLDİRİ

Bildiri – Yayınlanmış

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Bildiri Adı. A. Editör (Ed.). *Kitap Adı* (sayfa numaraları). Yayın Yeri: Yayınevi.

Örnek: Uçak, N. (2005). Sosyal Bilimlerde Bilginin Üretimi, Erişimi Ve Kullanımı. O. Horata (Haz.). *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: 2 Nisan 2005 – Ankara: Bildiriler* (92-103). Ankara: Yeni Avrasya.

Atıf: (Uçak, 2005: 96)

Bildiri - Yayınlanmamış

Kullanım: Konuşmacı, A. (Ay yyyy). *Bildiri Adı*. Toplantı Adı, Toplantı Yeri' de sunulan bildiri.

Örnek: Tonta, Y. (Şubat 2006). *Bilgi Yönetiminde Son Gelişmeler: Amazoogle, İşbirliği ve Açık Erişim*. Akademik Bilişim '06, Gaziantep'te sunulan bildiri.

Atıf: (Tonta, 2006)

DANIŞMA KAYNAKLARI, RAPOR VE TEZ

Danışma Kaynakları - Sözlük

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Yapıt Adı*. (Basım). Yayın Yeri: Yayınevi.

Örnek: Altan, N. (2003). *Bilgisayar Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (3. bs.). Ankara: Sistem Yayıncılık.

Atıf: (Altan, 2003)

Danışma Kaynakları - Ansiklopedi Maddesi

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). Madde Adı. *Yapıt Adı* (cilt, sayfa). Yayın Yeri: Yayınevi.

Örnek: Ersoy, O. (1973). Kağıt ve Kağıtçılık. *Türk Ansiklopedisi* (c. 21, s. 112-115). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Atıf: (Ersoy, 1973: 113),

Rapor

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Rapor Adı* (Rapor No.:). Yayın Yeri: Yayınlayan/Hazırlayan Kuruluş.

Örnek: Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). *Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyon Raporu* (Rapor No: DPT: 2681). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Atıf: (Devlet Planlama Teşkilatı[DPT], 2004) ikinci ve sonraki gösterimlerde kısaltma kullanılır.

Tez

Kullanım: Soyad, A. (Yayın Yılı). *Tez Adı*. Tezin Türü, Üniversite Adı, Yer.

Örnek: Zencir, M. B. (2007). *Güzel Sanatlar Alanındaki Kullanıcıların Bilgi Gereksinimleri ve Bilgi Kullanım Özellikleri: Hacettepe Üniversitesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Atıf: (Zencir, 2007: 36)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Elektronik Kaynak - Makale

Kullanım: Soyad, A. (Yayın yılı). Makale Başlığı. *Dergi Adı*, cilt(sayı), sayfa numaraları. gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Tenopir, C. ve King, D. W. (2001) The Use and Value of Scientific Journals. *Serials*, 14(2), 113-120. 27 Mart 2010 tarihinde <http://uksg.metapress.com/media/> adresinden erişildi.

Atıf: (Tenopri ve King, 2001: 116)

Elektronik Kaynak - Rapor

Kullanım: Soyad, A. (Ay yyyy). *Rapor Adı* (Rapor no). gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: Devlet Planlama Teşkilatı. (Temmuz 2004). *e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı: Değerlendirme Raporu* (Rapor No: 2). 02 Nisan 2006 tarihinde <http://212.175.33.22/kdep/rapor/KDEPHaziran2004.pdf>. adresinden erişildi.

Atıf: (Devlet Planlama Teşkilatı[DPT], 2004) **ikinci ve sonraki gösterimlerde kısaltma kullanılır.**

Elektronik Kaynak – Anonim Ağ Sayfası

Kullanım: *Kaynağın Adı*. (t.y.). gg Ay yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Örnek: *Bilim Etiği ve Bilimde Sahtekarlık*. (t.y.). 04 Nisan 2006 tarihinde <http://www.aek.yildiz.edu.tr/bilim.htm> adresinden erişildi.

Atıf: (Bilim etiği, t.y.)

